

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SINIR AŞIRI DÜNYA MİRASI ALANLARININ TÜRKİYE
BAĞLAMINDA TESPİTİ, GELİŞTİRİLMESİ VE SUNULMASI İÇİN
İLKE VE ÖLÇÜTLER

Aylin AKÇABOZAN TAŞKIRAN

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Rölöve ve Restorasyon Programı

Danışman

Prof. Dr. Can Ş. BİNAN

Ocak, 2021

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SINIR AŞIRI DÜNYA MİRASI ALANLARININ TÜRKİYE BAĞLAMINDA
TESPİTİ, GELİŞTİRİLMESİ VE SUNULMASI İÇİN İLKE VE ÖLÇÜTLER**

Aylin AKÇABOZAN TAŞKIRAN tarafından hazırlanan tez çalışması 12.01.2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Rölöve Restorasyon Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Can Ş. BİNAN
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Can Ş. BİNAN, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. İclal DİNÇER, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz MAZLUM, Üye
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Yegan KAHYA SAYAR, Üye
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Nevra ERTÜRK, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Danışmanım Prof. Dr. Can Ş. BİNAN sorumluluğunda tarafımda hazırlanan “Sınır Aşırı Dünya Mirası Alanlarının Türkiye Bağlamında Tespiti, Geliştirilmesi ve Sunulması için İlke ve Ölçütler” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Aylin AKÇABOZAN TAŞKIRAN

 İmza

*Anneme ve Babama,
Bana kanatlarım olmadan da hayallerimle uçabilmeyi öğreten
Amcam Kaptan Pilot Tamer Akçabozan'a ve
Genç yaşta aramızdan ayrılan melek kuzenim Beril'e...*

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması, adından da anlaşılacağı gibi, sınır aşırı işbirliği ve iletişim desteği ile oluşmuştur. Bu çalışmada, bilgi ve emeklerini içtenlikle paylaşan yetkin bilim insanları, yapılan görüşmelerde bilgi ve deneyimlerini özveriyle aktaran uzmanlardan akademisyenlere kadar geniş bir çalışma grubunun katkıları söz konusudur.

Akademik duruşu ile her zaman örnek aldığım, tez çalışmamın her aşamasında sonsuz sabır ve anlayışla yol gösteren, yön veren değerli danışmanım Prof. Dr. Can Ş. BİNAN'a destek ve emekleri için; Tez İzleme jürimdeki değerli hocalarım Prof. Dr. İclal Dinçer ve Prof. Dr. Deniz Mazlum'a engin bilgileri ve sağladıkları katkı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte, birikim ve deneyimlerini paylaşan Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarından Evrim Ulusan ve İpek Özbek'e; ICOMOS Türkiye'den Prof. Dr. Cevat Erder'e, Prof. Dr. Nevzat İlhan'a, Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'a, Prof. Dr. Zeynep Gül Ünal'a, Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu'na, Prof. Dr. Yüksel Dinçer'e, Doç. Dr. Nevra Ertürk'e, Doç. Dr. Ebru Omay Polat'a, Dr. Öğretim Üyesi Gülsün Tanyeli'ye, Doç. Dr. Zeynep Aktüre'ye ve Dr. Ege Yıldırım'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışmanın konusu ve içeriği hakkında görüş ve fikirlerini paylaşan Doç. Dr. Aynur Çiftçi'ye, Doç. Dr. İrem Genç'er'e, Dr. Öğr. Üyesi Banu Çelebioğlu'ya, Ar. Gör. Dr. Elifnaz Durusoy Özmen'e, Arş. Gör. Melis Bilgiç'e, Arş. Gör. Zeynep Uzun Aktaş'a, Arş. Gör. Dr. Serkan Ustaoglu'na şükranlarımı iletirim. Yine bu tezin hazırlanması sürecinde, gösterdikleri anlayış için değerli dostlarıma, moral desteğini esirgemeyen iş arkadaşlarıma; her zaman okumanın yüceliğini bana gösteren ve öğreten sevgili aileme ve elbette tüm süreç boyunca sabırla yanımda olan, eleştirileriyle çalışmanın niteliğini artıran sevgili eşim İlker Taşkıran'a ve neşesiyle bana destek veren canım oğlum Deniz'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aylin AKÇABOZAN TAŞKIRAN

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ	xiv
ÖZET	xvii
ABSTRACT	xx
1 GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.2 Tezin Amacı	21
1.3 Hipotez	24
1.4 Kapsam ve Yöntem	26
2 SINIR AŞIRI SERİ KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI VE DÜNYA MİRASI SİSTEMİ	
İÇİNDEKİ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	36
2.1 Terminoloji ve Kavramsal Çerçeve.....	36
2.2 Sınır Aşırı Seri Miras Kavramının Katkıları	60
2.2.1 Kültürel Koruma Kavramına ve Uygulamalarına Katkısı	60
2.2.2 Dünya Barışına ve Eşitliğe Katkısı	61
2.2.3 Dünya Mirası Sisteminin Sorunlarına Çözüm Olma Potansiyeli	64
2.2.4 Bilgi Paylaşımına Katkısı	67
2.2.5 Kültürel Çeşitliliğe Katkısı	68
2.2.6 Sınır Aşırı Turizme Katkısı	70
2.3 UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki Sınır Aşırı Seri Adaylıklar	74
2.3.1 Yollar	79
2.3.2 Yapı Tipleri	92
2.3.3 Yapım Teknikleri	94
2.3.4 Mimari Üslup ve Gelenekler	95
2.3.5 Mimarlar	97

2.3.6 Dönem Yapıları.....	98
2.3.7 Kültürel Peyzajlar.....	100
2.4 Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları Yönetim Sistemi.....	104
2.5 Sınır Aşırı Seri Varlıkların Korunmasıyla İlgili Uluslararası Toplantılar.....	123
2.6 Sınır Aşırı Seri Mirasın Korunmasıyla İlgili Uluslararası İşbirliği.....	132
2.7 Bölüm Değerlendirmesi.....	137
3 SINIR AŞIRI SERİ KÜLTÜREL MİRASIN BELGELENMESİ, GELİŞTİRİLMESİ, SUNULMASI VE KORUNMASI İÇİN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA	139
3.1 Kavramsal Çerçeve	139
3.1.1 Örnek Seçimi ve İncelenmesi.....	141
3.1.2 Karşılaştırmalı Analiz	143
3.2 Sınır Aşırı Seri Mirasın Tespiti ve Belgelemesi	171
3.3 Sınır Aşırı Seri Mirasın Geliştirilmesi ve Sunulması	191
4 TÜRKİYE VE SINIR AŞIRI SERİ KÜLTÜR VARLIKLARI	199
4.1 Türkiye'nin Sınır Aşırı Seri Kültürel Miras Potansiyeli ve Sınıflandırılması	199
4.2 Türkiye UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde Bulunan ve Sınır Aşırı Seri Kültürel Miras Potansiyeline Sahip Alanlar	217
5 SONUÇ VE ÖNERİLER	225
5.1 Dünya Miras Komitesi için Öneriler.....	228
5.2 Sözleşmeye Taraf Devletler için Öneriler	231
5.3 Danışma Organları (IUCN ve ICOMOS) için Öneriler.....	233
5.4 Dünya Mirası Adaylık Dosyası Hazırlayan Kurum ve Kuruluşlar için Öneriler	236
5.5 Tezin Literatüre Katkısı ve Gelecek Araştırma Soruları	239
KAYNAKÇA	252
A UZMAN GÖRÜŞMELERİ	269
B SÖZLÜK	270
C SINIR AŞIRI VARLIKLARIN TANIMLANMASIYLA İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI KURUM VE KURULUŞLAR	279

D UNESCO DÜNYA MİRASI LİSTESİ'NDEKİ SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ KÜLTÜREL VARLIKLAR	297
E UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ'NDEKİ SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ KÜLTÜREL VARLIKLAR	320
F TÜRKİYE'NİN SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ MİRAS POTANSİYELİ	332
G TÜRKİYE UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ İÇİN SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIK ÖNERİLERİ	340
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	397

KISALTMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AK	Avrupa Konseyi
CAR	International Committee on Rock Art (Uluslararası Kaya Resimleri Komitesi)
CHWB	Cultural Heritage without Borders (Sınır Tanımayan Kültürel Miras)
CIIC	International Committee on Cultural Routes (Uluslararası Kültürel Rotalar Komitesi)
DMK	Dünya Mirası Komitesi
DMAL	Dünya Mirası Aday Listesi
DML	Dünya Mirası Listesi
GL	Geçici Liste
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Uluslararası Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi)
IcoFort	International Committee on Fortifications and Military Heritage (Uluslararası Surlar ve Askeri Miras Komitesi)
ISCLL	International Committee on Cultural Landscapes ICOMOS-IFLA (Uluslararası Kültürel Peyzaj Komitesi)
ISC20C	International Committee on 20th Century Heritage (Uluslararası 20. Yüzyıl Mirası Komitesi)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği)
KÜVAM	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
NGO	Non-Governmental Organization (Sivil Toplum Kuruluşu)
OUV	Outstanding Universal Value
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler)
WHC	World Heritage Center (Dünya Miras Merkezi)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UN	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNJP	United Nations Joint Programme (Birleşmiş Milletler Ortak Programı)
UTMK	UNESCO Türkiye Milli Komisyonu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. 1	Tez çalışmasında yararlanılan birincil kaynaklar.....	2
Şekil 1. 2	Dünya Mirası Listesi: Tematik kategorilere göre sayısal dağılım, Boşlukları Doldurma Analizi (Boşluk Analizi) – Gelecek için bir Eylem Planı (ICOMOS, 2004, s. 36)	14
Şekil 1. 3	Tez çalışması kapsamında yararlanılan temel kaynak grupları	29
Şekil 1. 4	Tez çalışmasının genel çatkısı (Akçabozan Taşkiran, 2019).....	34
Şekil 2. 1	Üstün Evrensel Değer'in üç ayağı (Bertzky, 2013)	38
Şekil 2. 2	Doğal, kültürel ve karma Dünya Mirası Alanlarının diğer korunan alan türleri ile ilişkisi (Magin ve Chape, 2004'ten uyarlanmıştır) (Bertzky, 2013)	39
Şekil 2. 3	UNESCO DML'deki Le Corbusier'in Yapıları (a) (b) Unite d'habitation, Marsilya; (c) (d) Maisons La Roche et Jeanneret, Fransa; (e) (f) Le Corbusier Evi, İsviçre; çekirdek bölge ve tampon bölge sınırları (UNESCO, 2016).....	41
Şekil 2. 4	Uygulama Rehberinin 137. Maddesi tanımındaki bileşen ilişkilerine göre seri varlık sayıları dağılımı (Engels, 2009, s. 35).....	45
Şekil 2. 5	Doğrusal ve Bölgesel Sınır Aşırı Seri Miras Durumlarını Gösteren Diagram (Akçabozan Taşkiran, 2017)	46
Şekil 2. 6	Dünya Haritası Sınırların Değişimi (1100-1800-2020 yılları)	52
Şekil 2. 7	Yugoslavya'nın dağılması (Britannica, 2020)	53
Şekil 2. 8	Türkiye-Ermenistan sınırı, Ani Katedrali ve Arpaçay'ın diğer tarafındaki taş ocakları (Google Earth, 29.01.2020)	54
Şekil 2. 9	Kamboçya Preah Vihear Tapınağı (2008) Haritası ve Tampon Bölge Sınırları (UNESCO, 2020)	55
Şekil 2. 10	Ohri Bölgesi Doğal ve Kültürel Mirası Dünya Miras Alanı (Makedonya ve Arnavutluk) (Liridon, 2020)	56
Şekil 2. 11	Ohri Bölgesi Doğal ve Kültürel Mirası Dünya Miras Alanı Haritası; (b) Genişletilen Arnavutluk tarafı tampon bölge sınırları (UNESCO, 2018).....	56
Şekil 2. 12	Dünya'daki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras Alanlarının dağılımı (UNESCO, 2019).....	59
Şekil 2. 13	Tematik kültürel rotalar diyagramı (Tarihi Kentler Birliği, 2020)	84
Şekil 2. 14	Santiago de Compostela Yolu (Kültürel Rota Örneği) (Akçabozan Taşkiran, 2017).....	85
Şekil 2. 15	“Qhapaq Ñan And Dağları Yol Sistemi” (DML, 2014) (UNESCO, 2020).....	86

Şekil 2. 16	İpek Yolu: Chang'an-Tianshan Koridoru Kültürel Yol Ağı (Kültürel Rota Örneği) (Archaeological Expertise Scientific- Research Organization, 2019)	87
Şekil 2. 17	Struve Jeodezik Arkı (2005) Haritası; Friedrich Georg Wilhelm von Struve (1793-1864); Struve Jeodezik Arkı üzerindeki Meridyen Ölçüm Noktaları (UNESCO, 2020)	88
Şekil 2. 18	Don Kişot (Don Quixote) Rotası Yeldeğirmenleri (Avrupa Konseyi, 2020).....	90
Şekil 2. 19	Belçika ve Fransa'daki Çan Kuleli Kiliseler (Belçika, 1999) (Mimari Üslup ve Gelenekler) (UNESCO , 2019).	93
Şekil 2. 20	16. ve 17. yy Venedik Savunma Yapıları (a) Palmanova kenti, İtalya (Palmanova, 2013); (b) Kotor Kalesi, Karadağ (Maggio, 2015); (c) Fortica Kalesi, Hvar, Hırvatistan (Tudor, 2015).....	93
Şekil 2. 21	Polonya ve Ukrayna Karpat Bölgesi'ndeki Ahşap Kiliseler (2013) (Yapı Malzemesi ve Yapım Teknikleri Örneği) (Polonya Ulusal Miras Yönetimi, Web Sayfası , 2013)	95
Şekil 2. 22	Tarihi Hollókő ve Rimetea Köyleri ve Çevresi (1987, 2012) (Mimari Üslup ve Gelenekler Örneği) (Vincent, 2020)	96
Şekil 2. 23	Le Corbusier'in Mimari Eserleri ve Modern Harekete Üstün Katkısı (2016) (Ulus Aşırı Seri Miras: Mimarlar ve Yapıları Örneği) (Archdaily, Web Sayfası, 2019).....	97
Şekil 2. 24	Roma Tarihi Kent Merkezi ve Vatikan (1980; 1990) (Akçabozan Taşkiran, 2017).....	98
Şekil 2. 25	Sınır Aşırı Seri Miras: Doğrusal Anıt, Dönem Yapısı Örneği: Roma İmparatorluğu Sınırları (Almanya ve İngiltere) (1987, 2005, 2008) (UNESCO Web Sayfası, 2020).....	98
Şekil 2. 26	Roma İmparatorluğu Sınırları Haritası (İmparator Antoninus Pius Dönemi MS 138-161) (UNESCO, 2019).....	99
Şekil 2. 27	"ViTour Peyzajları": Avrupa Şarap Üretimi Kültürel Peyzaj Alanları (UNESCO , 2017, s. 48)	100
Şekil 2. 28	Akdeniz coğrafyasındaki kaya resmi örnekleri (a) 'Büyük Sefar Tanrısı' – Round Head period, Tassili n'Ajjer (DML), Cezayir, (David Coulson / TARA); (b)Lonjana, Drakensburg Parkı (DML), Güney Afrika, (Frans Prins); (c) Altamira Mağarası (DML), İspanya (Altamira Müzesi/ P. Saura)	102
Şekil 2. 29	Muskauer Parkı (Almanya ve Polonya) (DML, 2004) (https://whc.unesco.org/en/list/1127/)	102
Şekil 2. 30	Sınır Aşırı Miras Yönetimi Diyagramı (Akçabozan Taşkiran, 2020)108	
Şekil 2. 31	Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ'daki Stećci Ortaçağ Mezarlıkları (Handan, 2013)	110

Şekil 2. 32	Yönetim Sistemi Senaryosu Diyagramı (Feilden & Jokilehto, 1993) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan, 2019)	113
Şekil 2. 33	Yönetim Sistemi Tematik Çalışma Diyagramı (Feilden & Jokilehto, 1993) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan, 2019)	114
Şekil 2. 34	Kuzey Avrupa'daki Viking Dönemi Alanları: Dünya Mirası Listesi Sınır Aşırı Seri Varlık Organizasyon Şeması (Stefansdottir, A., & Malüçk, M., 2014; çeviren ve düzenleyen: Akçabozan Taşkiran, 2020)	115
Şekil 2. 35	Sınır Aşırı Seri Varlıkları Değerlendirilmesinde farklı yönetim yapılarının oranı (Engels, 2009)	116
Şekil 2. 36	Roma İmparatorluğu Sınırları Ulus Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO, 2016, s. 32) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan Taşkiran, 2020)	117
Şekil 2. 37	"Le Corbusier'in Mimari Yapıtları ve Modern Harekete Üstün Katkısı" Ulus Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO, 2016, s. 43) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan Taşkiran, 2020)	119
Şekil 2. 38	"Tarihöncesi Ahşap Kazıklı Konut Yerleşmeleri" Ulus Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO, 2011)	120
Şekil 2. 39	"Erzgebirge/Krušnohoří Maden Bölgesi" Sınır Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO Web Sayfası, 2020).....	121
Şekil 2. 41	"Karadeniz Bölgesi Tarihi ve Kültürel Mirası" temalı Avrupa Birliği Projesi (European Union, 2020)	134
Şekil 2. 42	Türkiye ve Gürcistan Ortak Kültürel Miras Değerleri AB Projesi (Cultural Research Foundation, 2020)	134
Şekil 2. 40	UNESCO, Abu Simbel ve Philae (solda) (Spencer, 1966); Venedik (sağda) tapınaklarını kurtarmak için yürütülen kampanyalar (UNESCO 1968).....	286
Şekil 3. 1	Sınır Aşırı Seri Kültürel Mirasın Belgelenmesi, Geliştirilmesi, Sunulması ve Korunmasına ilişkin diyagram (Akçabozan Taşkiran, 2020).....	140
Şekil 3. 2	Karşılaştırmalı Analiz Diyagramı (Akçabozan Taşkiran, 2019).....	144
Şekil 3. 3	5C Stratejisi'ne göre engeller ve zorluklar (Sidorenko, 29 – 31 October 2013)	168
Şekil 3. 4	İpek Yolu CHRIS Bilgi Yönetim Sistemi Projesi (http://www.silkroad-infosystem.org)	190
Şekil 3. 5	Yönetim Planındaki önemli unsurları gösteren akış diyagramı (Ringbeck, 2020).....	194
Şekil 3. 6	UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Alınma Süreci Akış Diyagramı (Özbey & Saban, 2019).....	195

Şekil 3. 7	İpek Yolu Ulus Aşırı Seri Adaylık Önerisi için Koordinasyon Komite Toplantısı, Almata, Kazakistan, 2015. (UNESCO, 2016).....	197
Şekil 3. 8	Sınır Aşırı Adaylık Öneri Süreci için ICOMOS Çalışma Grubu İlişki Diyagramı (Akçabozan Taşkiran, 2020)	198
Şekil 4. 1	Türkiye coğrafyasındaki kültür alanı ve boyutlarını gösteren diyagram (Akçabozan Taşkır, 2020).....	200
Şekil 4. 2	Via Egnatia Haritası (Gaba & Sting, 2019).....	201
Şekil 4. 3	Arnavutluk ve Yunanistan'daki Via Egnatia izleri (Aramco World, 2020).....	201
Şekil 4. 4	İpek Yolu Haritası (China Discovery, 2020).....	202
Şekil 4. 5	Bağdat Demiryolu Güzergahı haritası (1899) (https://islamansiklopedisi.org.tr/bagdat-demiryolu).....	202
Şekil 4. 6	Büyük İskender Kültürel Rotası (Stuttard, 2016, s. 263)	203
Şekil 4. 7	Doğu Anadolu ve Kafkaslardaki Gürcü ve Ermeni Kiliseleri: Gelati Manastırı (Gürcistan, 1994); Ani Arkeolojik Alanı (Türkiye, 2016); Geghard Manastırı (Ermenistan, 2000)	204
Şekil 4. 8	Antik Yunan Tiyatroları: Yunanistan; Priene (Aydın); Hierapolis (Denizli)	204
Şekil 4. 9	Pergamon (Bergama) (Rodgers, 2015, s. 226)	204
Şekil 4. 10	Izadkhast Kervansarayı, İran (http://www.chasingtheunexpected.com/silk-road-iran-caravanserai/).....	205
Şekil 4. 11	Kurtpashov Kule Evi, Vratsa, Bulgaristan; Tropoje Kule Evi, Arnavutluk; Nenadović Kulesi, Valjevo, Sırbistan (https://www.wikiwand.com/en/Tower_houses_in_the_Balkans).....	205
Şekil 4. 12	Anadolu ve Balkanlar'daki Saat Kuleleri	206
Şekil 4. 13	Yakutiye Medresesi, Erzurum, Türkiye (Taşkan, 2011); Ahıska; Kazakistan (www.tarihvearkeolojiblogspot.com) Kırlangıç Tavan Yapım Tekniği Örnekleri	207
Şekil 4. 14	Şeyh Zafir Türbesi, Beşiktaş; Botter Apartmanı- Taksim; Hidiv Sarayı, Vitraylı Kubbe (Kutun, 2005).....	208
Şekil 4. 15	Tüten Apartmanı, İstanbul, (Arkitekt, 1936); Sani Yaver Villası, İstanbul (Mimar, 1932); İsmetpaşa Kız Enstitüsü, Ankara, 1930, Ernst Egli (SALT Arşivi, 2020); Florya Atatürk Deniz Köşkü.....	208
Şekil 4. 16	Akdamar Manastır Kilisesi, güneydoğu cephesi; Öşki Manastır Kilisesi, güney cephesi detay (Korkut, 2015).....	209

Şekil 4. 17	Mimar Sinan'ın Yapıları (Sınır Aşırı Seri Miras: Mimarlar Örneği) Selimiye Camisi (Türkiye, 2011)(Akçabozan Taşkıran, 2019); Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü (Vişegrad, Bosna Hersek, 2007)(UNESCO Web Sayfası, 2020)	210
Şekil 4. 18	Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Sinan'ın Eserleri (Sözen; Güner; Özel, 1988, s.66-67).....	211
Şekil 4. 19	Süleymaniye Külliyesi, Şam (Aynur Çiftçi Arşivi, 2010); Hüsreviye Camisi, Halep (https://archnet.org/sites/1809)	211
Şekil 4. 20	Banya Başı Camisi, Sofya (http://www.nit-istanbul.org/kielarchive/index.php).....	211
Şekil 4. 21	Ege Denizi'ndeki Helenistik Dönem Kuleleri, Yunanistan DM Geçici Listesi (Ancient Towers of the Aegean Sea: http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5867/).....	212
Şekil 4. 22	Türkiye'deki Helenistik Dönem Uzuncaburç Kulesi (Sağlam, 2020)	212
Şekil 4. 23	Zerzevan Kalesi "Roma İmparatorluğu'nun Sınırları" (Arkeofili, 2020) (Zerzevan Kalesi Kazı Arşivi, 2020).....	213
Şekil 4. 24	Roma İmparatorlu Sınırları Haritası (Parker, 2014, s. 75).....	222
Şekil 4. 25	Ceneviz Ticaret Yolları Haritası (Levi, 2014, s. 149).....	223

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1	UNESCO Dünya Mirası ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar	3
Tablo 1. 2	UNESCO Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Dünya Miras Alanları ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar	6
Tablo 1. 3	UNESCO Dünya Miras Listesi İstatistikleri (UNESCO Web Sayfası, 2020).....	11
Tablo 1. 4	Uluslararası belge ve tüzüklerde geçen sınır aşırı miras terminolojisi ile ilgili kavramlar ve ilkeler	16
Tablo 1. 5	Ulus Aşırı Seri Kültürel ve Doğal Varlıklar için Sınıflandırma (UNESCO , 2019) (Düzenleyen: Akçabozan Taşkiran, 2019).....	27
Tablo 1. 6	Tez çalışması kapsamında yararlanılan yöntem ve yöntemle ilişkin kaynaklar	29
Tablo 2. 1	“Sınır” ve “Sınır aşırı” kavramının farklı dillerdeki ifade ve tanımları	43
Tablo 2. 2	Ulusal, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras durumları (IUCN, 2008)..	51
Tablo 2. 3	Sınır Aşırı Seri Miras Adaylıkları için SWOT (GZFT) Analizi (Akçabozan Taşkiran, 2020).....	73
Tablo 2. 4	UNESCO Dünya Mirası Listesi’ndeki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları (Akçabozan Taşkiran, 2019)	74
Tablo 2. 5	UNESCO Dünya Mirası Geçici Liste’deki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar (Akçabozan Taşkiran, 2019)	77
Tablo 2. 6	Chairatodomkul’un kültürel rota sınıflandırması (Chairatomdokul, 2008, s. 17) (Durusoy, 2014, s. 40)	80
Tablo 2. 7	Van Oers’in kültürel rotalar sınıflandırması (Van Oers, 2010, s. 64)	82
Tablo 2. 8	Tarihi Kentler Birliği Kültürel Rotalar Rehberi’nde yapılan kültürel rota sınıflandırması (Tarihi Kentler Birliği, 2020)	82
Tablo 2. 9	Sınır Aşırı Seri Kültürel Varlıklar / Doğrusal Sistem / Geçici Liste (Akçabozan Taşkiran, 2019) (Qhapaq Ñan, Andean Road System, Adaylık Dosyası, s: 1120)	88
Tablo 2. 10	Sınır Aşırı Seri Kültürel Varlıklar / Doğrusal Sistem / Dünya Mirası Listesi (Akçabozan Taşkiran, 2019) (UNESCO Web Sayfası, 2019) ..	91
Tablo 2. 11	“Ortak Yönetim Planı” (Joint Management Plan) (Queensland Government, 1994)	107

Tablo 2. 12	Seri Adaylık önerisinde belirtilmesi gereken ana başlıklar	112
Tablo 2. 13	Sınır Aşırı Seri Miras ile İlgili Uluslararası Toplantılar (Akçabozan Taşkiran, 2019).....	130
Tablo 2. 14	Ortak Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması için yapılan uluslararası işbirliği projeleri	135
Tablo 2. 15	UNESCO DML'ndeki Sınır Aşırı Doğal Miras Alanları (¹ Eklenti, ² Kültürel Peyzaj, ³ Karma Alanlar (UNESCO, 2019)	290
Tablo 3. 1	Karşılaştırmalı Analiz için Altlık Önerisi (Akçabozan Taşkiran, 2020)145	
Tablo 3. 2	Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylık Kategorisine ihtiyaç duyulmasının sebepleri ile ilgili uzman görüşleri değerlendirmesi	152
Tablo 3. 3	Sınır Aşırı Seri Adaylıkların tespiti ve korunması ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi.....	154
Tablo 3. 4	Türkiye'nin Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylık Potansiyeli ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi.....	157
Tablo 3. 5	Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların sınıflandırılmasında bağlayıcı ortak noktalar ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi.....	160
Tablo 3. 6	Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların Değerlendirme Kriterlerine ilişkin uzman görüşlerinin değerlendirilmesi.....	163
Tablo 3. 7	Sınır Aşırı Seri Adaylıkların Değerlendirme Kriterleri ile ilgili uzman görüşleri.....	164
Tablo 3. 8	Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların değerlendirilmesi ile ilgili uzman görüşleri.....	165
Tablo 3. 9	Sınır Aşırı Seri Adaylıkların güçlü yanları üzerine uzman görüşleri166	
Tablo 3. 10	Dünya Mirası Komitesi'nin tanımladığı 5C Stratejisi (UNESCO, 2020)169	
Tablo 3. 11	Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların zayıf yanları ile ilgili uzman görüşleri.....	171
Tablo 3. 12	Önerilen Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Adaylık Hazırlığı için Süreç Diyagramı.....	193
Tablo 4. 1	Türkiye için Potansiyel Sınır Aşırı Seri Dünya Miras Alanı Önerileri (Akçabozan Taşkiran, 2019).....	215
Tablo 4. 2	Türkiye'nin Dünya Mirası Geçici Listesi, Seri Miras Potansiyeli Değerlendirmesi (Akçabozan Taşkiran, 2020).....	218
Tablo 4. 3	Dünya Mirası Listesindeki mevcut Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Adaylıklara eklenme potansiyeline sahip Türkiye'deki Potansiyel Alanlar (Akçabozan Taşkiran, 2020).....	223

Sınır Aşırı Dünya Mirası Alanları ve Türkiye Bağlamında Tespiti, Geliştirilmesi ve Sunulması için İlke ve Ölçütler

Aylin AKÇABOZAN TAŞKIRAN

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Can Ş. BİNAN

Günümüzde kültürel alan sınırları ile siyasi sınırlar örtüşmemektedir. Bu nedenle, kültür varlıklarının bütüncül korunması hususunda sorunlar görülmektedir. Bu çerçevede, Dünya Mirası ile ilgili seri adaylıklar, sınır aşırı adaylıklar ve sınır aşırı seri adaylıklar gibi yeni konular tartışılmaktadır. Tematik çalışmalara önem verilerek, birçok ülkenin sınırlarının ötesinde kalan kültür varlıkları için komşu taraf devletlerle Dünya Mirası Listesi için ortak adaylık dosyası hazırlanması gündeme gelmiştir. Konunun uzmanları tarafından dosya değerlendirme sürecindeki zorluklar yeni değerlendirme kriterleri ortaya çıkarmakta, bu da Dünya Mirası Sistemi terminolojisine yeni kavramlar eklenmesi sonucunu doğurmaktadır. Çalışma kapsamında, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturabilmek için, ilk olarak konuyla ilgili terminolojiye yer verilmiştir. Sınır aşırı, ülke aşırı gibi kavramlar üzerinden irdeleme ve yorumlar yapılmıştır.

Belirtilen kapsamda ortak mirasın korunmasıyla ilgili güncel bir tartışma açmak hedefiyle hazırlanan bu doktora tez çalışmasında ilk olarak, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı

Seri Miras kavramları ve açılımları sorgulanmıştır. Dünya Mirası Sisteminin yeni alanında irdelenen kültürel miras alanları için “Sınır Aşırı (Ötesi) Seri Miras” kavramı kabul edilmiştir. Konu ile ilişkili kaynaklarda yer alan “Sınır Aşırı Seri Miras” (Transboundary Serial Heritage) ve “Ulus Aşırı Seri Miras” (Transnational Serial Heritage) gibi kavramlar yeni tartışılmakta olup; Türkçe kaynaklarda bu kavramlar yer almamaktadır.

Tez çalışmasında izlenen yol dört aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, Dünya Mirası ile ilgili literatür araştırması ve arşiv çalışması yapılarak terminoloji irdelenmiş ve yeni kavramsal yaklaşım olan sınır aşırı seri dünya miras alanlarının dünya miras sistemi içerisindeki yerine değinilmiş ve önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. İkinci aşamada, Dünya Mirası Listesi’ndeki mevcut sınır aşırı seri varlıklar incelenerek bir sınıflandırma yapılmıştır. Üçüncü aşamada sınır aşırı seri kültür varlıklarının tespiti, değerlendirilmesi ve sunulması, korunması ile ilgili yaklaşımlar ortaya koyularak konunun sentezi yapılmıştır. Dördüncü aşamada ise Dünya Mirası Listesi için, Türkiye ile yakın komşularının Dünya Miras Listesi (World Heritage List) ve Geçici Listesi (Tentative List) incelenerek potansiyel Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları listelenmiştir.

Dünya Mirası Listesi’nde ve Geçici Liste’deki mevcut sınır aşırı seri adaylık dosyaları incelenerek, konu ile ilgili yönergeler ışığında, konunun geniş kapsamına dikkat çekilmiştir. Koruma alanında Türkiye ile yakın komşuları arasındaki ortak değerlendirilebilecek potansiyel kültür varlıkları için araştırma yapılmıştır. Adaylık senaryoları ortaya konularak, DML’deki benzer varlıklar arasında karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Benzer örnekler üzerinde yapılan incelemeler ile öne çıkan kriterlerin önemi vurgulanmıştır. Tez çalışmasının amacı, Dünya Mirası Sistemi’nde yeni bir konu olan Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar’ın önemini, özelliklerini ortaya koyarak, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras konusunda Türkiye’nin potansiyelini göstermektir.

Bu bağlamda, ilgili üç konu tartışılmıştır. Tez çalışması, sınır aşırı ve ulus aşırı seri mirasla ilgili terminolojinin incelenmesiyle başlar. Daha sonra, Dünya Mirası Listesi’nde ve Geçici Liste’de yer alan Ulus Aşırı Seri Dünya Miras Alanları değerlendirilmiştir. İkinci olarak, Dünya Mirası Sistemi’nin ve DML’nin güncel bir konusu haline gelen sınır aşırı miras kavramsal olarak ele alınmıştır. UNESCO

Dünya Mirası Sisteminin bu yeni eğiliminin nedenleri, güçlü yönleri, zayıf yönleri ve potansiyelleri tartışılmıştır. Dünya'dan ve Türkiye'den örneklerle desteklenerek Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıkların Üstün Evrensel Değer'leri, özgünlük ve bütünlük değerleri irdelenmiştir.

Bu doğrultuda, Türkiye ve komşularının Dünya Miras Listesi ve Geçici Listesi analiz edilerek, ulus aşırı seri adaylık kavramı benzer kültürel varlıklar ve alanlar üzerinden değerlendirilmektedir. Son olarak, sınır aşırı ve ulus aşırı seri mirasın belirlenmesi, geliştirilmesi ve korunmasının sonuçları tartışılmaktadır ve bu konuda önerilerle birlikte bir sentez olarak sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: UNESCO Dünya Mirası, Sınır Aşırı Miras; Ulus Aşırı Seri Miras; ortak sorumluluk; paylaşılan miras.

TRANSBOUNDARY WORLD HERITAGE AREAS: PRINCIPLES AND CRITERIA FOR THE DOCUMENTATION, EVALUATION AND PRESENTATION IN THE CONTEXT OF TURKEY

Aylin AKÇABOZAN TAŞKIRAN

Department of Architecture

Doctor of Philosophy Thesis

Advisor: Prof. Dr. Can Ş. BİNAN

World Heritage nominations that extend beyond the borders of one or more countries are defined as transboundary heritage sites. By the emergence of the concept of Transboundary Heritage, UNESCO World Heritage List has started to address more universal nominations with the outstanding universal value, as well as beyond the borders of countries. This new process includes identifying, developing, presenting and preserving the common heritage of the countries through international cooperation. The aim of this study is to determine the basic principles for the identification, presentation, development and protection of transnational serial heritage sites at international, regional and national levels and to propose an evaluation model for potential transboundary or transnational serial heritage proposals.

The scope of this paper is to examine "Transnational Serial Heritage" concept and putting forward the potential of Turkey's common heritage. The research argues the necessity of a new definition for Outstanding Universal Value and new criteria which are needed for the identification and evaluation of transboundary heritage

sites. The study further aims to demonstrate Turkey's serial heritage potential through cooperation projects by the States Parties.

In this context, three related topics have been discussed. The thesis begins with an examination of the terminology related to transboundary and transnational serial heritage. Then, a number of examples of transnational serial cultural assets, which are included in the World Heritage List, are evaluated. Secondly, the reasons, strengths, challenges and potentials of this new trend of the UNESCO World Heritage System are discussed. By analyzing the World Heritage List and Tentative List of Turkey and its neighbours, transnational serial nomination concept is evaluated through similar cultural assets and sites. Finally, as a synthesis, the results of the identification, development and protection of the transnational serial heritage are discussed.

Keywords: UNESCO World Heritage; Transboundary Heritage; Transnational Serial Heritage; common responsibility; shared heritage.

1.1 Literatür Özeti

Günümüzde kültürel alan sınırları ile siyasi sınırlar örtüşmemektedir. Bu nedenle, kültür varlıklarının bütüncül korunması hususunda sorunlar görülmektedir. Bu çerçevede, Dünya Mirası ile ilgili seri adaylıklar, sınır aşırı adaylıklar ve sınır aşırı seri adaylıklar gibi yeni konular tartışılmaktadır. Tematik çalışmalara önem verilerek, birçok ülkenin sınırlarının ötesinde kalan kültür varlıkları için komşu taraf devletlerle Dünya Mirası Listesi için ortak adaylık dosyası hazırlanması gündeme gelmiştir. Konunun uzmanları tarafından dosya değerlendirme sürecindeki zorluklar yeni değerlendirme kriterleri ortaya çıkarmakta, bu da Dünya Mirası Sistemi terminolojisine yeni kavramlar eklenmesi sonucunu doğurmaktadır.

Dünya Mirası Sistemi içerisinde Dünya Mirası Listesi'ndeki ve Geçici Liste'deki kültürel ve doğal varlıkların sayısının hızla artması, dosya değerlendirme sürecini ve bir takım kısıtlamaları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla zaman ve bütünlük açısından seri adaylıklara daha fazla başvurulacaktır. Ülkeler arası diyalogun gelişmesiyle Sınır Aşırı Seri Dünya Mirası konusu da önem kazanmaktadır. Bu yeni sistem içerisinde ilke ve ölçütlerin tespiti; sınır aşırı ve ulus aşırı seri varlıkların geliştirilmesi, sunumu ve korunması konusunda bir boşluk gözlemlenmiştir. Türkiye'deki potansiyel adaylıkların geliştirilmesi ve sunulması için bir altlık oluşturulmuştur. Uluslararası ortak mirasın korunmasındaki zorluklara ve korumada diyalog boyutuna yer verilerek, ortak koruma modelleri araştırılmıştır.

Tez çalışmasının kavramsal temelini oluşturmak için Dünya Mirası Sistemi'ndeki doğal ve kültürel mirasın korunması kapsamında ortak değerlerin birlikte korunmasını konu alan yayınlar incelenmiştir. Bu kapsamda değerlendirilen Sınır Aşırı Seri Dünya Miras Alanlarının bazıları, bu konudaki belirsizlikleri ve

tartışmaları netleştirmek için örnek olarak seçilmiştir. Bu konudaki temel kaynaklar UNESCO Dünya Mirası Merkezi'nin yayınları olmuştur.

Şekil 1. 1 Tez çalışmasında yararlanılan birincil kaynaklar

Tez çalışmasının literatür araştırması bölümünde yararlanılan birincil kaynaklar; öncelikle Sınır Aşırı Miras kavramı ve sınır aşırı işbirliği konuları ile ilgili gerçekleştirilen etkinliklerin raporlarıdır. Araştırmaya veri sağlayan kaynaklardan bazıları; “Border Areas – Encounter Areas: Neighbourhood Conflicts and Neighbourhood Co-operations in Europe (ICOMOS)”, “Transboundary Protected Areas for Peace and Co-operation (Sandwith, 2001)”, “Perspectives of Transboundary Cooperation in World Heritage (UNESCO, German Commission for UNESCO)”dir. Sıralanan bu gibi çalışmalardan referansla, ulus aşırı işbirlikleri ve

sınır aşırı miras alanları ile ilgili deneyimler irdelenerek ulus aşırı seri adaylıkların barışa ve işbirliğine katkılarını ortaya koymak üzere temellendirilmiştir.

Sıralanan bu gibi çalışmalardan referansla, sınır aşırı ve ulus aşırı seri miras alanları, hazırlanan doktora tezi kapsamında kavramsal çerçevede ele alınmıştır. Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıkların tespiti, geliştirilmesi ve sunulmasıyla ilgili ilkesel kararların yer aldığı “Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) (UNESCO)” referans alınarak Uygulama Rehberi’ndeki boşluklar üzerinden bir tartışma gerçekleştirilmiştir.

Tez çalışması çerçevesinde, UNESCO'nun Dünya Mirasını kurtarma ve bunu yaparken barış içinde birlikte yaşama ve korumaya adanmış uluslararası bir topluluk oluşturma çabalarını konu alan Lynn Meskell’in kitabı “A Future in Ruins: UNESCO, World Heritage and the Dream of Peace” çatışma durumunda sınır aşırı diyalog ve işbirliğinin önemini vurgulamak üzere irdelenmiştir. Birleşmiş Milletler Cenevre Arşivi’nde yer alan, fiziksel mirasın korunmasında UNESCO ve diğer kurum ve kuruluşların rolünü ve korumada yeni yaklaşımları tartışan “Memory of the Future (Federico Mayor)” kitabı araştırmaya veri sağlayan temel kaynaklardan biridir.

Tablo 1. 1 UNESCO Dünya Mirası ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar

UNESCO Dünya Mirası ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar	Notlar
Uygulama Rehberi	Uygulama Rehberi kaynakçada okunması için önerilen belgelerin bir listesini içerir. Bazı belgeler özellikle belirli adaylıklarla ilgili olacağından, bunlar da dikkatlice incelenmelidir. Uygulama Rehberinin güncel haline aşağıdaki adreslerden ulaşılabilir (UNESCO Web Sayfası, 2020).

Tablo 1. 1 UNESCO Dünya Mirası ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar (devamı)

Son Dünya Mirası Komitesi toplantılarının kayıtları: Kararlar ve özet	Dünya Mirası Komitesinin görüşlerine ilişkin önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu önemli bilgiler son Komite toplantılarının kararlarında ve özet kayıtlarında bulunabilir (UNESCO Web Sayfası, 2020).
Dünya Mirası Listesi	<p>Dünya Mirası Listesi, Dünya Mirası Komitesi tarafından Üstün Evrensel Değerleri için kaydedilmiş varlıkları içerir. Dünya Mirası Listesi, tez çalışmasında önemli bir kaynak olmuştur. Bu sayede, adaylık için düşünülen sınır aşırı ve ulus aşırı seri kültürel ve doğal varlıklar arasında karşılaştırma yapılabilmektedir. Diğer ülkelerdeki benzer varlıkları tanımlayabilir.</p> <p>Adaylık dosyalarının özellikle karşılaştırmalı analiz bölümünde yer alan faydalı bilgilerden yararlanılmıştır (UNESCO Web Sayfası, 2020).</p>
Taraf Devletlerin Geçici Listeleri	<p>Bunlar, Dünya Mirası değeri olabilecek kültürel ve doğal varlıkların listeleri tez çalışmasında incelenmiştir. Geçici Listeler, diğer ülkelerdeki adaylık için değerlendirilen varlıkla karşılaştırılabilir varlıkları belirleyebildikleri için önemlidir. Adaylık dosyasının karşılaştırmalı analiz bölümünde dikkate alınması gereken faydalı bilgiler olacaktır (UNESCO Web Sayfası, 2020).</p>
Tematik Çalışmalar	<p>Tematik çalışmalar, sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylıklara yardımcı olmak için çok önemli bir bilgi kaynağı sağlar. Seri adaylık için önerilen varlıkla ilgili tematik bir çalışma varsa, bu çalışma, adaylık dosyasının karşılaştırmalı analiz kısmının hazırlanmasında büyük yardımcı olacaktır.</p> <p>Bazı durumlarda, Taraf Devletler, bir adaylık dosyası geliştirme sürecinin bir parçası olarak özel tematik analizler hazırlamışlardır (UNESCO Web Sayfası, 2020). IUCN'nin web sayfasından ise doğal varlıklar için kapsamlı tematik çalışmalara www.iucn.org adresinden ulaşılabilir.</p>

Tablo 1. 1 UNESCO Dünya Mirası ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar (devamı)

<p>Dünya Mirası Küresel Stratejisi Doğal ve Kültürel Miras Uzmanları Toplantısı Raporu, 25-29 Mart 1998, Amsterdam, Hollanda.</p> <p>(UNESCO Dünya Miras Merkezi / Hollanda, 1998)</p>	<p>Ek olarak, başka tematik çalışmalar olabilir ve aday gösterilecek varlıklarla ilgili herhangi bir araştırmayı belirlemek için küresel strateji belirlenmelidir.</p> <p>Bu rapor, Yararlı bilgilerin yanı sıra Üstün Evrensel Değer ile ilgili sonuçları ve önerileri içermektedir (UNESCO, 1998).</p>
<p>Doğal Miras ile ilgili kaynak:</p> <p>Üstün Evrensel Değer - Doğal Dünya Miras Alanları ile ilgili Standartlar</p> <p>Dünya Mirası Listesindeki Doğal Varlıklar için Standartlar (IUCN, 2008b)</p>	<p>IUCN tarafından hazırlanmış olan bu rapor, doğal varlıklarla ilgili geçmiş Dünya Mirası Komitesi kayıt kararlarını incelemektedir. Dünya Mirası Listesine adaylık açısından Üstün Evrensel Değer tartışmalarının nasıl yorumlanacağına ve uygulanacağına dair net örnekler veren yol gösterici rehberde ilgili doküman ve kararların özeti bulunmaktadır.</p> <p>http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/2008-036.pdf</p>
<p>Kültürel Miras ile ilgili kaynak:</p> <p>Dünya Mirası Listesi:</p> <p>Boşluk Analizi- Gelecek İçin Bir Eylem Planı (ICOMOS, 2005a)</p>	<p>Boşluk Analizi, “Küresel Strateji”nin daha da geliştirilmesine bir katkıdır. Boşluk Analizi, ICOMOS tarafından devam etmekte olan bir çalışmadır ve listelerdeki tipolojik, bölgesel, kronolojik ve tematik temsilleri dikkate almaktadır. Temel amaçlardan biri, Dünya Mirası Listesi’nde yetersiz temsil edilen varlık kategorilerini belirlemektir. Bu çalışma, bir adaylık için karşılaştırmalı analizin geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Genel olarak, az temsil edilen kategoriden varlıkların, fazla temsil edilen kategorilere kıyasla başarılı olma olasılığı yüksektir (ICOMOS, 2004).</p>
<p>Kültür Varlıklarının Dünya Mirası Listesi’ne Alınmasına İlişkin Standartlar Özeti (ICOMOS, 2008)</p>	<p>ICOMOS tarafından hazırlanan bu rapor, kültürel varlıklar ile ilgili geçmiş Dünya Mirası Komitesi kayıt kararlarını incelemektedir. Hem Dünya Mirası Listesi hem de Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne adaylık açısından Üstün Evrensel Değer tartışmalarının nasıl yorumlanacağı ve uygulanacağına dair örnekler veren rehberde ilgili doküman ve kararların özeti derlenmiştir (UNESCO, 2008). (bakınız WHC.08 /32.COM / 9)</p>

Tablo 1. 1 UNESCO Dünya Mirası ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar (devamı)

Tematik ve Bölgesel Bibliyografyalar ICOMOS Dokümantasyon Merkezi	Bu bibliyografyaların çoğu, aşağıdakiler dâhil olmak üzere kültürel varlıklarla ilgilidir: Dünya Mirası Listesi'ndeki Modern Miras Varlıkları (19. ve 20. Yüzyıl) Dünya Mirası Kaya Sanatı Alanları Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar Dünya Mirası Kentsel Alanlar Afrika'daki Dünya Miras Alanları Asya ve Pasifik'te Dünya Mirası Arap Ülkelerindeki Dünya Miras Alanları Dünya Miras Listesinde Endüstriyel ve Teknik Miras (ICOMOS Web Sayfası, 2020)
--	--

Çalışmanın “Sınır Aşırı Miras Kavramı ve Dünya Mirası Sistemi İçindeki Kavramsal Çerçevesi” isimli literatür taraması bölümüne katkıda bulunup değinilmesi gereken birincil kaynak UNESCO Dünya Miras Merkezi yayınları olmuştur. Bu kapsamda; Uygulama Rehberleri, Dünya Mirası Komitesi toplantılarının kayıtlarının kararları ve özetleri, Dünya Mirası Listesi, Taraf Devletlerin Geçici Listeleri, Tematik Çalışmalar, Dünya Mirası Listesindeki Doğal ve Kültürel Varlıklar için Standartlar, Boşluk Analizi- Gelecek İçin Bir Eylem Planı (ICOMOS), Tematik ve Bölgesel Bibliyografyalar (ICOMOS) araştırmaya veri sağlayan önemli kaynaklardır (Tablo 1.1).

UNESCO Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Dünya Miras kavramının ilk ortaya çıktığı dönemden, sınır aşırı koruma ve yönetim konularının tartışıldığı günümüze kadar olan süreç kronolojik olarak irdelenerek yararlanılan önemli kaynaklar vurgulanmıştır (Tablo 1.2). Doğal kaynakların sınır aşırı işbirlikleri ile korunması üzerine başlayan bilimsel çalışmalar, uluslararası ortaklıkların geliştirilmesi ve sınır aşırı koruma alanlarının rolü araştırılmıştır. Ayrıca, sınır aşırı koruma anlayışı, ortaklaşa yönetim, sınır aşırı koruma alanlarının ve barış parklarının

çatışma çözümüne ve barışa katkısı, çeşitli sınır aşırı koruma alanlarına ilişkin deneyimler, kazanımlar, fırsatlar, kısıtlayıcılıklar ve sınır aşırı koruma alanlarının sağladığı faydalar değerlendirilmiştir. Çalışmanın “Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıklarının Korunmasıyla ilgili Uluslararası Toplantılar” bölümünün literatür taramasında bu temel kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 1. 2 UNESCO Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Dünya Miras Alanları ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar

UNESCO Sınır Aşırı Miras Alanları ile ilgili yapılan Kronolojik Çalışmalar	Notlar
<p>Uluslararası Barış Parkları: Konsept ve Öneri (<i>International Peace Parks: A Concept and a Proposal</i>) (Carroll, 1979);</p> <p>Uluslararası Çevre Koruma: Antlaşmalar ve İlgili Belgeler (<i>International Protection of the Environment: Treaties and Related Documents</i>) (Rüster & Simma, 1975).</p>	Doğal kaynakların ve çevrenin sınır aşırı işbirlikleri ile korunması üzerine bilimsel araştırmalar ve çalışmalar.
<p>Koruma Ortaklıkları: Koruma Alanlarının Planlama ve Yönetimi için Yeni Stratejiler (<i>Partnerships for protection: new strategies for planning and management for protected areas</i>) (Gujja, Stolton, & Dudley, 1999);</p> <p>Stecci Ortaçağ Mezar Taşları Yönetim Planı (<i>Stecci Medieval Tombstones Management Plan</i>) (Handan, 2013);</p> <p>Korumada Sınır Aşırı İşbirliği: Uluslararası Olarak Bitişik Koruma Alanları Arasındaki İşbirliğini Etkileyen Faktörlere Yönelik Küresel Bir Araştırma (<i>Transboundary Co-operation in Conservation: A Global Survey of Factors Influencing Co-operation between Internationally Adjoining Protected Areas</i>) (Zbicz, 1999);</p> <p>IUCN/WCPA (1998), Westing (1998), Danby (1997), Hamilton (1996), Mcneely (1995), Thorsell ve Harrison (1990)</p>	<p>Sınır Aşırı koruma anlayışı, ortaklaşa yönetim, sınır aşırı koruma alanlarının ve barış parklarının çatışma çözümüne ve barışa katkısı, çeşitli sınır aşırı koruma alanlarına ilişkin deneyimler, kazanımlar, fırsatlar, kısıtlayıcılıklar ve sınır aşırı koruma alanlarının sağladığı faydalar,</p> <p>Sınır aşırı koruma alanlarının daha iyi yönetilmesi için stratejiler ve uluslararası ortaklık imkânları, diğer yandan, uluslararası ortaklıkların geliştirilmesi için sınır aşırı koruma alanlarının rolü.</p>
<p>“Sınır Aşırı Koruma Alanlarında Barış için Planlama” (<i>Planning for Peace Through Transboundary Conserved Areas</i>) (Pouya, Demireş Özkul, & Demirel, 12-13 Mayıs 2017);</p>	Sınır aşırı koruma alanlarının barışın tesisine ve çatışma çözümüne katkısı.

Tablo 1. 2 UNESCO Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Dünya Miras Alanları ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar (devamı)

<p>Bir Çatışma Önleme Aracı ve Daha Geniş Fayda Paylaşımı için Sınır Aşırı Su İşbirliği (<i>Transboundary Water Cooperation as a Tool for Conflict Prevention and for Broader Benefit-sharing</i>) (Philips, Daoudy, McCaffrey, Jendal, & Turton, 2006);</p> <p>Kuveyt / Irak Sınırındaki Askersiz Bölgede Sınır Aşırı Barış Parkı Kurulması (<i>Establishing a Transboundary Peace Park in the Demilitarized Zone (DMZ) on the Kuwaiti/Iraqi Borders</i>) (Alsdirawi & Faraj, 2004);</p> <p>Barış ve işbirliği için sınır ötesi koruma alanları (<i>Transboundary protected areas for peace and co-operation</i>) (Sandwith, 2001).</p>	<p>Sınır aşırı koruma alanlarının barışın tesisine ve çatışma çözümüne katkısı.</p>
<p>Güney ve Doğu Afrika'da Sınır Aşırı Koruma Alanları: 2002 ve 2003 Yıllarında Düzenlenen Beş Bölgesel Çalıştay Bulgularının Sentezi (<i>Transboundary Protected Areas in Southern and Eastern Africa: A Summary Synthesis of the Findings of Five Regional Workshops Held During 2002 and 2003</i>) (Braack, Petermann, & Sandwith, 2003)</p>	<p>Biyolojik Çeşitliliği Destekleme Programı çerçevesinde, bütün Afrika kıtasındaki doğa ve kaynak koruma alanları Batı Afrika, Doğu Afrika ve diğer bölgeler,</p> <p>Birden çok ülkenin sınırları içinde yer alan doğa koruma alanlarının ve kaynakların yönetimine ilişkin planlar, raporlar hazırlanmış, çalıştay ve sempozyumlar.</p>
<p>Sınır Aşırı Koruma Alanlarının Planlanması ve Yönetiminde Güvenlik Anlayışı (<i>Security Considerations in the Planning and Management of Transboundary Conservation Areas</i>) (Braack, Sandwith, Peddle, & Petermann, 2006)</p>	<p>Sınır aşırı koruma alanlarının planlanması ve yönetiminde güvenlik boyutu.</p>
<p>Turizm ve Koruma Alanları: Sınırların Ötesinde Faydalar (<i>Tourism and Protected Areas: Benefits beyond Boundaries</i>) (Bushell & J., 2007);</p> <p>Turizm Planlama: Politikalar, süreçler ve bağlantılar (<i>Tourism planning: Policies, processes and relationships</i>) (Hall, 2008)</p>	<p>Sınır aşırı koruma alanlarının turizm aracılığıyla gerçekleşen ekonomik katkıları ve sınır aşırı turizm kavramı</p>
<p>Mimari miras yönetimi için sınır aşırı işbirliği, örnek inceleme: Preah Vihear Dünya Miras Alanı (<i>Transboundary cooperation for architectural heritage management, case study: Preah Vihear World Heritage site</i>) (Wongwaiwit, 2009)</p>	<p>Mimari mirasın korunması ve yönetiminde sınır aşırı işbirlikleri.</p>

Tablo 1. 2 UNESCO Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Dünya Miras Alanları ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar (devamı)

<p>Dünya Mirasında Sınır Aşırı İşbirliği - Almanya ve Çevresindeki Deneyimlerin Paylaşılması (<i>Perspectives of Transboundary Cooperation in World Heritage - Sharing Experiences in and around Germany</i>) (UNESCO , 2017);</p> <p>Çatışmaları ulus aşırı öğrenme yoluyla çözmek? İskandinav Sınır Aşırı Dünya Mirası Alanları Örneği (<i>Solving Landscape-related conflicts through transnational learning? The case of transboundary Nordic World Heritage Sites</i>) (Svels & Sande, 2016); (Albrecht, 2010) (Carroll, 1979)</p>	<p>DML'ye henüz eklenmemiş, ancak birçok devletin sınırları içinde bulunan sulak alanlar, nehirler, barış parkları, mimari miras vd. Sınır aşırı kültürel ve doğa koruma alanları.</p> <p>Almanya'nın doğal ve kültürel mirasların korunması için kurduğu uluslararası işbirliklerinden edindiği tecrübeler.</p> <p>Norveç-İsveç sınırlarında yeralan Laponya doğal-kültürel miras alanı, İsveç-Finlandiya sınırları içindeki Yüksek Kıyı / Kvarken Takımadaları doğal miras alanı.</p> <p>Sınır Aşırı Öğrenme Kavramı (Transnational Learning).</p>
<p>Doğa için sınırları aşmak: Avrupa'daki sınır aşırı koruma örnekleri (<i>Crossing borders for nature: European examples of transboundary conservation</i>) (Vasilijević & Pezold, 2011)</p>	<p>Avrupa ülkelerinin doğal miras alanlarıyla ilgili sınır aşırı koruma deneyimleri.</p>
<p>Sınır Aşırı Korumanın Zorlukları ve Fırsatları (<i>Challenges and Opportunities of Transboundary Conservation</i>) (Vasilijević, 2012)</p>	<p>Sınır aşırı korumada karşılaşılan fırsatlar ve zorluklar.</p>
<p>Ölçek ve Bağlam: Bölgesel ve Sınır Aşırı Miras Koruma Modellerinin Bir Değerlendirmesi (<i>Scale & Context: An Evaluation of Regional and Transboundary Heritage Conservation Models</i>) (Church A. , 2012)</p>	<p>Farklı sınır aşırı koruma modelleri.</p>
<p>Sınır Aşırı Koruma Alanların (TBPA) Ekolojik Faydalarının Değerlendirilmesi: Amerika ve Karayipler'de Bir Saha Çalışması (<i>Assessing the Ecological Benefits of Transboundary Protected Areas (TBPA): A Questionnaire Survey in the Americas and the Caribbean</i>) (McCallum, J., & M., 2014)</p>	<p>Sınır aşırı koruma alanlarının ekolojik faydaları.</p>
<p>Sınır Aşırı Koruma: Sistemik ve Bütüncül Bir Yaklaşım (<i>Transboundary Conservation: A systematic and integrated approach</i>) (Vasilijević, Zunckel, McKinney, Erg, & M., 2015)</p>	<p>“Sınır Aşırı Koruma: Sistemik ve Bütüncül Bir Yaklaşım” isimli çalışma, doğal ve kültürel kaynakların birden çok devletin işbirliği ile korunmasına yönelik girişimler.</p>

Tablo 1. 2 UNESCO Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Dünya Miras Alanları ile ilgili Yararlanılan Önemli Kaynaklar (devamı)

Temsili, Dengeli ve Güvenilir Bir Liste İçin: Türkiye'nin Dünya Mirası Adaylıklarının Gözden Geçirilmesi (Ulusan & Yıldırım, 2016)	Türkiye'nin GL'sinde yer alan varlıklarının Sözleşme'nin amacı ve Dünya Miras Komitesi'nin "temsili, dengeli ve güvenilir bir DML oluşturulması" amacı doğrultusunda kabul ettiği Küresel Strateji ile ilişkili olarak değerlendirilmesi ve gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler.
Zaman ve Mekân Kesitinde Sınırötesi Mirasların, Dünya Mirası ile Karşılaştırmalı Analizi (Cömertler, 2020)	Sınır aşırı miras alanları miras sayısı ve güvenliği, listelenme yılı, miras türü, paydaş devlet sayısı ve bölge değişkenlerine göre analizler.

Dünya Miras Listesi'nde 2019 yılında gerçekleştirilen 43. Dünya Miras Komite toplantısı itibariyle 1121 miras alanı bulunmaktadır. Bu alanların 869'u kültürel, 213'ü doğal, 39'u karma sit alanıdır. Bu miras alanlarından 39'u sınır aşırı özelliktedir. İki miras alanı ise gerekli şartların sağlanmaması nedeniyle listeden çıkarılmıştır. 1121 miras alanı Dünya Miras Sözleşmesine taraf olan 192 taraf devletten 167'sine ait olup, Dünya Mirası Sözleşmesine taraf olmuş ancak henüz Dünya Mirası Listesi'nde miras alanı bulunmayan 25 Taraf Devlet bulunmaktadır (UNESCO, 2019).

Dünya Miras Listesindeki kültürel varlıkların sayısındaki artış ve Geçici Listede bekleyen varlıkların fazla olması nedeniyle seri adaylık önerileri teşvik edilmektedir. Mevcut DML ve Geçici Liste yeniden değerlendirilerek seri miras olma potansiyeline sahip varlıklar birlikte değerlendirilerek yeni bir adaylık önerilebilir. 2005 yılında Uygulama Rehberi'ne III. C, 134-136 maddeleri eklenmiştir (UNESCO, 2019). Bu maddelerinin eklenmesi ile sınır aşırı seri adaylıklara UNESCO'nun internet sitesinde de ayrı bir kategori olarak yer vermeye başlanmıştır. 2005 yılı itibariyle sınır aşırı seri miras alanları listede ayrıca açıklanmaktadır. 2005 yılına kadar 20 adet doğal ve kültürel sınır aşırı seri varlığa yer verilmekte iken 2013 yılında ise 28 adet doğal ve kültürel sınır aşırı seri varlığa ayrı bir kategori olarak yer verilmiştir (UNESCO, 2019). Sınır aşırı seri adaylıkların sayısal artışı UNESCO'nun sınır aşırı adaylık önerilerini teşvik ettiğini göstermektedir (Tablo 1. 3).

Tablo 1. 3 UNESCO Dünya Miras Listesi İstatistikleri (UNESCO Web Sayfası, 2020)

	2005 Öncesi (2005: Uygulama Rehberine III. C, 134-136 Maddelerinin Eklenmesi)	2005-2013	2020
Taraf Devlet	129	160	167
Kültürel Varlık	582	759	869
Doğal Varlık	149	193	213
Karma Varlık	23	29	39
Sınır Aşırı Seri Varlık	20	28	39
Toplam Varlık	754	981	1121

Dünya Miras Sistemi'nin dünyanın Üstün Evrensel Değer'e sahip kültürel ve doğal çeşitliliğini daha iyi ve daha geniş ölçekte yansıtabilmesi amacıyla 1994 yılında "Temsili, Dengeli ve Güvenilir bir Dünya Miras Listesi için Küresel Strateji" ("Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List") kabul edilmiştir. 1987 ve 1993 yılları arasında ICOMOS tarafından, 2005 yılında ise IUCN'in de dâhil olduğu, Dünya Miras Listesi'ndeki varlıkları bölgesel, coğrafi, kronolojik ve tematik olarak değerlendiren daha güncel bir "Boşluk Analizi" ("Filling the Gaps Analysis") çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, kültürel kategoride arkeolojik alanlar, tarihi şehirler, dini anıtlar, Hristiyanlık, tarihi dönemler ve nitelikli yerel mimari gibi unsurların Dünya Miras Listesi'nde fazlasıyla yer almasına karşın, yaşayan tüm kültürlerin, özellikle de geleneksel olanların, yeterince temsil edilmediği görülmektedir. Doğal kategoride ise mevcut varlıklar görece bir denge içinde olmasına karşın tropikal/ılıman otlaklar, göl sistemleri, tundra ve güneş sistemleri, buzul çölleri gibi kategoriler konusunda Dünya Miras Listesi'nde bir boşluk olduğu vurgulanmaktadır (ICOMOS, 2004). ICOMOS'un 2004 yılında yapmış olduğu "Dünya Miras Listesi: Boşluk Analizi-

Gelecek için bir Eylem Planı” dokümanında belirli alanların Dünya Miras Listesi’ndeki boşlukları doldurma konusunda yüksek potansiyeli olduğu vurgulanmıştır (ICOMOS, 2004).

2004 yılında Petzet, UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi’nin çok dar tanımlarının ötesine geçmesini ve Dünya Mirası Listesi’ndeki boşlukları doldurmasını tavsiye etmiştir. Bu konuda UNESCO, Sözleşmeyi Taraf Devletlere önermiş ve insan etkileşimleri ve bir arada yaşamaları için iyi örnekler aranmasını istemiştir (Petzet, 2004).

2017 yılında yayınlanan Uygulama Rehberinde de tematik çalışmaların önemi vurgulanmaktadır:

“Dünya Mirası Komitesi tarafından talep edildiği için veya gerektiği için, ICOMOS ve IUCN, teklif edilen Dünya Mirası varlıklarını kendi bölgesel, küresel ve tematik bağlamlarında değerlendirmek amacıyla tematik çalışmalar yürütecektir. Bu çalışmalar, Taraf Devletlerin sunduğu Geçici Listelerin bir incelemesi ve Geçici Listelerin uyumlaştırılması toplantılarının raporları ve Danışma Organları, uzman kuruluşlar ve şahısların yürüttüğü diğer teknik çalışmalarla belgelendirilmelidir. Hâlihazırda tamamlanmış olan bu çalışmaların bir listesi Ek 3 Bölüm 3’te ve Danışma Organlarının web adreslerinde görülebilir. Bu çalışmalar, Taraf Devletlerin Dünya Mirası Listesi’ne kaydedilmek üzere varlıklarını aday gösterirken hazırladıkları karşılaştırmalı analizlerle karıştırılmamalıdır (bkz.Paragraf 132).”

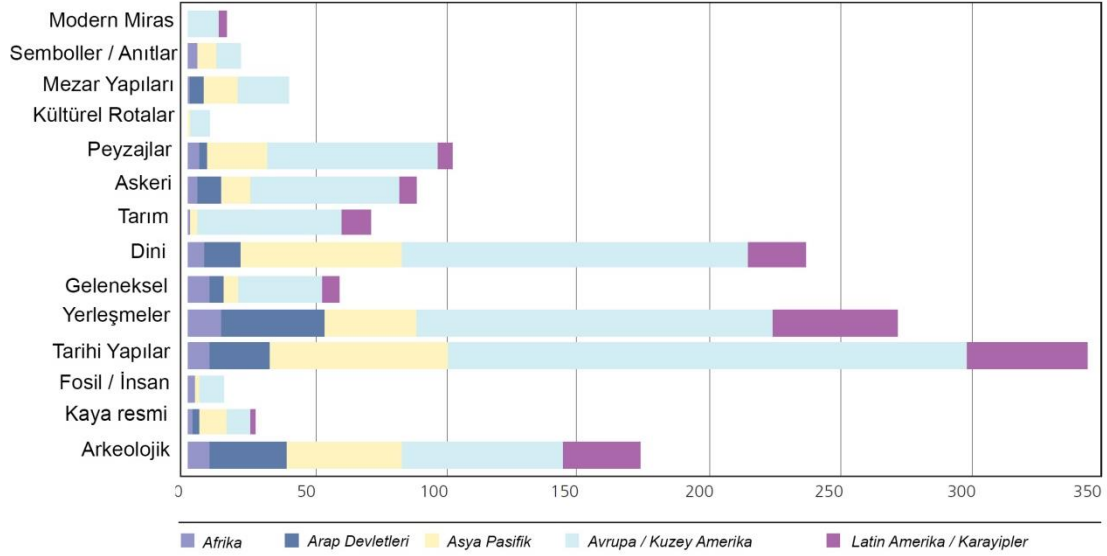
Sınır Aşırı Seri adaylıkların bu boşlukların çoğunu doldurma potansiyeli olduğu söylenebilir. Özellikle geçmişteki insan hareketini temsil eden alanlarda sınırların ötesine geçilmektedir. İnsan etkileşimi ve kültürel bir arada yaşama belirli bir kültürel alan oluşturmakta ve bu alanda nesiller arası sözlü gelenekler ve yaratıcı ifadeler yer almaktadır. Bunun yanı sıra, sunulan yeni temalardan biri olan Demiryolu Mirası kapsamında farklı ülkelerin topraklarından geçen doğrusal varlıklar sınır aşırı miras olarak önerilebilir. Avusturya’nın Dünya Miras Listesi’nde yer alan Semmering Demiryolu, sınır aşırı seri adaylık potansiyeline sahip bir doğrusal varlıktır. 2019 yılında Dünya Miras Listesi’ne giren

“Erzgebirge/Krušnohoří Maden Bölgesi” de Endüstri Mirası temasında olup; bu konuda boşluğu doldurmaktadır.

Dünya Mirası Sistemi sadece Üstün Evrensel Değere (OUV) sahip tek tip varlık üreten bir şey değildir. Dünya çapında ihtiyaç duyulan ve bilimsel olarak karmaşık teknolojiyi kullanan jeodezi araştırmaları da listede temsil edilmektedir. 2005 yılında Struve Meridyeni (Struve Arc), jeodezi alanından ilk varlık olarak Dünya Mirası Listesi’ne (No. 1187) alınmıştır.

UNESCO Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylık Sistemi, ulusların ortak mirasının tespiti, geliştirilmesi, sunulması ve korunması açısından önemlidir. 1994 ve 2004 yıllarında yapılan “Boşluk Analizi” ile daha güvenilir ve temsil edilebilir bir Dünya Mirası Listesi için tematik çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanmıştır (ICOMOS, 2004). Bu çalışmaların Avrupa’da, özellikle Almanya gibi gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. 21 Taraf Devlet ile birlikte ortaklık geliştirmiş olan ve DML’de 7 adet Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri miras alanı bulunan Almanya’nın bu alanda yol gösterici olduğu söylenebilir.

Dünya Mirası Listesi’nin sayısal dağılımına bakıldığında, doğal ve kültürel varlıkların yarısının, sınır aşırı miras alanlarının yarısından fazlasının, sınır aşırı kültürel alanların neredeyse tamamının Avrupa-Kuzey Amerika Bölgesi’nde olduğu görülmektedir. Dünya Mirası Listesi’ndeki varlıkların tematik kategorilere göre sayısal dağılımı incelendiğinde ise tarihi yapılar, yerleşmeler ve dini yapıların sayıca fazla olduğu fark edilmektedir (Şekil 1. 2).

Şekil 1. 2 Dünya Mirası Listesi: Tematik kategorilere göre sayısal dağılım, Boşluk Analizi – Gelecek için bir Eylem Planı (ICOMOS, 2004, s. 36)

Avrupa Konseyi'nin 2005 yılında kabul ettiği "Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi" (Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society) (diğer adıyla Faro Sözleşmesi) çok sayıda paylaşılan değer olduğu vurgulanarak sınırların değişmesi ile diğer ülkelerden kalan mirasın nasıl ele alınacağını açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca, UNESCO'nun "kültürel mirasa ilişkin hakların, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde tanımlandığı şekilde kültürel yaşama katılma hakkının içinde barındığına" ilişkin bir yargısı bulunmaktadır. Sözleşme, dünyada kültür mirası kavramının ne kadar kapsayıcı hale geldiğini göstermesi açısından önemlidir. Sözleşmede Avrupa Konseyi üyesi ülkeler, öncelikle ortak miras olarak insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne saygı konularını kabul etmektedirler. Ayrıca ortak miras üzerinde idealleri, ilkeleri korumak ve geliştirmek, insanı ve insani değerleri çok disiplinli kültür mirası kavramının merkezine yerleştirmek öncelikli olarak görülmektedir (Dinçer & Enlil, 2012).

Faro Sözleşmesi'nin kültürel mirası katılım odaklı ve insan haklarıyla ilişkili olarak tanımlaması olumlu karşılanmıştır (Vrdoljak, 2013; Fairclough, 2014; Schofield, 2015). Örneğin, Fairclough ve diğ. (2014, s. 10), Faro Sözleşmesi, daha önce yapılan birçok uluslararası sözleşmenin aksine insan odaklı bir bakış açısı benimseyerek, kültürel mirasın "nasıl" korunması gerektiğiyle değil, "neden" korunması gerektiği

ile ilgilendiğini belirtmektedir. Buna göre, kültürel mirası tüm Avrupa vatandaşlarının hem hakkı, hem de sorumluluğu olarak tanıyan bu sözleşme, kültürel mirasın yönetiminde birbirinden farklı ve çoğu zaman birbiriyle çatışan yaklaşımları bir araya getirmeye çalışması açısından da önemlidir (Fairclough, Dragičević-Šešić, Rogač-Mijatović, Auclair, & Soini, 2014, s. 10).

Logan'a (2010) göre kültürel mirasın tanımlanması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması mevzuları ortak kültürel kimliklerin inşası, meşrulaştırılması ve temsilindeki aktif rolünden dolayı insan hakları ile doğrudan ilişkilidir. Logan, kültürel miras hakkının genel kabul gören bir tanımını şöyle aktarır: "insanların –yani bireylerin veya coğrafya (yerel topluluklar), ortak kültürel özellikler (dil ya da din gibi), siyasi birliktelikler (aynı ülkenin vatandaşı olmak gibi) ya da kişisel özellikler (yaş, toplumsal cinsiyet, cinsel tercihler gibi) bağlamında tanımlanabilecek toplulukların- kendi kültürel miraslarından yararlanabilme ve bu mirasın devamlılığını sağlayabilme hakları vardır" (Logan W. , 2010). Logan'ın tanımladığı bu haklar her coğrafyadaki azınlık topluluklar için de geçerlidir. Dolayısıyla, ortak kültürel mirasın tespiti, korunması, sürdürülmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması da insan hakları bağlamında yeniden düşünülmelidir. Bu görüşler doğrultusunda Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası Adaylıklarının gerekçeleri;

- Geçmişin izlerinin gelecek nesillere aktarılması,
- Daha kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmek: Benzer üstün evrensel değer taşıyan ve birlikte daha güçlü bir evrensel değeri oluşturan kültür varlıklarının birlikte değerlendirilmesi,
- Adil miras sistemi, kültürel varlıkların tespitinde ve değerlendirilmesinde sistemli bir model geliştirilmesi,
- Dünya Miras Sisteminin güvenilirliğinin ve temsil edilebilirliğinin artırılması,
- Seri içindeki bağlantıyı anlayabilmek için karşılaştırmaya dayalı bir yöntem kullanılması,
- Kaynağın daha etkin yönetilmesi,

- Ülke içindeki seri miras potansiyellerinin araştırılması,
- Kültürel haksızlıkları ortadan kaldıran bir sistem oluşturulması,
- Ülkelerin politik kararlarının ötesine geçilmesi olarak sıralanabilir.

Yürürlüğe giren pek çok uluslararası sözleşme söz konusu “sınır aşırı /ulus aşırı miras” kavramına farklı isim ve başlıklar altında yaklaşmaktadır. Söz konusu kavramların birbiri ile ilişkisini ve dönüşüm süreçlerini takip edebilmek için, bu konuda politika üreten çok sayıda kuruluşun hükümetlerle işbirliği içinde yürürlüğe koyduğu uluslararası sözleşmeleri incelemek gerekir.

Tablo 1. 4 Uluslararası belge ve tüzüklerde geçen sınır aşırı miras terminolojisi ile ilgili kavramlar ve ilkeler

KAVRAM	İLKELER
Değer	<p>Değeri olabilecek en doğru biçimde algılama yeteneğimiz, bu değerler hakkındaki bilgi kaynaklarının inanılır olmasına ve doğru anlaşılır olmasına bağlıdır (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>Kabul edilen değerlerin temsil edilmesini sağlamak ve bu değerleri belirleme sürecinin, olanaklar ölçüsünde disiplinler ve topluluklar arası bir uzlaşmayı geliştirecek eylemler içermesi için çaba göstermek önemlidir (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>Yer, kültürel önem, doku, ortam ve anlam kavramları tanımlanmıştır. Kültürel önem, estetik, tarihi, bilimsel, sosyal veya manevi değerler anlamına gelmektedir (Burra Tüzüğü, 1999).</p> <p>İnsanları ve insani değerleri, kültürel miras kavramının merkezine yerleştirmektedir. Her insanın, başkalarının özgürlük ve haklarına saygı göstermek kaydıyla, dilediği kültürel miras ile ilişki kurmaya hakkı vardır ve herkes kültürel mirasın tanımlama ve yönetim sürecine dâhil edilmelidir (Faro Sözleşmesi, 2005).</p> <p>Kültürel miras değerleri, estetik, arkeolojik, mimari, anı, kullanım, tarihi, peyzaj, anıtsal, bilimsel, sosyal, manevi, sembolik, teknolojik, geleneksel ve ya insan faaliyetleriyle ilişkili diğer somut ve somut olmayan değerleri ifade etmektedir (Kültürel Miras Değerli Yerlerin Korunması İçin ICOMOS Yeni Zelanda Tüzüğü, 2010).</p>

Tablo 1. 4 Uluslararası belge ve tüzüklerde geçen sınır aşırı miras terminolojisi ile ilgili kavramlar ve ilkeler (devamı)

Özgünlük	<p>Her türlü bilimsel çalışmada, koruma ve restorasyon müdahalelerinde, Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilme sürecinde, ya da kültür mirası ile ilgili her türlü envanterde özgünlük çok önemli bir işlev yüklenir (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p>
Kültürel Çeşitlilik	<p>Hem kültürler hem de bunlara bağlı yaşam biçimleri için bu çeşitlilik, mekân ve zaman boyutuyla kendini gösterir. Kültürler arasındaki farkların bir çatışma yarattığı durumlarda, kültürel çeşitliliğe saygı gereği, bütün taraflara özgü değerlerin meşruiyeti tanınmalıdır. Kültürler ve toplumlar, miraslarını oluşturan ve korunması gereken somut ve soyut anlatım biçimleriyle kendilerini ifade ederler (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>Kabul edilen değerlerin bir kültürü ve bu kültüre özgü çeşitliliği gerçekten temsil etmesi için çaba gösterilmelidir (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>Doğal ve kültürel miras, kültürel çeşitlilik ve yaşayan kültürler, turizm açısından büyük çekim gücüne sahiptir (Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, 1999).</p> <p>Kültürel mirasın barışçıl ve demokratik toplumun inşasında ve sürdürülebilir kalkınma ve kültürel çeşitliliğin geliştirilmesindeki rolünü, ilgili kamusal, kurumsal ve özel aktörlerin yetkinliklerini birleştiren daha büyük sinerjiyi, dikkate alan hükümlerini uygulamak için gereken adımları atmak üzerinde mutabıktırlar (Faro Sözleşmesi: Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi, 2005).</p> <p>Kentsel koruma planlaması çerçevesinde, tarihi kentlerde yaşamış değişik toplulukların kültürel çeşitliliğine saygı duymalı ve değer verilmelidir. Tarihi mirası tüm çeşitliliğiyle, tam olarak korumak için hassas ve uzlaşılan bir denge oluşturmak gerekir (Valetta İlkeleri, 2011).</p>
Kültür Alanı	<p>Bir toplumun kültürünün temel anlatımı olan sivil mimarlık, bir yandan o kültürün bölgesiyle ilişkisini gösterirken, diğer yandan dünyanın kültürel çeşitliliğini yansıtması bakımından önemlidir (Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999).</p>

Tablo 1. 4 Uluslararası belge ve tüzüklerde geçen sınır aşırı miras terminolojisi ile ilgili kavramlar ve ilkeler (devamı)

Sınır Aşırı Miras	<p>Çok sayıda paylaşılan değer olduğu, sınırların değişmesi ile diğer ülkelerden kalan mirasın nasıl ele alınacağı açık ve net bir şekilde ifade edilmiştir (Faro Sözleşmesi: Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi, 2005).</p>
Ortak Sorumluluk	<p>UNESCO'nun "Birimizin kültür mirası, hepimizin mirasıdır" anlayışı ana ilke olarak kabul edilmektedir (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>"Sorumlulukların paylaşılması" (UNESCO, 2001).</p> <p>Dünya çapında ekonomik ve sosyal kalkınmanın yönetiminin yanı sıra uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler de dünya ulusları arasında paylaşılmalı ve çok taraflı olarak uygulanmalıdır. Dünyanın en evrensel ve en temsili örgütü olarak Birleşmiş Milletler merkezi bir rol oynamalıdır (United Nations, 2000).</p>
Ortak Miras	<p>Avrupalıların ortak kültürel kökleri hakkında bilginin artması ve bilim insanları, ziyaretçiler, seyirciler, yerel halk ve gelecek kuşakların haklarının açıklanması (Segesta Bildirgesi, 1995).</p> <p>Her yerin ve topluluğun kültür mirası ve ortak belleği, günümüz ve gelecekteki gelişmeler için önemli bir temel oluşturan, yeri doldurulmaz bir hazinedir (Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, 1999).</p> <p>Geleneksel yapılar: a) Toplumca paylaşılan bir yapı geleneği; b) Çevreye uygun yöresel ve bölgesel bir kimlik; c) Üslup, biçim ve görünüşte geleneksel yapı türüne bağlılık; d) Anonim olarak aktarılan geleneksel tasarım ve yapı ustalığı (Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999).</p> <p>Faro Sözleşmesi mirasa bütünsel yaklaşan ilk Sözleşmedir. Sözleşme'de yer alan 'miras toplulukları' ifadesi geleceğin miras farkındalığına işaret etmektedir (Faro Sözleşmesi: Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi, 2005). Ortak mirasın bakımının paylaşılması ulusal ve uluslararası düzeyde kabul gören bir kavramdır. Dolayısıyla bilgi alışverişini cesaretlendirmek ve her düzeyde veriyi yaymayı desteklemek gerekir (Duvar Resimlerinin Korunması / Restorasyonu İçin İlkeler) (ICOMOS, 2003). Kültür mirası günümüzde ortak kimliklerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Kamusal Arkeolojik Alanların Yönetimi İçin Salalah Rehberi) (ICOMOS, 2017).</p>

Tablo 1. 4 Uluslararası belge ve tüzüklerde geçen sınır aşırı miras terminolojisi ile ilgili kavramlar ve ilkeler (devamı)

Kültürel Bağlam	Bir anıtın ya da sitin doğasına ya da kültürel bağlamına bağlı olarak, özgünlük yargısı çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içerir (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).
Tematik Bağlam	“Antik tiyatrolar ve gösteri ile ilgili anıtlar ağı” ile Avrupa halklarının ve Akdeniz çevresindeki ülkelerde yaşayanların mimari ve kültürel mirasının tanıtılması amaçlanmaktadır (Segesta Bildirgesi, 1995).
İşbirliği & Uluslararası İşbirliği	<p>Özgünlüğü değerlendirirken disiplinler arası işbirliğini sağlamak, tüm ulaşılabilir bilgi ve uzmanlıklardan uygun biçimde yararlanmaya çaba göstermek (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>Her kültürün farklı anlatım biçimlerinin ve değerlerinin, evrensel ölçekte saygı görmesine ve anlaşılır olmasına katkıda bulunmak çin, kültür mirasının korunmasıyla ilgili herkes, attığı adımları uluslararası işbirliğine dayandırmalı ve bu işbirliğini geliştirmeye çalışmalıdır (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>Disiplinlerarası işbirliği kapsamında, duvar resmi konservatör-restoratörleri başka ülkelerdeki meslektaşları ve dünyanın değişik yerlerindeki ilgili kuruluş ve uzmanlarla bağlantı kurmalıdır (Duvar Resimlerinin Korunması / Restorasyonu İçin İlkeler) (ICOMOS, 2003).</p> <p>Ön araştırmaların başlangıcından itibaren, tarihi kentlerin korunması birçok disipline mensup uzmanın etkili işbirliğine dayandırılmalı ve araştırmacıların, kamu hizmetlilerinin, özel girişimcilerin ve daha geniş bir halk kitlesinin katılımıyla gerçekleştirilmelidir (Valetta İlkeleri, 2011).</p>
Tespit & Belgeleme	<p>Bilginin geliştirilmesi ve kültür mirasının doğru ve tam kullanımı için yapı tiplerine göre, bölge ve ülke düzeyinde ayrıntılı envanterler hazırlanmalı (Segesta Bildirgesi, 1995).</p> <p>Ulusal düzeyde koruma sorumlulukları belgeleme alanında da aynı şekilde sorumluluk gerektirir (Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Belgeleme için İlkeler, 1996)</p>

Tablo 1. 4 Uluslararası belge ve tüzüklerde geçen sınır aşırı miras terminolojisi ile ilgili kavramlar ve ilkeler (devamı)

Koruma & Yönetim	<p>Mirasla ve onun yönetilmesiyle ilgili sorumluluklar, öncelikle o mirası yaratmış olan kültürel topluluğa, sonra da onun korunmasına emek verenlere aittir (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).</p> <p>Kültür mirasının uluslararası kabul gören standartlara göre ve uygun biçimde korunması ve yönetimi, genellikle konuyla ilgili kurumların, toplulukların veya uzman grupların sorumluluğundadır (Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, 1999).</p> <p>Hükümetler ve yetkili kuruluşlar bütün toplumların yaşayan geleneklerini sürdürme ve bunları mevcut yasal, yönetsel ve maddi olanaklarla koruyarak gelecek kuşaklara aktarma haklarını tanımalıdır (Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999).</p> <p>“Mimarlık mirasının korunması, ikincil bir kaygı olmak yerine kentsel ve bölgesel planlamanın bütüncül bir parçası olmalıdır.” Bu hedefin gerçekleşmesi için gerekli koşulları ise; (a) yerel yönetimlerin sorumluluğu ve halkın katılımı, (b) toplumsal etkenlerin göz önüne alınması, (c) yasal ve yönetsel önlemlerin uyarlanması, (d) uygun mali kaynakların sağlanması, ve (e) restorasyon ve iyileştirmeye yönelik yöntemlerin ve teknik becerilerin geliştirilmesi olarak belirliyordu (Amsterdam Bildirgesi, 1975).</p> <p>Yönetim Planı: kültürel değerleri belirlemeli; paydaşları ve onların değerlerini saptamalı; olası çatışmaları saptamalı; koruma hedeflerini belirlemeli; yasal, finansal, idari ve teknik yöntem ve araçları belirlemeli; güçlü yönleri, zayıflıkları, fırsat ve tehditleri anlamalı; uygun stratejileri, belli başlı eylemleri tanımlamalıdır (Valetta İlkeleri, 2011).</p> <p>Sürdürülebilir yönetim için uygulanabilirlik raporu hazırlanmalıdır. Aksi halde, bütünlük ve özgünlüğü, evrensel değeri zedelenebilir. Üstün evrensel değerlerin dayandığı ayaklardan biri Yönetim’dir (ICOMOS, 2017).</p>
Eğitim & Uzman & Bilgi Paylaşımı	<p>Tarihi alanların yönetimi için uzman yetiştirmek üzere program oluşturmaları, anıtların sürekli bakımı ve konservasyonu için uygun teknikler konusunda profesyonel eğitim verilmesini desteklemeleri ve bilgi değişimini desteklemeleri,</p>

Tablo 1. 4 Uluslararası belge ve tüzüklerde geçen sınır aşırı miras terminolojisi ile ilgili kavramlar ve ilkeler (devamı)

Eğitim &Uzman & Bilgi Paylaşımı	<p>Uzmanlar arasında bilgi değişiminin yöreklendirilmesi (Segesta Bildirgesi, 1995).</p> <p>Belgelerin formatı standartlaştırılmalı ve ulusal ve uluslararası düzeyde bilgi alışverişini kolaylaştırmak için mümkün olduğunca tasnif edilmelidir (Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Belgelenmesi için İlkeler, 1996).</p> <p>Mimari mirasın korunması, güçlendirilmesi ve restorasyonu disiplinlerarası bir çalışma gerektirir (Mimari Mirasın Analizi Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler, 2003)</p>
Teknoloji	<p>Kayıt altına alınmış bilgilerin derlenmesi, yönetimi ve dağıtımı, mümkün olduğunca güncel bilgi teknolojisinin anlaşılmasını ve kullanımını gerektirmektedir (Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Belgelenmesi için İlkeler, 1996).</p>

1. 2 Tezin Amacı

Günümüzde siyasi sınırlar ile kültürel alan sınırlarının örtüşmemesi nedeniyle; Dünya Miras Alanlarının bütünlüğü ve sürekliliği açısından ortak miras adaylıklarının tespiti, sunulması, geliştirilmesi ve korunması önemlidir. Bu bağlamda UNESCO Dünya Miras Listesi'nde, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı miras kavramı Dünya Mirası Sistemi'nde tamamlayıcı bir araç olarak değerlendirilebilir. Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı miras kavramı, Taraf Devletlere ortak mirasın tespiti, ortak dosya hazırlığı ve ortak mirasın korunması konusunda yol göstermektedir. Bununla birlikte, UNESCO'nun misyonu olan Dünya Barışı'nı sağlamaya katkısı açısından da sınır aşırı seri adaylıklara önem verilmeli ve bu adaylıklar desteklenmelidir. UNESCO, bu konuda Taraf Devletleri teşvik etmelidir.

UNESCO Dünya Miras Listesi'nin geleceği düşünüldüğünde Sınır Aşırı Seri Miras kavramı yeni bir açılım sağlamaktadır. UNESCO'nun uluslararası işbirliği için köprü görevi; aktif ve uzun vadeli ortaklıkların kurulması ile desteklenebilir. Aynı zamanda, Sınır Aşırı Miras kavramı; Taraf Devletler ve kurumlar arası dikeyde ayırıcı bir ilişki yerine, yatayda ilişkiyi geliştirmektedir. Aynı zamanda Taraf

Devletlerin Geçici Listelerinde bulunan üstün evrensel değere sahip aynı temadaki varlıklar birlikte değerlendirilerek ortak bir adaylık dosyası olarak sunulabilir.

Sınır aşırı miras alanları gerekli kriterleri sağlamanın yanı sıra etkin uluslararası işbirliği süreci gerektirmektedir. Ancak bu işbirliği yeteri kadar sağlanamadığı için sınır aşırı miras alanları Dünya Miras Listesi'nde çok az sayıda temsil edilmektedir.

Dünya Mirası Listesi'nde ve Geçici Liste'deki mevcut sınır aşırı seri adaylık dosyaları incelenerek, konu ile ilgili yönergeler ışığında, konunun geniş kapsamına dikkat çekilmiştir. Koruma alanında Türkiye ile yakın komşuları arasındaki ortak değerlendirilebilecek potansiyel kültür varlıkları için araştırma yapılmıştır. Adaylık senaryoları ortaya konularak, listedeki benzer varlıklar arasında karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Benzer örnekler üzerinde yapılan incelemeler ile öne çıkan kriterlerin önemi vurgulanmıştır. Çalışmanın amacı, Dünya Mirası Sistemi'nde yeni bir konu olan sınır aşırı seri adaylıkların önemini, özelliklerini ortaya koymak; zamansal ve tarihsel bağlamda Dünya Mirası Sistemi içerisinde karşılaştırmalı olarak incelemek; bu konuda yapılacak yeni çalışmalar için öneriler geliştirmek ve Türkiye'nin sahip olduğu kültür varlığı potansiyelini göstermektir.

Dünya Mirası Sistemi içerisinde Dünya Mirası Listesi'ndeki ve Geçici Liste'deki kültürel ve doğal varlıkların sayısının hızla artması, dosya değerlendirme sürecini ve bir takım kısıtlamaları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, gelecekte zaman ve bütünlük açısından seri adaylıklara daha fazla başvurulacaktır. Ülkeler arası diyalogun gelişmesiyle Sınır Aşırı Seri Dünya Mirası konusu da önem kazanmaktadır. Bu yeni sistem için ilke ve ölçütlerin tespiti; geliştirilmesi ve sunumu; korunması konuları üzerinde temel bir boşluk gözlemlenmiştir.

Bu doğrultuda hazırlanan doktora tez çalışmasının temel amaçları;

- Daha temsil edilebilir, güvenilir bir Dünya Mirası Listesi için sınır aşırı adaylık önerilerinin geliştirilmesi,
- Ulusal sınırların ötesine geçen kültürel miras alanlarının bir bütün olarak değerlendirilmesi için bir yöntem ortaya koymak,
- Sınır aşırı / Ulus Aşırı Seri Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması için temel ilke ve ölçütleri belirlemek,

- Türkiye'nin Sınır aşırı / Ulus Aşırı Seri Miras potansiyelini ortaya koymaktır.

Yukarıda sıralanan maddelere referansla, kültürel miras alanlarının bütüncül bir yaklaşımla korunması gerektiğini söylemek mümkündür. Hazırlanan bu çalışma, koruma disiplininin Dünya Mirası alanının güncel bir konusu olarak, sınır aşırı miras kavramını tanımlama; tespiti, geliştirilmesi ve korunması için temel ilke, strateji ve eylemler belirlemek yoluyla yorumlama; Türkiye'nin sahip olduğu potansiyeli değerlendirme süreçlerini içeren üç aşamalı bir yöntem kurgulayarak çözümlenmeyi amaçlamıştır.

Bu çerçevede tezde sunulan çalışmanın özgün yanı, gelişmekte olan sınır aşırı seri miras kavramını, bu kavramın güçlü ve zayıf yanlarını, Dünya'dan örnekler ile ortaya koyarak Türkiye'nin potansiyelini sorgulamak şeklinde özetlenebilir. Kültürel koruma kavramı ve uygulamalarına, dünya barışına, eşitliğe, bilgi paylaşımına, kültürel çeşitliliğe katkı sağlamak gibi güçlü yanları bulunmaktadır. Bunun yanında, çatışma durumunda olan Taraf Devletlerin bir araya gelmesi ve ortak paydada buluşmalarındaki zorluklar da zayıf yanlarından biridir.

Tezin literatüre yapacağı katkı üç boyutta gerçekleşecektir. Birinci katkı, Dünya Mirası Sistemi içerisinde güncel tartışma konularından biri olan Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Miras gibi kavramlarla ilgili Türkçe terminolojinin oluşturulması ve analiz edilmesi ile tezin koruma literatürüne sağlayacağı katkıdır.

İkinci katkı, Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Mirasın tespiti, geliştirilmesi, sunulması ve korunması ile ilgili ilke ve ölçütler ortaya koyularak, gelecekte bu konuda çalışma yapacak uzman ve akademisyenlere yol gösterecek bir rehber olmasıdır.

Üçüncü katkı, yapılan araştırmalar, arşiv çalışmaları ve saha çalışması sonucunda ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarda çalışan uzmanlardan alınan bilgileri kapsayan veri setinin oluşturulması ile Türkiye'nin Sınır Aşırı Seri Miras Potansiyeli için detaylı bir öneri geliştirilmesi, bu konudaki boşluğun doldurulmasıdır. Türkiye'nin Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listesi'nde Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri adaylık bulunmamaktadır; ancak Geçici Liste gözden geçirilerek Ulus Aşırı veya Ulusal Seri adaylık önerileri geliştirilebilir. Ayrıca yapılacak olan tematik çalışmalarla, Türkiye'nin yakın komşularıyla birlikte ortak

miras önerileri geliştirilebilir. Genel olarak, Türkiye’de Dünya Mirası Listesi’ne her sene arkeolojik alanlar önerilmektedir. Bu noktada Dünya Mirası literatüründe Türkiye’de Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Miras konusunda yeterli sayıda araştırma olmadığı görülmektedir. Tezin bu boşluğu doldurmada katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ve komşuları düşünüldüğünde ortak kültürel miras alanlarının tespiti, geliştirilmesi ve korunması için uluslararası işbirliği ve uzman desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Koruma konusunda artık bugün; sınırdan bağımsızlaşarak, onu aşarak ve sınırın beraberinde getirdiği ulusal tanımların ötesine geçerek yeni bir söylem üretilmesi gerekmektedir. Sınırların ötesinde veya üzerinde bir koruma yaklaşımı geliştirmek özgünlük ve bütünlük açısından da daha tamamlayıcı olacaktır.

1.3 Hipotez

Politik sınırların oluşması birçok doğal ve kültürel miras alanının parçalanmasına neden olmaktadır. Ortak koruma alanı oluşturularak doğal ve kültürel varlık veya varlıklar bir bütün olarak korunmalıdır. Ulus devletlerin kuruluş süreciyle ortaya çıkan sorunlar bu bütünlüğü parçalamıştır.

Bu bağlamda tezin ana sorusu şöyle geliştirilmiştir:

Kültürel alan sınırları ile siyasi sınırlar örtüşmemektedir. Devletlerin sınırları değişirken kültürel varlık tarihin belirli bir döneminde bir devletin sınırları içindeyken, daha sonraki tarihlerde başka devletlerin sınırları içinde kalabilir. Bunun yanı sıra kültürel varlığın koruma alanının bir bölümü bir devletin sınırları içinde kalırken diğer bölümü de farklı devletlerin sınırları içinde kalabilir. Altı çizilen yargı üzerine kurgulanan bu doktora tez çalışması, sınır aşırı miras kavramına dair farkındalığı artırmak üzere mevcut koruma yazını için yeni bakış ve yöntem önerisine odaklanmaktadır.

Bu soru ile bağlantılı araştırma soruları ise;

- Kültürel Mirasın bir bütün olarak korunması için nasıl bir ortaklık yapılmalıdır?

- Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Miras alanlarının korunmasında ortak yönetim nasıl kurgulanmalıdır?
- UNESCO'nun Sınır Aşırı Adaylık sisteminin mirasın bütün olarak korunmasına katkıları nelerdir?
- Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıklara neden gereksinim duyulmuştur?
- Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıkları sınıflandırmak istersek bağlayıcı ortak noktalar neler olabilir?
- Kültürel mirasın birleştirici rolünün dünya barışına katkısı nedir?
- DML'deki Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Miras Alanlarının Dünya üzerindeki dağılımı dengeli midir?
- Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması için temel ilke ve ölçütler nelerdir?
- Sınır Aşırı Seri Adaylıklar DML'deki mevcut adaylıklara eklenerek geliştirilebilir mi, yoksa yeni bir adaylık olarak mı ele alınmalı?
- Türkiye'nin Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri miras potansiyeli nedir?

Türkiye'nin sınır aşırı miras potansiyeli ile desteklenen bu hipoteze paralel olarak, sınır aşırı / ulus aşırı seri miras olgusunun her daim gelişim içerisinde olan koruma disiplininin gerek kavramsal gerekse yasal çerçevesine dâhil edilmesi sayesinde yeni ve dinamik bir sorgulama alanı oluşturacağı öngörülmüştür

Nitekim hazırlanan doktora tez çalışmasının daha geniş kapsamda ve farklı coğrafi bağlamlarda yürütülecek bütüncül ve güncel bir koruma yaklaşımının başlangıcı olabileceğini söylemek mümkündür. Altı çizilen kabulden yola çıkarak gerçekleştirilmesi öngörülen bu gibi ardıl çalışmaların, sınır aşırı mirasın tespiti, geliştirilmesi, sunulması ve korunmasına dair tezin sonuç kısmında önerilen ilke ve ölçütlerin gelişmesine aracılık ederek bu konuyu Dünya Mirası Sistemi'nin gündeminde tutmaya devam edeceği açıktır.

Ülkemizde ve dünyada sınır aşırı mirasın tespiti, geliştirilmesi, sunulması ve korunması ile ilgili çeşitli öneriler olmakla birlikte, özelleşmiş deneyim ve yöntemi eksikliği görülmektedir. Bütüncül koruma yaklaşımından yola çıkılarak sırasıyla "Sınır Aşırı Miras Kavramı ve Dünya Mirası Sistemi içindeki Kavramsal Çerçevesi"; "UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Sınır Aşırı Adaylıklar", "Sınır Aşırı Varlıkların

Korunmasıyla İlgili Uluslararası Toplantılar”; “Sınır Aşırı Kültür Varlıkları Yönetim Sistemi”; “Sınır Aşırı Varlıkların Tanımlanmasıyla İlgili Ulusal ve Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar” ve “Sınır Aşırı Koruma ve Uluslararası İşbirliği” konuları detaylı olarak tartışılmıştır.

1.4 Kapsam ve Yöntem

Çalışma kapsamında, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturabilmek için, ilk olarak konuyla ilgili terminolojiye yer verilmiştir. Sınır aşırı, ulus aşırı seri miras gibi kavramlar üzerinden irdeleme ve yorumlar yapılmıştır. Dünya Mirası Sistemine getirilen yeni tartışma konuları ile birlikte tarihin ve ülke sınırlarının yeniden yorumlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tez çalışmasının kapsamını belirleyen ve Dünya Mirası Sisteminin yeni alanında irdelenen kültürel miras alanları için “Sınır Aşırı (Ötesi) Seri Miras” kavramı kabul edilmiştir. Konu ile ilişkili kaynaklarda yer alan “Sınır Aşırı Seri Miras” (Transboundary Serial Heritage) ve “Ulus Aşırı Seri Miras” (Transnational Serial Heritage) gibi kavramlar yeni tartışılmakta olup; Türkçe kaynaklarda bu kavramlar yer almamaktadır.

Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Mirasın tespiti, geliştirilmesi, sunulması ve korunmasının tartışılacağı bu çalışma, 4 ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, Sınır Aşırı Miras kavramı genel kavramsal çerçevede incelenerek, terminoloji ve terminolojide geçen kavramların uluslararası belgelerdeki yeri incelenecektir. Ardından, tezin Sınır Aşırı Miras Kavramı ve Dünya Mirası Sistemi içindeki Kavramsal Çerçevesi bölümünde, Dünya’dan örneklerle birlikte, sınır aşırı varlıkların korunmasıyla ilgili uluslararası kurum ve kuruluşlar, uluslararası toplantı raporları, ortak yönetimi ve ortak korunması ile ilgili ilkeler ve uluslararası işbirliğinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bağlamda, konuya ilişkin ulusal, bölgesel ve uluslararası koruma yaklaşımlarını irdelemek üzere literatür araştırması yapılmıştır. Literatür araştırmasında öncelikle, sınır aşırı miras kavramının önemi, farklı tanımları ve sınıflandırmaları, uluslararası belgeler, farklı araştırmacıların bilimsel çalışmaları kavranmaya çalışılmıştır. Daha sonra, sınır aşırı mirasın belgelenmesi, geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin Birleşmiş Milletler

(United Nations), UNESCO, ICOMOS ve IUCN vb. uluslararası kuruluşların raporları incelenmiş ve bu belgelerdeki teorik ve uygulamaya yönelik yaklaşımlar araştırılmıştır. Bu bölümde incelenen belgelere ilişkin veriler, daha kolay anlaşılması amacıyla tablolar halinde sunulmuştur.

Dünya'daki mevcut Dünya Miras Listesi ve Geçici Liste'deki Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Miras örnekleri incelenmiş ve bu varlıklara ilişkin bir sınıflandırma önerisi sunulmuştur. Sınıflandırma; yollar, yapı tipleri, yapım teknikleri, mimari üslup ve gelenekler, mimarlar, dönem yapıları ve kültürel peyzajlar olacak şekilde yapılmıştır. Bu örneklerin sunulmasında literatür araştırması ve arşiv çalışması yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Bunun yanında, DML'deki sınır aşırı seri varlıkların değerleri, potansiyeli, sorunları ve zorluklarına ilişkin veri toplanmasında uzman görüşlerinden yararlanılmıştır.

Tez çalışması kapsamında ICOMOS ve UNESCO Sınır Aşırı Seri Adaylık dosyaları değerlendirme raporları incelenerek, uzmanlarla yapılan odak grup görüşmeleri ile tartışmalı sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylık dosyaları çalışma kapsamında yer almıştır. Bu örnekler; dosyaları değerlendiren uzmanlardan alınan belge ve sözlü görüşler ışığında desteklenmiştir.

Tablo 1. 5 Ulus Aşırı Seri Kültürel ve Doğal Varlıklar için Sınıflandırma (UNESCO , 2019) (Düzenleyen: Akçaboza Taşkiran, 2021)

A. Aynı tarihi ve kültürel gruba ait varlıklar	B. Bir coğrafi bölgenin karakteristik özelliklerini taşıyan aynı türdeki varlıklar	C. Aynı jeolojik, jeomorfolojik oluşuma sahip, aynı biyo-coğrafi bölgede yer alan veya aynı ekosisteme tabi olan
A.1. Yapı Tipleri Yapım Teknikleri Mimari Üslup ve Gelenekler Mimarlar Dönem Yapıları	B.1. İklimsel özellikler Topoğrafya Bitki örtüsü	C.1. Coğrafi Karakteristik Fosiller Volkanik oluşumlar
A.2. Yollar - Kültürel Rotalar Kültürel Peyzajlar	B.2. Aynı sınırlar içinde olup sonra ayrılan	C.2. Doğal Miras Alanları

Dördüncü bölümde, Türkiye’de bulunan Sınır Aşırı Seri Kültürel Miras Potansiyeli çalışma kapsamına alınmıştır. Türkiye’nin uzak ile yakın komşularındaki ortak miras değerleri sorgulanacaktır. Sonrasında, geliştirilen öneriler ve uzman görüşleri doğrultusunda sınır aşırı mirasın bütüncül ve sürdürülebilir korunması için genel ilkeler belirlenecektir.

Tez kapsamında sadece aynı tarihi ve kültürel gruba ait sınır aşırı seri varlıklar (Kategori A) ele alınmış olup; yapı tipleri, yapım tekniği, mimari üslup ve gelenekler, mimarlar, dönem yapıları (A.1) ve kültürel rotalar ve yollar (A.2) alt başlıkları altında irdelenecektir (Tablo 1. 5).

Tezin kavramsal temelini oluşturmak için Dünya Mirası Sistemdeki doğal ve kültürel mirasın korunması kapsamında ortak değerlerin birlikte değerlendirilmesini konu alan yayınlar incelenmiştir. Bu kapsamda değerlendirilen Sınır Aşırı Seri Dünya Miras Alanlarının bazıları, bu konudaki belirsizlikleri ve tartışmaları netleştirmek için örnek olarak seçilmiştir. Bu konudaki temel kaynaklar UNESCO Dünya Mirası Merkezi’nin yayınları olmuştur.

Tez kapsamında incelenen ICOMOS ve UNESCO Sınır Aşırı Seri Adaylık dosyaları değerlendirme raporları incelenerek, uzmanlarla yapılan odak grup görüşmeleri ile tartışmalı sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylık dosyaları çalışma kapsamında yer almıştır. Bu örnekler; dosyaları değerlendiren uzmanlardan alınan belge ve sözlü görüşler ışığında desteklenmiştir.

Şekil 1. 3 Tez çalışması kapsamında yararlanılan temel kaynak grupları

Tablo 1. 6 Tez çalışması kapsamında yararlanılan yöntem ve yönteme ilişkin kaynaklar

	YÖNTEM	TANIM	KAYNAK
NİTELİK / KATILIMCI OLMAYAN YÖNTEM	Birincil / İkincil Literatür Araştırması	Tarihsel belgelerin toplanması ve ilgili arşivlerin, gazetelerin ve dergilerin (birincil) veya kitap ve dergilerin (ikincil) incelenmesi.	- UNESCO Arşivi - UNESCO Cenevre Uluslararası Eğitim Birimi Arşivi - UN Birleşmiş Milletler Arşivi
	Örnek durum analizi (Case Studies)	Yöntem, araştırmanın sonuçları hakkında bilgi yaymak için anlatı örnekleri sunmaktadır.	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıkların incelenmesi
	Uzman Görüşmeleri	Alanında uzmanların bilgi ve deneyimlerine dayanarak, uzman görüşmeleri yaparak elde edilen yöntem.	-ICOMOS & IUCN Uzmanları -UNESCO Uzmanları - Kültür ve Turizm Bakanlığı Uzmanları -Akademisyenler

Tablo 1. 6 Tez çalışması kapsamında yararlanılan yöntem ve yönteme ilişkin kaynaklar (devamı)

	Çoklu Kriter Analizi Belgeleme ve yorumlama	Sayısal olmayan değerlendirme yöntemi, bir karar sorununun çoklu boyutlarını dikkate alır. Proje etkileri kendi boyutlarında ele alınır ve çeşitli proje etkilerini birbirleriyle karşılaştırmak veya değerlendirmek için bir önceliklendirme yöntemi kullanılır (Ost, 2009, s. 90).	Uzman görüşmelerinden elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde önceliklendirme yöntemi kullanılmıştır.
	Politika Analizi	Politikalar ve hedefler arasındaki ilişkiler ışığında, çeşitli alternatif politikalardan hangisinin büyük olasılıkla belirli bir hedefe ulaşacağıın belirlenmesi (Nagel, 1999).	UNESCO'nun gelecek Dünya Mirası politikaları tartışılarak bu konuda hedef stratejiler belirlenmiştir.

Bu tez çalışması için Birincil / İkincil Literatür Araştırması, örnek durum analizi, uzmanlarla yarı yapılandırılmış odak grup görüşmeleri, çoklu kriter analizi/ yorumlama ve politika analizi yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırma ve uzman görüşmeleri sonucunda bu tez çalışmasının özgün tarafı olan Türkiye bağlamında Sınır Aşırı / Ulus aşırı Seri miras önerileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bütün bu çalışmalar sonucunda, amaç kısmında belirtilen, Sınır Aşırı Seri Kültürel Varlıkların tespiti, geliştirilmesi ve korunması ile ilgili ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Uzman Görüşmeleri

Bu tez çalışması, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras bağlamında, literatür araştırmasının yanında inceleme ve uzmanlar ile görüşmeler sonucunda şekillenmiştir. UNESCO Dünya Miras Komitesi Toplantısı (UNESCO, 2015, İstanbul), ICOMOS Genel Kurul Toplantısı (ADCOM 2016, İstanbul), Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilgili ICOMOS Koordinasyon Toplantısı (SDG's 2017, İstanbul), ICOMOS Türkiye Genel Kurul Toplantısı (ICOMOS, 2019, İstanbul) gibi

seminerler, toplantılar ve etkinlikler, dünyanın birçok yerinden gelen temsilciler ve uzmanlar ile bir araya gelme fırsatı yaratmıştır. Ayrıca yapılan sunumlarda çok sayıda farklı Sınır Aşırı Seri Adaylık örneği incelemek açısından faydalı olmuştur. Ayrıca, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar ile ilgili Uygulama Rehberi'nin yeniden düzenlendiği ve adaylık dosyalarının değerlendirilmesinde tavsiye kararlarının ve red gerekçelerinin ortaya konduğu bu toplantılarda süreçlerin yeniden düzenlenmesi üzerine yapılan tartışmalar da yerinde izlenmiştir.

ICOMOS Genel Kurul Toplantısı (ADCOM 2016, İstanbul), dünyadan ve Türkiye'den çok sayıda Yönetim Kurulu üyesi, uzman ve akademisyen ile tanışılmasına aracı olmuş; sonraki süreçte, UNESCO Sınır Aşırı Seri Adaylık dosyası değerlendiren veya dosya hazırlayan uzmanlarla iletişim kurma ve görüşme olanaklarını kolaylaştırmıştır. ICOMOS Avusturalya Milli Komitesi'nden Sheridan Burke ve ICOMOS Kanada Milli Komitesi Başkanı Mario Santana Quintero ile yapılan yüz yüze görüşmelerin de teze önemli katkısı olmuştur.

Nitel araştırma yöntemleri kapsamında veri toplamak için ise yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde, görüşülen tüm uzmanlara temel olarak önceden hazırlanmış olan aynı sorular sorulmuştur, ancak sorular her görüşmede uzmanların deneyim ve çalışma alanlarına bağlı olarak yeniden şekillendirilmiştir. Görüşülen uzmanların o anda ortaya çıkan ve araştırma için faydalı olacağı öngörülen uzmanlık ve ilgi alanlarını veya belli konularda sahip oldukları bilgi birikimlerinin paylaşılabilmesi için, görüşmede farklı ek sorular da sorulmuştur. Sorular genellikle açık uçlu olarak hazırlanmıştır, görüşmenin yönünün görüşülen uzman tarafından tayin edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece gerekli noktalarda detaylı bilgi alabilme imkânına sahip olunmaktadır. Görüşme süresi, her katılımcı için ortalama aynı uzunlukta olacak şekilde ayarlanmıştır (yaklaşık 1 saat). Böylece yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi araştırmacıya hem soruların belli bir odak noktası etrafında cevaplandırılmasını sağlamakta, hem de konu için faydalı olabilecek ek bilgileri elde etme ve bunlarla araştırma kapsamını genişletebilme olanağı vermektedir (Gillham, 2005).

Türkiye’de sınır aşırı seri adaylık potansiyeli değerlendirildiğinde; aynı tarihi ve kültürel gruba ait birçok varlık, benzer coğrafi bölgenin karakteristik özelliklerini taşıyan aynı türdeki varlıklar, aynı jeolojik, jeomorfolojik oluşuma sahip, aynı biyo-coğrafi bölgede yer alan veya aynı ekosisteme sahip olan doğal varlıklar görülmektedir. Türkiye’deki mevcut Dünya Mirası Geçici Liste üzerinden sınıflandırma yapılarak, karşılaştırmalı analiz ile bölgesel ve sınır aşırı seri öneri adaylık dosyaları oluşturulabilir. Yapılacak olan öneriler, gelecekte yapılacak uluslararası koruma çalışmaları için ortak anlayışta buluşmanın ilk adımı olabilir. Aynı zamanda Geçici Liste dışında, güçlü Üstün Evrensel Değer tanımına sahip birçok seri sınır aşırı varlık bulunmaktadır. Potansiyel seri alanlar için Üstün Evrensel Değer tanımı üzerinden bir sınıflandırma ve yöntem araştırması ile seri özellikteki miras alanları için ortak bir değerlendirme sistemi geliştirilmesi tezin çıktıları açısından önemlidir.

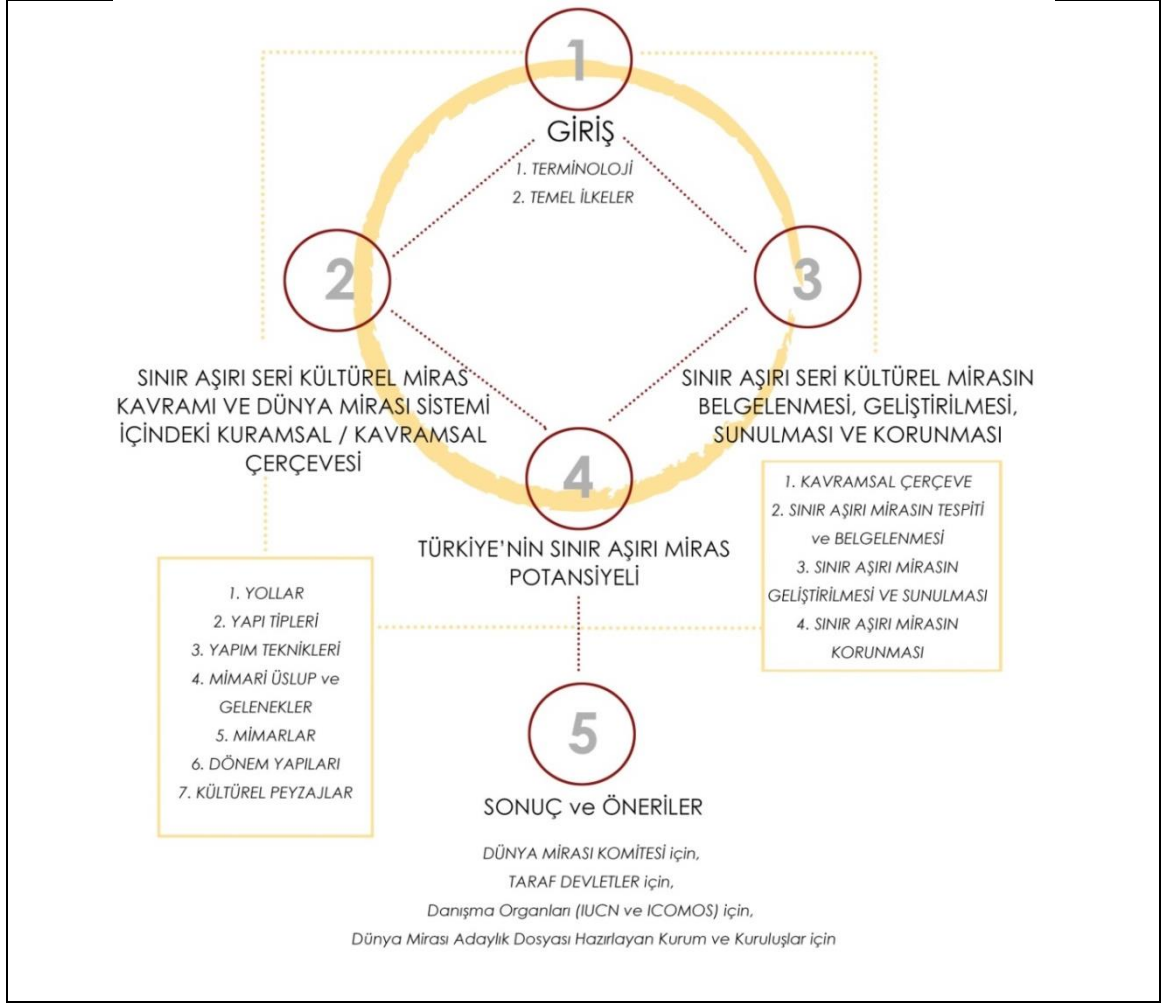
Türkiye’nin Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listesi üzerinden yapılacak bir değerlendirme için Türkiye’ye komşu ülkelerin Geçici Listelerindeki ortak miras alanları ve kültürel varlıkların tespiti ile karşılaştırmalı analizinin yapılması gerekmektedir. Böylelikle, 83 adet varlığın bulunduğu Türkiye’nin Geçici Listesi tematik çalışmalarla yeniden gözden geçirilebilir. Ulusal serilik ve ulus aşırı serilik potansiyellerinin belirlenmesi, geliştirilmesi ve korunması için sistemli değerlendirme yaklaşımı oluşturulmalıdır.

Türkiye’nin sınır aşırı kültürel miras alanlarının tespiti, bu kapsamdaki yapı ve yapı gruplarının belirlenmesinde hangi ilke ve ölçütlerin belirleyici olacağı, sınır aşırı seri varlıkların nasıl sunulacağı korumanın tüm aşamalarını etkileyen temel araştırma sorusu olarak tanımlanabilir. Türkiye’deki potansiyel sınır aşırı / ulus aşırı seri Dünya Miras alanları için öneriler yedi alt başlıkta sunulmuştur. Bunlar:

- 1.Yollar
- 2.Yapı Tipleri
- 3.Yapım Teknikleri
- 4.Mimari Üslup ve Gelenekler
- 5.Dönem Yapıları
- 6.Mimarlar

7.Kültürel Peyzajlar'dır.

Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası Adaylık dosyaları incelendiğinde, dosyanın son bölümünde karşılaştırmalı analiz yer almaktadır. Seri miras adayına benzerlik gösteren bir örnek ile karşılaştırmalı küçük bir değerlendirme bulunmaktadır. Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Dünya Miras Alanlarını Türkiye özelinde inceleyebilmek için öncelikle dünyadaki Seri Dünya Miras Alanları, ayrıca tanımlar ve sınıflandırmalar incelenmiştir. Karşılaştırmalı analiz ile Türkiye özelinde aday olabilecek nitelikte benzer alanlar belirlenmiştir. Benzer nitelikteki alanların sahip oldukları, uluslararası bir öneme sahip olan 'Üstün Evrensel Değer' tanımı yapılarak, bu değeri en iyi şekilde yansıtan örnekler saptanmış ve seri adaylık için önerilmiştir. Alana sadece ulusal veya bölgesel bağlamda bakılmayıp, daha geniş bakılarak, dünya üzerinde, zamanın ötesinde, mimari, coğrafi ve kültürler aşırı özellikte olan benzerlikler sınıflandırılmıştır. Adayların özelliklerine göre tanımlanan Üstün Evrensel Değer; fiziksel elemanlar, anlamlar, zamana bağlı süreçler üzerinden değerlendirilmiştir.

Şekil 1. 4 Tez çalışmasının genel çatkısı (Akçabozan Taşkıran, 2021)

Bunun yanında, tez sürecinde yapılan literatür araştırması ve arşiv çalışmaları sırasında rastlanılan her sınır aşırı miras alanı bu bağlamda değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirme kriterleri arasında, Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listede olan sınır aşırı seri varlıkların; üstün evrensel değer kriterleri, özgünlük ve bütünlük kriterleri, karşılaştırma analizi ile detaylı olarak incelenerek, ileride yapılacak olan yeni öneriler için bir referans olması amaçlanmıştır.

Konunun çerçevesini oluştururken UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki kültürel varlıklar dikkate alınmıştır. Listedeki Sınır Aşırı varlıklar incelendiğinde çoğunun doğal varlıklar olduğu gözlenmektedir. Ancak, doğal miras çok farklı uzmanlıklar gerektiren bir konu olduğu için tezin kapsamı dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte, kültürel peyzaj gibi karma yapıdaki alanlara kısaca yer verilmiştir.

Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Miras kavramları, Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) içerisinde de yer almaktadır. SOKÜM Listesinde de farklı ulusların ortak değerleri yer almaktadır. Bu konuda da sadece Türkiye ve komşularının ortak mirasına değinilerek, ulus aşırı seri miras potansiyeli araştırılmıştır. SOKÜM Listesindeki Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı nitelikteki varlıklar: Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) (2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir); İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya) (2016); Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya) (2017); Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile ortak dosya, 2018); Geleneksel Zeka ve Strateji Oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala/Göçürme (Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye ile ortak dosya, 2020); Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran, Özbekistan ve Türkiye ile ortak dosya, 2020) olup, bu konudaki ortak mirasın zenginliğini desteklemektedir (UNESCO, 2020).

UNESCO'nun Sınır Aşırı Varlıkların Yönetimi konusu çok önemli olmakla birlikte, Yönetim Planı konusu çok detaylı ele alınmayıp; genel olarak Sınır Aşırı Seri Miras Alanlarının karmaşık yapıdaki, çok paydaşlı yönetim yapısına dikkat çekilmiştir.

Türkiye'nin Sınır Aşırı Seri Miras Potansiyelini incelerken mevcut Liste ve Geçici Liste'deki varlıklar incelenmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin komşularının Liste ve Geçici Liste'lerindeki benzer kültür varlıkları da değerlendirilmiştir. Türkiye'nin potansiyelini ortaya koyarken DML'de olmayan farklı tematik önerilere de yer verilmiştir.

SINIR AŞIRI SERİ KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI VE DÜNYA MİRASI SİSTEMİ İÇİNDEKİ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

“Sürekli bir gelişme ile bir üslup niteliği kazanan davranışlar bazen bir politik güç merkezi ile eşdeğ gibi görünseler de, genellikle coğrafi ve kronolojik boyutlarıyla onu aşarlar”

(Kuban, 2019)

2.1 Terminoloji ve Kavramsal Çerçeve

Modernleşmenin kültürel ve siyasal birim olarak ulus-devlet içinde var olmaya başlamasıyla, çalışmanın konusu olan sınır kavramı, çok daha kesin olarak ortaya çıkmıştır. **Sınır** (*boundary*) genel olarak özel, kamusal veya bölgesel arazi için ulusal anlam içermektedir. Her iki tarafın üyeleri sınırı onaylamalı ve sınırı oluşturan her bir unsuru imzalamalıdır. **“Sınır”** (*border*), komşu ülkeler veya devletler arasında kararlaştırılmış bir hat anlamına gelmektedir. **“Sınır”** (*frontière*), bir bölgeyi veya komşu iki devleti ayıran çizgidir. **“Sınır”** (*limit*) matematikselidir ve maksimum veya minimum değeri tanımlamaktadır. **“Grenze”**, yukarıdaki dört farklı anlam için kullanılan tek Almanca kelime olup; Almanca'da bu kavramlar arasındaki farkın düzgün anlaşılmasını zorlaştırmaktadır (Waldhäusl, The Network of Boundaries and its Monuments for World Heritage, 4-5 Haziran 2017). Türkçe’de de aynı terminoloji sıkıntısı görülmektedir. Bütün farklı kavramlar “sınır” olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde sınır kavramını yorumlarsak ayrıştıran değil birleştiren yanı ile güncel literatürde yer aldığı görülmektedir.

UNESCO Dünya Mirası toplantılarında güncel konulardan biri olan Sınır Aşırı, Ulus Aşırı, Kültürler Aşırı Seri Dünya Mirası Alanları kavramı birçok ülkede değerlendirilmektedir ve seri adaylar üzerinde çalışılarak adaylık dosyaları

hazırlanmaktadır. **Sınır Aşırı (Transboundary)** kelimesi OXFORD sözlükte “sınır veya sınırların ötesine etkisi olan” şeklinde tanımlanmıştır (Oxford Sözlük , 2019). Türkçe kaynaklara baktığımızda ise bu kelimeye en yakın kelime olan “sınır aşan” ise “bir ülkenin sınırları içinde doğup başka bir ülke topraklarına geçen (ırmak)” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü , 2019). Genel olarak, **“Sınır Aşırı”** kavramı, uluslararası işbirliğinin bağlamını ifade etmektedir. Bu tür bir yaklaşım, özellikle eskiden tek bir devlet iken sonradan bölünerek ayrı devletler haline gelmiş devletlerin yeniden bir araya geldiği durumlarda veya bunun tersi durumda ve bu tür yetki alanlarındaki tek taraflı eylemin koruma ve işbirliği hedeflerini engelleyeceği durumlarda faydalı olabilir.

Ulus Aşırı (Transnational) kavramı birçok ulusu kapsayan; ulusal sınırların ötesinde birden fazla ülkeyi kapsayan veya birden fazla ülkede bulunan; ulusal sınırların ötesine uzanan; baskın ulusal kimliği olmayan, belirli ulus devletlerin politikalarının ötesinde olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü , 2019). Dünya Mirası konusunda her iki tanımı incelediğimizde şöyle bir fark gözlemlenmektedir; sınır aşırı miras kavramı bir bütün olarak birden fazla ülkenin topraklarında yer alan kültür varlıklarını tanımlarken, ulus aşırı miras kavramı ise fiziksel bir bütünlüğü bulunmayan ancak farklı ülkelerin sınırları içinde yer alan miras alanlarını kapsamaktadır. **“Sınır aşırı kültür varlıkları” (Transboundary property)** kavramı ise, korumayla ilgili kaynaklarda “birden fazla ülkenin sınırları içine yayılan kültür varlıkları” olarak tanımlanabilir.

Dünya Mirası Sözleşmesi, alanların üstün evrensel değerlerinin farkına varılması, tüm insanlığın mirası olduğu, korunmaya ve gelecek nesillere aktarılmaya hakkı olduğu ve tüm insanlık için önemli olduğunun fark edilmesi için tesis edilmiştir (UNESCO, 2011). Dünya Miras Alanlarının tespiti ve korunması **“Üstün Evrensel Değer”** temeline dayanan bir pratiktir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi’nin hazırlanması sürecinde, anlaşmanın konusunu oluşturacak doğal veya kültürel mirasın seçimi için evrensel olmayı amaçlayan bir yaklaşımla üç kavram olan üstün evrensel değer, bütünlük ve özgünlük gündeme gelmiştir.

Uygulama Rehberi 78. paragrafında belirtildiği gibi, bir alanın üstün evrensel değere sahip olarak nitelendirilmesi için bütünlük ve/veya özgünlük koşullarını

sağlaması, korunması için uygun koruma ve yönetim sistemlerine sahip olduğundan emin olunması gerekmektedir.

Şekil 2. 1 Üstün Evrensel Değer'in üç ayağı (Bertzky, 2013)

Bir varlığın Üstün Evrensel Değer olarak kabul edilebilmesi için, bir varlık Dünya Mirası kriterlerinden birini veya daha fazlasını karşılaması, ilgili bütünlük ve özgünlük koşulları ile koruma ve yönetim gereksinimleri ölçütlerine sahip olması gerekir. Seri varlıklarda ise her bir bileşen için ayrı ayrı bu ölçütlerin sağlanması gerekmektedir.

Üstün evrensel değer taşıyan alanların tespitinde ise 6'sı kültürel miras, 4'ü ise doğal miras için kullanılacak toplam 10 adet ölçüt tanımlanmıştır. Sözleşme kapsamında belirlenen bu 10 adet kritere göre tespit edilen kültürel ve doğal miras varlıkları oluşturulan Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmeye başlamıştır.

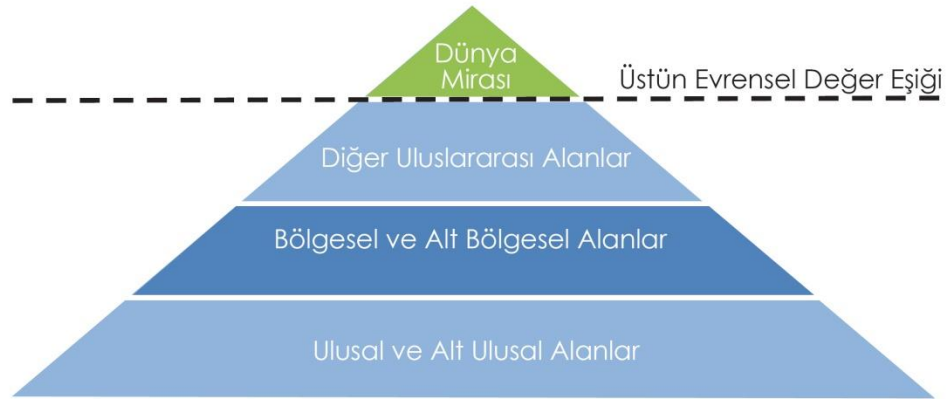
Üstün evrensel değer taşıyan kültürel mirasını belirlemek için kullanılacak ölçütler;

1. Tekil bir tasarım ürünü olmak,
2. Bir dönem üzerinde çok önemli etkiler yapmış olmak,
3. Yok olmuş bir uygarlığın önemli bir belgesi olmak,
4. Özel bir tarihsel dönemi belgelemek,
5. Geleneksel insan yaşam alanının örneklerinden biri olmak,
6. Temel inanç veya düşünce sistemlerine doğrudan bağlı olmaktır.

Üstün evrensel değer taşıyan doğal mirası belirlemek için kullanılacak ölçütler;

7. Dünyanın evriminin temel aşamalarının belgesi olmak,
8. Çağımızın coğrafi değişimlerinin yaşayan örnekleri olmak,
9. Çok değişik oluşumlara ve üst seviyede estetik değerlere sahip olmak,
10. Yok olmakta olan türlerin yaşam alanları olmaktır.

Dünya Mirası Alanları, Üstün Evrensel Değer sergileyen tekil veya seri varlıklar olarak görülmelidir. Bu kültür varlıklarının Üstün Evrensel Değer'i bir dizi nitelikle kendini gösterir ve Üstün Evrensel Değer'i sürdürmek için bu niteliklerin korunması gereklidir. Tüm Dünya Mirası alanları için Üstün Evrensel Değer'in açıklandığı metinlerin hazırlanması, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına dair Rehber'in (UNESCO, 2008) 154-5 numaralı paragrafında ortaya konulan bir gerekliliktir. Bu metinler, Üstün Evrensel Değer'i yansıtan nitelikleri ve aralarındaki bağlantıları açıkça tanımlamaya yardımcı olmaktadır. Bütünlüğün ve özgünlüğün incelenmesi de önemli bir başlangıç noktasıdır.

Şekil 2. 2 Doğal, kültürel ve karma Dünya Mirası Alanlarının diğer korunan alan türleri ile ilişkisi (Magin ve Chape, 2004'ten uyarlanmıştır) (Bertzky, 2013)¹

2008 yılında Almanya'nın Vilm kentinde, doğal seri adaylıkların tartışıldığı bir toplantı yapılmıştır, ardından kültürel seri adaylıkların tartışıldığı 2010 yılında, İsviçre Ittingen'de bir başka toplantı düzenlenmiştir. Ittingen toplantısı, Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Uygulama Rehberi'nin 137.

¹ Sadece Üstün Evrensel Değer (OUV) eşliğini karşılayan korunan alanlar Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.

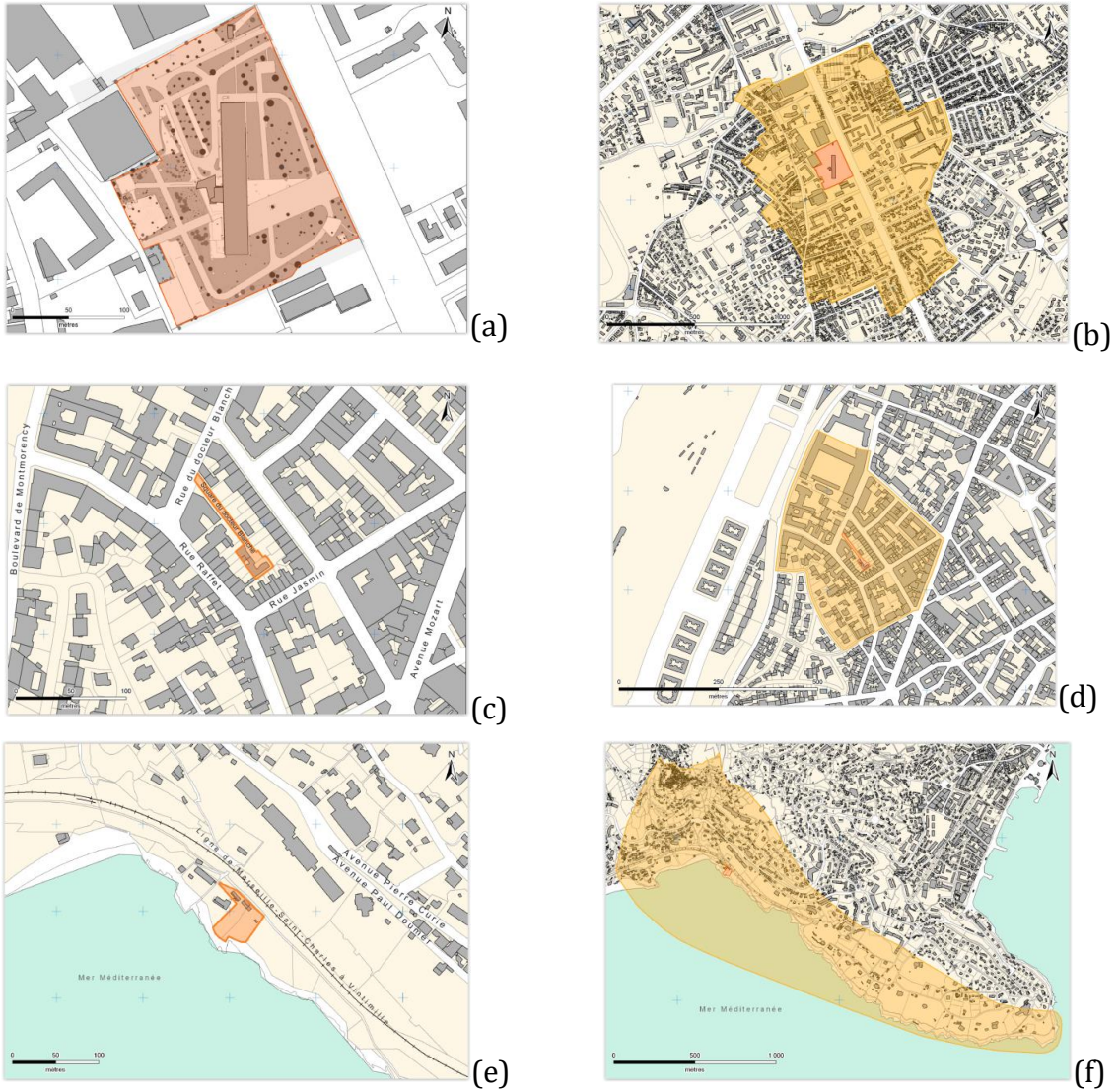
paragrafını analiz etmiş ve şu sonuca varmıştır: " bileşen parçaları arasındaki işlevsel bağlantılar veya bunların bir bütün olarak varlığın Üstün Evrensel Değerine (OUV) nasıl katkıda bulduklarına dair bir açıklama yapılmalıdır. Toplantının Raporunda, seri adaylıkların bileşen parçaları için belirlenmiş gereklilikler önerilmiştir. Ayrıca, serinin bileşen parçaları arasında net bağlantılar kurma ihtiyacını ve her bir parçanın bütünü Üstün Evrensel Değerine önemli ölçüde katkıda bulunma gerekliliği vurgulanmıştır (UNESCO, 2010).

2011 yılında, 137. paragraf için kabul edilen Uygulama Rehberi revizyonuna göre Seri varlıklar, açıkça tanımlanmış bağlantılarla ilişkili iki veya daha fazla bileşen parçası içermelidir: a) Bileşen parçaları, zaman içindeki kültürel, sosyal veya işlevsel bağlantıları yansıtmalıdır. b) Her bir bileşen parçası, seri varlığın Üstün Evrensel Değerine bir bütün olarak önemli, bilimsel, kolayca tanımlanmış ve ayırt edilebilir bir şekilde katkıda bulunmalıdır ve diğerlerinin yanı sıra, somut olmayan nitelikler de içerebilir. Ortaya çıkan "Üstün Evrensel Değer" beyanı kolayca anlaşılmalı ve iletilmelidir. Seri adaylıklar, alanların bir kataloğu olmamalı, daha çok zaman içinde belirli kültürel, sosyal veya işlevsel yollarla bağlantılı ve tüm varlığın Üstün Evrensel Değerine önemli ölçüde katkıda bulunduğu bir seri kurgulanmalıdır.

Dünya miras alanlarında karşılaşılan bir diğer konu başlığı "**tampon bölge (buffer zone)**" kavramıdır. Hem kültürel hem de doğal alanlar için koruma stratejisinin temel bir bileşeni olarak kabul edilen tampon bölgeler, korunması gerekli kültür varlıklar ile sit alanlarını doğrudan etkilemesi sebebiyle onlarla bütünlük gösteren ve bu nedenlerden ötürü tasarlanacak koruma süreçlerinde göz önünde bulundurulması gereken alanlardır. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına ilişkin Uygulama Rehberi ve Dünya Mirası Adaylıklarını Hazırlayanlar için Dünya Mirası Kaynak El Kitabına (UNESCO / WHC, 2011) göre, tampon bölgeler, Dünya Mirası alanlarının dışını çevreleyen, ancak tamamlayıcı mevzuat ve / veya alanın üstün evrensel değerinin korunmasına, bakımına, yönetimine, bütünlüğüne ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunan koruma sınırınıdır. Doğrudan alanların bir parçası olmamasına rağmen, yapıların koruma alanları ve tampon bölgeleri

yönetim sistemlerine dâhil edilir ve temel değerlerin korunmasında bütüncül bir bakış açısı sağlamaktadır.

Sınır aşırı veya ulus aşırı seri varlıklarda seriyi oluşturan her bir bileşen için ayrı ayrı çekirdek ve tampon bölge sınırları belirlenmelidir. Örneğin, 2016 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilen Le Corbusier'in Yapıları, 7 ülkedeki ve 17 bileşen için ayrı ayrı çekirdek ve tampon bölge sınırı çizilmiştir (Şekil 2. 3). Her bir yapıya ait koruma sınırı, çevresindeki etki alanı ile ilişkili olarak belirlenmiştir.

Şekil 2. 3 UNESCO DML'deki Le Corbusier'in Yapıları (a) (b) Unite d'habitation, Marsilya; (c) (d) Maisons La Roche et Jeanneret, Fransa; (e) (f) Le Corbusier Evi, İsviçre; çekirdek bölge ve tampon bölge sınırları (UNESCO, 2016)

Tampon bölgenin sınırının bir kent veya kültür varlığı çevresinde ortak merkezli halka yapıda (konsantrik) olması gerekmemektedir. Kültür varlığına uzak bir noktadaki alan da o varlığı etkileyebilir. Örneğin bir su kaynağını oluşturan alan uzak bir bölgedeysen o bölge de tampon bölge olarak tanımlanabilir.

Özgünlük (*Authenticity*):

Jokilehto'ya göre özgünlük, kültürel unsurları birlikte tanımlayan unsurların ve bağlantıların doğruluğu ve güvenilirliği anlamına gelmektedir (Jokilehto, 2006). Buna ek olarak, bir kültürel miras kaynağının evrensel değere sahip olmasının - kendi içinde - "en iyisi" olduğu anlamına gelmediğini; daha ziyade, belirli bir yaratıcı niteliği, benzersizliği ve ortak, evrensel insanlık mirasının bir parçası olarak 'gerçek', orijinal, özgün olma niteliğini paylaştığını savunmaktadır. Özünde, evrensel değer, tek öğenin yalnızca bireysel değerleri açısından değil, aynı zamanda insanlığın ortak mirasının bir temsili olarak görülmesi anlamına gelir; bu bağlamda, belirli bir kültürün mirası, özgüllüğü ile nitelendirilebilir.

Nara Özgünlük Belgesi'ne göre özgünlük; kültürel bağlam ve zaman içinde değişimi göz önünde bulundurularak çeşitli bilgi kaynaklarına bağlanmalıdır. Değer yargıları ve özgünlüğü sabit bir kritere dayandırmak mümkün değildir. 1994 yılında gerçekleştirilen bu toplantının çıktısı olan "Nara Özgünlük Belgesi" ile ülkeler arasında farklılaşan koruma kavramları vurgulanarak tüm ülkelerin kültürel ve toplumsal değerlerine saygılı bir özgünlük kavramının tanımlanması hedeflenmiştir (ICOMOS, 1994). Özgünlük ve Kültürel Mirasın Rekonstrüksiyonu Üzerine Riga Tüzüğü'nde ise, özgünlük kültür mirasının özelliklerinin (biçim ve tasarım, malzeme ve doku, kullanım ve işlev, gelenekler ve teknikler, yer ve ortam, ruh ve duygular ile diğer etkenler) ne kadar hassasiyette yansıtıldığının ölçüsü olarak tanımlanmaktadır (ICCROM; Letonya UNESCO Milli Komitesi; Letonya Kültürel Mirası Koruma Kurumu, 23-24 Ekim 2000).

Bütünlük (*Integrity*):

Dünya Mirası Uygulama Rehberine göre, sınır aşırı seri varlığın bütünlüğünün tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Varlığın üstün evrensel değerine katkıda bulunan unsurların ve bileşenlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Aynı kültür

alanındaki sınır aşırı durumlarda, kültür alanının oluşmasına katkıda bulunan etkilerin de tanımlanması gerekir. Uygulama Rehberi, bütünlüğü 'doğal ve / veya kültürel mirasın ve özelliklerinin bütünlüğünün ve bozulmamışlığının bir ölçüsü olarak tanımlar. Dolayısıyla, bütünlük koşullarının incelenmesi, varlığın ne ölçüde değerlendirildiğini belirtir: Üstün Evrensel Değeri ifade etmek için gerekli tüm unsurları içerir. Bu nedenle, seri varlıkların Üstün Evrensel Değer tanımında belirtilen tüm değerleri karşılayan uygun sınırlara sahip olması ve koruma için bir alan, yani bir tampon bölge oluşturması gerekir. Sınır aşırı miras alanları için bileşen parçası seçiminde varlıkların bir bütün olarak üstün evrensel değeri yansıtmasına önem verilmelidir.

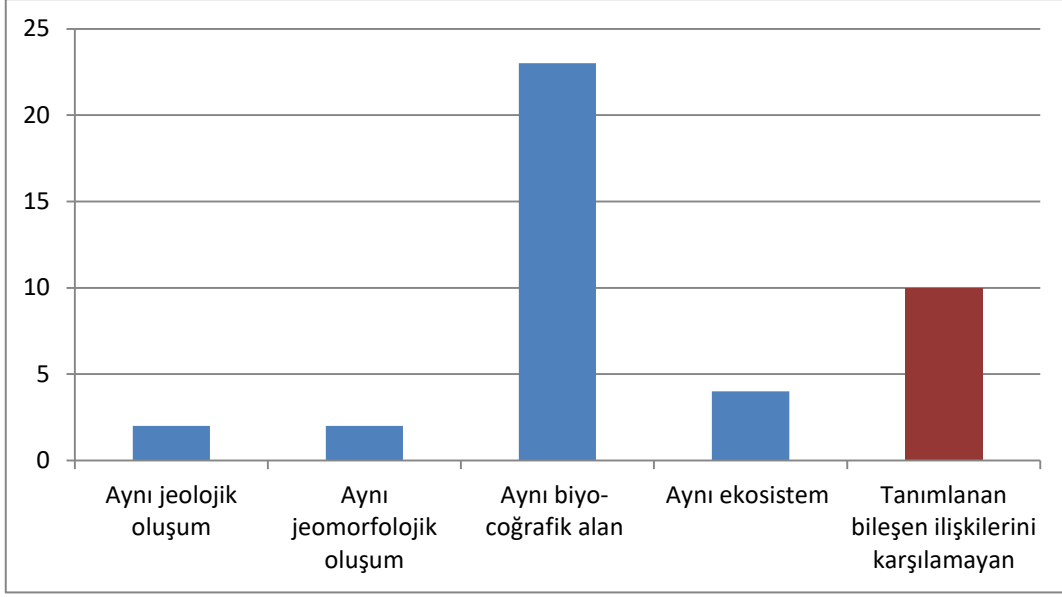
Tablo 2. 1 “Sınır” ve “Sınır aşırı” kavramının farklı dillerdeki ifade ve tanımları

DİL	«SINIR AŞIRI»	TANIM
Türkçe	Sınır Aşırı	“Bir ülkenin sınırları içinde doğup başka bir ülke topraklarına geçen ”
	Ulus Aşırı	Birçok ulusu kapsayan; ulusal sınırların ötesinde birden fazla ülkeyi kapsayan veya birden fazla ülkede bulunan; ulusal sınırların ötesine uzanan; baskın ulusal kimliği olmayan, belirli ulus devletlerin politikalarının ötesinde...
İngilizce	Border	Komşu ülkeler veya devletlerarasında kararlaştırılmış bir hat...
	Limit	Matematiksel ve maksimum veya minimum değeri tanımlamaktadır.
	Transboundary	Sınır veya sınırların ötesine etkisi olan...
	Cross-territorial	Ülkenin sınırlarını aşan...
	Cross-border	Sınır aşırı
Fransızca	Frontière	Bir bölgeyi veya komşu iki devleti ayıran çizgidir.
Almanca	Grenzüberschreitend	Cross-border, International, Supra-national: Ulusların üstünde / ötesinde; sınır aşırı...

Ulus Aşırı Seri Adaylıklar (*Transnational serial nominations*); birkaç Taraf Devletin topraklarında bulunan, bağlantıları açıkça tanımlanmış iki veya daha fazla bileşeni içeren seri varlıklardır. Sınır Aşırı Seri adaylıklar, aşağıdaki özelliklere sahip olan varlıklar için geçerlidir:

- a) Aynı tarihi ve kültürel gruba ait varlıklar,
- b) Bir coğrafi bölgenin karakteristik özelliklerini taşıyan aynı türdeki varlıklar,
- c) Aynı jeolojik, jeomorfolojik oluşuma sahip, aynı biyocoğrafyada yer alan veya aynı ekosisteme tabi bölgedeki; tek başına değil, bir bütün olarak üstün evrensel değere sahip olduğu kabul edilen varlıklardır (UNESCO, 2019).

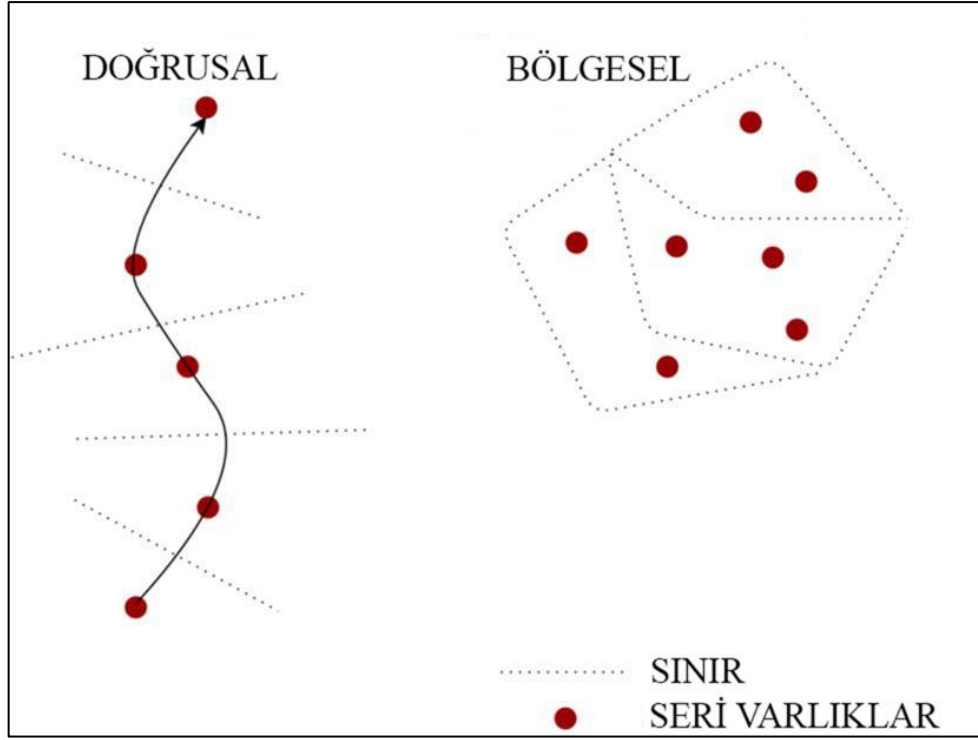
Dünya Miras Listesi'ndeki seri varlıklara bakıldığında aynı coğrafi oluşuma sahip 2 seri varlık, aynı jeo-morfolojik oluşuma sahip 2 seri varlık, aynı bio-coğrafyada yer alan 23 seri varlık, aynı ekosistemde 3 seri varlık bulunmaktadır (Şekil 2. 4). Diğer 10 adet seri varlık Uygulama Rehberi paragraf 137'deki seri yaklaşım durumlarının hiçbirini karşılamamaktadır (Tablo 1. 5). DML'deki 39 adet seri doğal, kültürel ve karma varlıkların değerlendirme raporları, bileşen parçalarının ilişkisinin ve dolayısıyla seri yaklaşım için gerekçe olup olmadığını görmek için incelenmiştir. Her seri varlığın, Udvardy'den aktaran Engels tarafından, tanımlanan 193 küresel biyocoğrafi bölgesinin bulunduğu ek veriler (United Nations Environment Program, 2020), Dünya Koruma İzleme Merkezi veri sayfalarından elde edilmiştir (Engels, 2009, s. 35).

Şekil 2. 4 Uygulama Rehberinin 137. Maddesi tanımındaki bileşen ilişkilerine göre seri varlık sayıları dağılımı (Engels, 2009, s. 35)

Seri adaylıkların seçim kriterlerinde özgünlük, bütünlük, koruma ve kullanım tipi değerlendirilerek, tüm bileşenler karşılaştırılmalıdır. Serinin her bir bileşeninin kendi içinde Üstün Evrensel Değer'e sahip olması ve serinin bir bütün olarak da belirlenen Üstün Evrensel Değer ölçütlerinin tümünü karşılaması gerekmektedir.

Sınır Aşırı Miras (*Transboundary Heritage*) Birden fazla ülkenin topraklarında kalan (bölgesel) veya ülkelerin topraklarından geçen (doğrusal - lineer) doğal veya kültürel varlıklardır (Şekil 1. 6).

Şekil 2. 5 Doğrusal ve Bölgesel Sınır Aşırı Seri Miras Durumlarını Gösteren Diagram (Akçabozan Taşkiran, 2021)

Ulus aşırı miras kavramına değinirken ortak miras ve paylaşılan miras kavramları da karşımıza çıkmaktadır. **Ortak Miras (Mutual Heritage)**, bir kuşağın kendinden sonraki kuşağa bırakmış olduğu maddi ve manevi değerlerin tümüdür. Ortak Miras tek bir ulusa ait değildir. Ondan bütün uluslar yararlanmaktadır. Bağlantılı geçmişe ve ortak tarihe sahip olan, farklı milletlerden olanları kapsayan, aynı topraklarda yaşayan kültürler arasında köprü görevi gören, kültürel alışveriş ve diyalog ile korunması gereken kültürel değerler bütünüdür. 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Önsöz bölümünde insanlığın ortak mirası kavramına yer verilmiştir.

“Kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğini göz önünde bulundurarak... Kültürel ve doğal mirasın parçalarının üstün bir öneme sahip olduğunu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirası olarak muhafazasının gerektiğini göz önünde tutarak... Kültürel ve doğal mirasın korunmasına katılmanın, bütün uluslararası camianın ödevi olduğunu göz önünde tutarak bu sözleşmeyi kabul eder.”

Paylaşılan Miras (Shared Heritage) ise kültürel kimlikleri zenginleştiren, ülkelerin ortak tarihleri ve korunması gereken ortak kültür varlıklarını kapsamaktadır. Farklı ülkeler tarafından paylaşılan kültürel miras ile ilgili: deniz aşırı miras, ulus aşırı kültürel miras; yurt dışındaki kültürel miras; toplum mirası, ortak miras gibi farklı kullanımlar bulunmaktadır. Paylaşılan miras kavramı bilim dünyasında tartışılırken aynı zamanda politik olarak da tartışılmaktadır. Özellikle küreselleşme ile birlikte, 20. yüzyıl savaşlarından sonra, ortak değerler ve sorumluluklar paylaşılan miras olarak gündeme gelmiştir. Bu noktada paylaşılan husus: **“Yaşayan Çok Kültürlü Miras” (Living Multi-Cultural Heritage)** olarak da nitelendirilebilir. Tarihsel bir olgu olarak kültürel miras, tanım gereği Avrupa'daki ulus-devletin yükselişine ve ona eşlik eden milliyetçilik ideolojisine yakından bağlıdır. Aynı şekilde kültürel miras, sömürge sonrası toplumlarda milliyetçi söylemin bir parçası haline gelmiştir ki bu günümüzde çok olmamakla birlikte hala eski sömürgelere karşı kullanılmaktadır. Bu nedenle, bu konuda karşılıklı, ortak veya paylaşılan miras gibi terimler kullanmak konusunda çok temkinli olunması gerekir. Bu terimler kullanılırken herkesin aynı anlayış, hedef ve önceliklere sahip olduğu varsayılmalıdır. Her zaman mirasa atıfta bulunulduğunda ve her iki taraftan da gerçek karşılıklılığın ne olduğunu belirlemek, ulus aşırı miras projelerini şekillendirirken temel bir ihtiyaçtır.

Kültür aşırı (transcultural), kültürlerarası (intercultural), çok kültürlü (Multi-cultural), paylaşılan kültürel miras (shared cultural heritage) gibi kavramlar benzer görülmele birlikte farklı tanımları vardır. **Kültür aşırı (transcultural)**, kültürel ve ulusal sınırların ötesindeki, paylaşılan ortak değerleri tanımlamaktadır. Kültür aşırı etkileşimler kolonizasyon, kültürler arası ticaret, savunma yapılarının gelişimi, misyonerlik eylemleri gibi durumlarda söz konusu olabilir. **Çok kültürlülük**, farklı kültürlerin birarada var olmalarını ve kültürler arası ilişkileri anlatmaktadır. Kültürel sınırların yeniden gözden geçirilmesi söz konusudur. Kültürlerin iç içe geçmesi, yakın komşuluk ilişkileri ve bu ilişkilerin somut veya somut olmayan etkileşimi görülmektedir. **Paylaşılan kültürel miras (Shared cultural heritage)**, paylaştığımız zengin ve karmaşık tarihin izlerini taşıyan bağlantılar sunar. Mimari eserler, arşivler, kalıntılar, koleksiyonlar ve somut

olmayan miras gibi kültürel bileşenlerin ortak paydada buluşması ve bağlantılı bir geçmişin bu izleri, paylaşılan kültürel miras olarak adlandırılır.

Sınır aşırı seri miras konusu kapsamında koruma alanı, sınır aşırı koruma alanı ve barış parkı kavramları da ele alınmalıdır. **Koruma Alanı (Protected Area)**, özellikle biyolojik çeşitliliğin ve doğal ve kültürel kaynakların korunmasını ve bakımını kapsayan ve yasal veya diğer etkin yollarla yönetilen kara ve/veya deniz alanlarıdır (Stolton, Mayıs, 2007). **Sınır Aşırı Koruma Alanı (Transboundary Protected Area- TBPA)** ise ülke sınırlarının ötesindeki, bir ya da daha fazla sınırın bulunduğu ülkeler, bölgeler ve şehirler gibi alt ulusal birimler, özerk alanlar ve/veya ulusal sınırlar dışındaki alanlar arasındaki kara ve deniz alanlarındaki biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunması, sürdürülmesi ve diğer etkili yasal yollarla işbirliği içinde yönetilmesini kapsamaktadır (Sandwith, 2001). Bununla birlikte **Barış Parkı (Peace Park)** kavramına da değinilmektedir. Birleşmiş Milletler Barış Üniversitesi, "Barış Parkı" kavramını önemli çatışma geçmişine sahip koruma alanları olarak tanımlamaktadır (Sandwith, 2001). Barış Parkları kavramı ile yalnızca sınır ötesi korunan doğa ve kültür alanları korunmakla kalmayıp, komşu ülkeler arasında barışçıl bir işbirliği geliştirmek ve güvenliği sağlamak amaçlanmaktadır. Bu aynı zamanda tüm sınır tahkimatlarının kaldırılması gerektiği anlamına gelir, böylece insanlar ve hayvanlar serbestçe hareket edebilir. 2007 yılında gerçekleştirilen Küresel Sınır Aşırı Koruma Alanları Ağı toplantısından sonra, 135 Barış Parkı belirlenmiştir. Barış Parklarının yanı sıra, 3043'ten fazla sınır ötesi korunan kültürel öneme sahip alanlar ve doğal koruma alanları mevcuttur (Sandwith, 2001).

Sınır Aşırı İşbirliği (Transnational Co-operation), iki veya daha fazla farklı sınır aşırı koruma alanları arasındaki işbirliğini ifade etmektedir. Sınırın her iki tarafına da fiziksel olarak temas eden ancak Sınır Ötesi Koruma Alanları olarak kabul edilmeyen koruma alanları da bulunmaktadır.

Sınır Anıtları (Border Monuments), çatışmaların çözümü sonrası ortamı sakinleştiren bir anlaşmanın anıtı; ziyaretçiye ülke genelinde teknolojik olarak sanatsal bir ağın parçası olduğunu hatırlatan; eski bir kültürel geleneğin şahidi; hakların ve görevlerin değiştiği yerlere ve (diğer) sahiplerinin haklarına saygı

gösterilmesini talep etmektedir. Waldhäusl'a göre her sınır sadece bir ayırma çizgisi değil aynı zamanda komşular arasında bir köprüdür (Waldhäusl, The Network of Boundaries and its Monuments for World Heritage, 2017, s. 39).

UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne sağladığı faydaların dışında, sınır aşırı korunan alanlar ülkeler arasında daha iyi işbirliği ve anlayışın geliştirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü hızlandırmaya yardımcı olmaktadır. Dünyanın birçok yerinde, sınır aşırı koruma alanları uluslar ve insanlar arasında köprülerin kurulmasında önemli yere sahiptir. Ancak, yakın zamana kadar, bu deneyim sistematik bir biçimde analiz edilmemiştir.

Günümüzde sınır aşırı / ulus aşırı / kültür aşırı kavramları irdelenerek, yeni tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte, yüzyıllar öncesinde ticaret, teknoloji, kültür, politika ve askeri alanda farklı insanlar arasındaki değişimler, alışverişler, günümüzde yoğunluğunu gittikçe artırmaktadır. Mirasın kaynağı, kültürlerin buluşmasıyla oluşmaktadır. Bu '**Kültürel geçiş mirası**' (**Hibrit Miras**), yeni nesiller için, farklılıkların birlikte korunması konusunda ilgili bir tanım sunmaktadır. De Jong, **hibrit mirası** "saf olmayan (katışık) bileşimler" olarak tanımlamaktadır (De Jong, 2009).

Farklı kültürler arasındaki geçişlerde, birleşmeler ve yeniden ayrılmalar sonucunda pek çok kültürel geçiş mirası ortaya çıkar; bunlar içinde mimari miras en çok görünür olup, somut olarak izleri okunabilmektedir. Kentler, tapınaklar, kent surları, kamu yapıları, konutlar ve birçok yapı kültürel geçişlerle günümüze kadar gelmiştir.

Tarihte çoğu zaman '**Hibrit Miras**' birçok kez ona bağlı olumsuz izlenim ve ona yönelik ayrımcılıktan dolayı; kimi zaman da işlevsel veya ideolojik sebeplerden veya korumayı denetleyen sorumluların bilgisizliğinden dolayı kasten terk edilmiş veya yok edilmiştir. Nedenleri ne olursa olsun, gerçekte kültürlerin birleşmesiyle meydana gelen kültür aşırı mimari miras, günümüzde tehlike altındadır. Mirası korumanın önemi düşünüldüğünde sorunlar daha da artmaktadır. Küreselleşmeye bağlı olarak, yeni durumlar ve bağlamlar, bu durumun üstesinden gelebilmek için yeni yollar aranmaktadır.

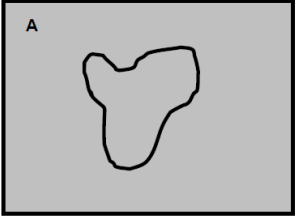

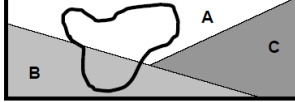
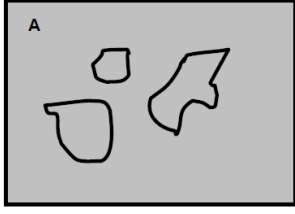
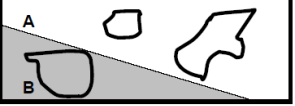
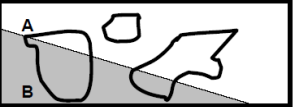
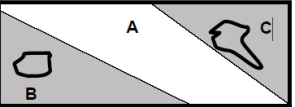
Aslında, bu tür mirasın korunması geniş bir konu sınıflandırmasını beraberinde getirmektedir. Mimari mirasın korunmasıyla ilgili yoğun bir tartışmalar, sembolik olarak bir kültüre ait olan miras alanları ve her bir sınır aşırı kültürel mirasın oluşumunda etkili olan kültürlerin miras değerleri arasındaki karşılaşmalar, önemli derecede farklılaşan mirası nasıl korumamız gerektiği sorununu gündeme getirmektedir.

Tarihsel bağlamda bir kültürün coğrafyadaki izlerini okuyabiliriz. Örneğin, Kuban'a göre Anadolu-Türk tarihinde ve sanatında, medeniyetlerin unutulmuş izlerini biz bugün saptayamasak da mevcuttur. Bu tür ilişkiler "ortak kültür alanlarının" girişimleridir (Kuban, 2009, s.13). Sürekli değişen sınırlar içinde göçer ve yerleşik düzenlerin oluşturduğu kültür alanları bulunmaktadır. Bu özel kültür alanlarının sınırları bugünkü sınırlarla örtüşmemektedir. Mimarlık ve sanat tarihinin sınırlarını aşan ve özel bir tarih anlayışı içinde değerlendirilmesi gereken bu durum ortak mirasın tespitinde sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Sınır Aşırı Miras kavramı, miras türünün niteliğine göre politik sınırların ötesinde ve geniş kültür alanı içinde anlam kazanmaktadır.

Birleşmiş Milletler, UNESCO, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi birçok uluslararası kuruluşun kurulması ile ekonomik ve politik birlikler yoluyla komşu ülkelerdeki uzmanlarla işbirliğinin yeni yolları aranmaya başlanmıştır. Aynı zamanda sınırların değişimi ile sınırın ötesinde kalan miras alanlarının, paylaşılan ortak değerlerin bütüncül bir yaklaşımla nasıl korunacağı konusu tartışılmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Sistemi'nde Sınır Aşırı Seri Adaylıklar, yeni bir fikir ve yeni bir adaylık türü sağlamakta ve UNESCO'nun Küresel Strateji'sini desteklemektedir. Bu sistem, Dünya Mirası Listesi'nde çeşitliliğin artmasına yardımcı olmaktadır. Ulusal ve uluslararası işbirliği imkânı doğurmaktadır. Bu fikrin temelinde Dünya Mirası Listesi'nde az temsil edilen veya hiç varlığı olmayan devletlerin teşvik edilmesi yer almaktadır (Waldhäusl, The Network of Boundaries and its Monuments for World Heritage, 4-5 Haziran 2017).

Tablo 2. 2 Ulusal, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras durumları (IUCN, 2008)

	Ulusal Varlıklar – tek ülke (A)	Ulus aşırı varlıklar- bir veya birden fazla ülke (A, B, C)
Tek Alan	Ulusal Aday 	Ulus aşırı varlıklar-
Birden fazla alan: seri varlıklar	Seri Ulusal Aday 	Seri ulus aşırı varlıklar (olası durumlar) <p>Bağlı seri alanlar, her biri farklı bir ülke sınırı içinde.</p> <p>Bağlı seri alanlar, bazı varlıklar birden fazla ülkenin sınırları içinde kalabilir.</p> <p>Seri varlıklar, sınırı olmayan ülkelerde de olabilir, kültürel alanlar gibi</p>

Sınır Aşırı Seri adaylıklar ve varlıklar nasıl ele alınmaktadır? Yalnızca seri adaylıklar için kullanılacak format ile ilgili olarak değil, aynı zamanda ve özellikle bir serinin tanımı, bölümlerinin bütün ile ilişkisi ve etkin ortak yönetim gereksinimi ile ilgili rehberliğe ve desteğe ihtiyaç vardır.

Sınırların Değişimi

Tarihi, coğrafi ve ekonomik gelişmeler ve süreçler bölünmelere yol açabilir. Günümüz siyasi haritasına bakıldığında ülkelerin neredeyse tamamı bölünmüştür. Politik nedenlerle ya da savaşlarla sınırlar yeniden çizilmektedir. Yeni sınırlar çizilirken kültürel varlığının bir bölümü farklı devletlerin sınırları içinde veya kültürel varlığın tamamı farklı bir ülkenin sınırları içine dahil olabilmektedir. 1789 yılında Fransız İhtilali'nden sonra ulus devletler ortaya çıkmaya başlamış ve özellikle Avrupa'da devlet sayısı artmıştır.

1100

1800

2020

Şekil 2. 6 Dünya Haritası Sınırların Değişimi (1100-1800-2020 yılları)

20. yüzyılın sonlarında Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin federe birimlerini oluşturan Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın, Federasyondan ayrılmaya karar vererek bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti dağılmıştır (Şekil 2. 2). Yeni sınırlar oluşturulsa da devletlerin sahip olduğu kültür alanı değişmemiştir.

Şekil 2. 7 Yugoslavya'nın dağılması (Britannica, 2020)

Dünya Miras Alanı'nın çekirdek veya tampon bölge sınırlarının komşu devletlerin sınırlarına taşıdığı durumlar söz konusu olabilir. Örneğin Kars ili, Merkez İlçesi sınırları içinde, Türkiye ve Ermenistan sınırında yer alan Ani Arkeolojik Alanı (2016) tampon bölgesi Ermenistan'a uzanmalıdır. Ancak Arpa Çay'ın oluşturduğu doğal sınırın ötesinde taş ocakları bulunmaktadır. Ani'ye yakın noktadaki Ermenistan sınırında bulunan maden ve taş ocaklarının peyzaj üzerine olumsuz etkileri görülmektedir (Şekil 2. 3). 2015 yılında yapılan *Ani Kültürel Peyzajı Yönetim Planı*'nda tampon bölge, sadece Türkiye sınırları içerisinde tanımlanmıştır. Bu da bütüncül koruma alanının siyasi sınırlarla kesintiye uğramasına bir örnektir. Valetta İlkelinde tampon bölge sit alanının dışında yer alan ve alanın kültürel değerlerini çevresindeki faaliyetlerin fiziksel, görsel veya sosyal olumsuz etkilerine karşı korumaya yönelik bir kuşak olduğu vurgulanmaktadır (ICOMOS, 2011). Dolayısıyla tampon bölge genişletilerek Dünya Miras Alanı'nın çevresindeki olumsuz etkilere karşı bütüncül koruma alanı oluşturulabilir.

ICOMOS'un 2016 yılındaki raporuna göre Arpaçay'ın doğu ve güney tarafındaki sınırın Ermeni tarafındaki taş ocakları geçmişte yoğun olarak işletilmiştir ve patlamalar, belirlenen anıtların statik durumu üzerinde olumsuz etki yapmıştır.

Patlayıcıların kullanımı sona ermesine rağmen, ICOMOS, mekanik yöntemlerle madencilik faaliyetinin hala devam ettiğini ve madencilik ürünlerinin birikiminin olumsuz etkilerinin nehrin karşısında, hemen güneydoğu tarafında kent surlarında görülebildiğini belirtmiştir. ICOMOS, bunların Türkiye topraklarının dışına çıktıklarında tampon bölgeye dâhil edilmediğini kabul etmektedir. Bununla birlikte, ICOMOS, anıtın korunması ve nehir boyunca gerekli görüşlerin sağlanması için uluslararası işbirliğinin, varlığın kültürel peyzaj karakterinin her yönden korunmasını sağlamak için teşvik edilmesi gerektiğini düşünmektedir (ICOMOS, 2016).

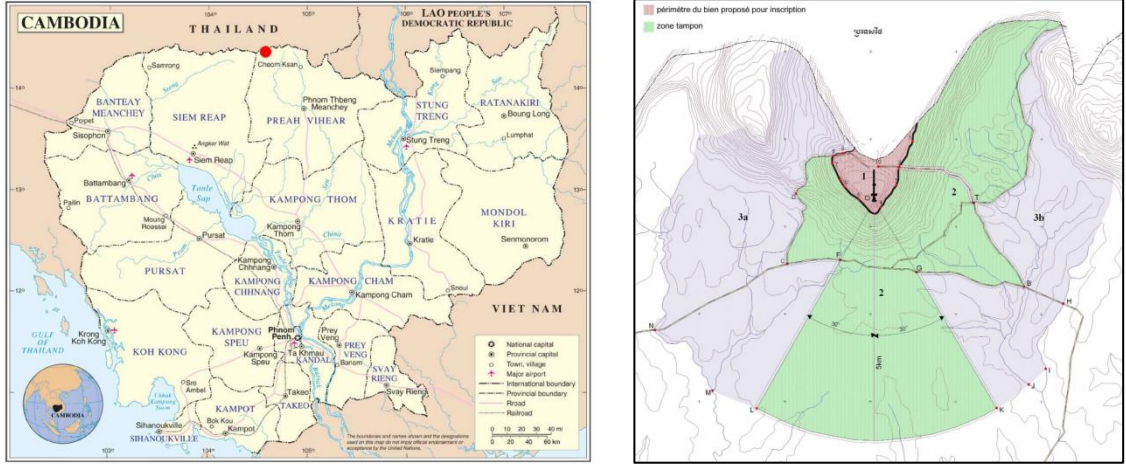

Şekil 2. 8 Türkiye-Ermenistan sınırı, Ani Katedrali ve Arpaçay'ın diğer tarafındaki taş ocakları (Google Earth, 29.01.2020)

Tampon bölgenin başka bir ülkenin sınırlarına taşması durumu söz konusu olabilir. Örneğin, İngiltere tarafından DML'ye, on binlerce yıllık Neandertaller'in kültürel geleneklerini gösteren Cebelitarık'taki mağaralar önerildiğinde, Cebelitarık İngiltere'ye ait olup; tampon bölgesi içinde yer alan kara suları, İspanya karasuları içinde kalmaktadır. Karasuları nedeniyle tampon bölge sınırlarının belirlenmesinde karışıklık olmuş ve görüşmeler olmuştur. Aslında İngiltere ve İspanya tarafından birlikte önerilmesi koruma açısından daha bütüncül bir yaklaşım olurdu.

Miras alanının bölünmesine benzer bir örnek de 2008'de Dünya Mirası Listesi'ne alınan "Preah Vihear Tapınağı"dır. Tapınak Kamboçya'da yer almakta olup tampon

bölgesi Tayland sınırlarına geçmektedir. Haritada çizilen koruma alanı sınırlarının politik sınırlarla kesildiği görülmektedir (Şekil y). 2008 yılında Tayland ve Kamboçya Dışişleri Bakanlığı bu konuda ortak bildiri yayınlamıştır. Preah Vihear ile ilgili yapılan tartışmalarda, Komitenin daha güçlü bir yol izlemesi, Kamboçya ve Tayland'ın tampon bölge de dâhil olmak üzere tüm alan için ortak bir yönetim planı geliştirilmesinde barış içinde işbirliği yapmaları konusunda ısrar etmesi veya hiç başvuru yapılmaması önerilmiştir (Logan W. , 2010).

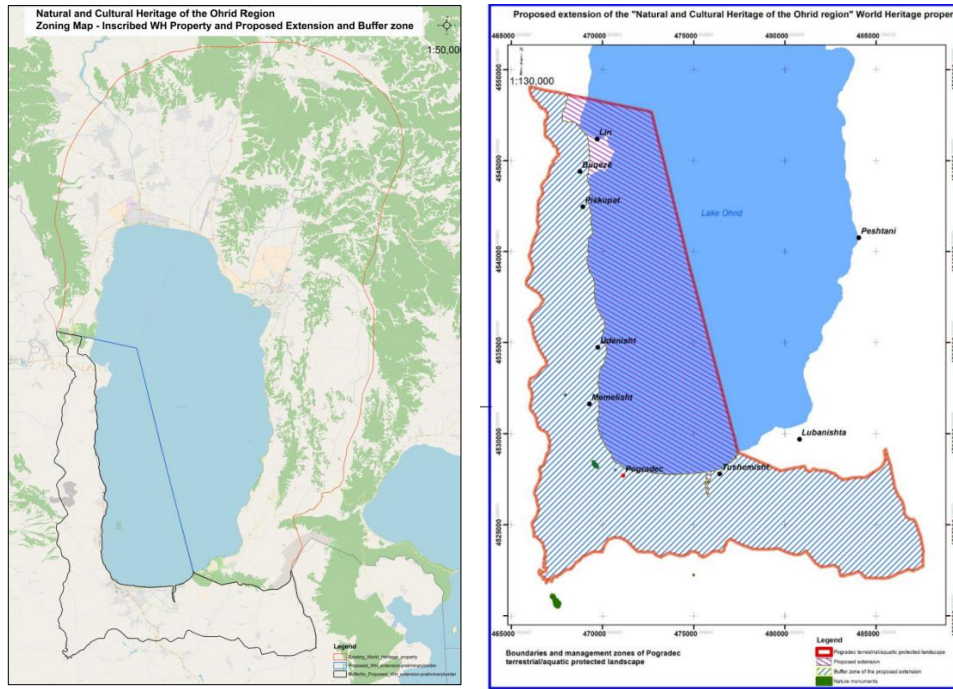

Şekil 2. 9 Kamboçya Preah Vihear Tapınağı (2008) Haritası ve Tampon Bölge Sınırları (UNESCO, 2020)

Dünya Mirası Listesi'ne 1979'da alınan "Ohri Bölgesi Doğal ve Kültürel Mirası" varlığında Arnavutluk ve Makedonya sınırının Ohri Gölü'nün ortasından geçmesi nedeniyle koruma alanının bütünlüğü sağlanamamaktadır. 2009 yılında Dünya Miras Komitesi tarafından, sınırları kuzeyden ve batıdan biraz azaltan, doğudan da her iki yönde değişime onay verilmiş ve yeni Tampon Bölge tanımlanması teşvik edilmiştir. Alanın değerini ve bütünlüğünü güçlendirmek amacıyla Arnavutluk tarafını da içerecek şekilde genişletilmesi önerilmiştir (Şekil 2. 6). 2019 yılında ise önerilen Arnavutluk tarafının Ohri Dünya Miras Alanı'na dâhil edilmesi ve bütüncül bir yaklaşım ile değerlendirilmesi kararı alınmıştır (UNESCO, 2018) (Şekil 2. 10 ve Şekil 2. 11).

Şekil 2. 10 Ohri Bölgesi Doğal ve Kültürel Mirası Dünya Miras Alanı (Makedonya ve Arnavutluk) (Liridon, 2020)

Şekil 2. 11 Ohri Bölgesi Doğal ve Kültürel Mirası Dünya Miras Alanı Haritası; (b) Genişletilen Arnavutluk tarafı tampon bölge sınırları (UNESCO, 2018)

Mirasın Paylaşılmasını Durumu

Çatışmaların giderilmesinde, uzlaşma ile barışın sağlanmasında “Sınır Aşırı Miras” kavramı birleştirici rol oynayabilir. Bir kültür varlığı veya kültürel alan iki ülke için de öneme sahip olabilir. Bu konuda, kimin mirası olarak tescil edileceği gibi anlaşmazlıklar oluşabilir. 2012 tarihinde El-Harem El-İbrahimi Filistin tarafından

Dünya Mirası Listesi'ne aday gösterilmiştir. Aynı yapı, eş zamanlı İsrail tarafından da listeye önerilmiştir. UNESCO karar aşamasında kültür varlığının işgal edilmiş Filistin topraklarında olduğunu teyit etmiştir (UNESCO, 2017).

Hanoi'deki Thang Long kalesi açıkça ulusal öneme sahip; Vietnam medeniyetinin beşiği olduğu ileri sürülmektedir, ancak orta Vietnam'daki Thanh Hoa sakinleri aynı fikirde olmayabilir. Adaylık için gerekçeler geliştirirken, , Dünya için öneminin ne olduğunu göstermek için; 'ulusal sınırları aşacak kadar istisnai olduğunu ve tüm insanlığın şimdiki ve gelecek nesilleri için ortak öneme sahip olduğunu' göstermek için (Uygulama Rehberi, 2008, Paragraf 49) Üstün Evrensel Değeri açıkça vurgulanmalıdır. Belirtilen Üstün Evrensel Değer konusunda bölgede yaşayanlar tarafından da ortak paydada buluşulması önemlidir.

Ulus Aşırı Seri adaylıklar, Dünya Mirası Sözleşmesinin temelinde yer alan uluslararası işbirliğini teşvik etmesinden dolayı çok arzu edilmesine rağmen, başlangıçta rehberlik ve planlama olmadan bazı adaylıklar başarılı olamayabilir.

Büyük karmaşık seri ulus aşırı adayların ve / veya ilgili potansiyel seri uzantılarının hazırlanmasının yanı sıra, birçok Taraf Devlet'in önemli büyük kaynaklarının dâhil olduğu durumlarda aday gösterilmesi bazen uzun yıllar sürebilir. Komite tarafından bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, karmaşık yapıdaki Ulus Aşırı Seri adayların birkaç aşamada sunulması gerektiğinde, tüm seri için bir adaylık stratejisi, mümkün olan en kısa sürede, ideal olarak ilk varlık veya varlıkların aday gösterilmesinden önce kararlaştırılmalıdır.

Günümüzde, DML'de 39 sınır aşırı veya ulus aşırı seri varlık bulunmaktadır. Bunlardan 20'si kültürel; 16'sı doğal; 3'ü de karma alandır. Sınır Aşırı Seri varlıklardan %60'ı Avrupa'da yer almaktadır. Sınır aşırı miras alanlarından bir tanesi Tehlike Altındaki DML'dedir. Fildişi Sahili ve Gine tarafından 1982 yılında sınır aşırı doğal miras alanı olarak DML'ye alınan Nimba Dağı Doğal Rezerv Alanı; 1992 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Sınır aşırı seri adaylıklar ilk olarak doğal varlıklarla başlamıştır. Daha sonra kültürel kategoride ele alınmaya başlanmıştır.

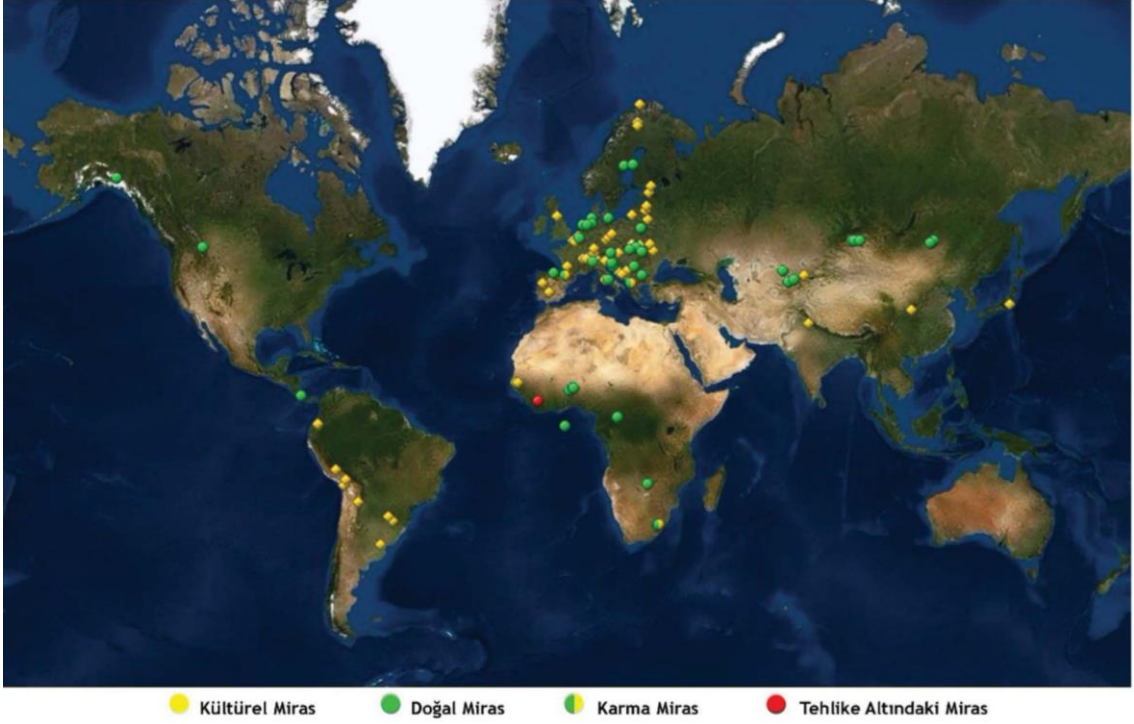
Dünya Mirası Listesi'ndeki 39 ulus aşırı seri veya sınır aşırı varlıktan sadece 5'i (Struve Jeodezik Yay, Alpler Çevresindeki Prehistorik Ağaç Evler, Qhapaq Ñan And Dağları Yol Sistemi, Le Corbusier'in Mimari Yapıtları ve Modern Harekete Üstün

Katkısı ve Stećci Ortaçağ Mezar Taşları ve Mezarlıkları) 3'ten fazla Taraf Devlet arasında paylaşılmakta olup; hepsi son 6 yılda listeye alınmıştır.

2011 yılından bu yana, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne çeşitli alan türlerini ve coğrafi konumları kapsayan Sınır Aşırı Dünya Mirası alanlarının sayısında yaklaşık % 30 oranında bir artış olmuştur. Bazı örnekler şunlardır: İpek Yolları: Çin, Kazakistan ve Kırgızistan'da bulunan Chang'an-Tianshan Koridoru Yol Ağı; "Le Corbusier'in Mimari Eserleri ve Modern Harekete Üstün Katkısı" Arjantin, Belçika, Fransa, Almanya, Hindistan, Japonya ve İsviçre'de bulunan yapıları; ve Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kongo'yu kapsayan doğal bir alan olan Sangha Trinational.

UNESCO (2016), iki tür Sınır Aşırı adaylık tanımlamaktadır; ulusal sınırları aşan bir varlık veya farklı Taraf Devletlerde bulunan iki veya daha fazla bileşeni içeren bir ulus aşırı seri varlık olarak sınıflandırmaktadır. Sınır Aşırı alanlar hâlihazırda toplam Dünya Mirası Listesi'nin yalnızca % 3,5'ini oluştururken, bu ulus aşırı işbirliği ortaklıkları, ulusal sınırları aşan tüm insanlık için miras kavramını teşvik ederek UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesinin ruhunu sürdürmektedir (İsviçre Federal Ofisi Kültür, 2010). Dünya'daki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras Alanlarının dağılımına bakıldığında miras alanlarının yaklaşık %70'i Avrupa-Kuzey Amerika Bölgesi'nde yer almaktadır. Bu durum, DML'nin genel coğrafi dağılımındaki miras alanı oranından (%45) bile daha fazladır. DML'de temsil edilen varlıklarda olduğu gibi Sınır Aşırı Miras Alanlarında da Avrupa ile diğer bölgeler arasında dengesiz bir dağılım olduğu görülmektedir (Şekil 2. 12).

Bununla birlikte, bu alanların yönetimi, farklı ulusal bağlamlarda bulunan çok sayıda paydaş, yasal düzenlemelerin çeşitliliği ve farklı yönetim biçimleri nedeniyle oldukça karmaşık olabilir. Sınır Aşırı Dünya Mirası Alanının yönetiminden sorumlu Taraf Devletler arasındaki karşılıklı etkileşim, kültürel açıdan ilgili bölgesel ve yerel uygulamalarla birlikte karmaşık, çok kapsayıcı bir düzenleme sistemi ile yönlendirilmelidir.

Şekil 2. 12 Dünya'daki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras Alanlarının dağılımı (UNESCO, 2019)

Ulus Aşırı Seri Adaylık dosyalarını hazırlamanın karmaşıklık derecesine bakıldığında, en az 4 Taraf Devlet'i içeren dosyaların, adaylık sırasında önemli sorunlar yaşama riskini en aza indirmek için önceden kararlaştırılmış bir adaylık stratejisinden faydalanabilecekleri anlaşılmaktadır. Genel süreci ve son varlığın bir planını sağlayarak aşamalı bir adaylık yaklaşımını kolaylaştırmak için bir strateji geliştirilmelidir. Benzer şekilde, şu anda tek örneği İpek Yolu olan, bağlantılı ulus aşırı seri adaylığı için, DMK tarafından ilk serinin aday gösterilmesinin gerekçesinin anlaşılabilmesi için bir adaylık stratejisi sağlanmalıdır.

Başlangıç sürecinden yararlanan adaylıklara gelince, DMK bir adaylık stratejisini dikkate alsa bile, bunun olumlu veya olumsuz etkisinin olmadığını ve söz konusu karmaşık seri ulus aşırı adaylıkların veya uzantıların zorunlu olarak Dünya Miras Listesi'ne gireceği anlamına gelmediğini vurgulamak önemlidir (UNESCO, 2017).

Taraf Devletler sınır aşırı veya ulus aşırı seri adaylık için ortak bir anlayışla, adaylığı üstlenen Taraf Devleti seçebilir ve bu adaylık yalnız adaylık önerisini üstlenen Taraf Devlet çatısı altında kaydedilebilir.

Sınır Aşırı Seri adaylıklarda, fazlalığın olumsuz bir etkisi olabilir: serinin Üstün Evrensel Değeri yeterince değerlendirilmezse, Dünya Mirası kavramının güvenilirliği azalacağı için Dünya Mirası Listesi'ne itiraz edilebilir. Bu nedenle, seri varlıklara olan büyük ilgiden ötürü, Dünya Mirası alanındaki uluslararası işbirliğinin alternatif yollarının araştırılması sağlanmalıdır.

2.2 Sınır Aşırı Seri Miras Kavramının Katkıları

“Dünya Mirası Alanları kültürel sınırları aşan bir anlayışa sahiptir.”

Roland Bernecker, UNESCO Almanya Komisyonu Genel Sekreteri

2.2.1 Kültürel Koruma Kavramına ve Uygulamalarına Katkısı

Kültürel miras, özellikle bir kimlik ve aidiyetlik duygusuna derinden bağlıdır. Macdonald'a göre, ortak bir topluluğun anlatısı olarak sunulan mirasın yaşanılan tarihi ve hafızası, ortak kimlik duygusunu yaratan göstergelerin ayrılmaz parçasıdır (MacDonald, 2009, s. 93).

Sınır Aşırı Seri Miras yaklaşımı, kültürel miras aracılığı ile uluslararası işbirliğinin artırılmasına yardımcı olmaktadır. Dünya'daki kültür varlıklarının tek başına korunmasının güç olduğu durumlarda, onların dayanışma içinde birlikte korunmasını desteklemektedir. Siyasi sınırların ötesinde bir koruma anlayışının geliştirilmesi önemlidir. Geçmişte aynı kültürel alan içerisinde bulunan birbiri ile bağlantılı kültür mirası bileşenlerinin, günümüzde farklı devletlerin sınırları içinde kaldığı durumlarda, ülkeler arasındaki işbirliğini artırarak, ortak koruma yaklaşımı ile ortak mirasın korunması gerekmektedir. Bu kapsamda, uluslararası işbirliği ve ortak koruma yaklaşımı, kültürel varlık bileşenlerinin aynı önemde ele alınmasını desteklemektedir. Dünya Mirası Sözleşmesi, Sözleşmenin amacına ulaşması için uluslararası işbirliğini açıkça teşvik etmektedir. DML'ye adaylık hazırlık süreci, bu tür bir işbirliği için aşağıdakiler dâhil birçok fırsat sağlamaktadır:

- Bir Taraf Devlet tarafından diğerine sağlanan teknik ve mali yardım;
- Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri adaylıkların geliştirilmesi;
- Karşılaştırmalı analiz geliştirmek için araştırma ve

- Resmi başvurudan önce adayların uluslararası benzerliklerin incelemesine yardımcı olmak.

Dünya Mirası adaylıkları, devletler arasında bir rekabet olarak görülmemelidir. Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Alanlar insanlığın mirasının bir parçası ilan edildiğinde, dünya çapında büyük ilgi görmektedir. Kültürel mirastaki ulusal gurur yerine uluslararası ortak paydada buluşularak, devletlerin sahip olduğu ortak miras dünyanın geri kalanıyla paylaşılmaktadır. Bu, ulusal ve kültürel sınırların ötesinde koruma anlayışına bir katkıdır.

2.2.2 Dünya Barışına ve Eşitliğe Katkısı

“Barışa giden yol yoktur,

Barışın kendisi yoldur”

Mahatma Gandhi

UNESCO'nun kuruluş amacı, eğitim, bilim ve kültür alanında uluslararası işbirliği sağlayarak dünya barışına katkıda bulunmaktır. İnsanlar arasında dil, din, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeden insan hak ve özgürlüklerine saygıyı temel ilke olarak benimseyen UNESCO, üye devletlerinde bulunan komisyonları aracılığıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır. UNESCO'nun çalışma alanı görevleri bilim, kültür ve eğitim alanlarında olup, en önemli görevlerinden biri de üye ülkelerde bulunan tarihi eserleri, yapıları dünya mirası kabul ederek koruma altına almaktır (UNESCO, 2019).

1972 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi ile UNESCO'nun temel prensibi olan uluslararası diyalogun ve barışın güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Son 10 yılda bu prensipten uzaklaşıldığı görülmektedir. Kültürler arası ve uluslararası diyalogdan çok ulusal tanıtım ön plana çıkmaktadır. Evrensel bir sistem olarak görülen Dünya Mirası Sistemi'nde Taraf Devletler ulusal miras alanları ile öne çıkmakta ve bu sistem turizm için marka yaratma amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda, evrensel amaçlar ulusal çıkarılara dönüşmektedir.

Son yıllarda uluslararası toplantılarda yapılan tartışma konularından biri mimari mirasın sadece ulusal bir kaygı sorunundan ibaret olmadığı yönündedir. Witcomb,

mirası ulusal çerçeveden çıkarmak gerektiğini savunmaktadır (Witcomb, 2010). Her ülkede 19. yüzyıldan beri sayısız kurum ve kuruluş bulunmaktadır ve bu kurum ve kuruluşların amacı ulusal sınırların ötesine geçmektedir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler ve UNESCO'nun amacı da barış inşa etmek olup; bu amacı ile ulusal sınırların ötesine geçmektedir (ICOMOS Avusturya, 2019). Özellikle savaş zamanı ve savaş sonrası dönemde miras alanlarının korunması söz konusu olduğunda ulusal sınırların ötesinde bir bakış açısı geliştirilmelidir.

“Dünya barışını tehdit eden terör, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve hoşgörüsüzlüğe karşı savaşmada UNESCO'nun öz görev tanımında yer alan, 'savaşların insan zihninde doğduğu gibi barışın da insan zihninde doğması gerektiği' ilkesi, günümüzde insanlığın barışı kurma ve sürdürme çabalarında temel dayanağı olmuştur.”

Ahmet Necdet Sezer, 2005

Sınır aşırı seri kültür varlıkların korunması girişimi, ulus aşırı işbirliği sürecini başlattığı için geçmiş ve günümüzdeki uluslararası ilişkilerin üzerinde ortak bir çabada birleşmeyi gerektirmektedir. Mevcut siyasi sınırların ötesinde, bir medeniyetin veya kültürün ortak izlerine sahip farklı ülkeler, değerlerini belgelemek, sunmak ve korumak üzere birlikte çalışırlar. Ülkelerin geçmişte ve günümüzde yaşadıkları anlaşmazlıklar, savaşlar bir kenara bırakılarak yaşayan ortak değerlerin tespiti, belgelenmesi ve korunması için farklı ülkelerin uzmanları aynı masa etrafında toplanmaktadırlar. Taraf Devletlerin bir araya gelerek ortak proje üretmeleri, ortak kültür varlıklarını belgeleyip sunmaları ve birlikte korumaları dünya barışına katkıda bulunacaktır. Bu çerçevede uzun yıllar çatışma halinde olan devletlerin ortak kültür mirasını korumak üzere bir araya gelmeleri “Çatışmaların Çözümü” için de önemli bir adım olacaktır.

Sınır aşırı veya uluslararası adaylık süreçlerinde, her Taraf Devlet ekonomik olarak eşit koşullara sahip olamayabilir. Bunun yanında, taraf devletlerden bazıları DML için sınır aşırı seri adaylıklar uluslararası yardımlaşmayı da teşvik etmektedir. Devletlerin kendi aralarında, gerek bütçe, gerek uzman desteği ile iş birliği sağlaması daha adil bir miras sisteminin önünü açmaktadır. Birleşmiş Milletlerin

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında 10. hedef olarak: eşitsizliklerin azaltılmasına yer verilmekte olup ülkeler arası eşitsizliğin giderilmesi için kaynak transferi konusuna değinilmektedir (Birleşmiş Milletler, 2015). Ülkelerin DML'deki kültür varlıklarına bakıldığında sayısal olarak eşit bir dağılım görülmemektedir. Scholze'ye göre (2008), dünyanın birçok yerinde eşitsizlikten dolayı, bu konunun benimsenmesi için daha düşük bir seviyeden başlamak gerekmektedir. Örneğin Nijer'deki bir Dünya Miras Alanı'na bakıldığında "UNESCO'nun insanlığın kültürel çeşitliliğini kapsayan bir Dünya Mirası yaratma ve koruma fikrini gerçekten benimsemiş birkaç yerel entelektüel vardır (Scholze M. 2., 2008, s. 229).

Sınır aşırı veya ulus aşırı seri adaylık önerileriyle birlikte uzman ve bütçe desteği ile diğer Taraf Ülkeler de teşvik edilerek eşitsizlik giderilebilir (Tablo 2. 1). UNESCO'nun kültürel mirasa sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarıyla bütünsel bir yaklaşım getirmesi, politika üretenleri bu yönde farkındalık geliştirmeye davet ederek uluslararası topluma ve taraf devletlere bu konuda rehber olabilmesi, evrensel barışın tesisinde kültürün aracı olması açısından değerlendirilmelidir.

Dünya Mirası Sistemi, sadece uluslar ve etnik gruplardan oluşan bir topluluk olmayıp, tüm insanlığın bir topluluk olarak görülmesini öne sürmektedir. Dünya üzerinde farklı zaman dilimlerinden ve coğrafyalardan varlıkları DML'ye almak, küresel coğrafyada yeni semboller ve yerler oluşturmanın bir yolu haline gelmiştir. Ulusal tanıtımdan daha ziyade, diyalog ile barışın geliştirilmesine yardımcı olan adaylıklara öncelik verilmelidir. Burada asıl vurgulanması gereken, Necdet Sakaoglu'nun sözüdür:

"Coğrafyalar yerli yerinde dursa da üzerindeki harmanlanışın sonucu olan tarihsel – kültürel mirasın, bugünlere verebileceği dostluk ve barış mesajlarının önemidir" (Sakaoglu, 2007).

Çok taraflı işbirliğine girme isteğinin azaldığı bir dönemde yaşıyoruz. UNESCO Dünya Mirası Alanları, Birleşmiş Milletler çatısı altında 190'dan fazla devlet arasındaki işbirliğinin, hiçbir devletin tek başına başaramayacağı bir oluşumu nasıl yaratabileceğine mükemmel bir örnektir. Sınır aşırı miras kavramı da, barışçıl ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen alt kavramlardan biridir.

2.2.3 Dünya Mirası Sisteminin Sorunlarına Çözüm Olma Potansiyeli

Miras, kimlik oluşturma, sınırların çizilmesi ve ulus devletlerin oluşmasında vazgeçilmez bir araçtır. Aynı zamanda miras, ortak bir anlayış, uyum ve yaratıcılık kaynağıdır. Evrensel kabul edilen değerleri anlamlandırma sürecidir. Ulus devletlerin miras üretimindeki rolü ve mirasın ulusal ideolojilerin ve kimliklerin meşrulaştırılmasındaki rolü birçok bilim insanı tarafından vurgulanmıştır (Mitterhofer, 2018). DML'nin amaçlarından biri de devletlerin sahip olduğu ulusal mirasın belgelenmesi, geliştirilmesi ve korunmasıdır. Uluslararası bir temsil söz konusu olmasına rağmen, DML ulusal bir prestij kaynağı olmuştur. Sınır Aşırı Miras kavramı ile birlikte, miras kavramı ulusal sınırların ötesine geçerek evrensel bir kimlik kazanmaktadır.

Dünya Mirası Sistemi son 10 yıldır ulusal bir marka olma yönünde ilerlemektedir. Taraf Devletler Dünya Mirası Sistemi'ni, ulusal mirasları ile ön plana çıkararak turizm yoluyla marka yaratmak amacıyla kullanmaktadır. Bu bağlamda, evrensel mirasın tespiti ve korunması amacı, ulusal miras kaygılarına dönüşmektedir. Dünya Mirası tarafından tanımlanan miras kavramı, "geçmişten gelen, bugün yaşadığımız ve gelecek nesillere aktardığımız şey" olup; "korunmasının uluslararası toplumun görevi olduğu ve herkesin bu konuda işbirliği yapması gerektiği vurgulanmaktadır (UNESCO, 2013).

Bu bağlamda, ulus aşırı seri adaylıklar, UNESCO DML'de yer almayan tekil miras alanlarının daha geniş bir çerçevede önerilmesi ve korunması için fırsat yaratmaktadır. Seri ulus aşırı adaylık durumunda, bileşen parçaları uluslararası düzeyde bir yönetim sistemi tarafından korunmaktadır. Bu tür adaylıklar sadece kültürleri, bölgeleri ve toplulukları birbirine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda ulus aşırı, ulusal ve bölgesel ölçekte sürdürülebilir kalkınma ve turizm için bir araçtır. Dahası, bu adaylıklar, alanların korunma yapılarında ve yönetim stratejilerinde çeşitlilik getirir.

Ulus Aşırı seri kültürel varlık kavramının uluslararası işbirliğini geliştirmesi, ortak yaklaşımlar ve dolayısıyla daha iyi yönetim ve koruma uygulamaları için bir araç olarak tanıtılması ve uygulanması açısından önemlidir. Örneğin, özellikle anlaşmayı kolaylaştıran yeni teknolojiler kullanılarak, sanal ziyaretçi merkezleri

kurulması gibi, bu tür varlıkların bütüncül kavranması ve bilimsel çerçevesinin daha iyi anlatılması üzere çalışmalar yapılabilir.

Dünya Mirası Sözleşmesinin temel bir amacı, olağanüstü kültürel ve doğal miras alanlarının korunması ve yönetimi için uluslararası işbirliğini teşvik etmektir. Seri adaylık kavramı, bu amacı destekleyen yenilikçi bir yaklaşımdır. Seri adaylıklar, tek bir Üstün Evrensel Değere sahip, tek varlık olarak sunulur ve bunların aday gösterilmesi, izlenmesi ve yönetimi bu şekilde ele alınmalıdır. Bu kategori içinde ve daha temsili, dengeli ve güvenilir bir Dünya Mirası Listesi için, uluslararası seri adaylıklar, Taraf Devletlerarasında işbirliğini ve alışverişi teşvik etmek için bir fırsattır. Bununla birlikte, bu adaylıklar, özellikle bilgilerin sistematik hale getirilmesi ve yönetilmesinde daha karmaşık zorluklara sebep olmaktadır.

2010 yılında, Brezilya'da gerçekleştirilen uzman toplantısında, Dünya Mirası Merkezi'nde, faaliyet gösteren tüm Taraf Devletler arasındaki anlaşmayı gösteren, seri uluslararası ve sınır aşırı alanlar için Geçici Liste başvuruları formatını belirtmek üzere Uygulama Rehberi'ne yeni bir ek (Ek 2b) hazırlaması tavsiye edilmiştir. Bu nedenle, önerilen varlık, yalnızca tüm Taraf Devletlerin bileşen parçalarını kendi ulusal Geçici Listelerine dâhil etmeleri durumunda, Geçici Listelerine seri bir geçiş alanı olarak kaydedilecektir (UNESCO, 2010).

ICOMOS Avusturya Milli Komitesi tarafından 4-5 Kasım 2019'da düzenlenen "Sınırlar Ağı ve Anıtları" konulu sempozyumda tartışılan Dünya Mirası Sistemi'nin geleceği ile ilgili güncel konular şunlardır:

- Tüm ağ, barış, düzen, kalkınma, demokrasi için genel bir dayanaktır.
- Sistem diğer ülkeler için bir modeldir.
- Yönetim şekli uluslararası sınırlar için bir modeldir.
- Evrensel, tüm komşular tarafından korunan bir sistemdir (Waldhäusl, The Network of Boundaries and its Monuments for World Heritage, 4-5 Haziran 2017).

Dünya Mirası, kısmen siyasi gündeme bağlı olarak, eski miras alanlarının küresel bağlamda yeni bir anlam kazanmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda Dünya Mirası, ulus mantığını aşarak, sınır ötesi işbirliği süreçlerinden dolayı ulus aşırı özelliktedir. Aynı zamanda Dünya Mirası sisteminde yeni ve güçlü aktörlerin

ortaya çıkışına işaret etmektedir. Günümüzde küresel ölçekte miras alanında çalışan birçok önemli aktör bulunmaktadır. Bu aktörler aynı zamanda etkili ve güçlü kültür üreticileridir. UNESCO ve Danışma Organları (ICOMOS ve IUCN Uzmanları) kültürel ve doğal miras uygulamalarını tanımlama, yayma ve aktarma gücüne sahip aktörlerdir. Sınır Aşırı Miras kavramı da, farklı ilgiler, görüşler ve topluluklardan oluşan uluslar üstü bir alanda inşa edilmiş bir olgudur. UNESCO Dünya Mirası Merkezi ve ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), Taraf Devletleri kültürel rotalar, yerleşimler ve kültürel peyzajlar gibi yeni ve yeterince temsil edilmeyen varlık kategorilerini belirlemeye teşvik etmiştir. Kültürel mirasa ilişkin başarılı seri ulus aşırı adaylıklara, Roma İmparatorluğu'nun Sınırları ve Belçika ve Fransa'daki Çan Kuleleri örnek verilebilir.

Sadece iki kültürel rota, yani "Camino Real de San Agustin" ve "Santiago de Compostela Rotası" listede olup, henüz başka ulus aşırı kültürel rota listede yer almamaktadır. Bu nedenle, İpek Yolları seri ulus aşırı adaylıkları gibi mevcut girişimler, Dünya Mirası topluluğu için büyük ilgi görmektedir.

Sınır Aşırı Seri Adaylıklar, yeni bir fikir ve yeni adaylık sistemi sağlayarak UNESCO'nun küresel stratejisini desteklemektedir. Bu sistem, Dünya Mirası Listesi'nde çeşitliliğin artmasına yardımcı olmaktadır. Toplumda ulusal ve uluslararası işbirliği imkânı yaratmaktadır. Bu fikrin temelinde DML'nde az temsil edilen veya hiç temsil edilmeyen devletlerin katılımının teşvik edilmesi yer almaktadır (Waldhäusl, The Network of Boundaries and its Monuments for World Heritage, 4-5 Haziran 2017, s. 5).

1990'ların başından günümüze, Dünya Miras Komitesi (DMK), özel üstün evrensel değer beyanı veya mevcut adaylıkları birleştirici yeni bir üstün evrensel değer tanımı ve ortak yönetim planları ile adaylık süreçleri yeniden değerlendirilebilir.

Dünya Miras Komitesi, sınır aşırı miras başlığı altında yapılan başvuruları desteklemektedir. Yapılan başvurulara, ülkeler için yer yıl belirlenen kotalarına bu tip başvuruların dâhil edilmemesi ve bu tip başvurular için komite tarafından danışmanlar atanması gibi bazı ayrıcalıklar tanınmaktadır (Church, 2012). Böylelikle Dünya Mirası Sisteminin hem sayısal hem de nitelik sorunlarının önüne geçilerek katkı sağladığı söylenebilir.

2.2.4 Bilgi Paylaşımına Katkısı

UNESCO'nun insanlar ve kültürler arasında barış, saygı ve karşılıklı anlayış değerlerini yayma ve geliştirme amacının doğal bir parçası olarak, ortak mirasın tespiti ve korunması konusunda Taraf Devletler arasında bilgi paylaşımının güçlendirilmesi önemlidir. Dünya Mirası Merkezi aracılığıyla ve yakın işbirliği içinde bulunduğu kurumlarla birlikte UNESCO, potansiyel mirası desteklemek amacıyla sınır aşırı seri adaylık dosyalarının hazırlanması ve doğal miras saha yöneticileri, miras uzmanları ve yerel topluluklar için kapasite geliştirme eğitimleri düzenleyebilir. Böylelikle, uluslararası farkındalık ve bilgi paylaşımı sağlanarak potansiyel sınır aşırı seri adaylık önerileri geliştirilebilir ve sunulabilir. Ayrıca, mirasın sürdürülebilir ve bütüncül yönetimi için eğitime önem verilmelidir.

Bu konuda, Svets ve Sande'nin (2016) "Ulus Aşırı Öğrenme" kavramından yararlanılabilir:

1. Bilgi, deneyim ve etkilerin akışı,
2. Yer ve sınırları aşma durumu / Sınırlar ötesindeki yerleri bağlaması,
3. Küresel akışların bölgesel kalkınmaya katkıda bulunması,
4. Deneyimleri belgeleme ve aktarma,
5. Bilgi alışverişinin öneminin farkına varma (Svets & Sande, 2016).

Aynı zamanda "Ulus Aşırı Öğrenme" modeli ile paydaşlar arası çatışmaları önlemek, Ortak Planlama Süreci içinde Ulusal sınırların ötesinde yatayda işbirliği ile birlikte 'Bilgi Modeli' ve 'Bilgi Aktarımı' hedeflenmektedir (Svets & Sande, 2016). Bilgi modelini oluşturma ve bilgi aktarımını sağlama konusunda bir takım zorluklar karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazıları: yerel kimlik ve kültür, kurumsal farklılıklar, ulusal sınırlar, dil, yönetim kültürleri, yasal düzenlemelerdir.

UNESCO Dünya Miras Komite Toplantısı 34. Oturumu'nda, özellikle Geçici Listelerde uyumlaştırma gerekliliği (73. paragraf Uygulama Rehberi) ve uluslararası yardım ve bölgesel eğitim atölyeleri için fırsatlar (paragraf 75-76 Uygulama Rehberi) vurgulanmıştır (UNESCO, 2010). Eğitim çalışmaları ile birlikte uluslararası bilgi paylaşımının yolu açılabilir. Böylelikle ortak miras geliştirmede

kültürel diyalog ile daha fazla miras potansiyeli tespit edilebilir ve birlikte korumak için ortak projeler geliştirilebilir. Dünya Mirası Sistemi'nde diyalogu geliştirmeye odaklanmak için, Dünya Miras Alanlarını kültürlerarası duyarlılıkla yorumlamak için yeni stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

2.2.5 Kültürel Çeşitliliğe Katkısı

UNESCO, kültürel miras alanındaki çalışmaları ile uluslararası alanda tanınmaktadır. Gerçekten de, Birleşmiş Milletler özel bir yetkisi olan kültürel bir kuruluş olarak, , 2005 yılında Paris'te, bu alanda uluslararası miras hukukunun temel taşlarını oluşturan önemli bir kongre düzenlemiştir. Her bir sözleşmenin belirli bir geçmişi, odağı ve hedefleri olsa da, hepsi UNESCO'nun çeşitliliği içinde kültürü teşvik etmedeki etik zorunluluğu, ortak değerlere saygı, insan haklarına ve tüm kültürler için saygı duymaya dayanan uluslararası işbirliği ve diyalog yoluyla yönlendirilmektedir ("UNESCO Anayasası", UNESCO Temel Metinleri, Paris: UNESCO, 2010, s. 5-19).

Kültürel çeşitliliğin, tercihlerin çeşitliliğini arttıran ve insani değerleri ile besleyen zengin ve çeşitli bir dünya yarattığının ve bu nedenle topluluklar, halklar ve uluslar için sürdürülebilir kalkınmanın ana etkeni olduğunun farkında olunmalıdır. Kültürü stratejik bir unsur olarak, ulusal ve uluslararası kalkınma politikalarına ve yoksulluğun ortadan kalkmasına yaptığı özel vurgu ile Birleşmiş Milletler Milenyum Bildirisi'ni (2000) dikkate alarak, uluslararası kalkınma işbirliğine dâhil etmenin gerekliliği vurgulanmıştır (United Nations, 2000).

"Kültür, zaman ve mekânda çeşitli biçimler alır. Bu çeşitlilik, insanlığı oluşturan grupların ve toplumların kimliklerinin benzersizliği ve çoğulluğu içinde şekillenir. Bir değişim, yenilikçilik ve yaratıcılık kaynağı olarak, biyolojik çeşitlilik doğa için olduğu kadar, insanlık için de kültürel çeşitlilik gereklidir. Bu anlamda, insanlığın ortak mirasıdır ve şimdiki ve gelecek nesillerin yararı için tanınmalı ve teyit edilmelidir." (UNESCO, 2002).

UNESCO Genel Konferansı, 2001 yılında bu görevi, kültürel çeşitlilik ve insan hakları arasındaki ilişkiye özel atıflar içeren UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel

Bildirgesi'nin kabul edilmesiyle yinelemiştir. Kültürel çeşitliliğin savunulmasının 'insan haklarına ve temel özgürlüklere, özellikle azınlıklara ve yerli halklara ait kişilerin haklarına olan bağlılık' anlamına geldiğini vurgulayarak, kültürel çeşitliliğin garantisi olarak insan haklarına işaret etmektedir. Kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesi, insanın uluslararası hukuka göre garanti altına alınmış insan haklarının korunması ve kapsamlarının sınırlanmamasını sağlamaktadır. Böylece 2001'den itibaren yerli halklar UNESCO'nun standart belirleme çalışmalarında kabul edildi. Dünyanın kültürel çeşitliliğinin bir parçası; UNESCO Deklarasyonu'na göre bu çeşitliliğin savunulması "etik bir zorunluluktur" (UNESCO, 2010). 2001 UNESCO Deklarasyonu, insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak kültürel haklara olan güçlü bağlılığı yansıtmaktadır. "Yaratıcı çeşitliliğin gelişmesi için kültürel hakların tam olarak uygulanması gerektiği" vurgulanarak, "bütün kişilerin kendi seçtikleri kültürel hayata katılma ve kendi kültürel pratiklerini uygulama hakkına sahip oldukları" belirtilmektedir.

UNESCO sözleşmeleri, insan haklarını garanti eden araçlar olmamakla birlikte, uluslararası hukukun araçları olarak tüm insanların haklarının gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları yaratmada önemli rol oynamaktadır. "İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı" (UNESCO , 2001) (Stenou, 2002) bağlamında Coombe ve Turcotte UNESCO'nun kültürel haklarla ilgili ilke ve araçları olmasa da, uluslararası kurallar hazırlamak ve yorumlamaktan sorumlu birincil Birleşmiş Milletler organı olduğunu belirtir (Coombe & Turcotte, 2012). Yerel halklar da dâhil olmak üzere, herkesin kültürel mirasını ve ifadelerinin varlığını, erişilebilirliğini, faydalarını teşvik ederek kültürel yaşamda yer alma hakkı vardır.

2001 tarihli "*Kültürel Çeşitliliğe İlişkin Evrensel Bildirge*"de kültürel mirasa ait yaratıcılık ile ilgili olarak; her şekliyle korunması, zenginleştirilip geliştirilmesi ve insan deneyimlerinin bir kaydı olarak gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği belirtilmiştir (UNESCO , 2001). Bu sayede yaratıcılık tüm çeşitliliği içerisinde teşvik edilmiş ve kültürler arası etkin bir diyalog sağlanmış olur. Kültürel varlıkların ulusal sınırlardan bağımsız olarak, evrensel değerler ön plana çıkarılarak korunmasının kültürel çeşitliliğe katkısı olduğu söylenebilir.

2005 tarihli “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi”nde kültürel çeşitliliğin insanlığın ortak mirası olduğu ve korunması gerektiğinin altı çizilmektedir. Sözleşmede kültürel çeşitlilik, sürdürülebilir kalkınmanın ana etkeni olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, kültürel çeşitlilik; “demokrasi”, “hoşgörü”, “sosyal adalet”, “barış”, ve “güvenlik” gibi bugün uluslararası politik ve ekonomik bağlamda önemli kavramlar ve temel amaçlar için vazgeçilmez nitelik olarak tanımlanmaktadır. Sözleşmenin “c” bendinde geçen “kültürler arası saygı ve barış kültürü yararına dünya üzerinde daha geniş kapsamlı ve dengeli kültürel değişimleri sağlamak amacıyla kültürler arasında diyalogu teşvik etmek” ile “d” bendinde geçen “halklar arasında köprüler kurma ruhu içerisinde kültürel etkileşimi geliştirmek için kültürlerarasılığı teşvik etmek” ulus aşırı miras yaklaşımının amaçlarıyla da örtüşmektedir (Smith, 2007).

2.2.6 Sınır Aşırı Turizme Katkısı

Uluslararası sınırlar geleneksel olarak insan etkileşiminin önündeki engeller olarak görülmektedir. Gerçekten de, komşu toplumlar arasındaki ilişkileri, insanların, malların, hizmetlerin ve fikirlerin akışını sınırlandırmak veya azaltmak amacıyla birçok sınır tanımlanmıştır. Turistik yerler, özellikle de ulusal çevre ile ilgili olanlar, ulusal egemenlik sınırlarıyla açıkça kısıtlanmış bir şekilde gelişme eğilimindedir. Dünya, farklı ülkelerdeki sınır bölgelerinde, doğal ve kültürel kaynakların paylaşıldığı ve dolayısıyla ortak turizmin geliştirilmesi ve korunması potansiyeli taşıyan örneklerle doludur. Ne yazık ki, siyasi sınırların ortak planlamayı engelleme eğilimi vardır ve bu da paylaşılan kaynakların kullanımı, fiziksel gelişimi, tanıtımı ve sürdürülebilir yönetiminde dengesizliklere yol açmıştır.

Sınır aşırı işbirliği ile sınırlar arasında kalmış önemli doğal ve kültürel alanlar geliştirilebilir. Avrupa Birliği'nin INTERREG² programı sayesinde sınırlardaki geçişlilik önem kazanmaktadır. Sınır aşırı işbirliği turizmin gelişmesine destek olmaktadır (Prokkola, 2007). Sınır aşırı koruma alanlarında her iki ülkeyi de ilgilendiren koruma kullanma kararları alternatif turizm türlerinin çözüm olarak

² INTERREG; 1989 yılında başlayan, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından finanse edilen, Avrupa Birliği (AB) içindeki ve dışındaki bölgeler arasında işbirliğini teşvik etmeye yönelik bir dizi programdır.

uygulandığı görülmektedir. Türkiye-Bulgaristan INTERREG IPA 2014-2020 Sınır ötesi işbirliği çerçevesinde Bulgaristan Cumhuriyeti Burgaz Orman Bölge Müdürlüğü ve İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü, Demirköy Orman İşletme Müdürlüğü tarafından birlikte proje hazırlanmıştır. Proje özellikle Istranca bölgesini hedef alarak Bulgaristan-Türkiye sınır bölgesindeki doğal ve kültürel mirasını araştırarak, geliştirerek ve tanıtarak bölgenin turizm potansiyelini artırmayı hedeflemektedir (Avrupa Birliği: INTERREG-IPA Bulgaria-Turkey, 2020).

Dünya üzerinde birçok bölgede uluslararası sınırların turizmi engelleyici etkisi hızla azalmaktadır ve sınır bölgelerinin farklı sistemler arasındaki temas ve işbirliği alanları olarak konumu güçlenmektedir (Hansen, 1983). Komşu ülkeler arasındaki teması ve açıklığı teşvik eden ulusal ve bölgesel politikalar yoluyla turizmde sınır aşırı işbirliği için giderek daha fazla fırsat yaratılmaktadır (Timothy D. J., 1995).

Sınır aşırı miras alanların gelişmesi, kaynakların eşit dağılması açısından da sınır aşırı turizme katkı sağlayacaktır. Böylece benzer değerlere sahip devletler, turizm kaynaklarından eşit yararlanabilir. Ayrıca, bu dağılım kitle turizminin Dünya Miras Alanları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacaktır. Sınır Aşırı Miras, turizm potansiyelini daha geniş bir coğrafyaya yayarak bu yükü azaltabilir.

Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası Alanlarının aday gösterilmesi ve yönetilmesi, etkili turizm yönetimi uygulamalarının teşviki için olumlu sonuçlara sahip olabilir (İsviçre Federal Kültür Ofisi, 2010) ve UNESCO (2008, s. 4), ulus aşırı seri adaylıklara ev sahipliği yapan güzergahlar için koordineli bir yönetim sisteminin parçası olarak "benzer yaklaşımla turizmin gelişmesini" kabul etmiştir. Sınır Aşırı miras alanları için rehber ve tavsiyelerde savunulan Taraf Devletler arasındaki sınır ötesi işbirliği, çağdaş turizm planlaması ve yönetiminde "iletişim ağı geliştirmeye daha fazla odaklanmanın" temelini oluşturmaktadır (Hall, 2008, s. 45). Sınır Aşırı Yönetim, mevcut kamu kuruluşları, özel aktörler ve toplulukların "büyüme ve yenilik düzeyi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunun kanıtlandığı turistik yerler olan Alpler'de (Valtellina) ve İskandinavya'da (Lapland) ortak bir özelliktir."(Nordin & Svensson, 2007, s. 64). Bununla birlikte, güzergahın sınır aşırı yönetimi, Almanya ve Çekya arasındaki Bavyera-Karlovarsky Kraj

bölgesinde olduğu gibi, komşu ülkelerin sosyo-mekansal bölünmesini daha da kötüleştirebilir (Stoffelen & Vanneste, 2017).

Dünya Mirası Merkezi, turizmi potansiyel bir “kültürel ve doğal mirasın korunması için itici güç ve sürdürülebilir kalkınma için bir araç” olarak gördüğünden (UNESCO, 2012, s. 2), koruma ve turizmi birleştirmektedir. Bu bağlamda, Sınır Aşırı miras alanları sınır aşırı koruma ve kalkınmayı desteklemektedir. Özellikle bölgesel olarak bütünlük gösteren; ancak ekonomik açıdan dengesiz dağılım gösteren coğrafyalarda ortaklıkların kurgulanması sürdürülebilir kalkınma açısından önemlidir.

Sınır bölgelerinde turizmin gelişmesi için sınır ötesi işbirliğinin yapılması gerekmektedir. Timothy'e göre, her iki tarafta farklı yönetsel yaklaşımlar, değer sistemleri ve kültürel algılardan dolayı çeşitli yönetim zorlukları ortaya çıkmaktadır (Timothy D. J., Cross – Border Partnership in Tourism Resource Management: International Parks Along The US-Canada Border, 1999). Farklılıklar ancak ortak planlama ve işbirliği ile aşılabilmektedir. Timothy, sınır tipolojileri başlığı altında sınırların geçirgenlik derecesini ve işbirliğini turizmle ilişkilendirerek sınıflandırmaktadır:

1. Bariyer olarak sınırlar: Sınırın yakınında turizm alanları yoktur. Düşük geçirgenliğin olduğu ve işbirliğinin olmadığı durumdur.

2. İstikâmet olarak sınırlar: Turizm alanı sınırın her iki tarafında da bulunmaktadır. Yüksek geçirgenliğin olduğu ve az işbirliğinin olduğu ya da hiç işbirliğinin olmadığı durumdur.

3. Turizm peyzajı dönüştürücüsü olarak sınırlar: Turizm alanı sınırın her iki tarafına bir bütün olarak uzanmaktadır. Yüksek geçirgenliğin ve yoğun işbirliğinin olduğu durumdur (Timothy D. J., Tourism and Boundaries, 2001).

Turizm sadece doğal ve kültürel varlıklarla değil; deneyimlerle de ilgilidir. Kültürel rotaların ortaya çıkışı bir turizm olgusu olarak görülebilir ve önemli rotaların birçoğu uluslararası faaliyet göstermektedir. UNESCO'nun sınır aşırı adaylıklarının iki veya daha fazla Taraf Devletin işbirliği ile tematik çalışmalar yoluyla turizme katkı sağlayacağı açıktır. Gelecekte ulus aşırı turizm gelişmeye

devam edecektir. Deneyimler, duygular, değerler gibi temalara göre yeniden yapılandırılabilir.

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin anlamını ve görünürlüğü artırarak sınır aşırı ve ulus aşırı miras alanları biyolojik ve kültürel çeşitliliğin korunmasında, devletlerarası ilişki ve ortaklıkların geliştirilmesinde, çatışmaların çözümünde, barışın tesisinin yanı sıra sınır aşırı turizmin geliştirilmesinde de önemli bir role sahiptir (Tablo 2.1).

Tablo 2. 3 Sınır Aşırı Seri Miras Adaylıkları için SWOT (GZFT) Analizi (Akçabozan Taşkiran, 2021)

Güçlü yanlar	<ul style="list-style-type: none">• Dünya barışına katkı sağlaması• UNESCO'nun mevcut kültürel varlıklarının sınırlarını genişletmesi• UNESCO'nun sınır aşırı miras adaylık başvurularını teşvik etmesi• Sınır komşusu devletlerin arasındaki işbirliğini desteklemesi• Adil, güvenilir miras sistemi
Zayıf yanlar	<ul style="list-style-type: none">• Farklı dil ve kültür• Farklı koruma kurumları arasındaki iletişim sıkıntısı• Dünya Mirası Listesi'ne girdikten sonra ortak yönetim planı uygulamanın zorluğu• Karmaşık yapıda olması
Fırsatlar	<ul style="list-style-type: none">• Sınır aşırı (bölgesel) turizm projeleri• Kültür alanının bütüncül korunması• Katılımcı Yönetim Modeli: Farklı paydaşlarla katılımcı yönetim yaklaşımı (Ortak çaba)• Potansiyel Seri Dünya Miras Alanlarının belirlenmesinde tematik çalışmalar• Ortak değerleri tanımlamak ve desteklemek• Ortak araştırma programları tanımlamak ve uygulamak• Ortak veri toplama formatları, göstergeleri, izleme ve değerlendirme yöntemleri geliştirmek.• Yerel halkı sürece dâhil etmek• Karar vericilerin desteğini almak• Birlikte ortak faaliyetleri teşvik etmek• Eşgüdümlü planlama ve koruma alanı geliştirmek• İşbirliği anlaşmaları geliştirmek• Sürdürülebilirliği finanse etmek için çalışmak• Çok uluslu özel ortak projeler• Uzman değişim programları• Kapasite geliştirme, uluslararası bilgi paylaşımı
Tehditler	<ul style="list-style-type: none">• Sınır aşırı miras potansiyeline sahip ülkelerin çatışma halinde olması• Sınır aşırı miras kavramının çıkış noktası olan doğal kaynakların siyasi sınırlar açısından sıkıntı içermesi

2.3 UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki Sınır Aşırı Seri Adaylıklar

UNESCO'nun Sınır Aşırı Seri Adaylıkları, Dünya Mirası'nın geliştirilmesi için uygun mekanizmalardır: Ya tek bir Taraf Devlet'in topraklarında yer alan, seri ulusal varlıklar şeklinde ya da farklı Taraf Devletlerin topraklarında yer alan ve tüm Taraf Devletlerin birlikte sunduğu sınır aşırı seri varlıklar şeklinde olabilir (Türksoy Üyesi Devletler UNESCO Milli Komisyonları 3. Toplantısı Sonuç Bildirisi, 2012). Seri adaylıklar aynı tematik grupta veya aynı jeolojik dönemde olan birçok varlığın tek bir adaylık dosyasında sunulmasıdır. Son zamanlarda başarılı seri adaylıklara örnek olarak: Belçika ve Fransa'daki Çan Kuleli Kiliseler (Belçika, 1999) (Şekil 2), Akdeniz ve İber Yarımadası'ndaki Kaya Sanatı Örnekleri (İspanya, 1996), Kyoto Tarihi Anıtları (Kyoto, Uji ve Otsu Şehirleri (Japonya, 1994), Transilvanya'daki Müstahkem Kiliseleri (Romanya, 1993, 1999) ve Avustralya'daki Fosil Memeli Alanları (Riverleigh / Naracoorte) (Avustralya, 1994) sayılabilir.

UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Sınır Aşırı Seri Adaylıklara bakıldığında 1980'den günümüze 14 adet kültürel varlık görülmektedir. Bunlardan 7 tanesi sınır aşırı özellikte olup; 6 tanesi ise ulus aşırı seri özelliktedir (Tablo 2. 4).

Tablo 2. 4 UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları (Akçabozan Taşkiran, 2021)

	Dünya Mirası Listesi'ndeki Sınır Aşırı Seri Adaylıklar	Yıl	Taraf Devletler	Kategori	Tanım
1	Roma Tarihi Kent Merkezi ve Vatikan	1980, 1990	İtalya, Vatikan	Yapı Tipleri (Dini) Mimari Dönem	Ulus Aşırı Seri
2	Ohrid Bölgesi Doğal ve Kültürel Mirası	1980, 2019	Arnavutluk, Kuzey Makedonya	Kültürel Peyzaj (Karma)	Sınır Aşırı
3	Erken Dönem Hristiyanlık Yapıları	1983, 1984	Brezilya, Arjantin	Yapı Tipleri (Dini)	Ulus Aşırı Seri

Tablo 2. 4 UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları (Akçabozan Taşkiran, 2021) (devamı)

4	Pireneler - Perdu Dağı	1997, 1999	Fransa, İspanya	Kültürel Peyzaj	Sınır Aşırı
5	Côa Vadisi'ndeki Tarih Öncesi Kaya Sanatı Alanları	1998, 2010	Portekiz / İspanya	Mimari Üslup ve Gelenekler	Sınır Aşırı Seri
6	Belçika ve Fransa'daki Çan Kuleli Kiliseler	1999, 2005	Belçika, Fransa	Yapı tipi (Dini) Yapım tekniği	Ulus Aşırı Seri
7	Maloti-Drakensberg Parkı	2000, 2013	Lesotho, Güney Afrika	Karma, Kültürel Peyzaj (Kaya Sanatı)	Sınır Aşırı Seri
8	Kuron Kıyı Oku	2000	Rusya / Litvanya	Kültürel Peyzaj	Sınır Aşırı
9	Fertö / Neusiedlersee Kültürel Peyzajı	2001	Avusturya, Macaristan	Kültürel Peyzaj	Sınır Aşırı Seri
10	Muskauer Parkı	2004	Almanya, Polonya	Kültürel Peyzaj	Sınır Aşırı Seri
11	Struve Jeodezik Arkı	2005	Belarus, Estonya, Finlandiya, Letonya, Litvanya, Moldova, Rusya, Ukrayna, İsveç, Norveç	Yol / Kültürel Rota	Sınır Aşırı Seri

Tablo 2. 4 UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları (Akçabozan Taşkiran, 2021) (devamı)

12	Senegambia'daki Taş Çemberler	2006	Senegal / Gambia	Yapım Tekniği	Sınır Aşırı
13	Albula / Bernina'da Rhaetian Demiryolu	2008	İtalya / İsviçre	Yapım Tekniği	Sınır Aşırı
14	Alpler'deki Tarih Öncesi Ahşap Kazık Konutlar	2011	Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya, Slovenya, İsviçre	Yapı tipi Yapım tekniği	Sınır Aşırı Seri
15	Civa Mirası, Almaden ve Idrija	2012	Slovenya, İspanya	Yapım Tekniği	Ulus Aşırı Seri
16	Polonya ve Ukrayna Karpat Bölgesi'ndeki Ahşap Kiliseler	2013	Polonya, Ukrayna	Yapı tipi (Dini) Yapım tekniği	Ulus Aşırı Seri
17	İpek Yolu: Chang'an-Tianshan Koridoru Yol Ağı	2014	Çin, Kazakistan, Kırgızistan	Yol / Kültürel Rota	Sınır Aşırı Seri
18	Qhapaq Ñan, And Yol Sistemi	2014	Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Peru	Yol / Kültürel Rota	Sınır Aşırı Seri

Tablo 2. 4 UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları (Akçabozan Taşkiran, 2021) (devamı)

19	Le Corbusier'in Mimari Eserleri ve Modern Harekete Üstün Katkısı	2016	Arjantin, Belçika, Fransa, Almanya, Japonya, Hindistan, İsviçre	Mimar	Ulus Aşırı Seri
20	Stećci Ortaçağ Mezar Taşları	2016	Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ	Yapı tipi	Ulus Aşırı Seri
21	16. ve 17. Yy Venedik Savunma Yapıları	2017	Hırvatistan, İtalya, Karadağ	Yapı Tipleri (Askeri)Dönem Yapıları	Ulus Aşırı Seri
22	Erzgebirge/Krušnohoří Maden Bölgesi	2019	Almanya, Çek Cumhuriyeti	Kültürel Peyzaj	Sınır Aşırı Seri

Tablo 2. 5 UNESCO Dünya Mirası Geçici Liste'deki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar (Akçabozan Taşkiran, 2021)

	Dünya Mirası Geçici Liste'deki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar	Yıl	Taraf Devletler	Kategori	Tanım
1	Avrupa'daki Büyük Kaplıca Şehirleri	2014	Avusturya, Çekya, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere.	Yapı Tipleri	Ulus Aşırı Seri
2	Ukrayna'daki Astronomi Gözlem Evleri	2008	Mykolayiv, Kyiv, Odesa.	Yapı Tipleri	Ulus Aşırı Seri

Tablo 2. 5 UNESCO Dünya Mirası Geçici Liste'deki Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar (Akçabozaan Taşkiran, 2021) (devamı)

3	Saraybosna'daki Yahudi Mezarlıkları	2018	Bosna Hersek, Almanya	Mimari Üslup Ve Gelenekler	Ulus Aşırı Seri
4	Hollókő ve Rimetea Bölgesindeki Tarihi Köyler	1987; 2012	Macaristan, Romanya	Mimari Üslup Ve Gelenekler	Ulus Aşırı Seri
5	Viking Anıtları ve Alanları	2011	Norveç, İzlanda, Danimarka, Almanya, Letonya	Dönem Yapıları Mirası	Ulus Aşırı Seri
6	Alpler'den Adriyatik'e Barış Yolu: 1. Dünya Savaşı Mirası	2016	Slovenya, (Romanya, Fransa, Türkiye)	Dönem Yapıları Mirası	Ulus Aşırı Seri
7	Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri	2010; 2020	Ukrayna, Türkiye	Kültürel Rotalar	Sınır Aşırı
8	Roma İmparatorluğu Sınırları	2020	Bulgaristan, Almanya, Avusturya, Romanya, Sırbistan, Hırvatistan, Slovakya	Kültürel Rotalar	Sınır Aşırı
9	Moravya Kilise Yerleşimleri	2015; 2017	Danimarka, ABD	Yapı Tipleri	Ulus Aşırı Seri
10	Prespes Gölleri Çevresi: Bizans ve Geç Bizans dönemi anıtları Megali ve Mikri Prespa	2014	Yunanistan, Arnavutluk, Kuzey Makedonya	Dönem Yapıları Mirası	Ulus Aşırı Seri

UNESCO Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listeler'deki Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Miras örnekleri incelendiğinde ve kültürel kategorideki varlıklara ilişkin bir sınıflandırma önerisi sunulmuştur. Sınıflandırma; yollar, yapı tipleri, yapım teknikleri, mimari üslup ve gelenekler, mimarlar, dönem yapıları ve kültürel peyzajlar olacak şekilde yapılmıştır. Tematik bağlamda bu yaklaşım, mevcut potansiyelin değerlendirilmesinde ve yeni sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylık önerilerinin sunulmasında yol gösterici olacaktır.

2.3.1 Yollar

“Yeni bir kavram veya kategori olarak kültürel rotalar düşüncesi, bir rotanın kapsamında bulunabilecek diğer kültürel varlık türleriyle (anıtlar, kentler, kültür peyzajları, endüstri mirası vb.) çatışmaz veya çakışmaz. Rota, tüm bu varlıkların sahip oldukları önemi arttıracak bir sistemdir. (ICOMOS Kültür Rotaları Bildirgesi, 2008)”

Kültürel rotalar; tekil bir anıt, tarihi bir alan veya doğal bir peyzaj alanından daha kapsamlı bir anlamı temsil etmektedir. Kültürel rotalar, birden fazla tarihi ve doğal alanın birlikteliğinden oluşan ve bu birliktelik sayesinde yeni bir anlam kazanan bir sistemdir. Kültür rotasının, bölgesel ölçekteki bütünselliği de ortaya çıkardığı söylenebilir. Belgeleme, sunum, tanıtım ve koruma çalışmalarında bütüncül yaklaşımın, kültürel rotalar sayesinde elde edilmesi mümkündür. Sınır aşırı miras kavramı, Dünya Mirası Sistemi'nde bütüncül yaklaşım geliştirmek amacıyla kurgulandığı için kültür rotalarının bu konudaki boşluğu doldurma potansiyeli yüksektir.

Sınır Aşırı seri özellikte olan kültürel varlıklar, Dünya Miras Listesi'nde ve Geçici Liste'de karşımıza çıkmaktadır. Bu miras yolları doğrusal bir sistem oluşturarak birçok ülkenin topraklarından geçmektedir. Yollar, süreklilik gösteren kültürel veya doğal miras bileşenleri olabileceği gibi, bir tema etrafında sunulan varlıklar olabilir. Kültürel yollar konusunda uzman bir araştırmacı olan Chairatudomkul tematik sınıflandırmalar geliştirmiştir (Chairatomdokul, 2008). Tematik çalışma

sonucunda kültürel rota ve miras yolları olarak iki başlık altında; kullanım ölçekleri, kapsamaları ve işlevleri doğrultusunda: dini törenler, ticaret etkinlikleri, askeri olaylar, spor müsabakaları, tarihteki özgül olaylar, düzenli etkinlikler, farklı kültürler arasındaki etkileşimler, saldırı ve sömürgecilik, doğal tarihi çevre, mimari ilgi, deniz yolları, tarihi bir kişi ile ilişki alt başlıklarına göre sınıflandırmıştır.

Tablo 2. 6 Chairatodomkul'un kültürel rota sınıflandırması (Chairatomdokul, 2008, s. 17) (Durusoy, 2014, s. 40)

Tema	Kültürel Rotalar	Miras Yolları
Dini Törenler	-Santiago de Compostela Yolu -İnanç Yolu ve Mekke'ye Hac badeti	-Sikh Miras Yolu -Hampshire Millennium Hacı Yolu
Ticaret Erkinlikleri	-İpek Yolu -Tuz Yolu -Baharat Yolu	-İrlanda Viski Yolu -Niagara Şarap Yolu -Fransa Şarap Yolu
Askeri Olaylar	-Haçlı Seferleri -Napolyon Rotası	-Hadrian Duvarı Rotası -Wenzel Rotaları
Spor Müsabakaları	-Paris Peking Motor Yarışı	-Fransız Bisiklet Turu Rotası
Tarihteki Özgül Olaylar	-Rus İstilas	-Odyssey
Düzenli Etkinlikler	-İpek Yolu	-Hong Kong Miras Yolu -Penang Yolu
Farklı Kültürler Arasında Etkileşim	-İpek Yolu -Tuz Yolu -Demir Yolu -Via Egnatia	-Bangkok Miras Yolu
Saldırı ve Sömürgecilik	-Köle Yolu -Haçlı Seferleri	-Boston Özgürlük Yolu -Avrupa Yahudi Mirası Rotası
Doğal Tarihi Çevre	-Aborjin Şarkı Yolları	-Chilkoot Yolu -Park ve Bahçeler Rotası
Mimari İlgi	-Barok Mekânlar -Art Nouveau Yolu	-Sınırları Olmayan Mimarlık Rotası -York Kent Duvarı Rotası

Tablo 2. 6 Chairatudomkul'un kültürel rota sınıflandırması (Chairatomdokul, 2008, s. 17) (Durusoy, 2014, s. 40) (devamı)

Deniz Yolları	-Viking Rotası -Baharat Yolu	-Denizcilik Mirası Yolları
Tarihi Bir Kişi ile İlişki	x	-Napolyon Yolu -Nelson Mandela Rotası -Mozart Yolu -Nietzsche Yolu

2008 yılında oluşturulan “ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü” ile korumanın kapsamı çok daha genişletilerek birden çok kültür varlığını kapsayıcılığı içine alan bölgesel hatta kimi durumlarda ülke sınırlarını aşan ulus aşırı bir ölçekte değerlendirilmektedir (ICOMOS, 2008). Kültürel rotalar, farklı tip ve ölçeklerdeki kültür varlıklarının bütüncül bir ulaşım koridoru ile bir araya gelmesiyle şekillenmektedir. Kültürel rotaların temel amacı, tarihi yollar ile çevrelerindeki kültür varlıklarını birbirlerine bağlayarak bir bütün altında turizm amaçlı gezi güzergâhları olarak sunmak olan kültürel rotaların; fiziksel aktiviteyi teşvik etmesi, kültürlerarası bağlantı sağlaması ve/veya sosyal yaşama konu olması sebebiyle oldukça değerli birer fırsat olduklarını söylemek mümkündür: “Kültürel rotalar, farklı toplulukların kültürel mirasa katkılarının zengin çeşitliliğini yansıtan, insan kültürlerarası bağlantıların etkileşimli, dinamik ve gelişen süreçlerini temsil eder.”

Sınır Aşırı Seri Miras olarak kültürel yollar, Dünya tarihinde önemli bir aşamayı coğrafi olarak izleyebileceğimiz bir güzergâh olabilir. Chairatudomkul'dan sonra Van Oers de Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilen kültürel rotalar için bir sınırlandırma önerisinde bulunmuştur. Van Oers, kültürel rotaları; ulaşım, ticaret yolları, ibadet hatları ve doğrusal anıtlar olarak dört başlık altında yorumlamıştır (Van Oers, 2010, s. 64).

Tablo 2. 7 Van Oers'in kültürel rotalar sınıflandırması (Van Oers, 2010, s. 64)

Değişkenler	Kültürel Rotalar
Ulaşım Yolları	-Semmering Demiryolu (DML, 1998) -Darjeeling Demiryolu (DML, 1996) -Midi Kanalı (DML, 1996)
Ticaret Yolları	-Frankincense Yolu (DML, 1996)
İbadet Yolları	-Aziz James Yolu (DML, 1993) -Santiago de Compostela Yolu (DML, 1998)
Doğrusal Anıtlar	-Çin Seddi (DML, 1987) -Hadrian Duvarı (DML, 1987)

ÇEKÜL Vakfı tarafından yapılan kültürel rota sınıflandırması: Dünya ve Türkiye'deki kültür rotaları örneklerinin temaları, kapsamaları ve işlevleri incelendiğinde, rotalar tarihsellikleri açısından iki ana gruba ayrılmıştır. Bunlar;

A- Tarihin belirli bir döneminde gerçekten kullanılmış ulaşım güzergâhları,

B- Geçmişte kullanılmamış ancak çeşitli amaçlarla günümüzde planlanmış ve geliştirilmiş rotalardır.

İlk grupta yer alan kültür rotaları aynı zamanda ICOMOS'un tanımladığı rota kavramıyla da örtüşmektedir (Tarihi Kentler Birliği, 2020, s. 17).

Tablo 2. 8 Tarihi Kentler Birliği Kültürel Rotalar Rehberi'nde yapılan kültürel rota sınıflandırması (Tarihi Kentler Birliği, 2020)

Sınıflandırma	Değişkenler	Kültürel Rotalar
A. Tarihsel bir dönemde belli bir amaca yönelik kullanılmış rotalar	Ticaret yolları Kutsal yollar Göç yolları Askeri güzergâhlar	- İpek Yolu - Baharat Yolu - İstiklal Yolu - Via Appia - Haçlı Yolu
	Tarihi Kişiliklerin Güzergâhları	- Büyük İskender Yolu - Evliya Çelebi Yolu - St. Paul Yolu

Tablo 2. 9 Tarihi Kentler Birliği Kültürel Rotalar Rehberi'nde yapılan kültürel rota sınıflandırması (Tarihi Kentler Birliği, 2020) (devamı)

B. Kültürel ve doğal mirası kullanarak; turizmin geliştirilmesi, kalkınmanın desteklenmesi ve mirasın korunması gibi amaçlarla günümüzde yaratılan rotalar	Tarihsel rotalar	<ul style="list-style-type: none">- Avrupa Endüstri Mirası Rotası- Gotik Mirası Rotası- Mozart Rotası- Transrománica
	Tarihsel ve doğal rotalar	<ul style="list-style-type: none">- Hitit Yolu- Don Kişot Rotası- Akdeniz Zeytin Rotası- Likya Yolu- Doğal rotalar
	Doğal rotalar	<ul style="list-style-type: none">- Apalaş Dağları Peyzaj Rotası- Avrupa Bisiklet Rotaları- Yenice Ormanları- Yürüyüş Parkurları

Tarihin belirli bir döneminde ticaret, ibadet, g, savaş, keşif gibi amaçlarla kullanılmış olan bu rotalar, üzerlerinde düzenli ve toplu nüfus hareketlerine sahne olmuştur. Bu nedenle bölgeler arası etkileşimin gerçekleşmesine de aracı olmuşlardır. Fiziksel açıdan bakıldığında ise bu tarihsel yolların günümüze ulaşmış kalıntılarını izlemek mümkün olabilir; yer döşemeleri, mil taşları, köprüler, kapılar ile yol üzerinde konaklama, ticaret veya savunma amaçıyla kullanılan hanlar, kervansaraylar, kaleler gibi anıtsal yapılar bu kapsamda değerlendirilebilir (ÇEKÜL, 2015, s. 16).

Şekil 2. 13 Tematik kültürel rotalar diyagramı (Tarihi Kentler Birliği, 2020)

Bireysel yolculuklarla öne çıkan tarihsel güzergâhlar da kültür rotaları kapsamında değerlendirilir. Tarihte önemli rol oynamış kişiliklerin, yine belirli bir amaçla kullandıkları bu yollar, düzenli kullanılmamış olsa da, tarihsel dönüm noktalarını yaratmış olmaları açısından önem kazanmıştır. İbadet, keşif veya fetih amaçlı yapılan bu yolculuklara örnek olarak Büyük İskender'in ordu yolu, Evliya Çelebi'nin gezi rotaları, St. Paul'un yolculukları veya 19. yy. seyyahlarının izlediği yollar verilebilir (Tablo 2. 5).

UNESCO DML'de yer alan kültürel rotalardan biri de Santiago de Compostela Yolu'dur. Fransa ve İspanya sınırından geçen Hac Yolu'nu Galiçya'da Santiago de Compostela'ya giden hacılar kullanmaktadır ve yol boyunca 1800'den fazla tarihi yapı yer almaktadır. Hac Yolu, Ortaçağ'da İber yarımadası ile Avrupa'nın geri kalanı arasında kültürel alışverişi sağlayarak 166 köy ve kasabadan geçmektedir. St. James Yolu günümüzde dini yapılarda, yerleşimlerde somut izlerini korumaktadır. Her yıl binlerce hacı bu kültürel yol üzerinden geçmektedir (UNESCO, 2013) (Şekil 2. 14).

Şekil 2. 14 Santiago de Compostela Yolu (Kültürel Rota Örneği) (Akçabozan Taşkiran, 2017)

“*Qhapaq Ñan And Dağları Yol Sistemi*” olarak 2014 yılında Dünya Mirası Listesi’ne alınan “İnka Yol Sistemi” 6 Taraf Devletin birlikte başvurduğu Ulus Aşırı Seri Miras örneğidir. UNESCO ve IUCN gibi farklı kuruluşlar, Büyük İnka Yolu'nun geçtiği altı ülkenin (Kolombiya, Ekvador, Peru, Bolivya, Şili ve Arjantin) hükümetleri ve yerel topluluklarıyla işbirliği içinde ortak kültür rotasını korumak için birlikte çalışmaktadırlar (UNESCO, 2013). Bu sınır aşırı seri miras alanı, 30.000 km'yi kapsayan geniş bir İnka iletişim, ticaret ve savunma ağıdır. Birkaç yüzyıl boyunca İnkalar tarafından inşa edilen bu olağanüstü ağ, dünyanın en uç coğrafi bölgelerinden biri aracılığıyla And Dağları'nın karla kaplı zirvelerini - 6.000 m'den fazla bir rakımda - sıcak yağmur ormanlarından, bereketli vadilerden ve mutlak çöllerden geçerek sahile bağlamaktadır. *Qhapaq Ñan And Dağları Yol Sistemi*, ağın sosyal, politik, mimari ve mühendislik başarılarının yanı sıra; ticaret, konaklama ve depolama için ilgili altyapısı ve dini öneme sahip yapıları ile 6.000 km'den fazla alana yayılmış, 273 bileşen bileşen parçasını içermektedir (UNESCO Web Sayfası, 2020) (Şekil 2. 15).

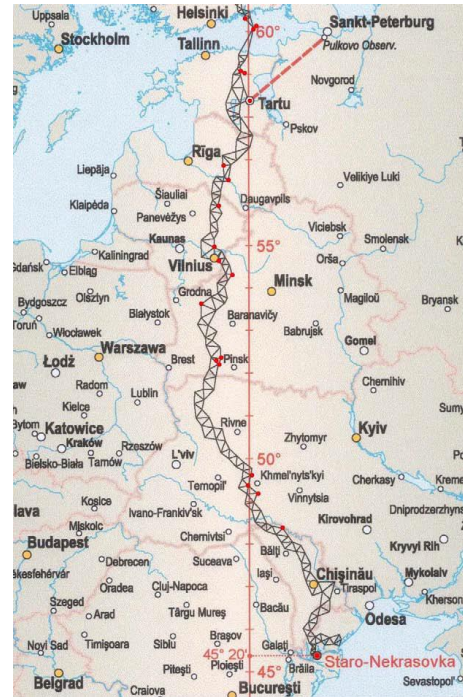
Şekil 2. 15 “Qhapaq Ñan And Dağları Yol Sistemi” (DML, 2014) (UNESCO, 2020)

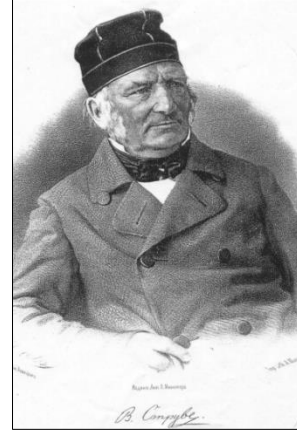
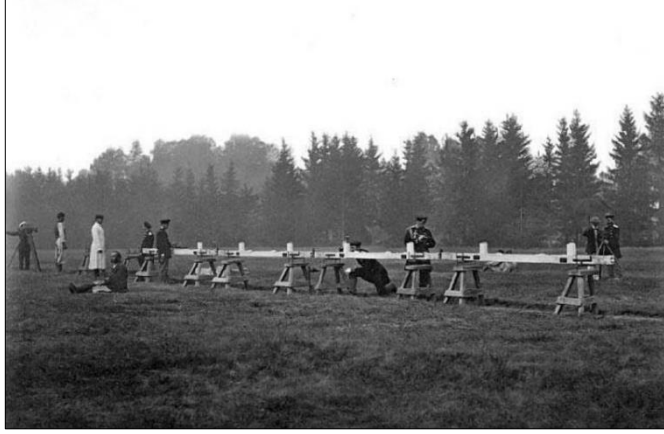
En önemli kültür ve ticaret yollarından biri olan İpek Yolu da Chang'an-Tianshan Koridoru Yol Ağı (Çin, Kazakistan, Kırgızistan) (2014) olarak listede yer almaktadır. Tarihte en büyük kültürel yol ağı olan İpek Yolu, DML için büyük potansiyele sahiptir. UNESCO tarafından son 40 yılda, İpek Yolu üzerine diyalog ve araştırmayı güçlendirmeyi amaçlayan çok sayıda çalışma yapılmıştır. İpek Yolu Bütüncül Çalışması: Diyalog Yolları ile (UNESCO, 1988, 1997), “ortak miras” fikri daha da güçlenmiştir. 2003 yılından günümüze, UNESCO Dünya Mirası Merkezi, Çin tarafından başlatılan, 5 Orta Asya ülkesini kapsayan, İpek Yolu Ulus Aşırı Seri adaylığının koordinasyonunda önemli rol oynamıştır. Asya kıtası boyunca uzanan İpek Yolu, bölgenin en değerli mirasına sahiptir.

Şekil 2. 16 İpek Yolu: Chang'an-Tianshan Koridoru Kültürel Yol Ağı (Kültürel Rota Örneği) (Archaeological Expertise Scientific- Research Organization, 2019)

Tematik çalışma doğrultusunda gerçekleştirilen bir diğer araştırma ise hem uluslararası hem de ulusal ölçekte deneyimlenen bilimsel çalışma örneği de "Struve Jeodezik Arki"dir. Norveç'teki Hammerfest'ten başlayarak Karadeniz'e uzanan, 10 ülkeden geçen ve 2,820 kilometre uzunluğundaki, ilk meridyen ölçümünün gerçekleştiği zincirdir. Zincir, Almanya doğumlu Rus bilim adamı Friedrich Georg Wilhelm von Struve tarafından 1816 - 1855 yılları arasında belirlenmiştir. İlk zamanlarında zincir Rusya ile İsveç - Norveç Birliği arasından geçmekte olup; arkin başlangıç noktası Estonya'daki Tartu Gözlemevi'dir. Struve Jeodezi Arki 2005 yılında Dünya Mirası Listesi'ne eklenmiştir (UNESCO, 2020).

Şekil 2. 17 Struve Jeodezik Arkı (2005) Haritası; Friedrich Georg Wilhelm von Struve (1793-1864); Struve Jeodezik Arkı üzerindeki Meridyen Ölçüm Noktaları (UNESCO, 2020)

Tablo 2. 10 Sınır Aşırı Seri Kültürel Varlıklar / Doğrusal Sistem / Geçici Liste (Akçabozaan Taşkıran, 2021) (Qhapaq Ñan, Andean Road System, Adaylık Dosyası, s: 1120)

SINIR AŞIRI SERİ KÜLTÜREL VARLIKLAR_DOĞRUSAL SİSTEM_GEÇİCİ LİSTE						
Varlık	Augustow Kanalı, BELARUS	Roma İmparatorluğu'nun Sınırları (Limes)	Roma İmparatorluğu'nun Sınırları Ripa Pannonica Macaristan.	Cerdagne Tren Yolu, FRANSA	Via Appia "Regina Viarum" İTALYA	Orta Tuna'daki Roma Antik Anıtları, SLOVAKYA
Kriter	(i)(ii)	(i)(ii)(iii)(iv)(v)	(ii)(iii)(iv)	(iv)	(i)(iii)(iv)(v)(vi)	(ii)(iii)(iv)(v)
Uzunluk	101 km.	188 km.	415 km.	62,5 km.	540 km.	Belirtilmemiş

Tablo 2. 9 Sınır Aşırı Seri Kültürel Varlıklar / Doğrusal Sistem / Geçici Liste
(Akçabozan Taşkiran, 2021) (Qhapaq Ñan, Andean Road System, Adaylık Dosyası,
s: 1120) (devamı)

Dönem	Erken 19. yy	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	1903-1911 arası inşa edildi.	2,300 yıldan fazla	Birinci ve dördüncü yy arası
Kullanım	Baltık limanlarına tahıl ve kereste ihracatı için kullanılmıştır.	Tuna Nehri, Roma İmparatorluğu ile barbar toprakları arasındaki sınır görevi gördü.	Bir nehir sınırı.	Pirenelerin yüksek kantonlarını birbirine bağlamak için kullanılan dar raylı ve elektrik çekişli demiryolu hattı.	Romalılar tarafından inşa edilen büyük yolların ilk ve en önemlisi.	Kapsamlı bir savunma sistemi
Günümüz kullanımı	Kapak ve havuzların onarılması gerekmektedir.	Arkeolojik kalıntılar.	Arkeolojik kalıntılar.	Turistik amaçlarla kullanılmaktadır.	Arkeolojik kalıntılar.	Açık hava müzesi.
Teknoloji	Ekonomik olarak beklentileri karşılamamıştır.		Askeri alanların planlama ilkelerini birleştirdi.	On dokuz tünel	Mimari restorasyon tarihinde önemli.	
Temel özellikleri			En önemli nehir sınırlarından biri.			Romalılar Pannonia sınırlarını korumayı başaramamışlardı.

Tematik rotalara bir diğer örnek olarak, kültürel miras yanında doğal peyzajı da kullanan, böylece kırsal bölgelerle doğrudan ilişki de kuran Don Kişot (Don Quixote) Rotası ele alınabilir (Şekil 2.17). Cervantes'in yarattığı edebi bir karakterden yola çıkan bu rota, İspanya'nın Castilla-La Mancha kırsal bölgesinde yer alan Don Kişot'un kitap boyunca izlediği güzergâhtır. 2007 yılında yerel yönetimler ve Avrupa Konseyi işbirliği ile Avrupa Kültür Rotası ilan edilen rota sistemi; kaleler, kent meydanları gibi çok sayıda tarihi mekânı, İspanya köylerini ve Don Kişot'un savaştığı yer değirmenlerini kapsamaktadır (Tarihi Kentler Birliği, 2020).

Şekil 2. 18 Don Kişot (Don Quixote) Rotası Yeldeğirmenleri (Avrupa Konseyi, 2020)

DML'deki sınır aşırı nitelikteki, doğrusal siteme sahip kültürel varlıklara bakıldığında benzer kriterlere sahip oldukları dikkati çekmektedir. Bu bağlamda, listedeki doğrusal sistemlerin; dönem, kullanım, günümüz kullanımı ve değeri, teknoloji ve teel özellikleri bakımından karşılaştırmalı analizini yapmak gerekir. Karşılaştırmalı analiz için DML'de yer alan Roma İmparatorluğu'nun Sınırları, Rhaetian Trenyolu, Qhapaq Nan And Yol Sistemi ve İpek Yolu seçilmiştir (Tablo 2. 10).

Tablo 2. 11 Sınır Aşırı Seri Kültürel Varlıklar / Doğrusal Sistem / Dünya Mirası Listesi (Akçabozan Taşkiran, 2021) (UNESCO Web Sayfası, 2019)

SINIR AŞIRI SERİ ADAYLIKLAR DOĞRUSAL SİSTEM DÜNYA MİRASI LİSTESİ				
Varlık	Roma İmparatorluğu'nun Sınırları (1987).	Rhaetian Trenyolu Albula/Bernina Kültürel Peyzajı (2008).	Qhapaq Ñan, And Yol Sistemi (2014).	İpek Yolu: Chang'an-Tianshan Koridoru Yol Ağı (2014).
Taraf Devletler	Almanya, İngiltere, Kuzey İrlanda	İtalya, İsviçre	Arjantin, Bolivia, Şili, Kolombia, Ekvator, Peru	Çin, Kazakistan, Kırgızistan
Kriter	(ii)(iii)(iv)	(ii)(iv)	(ii)(iii)(iv)(vi)	(ii)(iii)(v)(vi)
Uzunluk	716 km	67 km	6000 km	8700 km
Dönem	M.S. 122	1904'te açılmış.	15. yy	M.Ö. 2. yy
Kullanım	Roma Askeri Mimarisi	Buharlı ve bütünleşik mühendislik yapıları için tasarlanmıştır.	30.000 kilometreden fazla yolu kapsayan bir İnka iletişim, ticaret ve savunma yol ağı ve bağlantılı yapılarıdır.	Doğu ile Batı arasındaki ticaret, entegrasyon ve diyalog yolu
Günümüz kullanımı ve değeri	Arkeolojik kalıntılar.	13 tünel ve galeri, 52 viyadük ve köprü	Gezginler ve yerel halk tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır.	Arkeolojik Kalıntılar, Turistik amaçlarla kullanılmaktadır.
Teknoloji	Roma askeri mimarisi ve yapım teknikleri ve teknolojik gelişmelerinin üstün örneğidir.	Böyle bir yükseklikte ilk elektrikle çalışan demiryolu.	Yol yapım teknolojileri, köprüler, merdivenler, hendekler ve zemin döşemeleri.	Eski ve orta çağlarda manevi değerler, bilimsel ve teknolojik başarıların paylaşılmasına katkı sağlaması;
Temel özellikleri	Askeri bir bölgenin organizasyonunun çarpıcı bir örneğidir	Trenyolu hattı, "kültürel peyzaja örnek teşkil	Yol ağının sosyal, politik, mimari ve mühendislik	Çin'den Avrupa'ya kitap basmacılığı,

	ve eski Roma'nın savunma tekniklerini ve jeopolitik stratejilerini göstermektedir. İyi korunmuş durumdadır.	edecek şekilde yerleştirilmiştir”.	kazanımlarını ve bunun yanı sıra ticaret, konaklama ve depolama ile ilgili altyapısını vurgulamak için seçilen 273 bileşene sahip kültürel alana yayılmış, 6.000 km'den uzun yol dini öneme sahip yerleri de kapsamaktadır.	kağıt, dökme demir, barut üretimiyle ilgili bilgiler aktarılması, Orta Asya'nın ise köprü inşaatı, pamuk yetiştirme ve halı üretimi
--	--	------------------------------------	---	---

2.3.2 Yapı Tipleri

2005 yılında, Fransa'nın kuzeyindeki yirmi üç çan kulesi ve Belçika'daki Gembloux çan kulesi; 1999 yılında Belçika'da Flanders ve Wallonia Çanları olarak listeye giren 32 Belçika çan kulesinin bir uzantısı olarak listeye eklenmiştir. 11. ve 17. yüzyıllar arasında inşa edilen çan kuleleri Romanesk, Gotik, Rönesans ve Barok mimari üsluplarını yansıtmaktadır. Bireysel özgürlüklerin kazanılmasının çok önemli göstergeleridir. İtalyan, Alman ve İngiliz kasabaları çoğunlukla kent koridorları inşa etmeyi seçerken, kuzey-batı Avrupa'nın bir kısmı, çan kuleleri inşa etmeye daha fazla önem vermiştir. İç kale (derebeylerin sembolü) ve çan kulesi (kilisenin sembolü) ile karşılaştırıldığında, kent peyzajındaki üçüncü kule olan çan kulesi, devlet görevlilerinin gücünü sembolize etmektedir. Yüzyıllar boyunca, kasabaların nüfuzunu ve zenginliğini temsil etmişlerdir. (ii) ve (iv) kriterleri ile Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilmiştir. Bunlar:

Kriter (ii): Belçika ve Fransa'nın çan kuleleri, çağlarının politik ve ruhsal gereksinimlerine uyarlanmış bir kentsel mimari formunun istisnai örnekleridir.

Kriter (iv): Orta Çağ'da, yaygın feodal sistemden bağımsız şehirlerin ortaya çıktığını görülmüştür. Belçika ve Fransa'nın çan kuleleri bu yeni elde edilen bağımsızlığı ve aynı zamanda onların içindeki laik ve dini güçler arasındaki bağlantıları sembolize etmektedir.

Şekil 2. 19 Belçika ve Fransa'daki Çan Kuleli Kiliseler (Belçika, 1999) (Mimari Üslup ve Gelenekler) (UNESCO , 2019).

Yapı tipleri kategorisinden bir diğer örnek: Hırvatistan, İtalya ve Karadağ tarafından DML'ye önerilen ve 2017'de listeye alınan "16. ve 17. Yüzyıl Venedik Savunma Yapıları"dır. Bu sınır aşırı adaylık, İtalya'nın Lombardiya bölgesi ile doğu Adriyatik Kıyısı arasında 1.000 km'den fazla alana yayılan, İtalya, Hırvatistan ve Karadağ sınırları içinde kalan altı savunma yapısından oluşmaktadır. Stato da Terra'daki surlar, Venedik Cumhuriyeti'ni diğer Avrupa güçlerinden kuzeybatıya ve Stato da Mar'daki surlar, Adriyatik Denizi'ndeki deniz yollarını ve limanlarını korumaktadır. Bu savunma yapıları, Serenissima'nın genişlemesini ve otoritesini desteklemek için gerekliydi. Barutun tanıtımı, askeri teknikler ve mimaride, Avrupa'ya yayılacak olan tahkimatların tasarımına yansıyan önemli değişimlere yol açmıştır.

Şekil 2. 20 16. ve 17. yy Venedik Savunma Yapıları: Palmanova kenti, İtalya (Palmanova, 2013); Kotor Kalesi, Karadağ (Maggio, 2015); Fortica Kalesi, Hvar, Hırvatistan (Tudor, 2015)

Avrupa'nın Büyük Kaplıca Şehirleri, 2014 yılında ilgili Taraf Devletlerin Geçici Listelerine alınan bir ulus aşırı seri adaylıktır. Bununla birlikte, Geçici Liste

aşamasında 7 Taraf Devlet'in dahil olduğu ve 16 bileşenden oluşan bu seri adaylık önerisinin benzer örnekleri bulunmaktadır.

Şekil 2. 21 Avrupa'nın Büyük Kaplıca Şehirleri: Mariánské Lázně ve Karlovy Vary (Evropy; Česke Lazne-Salony)

Luhačovice Kaplıca bölgesine (Çekya) odaklanan ve tarihi kaplıca yapıları ve spa ile ilgili tesislere odaklanan bir adaylık 2007'de sunulmuştur. 2014 yılında ulus aşırı seri adaylık önerisi olarak, termal yapı tipi üzerine küresel bir tematik çalışma çerçevesinde, bütüncül olarak değerlendirilmiştir.

2.3.3 Yapım Teknikleri

Polonya ve Ukrayna'da Karpat Bölgesi'ndeki Ahşap Kiliseler de geleneksel malzeme ve yapım tekniği kategorisinde sınır aşırı seri kültürel varlık olarak Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır. Orta Avrupa'nın doğu ucunda yer alan Ulus Aşırı Varlık, seçilmiş 16 kiliseyi (tserkva) kapsamaktadır. Bu yapılar, 16. ve 19. yüzyıllar arasında Ortodoks ve Yunan Katolik toplulukları tarafından yatay ahşap kütüklerden inşa edilmişlerdir. Tserkva'lar, yerel gelenek unsurlarıyla iç içe geçmiş Ortodoks dini tasarımına dayanan farklı bir yapı geleneğine tanıklık etmektedir ve topluluklarının evrenin kökeni anlatımına sembolik referanslar vermektedir. Tserkva'lar, yerel gelenek unsurlarıyla iç içe geçmiş Ortodoks dini tasarımına dayanan farklı bir yapı geleneğine tanıklık etmektedir ve topluluklarının evrenin kökeni anlatımına sembolik referanslar vermektedir. Tserkva'lar, açık dörtgen veya sekizgen kubbeler ile çevrelenmiş üç parçalı bir plan üzerine inşa edilmiştir. Tserkva'ların iç mekân düzeninde; ikonostasis sahne, çok renkli iç dekorasyon ve diğer tarihi mobilyalar bulunmaktadır. Bazı kiliselerin

önemli özellikleri arasında ahşap çan kuleleri, geçitler ve mezarlıklar bulunmaktadır. Ulus aşırı seri varlık için belirlenen üstün evrensel değer kriterleri:

Kriter (iii): Tserkva'lar yerel mimari dil ile iç içe geçmiş Ortodoks Kilisesi'nin geleneklerine dayanan farklı bir dini yapı geleneğine istisnai bir tanıklık göstermektedir. Yapılar, tasarımlar ve dekoratif unsurlar, Karpat bölgesindeki yerleşik toplulukların kültürel geleneklerine özgü ve geleneklerle ilgili çok sayıda sembolik referans ve kutsal anlam içermektedir.

Kriter (iv): Tserkva, Karpat Bölgesi'ndeki mimari tasarımın önemli bir tarihi aşamasını temsil eden geleneksel kütük yapı tipinde bir grup yapıya üstün bir örnektir. Yerel kültürel geleneklere uygun olarak uyarlanmış Ortodoks dini amaçlarına yönelik gelenekler inşa etmeye dayanan Tserkva'lar, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar gelişerek, yerleşik toplulukların kutsal kaynaklarını yansıtmaktadır.

Şekil 2. 22 Polonya ve Ukrayna Karpat Bölgesi'ndeki Ahşap Kiliseler (2013) (Yapı Malzemesi ve Yapım Teknikleri Örneği) (Polonya Ulusal Miras Yönetimi, Web Sayfası , 2013)

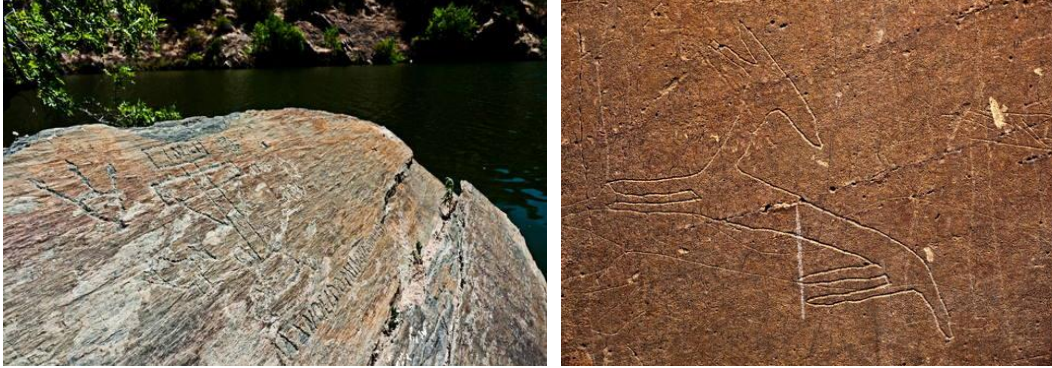
2.3.4 Mimari Üslup ve Gelenekler

Sınır aşırı ve ulus aşırı Dünya Miras Alanları, yukarıda sıralanan farklı başlıklarda yapılan sınıflandırmanın yanı sıra mimari üslup ve gelenekler açısından da ele alınması gereken bir konu başlığıdır. DML'deki sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylıklar incelendiğinde geleneksel yerleşmelerden, Art Nouveau'ya; modern kentlerden, Barok kentlere çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bunlardan biri de "Tarihi Hollókő ve Rimetea Köyleri ve Çevresi" dir.

Şekil 2. 23 Tarihi Hollókő ve Rimetea Köyleri ve Çevresi (1987, 2012) (Mimari Üslup ve Gelenekler Örneği) (Vincent, 2020)

DML’de olan Hollókő köyünün (Macaristan) mimari mirasının yanında sınır aşırı seri adaylık olarak “Tarihi Hollókő ve Rimetea Köyleri ve Çevresi” adıyla DML’ye dâhil edilmesi önerilmektedir. Tarihi Hollókő ve Rimetea Köyleri ve Çevresi mimari üslup ve gelenekler kategorisinde değerlendirilebilir. Hem Rimetea hem de Hollókő, kasıtlı olarak korunmuş geleneksel yerleşimin olağanüstü bir örneğidir. Esas olarak 17. ve 18. yüzyılda gelişen bu köyler, kırsal yaşamın canlı örnekleridir.

Şekil 2. 24 Côa Vadisi'ndeki Tarih Öncesi Kaya Resmi Alanları (Vincent Long, 2020)

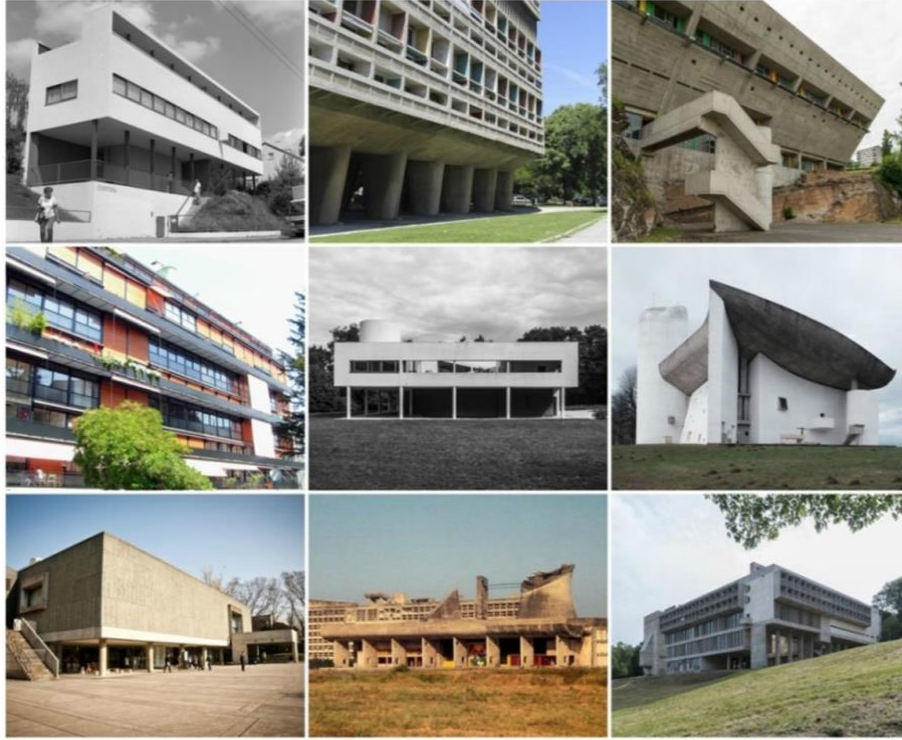
“Côa Vadisi'ndeki Tarih Öncesi Kaya Resmi Alanları” da DML’de, mimari üslup ve gelenekler kategorisinde yer alan ulus aşırı seri varlıktır. Akarsu erozyonu ile oyulmuş kayalık uçurumlardan oluşan ve binlerce hayvan figürünün (5.000) bulunduğu izole bir kırsal alanın içinde yer alan Côa Vadisi'ndeki (Portekiz) ve Siega Verde'deki (İspanya) iki Tarih Öncesi Kaya Resmi Alanını kapsamaktadır. Foz

Côa ve Siega Verde'nin kaya resmi alanları, İber Yarımadası'ndaki açık hava Paleolitik sanatın en dikkat çekici temsilleridir.

2.3.5 Mimarlar

Sınır aşırı seri adaylıklardan mimarlar kategorisine en güncel örneklerden biri de “Le Corbusier’in Mimari Eserleri”dir (Şekil 2. 24). Dünya Miras Listesi’nde yer alan sınır aşırı miras kapsamındaki alanlar arasında en geniş sınırlara ulaşan Dünya Miras Alanları’ndan birisi Le Corbusier’in yapılarıdır.

UNESCO, 2016 yılında Dünya Mirası Listesi’ne dâhil ettiği 7 farklı ülkedeki 17 adet Le Corbusier yapısını Modernizmin 20.yüzyılda toplumsal ihtiyaçları karşılayacak yeni mimari teknikler geliştirme arayışına yanıt veren çözümleri yansıtması ve mimarın yaratıcı dehasının bu başyapıtlarının, mimarlık pratiğinin dünya çapında uluslararası olmasının bir kanıtı olarak değerlendirmiştir (UNESCO, 40th session of the World Heritage Committee, Karar: 40 COM 8B.31, 2016).

Şekil 2. 25 Le Corbusier’in Mimari Eserleri ve Modern Harekete Üstün Katkısı (2016) (Ulus Aşırı Seri Miras: Mimarlar ve Yapıları Örneği) (Archdaily, Web Sayfası, 2019).

2.3.6 Dönem Yapıları

Sınır aşırı kültürel miras alanlarına bakıldığında listede 1980 tarihli “Roma Şehri ve Vatikan” Dünya Miras Alanı ilk sırada görünmektedir. Ancak doğal miras alanlarında olduğu gibi 1980 yılında sadece İtalya’nın adayı olarak listeye giren kültür varlığı, daha sonra Vatikan’ın sözleşmeyi imzalaması ve bu mirasa ortak olması ona sınır aşırı miras özelliğini katmıştır.

Şekil 2. 26 Roma Tarihi Kent Merkezi ve Vatikan (1980; 1990) (Akçabozan Taşkiran, 2017)

Seri adaylıklar aynı zamanda sınır aşırı adaylıklar için de kullanılabilir. Eş zamanlı olarak yapılan başvurularla listeye giren ilk kültürel Dünya Miras Alanı ise Arjantin ve Brezilya sınırları içerisinde kalan “Cizvit Misyonerleri’ne ait Yapılar ve Kalıntılar”dır (Cave & Negussie, 2017). Arjantin ve Brezilya’da bulunan Erken Dönem Hristiyanlık Yapıları (1984) ve doğrusal nitelikteki Avrupa’daki Roma Kent Duvarları (Limes) dönem yapıları mirası olarak sınır aşırı adaylıklara örnek verilebilir (Şekil 2. 19).

Şekil 2. 27 Sınır Aşırı Seri Miras: Doğrusal Anıt, Dönem Yapısı Örneği: Roma İmparatorluğu Sınırları (Almanya ve İngiltere) (1987, 2005, 2008) (UNESCO Web Sayfası, 2020)

Roma İmparatorluğu Sınırları (Limes), MS 2. Yüzyılda Roma İmparatorluğu’nun en geniş olduğu zamanı temsil eder. İmparatorluk sınırları, Britanya’nın Atlantik

kıyısından Avrupa'ya ve Karadeniz'e, Karadeniz'den Kızıldeniz ve Kuzey Afrika'ya yaklaşık 5000 kilometre uzunluğundadır (Şekil 2. 19). Almanya'daki ilk bölümün uzunluğu ülkenin kuzeyinden güneydoğuda Tuna'ya kadar 550 kilometredir. Kuzey İngiltere'de 118 kilometre uzunluğunda olan Hadrian Duvarı, MS 122'de İmparator Hadrian'ın emriyle, o sırada Britannia'nın en kuzey sınırını oluşturan bölgede inşa edilmiştir. Bu askeri bölge planlamasının çarpıcı bir örneğidir ve eski Roma'nın savunma tekniklerini ve jeopolitik stratejilerini gösterir. Limes'in fiziksel kalıntıları; surlar, toprak setler, tabyalar, gözetleme kuleleri, yerleşimler ve sınır ağı, Roma kültürünün karmaşık ve birleştirici özelliğini yansıtmaktadır (UNESCO, 2013, s. 273).

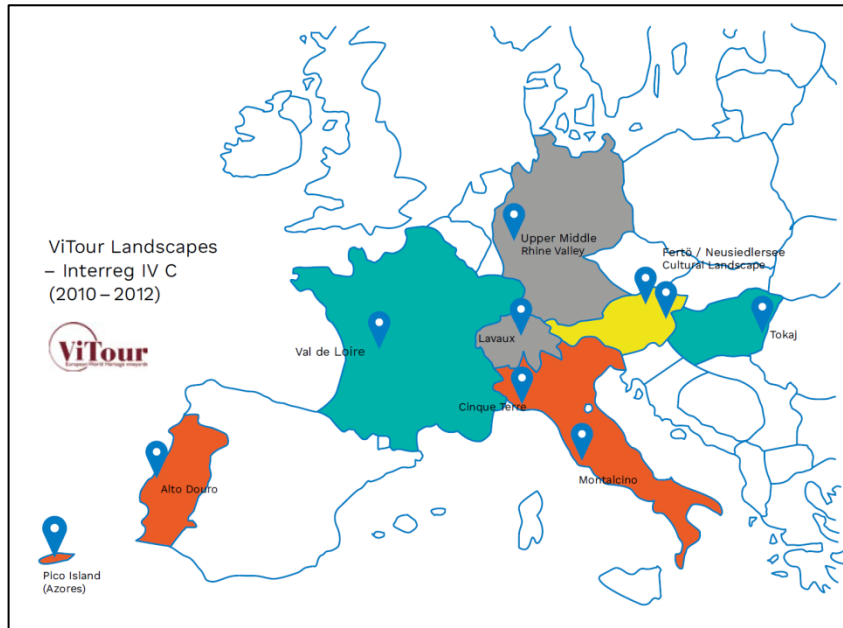

Şekil 2. 28 Roma İmparatorluğu Sınırları Haritası (İmparator Antoninus Pius Dönemi MS 138-161) (UNESCO, 2019).

2.3.7 Kültürel Peyzajlar

Kültürel peyzajlar, doğa ve insan ortaklığı ile oluşmuş kültürel oluşumlardır ve üç temel çeşidi bulunur: İnsan eliyle tasarlanmış kültürel peyzajlar; Organik olarak zaman içinde gelişmiş kültürel peyzajlar; Bağlantılı peyzajlar (UNESCO, 2011). UNESCO Dünya Mirası Merkezi Odak Noktası tarafından yapılmış olan kültürel peyzaj kategorileri:

- Şarap – zeytin kültürel peyzajı
- Kaya resmi peyzajı
- Hac alanları
- Agro-pastoral kültürel peyzaj
- Çok bileşenli kültürel peyzajlar (Göl alanları)
- Vadi ve kırsal alanlar
- Kıyı peyzajları / kumullar / balıkçı köyleri
- Yapay tasarlanmış peyzajlardır (Sidorenko, 29 – 31 October 2013).

Şekil 2. 29 “ViTour Peyzajları”: Avrupa Şarap Üretimi Kültürel Peyzaj Alanları (UNESCO , 2017, s. 48)

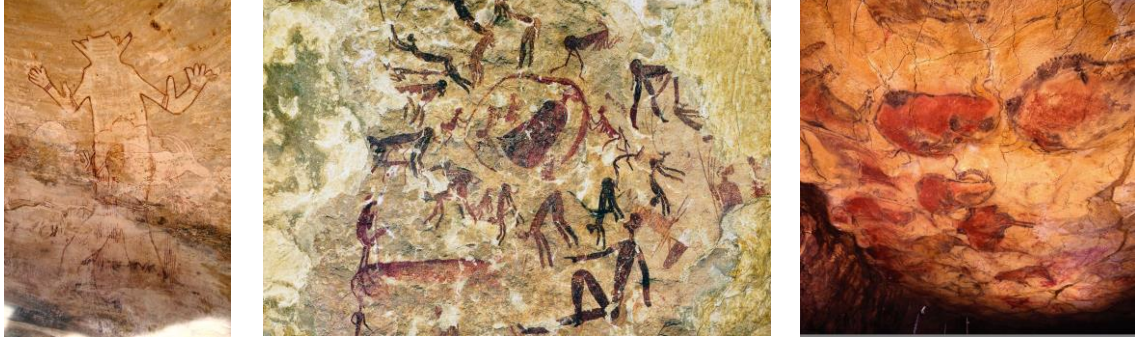
2004 yılında, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınan Avrupa'daki şarap üretim alanlarından yedisi, ortak bağıklık ve turizm projeleri kurmak amacıyla Interreg III C projesinde birleştirilmiştir. Bu bağlamda, şarap üretim kültürel peyzajı korumak

ve daha da geliştirmek için yenilikçi ve sürdürülebilir yaklaşımlar geliştirmek için son derece yapıcı olması gereken projelerin ötesinde dialog da çok önemlidir.

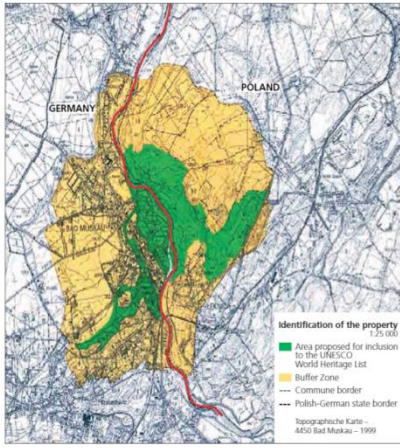
2004-2008 yılları arasındaki dönemde ortak bölgeler, Yukarı Orta Ren Vadisi (Almanya), Alto Douro (Portekiz), Tokaj (Macaristan), Cinque Terre (İtalya), Fertö / Neusiedlersee (Macaristan / Avusturya), Aziz Emilion (Fransa) ve Val de Loire (Fransa). 2010'dan 2012'ye kadar kültürel peyzajlar Interreg IV C projesinde daha fazla ortakla işbirliğini sürdürmektedir (UNESCO , 2017). İkinci dönem sona erdikten sonra, bağlantılar devam etmektedir. Yeni ortak bölgeleri dâhil etmenin yanı sıra, özellikle ortak dijital bir platform aracılığıyla en iyi uygulamaların alışverişi ve aktarılması üzerinde durulmaktadır. Ortak bölgeler, deneyimlerini paylaşmak için yılda iki kez toplanmakta ve daha çok ortak proje planlanmaktadır. Buradaki konular arasında sürdürülebilir kullanım, erişim ve ulaşım, yerleşim geliştirme, mimari, rekreasyon, bilgi ve iletişim sistemleri, iklim değişikliği, erozyon ve doğal tehlikeler ve nehir kenarı ve kıyı oluşumu ile peyzajın korunması yer almaktadır.

Bu devam eden işbirliği, AB projeleri süresinin sınırlı olmasına ve sınırlı bir kaynağa sahip olmasına rağmen, Dünya Mirası paydaşları arasında uzun vadeli ve istikrarlı ortaklıklar için başlangıç noktası olabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda, sınır aşan uzman ağlarının ve uluslararası deneyim alışverişinin katma değer yaratabildiğini etkileyici bir şekilde göstermektedir.

2003 yılında, Dominik Cumhuriyeti'nin 'Küresel Strateji' kapsamında başlattığı kaya resmi mirası ulus aşırı seri adaylık önerisi kültürel peyzaj kategorisinde değerlendirilebilir. İspanya'da Akdeniz kaya resmi potansiyel bir ulus aşırı seri adaylık olduğu gibi, hiçbir kurumsal ya da siyasi sınır tanımayan sanatsal ifadelerin ortak doğasını dikkate alarak, seri varlığın DML'ye dâhil edilmesini sağlayacak uluslararası işbirliği projeleri sürdürülmektedir. Cezayir, Güney Afrika ve İspanya'nın Dünya Mirası Listesi'nde yer alan kaya resmi örneklerine diğer Taraf Devletlerin de eklenmesiyle ortak bir dosya geliştirilebilir.

Şekil 2. 30 Akdeniz coğrafyasındaki kaya resmi örnekleri (a) 'Büyük Sefar Tanrısı' – Round Head period, Tassili n'Ajjer (DML), Cezayir, (David Coulson / TARA); (b) Lonjana, Drakensburg Parkı (DML), Güney Afrika, (Frans Prins); (c) Altamira Mağarası (DML), İspanya (Altamira Müzesi/ P. Saura)

Şekil 2. 31 Muskauer Parkı (Almanya ve Polonya) (DML, 2004) (<https://whc.unesco.org/en/list/1127/>)

Kültürel peyzaj kategorisinde sınır aşırı mirasa örnek olarak Muskauer Parkı'nı verebiliriz. Polonya ve Almanya sınırında, Neisse Nehri'nin iki yanında yer alan 560 hektarlık park Prens Hermann von Puckler Muskau tarafından 1815-1844 yılları arasında yaptırılmıştır. Parkın tasarımında Avrupa ve Amerika'daki peyzaj tasarımından etkilenilmiştir. Yerel bitkilerle varolan peyzajın değeri artırılmıştır. Bütünleşik peyzaj Muskau kentine kadar yayılmaktadır. Aynı zamanda, parkın içerisinde kale rekonstrüksiyonu, köprüler ve arboretum bulunmaktadır (Ek-1) (Şekil 2. 23). Kültürel peyzaj alanı Polonya - Almanya sınırını aştığı için bütüncül olarak her iki ülke tarafından ortak adaylık dosyası ile sınır aşırı kültürel miras olarak kayıt altına alınmıştır.

Kültürel peyzajların etkin bir yasal çerçeveye ihtiyacı vardır. Bu, özellikle sınır aşırı girişimler ve yerel yönetimler ile diğer paydaşlar arasındaki işbirliği için gereklidir. Sınır aşırı işbirliği, uzun doğrusal veya seri adaylıklar ve yeni bölgesel ve tematik kavramlar da dâhil olmak üzere uluslararası işbirliğinde yenilikçi yaklaşımlar sağlayabilir. Bazı Taraf Devletlerin güvenilir kültürel peyzaj adaylığı önerme konusunda yaşadığı zorluğun, özellikle bölgesel işbirliği ve uluslararası finansal ve teknik destek yoluyla ele alınması gerekmektedir. Kültürel peyzaj kategorisine, mevcut bölgesel dengesizliklerin giderilmesine öncelik verilebilir.

Eğitim ve kapasite geliştirme, kültürel peyzajların etkin yönetimi ve izlenmesi için önemli unsurlardır. ICCROM Bölgesel yönetim eğitimlerinde yeni yaklaşımlar teşvik edilmelidir. Bu tür eğitimlerin çok disiplinli olması, ekolojik, kültürel, sosyal, ekonomik ve diğer uzmanlıkları bir şekilde bir araya getirmesi gerekir. Üniversite ve kültürel alanlardan sorumlu yerel kurum ve kuruluşların eğitim programları tarafından verilen eğitimler gibi diğer kapasite geliştirme girişimlerinin de teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Gelecek 10 yılda, dünya kültürlerini temsil eden peyzajlar, tarımsal peyzajlar (örneğin; dünyanın temel besin bitkileri), kutsal dağlar ve su ile medeniyetler arasındaki ilişki; uluslararası işbirliğinde yeni yaklaşımların teşvik edilmesi (örn. Alpler, And Dağları'ndaki İnka Yolu, Hint Okyanusu çevresindeki ticaret yolları, köle yolları, hac güzergahları) bir bölgeden diğerine miras; doğal ve kültürel miras kurumları arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi; doğal ve kültürel (ulusal ve uluslararası) meselelerle ilgilenen kurumlar arasındaki farklı yönetim yaklaşımının üstesinden gelmek ve bütüncül bir yönetim yaklaşımını desteklemek; kültürel peyzajların yaşatılması için hayati önem taşıyan sosyal yapıları, geleneksel bilgileri ve yerli uygulamaları desteklemek ve somut olmayan, manevi değerlerin önemli rolünü tanımak; sınır aşırı alanlar ve tampon bölgeler dâhil olmak üzere kültürel peyzajlar için ulusal mevzuat için uygulama rehberi hazırlamak; kültürel peyzaj potansiyelinin uygunsuzsa yeniden aday gösterme yoluyla tanınmasını sağlamak için halihazırda Dünya Mirası Listesi'nde bulunan kültürel ve doğal alanların yeniden değerlendirilmesi; şehir peyzajları, deniz peyzajları ve endüstriyel peyzajlar da dâhil olmak üzere diğer peyzaj türlerini de kapsamaları;

yeni yaklaşımları teşvik etmek için kültürel peyzaj korumasında uluslararası ortaklıklar geliştirilmesi önem kazanacaktır.

2.4 Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Kültür Varlıkları Yönetim Sistemi

Dünya Mirası Sözleşmesi, Üstün Evrensel Değere sahip hem doğal hem de kültürel mirası korumak, geliştirmek ve tanıtmak için kapsamlı bir küresel yönetim yapısı oluşturmuştur (Schmitt, 2009, 2015). Sözleşme, imzalayan Taraf Devletlerin uyması beklenen miras standartlarını detaylandıran yasal bir çerçeve sunmakta, devlet egemenliği belgeye güçlü bir şekilde dâhil edilmiştir. Bu nedenle, mirasın "uluslararası öneme" sahip olduğu kabul edilse de, hala içinde bulunduğu devletin ulusal mevzuatı tarafından yönetilmektedir (Francioni, 2008).

Dünya Mirası sisteminin küresel topluluğun çeşitli düzeylerinde, uygulama, kontrol ve hiyerarşik ağ yönetim yapısına (Jessop, 2011) ve aynı zamanda "siyasi toplulukların ortak işlerinin yönetimi" olarak kapsamlı yönetim tanımına benzer. (Healey, 2006a, s.59).

Dünya Mirası sisteminin yönetim yapısı "hiyerarşik olarak yapılandırılmış bürokrasilerin gelişimini teşvik eder, teknik ve idari uzmanlık etrafında odaklanır, burada görevliler eylemlerini ve kararlarını üstlerine ve bunların sorumlu olduğu politikacılara doğru gerekçelendirir" (Healey, 2006a, s. 221). Dış yönetim katmanlarının (küresel / devlet) bölgesel yönetim seviyelerine baktığı bölgesel yönetimin siyasi modeliyle karşılaştırılabilir (Bramwell ve Lane, 2011; Hall, 2011; Pechlaner ve Volgger, 2013). Bu tür hiyerarşik yönetim, yukarıdan aşağıya, hedefe yönelik bir politika yaklaşımıyla nitelendirilebilir (Adie, 2019; Hall, 2011; Jessop, 2011) ve en iyi, Adie'nin (2017) Dünya Mirasını Taraf devletle birlikte bir üyelik sistemi olarak kavramsallaştırmasında vurgulanır.

Alan yönetimi kısmen Dünya Mirası Sözleşmesi tarafından belirlenirken, Listenin nasıl yönetilmesi gerektiğine dair net bir standart yoktur. Bunun yerine, varlıkların listelenme süreci ve yönetimi ile ilgili standartlar, Uygulama Rehberi'nde tartışılmaktadır. İkincisi "hukukun gerçek bir örneğidir" (Galera, 2016, s. 240) ve yönetim olarak Dünya Mirası Sözleşmesi'nin yönetimin ortak faaliyetlerinden biri olan yasal yapısının nasıl olduğunu açıklar (Healey, 2006a). Bununla birlikte,

dünya genelinde bulunan çeşitli yönetim sistemlerine izin veren devlet egemenliğine yapılan vurgu, özellikle yönetim sürecinin farklı düzeylerinin birbiriyle ilişkisi açısından zorluklara neden olabilir (Adie, 2019); (Hall, 2008). Bu, özellikle Dünya Mirası varlıklarının yeterli yönetimini sağlamak için geliştirilmesi gereken çok paydaşlı ilişkileri tartışırken önemlidir.

Ulus aşırı seri miras alanlarının yönetim sistemi için alanda etkin koruma yaklaşımının geliştirilmesi önemlidir. Seri mirasın uzun ve kısa vadeli korunması ve sunumu için tek ve etkin bir yönetim planı oluşturulmalıdır. Seri adaylıklar arasındaki evrensel ortak değerler belirlendiği gibi, farklılıklar da tespit edilerek, farklı tip ve özellikteki her alanın kültürel ve yasal bağlamda gereksinimleri ortaya konulmalıdır. Farklı bölgelerdeki veya ülkelerdeki alanların korunmasında, paydaşların 'ortak anlayış'ta buluşmaları önemlidir. Planlama süreci içinde; uygulama, izleme, değerlendirme ve geri bildirim, paydaşların etkin katılımı ile gerçekleştirilir. Yönetim sisteminin şeffaf bir biçimde tanımlanması ve sistemin nasıl işlediğine dair gerekli açıklamaların yapılması gereklidir.

Farklı yerel yönetimlerin kontrol altında tuttuğu tek yönetim planı olmayınca sorunlar ortaya çıkmaktadır. Dünya Mirası Sistemi paydaşları ortak bir yönetim planı altında birleştirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu tür karmaşık yapıdaki büyük alanların bütüncül yönetilmesi gerekmektedir. Svets ve Sande (2016) sınır aşırı seri mirasın, ülkeler arası komşuluk ilişkilerini teşvik etmesinden bahsetmekte ve koruma alanlarının ortak yönetimi ile ilgili serinin bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğine değinmektedir (Svets & Sande, 2016). Farklı ülkelerdeki varlıklar, koruma alanları; farklı yasal çerçeveye sahip olsalar da bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Ortak yönetim, paydaşların kültürel varlıkları birlikte yönetmek için bir araya gelmeleri ile sağlanmaktadır. Svets ve Sande (2016), ortak yönetimi 6 farklı şekilde tanımlamaktadır:

1. Sıfır İşbirliği
2. Diyalog / İletişim
3. Müzakere / Danışma

4. Planlama ve Koordinasyon

5. İşbirliği

6. Tam Koordinasyon

Timothy'e göre, her iki tarafta farklı yönetsel yaklaşımlar, değer sistemleri ve kültürel algılardan dolayı çeşitli yönetim zorlukları ortaya çıkmaktadır (Timothy D. J., Cross – Border Partnership in Tourism Resource Management: International Parks Along The US-Canada Border , 1999). Farklılıklar ancak ortak planlama ve işbirliği ile aşılabilmektedir. Timothy, Martinez'in turizmde paydaşların sınır aşırı ilişkilerinin seviyelerini: yabancılaştırma, bir arada var olma, işbirliğine hazır, birlikte çalışma ve bütünleştirme olarak tanımlamaktadır.

- Yabancılaştırma (Alienation): Komşu ülkeler arasında ortaklık bulunmamaktadır. Politik ilişkiler gergindir ve çok büyük kültürel farklılıklar vardır. Ağlar elverişli ve mümkün değildir.
- Bir arada var olma (Co-existence): Komşu devletler arasında az seviyede ortaklık vardır. Harika bir uyum olmadan da birbirlerini tolere ederek anlaşabilmektedirler. Birbirlerini desteklemezler ve aktif olarak sorunlarını çözmek için beraber çalışmazlar.
- İşbirliği (Cooperation): Komşu ülkeler problemlerini çözmek için girişimde bulunmaktadır.
- Birlikte çalışma (Collaboration): Ortaklar eşitliği gözeterek ilişkilerini ilerletmek için birlikte çalışmaktadırlar.
- Bütünleştirme (Integration): Sınır engelini ortadan kaldırarak işlevsel olarak iki tarafı birleştirmektedirler (Kagermeir & Stors, 2013).

Dünya Miras Alanlarının çoğunluğu (% 96,5) tek bir Taraf Devlet içinde yer aldığından, genellikle ulusal mevzuat yönetim çerçevesini belirlemektedir. Dolayısıyla bu durum, Dünya Mirası yönetim yapısı içinde çok çeşitli politik sistemlerin devreye girmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda, bu sistemde yönetim şekli açısından çok paydaşlı daha kapsayıcı bir yaklaşıma doğru bir değişim olmuştur (UNESCO, 2016). Örneğin, Birleşik Krallık'taki

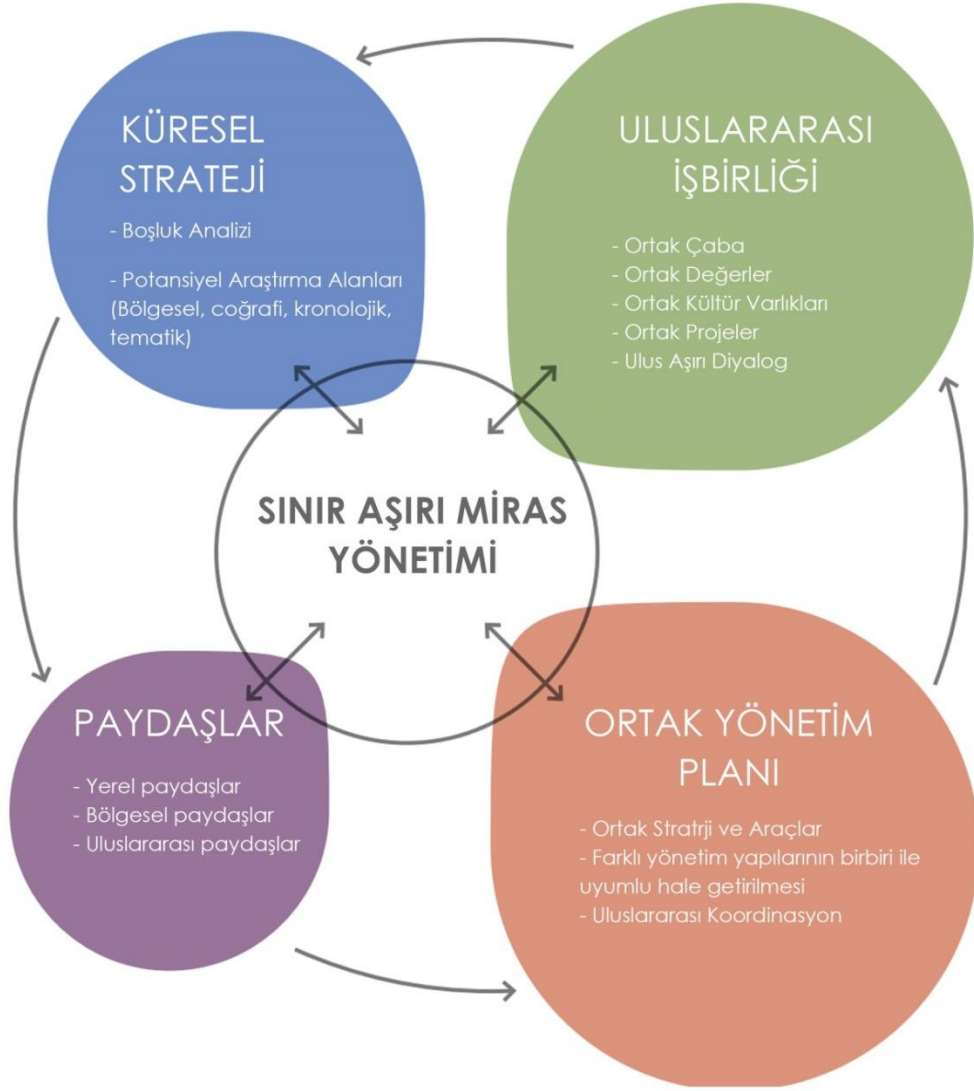
Endüstriyel Dünya Mirası Alanları üzerine yapılan bir çalışmada Rodwell (2002), her bir bölgede yönetim planı geliştirmenin yerel, kamu ve özel olmak üzere çok paydaşlı bir süreç olduğunu vurgulamıştır. Tersine, İtalya'daki kültürel miras yönetimi, ulus devlet altında çok daha merkezidir. Çok paydaşlı yaklaşım UNESCO Dünya Mirası Sınır Aşırı Alanlarında giderek daha fazla uygulanmasına rağmen, özellikle geleneksel yönetim sistemlerine sahip olan Taraf Devletlerde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu hususta, “Çeşitli düzeylerde birden çok paydaşın dâhil olduğu karmaşık yapıların yönetimi, ulus aşırı yönetim nasıl gerçekleşmektedir?” sorusu önem kazanmaktadır.

Tablo 2. 12 “Ortak Yönetim Planı” (Joint Management Plan) (Queensland Government, 1994)

Adaylık Kriteri	Bağlanırlık Düzeyi / Türü	Bileşenlerin Bağlanırlığını Gösteren Seri Dünya Miras Alanları
Kriter (viii) İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfolojik veya fizyografik özellikler de dâhil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması;	Gelişme: Bağlanırlık yere bağlı gelişme süreçleri	Avustralya Fosil Memeli (Riversleigh / Naracoorte). 1994 Kriterler: (viii)(ix) geliştirilmeye açık bağlantılar göstermekte. Bileşenler jeolojik zaman dilimindeki canlı topluluklarının evrimsel tarihini göstermekte.

Uygulama Rehberi'nin 114. Paragrafında, ulus aşırı seri adaylık durumunda, ayrı bileşenlerin koordineli bir şekilde yönetilmesini sağlamak için ortak yönetim planı esastır. Bu bağlamda, bir ulus aşırı seri adaylık için yönetim sistemi; üstün evrensel değeri korumak için ortak hedefleri karşılamak üzere bileşen parçalarının yönetiminin uyumlu hale getirilmesi, ulus aşırı seri varlığa yönelik tehditlerin tanımlanması ve bunlara müdahale edilmesi, periyodik raporlama ve izleme koordinasyonu, bileşen parçalarının yönetimi ve aralarındaki koordinasyon sağlanmalıdır. Yönetim tekniklerinin ve yerel kurum ve kuruluşlarının farklılığı nedeniyle sınır aşırı seri varlıkların yönetimi için **ortak yönetim planına** ihtiyaç duyulmaktadır. Yönetim sisteminde alt yönetim planları ve üst yönetim sistemi kurgulanmalıdır.

Uygulama Rehberine göre (2017), mümkün olan yerlerde, sınır aşırı adaylıklar Sözleşmenin 11.3 maddesi ile uyumlu olarak Taraf Devletlerce ortaklaşa hazırlanmalı ve sunulmalıdır. İlgili Taraf Devletlerin bir ortak yönetim komitesi veya sınır aşırı bir varlığın tamamının yönetiminin denetlenmesi için benzer bir kurul oluşturması tavsiye edilmektedir.

Şekil 2. 32 Sınır Aşırı Miras Yönetimi Diyagramı (Akçabozan Taşkıran, 2021)

Ulus Aşırı Seri adaylıklarda her bir taraf devlet, yönetim sistemlerinin koordinasyonunu daha karmaşık hale getiren sosyal, politik ve yasal özelliklere ilişkin farklılıklar gösterir. Taraf Devlet sayısı arttığında ikili anlaşmalardan daha ayrıntılı yönetim ortaklıkları söz konusu olabilir. Üstün Evrensel Değerin

korunması için ortak stratejiye sahip ortak yönetim planı önerilmelidir (Şekil 2. 23). Bununla birlikte, tüm varlığın tek bir yönetim çatısı altında, Dünya Mirası Sözleşmesi ve diğer uluslararası politikalar kapsamında, her bir bileşen parçasının Koruma Durumunu ve zaman içindeki değişiklikleri ölçmek için bir dizi hedef içermelidir.

Dünya Miras Komitesi ve ICOMOS ulus aşırı seri varlıkların yönetimi ile ilgili uzman ekiplerin oluşturulmasını desteklemektedir. Taraf Devletler arası ideolojik ve siyasi yakınlık, ülkelerin yöneticileri arasında geliştirilen ilişkiler yönetimde işbirliğini kolaylaştırmaktadır. Örneğin Preah Vihear'da Kamboçya ve Tayland Dünya Miras Alanı'nın bütünü için (tampon bölgeleri de kapsayan) barışçıl işbirliği ile ortak bir yönetim planı geliştirmiştir.

Sınır aşırı alanlar DML'de yeni bir eğilim olmasa da, bu varlıklar kaydedildiğinden bu yana, bu tür alanlara ilgi artmaktadır (Stokin, 2015). Bununla birlikte, çok düzeyli yönetimi ele alan araştırmalar sınırlıdır ve bu konudaki çalışmalar ağırlıklı olarak doğal alanlardır (Johnston, 2006; Krzysciak-Kosinska, 2011; Makuvaza, 2012; Svets & Sande, 2016) ve kültürel alanlara, özellikle kültürel peyzajlara odaklanan sadece iki çalışma (Albrecht, 2010; Sallay ve diğerleri, 2016) bulunmaktadır. Bununla birlikte, ulus aşırı bir Dünya Mirası Alanı'nda miras yönetimi, çok paydaşlı yönetimi ve sınır aşırı turizmi; Alpler'deki Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası Alanı çevresindeki Prehistorik Ahşap Kazık Konutların yönetim yapısının bir analizi üzerinden tartışan bir çalışma yapılmıştır (Adie & Amore, 2020).

“Stecci Ortaçağ Mezar Taşları” için Koruma ve Yönetim Planına bakılacak olursa; katılan Taraf Devletlerde geçerli olan mevzuatla, stecci mezar taşları ile birlikte 28 alanın yasal olarak korunması sağlanmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve yönetimi için yasal ve idari sistemler farklı olsa da, her bir Taraf Devlette mezarlıklar ve mezar taşları için en yüksek koruma seviyesi sağlanmıştır. Ulus aşırı koordinasyon, Uluslararası Koordinasyon Komitesi aracılığıyla ve ortak stratejilerin, ilkelerin ve standartların uygulanması yoluyla kurulur. Her bir Taraf Devlet, topraklarında bulunan Stecci Ortaçağ Mezar Taşlarının korunmasından, bakımından ve yönetiminden sorumludur (Lovrenovic, 2010).

Şekil 2. 33 Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ'daki Stećci Ortaçağ Mezarlıkları (Handan, 2013)

Dört Taraf Devlet tarafından önerilen adaylık dosyasındaki her bileşen için ortak yönetim planı dokümanları hazırlanmıştır. Bu dokümanlar, seri varlığın her bir bileşeninin üzerinde anlaşılan bir ortak yaklaşıma ve bakış açısına, tek tip koruma standartlarına, ortak yönetim ilkelerine ve ortak sunum amaçlarına göre yönetilmesini sağlamaktadır. Dört Taraf Devletten her biri bir koordinatör atayarak ve birlikte, ulus aşırı seri varlıkların ortak yönetiminin geliştirilmesinden sorumlu olan Uluslararası Koordinasyon Kurulu'nu oluşturmuşlardır (UNESCO, 2017).

Stećci ile ilgili envanter hazırlıkları ve araştırmalar 1970'lerden bu yana odak noktası olmuştur ve günümüzde de devam etmektedir. Önerilen bileşenlerin haritalanması ve kataloglanması yönetim sistemine uygun olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bileşenler genellikle en az müdahalelerle sürekli koruma durumundadır. Temel baskılar doğa kaynaklı fiziksel bozulma süreçleridir ve durum değerlendirmeleri alan yönetim planlarına dâhil edilmiştir. Sürekli koruma ve uzman tavsiyelerine dayanan aktif koruma programlarının uygulanması gerekmektedir. Stećci'nin yönetiminde yerelin katılımı açık ve etkindir.

Sınır Aşırı Seri Adaylıklar için Yönetim Planı & Alan Yönetimi

Sınır Aşırı Seri Adaylıklar için yönetim planının hazırlanma sürecinin bütüncül, sürekli ve tam katılım ilkeleri gözetilerek paydaşların katılımı ile yürütülmesi sağlanmalıdır. Yönetim Planı hazırlık sürecinde Birleşmiş Milletler Ortak Programı işbirliği ile ortak çalıştaylar düzenlenebilir. Çalıştaylar ile alan yönetimi ve karmaşık yapıdaki yönetim planlamasının bütün boyutları ile ilgili bilgilendirme sağlanabilir. Bu kapsamda GZFT Analizi, saha çalışması, küresel strateji belirleme gibi çalışmalar yapılmalıdır. Taraf Devlet temsilcileri, bilim insanları ve diğer paydaşların katılımının sağlanacağı toplantılar yapılabilir. Bu süreçte göz önünde bulundurulması gereken önemli başlıklar şunlardır:

- Seri adayların yönetim yapısının karmaşıklığı,
- Periyodik rapor süreçleri,
- Potansiyel seri dünya mirası adaylıklarını tanımlamak için tematik çalışmalar,
- Birçok varlık içeren alanların komşuluk durumunda olan alanların ortak yönetimleri (Lapanian Bölgesi / İsveç gibi),
- Danışma konseyi ile işbirliği önerilmeli,
- Güncellenmiş adaylık formatları,
- Geçici Listelerin özel durumlarda seri varlıklar olarak yeniden dönüştürülmesi,
- Değerlendirme çerçevesi,
- İşlevsel bağlanmalar,
- Detaylı Uygulama Rehberleri,
- Değerlendiricilerin eğitimi,
- Sınır aşırı seri adaylıklar üzerine örnek çalışmalar,
- Mevcut Yönetim Planı içeriğine seri varlıklarla ilgili bölüm eklenmesi.

Tablo 2. 13 Seri Adaylık önerisinde belirtilmesi gereken ana başlıklar

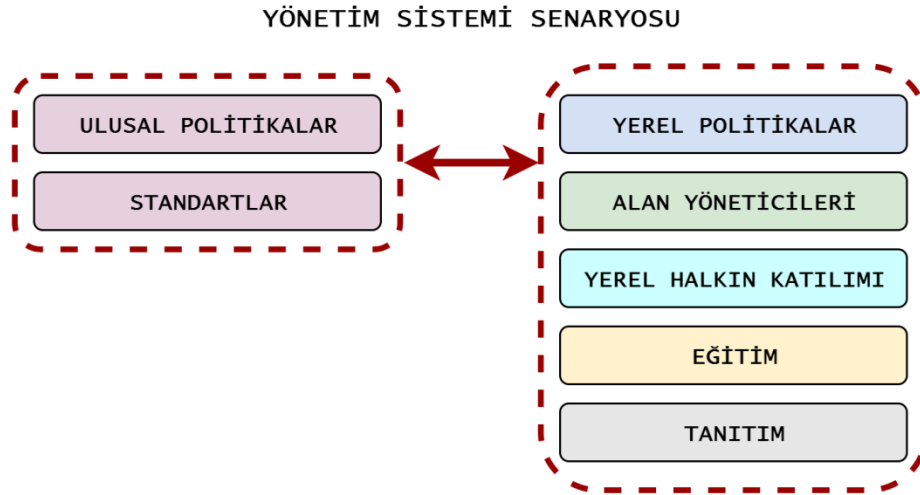
Önerilen Varlığın Adı:	
Taraf Devletler:	
Tescil Yılı:	
Bileşen / Alan Sayısı	
Kriterler:	
Büyüklik:	
İki Bileşen Arasındaki En Uzak Mesafe:	

Yönetim Planı hazırlık süreci ile ilgili tavsiyeler:

1. Değerlendirme raporlarında üç rehber soru olmalı,
2. İki veya üç bileşen üstün evrensel değeri açıklamalı ve adaylığın bütünlüğünü artırmalı,
3. Değerlendiriciler ve hakemler için uygulama rehberleri iyileştirilmeli ve ilişkili el kitapları hazırlanmalı,
4. Uygulama Rehberi 137. Paragraf Adaylık Formu iyileştirilmeli,
5. Taraf Devletlere seri yaklaşım önerileri vermenin yolları araştırılmalı,
6. Seri adaylığı etkin koruması için işlevsel bağlantılar geliştirilmeli,
7. Tampon bölge sınırları belirlenmeli,
8. Temel göstergeler, üstün evrensel değere tehditler tespit edilmeli,
9. Seri adaylıkların Ortak Yönetim Planı olmalı, Uygulama Rehberi için benzer iyileştirmeler yapılmalı,
10. Uzmanlar ve Değerlendirme: Mevcut bağlantılar ve araçların yönetimin etkinliği açısından kullanılması,

11. Koruma ölçütleri: Yasalar, Koruma Kanunları, karşılaştırılabilir ve anlaşılır olmalı,
12. Yönetimin teknik ve düzeylerinin farklılığı, yerel enstitülerin farklılığı, çeşitliliği göz önünde bulundurulmalı,
13. Mevcut yönetim sisteminin nasıl geliştirilebileceği ve farklı yönetim yapılarının birbiri ile nasıl uyumlu hale getirilebileceği konusunda çalışılmalı,
14. Ekip çalışması: Sürdürülebilir, uzun vadeli stratejik amaçlar belirlenmeli,
15. Üstün evrensel değer senaryosu belirlenmeli (Barbara Engels, 2009).

Yönetim Planı hazırlık sürecinde ulusal politikalar uygulanırken, eş zamanlı olarak yerel politikalar da yürütülmelidir. Seriyi oluşturan her bileşen parçasının korunmasından sorumlu yerel yöneticiler, alan yöneticisi ve yerel halk sürecin başından itibaren yönetimde yer almalıdır. Bu konuda eğitimler verilmeli ve her bir bileşen parçasının tanıtılmasında seri için belirlenen ortak tanıtım stratejisi uygulanarak, yerelin desteği ile sunulmalıdır (Şekil 2. 25).

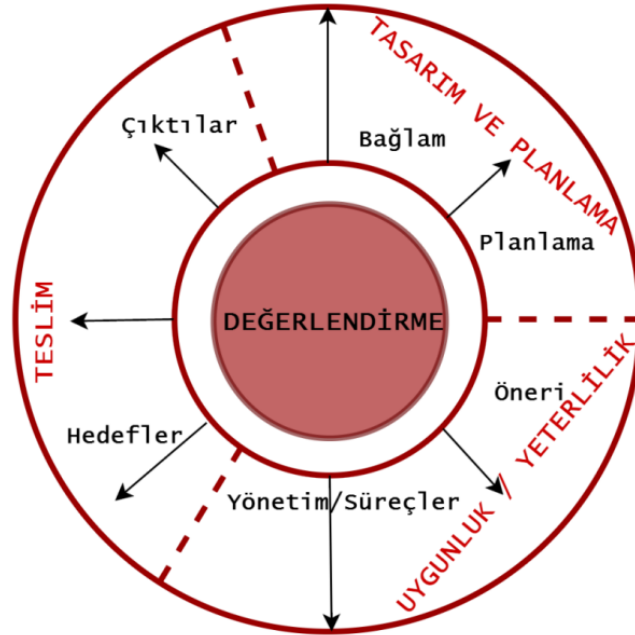

Şekil 2. 34 Yönetim Sistemi Senaryosu Diyagramı (Feilden & Jokilehto, 1993)
(Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan, 2019)

2010 yılında, Brezilya’da yapılan Dünya Miras Komitesi Toplantısı 34. Oturumunda, seri varlıkların diğer varlıklardan ve ilgili hukuki meselelerden nasıl farklılaştığı konusuna değinilmiştir. Brezilya’da yapılan Dünya Miras Komitesi

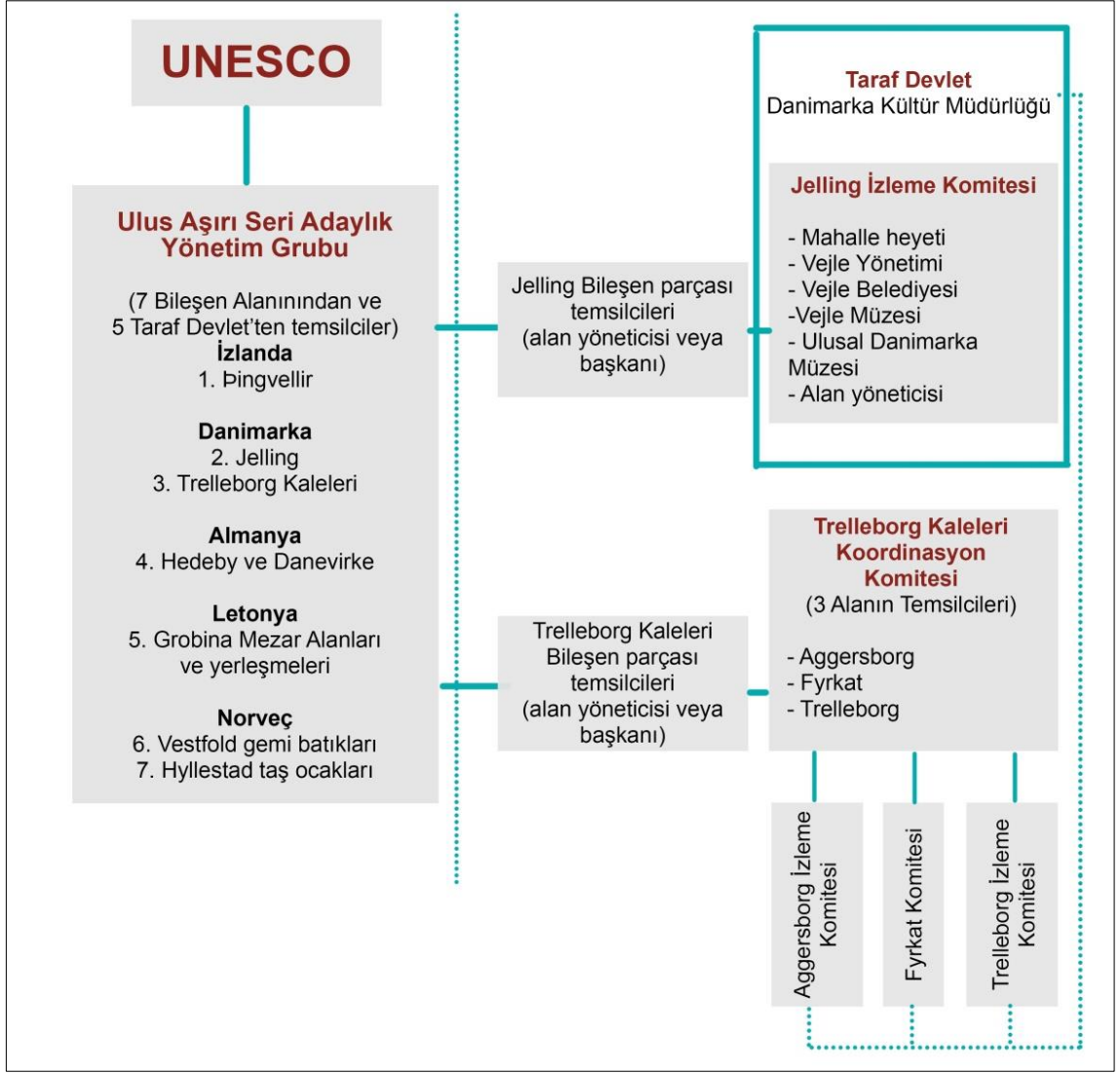
toplantısındaki gözlemciler tarafından, bugüne kadar yapılmış toplantıların en politığı olarak nitelendirilmiştir. Sözleşmeyi onaylayan her Taraf Devletin, kendi bölgesinde bulunan mirastan sorumlu olduğu belirtilmiştir. Ulus aşırı ve sınır aşırı varlıklar için, ortak bir sorumluluk seviyesi vardır. Yönetim için bu uygulamalar: koruma ve tehlike altındaki varlıkları listeleme için gereklidir (UNESCO, 2010). Ayrıca toplantıda, bir seri varlık aday gösterildiğinde, her bir Taraf Devletin benimsemeyi seçtikleri adaylık stratejisi ile ilgili sonuçlarından (hem fırsatlar hem de faydalar açısından, hem de belirli ek zorluklar açısından) farkında olmaları gerektiği belirtilmiştir. Farklı aday gösterme stratejilerine örnekler:

- Bir ulusal alan serisini kapsayan tekil varlıkların belirlenmesi;
- Mevcut Dünya Mirası özelliklerine yapılan eklemeler (tekil veya seri);
- Tekil varlıkların bir seri olarak bir çerçeve altında değerlendirilmesi;
- Tek bir seri ulus aşırı varlığın aday gösterilmesi.

YÖNETİM SİSTEMİ TEMATİK ÇALIŞMA

Şekil 2. 35 Yönetim Sistemi Tematik Çalışma Diyagramı (Feilden & Jokilehto, 1993) (Çeviren ve düzenleyen: Akçaboza, 2019)

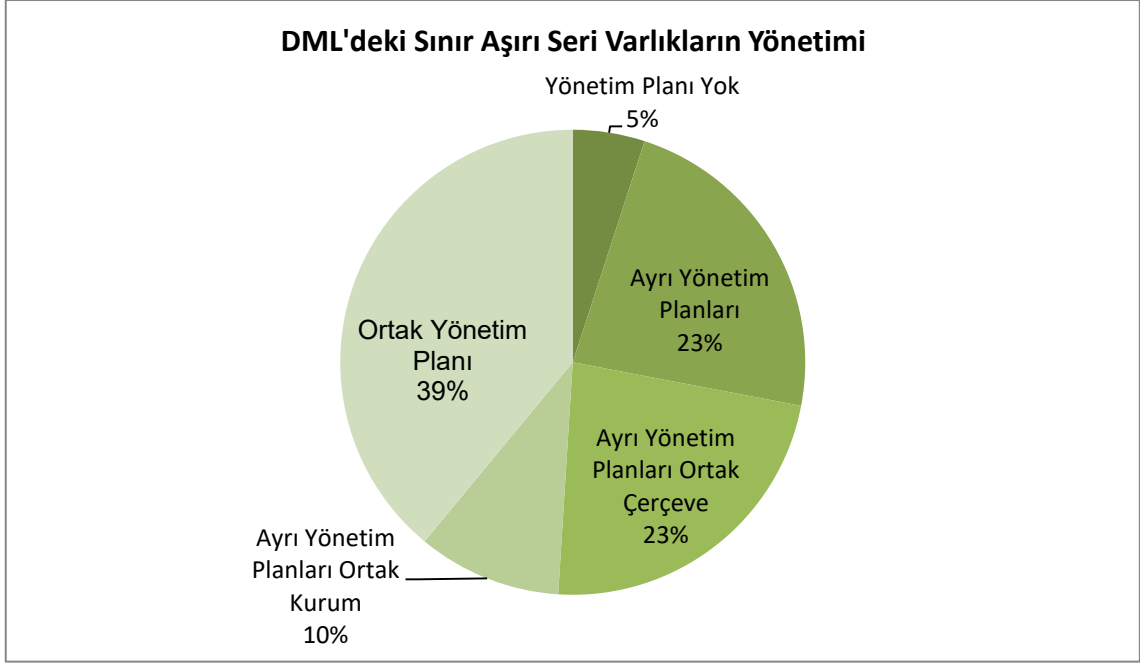

Şekil 2. 36 Kuzey Avrupa'daki Viking Dönemi Alanları: Dünya Mirası Listesi Sınır Aşırı Seri Varlık Organizasyon Şeması (Stefansdottir, A., & Malück, M., 2014; çeviren ve düzenleyen: Akçabozan Taşkiran, 2021)

Ortak bir yönetim planı, ortak çerçeve veya ortak bir yapıya sahip olan seri varlıklar, koordineli yönetim ve genel bir yönetim çerçevesi için Uygulama Yönergeler şartını yerine getirmiş sayılabilir. Otuz seri varlık için değerlendirme ve izleme raporları gözden geçirilip, yönetim düzenlemelerinin değerlendirilmesi yapılmalıdır.

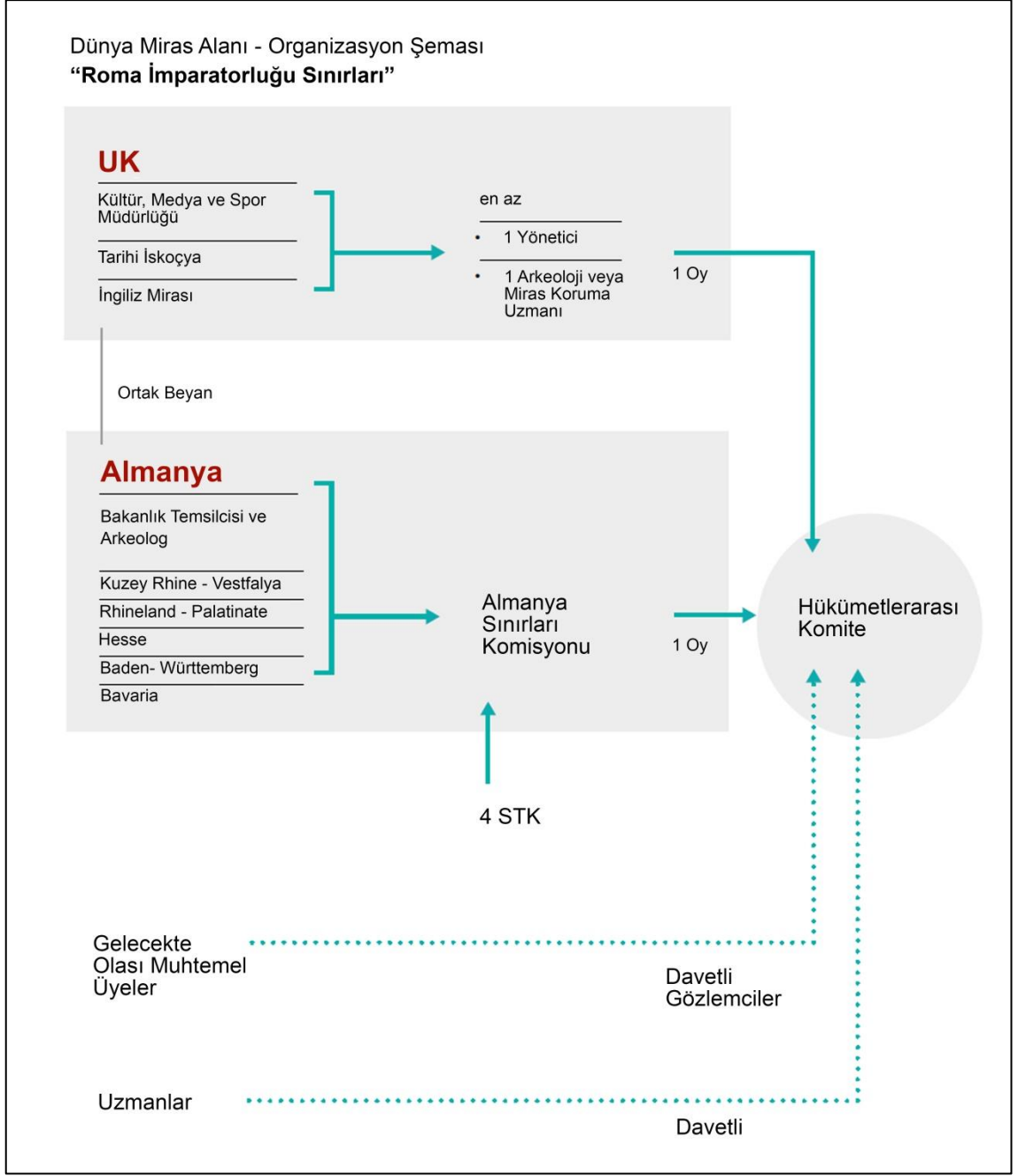
Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri varlıkların yönetimi, farklı ulusal bağlamlarda bulunan çok sayıda paydaş, yasal düzenlemelerin çeşitliliği ve farklı yönetim tarzları nedeniyle oldukça karmaşık olabilir. Sınır aşırı Dünya Miras Alanının

yönetiminden sorumlu Taraf Devletler arasındaki karşılıklı etkileşim, kültürel açıdan ilgili bölgesel ve yerel uygulamalarla birleştirilmiş karmaşık, çok seviyeli bir kapsayıcı düzenleme sistemini yönetmelidir.

Şekil 2. 37 Sınır Aşırı Seri Varlıkları Değerlendirilmesinde farklı yönetim yapılarının oranı (Engels, 2009)

Engels'e göre seri varlıklarda çok çeşitli yönetim yapıları bulunmaktadır. Seri varlıkların % 72'si bir ortak yönetim planı, bir ortak çerçeve veya ortak bir yapıya sahiptir. Kalan varlıkların yönetim planları yoktur veya bileşen parçaları için sadece ayrı yönetim planları vardır. Bu derleme, seri varlıklar için yönetim düzenlemelerinde geniş bir çeşitlilik olduğunu göstermektedir (Engels, 2009). Bu tartışılması gereken konulardan biridir.

Şekil 2. 38 Roma İmparatorluğu Sınırları Ulus Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO, 2016, s. 32) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozaan Taşkiran, 2021)

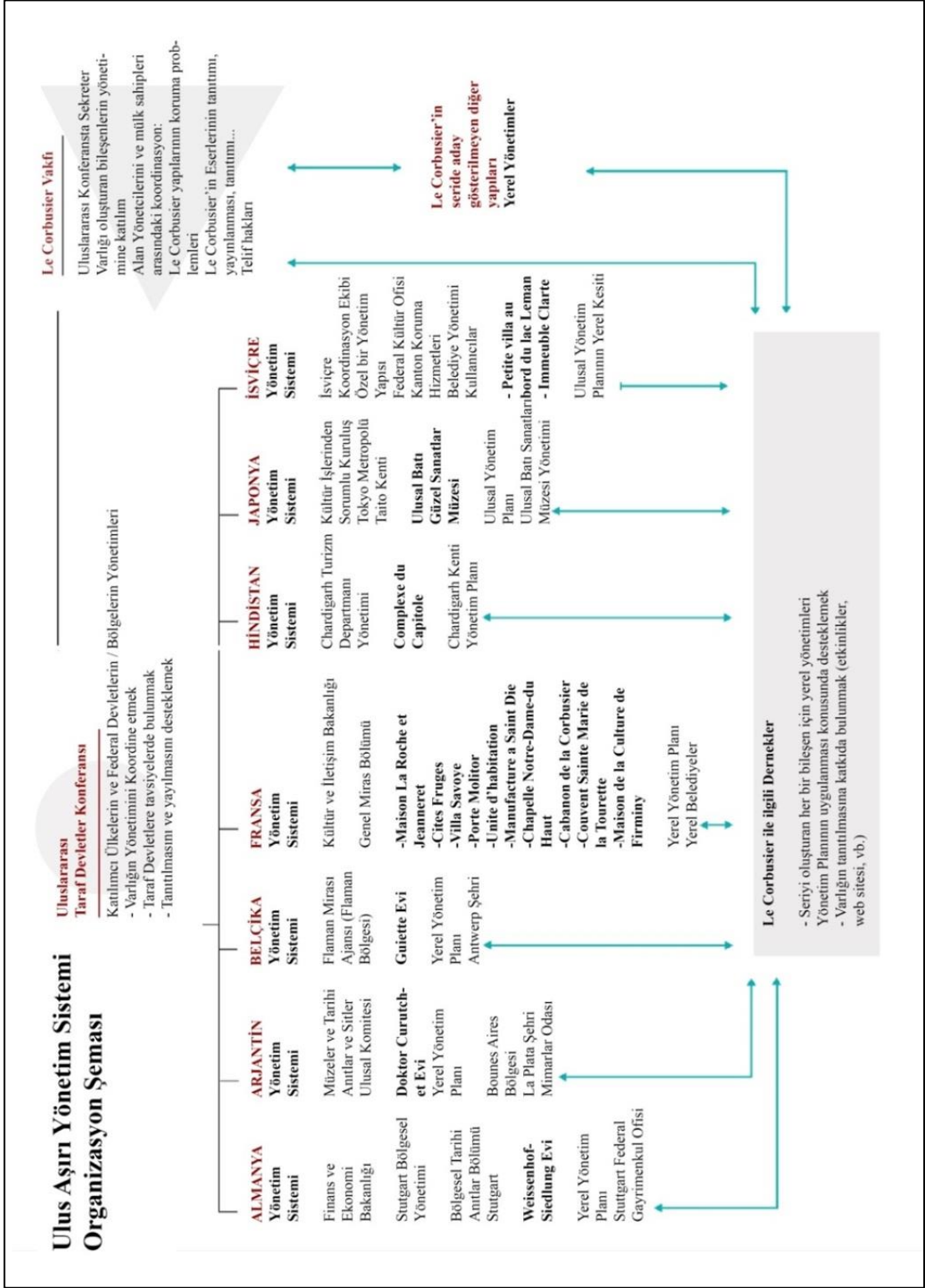
“Le Corbusier’in Mimari Yapıtları ve Modern Harekete Üstün Katkısı” Ulus Aşırı Seri Adaylık Bileşenlerinin çoğu, Le Corbusier’in ölümünü izleyen yirmi yıl içerisinde koruma altına alınmıştır. Stuttgart’taki Weissenhof-Siedlung Evi ve Marsilya’daki Unité d’habitation gibi Le Corbusier yaşarken koruma altına alınmıştır. Adaylık dosyası, her bileşen için ilgili yasal koruma biçimlerini ortaya

koymaktadır. Tüm bileşen parçaları ulusal düzeyde korunmaktadır ve tampon bölgeleri mevzuat veya planlama mekanizmaları tarafından yeterince korunmaktadır. Bu 20. yüzyıl yapıları için detaylar ve fiziksel çevrenin önemi göz önünde bulundurulduğunda, korumanın kapsamlı ve hassas olması çok önemlidir.

Alanların çoğunda koruma önlemleri uygundur ve uzun süredir devam eden koruma yöntemlerine dayanmaktadır. Koruma çalışmaları yüksek düzeyde beceri ve uzmanlığa sahip uzmanlar tarafından yürütülmektedir. Koruma; yerel toplulukların ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ve düzenli bakımla sürdürülmektedir (UNESCO, 2016).

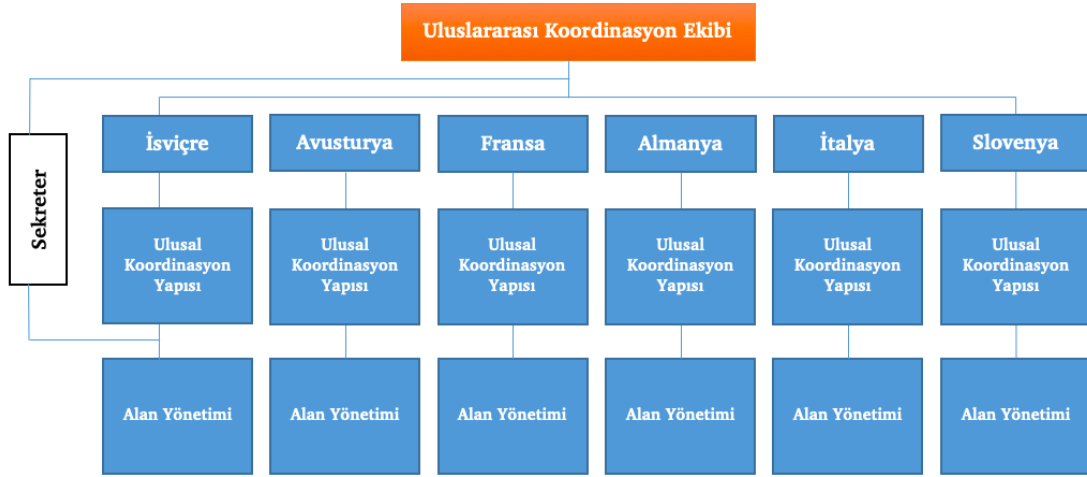
Genel seri için bir Uluslararası Konferans düzenlenmiş olup ve bu konferansta ulus aşırı seri adaylığın yönetimini koordine edecek, Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunacak ve adaylığın tanıtımı ve iyileştirilmesi için eylemler belirlenmiştir. Bölgelerindeki alanları aday gösterilen tüm yerel makamları bir araya getirmek için bir Koordinasyon Ekibi oluşturulmuştur. Ana hedefleri koordinasyon, halkın bilinçlendirilmesi, koruma deneyiminin paylaşılması, serinin genel koordinasyonu ve yönetimi ve bileşen alanlarının her biri için yönetim planlarının uygulanmasıdır. Le Corbusier'in yapıtları üzerinde manevi haklara sahip olan Le Corbusier Vakfının uzmanlığının katılımı, uluslararası yönetim ve özellikle varlıkların Vakıf dışında özel mülkiyet olduğu durumlarda serinin korunması için çok önemlidir. Fransa, İsviçre ve Arjantin içinde, bu ülkelerdeki alanların yönetimini denetlemek için koordinasyon komiteleri oluşturulmuştur. Taraf Devletler arasında diyalogun nasıl yürütüldüğü çok net olmamakla birlikte, katkıda bulunan Taraf Devletlerin, genel serinin değerini tehlikeye atabilecek bir bileşen hakkında bilgi ve yorum yapma fırsatlarına sahip olmaları gerekecektir (UNESCO, 2016).

Her bileşen parçası için yerel yönetim planları hazırlanmıştır. Bunlar, mal sahipleri ile buldukları bölgedeki yerel makamların kültür, miras ve planlama bölümleri arasında bir ortaklık temelinde kurgulanmıştır.

Şekil 2. 39 “Le Corbusier'in Mimari Yapıtları ve Modern Harekete Üstün Katkısı”
Ulus Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO, 2016, s. 43) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan Taşkıran, 2021)

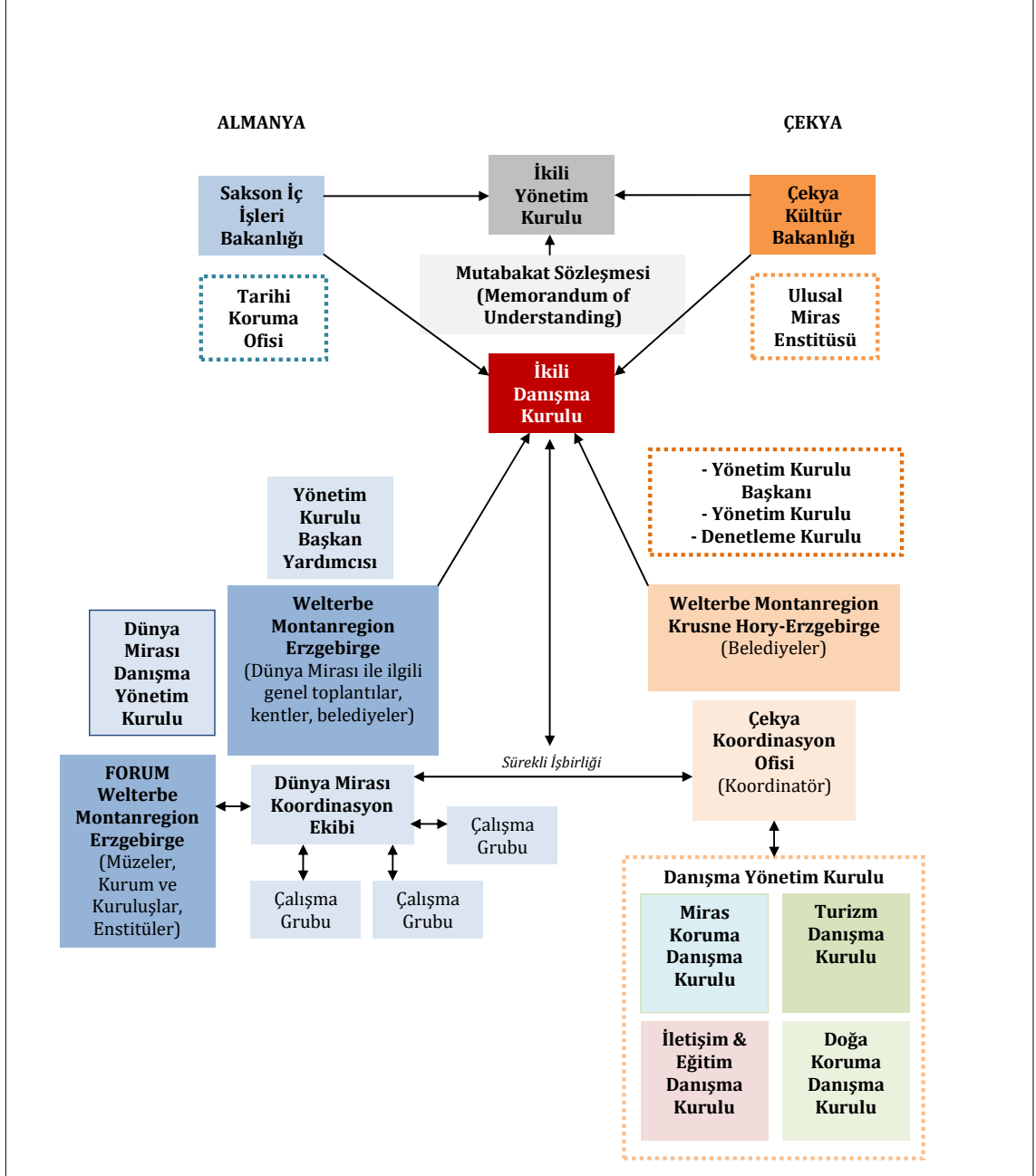
Bir diğeri Ulus Aşırı Seri Adaylık olan “Tarih Öncesi Ahşap kazıklı konut yerleşmeleri”, ilgili Taraf Devletlerde yürürlükte olan yasal sistemlere göre korunmaktadır. Taraf Devletlerin her birinde mevcut olan en yüksek düzeyde yasal korumanın sağlanmasına ihtiyaç vardır. Ortak yönetim sistemi her ülkedeki yerel topluluklar da dâhil olmak üzere tüm Devlet kurumlarını ve yetkili birimleri bütünleştirmekte ve tüm Taraf Devletler tarafından imzalanmış bir Yönetim Taahhüdü temelinde kurulmuş bir Uluslararası Koordinasyon Grubu aracılığıyla farklı ulusal sistemleri uluslararası bir yönetim sistemine bağlamaktadır. Ortak hedefler, düzenli olarak uyarlanan eylem planıyla uluslararası, ulusal ve bölgesel / yerel düzeylerde somut projelere dönüştürülmektedir. Finansman, İsviçre Sekreterliği tarafından ve farklı projeler için Taraf Devletler tarafından sağlanmaktadır. Dünya Mirası Listesi için aday gösterilen arkeolojik alanların miras değerleri üzerinde önemli bir etkisi olabilecek eylemler sınırlandırılmıştır. Göl kullanımı, göl kenarı yerleşimi ve kalkınma yaklaşımlarında miras etki değerlendirmelerinde tutarlılığı sağlamak için altı Taraf Devlet arasında koruma düzenlemelerinin tutarlı bir şekilde uygulanmasına ihtiyaç vardır (UNESCO, 2011).

Şekil 2. 40 “Tarihöncesi Ahşap Kazıklı Konut Yerleşmeleri” Ulus Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO, 2011) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan Taşkıran, 2021)

Yönetim sürecinin bir parçası olarak, "Koordinasyon Grubu, uluslararası ilişkileri ve koordinasyonu geliştirmek için üyelerinin düzenli olarak sunduğu ulusal ve bölgesel / yerel eylem planlarını değerlendirir" (Prehistoric Pile Dwellings, 2011b,

"Procedures"). Örneğin İtalya, adaylığını Dünya Mirası Komitesine sunarak, uluslararası yönetim planına ve Uluslararası Koordinasyon Ekibi kurallarına uymayı kabul etmiştir. Böylelikle Uluslararası Koordinasyon Ekibi, yönetim yapısı açısından yol gösterici bir güç haline gelmiştir. Ayrıca İtalya'daki ulusal yönetim sistemini sekreter aracılığıyla bilgilendirmektedir (Şekil 2. 32).

Şekil 2. 41 “Erzgebirge/Krušnohoří Maden Bölgesi” Sınır Aşırı Yönetim Sistemi Organizasyon Şeması (UNESCO Web Sayfası, 2020) (Çeviren ve düzenleyen: Akçabozan Taşkiran, 2021)

“Erzgebirge/Krušnohoří Maden Bölgesi” Sınır Aşırı Yönetim Sisteminde; her iki Taraf Devlette de kapsamlı birçok yasal koruyucu belge bulunmaktadır ve seri adaylık genelinde aktif koruma gerçekleştirilmektedir. Taraf Devletler, seri adaylık için iki ulusal bölüm ve bir uluslararası yönetim planı içeren 2013-2021 yönetim planı hazırlamışlardır. Uluslararası bölüm, iki Taraf Devlet arasında bir “Ortak Niyet Bildirgesi (Memorandum of Understanding)”, sınır aşırı tampon bölgeler için hükümler ve sınır aşırı yönetim yapısı organizasyonu şeması bulunmaktadır. Ulus Aşırı yönetimde; İkili Danışma Kurulu ve İkili Yönetim Kurulu ve ortak bir koordinasyon ekibi yer almaktadır (UNESCO, 2020).

İkili Danışma Kurulu, diğer hedeflerin yanı sıra, ilgili Taraf Devletlerin çıkarlarını ve karşılıklı bilgi, koordinasyon ve stratejik planlamayı temsil etmektedir. İkili Danışma Kurulu bölgesel düzeyde kurulmuş olup; tüm ortak sorunların koordinasyonundan sorumludur; ana hedefi, seri adaylığın Üstün Evrensel Değerini korumak, denetlemek ve sürdürülebilir şekilde geliştirmektir. Ulusal koordinasyon ofisleriyle birlikte, temel sorumlulukları arasında bilgi ve eylemlerin koordinasyonu, sınır aşırı seri adaylığın korunması, periyodik raporlama, halkla ilişkiler ve uluslararası önlemler yer almaktadır (UNESCO, 2019).

Yönetim planının her iki ulusal bölümü, seri adaylığın Üstün Evrensel Değerinin korunmasının yanı sıra, sürdürülebilir turizmi teşvik etmeye ve yeterli ziyaretçi yönetimini sağlamaya yönelik hükümleri içermelidir. Her iki Taraf Devlet, varlığın bileşenlerinin korunma durumunu izlemek için bir dizi temel gösterge önermektedir; Taraf Devletler tarafından benimsenen iki farklı yaklaşıma rağmen, mevcut izleme sistemi yeterlidir.

“Venedik Savunma Yapıları” ulus aşırı seri adaylık bileşenlerinin yasal korunması, üç Taraf Devletin her birinde ulusal ve bölgesel / yerel düzeylerde oluşturulmuştur. Yasal korumaya ilişkin çerçeve, kültürel miras ve çevre koruma yasalarını kapsamaktadır. İtalya'da, üç bileşen, önemli peyzaj unsurlarının korunması da dâhil olmak üzere, koruma çalışmaları için ulusal düzenleme çerçevesini oluşturan 'Kültürel ve Peyzaj Mirası Kanunu' (2004) ile korunmaktadır ve her biri ayrıca bölgesel ve belediye Bölge Planları, kentsel planlar ve yerel koruma önlemleri ile korunmaktadır. Hırvatistan'da bu iki bileşen, "Kültür

Varlıklarının Korunması ile İlgili Kanun" ile korunmaktadır ve kentsel dönüşümleri düzenleyen yerel koruma önlemleri bulunmaktadır. Karadağ'da, seçilen bileşen "Kültür Varlıklarının Korunması Hakkında Kanun" alt yönetmeliklerle korunmaktadır ve kentsel dönüşümleri düzenleyen "Mekânsal Planlama ve İnşaat Kanunu" ve yerel koruma önlemleri bulunmaktadır. Ulus Aşırı Seri adaylığın yönetimi, ulus aşırı, ulusal ve yerel sorumluluk ve faaliyet seviyelerinde düzenlenmektedir. Uluslararası bir "Ortak Niyet Bildirgesi" (Aralık 2015), üç Taraf Devlet arasında koordinasyonu sağlamaktadır (UNESCO, 2017). Ulus Aşırı Yönetim Planının koordinasyonundan, uygulanmasından ve düzenli olarak güncellenmesinden sorumlu Uluslararası Koordinasyon Ekibi oluşturulmuştur. Ortak miras yönetimi hedefleri, miras etki değerlendirmesi için bir çerçeve Ulus Aşırı Yönetim Planı tarafından sağlanmaktadır. Bu seri adaylığın bazı bileşenlerinde turizm baskısı nedeniyle, ziyaretçi yönetim planları ve turizm taşıma kapasitesi çalışmaları dâhil olmak üzere alan düzeyinde Koruma ve Yönetim Planlarına ihtiyaç vardır.

Uluslararası Koordinasyon Ekibi, her ülkedeki ilgili ulusal ve yerel makamlardan oluşan Ulusal Koordinasyon Grupları tarafından desteklenmelidir. Bir seri varlığın bileşenlerinin korunması için mali kaynaklar ve uzmanlık ve eğitim kaynakları ana hatlarıyla belirlenmelidir. Kapsamlı bir izleme sistemi oluşturulmalı ve Uluslararası Koordinasyon Ekibinin çalışmasıyla tüm paydaşları kapsayan bir yaklaşım geliştirilmelidir.

2.5 Sınır Aşırı Seri Varlıkların Korunmasıyla İlgili Uluslararası Toplantılar

Sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylık kavramları, Dünya Mirası sisteminin güçlü bir aracı olup: ilgili bölgede bir dizi Üstün Evrensel Değerin tanınmasını sağlar ve bunların korunmasında ve yönetilmesinde tutarlılığı ve işbirliğini teşvik eder. Seri adaylıkların farklı ülkelerin topraklarında bulunduğu yerlerde, ulus aşırı seri adaylıklar, Uluslararası İşbirliğini hızlandırabilir ki bu düşünce Dünya Mirası Sözleşmesinin ana fikrinde yer almaktadır.

Dünya'nın birçok yerinde sınır aşırı seri miras ile ilgili uluslararası toplantılar gerçekleştirilmiştir (Tablo 4). UNESCO Genel Merkezi'nin bulunduğu Paris'te düzenlenen "Küresel Strateji" toplantısında (UNESCO, Web Sayfası , 1994), Dünya Mirası Komitesi temsil edilebilir, dengeli ve güvenilir bir Dünya Mirası Listesi için Küresel Strateji başlatmıştır (UNESCO, 2015, s. 2). Dünya'nın kültürel ve doğal hazinelerinin tüm renklerinin Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmesinde coğrafya ile sınırlı kalmaması teşvik edilmiştir. 1994 yılında Japonya'da yapılan Nara toplantısının sonuç bildirgesinde de kültürel mirasın korunmasına ilgi duyan herkes arasında, her kültürün farklı ifadelerine ve değerlerine yönelik dünya çapında saygı ve anlayışı geliştirmek için uluslararası işbirliğini geliştiren ve kolaylaştıran yaklaşımların önemi vurgulanmıştır.

Son yıllarda yayınlanmış olan, sınır aşırı miras kavramının yer aldığı koruma metinlerinde 1972'de kaleme alınan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi"nin 11. maddesinin 3. fıkrasına referans verilmektedir. 1982'de ülkemiz tarafından imzalanan metinde ilgili maddenin ilgili fıkrası şu şekildedir; *"Madde 11.3 - Bir varlığın Dünya Kültür Mirası Listesine alınması, ilgili devletin onayını gerektirir. Üzerinde birden çok devletin egemenlik veya kaza hakkı iddiasında bulunduğu bir toprakta bulunan bir kültürel varlığın listeye alınması anlaşmazlığa taraf olan devletlerin haklarını hiç bir biçimde etkilemeyecektir"*

Bu maddeden anlaşılacağı gibi sözleşmede sınır aşırı miras kavramı tanımlanmamış, sadece iki ülke arasında kalan miras alanlarının ülkeler arasında oluşturabileceği anlaşmazlıkları gidermek için sahip olacakları haklara kısıtlamalar getirilmiştir.

Uluslararası metinlerde ilk defa bu konudan sınır aşırı miras olarak Dünya Miras Sözleşmesi için oluşturulan Uygulama Rehberi'ne 2005'te eklenen "III.C Farklı tür mirasların adaylıkları için gereklilikler" başlığı altındaki 134., 135. ve 136. maddeleri içeren "Sınır Aşırı Varlıklar" alt başlığında bahsedilmektedir. Bu açıklamalar şu şekilde verilmiştir.

"III. C Farklı Tür Mirasların Adaylıkları için Gereklilikler Sınır Aşırı Varlıklar

134. İki tür adaylık söz konusudur; - Bir taraf devletin sınırları içinde kalan, ya da - Birden fazla taraf devletin sınırları içinde kalan (sınır aşırı varlık)

135. Mümkün olduğunca, sınır aşırı adaylıklar, taraf devletler tarafından sözleşmenin 11.3. Maddesi uyarınca ortaklaşa hazırlanmalı ve sunulmalıdır. İlgili taraf devletlerin, sınır aşırı bir varlığın bütünüün yönetimini denetlemek için ortak komite veya benzeri bir organ oluşturmaları şiddetle tavsiye edilir.

136. Bir taraf devlette bulunan mevcut bir dünya mirası varlığa yapılan eklemeler sınır aşırı miras olarak önerilebilir (UNESCO, 2010)."

Uygulama Rehberi'nin ilgili maddelerinde, sözleşmenin 11.3 maddesine referans vererek Taraf Devletlerin mümkün olduğunda birlikte çalışmalarını teşvik edilmiş, ayrıca daha önce tek devletin sınırları içinde kalan alanların başka ülkelerin sınırları içinde kalan başka benzer nitelikte alanlarla birleştirilmek suretiyle sınır aşırı miras alanlarına dönüştürülebilecekleri vurgulanmıştır. 2011 yılında Uygulama Rehberi'nde güncelleme yapılarak, sınır aşırı ve ulus aşırı adaylıklarla ilgili Geçici Liste'ye yapılacak başvurular için ayrı bir "Gelecekteki Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıklar formu" eklenmiştir.

Sınır Aşırı Adaylıklarla ilgili olarak Cairns Kararları (Cairns Decisions), önemli bir istisnaya da izin vermiştir. Bu karara göre, mevcut adaylığa sınırsız sayıda eklenti talep etmenin yanı sıra (önceden var olan bir Dünya Mirası alanının coğrafi boyutunu artırmak), ülkeler sınırsız sayıda sınır aşırı veya birden çok varlığı aday gösterebilir. Başlangıçta birden fazla ülkenin sınırlarını aşan alanlar olarak düşünülse de (örneğin, Afrika veya Amerika'daki büyük doğal parklar), aynı zamanda "Roma İmparatorluğu'nun Sınırları" nın arkeolojik izleri gibi tematik olarak birbirine bağlı olan tekil adaylık ağlarını da içermektedir. , "Guaranis'in Arjantin ve Brezilya'daki Cizvit misyonları veya Hindistan'ın kolonyal Dağ Demiryolları. Böylece ağ paradigması, ulus devletler arasında giderek daha görünür hale gelmiştir; örneğin "İtalya'daki Germanikler, Güç Merkezleri" ağı, Germanik işgalcilerin güç merkezleri kurduğu İtalya'da yedi alandan oluşmaktadır. Hac veya ticaret yollarının izini süren "kültürel rotalar-güzergâhlar" da popüler hale gelmiştir, ancak Santiago de Compostela'ya giden ortaçağ Avrupa hac yolu, bir

sınır aşırı varlık yerine Fransa ve İspanya tarafından ayrı ayrı Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Daha "yeni" varlıkların listeye alınması ile ilgili, Küresel Strateji estetiğın önemini de yeniden tartışmaya açmaktadır. İngiltere'nin planlı işçi şehri Saltaire veya Delhi'nin Victoria İstasyonu gibi "endüstriyel miras alanları" bir estetik değere sahipken, kuzeydoğu Avrupa'nın terk edilmiş tuz ve kömür madenleri gibi varlıklar listede yer almaktadır.

Dünya Mirası Komitesi, 2008 yılında Quebec'te (UNESCO, 2008) ve 2009'da Sevilla'da (UNESCO, 2009) seri adaylık ve varlıkların fırsat ve risklerini tartışmıştır ve Uygulama Rehberi'nin gözden geçirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Uzmanlar bu konuyu ele almak için, öncelikle doğal anıtlara odaklanarak, 2008 ve 2009'da Almanya'nın Vilm kentinde bir araya gelmiştir. 2008 yılında, Uluslararası Doğa Koruma Akademisi, Almanya'da Vilm Adası'nda düzenlenen çalıştay, seri doğal Dünya Mirası alanlarının adaylığı ve yönetimi için taslak rehberlik ve öneriler geliştirmeyi amaçlamıştır. Dünya Miras Komitesi'nin 32 COM 10B kararında Doğal Dünya Miras Alanları ile ilgili olarak özellikle belirtilen konular tartışılmıştır. Çalıştayın ana konuları: dil ve tanımlar; Üstün Evrensel Değer ve seri varlıklar, seri dünya miras adaylıklarının yönetim gereksinimleri, komite süreçleri, Dünya Mirası Merkezi, Danışma Organları ve UNESCO'nun seri varlıklarla ilgili rolleri olmuştur.

2008 yılındaki çalıştayda, Dünya Mirası Komitesinde, seri varlıkların rolünü ve işleyişini daha iyi anlamak isteyen bir tartışma sürecine daha fazla ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Uygulama Rehberi, seri varlıkların adaylığı ve yönetimi ile ilgili belirli ihtiyaçları ve zorlukları tam olarak dikkate almayan hükümler içerdiğinden, değişikliklere acilen ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda, seri Dünya Miras Alanlarının gelecekteki adaylıklar için yeni kavramları, ulus aşırı fikirleri, büyük çok uluslu yaklaşımları ve aşamalı adaylıkları içerdiği belirtilmiştir. Üstün Evrensel Değeri kurgulamak için kavramlar açısından karmaşık yapısı göz önüne alındığında, bütünlük ve özgünlük değerleri ile yönetim sistemleri açısından, seri Dünya Mirası adaylıklarının daha fazla analiz ve tartışmayı beraberinde getirdiği vurgulanmıştır (UNESCO, 2010).

2009 yılının Kasım ayında, Almanya'nın Vilm kentinde, Uluslararası Doğa Koruma Akademisi'nde düzenlenen atölye çalışmasında:

- Üstün Evrensel Değer'in nasıl gösterileceğine dair "senaryo" örneklerine dayanarak seri varlık kavramının değerlendirilmesi,
- Seri varlıklar için Üstün Evrensel Değer kurgulanması hakkında daha fazla tavsiye derlemek,
- Seri adaylıkların değerlendirilmesinde, IUCN'nin analizine dayanarak işlevsel bağlantılar ve bağlanabilirlik hakkında güncel uygulamalarla ilgili rehberlik sağlamak,
- Seri adaylıkların hazırlanması konusunda tavsiyelerde bulunmak (karşılaştırmalı analiz, bileşen parçalarının seçimi),
- Seri varlıkların yönetimi, izlenmesi ve raporlanması, (UNESCO, 2010) konuları ele alınmıştır.

Dünya Mirası Merkezi ve Danışma Organları, İsviçre'nin Ittingen kentinde 2010 yılının ilkbaharında, ICOMOS, IUCN ve ICCROM işbirliğiyle uluslararası bir uzman toplantısı düzenlemiş ve bu toplantının bulguları 2010 yazında Dünya Mirası Komitesi tarafından Brasilia'da düzenlenen 34. oturumda yayınlanmıştır.

Aynı zamanda Dünya Mirası Komitesi, Brasilia'da, 2011 yılında Bahreyn'deki Dünya Mirası Komitesi'nin 35. oturumunda onaylanması gereken Sınır Aşırı Seri Adaylıklarla ilgili özelliklerin yeniden düzenlenmesini kapsayacak olan Uygulama Rehberi'ni gözden geçirmek için bir çalışma başlatılmasına karar vermiştir (UNESCO, 2011).

Uygulama Rehberi'nde Sözleşmenin 11.3. Maddesi uyarınca Sınır Aşırı Adaylıkların, Taraf Devletler tarafından ortaklaşa hazırlanması ve sunulması gerektiği belirtilmektedir (UNESCO, 2013). İlgili Taraf Devletlerin, sınır aşırı bir varlığın bütününe yönetimini denetlemek için ortak bir komite veya benzeri bir organ oluşturmaları tavsiye edilmektedir (UNESCO, 2005, s. 33). Bir taraf devletin sınırları içinde bulunan mevcut bir dünya miras alanına veya varlığa yapılan eklemeler sınır aşırı seri miras olarak önerilebilir. Potansiyel aşamalı adaylıklara özellikle değinilmiştir. Seri adaylık planlayan Taraf Devletlerin birkaç adaylık süreci boyunca, daha iyi planlama sağlamak ve birden fazla Taraf Devlet söz konusu olduğunda işbirliği içinde çalışmak için komiteye niyetlerini bildirmeleri

için teşvik edilmesi gerekmektedir (UNESCO , 2008, s. 3-4). Aynı zamanda 2008 yılında yapılan Dünya Miras Komitesi toplantısında ve Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 40. Yılı toplantısında (2012) yapılan tartışmalarda; Dünya Mirası Listesi'nin dengesiz dağılımı, kamu algısı ile Dünya Miras Merkezi değerlerinin artırılması, yönetimin daha katılımcı hale getirilmesi konuları tartışılmıştır (UNESCO, 2008).

Uygulama Rehberi Paragraf 138b.'de tanımlanan seri uluslararası adaylar, Dünya Miras Komitesi tarafından teşvik edilmektedir (UNESCO, 2005, s. 34-35). 29. oturumunda kabul edilen 29 COM 18A Kararı'nda "Taraf Devletler, sınır aşırı ya da uluslararası seri adaylığın ortak yazarları arasından kendi aralarında seçim yapabilirler ve ortak bir anlayışla, bu adaylığı üstlenen Taraf Devlet; yalnızca söz konusu Taraf Devletin çatısı altında kaydedilebilir" (UNESCO , 2005). Bu kararla birlikte, çok sayıda varlık ve Taraf Devleti kapsayan sınır aşırı seri adaylık dosyalarının sayısında önemli bir artış olmuştur (Patry, 2003, s. 7).

Sınır aşırı seri adayların, Dünya Mirası Sözleşmesinin odağında yer alan uluslararası işbirliği için teşvik edildikleri görülmekle birlikte; varlıkları araştırmak, değerlendirmek, aday göstermek ve yönetmek için ayrılan kaynaklarla ilgili fayda değerlendirmesi yapılmasına ihtiyaç vardır (UNESCO , 2008, s. 3-4).

Dünya Mirası Komitesi, 29. oturumunda, "Dünya Mirası Listesi'nde sınır aşırı ya da ulus aşırı seri varlıkların aday gösterilmesi için başvuru yöntemlerini belirtme gereği" olduğunu belirtmiştir (UNESCO, 2005). Bu karar; format ve yönetim sistemleri ile ilgili olarak düşünülebilir. Danışma Kurulu'nun şu anda, Dünya Mirası adaylıklarına ilişkin kaynak el kitaplarının geliştirilmesi üzerinde çalıştığı belirtilmiştir ve bu girişimin, Taraf Devletlere Uygulama Rehberi'nde verilen bilgileri tamamlayıcı şekilde iyi uygulama konusunda özel rehberlik imkânı sağlanacağına değinilmektedir.

2005 yılında Avrupa Konseyi'nin *Kültürlerarası Diyalog Geliştirme Stratejisi hakkında Faro Bildirgesi*'nde sınırların değişimi ile birlikte paylaşılan değerleri, diğer ülkelerin sınırları içerisinde kalan mirasın nasıl ele alınacağı konusu tartışılmıştır (Avrupa Konseyi, 2005). Faro Bildirgesi'nde Avrupa'nın ortak mirası (Madde 3); kültürel mirasa bağlı hak ve sorumluluklara (Madde 4) değinilmiştir.

Paylaşılan mirasın ele alınış biçimi özellikle Polonyalı uzmanlar tarafından tartışılan özel bir konu olmuştur. Letonya, Belarus, Ukrayna, Moldova, Romanya, Slovakya ve Almanya ile paylaşılan ortak değerler ile ilgili ICOMOS Polonya Ulusal Komitesi ortak mirasın korunmasıyla ilgili bilimsel bir komite kurmuştur. Kamu, karar vericiler ve diğer paydaşları da sisteme dâhil ederek “Ortak Miras Platformu” önerilmiştir.

2005-2009 yılları arasındaki toplantı ve etkinliklerde Dünya Mirası Komitesi konunun teorik kısmına değinmiştir. Bu konuda forumlar, atölyeler, sempozyumlar ve çalıştaylar düzenlemiştir. Xi’an (2005), Quebec (2008), ve Stratejik Toplantılar’da (Amsterdam 2005, 2006; Darmstadt, 2006; Wiesbaden, 2008; Amsterdam, 2009) paylaşılan somut ve somut olmayan miras tartışılmıştır. 2004 yılında UNESCO’nun düzenlediği “Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Konferansı: Bütüncül Yaklaşımlara Doğru” başlıklı Yamato Deklarasyonu’nda yapılan somut olmayan kültürel miras korumanın da somut kültürel mirası korumak kadar önemli olduğu vurgulanmış, doğal ve kültürel miras ile birlikte korumada bütüncül bir yaklaşımın ortaya koyulmasının önemli olduğu belirtilmiştir.

1954 yılında Lahey Sözleşmesi sonrası artan kültürel milliyetçilik düşüncesine tepki olarak, kültürel uluslararasılık temelinde kültürel varlıkların korunması konusu gündeme gelmeye başlamıştır (Nafziger, 1987, s. 283). Kültürel uluslararasılığın temel ilkesi, insanlığın ortak mirasının korunmasıdır (Merryman, 1986, s. 833-845). Kültürel uluslararasılığa göre kültürel varlıklar, bir ulusun mülkiyeti olmayıp, kontrolünden bağımsız olarak bütün uluslar ve halklar için ortak olmalıdır (Sheng, 2008, s. 60). Kültürel uluslararasılığa göre kültürel varlıklar uluslararası toplumun bir parçası olarak görülmelidir (Merryman, 1986, s. 842).

Seri adaylıklara ilişkin Ittingen raporunun (İsviçre, Şubat 2010) yayınlanmasının üzerinden 10 yıl geçmiştir ve bir serideki bileşen varlıklar arasındaki bağlantıları açıklığa kavuşturmak için Uygulama Rehberi değiştirilmiştir. Bu nedenle, ulus aşırı seri adaylık kavramını teşvik etmek ve uygulamak için yapılan tavsiyelerin nasıl

eylemlere dönüştürüldüğü ve bu konudaki zorluklar hakkında biraz fikir vermek için iyi bir fırsat doğmuştur.

2020 yılında başlatılan ve hala devam etmekte olan “ICOMOS'un Avrupa'daki Ulus Aşırı Seri Adaylık Projesi”nin amacı, Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmiş varlıklardan elde edilen deneyimler hakkında bilgi toplamak ve gelecekteki adaylıkların hazırlanmasına yardımcı olmak için resmi tavsiyeler, ilkeler ve kriterleri sorgulamaktır. Bu konudaki çalışmalar devam etmektedir. Sonuç olarak Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıklarla ilgili ICOMOS tarafından yeni bir rapor yayınlanması hedeflenmektedir.

Tablo 2. 14 Sınır Aşırı Seri Miras ile İlgili Uluslararası Toplantılar (Akçabozaan Taşkiran, 2019)

	SINIR AŞIRI SERİ MİRAS İLE İLGİLİ ULUSLARARASI TOPLANTILAR	YER	YIL
1	Dünya Miras Komitesi, Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Madde: 11.3.	Paris, Fransa	1972
2	Uluslararası Kuruluşların UNESCO'nun Yetki Alanındaki Gelişme ve Uluslararası İlişkiler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması Konusunda Uzman Toplantısı.	Paris, Fransa	1976
3	Küresel Strateji: 1994, Dünya Mirası Komitesi, Temsil Edilebilir, Dengeli ve Güvenilir Bir Dünya Mirası Listesi için Küresel Strateji.	Paris, Fransa	1994
4	ICOMOS Nara Toplantısı, Nara Özgünlük Belgesi.	Nara, Japonya	1994
5	Uluslararası İşbirliği için Sınır Aşırı Koruma Alanları üzerine Uluslararası Konferans.	Cape Town, Güney Afrika	1997
6	Barış Parkları Toplantısı: Küresel Ortaklığı Desteklemek.	Gland, İsviçre	2000
7	Barış ve İşbirliği için Sınır Aşırı Koruma Alanları: Bormio (1998) ve Gland (2000)'taki çalıştaylar.	Bormio ve Gland	1998, 2000
8	Cairns Kararları	Avustralya	2000
9	Dünya Miras Komitesi Çalışma Yöntemleri, Karar 29 COM 18A.	Durban, Güney Afrika	2005

Tablo 2. 13 Sınır Aşırı Seri Miras ile İlgili Uluslararası Toplantılar (Akçabozaan Taşkıran, 2019) (devamı)

10	Dünya Miras Komitesi, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanması için Uygulama Rehberi.	Paris, Fransa	2005
11	Ulus Aşırı Seri Adaylıklarla İlgili Açıklayıcı Bilgiler, Dünya Miras Komitesi, 32. Oturum, Karar 32 COM 10 B.	Quebec, Kanada	2008
12	Ulus Aşırı Seri Adaylıklar, Dünya Miras Komitesi 33. Oturum, Karar 33 COM 10A.	Seville, İspanya	2009
13	Uluslararası Uzman Toplantıları Raporu Özeti	Vilm, Almanya	2008/2009
14	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme, Dünya Miras Komitesi, 34. Oturum, Karar 34 COM 9B.	Brasilia, Brezilya	25 Temmuz - 3 Ağustos 2010
15	Dünya Miras Komitesi, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanması için Uygulama Rehberi.	Paris, Fransa	2013
16	UNESCO Almanya Komisyonu, Dünya Mirası'nda Sınır Aşırı İşbirliği Görüşleri: Almanya Çevresindeki Ortak Deneyimler.	Bonn, Almanya	2016
17	Bilimsel Sempozyum Kapsamında ICOMOS Avrupa Grubu Yıllık Toplantısı "Sınır Alanları: Avrupa'daki Komşuluk İlişkileri; Çatışmalar ve İşbirlikleri".	Berlin, Almanya	2017
18	Afrika'daki Dünya Miras Alanlarının Etkin Yönetimi için Sınır Aşırı İşbirliği Bölgesel Toplantısı.	Tapoa, Nijer	Aralık 2018
19	ICOMOS 2019 Yılı Genel Kurulu ve Konferans: Ani'de Koruma Proje ve Uygulamaları, Dostluk ve İşbirlikleri (Ani in Context Workshop, World Monuments Fund, Norwegian Institute for Cultural Heritage Research (NIKU), Anadolu Kültür, Studies & Reports).	Türkiye	Aralık 2019
20	CoViD-19 etkisinde: İnsan, Yer, Etkileşim ve Kültürel Miras: Ortak kültürel mirasımız, Ortak derdimiz, Ortak sorumluluğumuz.	Türkiye	2020
21	Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e kadar Kale ve Surlu Yerleşimler (<i>Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes From the Mediterranean to the Black Sea</i>) - Türkiye (2020) Geçici Liste, Ref.: 6468 ve Ukrayna (2010) Geçici Liste (Ref.: 5575)	Türkiye	2020

2.6 Sınır Aşırı Seri Mirasın Korunmasıyla İlgili Uluslararası İşbirliği

Korumayla ilgili uluslararası işbirliği; yerel, bölgesel ve ulus aşırı olmak üzere üç düzeyde incelenebilir. Sınır aşırı işbirliğini ve nasıl ilerlediğini anlamak, bunu kolaylaştırmak için önemli bir adımdır. Sınır aşırı kaynaklar için, işbirliği sadece uluslararası ve ulusal düzeyde değil, aynı zamanda topluluklar ve yerel yöneticiler arasındaki yerel düzeyde de gerçekleştirilmelidir. Yerel düzeyde işbirliği, koruma alanlarının birbirine bağlanmasında önemlidir. Aynı zamanda gelecekte yapılacak uluslararası işbirliği çalışmaları için de yardımcı olabilir.

UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne sağladığı faydaların dışında, sınır aşırı korunan alanlar ülkeler arasında daha iyi işbirliği ve anlayışın geliştirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü hızlandırmaya yardımcı olmaktadır. Dünyanın birçok yerinde, sınır aşırı koruma alanları uluslar ve insanlar arasında köprülerin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Ancak, yakın zamana kadar, bu deneyim sistematik bir biçimde analiz edilmemiştir, ya da bundan ders çıkarılmamıştır (Phillips, 2001).

Ortak mirasın korunmasında uluslararası işbirliği çok önemlidir. Nara Özgünlük Belgesinde (1994), özgünlüğü değerlendirirken disiplinler arası işbirliğini sağlamak, tüm ulaşılabilir bilgi ve uzmanlıklardan uygun biçimde yararlanmaya çaba göstermenin önemi vurgulanmaktadır (Nara Özgünlük Belgesi, 1994). Aynı zamanda her kültürün farklı anlatım biçimlerinin ve değerlerinin, evrensel ölçekte saygı görmesine ve anlaşılır olmasına katkıda bulunmak için, kültür mirasının korunmasıyla ilgili herkes, attığı adımları uluslararası işbirliğine dayandırmalı ve bu işbirliğini geliştirmeye çalışmalıdır (Nara Özgünlük Belgesi, 1994). Sınır Aşırı Seri mirasın korunmasının temelinde Uluslararası İşbirliği ve Taraf Devletlerin bu konudaki çabaları yer almaktadır.

Avrupa Kültür Mirası Yılı “Paylaşılan Miras” sloganına uygun olarak, ICOMOS Avrupa Bilimsel Sempozyumu, katılımcı tüm ICOMOS ulusal komitelerine, ortak bir kültürel mirasın uluslararası bağlamda benimsenmesi, reddedilmesi ve uyumlaştırılması süreçlerini, iki ve çok uluslu komşuluk girişimlerini ve işbirliği

projeleriyle yapılan deneyimleri tanıtma fırsatını vermek istemiştir (UNESCO , 2017, s. 6). 2020 yılında Avustralya'da yapılacak olan ICOMOS Genel Kurulu Toplantısı'nın³ teması "Ortak Kültür- Ortak Miras- Ortak Sorumluluk" (Shared Culture- Shared Heritage- Shared Responsibility) olup; ortak kültür mirasının korunmasında paydaşların ortak sorumlulukları hususunda sınır aşırı işbirliğinin önemini vurgulamaktadır (ICOMOS Avustralya, 2019).

Sınır Aşırı Mirasın korunması konusunda uluslararası diyalogun geliştirilmesi önemlidir. Deneyimlerin paylaşımı, ortak problemler ve çözümlerinin tartışılması potansiyel işbirliğinin artırılması gerekmektedir.

Bu bağlamda Avrupa Birliği projeleri uluslararası işbirliğinin artırılmasında yardımcı olmaktadır. Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı ortak kültürel mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması üzerine yapılmakta olan güncel projeler mevcuttur. Bunlardan biri Karadeniz Bölgesi'nde yapılan "Karadeniz Bölgesi Tarihi ve Kültürel Mirası" temalı projedir. Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Makedonya, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna olmak üzere 12 Taraf Devletin bir araya geldiği projede; uluslararası bir araştırma ekibi, Avrupa ve Karadeniz bölgesindeki üç yüzyıllık bilimsel ilerlemeyi ve bilginin yayılmasını araştırmaktadır. Proje, Avrupa ve Karadeniz bölgesini yakınlaştırmının, işbirliğinin avantajlarını vurgulamanın ve akademi ve toplum için olumlu etki yaratmanın bir yolu olarak araştırma ve bilgi alışverişini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ortak akademik kurumlar arasındaki akademik iş birliği yoluyla, çalışmanın ilgili ülkeler arasında disiplinler arası araştırma faaliyetleri için yeni yollar oluşturmak üzere verimli bir zemin oluşturması beklenmektedir (European Union, 2020).

³ 2020 yılında yapılması planlanan ICOMOS Genel Kurulu Toplantısı pandemi nedeniyle ertelenmiş olup; çevrimiçi düzenlenmiştir.

Şekil 2. 42 “Karadeniz Bölgesi Tarihi ve Kültürel Mirası” temalı Avrupa Birliği Projesi (European Union, 2020)

Ortak mirasın korunması için Avrupa Birliği ile TC Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen projelerden bir diğeri “Ortak Kültür Mirası: Türkiye ve AB Arasında Koruma ve Diyalog”dur (Common Cultural Heritage: Preservation and Dialogue between Turkey and the EU). Proje, Türkiye’de kültürel miras ve uluslararası kültürel çeşitliliğin geliştirilmesi konusunda uluslararası işbirliğini geliştirerek sivil toplum diyalogunu kültür, sanat ve kültürel miras yoluyla desteklemeyi amaçlamaktadır.

Şekil 2. 43 Türkiye ve Gürcistan Ortak Kültürel Miras Değerleri AB Projesi (Cultural Research Foundation, 2020)

Türkiye ve Gürcistan Ortak Kültürel Miras Değerleri başlıklı çalışma (6-13 Ekim 2019, Gürcistan) UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Toplantısı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya Gürcistan Kültür Evi Derneği ve Kültürel Araştırmalar Vakfı katılmıştır. Gürcistan Büyükelçiliği ve Gürcistan Ulusal Mirasını Koruma Ajansı, Tiflis Belediyesi, Mestia Belediyesi, Gürcistan Devlet Tiyatrosu, Müzik, Sinema ve Koreografi Müzesi ve UNESCO tarafından resmi olarak görevlendirilmiş Gürcistan Sanat ve Kültür Merkezi Derneği ile toplantılar yapılmıştır. Bu çalışma, Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı tarafından desteklenmiştir (Cultural Research Foundation, 2020) (Şekil 2. 43).

Tablo 2. 15 Ortak Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması için yapılan uluslararası işbirliği projeleri

Proje Yılı	Proje Adı	Proje Desteği	Projenin Amacı	Taraf Devletler
2006-2019	Türkiye ve Gürcistan Ortak Kültürel Miras Değerleri AB Projesi	Avrupa Birliği	Bölgedeki somut olmayan kültürel mirasın tespiti ve belgelenmesi	Türkiye Gürcistan
2006-2010	Promoting Understanding of Shared Heritage (PUSH)	Avrupa Birliği	Bölgenin miras alanlarını güçlendirmeyi amaçlamak, her bir halkın kültürel kimliklerini ve hatta ulusal değerlerini zenginleştirmek ve herkes için ortak tarihsel deneyimleri ve temaları vurgulamak için tarihi alanların ve anıtların potansiyeline dair bilgiler sağlamak	İsrail Filistin Ürdün
2012-2016	Taşınmaz Kültür Mirasını Koruma İşbirliği Programı	TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Bulgaristan Kültür Bakanlığı	Türkiye ve Bulgaristan'da bulunan Somut Kültürel Mirasın Korunması ve önemli yapıların restorasyon çalışmalarının yapılmasını kapsamaktadır.	Türkiye Bulgaristan

Tablo 2. 14 Ortak Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması için yapılan uluslararası işbirliği projeleri (devamı)

Proje Yılı	Proje Adı	Proje Desteği	Projenin Amacı	Taraf Devletler
2013-2014	Ani in Context Workshop	Dünya Anıtlar Fonu Norveç Kültürel Miras Araştırma Enstitüsü Anadolu Kültür	Bölgedeki diğer önemli miras alanlarını da kapsayacak şekilde odağı genişletmek ve bunların Ani ile ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.	Türkiye, Ermenistan, Rusya, Makedonya, Amerika, Fransa, Norveç
2016-2020	Ortak Kültür Mirası: Türkiye ve AB Arasında Koruma ve Diyalog I-II	Avrupa Birliği	Türkiye'de kültürel miras ve uluslararası kültürel çeşitliliğin geliştirilmesi konusunda uluslararası işbirliğini geliştirerek sivil toplum diyalogunu kültür, sanat ve kültürel miras yoluyla desteklemeyi amaçlamaktadır.	Türkiye Avusturya
2017-...	Gürcistan'daki Taşınmaz Türk Kültür Varlıkları ile Türkiye'deki Taşınmaz Gürcü Kültür Varlıklarının Restorasyonu Protokolü	TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Gürcistan Kültür ve Anıtları Koruma Bakanlığı	Türkiye ve Gürcistan'da bulunan Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması ve önemli yapıların restorasyon çalışmalarının yapılmasını kapsamaktadır.	Türkiye Gürcistan
2017-2019	Bulgaristan-Türkiye Sınırındaki Tarihi Alanların İyileştirilmesi (Improvements at historic sites near Bulgarian-Turkish border)	Avrupa Birliği Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	Bulgaristan-Türkiye sınırındaki iki değerli tarihi bölgede restorasyon çalışmaları ve turizm altyapısının geliştirilmesini finanse etmek.	Türkiye Bulgaristan
2018	Paylaşılan Miras (Shared Heritage)	2018 Avrupa Kültürel Miras Yılı	Ortak değerlerimizi, paylaşılan tarihimizi ve mirasımızı ön plana çıkarmak, Avrupa'ya ait olma duygusuna katkıda bulunmak	AB Ülkeleri

Tablo 2. 14 Ortak Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması için yapılan uluslararası işbirliği projeleri (devamı)

Proje Yılı	Proje Adı	Proje Desteği	Projenin Amacı	Taraf Devletler
2017-2020	Karadeniz Bölgesi Tarihi ve Kültürel Mirası (History of Black Sea region drives research collaborations)	Avrupa Birliği	Avrupa ve Karadeniz bölgesindeki üç yüzyıllık bilimsel ilerlemeyi ve bilginin yayılmasını araştırmaktadır.	Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Makedonya, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna
2019-...	Midilli ve Bergama Arasındaki Mikro-Bölgenin Ortak Kültür Mirası	ARIT (American Research Institute in Turkey), KUDAR (Koç Üniversitesi Mustafa Koç Deniz Arkeolojisi Araştırma Merkezi) DAİ (Alman Arkeoloji Enstitüsü)	Ege kıyılarındaki mimari ve kültürel ortaklıkları tespit etmek, ortak mimari mirasın korunması ve yönetimi üzerine çözümler geliştirmek.	Türkiye Yunanistan

2.7 Bölüm Değerlendirmesi

Sınır aşırı adaylıklar, uluslararası işbirliğini başlatma fırsatı sunmaktadır. Uluslararası işbirliği, kültürlerarası diyalogu teşvik eder ve halklar arasındaki kültürel kimlik ve dayanışma konusundaki anlayışı geliştirir. Halklar arasındaki farklılıkların yanında çok fazla ortak yanların da bulunduğunun farkedilmesini sağlayarak barış ve empati yapılmasına katkı sağlayacağı düşünülebilir. Bu şekilde barışı ve güvenliği destekler ve ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda sorunların çözülmesine yardımcı olur.

Paylaşılan kültürel miras üzerinde işbirliği, tarihimiz hakkında eleştirel çalışmalara katkıda bulunarak, geçmiş ile bugünün karşılıklı anlayışını

genişletebilir. Değerlerin paylaşımı, evrensellik anlayışına dayanmaktadır ve bu, paylaşılan mirasın geliştirilmesi anlayışının ortak paydasıdır. Ayrıca, diplomaside kamusal veya ekonomik bakış açısıyla önemli bir rol oynayabilir, kültürel mirasın uluslararası ilişkilere dâhil edilmesi sırasında Taraf Devletlerin görünürlüğü artırılabilir. Bu durum, eğitim, bilgi alışverişi, arşivlere erişimi iyileştirme, somut olmayan mirasın tartışılması veya taşınmaz somut kültürel mirasın yeniden Őekillendirilmesi ile gerekleēebilir.

SINIR AŞIRI SERİ KÜLTÜREL MİRASIN BELGELENMESİ, GELİŞTİRİLMESİ, SUNULMASI VE KORUNMASI İÇİN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA

3.1 Kavramsal Çerçeve

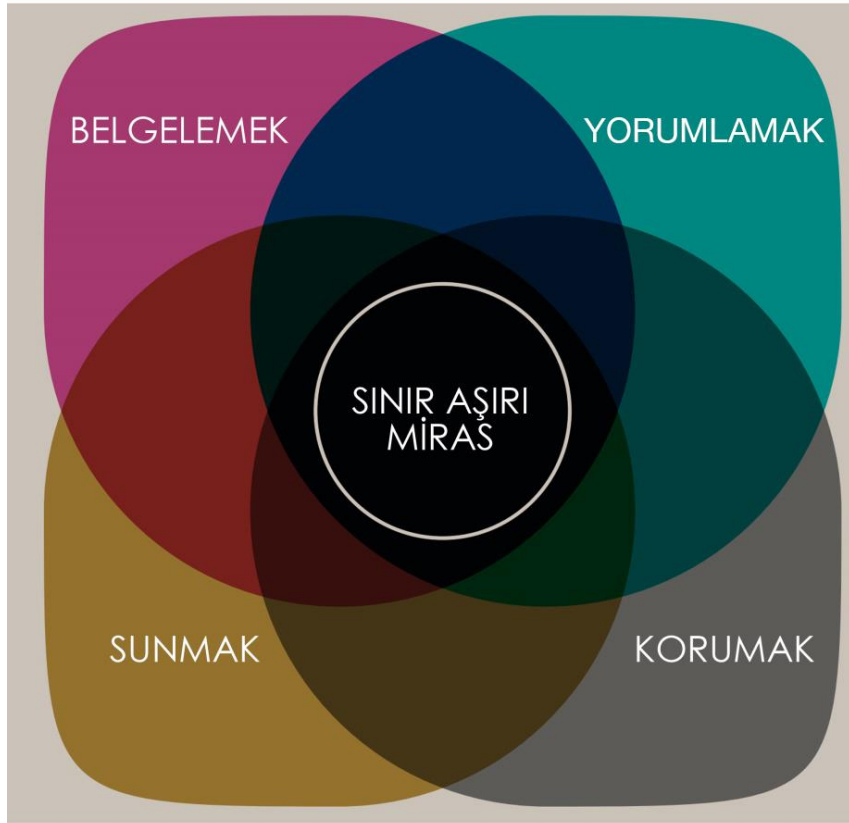
Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası alanları, özellikle Dünya Mirası Sözleşmesi ilkelerine uygundur ve Dünya Mirası Sözleşmesi ruhunun özünü yansıtmaktadır. Bir alanın Üstün Evrensel Değeri sınırlar arasında tanınmakta ve ortak Dünya Mirasının korunması ve yönetimi sağlanmaktadır. Aynı zamanda, bu alanlar hem başvuru sürecinde hem de UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girdikten sonra sorumlu Taraf Devletler için özel zorluklar ortaya çıkarmaktadır.

Kültürel mirasın evrensel değeri ilkesi ve kültürel mirasın tanınması ve korunmasında uluslararası işbirliğinin rolünü vurgulamaktadır. Bununla birlikte, değerlendirme ve yönetim uygulamalarında ortaya çıkan sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu konu ile ilgili 2008 ve 2010 yılları arasında, Vilm'de (Almanya) ve ardından Ittingen'de (İsviçre) toplantılar yapılmıştır ve Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanması için Uygulama Rehberi'nde değişiklikler yapılmıştır. Bu tür adaylıkların hazırlanması ve yönetilmesi konusunda uzmanlardan oluşan bir ağ içinde bilgi alışverişinin sağlanması önemlidir. Dünya Mirası Sözleşmesinin uygulanması, Taraf Devletlerin birincil sorumluluğudur: bu miras alanlarının korunması ve yönetimini güçlendirmek için, taşınmaz kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunması ile ilgili UNESCO ve ICOMOS uzmanları tarafından bir katkı sunulması amaçlanmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Listesinin hızlı bir şekilde incelenmesi, çok sınırlı sayıda ulus aşırı seri varlığın Dünya Mirası Listesine kaydedildiği ve Taraf Devletler'in Geçici Listelerinin bu bakışla yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği gözlemlenmiştir. Bu hususa yapılacak bir değerlendirme ile Geçici Listeler'deki

bazı tekil adaylıklar ulus aşırı seri adaylığa dönüşebilir veya tematik bağlamda önerilen ulus aşırı seri adaylıkların uzantıları olarak planlanan alanlarla ilgili olabilir. Ulus aşırı seri adaylık girişimine karar vermeden önce, yararlı olacağı düşünülen deneyimleri ve önerileri derlemek önemlidir.

Ortakları bir seri adaylık projesi etrafında bir araya getirmek, teklif bir Taraf Devletin toprakları ile sınırlı olsa bile, bireysel adaylıklara kıyasla zaman, bütçe, uzman desteği açısından fazladan çaba gerektirir. Birden fazla Taraf Devlet dâhil olduğunda süreç daha da zorlaşmaktadır; çünkü ülkeler arası yasal ve kurumsal çerçeveler ve gelenekler farklılık gösterebilir, izlenen hedefler ve öncelikler çakışmayabilir, mesleki ve kurumsal kapasiteler eşit olmayabilir ve dil gibi engeller sınırlayıcı olabilir.

Şekil 3. 1 Sınır Aşırı Seri Kültürel Mirasın Belgelenmesi, Yorumlanması, Sunulması ve Korunmasına ilişkin diyagram (Akçaboza Taşkıran, 2021)

Sınır aşırı ve ulus aşırı dünya miras alanları adaylık sürecinde dört aşama görülmektedir. Bunlar; belgelemek, yorumlamak / ilişkilendirmek, sunmak ve

korumaktır. Öncelikle seriyi oluşturacak bileşen parçalarının seçilmesi ve belgelenmesi gerekir. Daha sonra belirlenen üstün evrensel değer senaryosuna göre seriyi oluşturan bileşenlerin yorumlanması ve ilişkilendirilmesi önem kazanmaktadır. Bu noktada izlenmesi gereken yol, seri varlığın bütüncül olarak sunulmasıdır. Sürecin son aşaması da Taraf Devletler'in sınır aşırı mirasın korunacağına dair verdikleri ortak sözdür (Şekil 3. 1).

Üstün Evrensel Değer gerekçeleri, seri bir adaylığın bileşimini değerlendirmek ve seri yaklaşımın uygulanabilirliğini doğrulamak için zorunludur. Karşılaştırmalı analiz ve tematik çalışmalar ilgili konuları tanımlamak için fırsatlar sunar. Bileşen parçaların seçimi, bütünlük ve özgünlük unsurlarının yanı sıra yönetim ve korumanın ele alınmasına yönelik ön adaylık sürecine önem verilmesi gerekmektedir. Bu sadece uzun vadeli politik taahhütler değil, aynı zamanda adaylık süreci için finansal ve insan kaynakları ile gelecekteki potansiyel çok uluslu seri varlıkların uzun vadeli yönetimini de gerektirecektir.

3.1.1 Örnek Seçimi ve İncelenmesi

Bu tez çalışmasının sınırları belirlenirken, UNESCO Dünya Mirası Sistemi içerisinde Seri Kültürel Varlıklar temel alınmıştır. Bu kapsamda Türkiye ve yurtdışındaki, Dünya Mirası Listesi için adaylık dosyası hazırlayan veya adaylık dosyası değerlendiren uzmanlarla yarı yapılandırılmış, derinlemesine görüşmeler yapılarak nitel veriler toplanmıştır. Böylece konu ile ilgili daha kapsamlı bir analiz yapılarak detaylı bilgiye ulaşmak hedeflenmektedir.

Çoğu miras koruma alanında uzmanlaşmış olan bu kişiler arasında mimar (8), şehir plancısı (4), arkeolog (1), mimarlık tarihi uzmanı (1) bulunmaktadır. Konuya ilişkin hazırlanan görüşme soruları, yarı yapılandırılmış görüşme halinde yapılarak uzmanlar arasındaki görüş birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizleri tablolar halinde sunulmuştur.

Veriler ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarda çalışan uzmanlardan toplanmıştır. Ulusal kurum ve kuruluşlar, ICOMOS Türkiye, UNESCO Türkiye, ICORP Türkiye, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı olup; Uluslararası kuruluşlar ise,

Birleşmiş Milletler, UNESCO Cenevre, UNESCO Kanada, UNESCO Avustralya ve UNESCO Paris'tir.

Çalışmanın uzmanlarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerinden elde edilen veriler ışığında Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıkların potansiyelleri, genel sorunları, bağlayıcı ortak noktaları, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, değerlendirme kriterleri gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin temelini oluşturmuştur. Niteliksel verilerin elde edilmesinde görüşme yapılan kişiler;

- Dünya Mirası Listesi için dosya değerlendiren uzmanlar (Masa başı değerlendirme veya saha değerlendirmesi yapan uzmanlar),
- Dünya Mirası Listesi için dosya hazırlayan uzmanlar,
- Dünya Mirası konusunda çalışmış ve yayınları olan akademisyenler,
- Uluslararası kuruluşların Yönetim Kurulunda olan kişiler (ICOMOS, UNESCO, IUCN, ICORP).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı,
- UNESCO Milli Komisyonu uzmanları (UNESCO Türkiye, UNESCO Cenevre)
- ICOMOS Milli Komitesi uzmanları (ICOMOS Türkiye, ICOMOS Kanada, ICOMOS Paris),

olmak üzere gruplanmışlardır. Toplam 20 görüşme talebinde bulunulmuş ve 6 görüşme talebi yanıtız bırakılarak olumsuz neticelenmiştir. 26 Aralık 2018 – 8 Kasım 2019 arasında yapılan görüşmelerden ses kaydı alınan 14 görüşmenin toplam uzunluğu 17 saattir ve bu görüşmelerin metinleri deşifre edilmiştir. Görüşme yapılan uzmanların her biri ses kaydının alınması için onay vermiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Sorularından elde edilmesi beklenen bilgiler:

- Sınır Aşırı miras algısı
- Ortak mirasın korunması
- Sınır Aşırı Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması
- Sınır Aşırı Adaylık Kategorisine ihtiyaç duyulmasının nedenlerinin sorgulanması
- Türkiye'nin Sınır Aşırı Miras potansiyelinin sorgulanması olmuştur.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları düzenlenirken genel olarak dikkat edilen durumlar şöyledir:

- Her uzmanın alanı farklı olduğu için, yönlendirme olmaması açısından ucu açık sorular sorulmuştur.
- Sorular ayrı ayrı ve net bir şekilde sorulmuştur.
- Yarı yapılandırılmış görüşme sırasında, her uzmanın değerlendirdiği adaylık dosyaları özelinde ek sorular sorularak derinlemesine görüşme yapılmıştır.
- Yarı yapılandırılmış görüşme sırasında, uzmanlara Dünya Miras Listesi'ndeki Sınır Aşırı Miras Alanları tabloları gösterilmiştir.

3.1.2 Karşılaştırmalı Analiz

DM Komitesi, DM Merkezi ve Danışma Organları Taraf Devletlerin gelecekteki potansiyel adaylık başvuruları için kullanışlı planlama araçlarıdır. Bir diğer açıdan bakılacak olursa Geçici DML, adaylık sürecinin bir parçası olan karşılaştırmalı analiz yapmak için kullanışlı bir kaynaktır (UNESCO, 2011). Benzer alanlarla karşılaştırmalı analizlerinin bilimsel verilere dayanarak vurgulanması, sınır aşırı kültürel mirasın belgelenmesi ve geliştirilmesi açısından önemlidir. UNESCO Dünya Miras Komitesi Toplantısı, 34. Oturumda (Brezilya, 2010) yeterli bir karşılaştırmalı analizin, bir aday göstermenin tamamlanmış sayılması için zorunlu bir gereklilik olması gerektiği önerilmiştir (UNESCO, 2010). Üstün Evrensel Değer, özgünlük ve bütünlük değerlerinin ortaya konulmasının, karşılaştırmalı analiz yöntem önerisi doğrultusunda sağlanabileceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmada, yöntemin içerisinde tematik çalışmalarla birlikte karşılaştırmalı analizin nasıl sunulacağına belirtilmesinin önemli olduğu tespit edilmiştir. Bölge, ülke, kıta gibi farklı analiz ölçeklerinde varlıklar veya alanlar gruplanabilir. Karşılaştırma analizinde varlıkları tanımlarken, yerel değerlerin önemini göstermek için ulusal veya bölgesel ölçekte ayrıntılı bir analizle başlanması önerilmiştir. Bölgesel olarak karşılaştırma yapılabilecek örnek yoksa bu durum açıkça belirtilmelidir. Serinin karşılaştırmalı analizi için seçilen örnekler; tür, yer, tema, dönem, işlev ya da somut olmayan değerler bakımından aday gösterilen varlıkla benzer olmalıdır.

Sınır Aşırı Seri Adaylıklarda karşılaştırmalı analiz iki aşamalı yapılmalıdır. Birinci aşama, seriyi oluşturan bileşenlerin kendi aralarında karşılaştırılması; ikinci aşama ise genel serinin UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki benzer varlıklarla karşılaştırılması şeklinde yapılmalıdır. Aynı zamanda Dünya Miras Listesi'nde olmayan benzer varlıklarla da karşılaştırma analizi yapılabilir. Seriyi oluştururken seçim kriterlerini doğru biçimde ortaya koyabilmek için, hangi bileşenlerin serinin dışında bırakılacağına gerekçelerinin de açıklanması gerekmektedir. Bu konuda en iyi çözüm seriyi oluşturan bileşenler arasında yapılacak olan karşılaştırmalı analizdir (Şekil 3. 2).

Şekil 3. 2 Karşılaştırmalı Analiz Diyagramı (Akçabozan Taşkiran, 2021)

Sınır Aşırı Seri Adaylık dosyalarında karşılaştırmalı analizde örnekler sunabilmek için diğer kültürlerin genel bakış açısını iyi bir şekilde anlamak gerekmektedir. Bu sayede, seri adaylık dosyasının geçerliliği ve başarısı sağlanacaktır. Genellikle adaylık sürecinde, gerçekten küresel ve analitik yaklaşıma sahip kapsamlı karşılaştırmalar yapılmamaktadır. Bir sınır aşırı varlığın karmaşık yapıda olması göz önünde bulundurularak, karşılaştırmada basit ve dar kapsamlı bir yaklaşımın

aksine; sosyal, kültürel, tarihi, ekonomik ve doğal özellikleri içeren bütüncül bir yaklaşım geliştirmek gerekmektedir.

Karşılaştırmalı analizde, küresel bakış açısını korurken titiz ve tarafsız olmak önemlidir. Yapılacak olan karşılaştırmalarda ayrıntılı ve analitik değerlendirmeler yapılmalıdır. Aslında üstün evrensel değer ile ilgili her bir özel iddia ayrı bir karşılaştırma analizi gerektirmektedir. Üstün evrensel değer özellikleri için tipolojik ve kronolojik karşılaştırmalar yapılmalıdır (Tablo 3. 1).

Tablo 3. 1 Karşılaştırmalı Analiz için Altılık Önerisi (Akçabozan Taşkiran, 2021)

Temel Veriler		Tipolojik Karşılaştırma		Kronolojik Karşılaştırma	Üstün Evrensel Değer Özellikleri			
Taraf	Kriter	Adaylık Türü	Kategori	Dönemi				
Devlet								
Varlığın Adı								
Yılı								

Hem ulusal hem uluslararası ölçekte benzer örnekler olduğunda ve örnekler ile aday gösterilen varlık arasında temel benzerlikler ve farklar ortaya çıkarıldığında karşılaştırmalı analiz gerçekten değerlidir.

3.1.3 Uzman Görüşmeleri

Son yıllarda değişen Dünya Mirası Sistemini ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki sayısal artış problemini anlayabilmek için Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Adaylıklar çözüm olarak görülmektedir. Dolayısıyla, tez çalışması değişen bir sistem ile ilgilenen bir yapıya sahiptir.

Veriler ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarda çalışan uzmanlardan toplanmıştır. Ulusal kurum ve kuruluşlar ICOMOS Türkiye, UNESCO Türkiye, ICORP Türkiye, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı olup; uluslararası kuruluşlar Birleşmiş Milletler (United Nations), UNESCO Cenevre, UNESCO Kanada, UNESCO Avustralya ve UNESCO Paris'tir.

Çalışmanın uzmanlarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerinden elde edilen veriler ışığında Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıkların potansiyelleri, genel sorunları, bağlayıcı ortak noktaları, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, değerlendirme kriterleri gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin temelini oluşturmuştur. Niteliksel verilerin elde edilmesinde görüşme yapılan kişiler;

- Dünya Mirası Listesi için dosya değerlendiren uzmanlar (Masa başı değerlendirme veya saha değerlendirmesi yapan uzmanlar),
- Dünya Mirası Listesi için dosya hazırlayan uzmanlar,
- Dünya Mirası konusunda çalışmış ve yayınları olan akademisyenler,
- Uluslararası kuruluşların Yönetim Kurulunda olan kişiler (ICOMOS, UNESCO, IUCN, ICORP).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanları,
- UNESCO Milli Komisyonu uzmanları (UNESCO Türkiye, UNESCO Cenevre)
- ICOMOS Milli Komitesi uzmanları (ICOMOS Türkiye, ICOMOS Kanada, ICOMOS Paris),

olmak üzere gruplanmışlardır. Toplam 20 görüşme talebinde bulunulmuş ve 6 görüşme talebi yanıtız bırakılarak olumsuz neticelenmiştir. 26 Aralık 2018 – 8 Kasım 2019 arasında yapılan görüşmelerden ses kaydı alınan 14 görüşmenin toplam uzunluğu 17 saattir ve bu görüşmelerin metinleri deşifre edilmiştir. Görüşme yapılan uzmanların her birine ses kaydının alınıp alınamayacağı sorulmuştur, hepsi kabul etmiştir.

3.1.4 Veri Analizi

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Sorularından elde edilmesi beklenen bilgiler:

- Sınır Aşırı miras algısı
- Ortak mirasın korunması
- Sınır Aşırı Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması
- Sınır Aşırı Adaylık Kategorisine ihtiyaç duyulmasının nedenlerinin sorgulanması
- Türkiye'nin Sınır Aşırı Miras potansiyelinin sorgulanması

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları düzenlenirken genel olarak dikkat edilen durumlar:

- Her uzmanın alanı farklı olduğu için, yönlendirme olmaması açısından ucu açık sorular sorulmuştur.
- Sorular ayrı ayrı ve net bir şekilde sorulmuştur.
- Yarı yapılandırılmış görüşme sırasında, her uzmanın değerlendirdiği adaylık dosyaları özelinde ek sorular sorularak derinlemesine görüşme yapılmıştır.
- Yarı yapılandırılmış görüşme sırasında, uzmanlara Dünya Miras Listesi'ndeki Sınır Aşırı Miras Alanları tabloları gösterilmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Sorularının Oluşturulması

1. UNESCO Dünya Mirası adaylık dosyası değerlendirdiniz veya hazırladınız mı?

2. Kaç adet Dünya Mirası Listesi Adaylık Dosyası değerlendirdiniz veya hazırladınız?

2.a Kaç adet dosya değerlendirdiniz?

- Tek adaylık dosyası:
- Seri adaylık dosyası:
- Sınır aşırı seri adaylık dosyası:

2.b Kaç adet dosya hazırladınız?

- Tek adaylık dosyası:
- Seri adaylık dosyası:
- Sınır aşırı seri adaylık dosyası:

Görüşülen uzmanlardan 12'si Dünya Mirası adaylık dosyası değerlendirmiş olup; 9'u Dünya Mirası adaylık dosyası hazırlık aşamasında bulunmuş; uzmanlardan 7'si hem dosya değerlendirmiş hem de hazırlamıştır. Dosya değerlendiren uzmanların 12'si tek adaylık dosyası; 10'u seri adaylık dosyası; 6'sı sınır aşırı seri adaylık dosyası değerlendirmiştir. Dosya hazırlayan uzmanların 10'u tek adaylık dosyası, 6'sı seri adaylık dosyası, 1'i de sınır aşırı seri adaylık dosyası hazırlamıştır.

2. UNESCO Dünya Mirası Listesi Adaylık Dosyası değerlendirme deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?

4. Dünya Mirası Listesi Adaylık Dosyası hazırlama deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?

5. UNESCO'nun Sınır Aşırı Seri Adaylıkları ile ilgili düşüncenizi alabilir miyim?

"Bu konuyu Kültür Bakanlığı ve Dış İşleri ile konuşmak gerekiyor. Çok hassas konular oluyor. Politik konular. Van'daki Akdamar onarılırken Ermenistan'dan da uzmanlar geldi, iyi niyet gösterisi olarak yapılıyor ama çok fazla şeyi kaybetmek istemiyor devletimiz. Onun için konuşmak gerekir. Bilimsel olarak şunlar olabilir demek başka, uygulanabilmesi farklı bir olay olur. Bir kere bizim Kültür Bakanlığı ve Dış İşlerinin onaylanması gerekiyor, ondan sonra dosya çalışması başlıyor. Çünkü dosya hazırlaması da bir emek, zaman, temasların olması gerekiyor. Konular bilimsel olarak düşünülebilir, üzerinde konuşulabilir." (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019).

"Sınır Aşırı Seri Adaylıklar daha öncelikli dosyalar aslında... Olduğu zaman teşvik de ediliyorlar. Fakat daha zorlu bir süreç oluyor. Uluslararası ölçekte biz henüz böyle bir deneyim yaşamadık, ulusal ölçekte de deneyimimiz yok. Bir alana yönelik adaylık dosyası hazırlıyoruz. Çünkü bir dosya hazırlanırken o alanların yönetim planlarını hazırlıyorsunuz. Onaylı hale getirmeniz gerekiyor. Bu tip seri adaylıklarda da her alan için ayrı hazırlanması gerekiyor. Birbiriyle koordine etmek gerekiyor. Biz henüz tek bir varlığı hazırlarken sıkıntılar yaşıyoruz. Biz uzman olarak bir alt yapı oluşturduk ama birlikte çalıştığımız destek aldığımız diğer kurum ve kuruluşlarda böyle bir altyapı yok. Bunları koordine etmek kolay olmuyor. Zaman içerisinde bu tip çalışmalara yönelmemiz iyi olur. Ülke olarak henüz bu konuda deneyimimiz yok." (UZ-11, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019).

6. UNESCO Dünya Mirası Sisteminde sizce sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylıklara neden gereksinim duyuldu?

Yapılan derinlemesine görüşmelerde uzmanlara UNESCO Dünya Mirası Sisteminde sizce neden sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylıklara gereksinim duyulduğu

sorulmuştur. Verilen yanıtlardan da anlaşıldığı üzere, öncelikli olarak “kültürler arası iletişim üzerinden barışı desteklemek” amacıyla gereksinim duyulduğu görüşü belirtilmiştir.

“Belki UNESCO’nun ve Birleşmiş Milletlerin amacına uygun diye düşünebiliriz; yani ülkelerin bir araya gelmesi, ortak proje üretmeleri ve bunun Dünya barışına katkıda bulunması gibi daha geniş bir çerçeveden bakarsak, belki o siyasi değerlendirme de zaten işin doğası gereği olarak bu sürecin bir parçası...” (UZ-04, kişisel görüşme, 5 Ocak 2019).

UNESCO’nun politik yapısına dikkat çekilmekte, bunun yanı sıra sınır aşırı adaylıkların kültürlerarası diyalog bakımından öneminin altı çizilmiştir.

“Aslında bu, kültürlerarası diyalog (Intercultural dialog), uluslararası işbirliği açısından da çok önemli bir araç. Herkes birbirini daha çok kollamak zorunda kalacak, o taahhüdün altına girmek de istemeyebilirler. Aşırı iddialı bir şey... Eğer ciddi olarak bu ülkeler neyin altına imza attıklarının farkındalarsa, çok ciddi bir taahhütte bulunuyorlar. Koruma için, işbirliği için, yönetim, kalkınma, turizmin ve ekonominin gelişmesi için de bunlar bir araç...” (UZ-02, kişisel görüşme, 26 Aralık 2018)

Bu konuda üstünde durulan ikinci gerekçe ise “Siyasi sınırlar ile kültürel sınırların örtüşmemesi” olmuştur. Görüşlerden birkaçı şöyledir:

“Kültürün farklı yönleri, kültürel varlık deyince daha kapsamlı bakıldığı için sadece bir toplumu kapsamıyor. İçerik genişliyor. Sınır aşırı olması konusu da mantıklı bence... Siyasi sınırlar da değişiyor... O kültür tek bir siyasi sınır içinde değil” (UZ-08, kişisel görüşme, 2 Ocak 2019)

“Bugünkü sınırlarla eski kültür mirası sınırları aynı değil.” (UZ-04, kişisel görüşme, 5 Ocak 2019)

“Özgünlük, tekillik meselesi Dünya Mirası olma yolunda çok vurgulanan bir başlık. Bu konuda da sınırlar yakın dönemde çizilmiş, Dünya’nın binlerce yıllık kültür mirasını ele aldığımızda 1000 yıl önce bu sınırlar yoktu. Dolayısıyla siyasi sınırlar değişken, kültürel sınırlar daha uzun

erimli, geçmişe yönelik olarak...” (UZ-05, kişisel görüşme, 11 Ocak 2019)

“Güncel sınırla kültür varlık için düşünülen sınır çok örtüşmüyor o yüzden zaten teknik olarak gereken bir şey. Bu nedenle ülkeleri uzlaşmaya zorluyor”

“Üstün Evrensel Değeri tanımladığımızda siyasi sınırları aştığını görüyoruz”.

“Sınırların belirsizliğindeki siyasi gerginlik doğrudan Dünya Miras Komitesi ortamına yansiyordu.”

“Şu anki coğrafi sınırlarla o zamanki sınırlar çok farklı... Bugünkü coğrafi sınırlar farklı bir Taraf Devletin sınırları içinde olabilir ama ortak bir coğrafyada paylaştıkları kültürel değerler olabilir. Böyle bir başlık olabilir. Geçmiş bir zamanda ortak bir İmparatorluğun, bir devletin parçası olması... Bugünkü coğrafi sınırlar savaşlarla anlaşmalarla şekillenmiş. Paylaşılan miras, ortak geçmişe dayalı bir şeydir (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019).”

Yukarıda alıntılanıldığı şekli ile siyasi sınırların değişkenliği ve kültürel alan sınırları ile örtüşmemesi genel olarak vurgulanmıştır. Aynı zamanda kültürel varlık için tanımlanan üstün evrensel değer, ulusal sınırların ötesinde bir anlayışla değerlendirilmesi gerektiğine değinilmiştir.

Sınır aşırı mirasın kültürel alanda olduğu kadar ekonomik alanda da güçlü yanlarından bahsedilmiştir. Sınır aşırı turizmi destekleyen kültürel rotalar ile belirli bir güzergâh üzerindeki kültürel alanlar önem kazanabilir. Özellikle yollar kategorisinde yapılacak tematik çalışmalar “sınır aşırı kültürel rotalar” konusunda yol gösterici olacaktır. Görüşlerden birkaçı şöyledir:

“Bu ortaklıklar tabii kültürel anlamda hem birleştirici belki hem de finans açısından, kültürel turizm açısından farklı açımları olabilecek bir şey...”

“Kültürel rotalar var, bir de bölgesel kalkınma, sürdürülebilir kalkınma açısından da iyi bir şey, çünkü baskıyı dağıtıyor. Herkes aynı alanlara gideceğine biraz yayılıyor, taşıma kapasitesi için de iyi. Herkes

yararlınsın. Kırsal alanlar da yararlınsın..." (UZ-02, kişisel görüşme, 26 Aralık 2018)

Kültürel Rotalar başlığı altında Türkiye'nin potansiyel sınır aşırı mirası İpek Yolu'nun bir uzantısı olarak Bursa yeni bir sınır aşırı seri adaylık olarak değerlendirilebilir mi?

"Açıkçası bu benim aklımda; çünkü Bursa'nın ipek merkezi olması adaylık için çok önemli bir yön. Üretimin kısmi olarak devam etmesi çok önemli, bunu canlandırmak için ipekçilik ile ilgili müze açıldı. Bunun çeşitli köylerde köylülerle birlikte yapılması için girişimler devam ediyor. İpek Yolu benim aklımda ve hatta Valencia bu konuda bize başvurdu, ipek üretimini canlandırabilir miyiz diye, çünkü Bursa ile Valencia arasında ipekçilik üzerine çeşitli ilişkiler olmuş." (UZ-07, kişisel görüşme, 14 Ocak 2019)

"İpek Yolunun karadan giden bir sistemi var bizim ülkemizden de geçiyor. Deniz İpek yolu var. Bunlar barış, kültür birleştirici bir öge olarak önemli konular. Onun için birleştiren şeyleri kullanarak kültür üzerinden barışı destekleyen bir ortak proje yaptığınız zaman, korumak için kavga etmemeniz lazım, değil mi? Ulusalda kalmaması, evrensel değer ulusun üstüne çıkıyor." (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019).

Kültürel Rotaların yanı sıra tematik çalışmaların önemine de dikkat çekilmiştir.

"Adaylıkların bir tema etrafında biçimlenmesi mantıklı oldu."

"Tematik çalışmaların amacı bu, az temsil edilen başlıklarda araştırmaları ve işbirliklerini artırarak onların listeye girmesini desteklemek. (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)."

"Bu tür tematik birlikteliklerle varlıkları hem sayıca 1 başlığa indirebilirsiniz. Serinin maksadı bu aslında bu varlıklar aynı üstün evrensel değeri paylaşıyor. (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)."

"Dünya tarihinde önemli bir aşamayı coğrafi olarak izleyebileceğimiz bir güzergâh olabilir.

Aynı zamanda Sınır Aşırı Miras kavramınının, Dünya Mirası Komitesi'nin tanımladığı 5C Stratejisi'ne (Güvenilirlik- Credibility, Koruma- Conservation, İletişim-Communication, Kapasite Geliştirme -Capacity Building, Topluluk-Community) uygun olduğu belirtilmiştir. Her düzeyde Dünya Mirası kavramının ve ilkelerinin daha iyi anlaşılması, günümüzün koruma zorluklarıyla yüzleşmek için yasal araçları güncelleme, varlık kategorisi ile ilgili yeni bir yaklaşım geliştirmek, toplulukları anlamak, tanımlamak ve güçlendirmek için kapasite geliştirmek açısından 5C Strateji'ne katkıda bulunmaktadır (Tablo 3.1). Bu konudaki görüşler:

“Sınır Aşırı Adaylıklar, Komite'nin 5C Stratejisine denk düşen en önemli adaylıklardan bir tanesidir.” (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıklara ihtiyaç duyulmasının nedenleri uzmanlara sorulmuştur. En önemli gerekçe, “kültürler arası iletişim üzerinden barışı desteklemek” olmuştur. İkinci gerekçe, “Siyasi sınırlar ile kültürel sınırların örtüşmemesi”; üçüncü ise “ortak koruma yaklaşımı geliştirmek” ve “uluslararası işbirliğini teşvik etmek” olmuştur.

“Bonn, Katar ve İstanbul'daki UNESCO toplantılarına görevli olarak katıldım. Orada da bu seri adaylıklara ne kadar önem verildiğini gözlemledim. İnsanlar, farklı ülkeler bir araya geliyorlar, işbirliği yapıyorlar, bu çok zenginleştiriyor.” (UZ-07, kişisel görüşme, 14 Ocak 2019)

Tablo 3. 2 Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylık Kategorisine ihtiyaç duyulmasının sebepleri ile ilgili uzman görüşleri değerlendirmesi

	SINIR AŞIRI – ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIK KATEGORİSİNE İHTİYAÇ DUYULMASININ SEBEPLERİ	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Kültürler arası iletişim üzerinden barışı desteklemek	UZ-02, UZ-04, UZ-05, UZ-06, UZ-09, UZ-10, UZ-11, UZ-12	8/14
2	Siyasi sınırlar ile kültürel sınırların örtüşmemesi	UZ-04, UZ-05, UZ-06, UZ-08, UZ-09, UZ-10, UZ-12	7/14
3	Ortak Koruma yaklaşımı geliştirmek	UZ-01, UZ-04, UZ-06, UZ-09, UZ-10, UZ-11, UZ-12	7/14
4	Uluslararası İşbirliğini teşvik etmek	UZ-02, UZ-03, UZ-07, UZ-09, UZ-10, UZ-11, UZ-12	7/14

Tablo 3. 2 Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylık Kategorisine ihtiyaç duyulmasının sebepleri ile ilgili uzman görüşleri değerlendirmesi (devamı)

	SINIR AŞIRI – ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIK KATEGORİSİNE İHTİYAÇ DUYULMASININ SEBEPLERİ	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
5	Evrensel değerleri ön plana çıkarmak	UZ-05, UZ-06, UZ-08, UZ-09, UZ-12	5/14
6	5C Stratejisi: Güvenilirlik (Credibility), Koruma (Conservation) İletişim (Communication), Kapasite Geliştirme (Capacity Building), Topluluk (Community)	UZ-02, UZ-10, UZ-12	3/14
7	Dünya Mirası Listesi'nin aşırı büyümesine önlem	UZ-01, UZ-10, UZ-12	3/14
8	Her toplumun geçmişine ve değerlerine saygı duyulması	UZ-05, UZ-07, UZ-08	3/14
9	Tematik Çalışmaları desteklemesi	UZ-08, UZ-10, UZ-11	3/14
10	Adaylık Dosyalarını birleştirerek maliyeti düşürmek	UZ-10, UZ-11	2/14
11	Listeyi daha iyi yönetilebilir hale getirmek	UZ-10, UZ-11	2/14
12	Gelişme sağlaması	UZ-07, UZ-11	2/14
13	Yönetim, kalkınma, turizmin gelişmesi	UZ-02, UZ-12	2/14
14	Kültürel varlığın çekirdek alanı ile tampon bölgesi sınırlarının başka ülke sınırlarının içinde kalması	UZ-04, UZ-11	2/14
15	Küreselleşmenin etkisi ile Ortak Ağ oluşturması	UZ-07, UZ-12	2/14
16	Komite, ICOMOS ve IUCN tarafından desteklenmesi	UZ-10, UZ-11	2/14

Bu soru kapsamında Sınır Aşırı Adaylıklara gereksinim duyulmasının nedenleri incelenmeye çalışılmıştır.

7. Sınır Aşırı Seri Adaylıkların tespiti ve korunmasını nasıl değerlendirirsiniz?

“Seri adaylıkların gerekçelerinden birisi koruma ve listedeki temsiliyet anlamında yönetilebilir olması; ekonomik ve teknik anlamda kolaylık sağlaması; korumada işbirliğini ve ülkeler arası ortak çalışmayı desteklemesidir. Kendi ülkenizin sınırları içinde kapalı kalmaktansa, o paydaşlarla bir araya gelerek, toplantılar yapılarak, ortak bir ekipler oluşturuluyor. Bu açıdan da destekleniyor; ancak çok zor, dil sıkıntısı olduğu için sürekli terminoloji çevirisi yapmak zorunda kalıyorsunuz. Uzmanların ortak dili bilmesi gerekiyor.” (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

“Seride kurgu çok önemli ve her şey çok daha uzun süren, çok daha yavaş ve bürokratik oluyor. En basit karar alınması için 3 yerine 30 paydaşla uğraşıyorsunuz. Alınan kararlar Bakanlık’a, uzmana, dosya hazırlayana, Belediye Başkanına uymalı...” (UZ-02, kişisel görüşme, 26 Aralık 2018)

“Selanik’te Bizans kültürü ile bütün Bizans eserlerinin olduğu, Afrika’da Anadolu’da, Suriye’de, ...vs. onların envanterini yapmak istiyorlar, korunması için. Çok önemli kültür mirası var ama ya ulusal olarak benimsenmediği için ya da din farkı olduğu için bunlar göz ardı ediliyor, ihmal ediliyor. Bu tür şeyleri birleştirmek için iyi niyet ve istek olması lazım. Bunun için kaynak olması gerekiyor. Yunanistan Bizans İmparatorluğu’nun mirasçısı olarak kendini gösteriyor; Türkiye’de başkenti var ama kabul edilmiyor. Burada tezat var. Nasıl işlem görüyor? İşte camiye çevirmeye çalışıyor. Müze olanları bile camiye çevirmeye çalışıyor. Bir çatışma ortamı oluyor. Değişik ülkelerde farklı devletler kurulduğu için onların ulusal politikaları farklı olduğu için bu şeyler çatışma konusundan soyutlanıp kültür mirası düzeyine gelebilmesi için baya bir çaba gerekiyor. Koruma uzmanları var. Türkiye’de Bizans uzmanları var ama ne kadar etkinler, ne kadar sözleri dinleniyor.” (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019)

“Bazı kategorilerde çok yığılma var, artık listenin çeşitlenmesi lazım. Ülkeler arasında da kültürel diyalogun geliştirilmesi anlamında da katkı sağlıyor. Böyle bir süreçte listeye o alanları ortak bir çatı altında dâhil ettiğiniz zaman o artık o ülkelerin ortak mirası haline geliyor. Ortak mirası koruma bakış açısı geliştirme konusunda da katkı sağlıyor.” (UZ-11, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

Tablo 3. 3 Sınır Aşırı Seri Adaylıkların tespiti ve korunması ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi

	SINIR AŞIRI SERİ ADAYLIKLARIN TESPİTİ ve KORUNMASI	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Uluslararası Kültürel Diyalogun Geliştirilmesi	UZ-02, UZ-05, UZ-06, UZ-07, UZ-09, UZ-10, UZ-11	7/14
2	Paydaşların Koordinasyonu	UZ-02, UZ-07, UZ-08, UZ-09, UZ-10, UZ-11	6/14
3	Ortak Koruma Modeli oluşturulması	UZ-01, UZ-05, UZ-09, UZ-10, UZ-11	5/14

Tablo 3. 3 Sınır Aşırı Seri Adaylıkların tespiti ve korunması ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi (devamı)

	SINIR AŞIRI SERİ ADAYLIKLARIN TESPİTİ ve KORUNMASI	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
4	Ortak Niyet ve Siyasi İrade	UZ-02, UZ-05, UZ-06, UZ-07, UZ-10	5/14
5	Korumaya bakış açısının ülkeden ülkeye farklılık göstermesi	UZ-01, UZ-03, UZ-05, UZ-07	4/14
6	Ortak Miras Alanlarının tespit edilmesi	UZ-04, UZ-06, UZ-09, UZ-11	4/14
7	Çatışma halindeki ülkelerdeki kültürel varlıkların korunması	UZ-03, UZ-05, UZ-06, UZ-07	4/14
8	Özgünlük, Bütünlük ve Koruma Durumu değerlendirmesi	UZ-03, UZ-08, UZ-09	3/14
9	Tematik Çerçeve	UZ-03, UZ-04, UZ-08	3/14
10	UNESCO'nun verdiği kararlarla ICOMOS'un verdiği kararların farklı olması	UZ-01, UZ-02, UZ-04	3/14
11	Seriye oluşturan bileşenlerin seçimi	UZ-04, UZ-10	2/14
12	Ortak Değerlendirme Modeli oluşturulması	UZ-01, UZ-04	2/14
13	Dünya Mirası Sistemi'nin politikleşmesi	UZ-05	1/14
14	Tespit ve Korumada Katılım	UZ-08	1/14
15	Koruma ve listedeki temsiliyet anlamında yönetilebilir olması	UZ-10	1/14
16	Ekonomik ve teknik anlamda kolaylık sağlaması	UZ-10	1/14
17	Uygulama Rehberi'nin sınır aşırı seri adaylıklar için güncellenmesi	UZ-04	1/14
18	Geçici Liste'deki varlıkların bağlanarak birlikte sunulması	UZ-03	1/14

8. Türkiye ve komşularını düşündüğünüzde önerebileceğiniz potansiyel sınır aşırı seri adaylıklar nelerdir?

“Mesela Antik Likya Uygarlığı içindeki, Phaselis'i Pınarlı'yı, Patara'dan Mira'ya kadar bir sürü antik kent var, ayrı ayrı yapabiliydik. Mesela Helen Tiyatroları, Hristiyanlığın Kentleri (St. Paul), Anadolu'daki Garnizon kentleri... Bu tür tematik birlikteliklerle varlıkları hem sayıca bir başlığa indirebilirsiniz. Serinin maksadı bu aslında bu varlıklar aynı üstün evrensel değeri paylaşıyor. Ayrı ayrı listeye alınmasını isteyince zorlarsın, birine dini merkez, birine idari merkez diyebilirsiniz birer kriter ile, ama bir araya

getirerek bir üstün evrensel değer altında toplayabilirsiniz.” (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

“Dünya tarihinde önemli bir aşamayı coğrafi olarak izleyebileceğimiz bir güzergâh olabilir. Dünya’da başka yerde görülmeyen sadece o coğrafya ile sınırlı hikâyeler çok önemli...” (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

“Astronomi, Boşluk Analizi sonucu desteklenen temalardan biri... Muhtemelen o dosyaların hazırlık aşamaları çok eskilere dayanıyordur. Tematik çalışmalar sonrasında listeye giren güzel örneklerden biri (Astronomi ile ilgili bir çalışma grubu var). Tematik çalışmalar, 1994’te ilk yapılan Boşluk Analizi’nden sonra ortaya çıkmıştır.” (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

“İnsan Evrimi, prehistorik döneme ait izler var. Liste’de Tarih öncesi döneme ait çok temsil edilen varlık pek bulunmamaktadır... Türkiye’de bu konuda bir toplantı yapılacaktı. Tematik çalışmaların amacı bu, az temsil edilen başlıklarda araştırmaları ve işbirliklerini artırarak onların listeye girmesini desteklemek gerekir. Astronomi teması buna örnek verilebilir.” (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

Türkiye için sınır aşırı ve ulus aşırı miras alanları önerilerinde bazı uzmanlar tarafından konu önceliklendirmesi yapılmıştır. Bu bağlamda, yollar kategorisine önem verildiğini görmekteyiz. Yapı tipleri ve Dönem Yapıları Mirası kategorilerinde seriyi oluşturan tüm bileşenlerin özgünlük ve bütünlük değerlendirmelerinin yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Konu hakkında bazı uzmanların fikirleri şöyledir;

“Avrupa’da olan "limes" grubunun Türkiye ayağı, Via Egnatia, İpek Yolu öncelikli başlıklar. Onun dışında köprüler, manastırlar, Ermeni mimarisi, ahşap camiler konularında çalışmalar yürütülmesi, özgünlük ve bütünlük ölçütleri açısından değerlendirmeler yapılması gerekiyor. Örneğin Antakya’daki St. Pierre kilisesi, hemen girişine yapılan otelle birlikte Dünya Mirası olabilir mi? Selçuklu kervansaraylarına yapılan müdahaleleri biliyoruz. Dünya Mirası olma şansları nedir?” (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019)

“Akdamar için Kültür Bakanlığı’nın düşüncesi ne? Akdamar Dünya Mirası olabilecek bir kompleks, kalıntılar var, kilise var. Başka Ermeni kaleleri var. Şimdi politik olarak bir itiraz yoksa bunlara bakıp, Kültür Bakanlığı ile görüşüp, böyle bir şey düşünüyor musunuz diye karşılıklı konuşmak uygun olur diye düşünüyorum, sonuçta devlet politikası... Akdamar Dünya Mirası olmaya değer; ama onu seriye koyduğunuz zaman, öteki tarafta kiminle eşleşecek? Karşı tarafta yapılmış olan bazı değerler var. Biraz fazla restore edilmiş, ekler yapılmış. Gerçekten harekete geçmek ayrı bir konu, uygulama yapılması ayrı bir konu, teorik bir çalışma ayrı bir konu.” (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019)

“İpek Yolu olabilir. Mimar Sinan olabilir. Via Egnatia olabilir. Limes’ler olabilir. Limesler (Roma İmparatorluğu Sınırları) de ayrı bir arkeolojik araştırma konusu. Köprüler olabilir: Osmanlı’nın Balkanlar’daki Yolu, Bulgaristan’dan Bosna’ya giden yol üzerinde (Bulgaristan, Kosova, Arnavutluk) kalabilen varlıklar. Kule evler olabilir. Ne durumda, Dünya mirası olabilecek konu mu ona bakmak lazım. Üstün evrensel değerde mi yerel değerde mi ona bakmak lazım. Kosova’da Kule evler var, savaşta yıkıldı, onarıldı. İç mekânları bozuldu, gerçi geleneksel sanatçılarla onarmaya çalıştılar ama bizdekine bakalım, bizdeki evrensel değere ulaşıyorsa önerilebilir.” (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019)

“İpek yolu’nun bir bölümü listede yer almakta; diğer bölümlerle ilgili çalışmalar sürüyor. Biz de gözlemci ülke gibi yer alıyoruz. Biz ülke olarak henüz buna girmedik. İpek yolu ile ilgili diğer ülkelerin başladığı çalışmalarda da sıkıntılar sürüyor.” (UZ-11, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

Tablo 3. 4 Türkiye’nin Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylık Potansiyeli ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi

	TÜRKİYE’NİN SINIR AŞIRI – ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIK POTANSİYELİ	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	İpek Yolu (Kervansaraylar)	UZ-03, UZ-04, UZ-05, UZ-06, UZ-07, UZ-08, UZ-09, UZ-10, UZ-11, UZ-12, UZ-13, UZ-14	12/14

Tablo 3. 4 Türkiye'nin Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylık Potansiyeli ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi

	TÜRKİYE'NİN SINIR AŞIRI – ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIK POTANSİYELİ	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
2	Likya Uygarlığı (Xantos- Letoon da bağlanabilir)	UZ-02, UZ-03, UZ-04, UZ-05, UZ-10, UZ-12, UZ-13	7/14
3	Mimar Sinan'ın Yapıları	UZ-02, UZ-06, UZ-07, UZ-08, UZ-09, UZ-11	6/14
4	Gürcü- Ermeni Kiliseleri, Manastırları (Ani, Akdamar, Ermeni kaleleri), Ermeni Taş Ustalığı	UZ-04, UZ-05, UZ-06, UZ-10, UZ-12, UZ-14	6/14
5	Ceneviz Kaleleri	UZ-04, UZ-05, UZ-06, UZ-09, UZ-12	5/14
6	Via Egnatia	UZ-06, UZ-09, UZ-11, UZ-12, UZ-14	5/14
7	Roma Lejyoner kentleri (Zerzevan Kalesi, Dara Antik Kenti)	UZ-01, UZ-09, UZ-10, UZ-11	4/14
8	Köprüler: Uzunköprü, Justinianus Köprüsü (Erken Osmanlı Dönemi), Bitlis'teki Malabadi Köprüsü (Anadolu Beylikleri Dönemi), Cisri Mustafa Paşa, Sava Drava	UZ-05, UZ-06, UZ-12	3/14
9	Su kanatları (İran'ın sunduğu, bizde de var ama su kuyularının kullanılması ve geleneğini devam ettirmesi önemli)	UZ-01, UZ-04, UZ-09	3/14
10	Zeytinyağı ve Şarap Üretim Alanları (Kültürel Peyzaj)	UZ-08, UZ-10, UZ-12	3/14
11	Bağdat Demiryolu üzerindeki demiryolu yapıları	UZ-01, UZ-05, UZ-08	3/14
12	Roma İmparatorluğu Sınırları (Limes)	UZ-06, UZ-09	2/14
13	Helen, Roma Tiyatroları	UZ-04, UZ-10	2/14
14	Modern Mimari Miras	UZ-02, UZ-08	2/14
15	Bizans Mimarisi	UZ-02, UZ-11	2/14
16	Somut Olmayan Kültürel Miras	UZ-02, UZ-08	2/14
17	Mitra Gizem Alanları	UZ-01, UZ-12	2/14
18	Çatalhöyük (Nevalı Çori, Suriye ve Mezapotamya)	UZ-02, UZ-12	2/14
19	Hitit uygarlığı izleri	UZ-02, UZ-12	2/14
20	Mısır Uygarlığı İzleri	UZ-02	1/14
21	Prehistorik Alanlar (Göbeklitepe, vb.)	UZ-04	1/14
22	Taş oyma yaşam alanları, kaya yerleşimleri	UZ-04	1/14
23	Mimari Akımlar (Gotik, Art Nouveau, vb.)	UZ-04	1/14

Tablo 3. 5 Türkiye'nin Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylık Potansiyeli ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi (devamı)

	TÜRKİYE'NİN SINIR AŞIRI – ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIK POTANSİYELİ	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
24	Kule Evler	UZ-06	1/14
25	Anadolu'daki Ticaret Yolları	UZ-08	1/14
26	Hristiyanlığın Kentleri (St. Paul, vb.)	UZ-10	1/14
27	Ahşap Direkli Camiler	UZ-10	1/14
28	Selçuklu Mimarisi (Medreseler)	UZ-11	1/14

“İpek yolu var, Balkanlarla biz bir çalışma yürütebiliriz. Balkan ülkeleriyle sonuçta çok ortak değerimiz var. Bazı Roma dönemi, Bizans dönemi gibi dönemsel olarak çalışılabilir. Selçuklu mimarisi açısından medreseler, sınır ötesine taşınabilir. Bizim Selçuklu medreselerine ilişkin Geçici Liste’de olan varlığımız var. Daha sonra belki bunları çalışırız, uluslararası bir ölçeğe taşırız. Dediğim gibi bunlar zamanla deneyimlenerek yapılacak şeyler. Önce ulusal olarak deneyimleyip sonra uluslararası ölçeğe taşınabilir.” (UZ-11, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019).

“Güvenlik nedeniyle de her alanı önerebilecek durumda değiliz. Şu anda bir sınırimız savaştan kapalı durumda, Ermenistan ile görüşmüyoruz. Doğu tarafı o kadar sıkışmış durumda ki ve bu bahsettiğimiz yaşam izleri kayboluyor aslında. Kayıt altına alınamadan çoğu şey yok oluyor. Hasankeyf’te barajın asıl amacı vadide mağaraları önermek olabilirdi ama koskoca bir proje yapıldı.” (UZ-04, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019).

8. Sınır Aşırı Seri Adaylıkları sınıflandırmak istersek sizce bağlayıcı ortak noktalar neler olabilir?

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıkların sınıflandırılmasında bağlayıcı ortak noktaların başında kültürel etkileşim ve yapı tipleri gelmektedir. Bu bağlamda, kültürel ilişkiler sonucu Türkiye coğrafyasında çok sayıda ortaklık bulunmaktadır. Sınıflandırmada bağlayıcı ortak noktalar ile ilgili değerlendirmeler şöyledir:

“Bir kültürün izleri, kültürel yol, askeri mimari, arkeolojik değer olarak kalan izleri. Perslerle olan sınır ve çok önemli bir yer. Sarnıçlar var. Suriye’de de var ama şimdi ne kadarı kaldı bilmiyorum. Suriye’ye giden askeri yollar var.

Limes, Roma İmparatorluğu Askeri mirasının izleri... Kervansaraylar var, hat üzerinde kalan daha saygılı onarılmışları alınabilir. Sadece yapılar değil, kültürel ilişki bağlayıcı ortak nokta olabilir. Çin ve Hindistan ile olan bağlar, onların izleri olabilir.” (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019)

“Kültür peyzajları olabilir. Belli yaşam tarzları olabilir. Göçerlik olabilir. İran’da bir dosya vardı, 2015’te Bonn’da görüşüldü. Mevsimsel konaklama alanları, böylece onların mekân içinde yaşam döngüsü takip edilebiliyor. Çok etkileyici bir adaylıktı, soyut miras ile birlikte. Belki böyle bir öneri geliştirilebilir.” (UZ-04, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

“Şu anki coğrafi sınırlarla o zamanki sınırlar çok farklı... Bugünkü coğrafi sınırlar farklı bir Taraf Devletin sınırları içinde olabilir ama ortak bir coğrafyada paylaştıkları kültürel değerler olabilir. Böyle bir başlık olabilir. Geçmiş bir zamanda ortak bir İmparatorluğun, bir devletin parçası olması... Bugünkü coğrafi sınırlar savaşlarla anlaşmalarla şekillenmiş. Paylaşılan miras, ortak geçmişe dayalı bir şeydir. Balkanlarda da ortak miras var, şu an ayrı ayrı olabilir ama geçmişte ortak kültür vardı.” (UZ-10, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019)

Tablo 3. 6 Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların sınıflandırılmasında bağlayıcı ortak noktalar ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi

	SINIR AŞIRI – ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIKLARIN SINIFLANDIRILMASINDA BAĞLAYICI ORTAK NOKTALAR	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Kültürel Etkileşim	UZ-01, UZ-02, UZ-03, UZ-06, UZ-10, UZ-12, UZ-13	7/14
2	Yapı Tipleri	UZ-05, UZ-06, UZ-07, UZ-08, UZ-09, UZ-12	6/14
3	Bir Kültürün İzleri	UZ-06, UZ-09, UZ-10, UZ-12, UZ-13	5/14
4	Mimar	UZ-01, UZ-08, UZ-09, UZ-11, UZ-12	5/14
5	Tema	UZ-05, UZ-08, UZ-10, UZ-11	4/14

Tablo 3. 5 Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların sınıflandırılmasında bağlayıcı ortak noktalar ile ilgili uzman görüşlerinin değerlendirilmesi (devamı)

	SINIR AŞIRI – ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIKLARIN SINIFLANDIRILMASINDA BAĞLAYICI ORTAK NOKTALAR	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
6	Ticaret	UZ-01, UZ-02, UZ-03, UZ-12	4/14
7	Kültürel Peyzaj & Üretim Biçimleri (Zeytin, şarap, vb.)	UZ-04, UZ-05, UZ-08, UZ-12	4/14
8	Yapım Teknikleri	UZ-05, UZ-07, UZ-08, UZ-09	4/14
9	Mimari Üslup ve Gelenekler	UZ-05, UZ-08, UZ-09, UZ-12	4/14
10	Kültürel Yol / Kültürel Rotalar	UZ-06, UZ-08, UZ-09	3/14
11	Askeri Strateji / Askeri Yollar / Askeri Mimari	UZ-01, UZ-06, UZ-09	3/14
12	Kültürel / Doğal	UZ-07, UZ-11	2/14
13	Somut / Somut Olmayan	UZ-07, UZ-08	2/14
14	İnanç	UZ-01	1/14
15	Arkeolojik Değerler	UZ-11	1/14
16	Mimari Dönem	UZ-11	1/14
17	İşlev	UZ-10	1/14

9. Sınır Aşırı Mirası oluşturan değerlendirme kriterleri nedir?

Sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylıkların değerlendirilmesinde tekil adaylıkların değerlendirme kriterleri geçerli olup, buna ek olarak tanımlanan üstün evrensel değer kriterlerini seriyi oluşturan bütün bileşenlerin sağlaması gerekmektedir. Böylece serinin bütünlüğü sağlanabilir. Örneğin, ulus aşırı seri adaylık (ii) ve (iv) kriterleri ile Dünya Mirası Listesi'ne önerilecek ise seriyi oluşturan bütün bileşenler her iki kriteri de sağlamalıdır. Bir bileşen sadece (ii) kriterini sağlıyorsa, o bileşen serinin dışında bırakılır. Bu durum tartışmaya açıktır. Bu noktada serinin mi yoksa her bir bileşenin ayrı ayrı üstün evrensel değer kriterlerinin değerlendirilmesi mi önemlidir sorusu sorulmalıdır. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, 2015 yılında Dünya Mirası Listesi'ne (iii) (iv) ve (vi) kriterleri ile alınan "Efes Antik Kenti" adaylık değerlendirme sürecinde, seriyi oluşturan bileşenlerden "Meryem Ana Evi" sadece (vi). Kriterle ilişkili olduğundan ICOMOS tarafından

seriden çıkarılması önerilmiştir. Ancak bu bileşen, serinin üstün evrensel değerini bütünülediği için adaylık senaryosundaki gerekçeleri anlatılarak seriye dâhil edilmiştir.

“ICOMOS’un net bir görüşü var. Seri adaylık söz konusu olduğunda bütün adaylıkların bütün bileşenlerinin bütün kriterleri sağlaması gerekiyor. (UZ-04, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019).”

“Bileşenler tek başına bütün kriterleri karşılayacak, birlikteliği de bir bütün olarak bir hikâye anlatacak. O seçmecenin gerçekten bir üstün evrensel değeri karşılaması gerekiyor. (UZ-10, kişisel görüşme, 5 Ocak 2019).”

Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların Değerlendirme Kriterlerine ilişkin uzman görüşlerinde yeni kriterlerin tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Üstün Evrensel Değeri bir temaya dayanıyorsa veya bir temanın temsilcisi ise bu durum seri adaylıklar için ek bir değerlendirme kriteri olabilir.

“Biriciklik mi, bence tema bakımından çok biricik bir şey çıkabilir. Geçici Liste’de dosyasına bakarsanız, karşılaştırmalı analiz bölümünde bir tane cümle var. O kadar güveniyoruz ki kendimize o dosyada, “Bu medeniyet sadece bu coğrafyada yaşadığı için başka bir karşılaştırma örneğimiz yoktur” diye yazıyor.” (UZ-10, kişisel görüşme, 5 Ocak 2019)

“Her bir bileşene aynı kriterler uygulanmış oluyor. O zaman zorunlu bir şekilde bağlanmış oluyor. Siz bir şekilde üstün evrensel değeri ifade etmişseniz, her bir bileşen bunu sağlamak zorunda. Bütünlüğünün bir arada görülmesinin tek tek listeye girmelerine kattığını görmek istiyorum. Bunlar üstün evrensel değeri olan varlıklar. İki ülke bunları ayrı ayrı da aday gösterebilir. Aynı zamanda birlikte olmalarından bir artı çıkıyor olmalı; o artı nedir? O artı bir bütünlük arz ediyor olması. Birlikte önerildiğinde daha iyi anlaşılıyor olmalı; bu durumda aynı kriterleri sağlıyor olmaları ve bir temada onların bir arada tutulması, bana daha mantıklı geliyor.” (UZ-04, kişisel görüşme, 5 Ocak 2019)

Tablo 3. 7 Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların Değerlendirme Kriterlerine ilişkin uzman görüşlerinin değerlendirilmesi

	SINIR AŞIRI SERİ ADAYLIKLARIN DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Yeni kriterler tanımlanmalı	UZ-02, UZ-03, UZ-07, UZ-08, UZ-10, UZ-13, UZ-14	7/14
2	Seriye oluşturan bütün bileşenlerin aynı kriterleri sağlaması	UZ-03, UZ-04, UZ-10	3/14
3	Temaların temsilcisi olması kriteri olmaması	UZ-08, UZ-09, UZ-10	3/14
4	Ortak mirası anlatmak için kullanılacak mimari terminoloji	UZ-01, UZ-09	2/14
5	Uygulama Rehberinin yeniden düzenlenmesi	UZ-02, UZ-03	2/14
6	Doğal-kültürel ve karma seri varlıklar için kriterlerin tanımlanması	UZ-02, UZ-08	2/14
7	Değerlendiren uzmanların yeterli olmaması	UZ-05, UZ-09	2/14
8	Dilin getirdiği ortaklık	UZ-01	1/14
9	Değerlendirmelerin çok öznel olması	UZ-05	1/14
10	Seriye oluşturan bileşenlerin seçim kriterleri tanımlanmalı	UZ-10	1/14
11	Serinin Bütünlük ve Özgünlük kriterlerini sağlıyor olması	UZ-10	1/14
12	Kriterlerin sınırlayıcı olması	UZ-08	1/14

10. Sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylıklar için mevcut 10 kriter üstün evrensel değeri tanımlamak için yeterli mi? Seri olduğunda bu kriterlere ek bir değerlendirme kriteri olabilir mi?

Sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylıklar için mevcut 10 kriterin üstün evrensel değeri tanımlamak için yeterli olup olmadığı ile ilgili soruya görüşülen uzmanların %50'si yeterli yanıtını verirken %50'si ek kriterler tanımlanması gerektiğini söylemiştir. Kriterlerin yeterli olduğu görüşünde olan uzmanlar, genel ifadelerin kapsayıcı ve tanımlayıcı olduğunu ileri sürmüştür. Bu konudaki görüşler şöyledir:

“Yeni bir kriter düşünmedim doğrusu. Kriterler bütün hepsini içine alıyor.” İnsan dehasının en üst düzeyde temsilcisi olmak” endüstri mirası için de geçerli olabilir. Kriterleri değiştirmek veya yeni kriter getirmek ne katacak? Neyi dışlıyor? Seri, bütünlüğü sınırlarla bölünmüş. Kriterler çok geniş diye

düşünüyorum. Yeni bir kriter ne olabilir?” (UZ-06, kişisel görüşme, 10 Ocak 2019)

“Bu kriterlerin yeterince esnek, çok sıkıntı olduğunu düşünmüyorum. Üstün evrensel değerin iddia edilebileceği ana başlıklar orada var diye düşünüyorum. Üstün evrensel değeri oluşturan kriterleri karşıladığını düşünüyorum.” (UZ-04, kişisel görüşme, 5 Ocak 2019)

Tablo 3. 8 Sınır Aşırı Seri Adaylıkların Değerlendirme Kriterleri ile ilgili uzman görüşleri

	SINIR AŞIRI SERİ ADAYLIKLARIN DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylıklar için mevcut 10 kriter üstün evrensel değeri tanımlamak için yeterlidir.	UZ-01, UZ-04, UZ-05, UZ-06, UZ-09, UZ-11, UZ-12	7/14
2	Sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylıklar için mevcut 10 kriter üstün evrensel değeri tanımlamak için yeterli değil, ek kriterler tanımlanmalıdır.	UZ-02, UZ-03, UZ-07, UZ-08, UZ-10, UZ-13, UZ-14	7/14

11. Sınır Aşırı Seri Adaylıklar Dünya Mirası Listesi'ndeki mevcut adaylıklara eklenerek geliştirilebilir mi, yoksa yeni bir adaylık olarak mı ele alınmalı?

“Önereceğiniz varlığın tek başına güçlülüğüne bağlı, ANİ mesela tek başına da güçlü bir varlık, onu tek başına da sunabilirsiniz. Onu seri varlık olarak sunarsanız daha güçlü hale geliyorsa onu seri adaylık olarak da sunabilirsiniz. Hem tek hem seri olarak da sunulabilir. Mimar Sinan'ın Selimiye Camisi başyapıt olarak orada duruyor. İleride Mimar Sinan'ın Eserleri olarak düşünürseniz seri olarak sunulduğunda da Selimiye oraya da dâhil edilebilir. Her ikisi de olabilir. Xantos Letoon var mesela Xantos... Geçici Liste'de Nike Uygarlıkları olarak ayrı bir liste de var, Xantos onun içinde de var. Varlığın hangi kategoride temsil edilmesinin daha güçlü olabileceği ile ilgili...” (UZ-11, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019).

Tablo 3. 9 Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların değerlendirilmesi ile ilgili uzman görüşleri

	Sınır Aşırı Seri Adaylıklar Dünya Mirası Listesi'ndeki mevcut adaylıklara eklenerek geliştirilebilir mi, yoksa yeni bir adaylık olarak mı ele alınmalı?	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Sınır Aşırı Seri Adaylıklar yeni bir adaylık olarak ele alınmalıdır.	UZ-01, UZ-02, UZ-03, UZ-04, UZ-06, UZ-07, UZ-08, UZ-11, UZ-12, UZ-13, UZ-14	11/14
2	Sınır Aşırı Seri Adaylıklar Dünya Mirası Listesi'ndeki mevcut adaylıklara eklenerek geliştirilebilir.	UZ-02, UZ-05, UZ-08, UZ-09, UZ-10, UZ-11	6/14

12. Sınır Aşırı Seri Adaylıklar ile Tekil Adaylık değerlendirme süreçleri aynı mıdır?

“Bütün süreçler aynı... Tek bir dosya teslimi yapılıyor. Tek bir dosya tesliminde bütün Taraf Devletler adına imza sunulması gerekiyor. Mesela listede ulus aşırı seri adaylıklar var diyelim. Raporlama süreçlerine giriyoruz. 6 yılda yapılan Periyodik raporlama var, o raporlama da bir tane olmak durumunda... Bütün bileşenler için bir teslim yapıyorsunuz. Bütün bileşenleri aynı potada değerlendiriyorsunuz. Her biri için ayrı ayrı yapmıyorsunuz. Bütün ülkeler o adaylık için tek bir rapor sunuyor. Bütün seri sistemi tek bir varlık gibi düşünülüyor; ama dosyalarda ayrı ayrı imzaların bulunması şart. Bütün değerlendirme süreçleri tekil bir varlık için nasılsa, onlarda da aynı. ICOMOS misyonu aynı anda belli bir dönem içerisinde, alanın büyüklüğüne göre, ICOMOS adına 3-4 günlük Misyon ziyareti için 1 tane uzman görevlendirilir. Koruma yönetim sistemini inceler, sınırlarına bakar, paydaşlarla toplantı yapar ve raporunu hazırlayıp ICOMOS'a teslim eder. Seri adaylıklarda eğer tema ülke içinde sınırlıysa, mesela Afrodias' ta 2 parça, birbirine çok yakın 2 bileşen; Bursa'da 7 bileşen ile seri adaylık, tek bir uzman tarafından değerlendirildi. Ulus aşırı seri adaylıklarda tek bir uzman bütün ülkelerdeki bileşenlere bakıyor mu? Yoksa her biri için ayrı uzman mı atanıyor? Çünkü 30 tane yapı için ayrılacak süre belli, 2-3

aylık misyon gerekir, incelemek, raporlamak için... 30 tane yapı için 2-3 uzman görevlendiriliyor olabilir. Ortak bir raporlama yapılıyor olabilir.” (UZ-10, kişisel görüşme, 5 Ocak 2019)

13. Sınır Aşırı Seri Adaylıklar için üstün evrensel değer yaklaşımı nasıl olmalı?

“Seride üstün evrensel değer kurgusu çok önemli ve her şey çok daha uzun süren, çok daha yavaş ve bürokratik oluyor. En basit karar alınması için 3 yerine 30 paydaşla uğraşıyorsunuz. Bu kararlara Bakanlık’a, uzmana, dosya hazırlayana, Belediye Başkanına uyması gerekiyor...” (UZ-02, kişisel görüşme, 26 Aralık 2018)

14. Sınır Aşırı Seri Adaylıkların güçlü yanları nelerdir?

“Sınır Aşırı Adaylıkların güçlü yanı ülkeler arasında işbirliği ve ortak bir koruma anlayışı yaratma adına oldukça güçlü, zaten listenin oluşturulma amacı da o ülkelerin hem kendi sınırları içerisinde varlıklarını, üstün evrensel değer taşıyan, dünya açısından ortak bir miras olduğu kabul edilen alanların korunmasını sağlamak hem de bu ülkeler arasındaki işbirliğini teşvik etmektir. Pek çok ülkeyi ortak bir amaç içerisinde birleştirerek çalıştırabilirsiniz. Zorluğu da işbirliğini sağlamak, kurumlar arası koordinasyon, ortak bir fikir birliği sağlamak zaman zaman ülkeler arasındaki kapasite farkı da olabilir. Kültürel mirasın korunması, yönetilmesi konusunda kapasite farkı da varsa, kimi ülkeler bu işi çok daha çabuk yönetebilirken ele alabilirken kimi ülkeler teknik kapasite bakımından, verimlilikle yürütemeyebilirler.” (UZ-11, kişisel görüşme, 8 Kasım 2019).

Tablo 3. 10 Sınır Aşırı Seri Adaylıkların güçlü yanları üzerine uzman görüşleri

	Sınır Aşırı Seri Adaylıkların güçlü yanları	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Uluslararası İşbirliği, Kültürlerarası Diyalog, Katılım	UZ-01, UZ-02, UZ-07, UZ-08, UZ-09, UZ-10, UZ-11	7/14
2	Ortak Kültür – Ortak Miras – Ortak Sorumluluk Ortak Hafıza, Bilginin Sürdürülebilirliği Ortak Kültürel Mirasın Korunması	UZ-01, UZ-05, UZ-06, UZ-09, UZ-10, UZ-11	6/14

Tablo 3. 9 Sınır Aşırı Seri Adaylıkların güçlü yanları üzerine uzman görüşleri
(devamı)

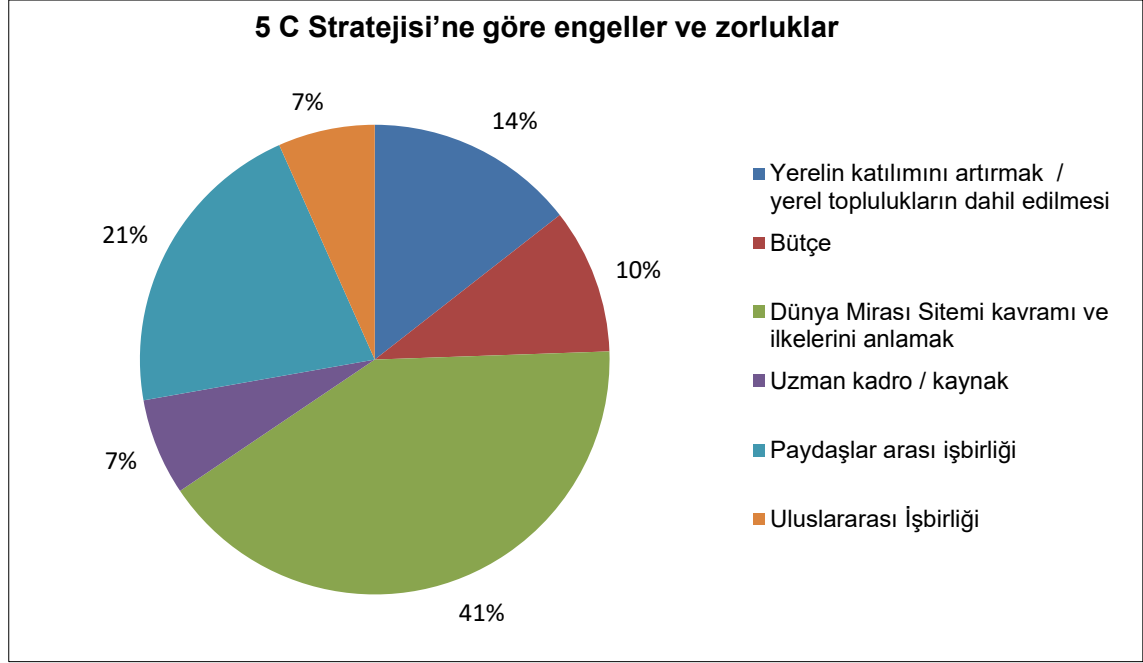
	Sınır Aşırı Seri Adaylıkların güçlü yanları	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
3	Dünya barışına katkı (Çatışmaların Çözümü)	UZ-02, UZ-05, UZ-06	3/14
4	Benzer adaylıkların birlikte sunulmasıyla üstün evrensel değerlerin güçlendirilmesi	UZ-03, UZ-7	2/14
5	Temaların bütünleşmesi	UZ-04, UZ-08	2/14
6	Evrensel değerleri ortaya çıkarması; Din, dil farkı olmadan herkesin geçmişine ve değerlerine saygı duyulması	UZ-07, UZ-08	2/14
7	Dünya Mirası Listesi'nin temsiliyetinin artması	UZ-10, UZ-11	2/14
8	Dünya Mirası Listesi'nin daha iyi yönetilebilir hale gelmesi	UZ-10, UZ-11	2/14
9	Turizm ve ekonominin gelişmesi için bir araç	UZ-02, UZ-09	2/14
10	Ülkeler arası eşitsizliğin giderilmesi	UZ-02	1/14
11	Ülkeleri teşvik etmesi	UZ-03	1/14
12	Kapasite artırma	UZ-10	1/14
13	Ekonomik ve teknik anlamda kolaylık sağlaması	UZ-10	1/14

15. Sınır Aşırı Seri Adaylıkların zayıf yanları nelerdir?

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri adaylıklar, önemli ölçüde tek bir adaylıktan daha fazla çaba gerektirir ve yasal konular söz konusu olduğunda daha karmaşık yapıdadır. Öncelikle, seri ulus aşırı Dünya Mirası adaylık dosyalarının hazırlanması daha fazla kaynak, rehberlik ve aktif ortak işbirliği gerektirir. Uluslararası toplantılarda belirlenen ve tartışılan bu adaylık dosyalarının detaylandırılmasına ilişkin bazı engeller ve zorluklar şöyledir:

- Çok fazla temel bilgi gereklidir;
- Karmaşık adaylık dosyalarının detaylı hazırlanmasını destekleyen özel bir sistem yoktur;
- Örtüşen ve tekrar eden veriler, farklı belgeleme süreçleri, coğrafi referanslar, koruma stratejilerindeki standartlar ve ulusal politikalar nedeniyle zorluklar yaşanabilir;
- Veri değişimi ve ortak veri kullanımı ihtiyacı;

- Eleştirel düşünceye dayalı kararlara ihtiyaç vardır ve uygun uzmanlığa yeterli erişimi olmayan makamların kararlarıyla sınırlı olmamalıdır;
- Teknik uzmanlık eksikliğidir.

Şekil 3. 3 5C Stratejisi'ne göre engeller ve zorluklar (Sidorenko, 29 – 31 October 2013)

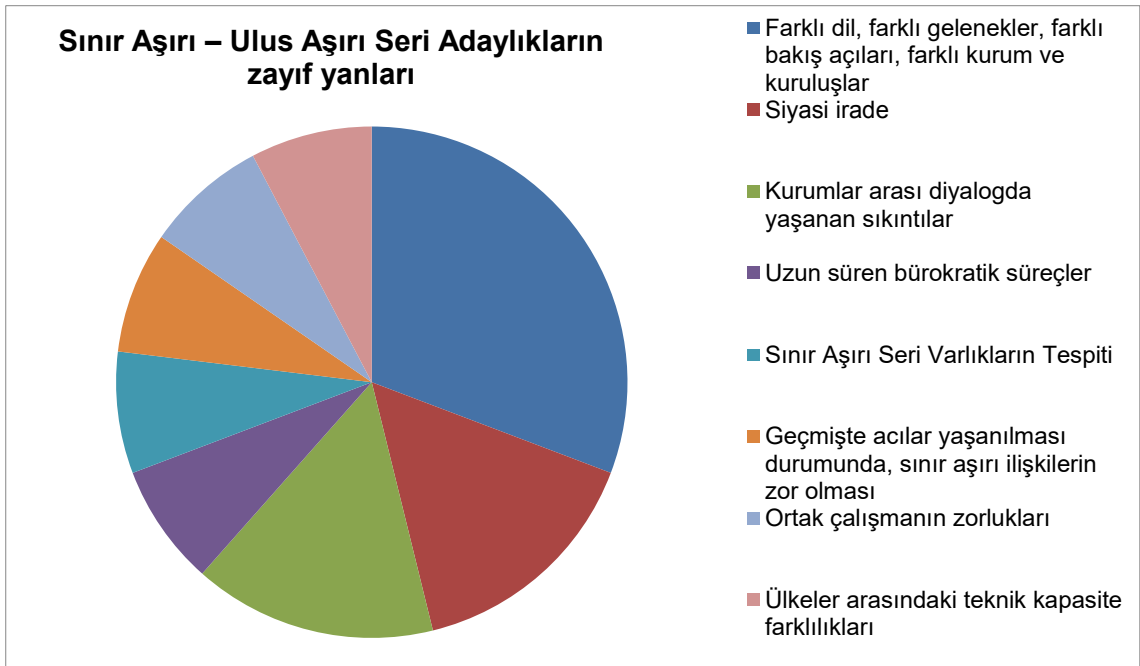
Sınır aşırı / ulus aşırı seri miras ile ilgili zorluklardan bahsedilirken 5C Stratejisi'ndeki engellere değinilmiştir. Dünya Mirası Komitesi'nin tanımladığı 5C Stratejisi (Güvenilirlik-Credibility, Koruma-Conservation, İletişim-Communication, Kapasite Geliştirme-Capacity Building, Topluluk-Community)ile ilgili olarak, CSEE (National Focal Points of Central, South-East and Eastern European Countries) tarafından yapılan anket sonuçlarına göre en büyük zorluk, Dünya Mirası Sistemini, kavramları ve ilkeleri anlamak olmuştur. İkincil zorluk ise paydaşlar arası işbirliği olarak ifade edilmektedir. Yerelin katılımını artırmak, bütçe, uzman kadro eksikliği, uluslararası işbirliği diğer engel ve zorluklar olarak belirtilmiştir.

Tablo 3. 11 Dünya Mirası Komitesi'nin tanımladığı 5C Stratejisi (UNESCO, 2020)

1. Koordinasyon (Coordination) *Bütün paydaşlar arasında etkin koordinasyonun sağlanması	-Koordinasyon ekibi (Devlet ve kuruluşların yerel yetkililerinden oluşan devletlerarası koordinasyon komitesi) - Uygulama stratejileri için eylem planı geliştirmek - Yönetimde şeffaflık ilkesi - Uzmanlar İletişim Ağı - Bilginin etkin yönetimi ve belgelerin standartlaştırılması
2. Güvenilirlik (Credibility) Katılan Taraf Devletlerin güvenilirliğini güçlendirmek	- Önerilen sınır aşırı seri varlık DML'nin güvenilirliğine katkıda bulunmalıdır. - Ortak yönetim bir coğrafi bölgeye özgü varlıkların daha iyi anlaşılmasını sağlar. - Korumada bütüncül yaklaşım sağlanmalıdır.
3. Koruma (Conservation) Bütünleşik Koruma	-Bütüncül koruma yaklaşımı, -Üstün Evrensel Değer, bütünlük, özgünlük değerlerinin korunması, -Doğal, sosyal süreçler ve gelişme süreçleri nedeniyle değişimin kaçınılmaz olduğu durumlarda koruma-gelişme dengesi, -Koruma değerleri ile kamu yararı arasında denge sağlanmalıdır.
4. Kapasite Geliştirme (Capacity Building) Kapasite geliştirme için etkili ölçütler geliştirme	-Bilgi, varlıkların etkin korunması ve yönetilmesinin anahtarıdır. Öğrenmenin her yönü teşvik edilmelidir. -Mesleki eğitim teşvik edilmelidir. -Uzmanlar tarafından bilgi aktarımı sağlanmalıdır. -Belgeleme: Seri Varlıklar ile ilgili bozulma ve müdahaleler belgelenmelidir. -Yerel halkın turizm konusunda eğitilmesi, sosyal ve ekonomik fayda sağlaması açısından önemlidir. -Alan Yönetimi (yerel düzeyde sürekli eğitimin sağlanması; izleme, raporlama ve ziyaretçi yönetimi)
5. İletişim (Communication) Kamu farkındalığını ve desteğini artırmak	-Ortak iletişim stratejisi geliştirilmesi, - Yerelin bilinçlendirilmesi, -Ortak görsel kimliğin oluşturulması, -Üstün evrensel değer anlaşılmaması, sağlanmalıdır.
6. Yerel Topluluklar (Local Communities)	-Yerel toplulukların Dünya Miras Alanı'nın değerlerini anlaması, -Yerel toplulukların bilgilendirilmesi, - Yerelin yönetim sistemine dâhil edilmesi, sağlanmalıdır.

Sınır Aşırı Adaylık dosyalarının hazırlanmasındaki zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, farklı koruma yaklaşımına sahip Taraf Devletlerin koordinasyonu kolay olmamaktadır. Özellikle Taraf Devlet ve bileşen sayısının çok fazla olduğu karmaşık yapıdaki seri adaylıklarda koordinasyon sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu konuda uzman görüşü şöyledir:

“İpek Yolu’nda yüzlerce bileşen var. Her birine bakmak ve her ülkede aynı derecede detaycı olmak gerekiyor. Bir ülke daha üstün körü yapıyor, bir ülke daha detaylı inceliyor. O da olmaz. Belirli bir yöntem var izlemek zorunda olduğunuz ve o yöntemi her yerde tutarlı bir şekilde yapacaksınız. Bunu tek elden bir ekip yapmıyor. 5 ülke varsa, 5 elden, 5 ayrı ekip çalışıyor. Bir de o ekiplerin koordinasyonu var. Formatı aynı olacak, yaklaşım aynı olacak. Çok büyük projeler... (UZ-02, kişisel görüşme, 26 Aralık 2018)”

Şekil 3. 4 Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıkların Zayıf Yanları (Uzman Görüşmeleri) (Akçabozan Taşkiran, 2021)

Tablo 3. 12 Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların zayıf yanları ile ilgili uzman görüşleri

	Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Seri Adaylıkların zayıf yanları	UZMAN GÖRÜŞLERİ	ORAN
1	Farklı dil, farklı gelenekler, farklı bakış açıları, farklı kurum ve kuruluşlar	UZ-03, UZ-04, UZ-09, UZ-11	4/14
2	Siyasi irade	UZ-02, UZ-09	2/14
3	Kurumlar arası diyalogda yaşanan sıkıntılar	UZ-07, UZ-10	2/14
4	Uzun süren bürokratik süreçler	UZ-02	1/14
5	Sınır Aşırı Seri Varlıkların Tespiti	UZ-06	1/14
6	Serinin bütünlüğünün korunamaması	UZ-06	1/14
7	Geçmişte acılar yaşanılması durumunda, sınır aşırı ilişkilerin zor olması	UZ-07	1/14
8	Ortak çalışmanın zorlukları	UZ-11	1/14
9	Ülkeler arasındaki teknik kapasite farklılıkları	UZ-11	1/14

3.2 Sınır Aşırı Seri Mirasın Tespiti ve Belgelenmesi

3.2.1 İlke ve Ölçütler

▪ Terminoloji

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Mirasın tespiti, belgelenmesi geliştirilmesi ve korunması ile ilgili temel ilkeleri ortaya koyabilmek için öncelikle terminolojinin koruma üzerine uluslararası metinlerdeki karşılığına bakılmıştır. Farklı Taraf Devletler tarafından Dünya Miras Alanları için farklı tanımlar kullanılmaktadır. Sınır Aşırı seri varlıklar için Dünya Miras Komitesi ve Dünya Mirası Sözleşmesindeki tanımlar kesin ve tutarlı olmalıdır.

Uygulama Rehberi'nde (Paragraf 137) Seri Varlıklar:

- Aynı tarihi, kültürel gruptaki varlıklar,
- Aynı coğrafi bölgedeki varlıklar,

c) Aynı jeolojik, jeomorfolojik oluşuma sahip, aynı bio- coğrafi bölgede bulunan veya aynı ekosisteme sahip bileşen parçalarının oluşturduğu varlıkları kapsamaktadır.

▪ **Adaylık Formatı**

Sınır aşırı ve ulus aşırı seri varlıklar için adaylık formatının genel çatkısı aynı olmakla birlikte bir takım farklılıklar içermektedir. Format aşağıdaki bölümleri içerir:

1. Varlığın belirlenmesi

Teklif edilen varlığın sınırları, aday gösterilen varlık ve tampon bölge (eğer varsa) arasında açık bir biçimde ayırım yapılarak net olarak tanımlanır. Haritalar, hangi arazi parçasının ve/veya suyun aday gösterildiğini kesin olarak belirlemek üzere yeterli ölçüde detaylandırılır. Varlığın ve tampon bölgenin (varsa) sınırlarını göstermek üzere detaylandırılmış, Taraf Devletin resmi olarak güncellenmiş yayınlanmış topografya haritaları da mevcut ise basılı olarak temin edilir. Eğer bir adaylık net olarak tanımlanmış sınırları içermiyorsa “eksik” farz edilir (Uygulama Rehberi, 2017, s. 35).

2. Varlığın tanımlanması

Varlığın tanımlanması, tarihi ve gelişimi hakkında genel bir görüşü içerir. Haritalanan tüm bileşen parçalar belirlenir ve tanımlanır. Özellikle, seri adaylıklar önerildiğinde, bileşen parçaların her biri açıkça tanımlanmalıdır. Varlığın Tarihi ve Gelişimi, varlığın bugünkü formuna nasıl ulaştığını ve maruz kaldığı önemli değişiklikleri tanımlar. Bu bilgi, varlığın üstün evrensel değere sahip olduğu ve bütünlük ve/veya özgünlük koşullarını karşıladığı argümanını desteklemek için ihtiyaç duyulan önemli bilgileri sunar (Uygulama Rehberi, 2017, s.35).

3. Kaydedilme Gerekçesi

Bu bölümde varlığın neden Üstün Evrensel Değer'e sahip olduğu açıklanmalıdır. Seri adaylıklarda serinin Üstün Evrensel Değeri'nin açıklanması ve seriyi oluşturan her bir bileşenin ayrı ayrı bu değeri sağlaması gerekmektedir. Hem ulusal hem uluslararası düzeyde, DML'de yer alsın veya almasın, benzer varlıklarla bağlantılı olarak varlığın karşılaştırmalı analizi de sunulmalıdır. Karşılaştırmalı analiz, aday

gösterilen varlığın hem ulusal hem uluslararası bağlamda önemini açıklamaktadır. Bu sayede, karşılaştırma analizi ile varlığın özgünlük ve bütünlük değerleri de sorgulanmaktadır.

4. Koruma durumu ve varlığı etkileyen faktörler

Seri varlığı oluşturan her bir bileşenin mevcut koruma durumuna ilişkin bilgiler (varlığın fiziksel durumu ve alınan koruma önlemleri hakkında bilgiler dâhil) içerir. Bileşenleri etkileyen faktörlerin, tehditlerin bir tanımını da içerir. Bu bölümde sunulan bilgiler, gelecekte aday gösterilen seri varlığın koruma durumunu izlemek için gerekli olan temel verileri kapsamalıdır.

5. Koruma ve Yönetim

Dünyanın her yerindeki koruma girişimleriyle ilgili araştırmalarla desteklenen uygulama deneyimi, sınır aşırı korumayı başlatmak ve uygulamak için tek bir model olmadığını göstermektedir. Benzerliklere ve çok sayıda ortak noktaya rağmen, sınır aşırı korumanın en etkili yaklaşımları yerelden doğmuştur, konuya göre uyarlanır ve her bölgenin benzersiz ihtiyaçlarına ve çıkarlarına uyarlanır.

Sınır aşırı koruma sürecinin dört aşaması bir sınır aşırı koruma girişiminin başlatılması ve geliştirilmesi için gereklidir. Bu aşamalar şunlardır: tespit, geliştirme, sunma ve değerlendirme. Bu aşamaların her biri, ilk girişimle başlayan ilerlemeye yardımcı olan bir dizi önemli unsur içerir.

Sınır aşırı koruma çabalarının teşhisi ve geliştirilmesi konusunda rehber ilkeler sunulmalıdır. Bir dizi ilke, teknik, strateji ve kavram, korumada sınır aşırı hareket etmenin temel gerekçelerini belirleyerek, değişim için bir seçim olup olmadığını belirleyerek, koruma sorununun kapsamını ve korumada sınırları aşmanın gerekliliği vurgulanmalıdır. Durumu dikkatlice teşhis ettikten sonra, tespiti ve geliştirilmesi için çalışmaya başlamak ve uygun bir süreç ve diyalog tasarlamaya başlamak önemlidir. Sınır Aşırı Seri Dünya Miras Alanlarının yönetiminde:

- Dünya Mirası Listesi'ne alındıktan sonra bileşenler arasındaki anlamlı diyalogların sürdürülmesi,
- Her bir bileşen parçasının bütüne nasıl katkıda bulunduğunun açıklanması ve yorumlanması,

- Seri olma özelliğini diyalog ve işbirliğini teşvik etmek için kullanma,
- Geliştirme ve olası tehditler hususunda bilgi paylaşımı,
- Korumaya yönelik yaklaşımların uyumlu hale getirilmesi,
- Ortak koruma ve yönetim planı hazırlanması,
- Merkezi veya eş-güdümlü veri toplama ve belgelemenin sağlanması, önemlidir.

6. İzleme

Taraf Devletler, sınır aşırı veya ulus aşırı seri varlığın koruma durumunu ölçmek ve değerlendirmek için mevcut ve teklif edilen temel göstergeleri, onu etkileyen faktörleri, varlığa ilişkin koruma önlemlerini, bunların incelenme sıklığını ve sorumlu yetkililerin kimliğini dâhil eder.

7. Dokümantasyon

Seri oluşturulan her bir bileşen ile ilgili belgeleme ve arşiv çalışması yapılmalıdır.

8. Sorumlu yetkililerin irtibat bilgileri

Her bir Taraf Devlet adına sorumlu yetkililerin iletişim bilgileri yer almalıdır.

9. Taraf Devletler adına imza

Ortak Adaylık Dosyasını hazırlayan her bir Taraf Devletin imzası yer almalıdır.

▪ Zorluklar

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası alanları, özellikle Dünya Mirası Sözleşmesinin ilkelerine uygundur. Bir alanın Üstün Evrensel Değer'i sınırların ötesinde tanınır ve ortak Dünya Mirasının korunması ve yönetimi yoluyla uygulanır. Aynı zamanda, bu alanlar hem başvuru sürecinde hem de UNESCO DML'ye kaydedildikten sonra sorumlular için özel zorluklar oluşturmaktadır.

Tüm seri Dünya Miras alanlarında olduğu gibi, ulus aşırı alanların Üstün Evrensel Değer'i bir bütün olarak doğrulanmalı ve aynı zamanda her bir bileşenin katkısı tanımlanmalıdır. Bu, ilgili tüm taraflar arasında yakın bir koordinasyonu gerektirmekte, bu sayede fikir birliğine ulaşmak için dil ve muhtemelen kültürel farklılıkların da üstesinden gelinmesi gerekmektedir.

Böyle bir beyan için, tablo halinde analizler, değerlendirmeler ve karşılaştırmalar yapmak faydalı olabilir. Ön koşul olarak, ilgili tarafların bundan önce birlikte aday gösterilecek alaları ve tampon bölgeleri seçmiş olmaları gerekmektedir. Son olarak, ilgili Taraf Devletlerin yönetim sistemleri, farklı hukuk sistemlerinin izin verdiği ölçüde uyumlu hale getirilmelidir. Bu, uluslararası düzeyde daha fazla araştırma ve koordinasyon gerektiren özel bir zorluktur.

Bir Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Dünya Mirası alanının kaydedilmesinden sonra, tüm bileşenlerin veya bileşen parçalarının anlamlı ve etkili bir şekilde, başka bir deyişle, standartlaştırılmış ve aynı zamanda uyarlanmış bir şekilde ortak yönetilmesi özellikle önemlidir. Bunun için tüm katılımcılar arasında sürekli görüş alışverişinde bulunmak zorunludur. Ayrıca, ortak stratejiler ve projeler uygulanmalı ve halkla ilişkiler faaliyetleri tüm alanın ortak Üstün Evrensel Değerini vurgulamaya yönelik olmalıdır. Yalnızca tek tek bileşen parçalarıyla ilgili tek taraflı iletişim, sınır aşırı veya ulus aşırı bir Dünya Mirası alanının temel ilkesiyle çelişir.

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri adaylıklarla ilgili olarak altı çizilmesi gereken önemli konular:

- Diyalog seviyesi - uzmanlar, kurum ve kuruluşlar vb. arasında;
- Tespit ve koruma sistemlerini uyumlaştırmanın zorlukları;
- Ulus Aşırı Koordinasyon Komiteleri oluşturma pratikleri olarak sıralanabilir.

▪ **Üstün Evrensel Değerin Belirlenmesi**

Serinin bir bütün olarak üstün evrensel değeri olması gerekmektedir. Uygulama Rehberinde her bir parçanın üstün evrensel değere sahip olması gerekmediği belirtilmiştir (UNESCO, 2013). Bu konuda seriyi oluşturan yeterli sayıda bileşenin bir bütünlük içermesi ve birlikte bir senaryo anlatması tavsiye edilmektedir.

Serinin iki ya da daha fazla bileşenden oluşması gerekmektedir. İki veya daha fazla bileşenin üstün evrensel değeri karşılaması/tanımlaması gerekmektedir.

Seri adaylıklar, Dünya Miras Sistemi'nin geleceğinde, aynı üstün evrensel değere sahip varlıkların tek bir tema altında birleştirilmesinde önemli bir rol

oyunmaktadır. Üstün Evrensel Değeri tanımlamada tek bir bileşenin yeterli olmadığı durumlarda, seri olma durumu üstün evrensel değer gerekçelerini de artırabilir.

- **Seriye Oluşturan Bileşenler**

Seri adaylıklar, listedeki benzer değerlere sahip varlıkların sayıca artışını azaltmak veya önlemek amacıyla bir strateji oluşturabilir. Seri varlıklar DML'deki Dünya Miras Alanı sayısını azaltmaktadır. Bir seride çok sayıda bileşen olabilmektedir. Böylece Komite'nin Taraf Devletlere varlık sayısında kısıtlama getirmesi söz konusu olabilir.

Aşamalı seri varlıklar farklı alanlar arasındaki bilgi aktarımını da desteklemektedir. Dünya Mirası kriterleri; bütünlük, özgünlük, koruma ve yönetim ile birlikte Üstün Evrensel Değer'i tanımlamaktadır. Bütünlük açısından seri varlıklar tekil varlıklara göre daha karmaşık yapıda ve daha zordur.

Adaylık Sürecinde serinin kapsamının detaylı tanımlanması gerekmektedir. Potansiyel serinin kapsamı açık ve net bir şekilde belirlenmelidir. Potansiyel aşamalı seri adaylıklarda, farklı kriterlerin eklenmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda, tekil adaylık yerine neden seri varlık olarak değerlendirildiğinin gerekçeleri de belirtilmelidir. Seri varlıkların karmaşık yapıda olması: kriterlerin sayısı, bileşen parçalarının sayısı, Taraf Devletlerin sayısı, bileşenler arası mesafe vb. unsurlar aday gösterilmeden önce değerlendirilmelidir.

Seri varlıklar tek yönetim alanı veya bütünlük coğrafi alan ile çevrelendiği zaman bileşenler fark edilemeyebilir. Örneğin bir kıyı oluşumu gibi birbirine bağlı, sürekli bir doğal alan söz konusu olduğunda, bu birbirine bağlı bütüncül bir oluşumdur. Böyle bir seri varlıkta bileşenleri tanımlanamayabilir. Bu durumda olan seri varlıkların yönetimi, korunması ve sunumu açısından seri olma durumu önemli olmayıp, tek bir varlık gibi düşünülmelidir.

Seri veya bir ağı oluşturan bileşen parçaları da kendi içinde gruplandırılabilir. Sınır Aşırı Dünya Miras Alanı tekil varlıklar için de kullanılabilir. Tren yolu gibi tek bir varlık bir veya daha fazla ulusal sınırdan geçiyorsa sınır aşırı dünya miras alanı olarak değerlendirilebilir.

▪ **Seriye Oluşturan Bileşen Parçalarının Bağlanması**

Mevcut seri adaylıklara yeni varlık (bileşen) eklemelere ilişkin olarak, Taraf Devletlerin mevcut varlığa bir değer katması ve mevcut varlığın bütünlüğünü artırmayı hedeflemesi gerekmektedir ve varlık “katalog” undan kaçınılmalıdır. Seriyi oluşturan varlıkların seçiminde üstün evrensel değeri artırması ve senaryonun bütününe katkıda bulunması önemlidir. Ekleme durumunda varlığın tam olarak kabul edilmesi için katılan tüm Taraf Devletinin hepsinin imzasının olması gerekmektedir.

Seriyi oluşturan Bileşen alanların seçim gerekçeleri uyumlu hale getirilmelidir. IUCN'nin değerlendirme raporunda sunulan analize dayanarak, bileşen parçaları arasındaki “işlevsel bağlantılar” kavramı tartışılmıştır (IUCN , 2009). Bu bağlantıların dikkate alınması gerektiği kabul edilmiştir. Bunlar; peyzaj bağlantıları, ekolojik bağlantılar, jeomorfolojik veya jeolojik bağlantılar, biyolojik bağlantılar ve kurumsal bağlantılardır. Bir seri varlığın etkili bir şekilde korunması için gerektiğinde işlevsel bağlantıları da gereklidir. Bu bağlantılar, aday gösterilen varlığın değerlerine veya kurumsal bağlantılara (örneğin bir alan yönetimi tarafından korunan) dayanan peyzaj, ekolojik, evrimsel veya habitat bağlantısı sağlayan bağlantılar olarak düşünülmelidir.

▪ **Seriyi Oluşturan Bileşen Parçaları Sayısı**

Seriyi oluşturan bileşenler için kesin bir sayı olmamakla birlikte, bileşen sayısı kriterlere göre değişmektedir. Bileşenlerin sayısı, varlığı etkin bir şekilde yönetme kapasitesi ile sınırlandırılabilir.

Seri varlıklarda bileşen sayısı çok fazla olduğunda DML'deki varlık sayısını da sayıca artırarak sıkıntı oluşturabilir. Bu konuda Komite ve Danışma Organlarının, bileşen parçalarının seriyeye dâhil edilmesi konusunda seçici olmaları tavsiye edilmiştir.

Seri varlıklar, Üstün Evrensel Değer ile ilgili olarak varlığın “senaryosu” nu anlatmak için gerekli olan, yeterli sayıda bileşen içermelidir. Bu bağlamda, kendi başına önemli bir değere sahip olmayan ve varlığın değerine önemli ölçüde katkıda bulunmayan bileşenlerin seriyeye eklenmesinden kaçınılmalıdır. Üstün Evrensel

Değer'i oluşturmak ve seri varlığın bütünlüğünü sağlamak için yeterli olan sayıda bileşeni içermesi önerilmektedir.

Ayrı bileşen parçalarının serinin üstün evrensel değerine katkıları:

- Varlığın seri olarak listeye alınması için kriterlere gerekli özelliklerin eklenmesi,
- Varlığın bütünlüğünü önemli ölçüde artırmak,
- Varlığın daha etkin bir şekilde yönetilmesini ve korunmasını sağlamak, olarak sıralanabilir.

Seriye sadece daha iyi yönetilmesi ve korunması gerekçesiyle yeni bileşenler eklenebilir ancak; bu çok istenilen bir durum değildir. Seri adaylıkta yer alacak her bir bileşenin seriye dâhil edilmesi için bir gerekçe olması gerekir.

Aşağıdaki durumlarda seri adaylıklara eklemeler yapılabilir:

- Önceden listeye alınmış bir varlığın değerini güçlendirmek veya bütünlüğünü önemli ölçüde artırmak amacıyla genişletilebilir.
- Eklemeler, yeni ölçütlerin ve bileşen parçalarının eklenmesi ile varlığın yeniden adlandırılması yoluyla yapılabilir.
- Olası eklemeler seri adaylık süreci sırasında belirtilmemiş ise ve bileşen parçaları üstün evrensel değeri desteklemiyorsa; bu tür eklemeler ancak önemli bilgilere dayanan gerekçelerle yapılabilir.

▪ **Kriterler**

Dünya Mirası Listesi büyük ölçüde bir süreçtir ve süregelen sosyal ve tarihsel bağlamında görülmelidir (Francioni 2008, s.5). Liste, 1972'deki başlangıcından bu yana, ağırlıklı olarak Batılı dini anıtlardan, yaşayan kültürel peyzajlara, sınır ötesi güzergâhlara ve modern yapılara doğru değişmiştir. Aslında, bu belirgin değişiklikler, tipolojilerin ifadesini korurken, kriterlerin değişen miras anlayışlarına uyum sağlamada etkinliğini en iyi şekilde göstermektedir.

Seri varlıkların adaylık sürecinde, başta öngörülemeyen yeni kriter ve bileşenlerin eklenmesine izin verilmelidir. Örneğin Üstün Evrensel Değer kriterlerinde, kültürel peyzaj ile ilgili özel bir madde bulunmamaktadır. Kültürel Peyzaj ile ilgili olarak, mevcut kriterlere "doğal çevre ile ilişkisi ve karşılıklı etkileşimi" bilgisi eklenebilir.

Tablo 3. 13 Dünya Mirası Listesi Mevcut Üstün Evrensel Değer Kriterleri ve Seri Adaylıklar için Önerilen Kriterler (Akçabozan Taşkiran, 2021)

	Mevcut Kriterler	Önerilen Kriterler
Kriter (i)	İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt olması;	Seriye oluşturan bileşenlerin ayrı ayrı birer başyapıt olması veya bir bütün olarak; insanoğlunun yaratıcı dehasını göstermesi;
Kriter (ii)	Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi;	Seriye oluşturan bileşenlerin ayrı ayrı veya bir bütün olarak; Şehir planlaması, kültürel peyzaj, mimari veya teknoloji alanındaki gelişmeler üzerinde, ortak kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde önemli bir insani etkileşim sergilemesi;
Kriter (iii)	Yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait eşsiz veya üstün bir tanıklık teşkil etmesi;	Tarihte belirli bir coğrafyaya yayılmış olan yaşayan veya yok olmuş medeniyetlerde ya da bir kültürel geleneğin coğrafyadaki izleri;
Kriter (iv)	İnsanlık tarihinin belli dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari veya teknolojik bütün veya tabiat örneği olması;	Seriye oluşturan bileşenlerin her birinin insanlık tarihinin belli dönemi veya dönemlerini göstermesi, ayrıca serinin bir bütün olarak mimari ve teknolojik açıdan üstün olması veya eşsiz bir tabiat veya kültürel peyzaj örneği olması;
Kriter (v)	Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlerle has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması;	Geleneksel insan yerleşimlerinin, Ortak bir kültür alanına has kara veya deniz kullanımına veya geri dönülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması;
Kriter (vi)	Üstün evrensel öneme sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir);	Üstün evrensel öneme sahip yaşayan ortak değerler, gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir);

Diğer bir öneri ise “Kültürel Peyzaj”ın bir değer olarak yorumlanmasıdır. Özgünlük ve bütünlük değerine ek olarak varlığın “kültürel peyzaj değeri” de

değerlendirilebilir. Bu konu, bazı sınır aşırı seri varlıkların değerlendirilmesinde tamamlayıcı olabilir. Ayrıca, yapılan kriter değerlendirmeleri sonucunda karma alan (mixed sites) önerilerine yeni kriterler eklenebilir. Bu kapsamda mevcut kriterlere ek olarak, seri adaylıklar için önerilen kriterler Tablo 3. 12'de yer almaktadır (Tablo 3. 12).

Önerilen kriterlere “seriyi oluşturan bileşenlerin ayrı ayrı veya bir bütün olarak” ifadesi eklenerek serinin üstün evrensel değeri vurgulanarak, seriyi oluşturan her bir bileşen parçasının da bu üstün evrensel değeri destekleyecek nitelikte de olabileceğinin altı çizilmiştir. Örneğin, Ulus Aşırı Seri varlıklardan Le Corbusier'in Eserleri için seçilen bileşen parçaları incelendiğinde, her yapının tekil olarak belirlenen Üstün Evrensel Değer kriterlerini tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, oluşturulan seri bir bütün olarak Üstün Evrensel Değer kurgusunu desteklemektedir. Bu durum tekil olarak DML'ye önerilemeyecek nitelikte olan bileşen parçaları için de bir avantaja dönüştürülebilir.

▪ **Uygulama Rehberi**

Uygulama Rehberi'nde seri varlıklar, özel varlıklar olarak geçmektedir. Bu konuda Taraf Devletlere tavsiye ve destek verilmesi gerektiğine değinilmiştir. Sınır aşırı bir varlık olması için Taraf Devlette yer alan mevcut bir Dünya Mirası varlığının genişletilmesi teklif edilebileceği söylenmektedir (Uygulama Rehberi, 2017, parag. 136). Sınır aşırı ve ulus aşırı varlıklara ilişkin bütün değişiklikler ilgili bütün Taraf Devletlerin mutabakatını gerektirir (Uygulama Rehberi, 2017, s.44).

Uygulama Rehberi'nde Periyodik Raporlama süreci ile ilgili olarak, bölgesel alışveriş ve işbirliği için bir fırsat olarak ve özellikle sınır aşırı ve uluslararası varlıklar olması durumunda, Taraf Devletler arasında aktif eşgüdüm ve eşzamanlamayı geliştirmek için kullanılabileceğine ilişkin bir karar yer almaktadır (Karar 41 COM 11, 2017).

▪ **Seri Dünya Miras Alanlarının Yönetimi**

Seri adaylıkların karmaşık yapıda olması, sözleşmenin güvenilirliğini etkilemekte ve Danışma Organlarının ve Dünya Miras Merkezi'nin iş yükünü artırmaktadır. Bu

durumda, varlıkların yönetilebilir olması önemlidir. Değerlendirme ve izleme konusunda da zorluklar olabilir.

Seri Dünya Miras Alanlarının Yönetimi konusunda serinin bütün parçalarının yönetimi ve seriyi oluşturan her bir bileşen parçasının yönetimi söz konusudur. Seri adaylıklar için birinci öncelik, her bileşen parçasının korunması ve yönetimi için etkin bir şekilde çalışılmasıdır. Ayrıca tüm bileşen parçaları arasında iletişim ve koordinasyonu sağlayacak üst yönetim sistemi tanımlanmalıdır. Uygulama Rehberi'ne göre (108-118. Paragraf) tüm Dünya Miras Alanları için varlığın üstün evrensel değerini korumaya yönelik bir yönetim sistemi gerekmektedir (UNESCO, 2013). Bu hüküm seri varlıklar için de geçerlidir.

Üstün Evrensel Değer'i korumanın ortak amaçlarını belirlemek için tüm bileşen parçalarının yönetiminin uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin gereklilikleri ile ilgili olarak izleme ve periyodik raporlamanın koordinasyonu yapılmalıdır. Ayrıca, bir seri adaylık için yönetim sisteminin, bir Dünya Miras Alanı olarak uyum ve etkinliğini artırmak üzere koordinasyonun gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda bir değerlendirme yapılarak seri varlığın yönetilebilir olup olmadığına karar verilmelidir. Ayrıca Uygulama Rehberi'ndeki gereklilikleri de karşılamalıdır.

Dünya Miras Komite toplantısı tavsiye kararlarına göre (UNESCO, 2010):

- Farklı dil ve kurumsal kültür ve yerel toplulukları dâhil etme gerekliliği,
- Katılımcı yönetim: Seriyi oluşturan her bileşenin yönetimine bütün paydaşların katılımı,
- Seri varlığın önemini daha geniş bir kitleye aktarma zorluğu, vurgulanmıştır.

Farklı yönetim yapılarını planlı bir şekilde bir araya getiren ortak yönetim çerçevesi hazırlanmalıdır. Yönetim planı, seri kültür mirasının korunması için kullanılacak tüm strateji ve araçları ayrıntılı olarak tanımlamalıdır. Yönetim Planı aynı zamanda çağdaş yaşam gerekliliklerini karşılayan bir belge niteliğindedir. Yasal, yönetimsel ve korumaya yönelik belgeler ile koruma ve izleme planını içermelidir (ICOMOS, 2011). Bileşen parçalarının alan yöneticileri ile farklı kurum

ve kuruluşlar arasındaki iletişim ve koordinasyon genel yönetim sistemi tarafından sağlanmalıdır. Bileşen parçalarının temsili ve sunumundan sorumlu temsilciler belirlenmelidir. Aynı zamanda, seri adaylığın bileşenlerinden sorumlu temsilcilerden alınan kararları ve görüşleri değerlendiren bir üst karar organı bulunmalıdır. Bu düzeyde, bileşen parçalarının yöneticileri arasındaki işbirliği ve koordinasyon sağlanmalı, yeterli bütçe, uzman ve alt yapı desteği alınmalıdır. Böyle bir modelin kurgulanması benzer koruma yapısına sahip olan ulusal seri varlıklar için daha kolay olabilir; ancak farklı yönetim yapısı ve koruma anlayışına sahip devletlerin söz konusu olduğu ulus aşırı seri varlıklarda sorun olabilir.

Bütün bileşenlerin ortak bir politikayla, ortak bir yaklaşımla korunması gerekir. Farklı ülkelerin mevzuatları ve sistemleri tamamen farklı olabilir. Bu konuda, değiştirmek dönüştürmek için bir zorlama uygulanamaz; ama yapılan her müdahale ve her kullanım kararı aynı politikayla hayata geçmek durumundadır. Politikaları ortaklaştırmak gerekir. Dolayısıyla seri adaylıkların yönetim planlama sürecinde tek başına o yapı için yönetim planına sahip olması yeterli değildir. Bütün serinin uymak durumunda olduğu ortak politika belgesinin beraber hazırlanması gerekmektedir.

▪ **Seri Dünya Miras Alanlarının Geliştirilmesi ve Sunumu**

Seri Dünya Miras Alanlarını bütüncül bir şekilde değerlendirilmeli ve her bir bileşen parçası tutarlı bir şekilde ele alınmalıdır. Ayrıca yerel düzeyde bileşenlerin sunulması da önemlidir. Bileşen parçalarının her birinin sunumunda serinin bütünü ve diğer parçalarla ilişkisi hakkında bilgi verilmelidir. Seri varlığın bütüncül korunması, bilgi ve sunumunu desteklemek açısından önemlidir.

Ulus Aşırı Seri Dünya Miras Alanlarının sunumu ile ilgili standartları oluşturmak ve geliştirmek için deneyimin uluslararası paylaşımının ve işbirliğinin sağlanması gereklidir. Farklı koruma alanlarının bileşen parçaları olarak bir araya geldiği durumlarda; seriyi oluşturan bileşenlerle ilgili çalışan uzmanlar arasında iletişim ve mesleki bilgi alışverişi sağlanmalıdır. Bu amaçla uluslararası konferanslar, atölyeler ve profesyonel çalışanların değişimi, ulusal ve bölgesel toplantılarla birlikte desteklenmelidir. Bunlar anlatım yaklaşımlarının çeşitliğini ve farklı bölge

ve kültürlerin deneyimleri ile ilgili bilgilerin paylaşılması için fırsatlar yaratacaktır. Bu konuda, bilgi alışverişini sağlamak için elektronik belge arşivi oluşturulmalıdır.

Ulus Aşırı Seri Miras Alanlarının sunumu ve geliştirilmesi sürecine akademisyenlerin farklı disiplinlerden uzmanlıkları, koruma uzmanları, devlet otoriteleri, alan yöneticileri ve anlatıcılar, turizm operatörleri ve diğer mesleklerden uzmanlar anlatı ve sunumların kurgulanmasına dâhil edilmelidirler.

▪ **Seri Dünya Miras Alanlarının Değerlendirilmesi**

Seri varlıkların tutarlı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Dünya Mirası Listesi'nin güvenilirliği için, tekil varlıklar ile seri varlıklar arasında farklı uygulamalar olmamalıdır. Seri varlıklar değerlendirilirken tekil bir varlık gibi düşünülebilir. Bir bütün olarak serinin üstün evrensel değer kriterlerini karşılayıp karşılamadığına bakılmalıdır. Ek olarak her bir bileşenin de belirlenen üstün evrensel değer kriterlerini karşılaması beklenmektedir. Karşılamayan bileşenler serinin dışında bırakılmalıdır.

Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri varlıklar, Danışma Organları tarafından gözden geçirilmelidir. Değerler, kriterler, karşılaştırmalı analiz ve önerilen varlığın yönetilebilirliği ile ilgili tavsiyeler alınmalıdır.

▪ **Seriye Oluşturan Bileşenlerin Tehlike Altında Olması Durumu**

Seri adaylığın bir bileşen parçasındaki değer kaybı tüm serinin durumunu tehdit edebilir. Böyle bir durum serinin üstün evrensel değerinin zarar görmesine neden olabilir. Bu nedenle serinin bütünlüğü düşünüldüğünde seriyi oluşturan bileşenlerin hiçbirinin değerini kaybetmemesi gerekmektedir.

Şimdiye kadar, eğer tehlike yalnızca veya ağırlıklı olarak bir veya daha fazla Taraf Devlet'in bir bileşenini - ancak hepsini değil - bir parçayı etkiliyorsa, Dünya Mirası Komitesinin bir Ulus Aşırı Dünya Mirası alanının tehlikede olup olmadığına nasıl karar vermesi gerektiği sorusu cevapsız kalmaktadır. Şimdiye kadar, bu gibi durumlarda, tüm alanın mı yoksa sadece etkilenen bölümlerinin mi Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınması gerektiği sorusu için herhangi bir örnek yoktur.

Teoride seri varlığın bir bütün olarak üstün evrensel değeri ile ilgili olarak, bir bileşen parçasının değerini tamamen veya kısmen kaybetmesi durumunda seri varlığın bütününe tehlike altına girmemesi veya üstünlüğünü kaybetmemesi gerekir. Bu konuda Uygulama Rehberi'ne göre, "seriyi oluşturan bileşenlerden biri tehlike altındaysa, tüm varlığın tehlike altında olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir" (UNESCO, 2013). Uygulama Rehberi'ndeki bu maddenin değiştirilmesi önerilebilir ancak bu durum; seri varlıkların tekil varlıklardan farklı ve ayrıcalıklı değerlendirilmesine neden olur ve sorun yaratabilir. Dolayısıyla, bu hususta Seri Dünya Miras Alanları için Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi'nin işleyişi ile ilgili özel bir öneri yer almamaktadır. Bu konuda Uygulama Rehberi'ne şöyle bir madde eklenebilir:

"Seriye oluşturan bileşenlerden biri tehlike altındaysa, sadece o bileşen geçici bir süre seriden çıkarılarak tehlike altında miras kategorisinde değerlendirilmeli, risk ve tehditler ortadan kaldırıldıktan sonra tekrar seriye dâhil edilmelidir". Ancak serinin bütünü tehlike altındaysa, sınır aşırı / ulus aşırı seri kültürel veya doğal varlık Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmalıdır.

Örneğin "*Akdeniz Coğrafyası Zeytin Kültürel Peyzajı*" gibi bir ulus aşırı seri adaylık önerisi oluşturulurken; mevcut Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları Listesinde yer alan "*Filistin: Güney Kudüs Zeytin Kültürel Peyzajı*" serinin dışında bırakılmalıdır. Tehdit ve riskler ortadan kalktığında tekrar seriye alınabilir.

Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'nde yalnızca bir Sınır Aşırı adaylık bulunmaktadır - Fildişi Sahili ve Gine arasında yer alan Nimba Dağı Doğal Koruma Alanı'dır. 1992'de Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesine alınmıştır. Bu, 39 Sınır aşırı adaylığın % 2,6'sını temsil etmektedir. Şu anda Tehlike Altında olarak kayıtlı olan toplam DML'deki varlıkların oranı % 4,7'dir (toplam 1121 varlığın 53'ü), bu da Sınır Aşırı varlıkların tehlike altında olmaya çok daha az eğilimli olduğunu göstermektedir. Ancak, küçük sayısal veriler ile kesin bir yargıya varılması doğru değildir. Sınır Aşırı Adaylığı oluşturan bileşenlerinin tek tek durumuna bakılması gerekir.

▪ Seri Dünya Miras Alanlarının Komite Süreçleri

a) Geçici Liste'deki potansiyel seri varlıkların belirlenmesi

"Geçici Liste" olarak adlandırılan envanter, bir Taraf Devletin Dünya Mirası Listesine adaylık için değerlendirebileceği kültürel ve doğal miras alanlarını içerir. Bunlar, kültürel ve doğal değerlerin birleşimi olan "karma" varlıkları içerebilir. Bunlar aynı zamanda, öngörülen sınır aşırı miras alanlarının veya ulus aşırı seri miras alanının bileşen parçaları da olabilirler (bu durumda, ilgili tüm Taraf Devletlerin ilgili Geçici Listelerini uyumlaştırmaları gerekecektir). Sözleşmeye Taraf Devletlerin yaklaşık % 95'i Geçici Liste oluşturmuştur.

Dünya Mirası Listesine kaydedilme potansiyeline sahip olabilecek potansiyel sınır aşırı ve ulus aşırı seri miras alanlarının bileşen parçaları dâhil olmak üzere, kültürel, doğal ve karma miras alanlarının tespitinde; Dünya Mirası Sözleşmesini imzalayan Taraf Devletler tarafından hazırlanan envanter çalışmaları yol gösterici olacaktır.

Her 10 yılda bir Geçici Liste'de yapılan revizyonla, bazı uluslararası seri adaylık potansiyelinin yanlışlıkla kısıtlanabileceği hususunda görüşler bulunmaktadır. Bu nedenle, katı koşullara tabi olarak, bu tür adaylıklar için incelemeler arasında Geçici Listeye eklemelerin yapılması için hüküm getirilmiştir.

Seri varlıklar için Geçici Liste formatı ve süreci gözden geçirilmelidir.

Geçici Liste formatında seri / sınır aşırı / ulus aşırı seri gibi özelliklerin yanı sıra serini kapsamı hakkında bilgi verilmelidir.

Geçici Liste formatında seriyi oluşturan bileşenlerin seçim kriterleri detaylı biçimde anlatılmalıdır.

Bir Taraf Devlet'in Geçici Listesi'ndeki bir varlık, ulus aşırı seri varlığın bir parçası olduğu durumlarda diğer Taraf Devletler'deki bileşenlerle ilişkisinin tanımlanma yönteminin nasıl olacağı önemlidir.

Geçici Liste'deki seri varlık potansiyelini gözden geçirirken küresel strateji, ICOMOS'un 1994 yılında yapmış olduğu "Boşluk Analizi" (Filling the Gaps Analysis) ve tematik uzman çalıştaylarından yararlanılabilir.

Bu bağlamda Taraf Devletler arasında Geçici Listelerin uyumlaştırılması, ulus aşırı seri adaylık potansiyelinin belirlenmesi Dünya Mirası Sözleşmesi'nin geleceği açısından da önemlidir. Uyumlaştırma, Taraf Devletlerin Geçici Listelerinin niteliğini artırmak için etkili bir araçtır. Ayrıca, Geçici Listelerini güncelleme ve olası sınır aşırı veya seri varlıklar dâhil olmak üzere adaylıkları hazırlama sürecinde olan Taraf Devletler arasında bölgesel işbirliğini ve verimli diyalogu teşvik etme konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Bun yanı sıra, Dünya Mirası Listesine kaydedilmek üzere tam bir adaylık dosyası sunulmadan önce, önerilen serinin tüm tanımlanmış bileşen alanlarının her bir katılımcı Taraf Devletin Geçici Listesine dahil edilmesi gerekecektir. "Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar için Geçici Liste Öneri Formatı" Uygulama Rehberi Ek 2B'de bulunmaktadır. Uyumlaştırma, bölgesel öncelikli eylemlere ve bölgesel Dünya Mirası stratejilerine yanıt olarak Geçici Listelerin güncellenmesini de teşvik edebilir. Ayrıca Geçici Listelerin uyumlu hale getirilmesi, mevcut Dünya Mirası varlıklarının sınır aşırı ve ulus aşırı seri uzantılarına da yardımcı olabilir. Böylelikle uyumlaştırma, ulusal sınırların ötesindeki ortak mirasımıza ve kültürel çeşitliliğimize saygıyı teşvik edebilir.

Serinin geliştirilmesi ve seriyi oluşturan bileşenlerin tespiti sürecinde karşılaştırma analizi yapılması gerekir. Doğal ve kültürel kategoride bir adaylık için yapılacak karşılaştırmalar, sınır aşırı veya ulus aşırı seri adaylık olarak veya mevcut ulus aşırı seri Dünya Miras Alanının bir uzantısı olarak düşünüldüğünde bütünlük koşullarını karşılayıp karşılayamadığını gösterebilir.

Seri varlık potansiyelinin belirlenmesi sürecinde bölgesel projeler ve sözleşmeler kullanılabilir.

Seri niyet, adaylığın değerlendirilmesinde Komite'ye açıkça bildirilmelidir.

b) Geçici Liste Değerlendirmesi ile ilgili olarak Komite, Dünya Miras Merkezi ve Danışma Organlarının (ICOMOS, IUCN) Rolü:

Komite, karmaşık yapıdaki ulus aşırı seri adaylık önerilerinde teknik tavsiyeler vererek ön rehberlik yapmaktadır. Bu konuda Danışma Organları destek vermektedir.

Komitenin görevleri: uluslararası destek mekanizması ile tematik çalışmalar için yardım almak, Geçici Listelerin yapısı ile ilgili bilgi sağlamak, Taraf Devletlerin Geçici Listelerini uyumlu hale getirmek için uluslararası işbirliğini teşvik etmek olarak sıralanabilir. Dünya Miras Merkezi, Geçici Listelerin uyumlaştırılmasını ve 5-10 yılda bir Taraf Devletlerin Geçici Listelerini revize etmelerini teşvik etmelidir.

Danışma Organları, Taraf Devletlerin seri ve ulus aşırı seri varlıklarının tanımlanmasına yardımcı olmalı ve karşılaştırmalı analiz konusunda rehberlik yapmalıdır. Boşluk Analizi yaparak, Geçici Liste hazırlığında yardımcı olacak örnek çalışmalar sunulmalıdır. Ayrıca, Danışma Organları tarafından masa başı değerlendirmesi, önerilen karmaşık yapıdaki seri varlıklar için sorunların tespit edilmesini ve uygulanabilirliği konusunda rehberlik sağlanarak bir ön tarama yapılabilir.

3.2.2 Envanter Çalışmaları

- **FRE Projesi: Roma Sınırları (AB Projesi_OASIS)**

René Voorburg'un Richard J. A. Talbert'in çalışmalarından yararlanarak hazırladığı interaktif topografik Roma haritası ile antik Roma'daki önemli kültür varlıkları ve aralarındaki mesafe ve zaman hesaplamaları yapılabilir. Bu tür çalışmalar bir dönem mirasının bütüncül okunmasına yardımcı olur ve antik yolların analiz edilmesine ve kültür rotalarının tasarlanmasına olanak sağlar (OmnesViae: Roman Routeplanner).

Avrupa Konseyi'nin sınır aşırı tematik kültür rotaları üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda oluşturduğu envanter ve veri tabanı dünyadaki kültür rotalarının bütüncül incelenmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda Dünya Mirası Listesi'ne önerilebilecek potansiyel ulus aşırı seri miras adaylıkları için altlık oluşturacak envanter çalışması sunmaktadır (Avrupa Konseyi, 2020).

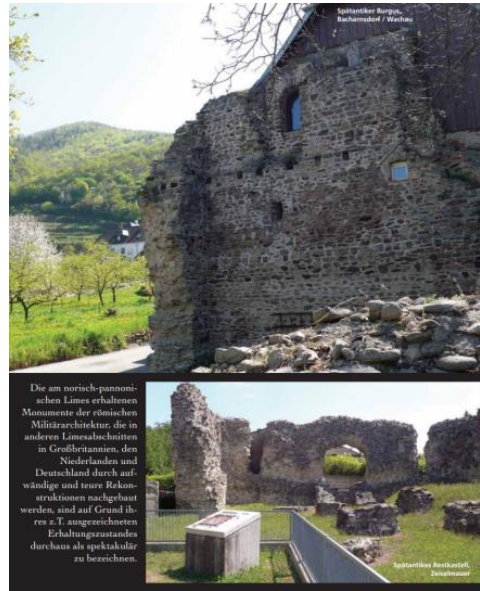
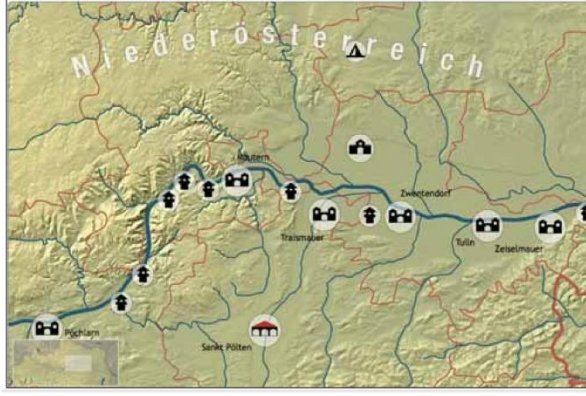
Latince'de "limes veya ripa" olarak adlandırılan Roma İmparatorluğu'nun Sınırları, Avrupa'nın en büyük doğrusal anıtlarından biridir. Neredeyse 2000 yıllık geçmişleriyle, hala birçok kültürel peyzajı şekillendirmekte ve çok sayıda Avrupa kentinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Diğer Roma Sınır Bölgeleri ile

karşılaştırıldığında, Avusturya, FRE Projesi ile daha iyi bilinmesi gereken, Üstün Evrensel Değer' gösteren çok sayıda kule tahkimatına sahiptir.

Şekil 3. 1 İnteraktif Roma Haritası (Kaynak: omnesviae.org)

Bugün eski Roma İmparatorluğu Sınırları, üç kıtanın ortak mirasıdır ve insanlık için evrensel öneme sahiptir. Almanya'daki Roma sınırının bazı bölümleri (Ren ve Tuna arasındaki Yukarı Almanya-Rhaetiyen Sınırı), İngiltere'deki Hadrian Duvarı ve İskoçya'daki Antonin Duvarı, UNESCO tarafından Dünya Mirası Alanı ilan edilmiştir. Önümüzdeki yıllarda, Roma sınırlarının Tuna veya Ren Nehri boyunca uzanan diğer bölümleri, tahkimatlarıyla birlikte Dünya Mirası Alanı ilan edilebilir. MS 2. yüzyılda Roma İmparatorluğu, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da geniş alanları kapsıyordu. İmparatorluğun dış sınırları imparatorlukta güvenliği sağlamıştır. Aynı zamanda farklı kültürler için etkileşim bölgeleri oluşturmuştur. Sınır yapıları 5000 km'den fazla bir uzunlukta yer almaktadır. Düzenli aralıklarla sınır bölgesinde askeri kamplar ve gözetleme kuleleri bulunmaktadır. FRE Projesi'nde Roma İmparatorluğu Sınırı ve Sınır üzerinde yer alan yapıların öncelikle envanteri çıkarılmıştır. Sınır Aşırı Kültürel Rota olarak tanıtımı yapılmakta ve yol üzerindeki askeri yapıların daha iyi sergilenmesi için interaktif haritalardan yararlanılmıştır.

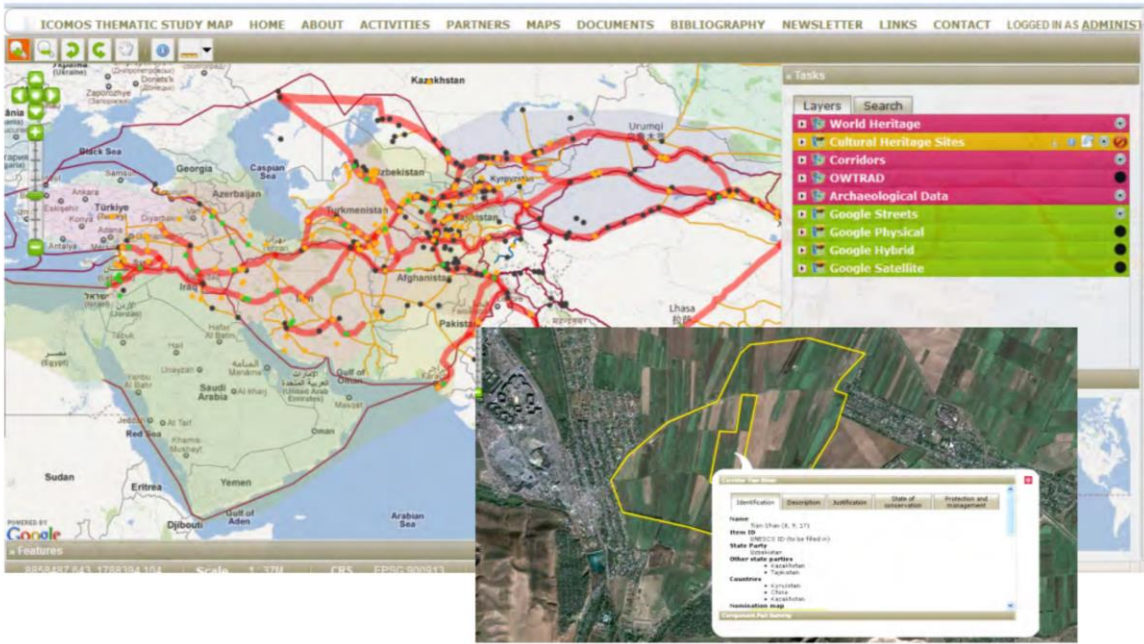

Şekil 3. 2 Roma İmparatorluğu'nun Sınırları FRE Projesi (Jilek, Kuttner, & Schaller, 2005)

Sınır Aşırı miras alanlarının belgelenmesi için, dijital teknolojinin kullanımı, ulus aşırı seri Dünya Mirası kültür varlıklarının daha iyi anlaşılması ve korunması için

tavsiye edilen uygun maliyetli bir araçtır. Bilgi Yönetim Sistemleri (IMS: Information Management Systems), adaylık dosyalarının hazırlanması sırasında ve özellikler listeye alındıktan sonra temel envanterin oluşturulmasına, yönetilmesine ve izlenmesine yardımcı olur. Ayrıca, Bilgi Yönetim Sistemleri veri bütünlüğünü sağlar ve kalite kontrolünü iyileştirir. Bu çerçevede, UNESCO Dünya Mirası Merkezi, gerek DML'nin daha dengeli ve daha güvenilir olmasını sağlamak ve adaylıkların yeniden sunulmasını önlemek için adaylık süreçleri sırasında teknik olarak desteklenecek az temsil edilen varlık kategorilerine ve coğrafi bölgelere kaynak ayırmıştır. İpek Yolları Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası adaylık girişimi bunlardan biridir.

İpek Yolları Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası adaylığının ilk aşaması için, Orta Asya'da iki ve Çin'de bir kültür koridoru seçildi. Bu görevi yerine getirmek için Kültürel Miras Kaynakları Bilgi Sistemi (CHRIS) Projesi, Orta Asya'daki İpek Yolları Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası Adaylığı belgeleme standartları ve yönergelerine yönelik destek sağlamayı amaçlamaktadır (Vileikis, Van Balen, & Santana Quintero, 2011).

Şekil 3. 4 İpek Yolu CHRIS Bilgi Yönetim Sistemi Projesi (<http://www.silkroad-infosystem.org>)

3.3 Sınır Aşırı Seri Mirasın Geliştirilmesi ve Sunulması

3.3.1 ICOMOS Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras Alanlarının sunumu ile ilgili ICOMOS Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü'ndeki ilkeleri kabul edebiliriz. ICOMOS Sunum Tüzüğü'nde belirtildiği gibi miras alanları ile ilgili standartları oluşturmak ve geliştirmek için deneyimin uluslararası paylaşım ve işbirliğinin sağlanması gereklidir. Bu amaçla uluslararası konferanslar, atölyeler ve uzman değişimi, ulusal ve bölgesel toplantılarla birlikte desteklenmelidir. Bunlar anlatım yaklaşımlarının çeşitliğini ve farklı bölge ve kültürlerin deneyimleri ile ilgili bilgilerin paylaşılması için fırsatlar yaratacaktır (ICOMOS, 2008). ICOMOS'un Sunum Tüzüğü'ndeki ilkelere ek olarak Taraf Devletler arasındaki dil farklılıkları ile ilgili sorunlar çözümlenmelidir. Özellikle adaylık dosyalarının ulusal dillerine çevrilmesi, uyarlanması ve yayılmasında; kendi yayınlarının üretilmesinde UNESCO Milli Komisyonlar Tüzüğü'nün 5. Maddesi, f bendinde de belirtildiği gibi, UNESCO Milli Komisyonlara yardım etmelidir. Seri Dünya Miras Alanının bütüncül bir şekilde geliştirilmesi ve sunulması için aynı anlatımın farklı dillerde sunumu yapılmalıdır. UNESCO ve Birleşmiş Milletler'in resmi dilleri kullanılarak ortak bir dosya önerisi geliştirilmelidir.

3.3.2 Adaylık Dosyası Hazırlık Süreçleri

Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Kültürel Varlıklar için adaylık dosyası hazırlık süreçleri tekil dosya hazırlık süreci ile aynı olmakla birlikte çok paydaşlı olmasından dolayı karmaşık bir yapıya sahiptir. Taraf Devletler bir sınır aşırı veya ulus aşırı seri varlığı aday gösterdiğinde, ilk olarak Danışma Organları tarafından değerlendirilir ve Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hükümetlerarası Komitesi (Dünya Miras Komitesi) tarafından oylanır. Aday olan seri varlığın her bir bileşeni bağımsız bir biçimde Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından değerlendirilir. ICOMOS, Dünya Miras Komitesi'ne kültürel alanlarla, IUCN ise doğal alanlarla ilgili bilgi sağlar. Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM), Dünya Miras Komitesi'ne eğitim faaliyetlerinin yanı sıra kültürel alanların korunması hakkında uzman tavsiyeleri

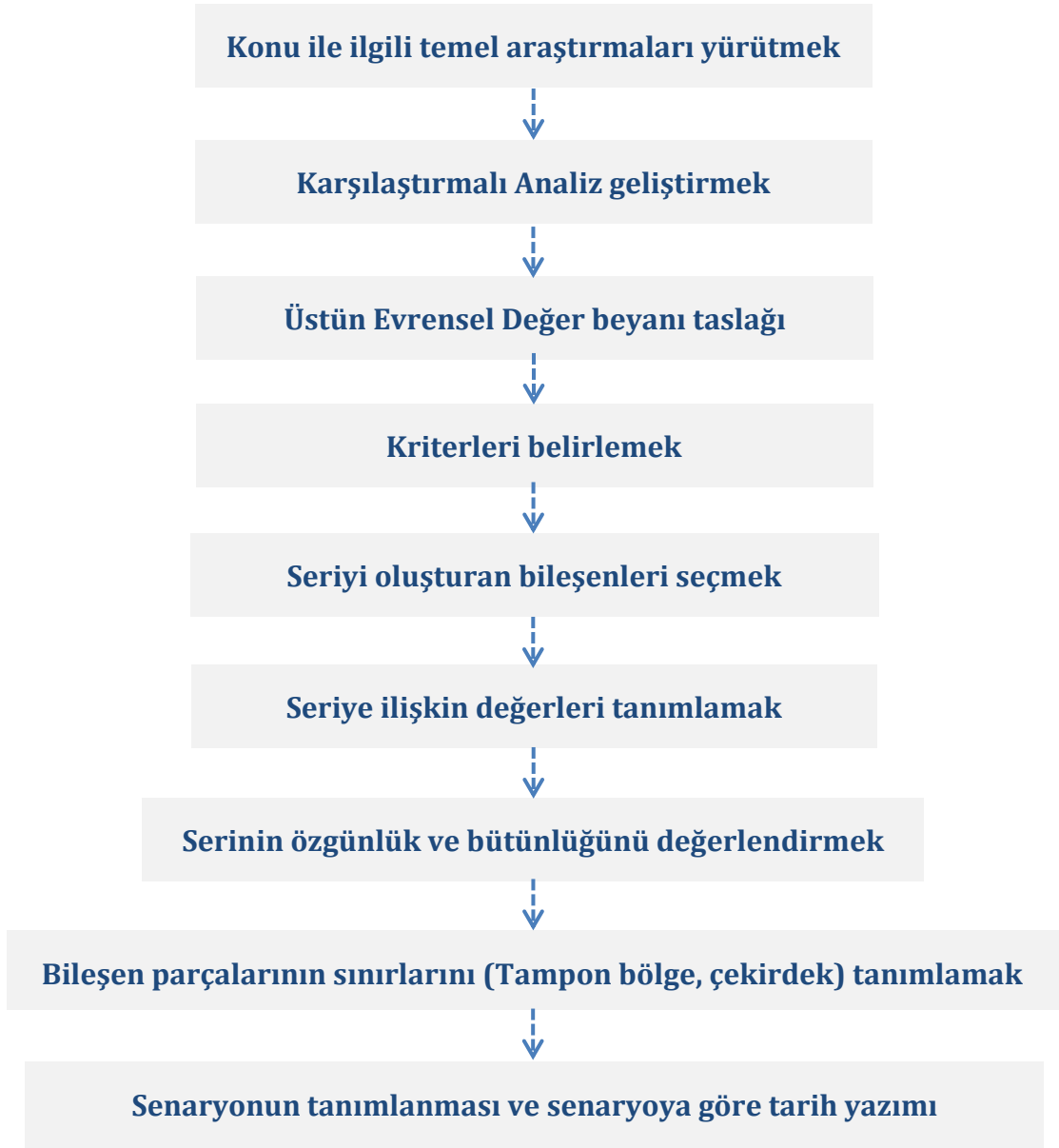
sağlamak üzere üçüncü bir danışma organı olarak hizmet vermektedir (UNESCO, 2020) (World Heritage List Nominations).

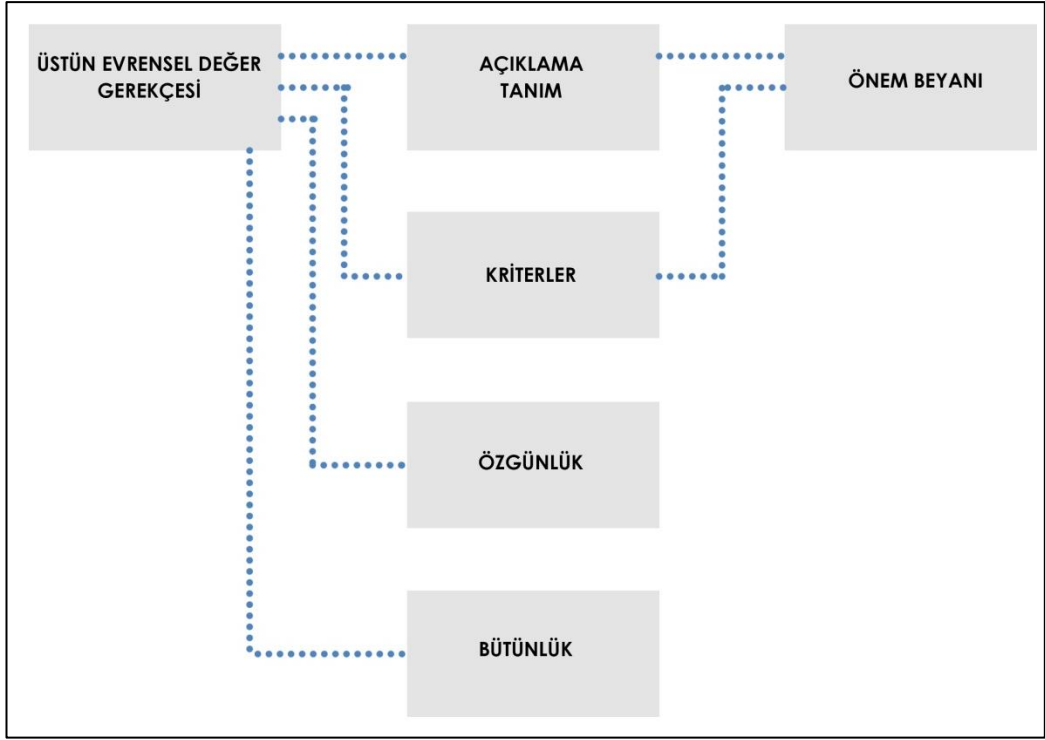
Bir yapı veya alanın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınması için hangi kriterleri karşılaması gerekir? İlk koşul olarak, teklifi yapan devletin UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi'ni imzalamış olması gerekir. Dünya Mirası kavramı, uluslararası hukuk çerçevesinde bir anlaşmaya dayanmaktadır. Bu büyük bir politik bağlılık demektir. Kültürel ve Doğal Miras Alanları için on kritere ek olarak, tüm Dünya Mirası Alanları için temel bir kriter vardır: o da üstün evrensel değerdir.

DML'ye dâhil olabilmek için, söz konusu alanların Üstün Evrensel Değer'e sahip olması ve belirtilen on adet seçim kriterlerinden en az bir tanesini yerine getirmesi gerekmektedir. ⁴

⁴ Dinçer'in (2012) çalışmasında bu ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır: İnsan dehasının bir başyapıtını temsil etmek; bir zaman diliminde ya da dünyadaki bir kültürel alanda mimarlık, teknoloji, anıtsal sanat, kent planlama, peyzaj tasarımı konularında meydana gelen gelişmeleri, önemli bir dönüm noktası olarak sergilemek; kültürel bir geleneğin veya yaşayan ya da ortadan kalkmış bir medeniyetin tanıklığını üstlenmek; insanlık tarihinde önemli aşamaları gösteren yapı tipi, mimari veya teknolojik bütünlük veya peyzajın seçkin bir örneği olmak; çevre, kültür ve insan etkileşimini temsil etmek, ya da geri dönüşü olmayan değişimin etkisi altında savunmasız hale gelen geleneksel insan yerleşimlerinin, arazi kullanımının, ya da deniz kullanımının seçkin bir örneği olmak; olaylar veya yaşayan gelenekler, fikirler, sanatsal ve edebi eserler ile doğrudan veya somut olarak ilişkili, olağanüstü evrensel öneme sahip olmak; mükemmel doğa olayları veya istisnai doğal güzelliği ve estetik önemi olan alanları içermek; devam eden önemli jeolojik süreçler ya da önemli jeomorfolojik veya fizyografik özellikler dahil olmak üzere dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden seçkin örnekler olmak; evrim süreci içinde devam eden temel ekolojik ve biyolojik süreçleri ve karasal, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemleri ile bitki ve hayvan topluluklarının gelişiminin seçkin örneklerini temsil etmek; son olarak, bilim veya koruma açısından üstün evrensel değer taşıyan tehlike altındaki türler de dahil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve en özellikli doğal yaşam alanlarını içermek.

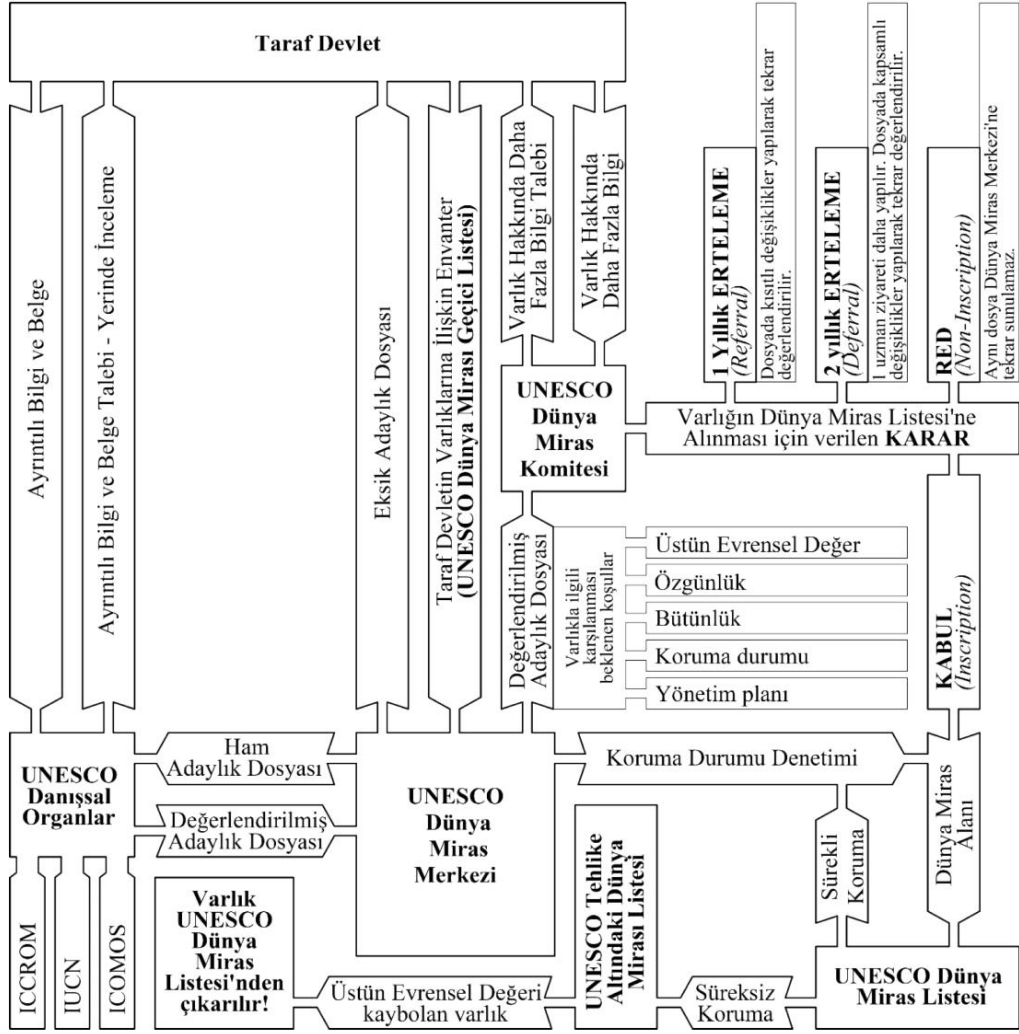
Tablo 3. 14 Önerilen Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Adaylık Hazırlığı için Süreç Diyagramı

Şekil 3. 5 Yönetim Planındaki önemli unsurları gösteren akış diyagramı (Ringbeck, 2020).

2010 yılında, Brezilya’da yapılan Uzman Toplantısında, Dünya Mirası Merkezi’nden ve Danışma Organlarından, seri ulus aşırı adaylık sürecinde en iyi uygulamalar konusunda tavsiyede bulunmaları istenmiştir. Toplantıda, Uygulama Rehberi revizyonunda ele alınabilecek seri uluslararası alanlardaki adaylık formatı için yeni bir Ek 5b'nin yanı sıra adaylara ilişkin rehberde ayrı bir ek olasılığı da araştırılmıştır. Ayrıca gelecekteki potansiyel adayların Periyodik Raporlama Anketine dâhil edildiğini belirtmiştir ve adaylık dosyası hazırlamaktan sorumlu kişilerin Dünya Miras Komitesi’nin davetine katılmaları ve kapasite geliştirme ve danışmanlık konusunda ek eğitim almaları tavsiye edilmiştir. Uygulama Rehberin 132. paragrafı ile ilgili olarak, Uzman Toplantısı, Seri adaylıkların hazırlanmasında, Taraf Devletlerin tüm varlıkların karşılaştırmalı analizini yapmasını ve Üstün Evrensel Değerin sunumunda, uygun gerekçeleri sunmalarının önemi vurgulanmıştır (Aday gösterilen varlığın bileşenlerinin seçimi, sayısı ve büyüklüğü) (UNESCO, 2010).

Şekil 3. 6 UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Alınma Süreci Akış Diyagramı (Özbeý & Saban, 2019)

Roma İmparatorluğu Sınırları için Tematik Çalışma ve Aday Gösterme Stratejisi

İlgili Taraf Devletler tarafından, ulus aşırı seri varlığa Roma Devleti sınırları dâhilinde bir seri önerisi hazırlanması bağlamında, öngörülen ve Taraf Devletlerin hepsi tarafından kabul edilen Adaylık Stratejisine dayanan tematik bir çalışma yürütülmüştür.

1987'de Hadrian Duvarı (Birleşik Krallık) Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir, ancak 2005 yılında, Yukarı Almanya - Raetian sınırına (Almanya) uzantının onaylanmasıyla varlık, "Roma İmparatorluğu'nun Sınırları" olarak yeniden

adlandırılan seri bir ulus aşırı varlık haline gelmiştir. 2008'de Antonine Duvarı'nın (Birleşik Krallık) başka bir uzantısı onaylanmıştır ve seri uluslararası varlık bugünkü durumuna gelmiştir (UNESCO, 2017).

Yıllar boyunca, Roma İmparatorluğu'nun Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya uzanan sınırlarının kalıntılarını kapsayan tek bir varlık hedefi fikri ileri sürülmüş ve bu durum Taraf Devletler, Dünya Mirası Merkezi ve ICOMOS arasındaki tartışmaların konusu olmuştur (UNESCO, 2017). Sonunda, fikir, bu kadar geniş potansiyel seri varlığın yönetilebilirliği de dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde çok zorlayıcı olduğunu kanıtladığından, daha az kapsamlı, ancak daha uygulanabilir seçenekler tartışılmıştır. Bu süreci kolaylaştırmak için, genel Roma sınırlarının kalıntıları ile ilgili Tematik Çalışmaların, bir adaylık stratejisinin geliştirilmesine rehberlik edecek değerli bir araç olabileceği önerilmiştir. Bu Tematik Çalışma günümüzde yapılmaktadır.

Yapılan Tematik Çalışma, Roma İmparatorluğu'nun Sınırları çerçevesinde, Roma sınırlarının önemli bölümlerinin, başlangıçta Avrupa'da ve daha sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da, bireysel seri olarak aday gösterilmesini öneren bir Adaylık Stratejisi içermektedir. Bu strateji aktif diyalog ile birlikte paylaşılan uygulamaları teşvik edecektir. Bu aday gösterilen bölümler, yerel doğal ve politik koşullara askeri karşılığın ustaca çeşitliliğini göstermektedir.

Ayrıntılı adaylık stratejisi şu anda Avrupa'daki Roma Sınırları ile sınırlandırılmıştır ve mevcut seri varlığın Aşağı Almanya (yani Aşağı Ren) sınırı, Tuna sınırı ve Roma eyaletinin Dacia sınırı için üç seri adaylık ile artırılmasını öngörmektedir (UNESCO, "Large complex serial transnational nominations and the need for Nomination Strategies", 2017).

Adaylık stratejisinin uygulanması için zaman çizelgesi aşağıdaki gibidir:

- 2017'de, kapsamlı bir işbirliğine dayalı çerçeve oluşturulması;
- Ocak 2018, Tuna sınırının batı kesimi adaylık dosyasının teslimi;
- Ocak 2020 Aşağı Almanya sınırı adaylık dosyasının sunulması;
- Ocak 2021'de, Tuna'nın doğusundaki sınırı adaylık içerisine eklemek için (önemli bir sınır değişikliği için) adaylık dosyasının sunulması;

- Ocak 2021, Dacia sınırı adaylık dosyasının sunulması (UNESCO, “Large complex serial transnational nominations and the need for Nomination Strategies”, 2017).

▪ **İpek Yolu için Tematik Çalışma ve Adaylık Stratejisi**

İpek Yolu Dünya Mirası seri adaylık projesi bu ortak mirasın etkin ve sürdürülebilir bir şekilde korunması ve yönetilmesine yönelik uluslararası diyalog ve işbirliği çabalarının artırılması açısından çok önemlidir. 1994 yılında Dünya Miras Komitesi tarafından kabul edilen temsili ve dengeli Dünya Mirası Listesi için küresel strateji bağlamında; Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi Taraf Devletler, UNESCO Dünya Miras Merkezi ile birlikte İpek Yolu Ulus Aşırı Seri Adaylık dosyası üzerinde çalışmaktadır. Bu çerçevede, UNESCO, İpek Yolu seri Dünya Mirası adaylığı Koordinasyon Komitesi'nin bir dizi bölgesel çalıştay ve toplantı düzenlenmiştir (Mayıs 2009, Xian, Çin; Mayıs 2011, Aşkabat, Türkmenistan; Eylül 2012, Bişkek, Kırgızistan; Kasım 2015, Almata, Kazakistan) (Van Oers, 2010).

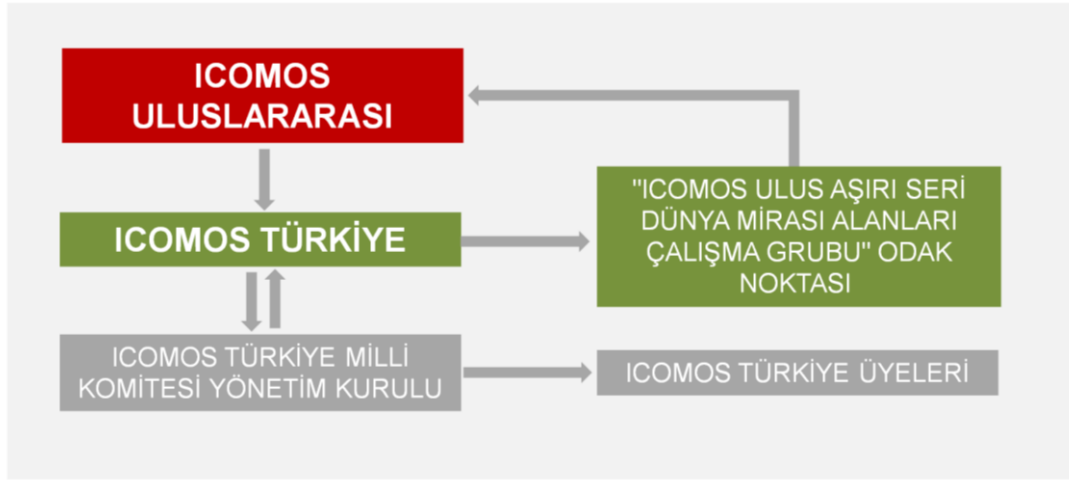
Şekil 3. 7 İpek Yolu Ulus Aşırı Seri Adaylık Önerisi için Koordinasyon Komite Toplantısı, Almata, Kazakistan, 2015. (UNESCO, 2016)

2013'te İpek Yolu ulus aşırı seri adaylık dosyası sunulmuştur. Taraf Devletlerin izlediği “Miras Koridoru” adaylık yaklaşımını ortaya koyan İpek Yolu tematik çalışması ICOMOS'a sunulmuş ve kabul edilmiştir. Çalışma güncellenerek 2014'te yayınlanmıştır. İpek Yolu: Chang'an Kültürel Yol Ağı Tianshan Koridoru, 33 bileşen ile (Çin 22, Kazakistan 8, Kırgızistan 3), Dünya Miras Komitesi 38. Oturumunda (ii), (iii), (v), (vi) kriterleriyle DML'ye alınmıştır (UNESCO Web Sayfası, 2020).

İkinci olarak, Dünya Miras Komitesi 2014 yılında Doha'da “Penjikent – Semerkant Poykent Koridoru”, Tacikistan ve Özbekistan tarafından sunulmuştur. Seri adaylık

dosyası, geliştirilmesi ve Üstün Evrensel Değer gerekçeleri güçlendirilmesi gerektiği için Taraf Devletlere geri gönderilmiştir.

İpek Yolu'nun Türkiye'deki somut izlerini okumak mümkündür. Türkiye'nin de İpek Yolu ulus aşırı seri adaylığına dâhil edilmesi ile ilgili birçok toplantı gerçekleştirilmiştir. Kültürel yolun önemli bölümlerinin korunması bu coğrafyadaki kültürün sürdürülebilir kalkınmadaki rolünün geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Şekil 3. 8 Sınır Aşırı Adaylık Öneri Süreci için ICOMOS Çalışma Grubu İlişki Diyagramı (Akçabozaan Taşkiran, 2021)

Türkiye Milli Komisyonu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun 70. Yıldönümünde 21 Haziran 2019 tarihinde Ankara'da "İpek Yollarında Gençlerin Gözü" etkinliği bir sergi ve konferans düzenlemiştir. Bu etkinlik kapsamında, "İpek Yollarında Gençlerin Gözü" fotoğraf sergisi ve "İpek Yollarında Gençlik Merceği" fotoğraf albümü resmi olarak Türkiye'de tanıtılmıştır. Etkinliğe İpek Yolları Platformu için Odak Noktaları belirleyen Taraf Devletlerin: Afganistan, Azerbaycan, Çin, Mısır, Gürcistan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın on büyükelçiliği, bakanlık ortakları, Komisyon üyeleri, akademisyenler ve uzmanlar, STK'ların yanı sıra genç araştırmacılar ve öğrenciler katılmıştır(UNESCO Web Sayfası, 2020). Çok paydaşlı Ulus Aşırı işbirliğine başarılı bir örnektir.

TÜRKİYE VE SINIR AŞIRI SERİ KÜLTÜR VARLIKLARI

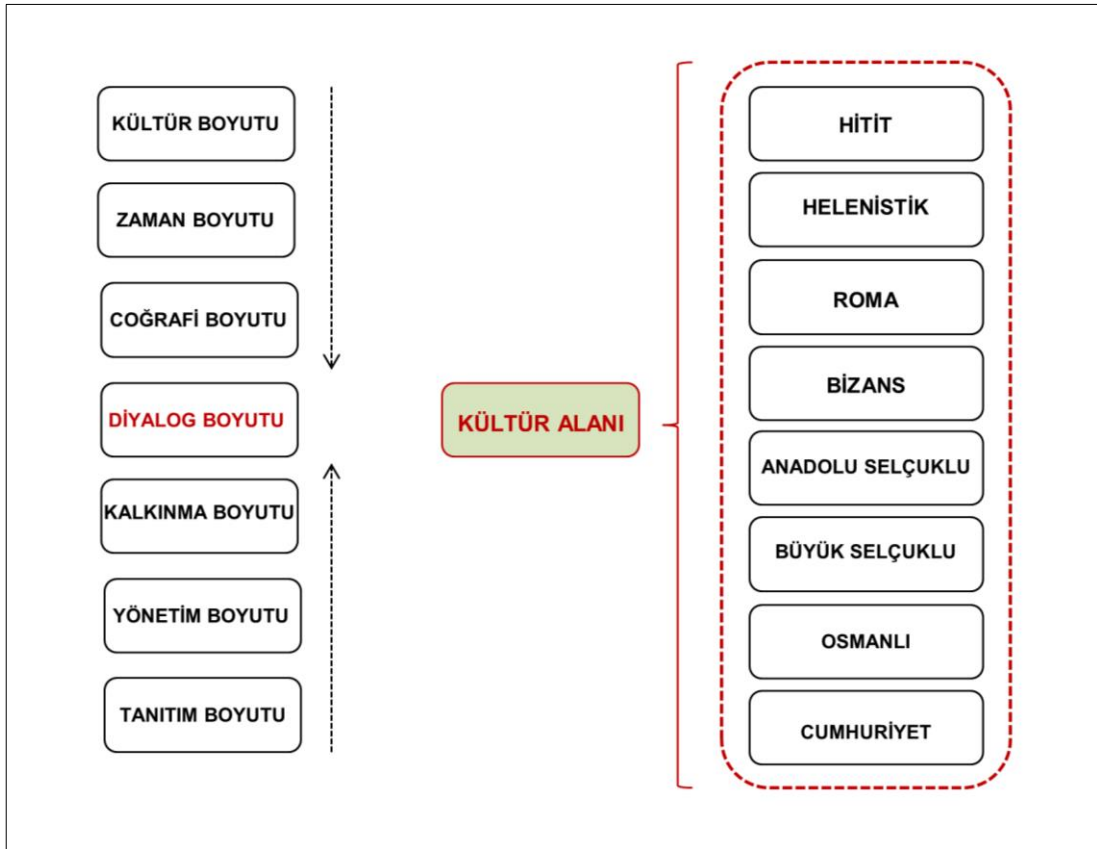
4.1 Türkiye'nin Sınır Aşırı Seri Kültürel Miras Potansiyeli ve Sınıflandırılması

Türkiye'de sınır aşırı seri adaylık potansiyeli değerlendirildiğinde; aynı tarihi ve kültürel gruba ait birçok varlık, benzer coğrafi bölgenin karakteristik özelliklerini taşıyan aynı türdeki varlıklar, aynı jeolojik, jeomorfolojik oluşuma sahip, aynı biyo-coğrafi bölgede yer alan veya aynı ekosisteme sahip olan doğal varlıklar görülmektedir. Türkiye'deki mevcut Dünya Mirası Geçici Liste üzerinden sınıflandırma yapılarak, karşılaştırmalı çalışma ile bölgesel ve sınır aşırı seri öneri adaylık dosyaları oluşturulabilir. Yapılacak olan öneriler, gelecekte yapılacak uluslararası koruma çalışmaları için ortak anlayışta buluşmanın ilk adımı olabilir. Aynı zamanda Geçici Liste dışında, güçlü Üstün Evrensel Değer tanımına sahip birçok seri sınır aşırı varlık bulunmaktadır. Potansiyel seri alanlar için Üstün Evrensel Değer tanımı üzerinden bir sınıflandırma ve yöntem araştırması ile seri özellikteki miras alanları için ortak bir değerlendirme sistemi geliştirilmesi çalışmanın çıktıları açısından önemlidir.

Türkiye'nin Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listesi üzerinden yapılacak bir değerlendirme için Türkiye'ye komşu ülkelerin Geçici Listelerindeki ortak miras alanları ve kültürel varlıkların tespiti ile karşılaştırmalı analizinin yapılması gerekmektedir. Böylelikle, 83 adet varlığın bulunduğu Türkiye'nin Geçici Listesi tematik çalışmalarla yeniden gözden geçirilmelidir. Ulusal serilik ve ulus aşırı serilik potansiyellerinin belirlenmesi, geliştirilmesi ve korunması için sistemli değerlendirme yaklaşımı oluşturulmalıdır.

Türkiye'nin sınır aşırı kültürel miras alanlarının tespiti, bu kapsamdaki yapı ve yapı gruplarının belirlenmesinde hangi ilke ve ölçütlerin belirleyici olacağı, sınır aşırı seri varlıkların nasıl sunulacağı korumanın tüm aşamalarını etkileyen temel

araştırma sorusu olarak tanımlanabilir. Türkiye’deki potansiyel sınır aşırı / ulus aşırı seri Dünya Miras alanları için öneriler yedi alt başlıkta sunulmuştur.

Şekil 4. 1 Türkiye coğrafyasındaki kültür alanı ve boyutlarını gösteren diyagram (Akçaboza Taşkır, 2021)

Türkiye’nin sınır aşırı ve ulus aşırı seri miras potansiyeli değerlendirildiğinde, Hitit, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi gibi çok sayıda kültür alanı görülmektedir. Türkiye ve komşuları

4.1.1 Yollar

Sınır Aşırı varlıklar konusunu ele alırken ilk olarak yollar ve kültürel rotalar aklı gelmektedir. Türkiye coğrafyasının sınırlarından geçen, tarihsel bağlamda süreklilik içeren ve günümüzde izlerini okuyabildiğimiz çok sayıda kültürel rota bulunmaktadır. Bu kapsamda “yollar” kategorisinde Türkiye için sınır aşırı miras önerileri iki başlık altında yapılmıştır. Birincisi, “yollar ve yol üzerindeki yapılar” olup; ikinci başlık “seyyahların yolları”dır. “Yollar ve yol üzerindeki yapılar” için Via Egnatia, Via Militaris, İpek Yolu, Bağdat Demiryolu hattı üzerindeki Osmanlı Mirası,

17. yy Anadolu'daki Ticaret Yolları örnek verilebilir. "Seyyahların yolları" için de Evliya Çelebi Yolu, İbn Battuta Yolu, Büyük İskender Yolu örnek verilebilir.

Şekil 4. 2 Via Egnatia Haritası (Gaba & Sting, 2019)

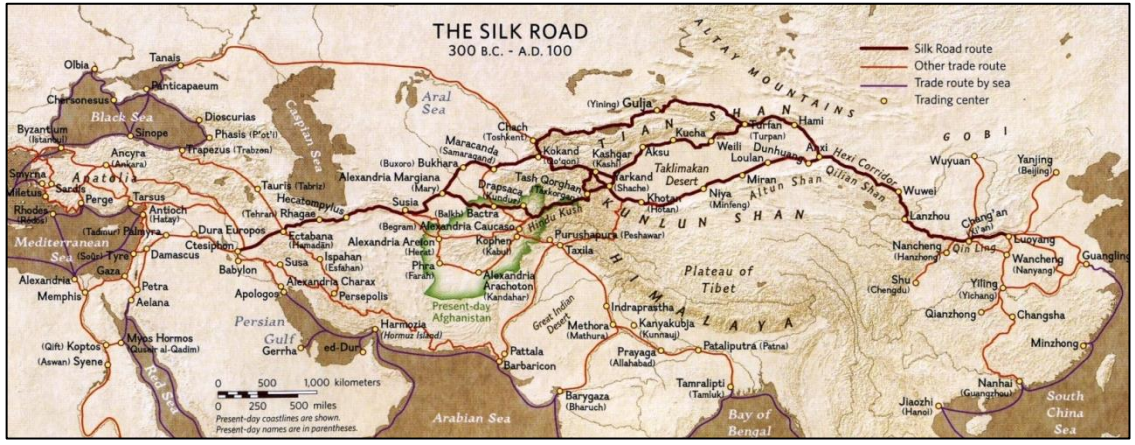

Şekil 4. 3 Arnavutluk ve Yunanistan'daki Via Egnatia izleri (Aramco World, 2020)

Uzun süreli kullanımlarıyla bu rotalar, zamanda ve mekânda sürekliliğin izlerini günümüze taşımıştır. Örneğin, Çin'den başlayarak Anadolu üzerinden Avrupa'ya açılan İpek Yolu, çağlar boyunca toplu insan hareketine sahne olmuş ve ticaret amacıyla kullanılmış; dolayısıyla kullanıldığı dönem ve sonrasında da doğu ve batı arasında sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan etkileşimi sağlamıştır.

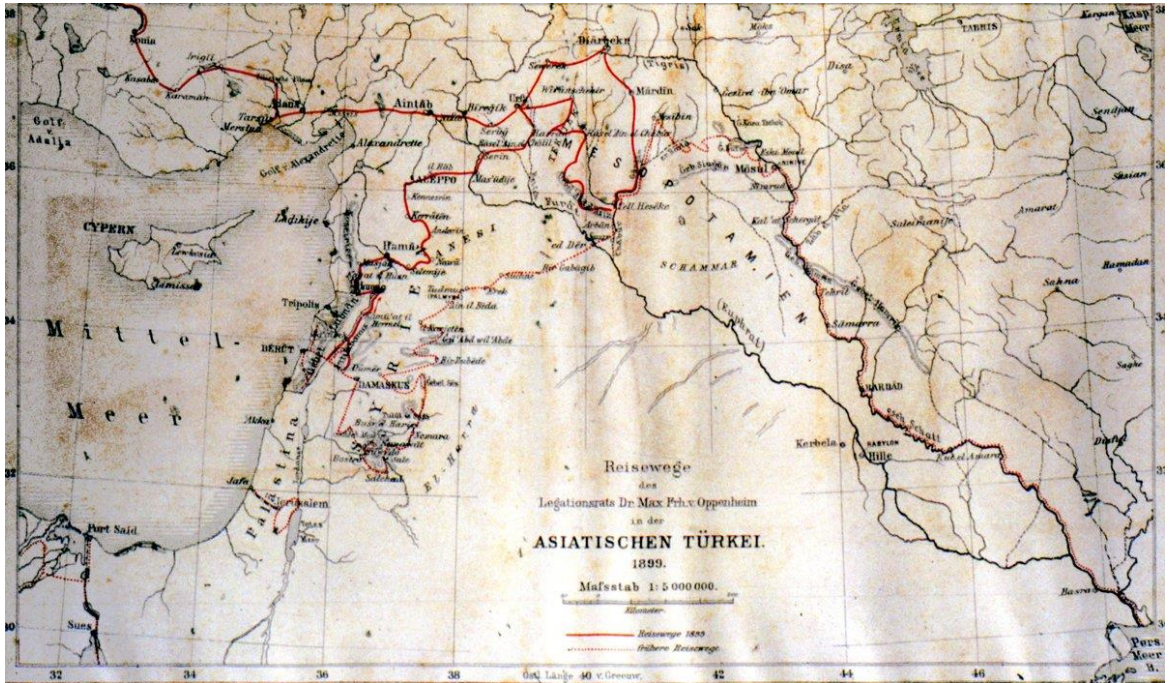
İpek Yolu, Doğu ve Batı Türkistan'dan geçerek, Afganistan, İran ve Anadolu'ya, Anadolu'dan Avrupa'ya uzanan dünyanın en uzun ve en eski ticaret yoludur. Doğu ve batı arasındaki ekonomiyi ve kültürel hayatı zenginleştirerek Doğu Asya'nın ipek, dokuma, kıymetli madenler ile Hindistan'ın baharatları bu yol üzerinden batıya gittiği için yol üzerindeki medeniyetler de karşılıklı yapılan ticaret

sayesinde zenginleşmişlerdir. Özellikle Anadolu'da İpek Yolu üzerinde kurulan kültür ve ticaret merkezleri olmuştur.

Şekil 4. 4 İpek Yolu Haritası (China Discovery, 2020)

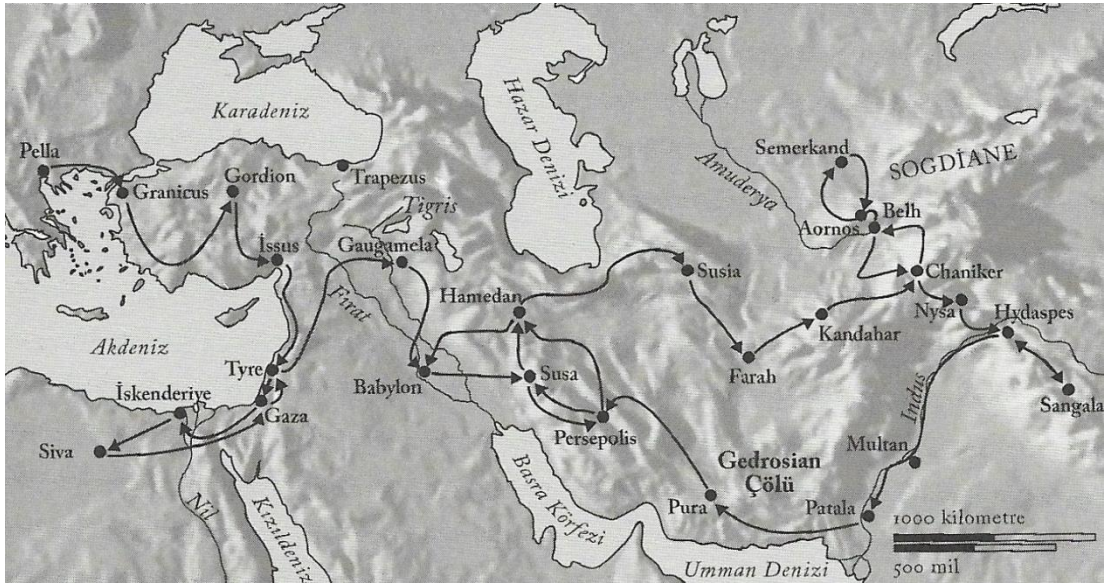
Türkiye açısından İpek yolu seri adaylığına katılmak bir adaylık potansiyeli olabilir. Geçici Liste'de yer alan Kervansaraylar İpek Yolu'nun bağlantısı olarak değerlendirilebilir; ancak bütünlük, özgünlük ve koruma durumları açısından sorunlar görülmektedir. Örneğin, Ani İpek Yolu üzerindeki bir kent olarak DML'ye alınmıştır.

Şekil 4. 5 Bağdat Demiryolu Güzergahı haritası (1899) (İslam Ansiklopedisi, 2016)

Yollar kategorisinde Endüstri mirası olarak değerlendirilebilecek, Bağdat Demiryolu Hattı üzerindeki Osmanlı Mirası örnek verilebilir. Bu kapsamda Bağdat Demiryolu Hattı üzerindeki istasyon yapıları ve üst yapıları değerlendirilebilir.

Yollar kategorisinde, seyyahların yolları olarak Türkiye, Makedonya, Mısır, Suriye, İran'dan geçen **Büyük İskender Yolu** (M.Ö. 4. yüzyıl); Türkiye, Afrika, Arap Yarımadası, Özbekistan, Irak, İran, Hindistan, Çin'den geçen **İbn Battuta Yolu** (14. yüzyıl); Türkiye, Balkanlar, Mısır'dan geçen **Evliya Çelebi Yolu** (17. Yüzyıl) akla gelmektedir.

Şekil 4. 6 Büyük İskender Kültürel Rotası (Stuttard, 2016, s. 263)

4.1.2 Yapı Tipleri

Günümüzde Türkiye, Gürcistan ve Ermenistan'ın bulunduğu coğrafyada yer alan ortaçağ mirası, yapı tipi kategorisinde, potansiyel Sınır Aşırı adaylığı olabilir. 9. yüzyıldan başlayarak Doğu Anadolu ve Kafkaslar'da bulunan kilise ve manastırlar üç ülkenin sınırları içerisinde yer almaktadır. 1994 yılında Gürcistan'ın DML'ye giren Gelati Manastırı ve 2000 yılında Ermenistan'ın DML'ye giren Geghard Manastırı bulunmakta olup; 2016 yılında Ani Arkeolojik Alanı Türkiye'den DML'ye kabul edilmiştir. Aynı zamanda Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, listede yer almayan ancak aynı tipolojide olan Gürcü ve Ermeni Kiliseleri ve Manastırları bulunmaktadır (Şekil 4. 7).

Şekil 4. 7 Doğu Anadolu ve Kafkaslardaki Gürcü ve Ermeni Kiliseleri: Gelati Manastırı (Gürcistan, 1994)⁵; Ani Arkeolojik Alanı (Türkiye, 2016)⁶; Geghard Manastırı (Ermenistan, 2000)⁷

UNESCO DML'deki Hellenistik ve Roma Dönemi Tiyatroları yapı tipleri bağlamında birlikte yeniden değerlendirilebilir. Bu bağlamda, batı Anadolu'nun en eski tiyatrolarından biri olan Priene Tiyatrosu, M.Ö. 2. Yüzyılda Attalos hanedanının gücünü ve zenginliğini gösteren Pergamon'daki (Bergama) Tiyatro, Anadolu'daki en iyi korunmuş durumda olan Kaunos Tiyatrosu, Ege Uygarlıkları'ndaki diğer Hellenistik Dönem Tiyatroları ile birlikte bir ulus aşırı seri adaylık oluşturabilir.

Şekil 4. 8 Antik Yunan Tiyatroları: Yunanistan; Priene (Aydın); Hierapolis (Denizli)

Şekil 4. 9 Pergamon (Bergama) (Rodgers, 2015, s. 226); Epidavros (Rodgers, 2015, s. 315)

⁵ whc.unesco.org/en/documents/133884

⁶ <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-162856/ani-arkeolojik-alani-kars.html>

⁷ whc.unesco.org/en/documents/113842

İpek Yolu üzerindeki önemli han ve kervansaraylar da yapı tipi kategorisinde seri adaylık olarak önerilebilir. 2000 yılında Türkiye'nin Geçici Listesi'ne alınan "Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı", 2007 yılında İran'ın Geçici Listesi'ne alınan Izadkhast Kervansarayı ile birlikte ulus aşırı seri adaylık olarak önerilebilir (Şekil 4. 10).

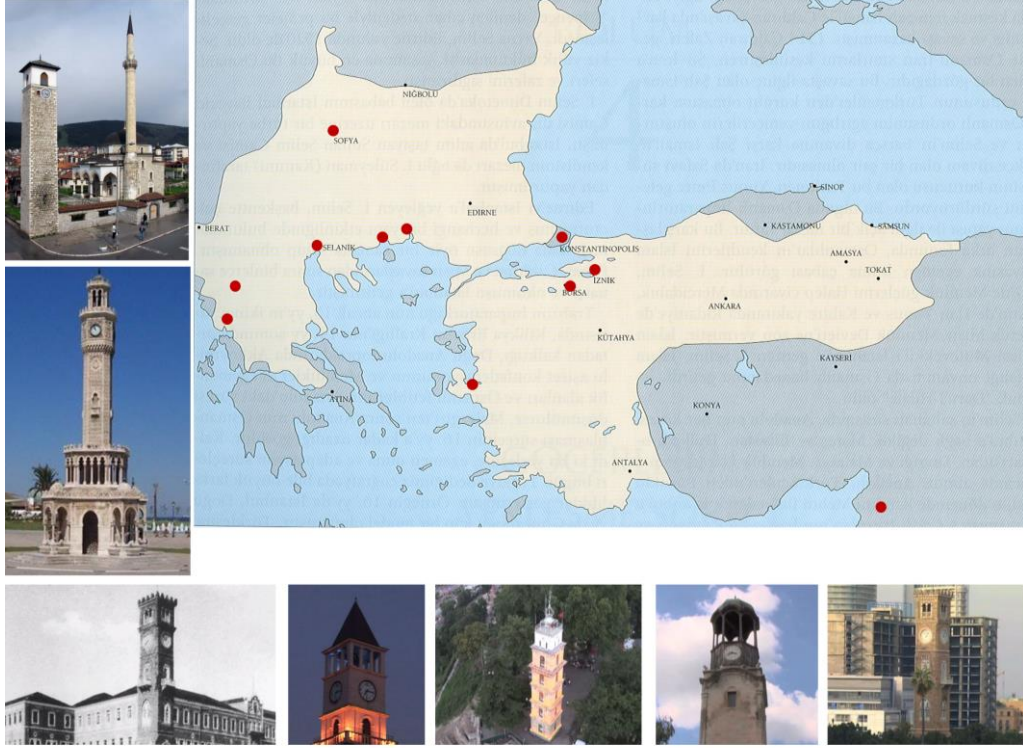
Şekil 4. 10 Izadkhast Kervansarayı, İran
(<http://www.chasingtheunexpected.com/silk-road-iran-caravanserai/>)

Osmanlı Dönemi'nde geliştirilmiş ve inşa edilmiş Kule Evler Romanya'da olduğu gibi, Orta Çağ'da hem Hıristiyan hem de Müslüman topluluklar tarafından 17. yüzyılda üretilmeye başlanmış olup; 20. yüzyılın başlarına kadar gelişmiştir. Kule evler tipik olarak taştan, üç veya dört katlı yükselip; kare veya dikdörtgen formundadır. Geniş aileyi korumak için hem askeri (savunma, gözetleme kulesi) hem de sivil (konut) amaçlı kullanılmaktadır.

Şekil 4. 11 Kurtpashov Kule Evi, Vratsa, Bulgaristan; Tropoje Kule Evi, Arnavutluk;
Nenadović Kulesi, Valjevo, Sırbistan
(https://www.wikiwand.com/en/Tower_houses_in_the_Balkans)

Günümüzde kule evler, Osmanlı coğrafyası göz önüne alındığında, Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ'da bulunmaktadır. Yapı tipi ve mimari üslup ve gelenekler açısından bütünlük gösteren, büyük bir bölümü özgünlüğünü koruyan bir seri oluşturmaktadır.

Şekil 4. 12 Anadolu ve Balkanlar'daki Saat Kuleleri

Yapı tipi bağlamında, Anadolu ve Balkanlar'daki Osmanlı Dönemi saat kuleleri de birlikte ele alınabilir. Safranbolu, İzmir, Çanakkele, Kastamonu, Antalya, Dolmabahçe, Erzurum, Bursa, Beyrut ve Belgrad Saat Kulesi özgünlük ve bütünlük değerlerini korumuş, yapı tipinin seçkin örneklerindedir. Tematik bağlamda ve yapı tipinin en biricik örneklerinden oluşan ulus aşırı seri adaylık önerisi sunulabilir.

4.1.3 Yapım Teknikleri

Türkiye coğrafyası düşünüldüğünde, yapım teknikleri açısından özgün olup DML için teknolojik olarak ele alınması gereken önemli bir konu başlığıdır. Bu bağlamda, Türkiye ve komşularında bulunan örneklerle bakıldığında üstün evrensel değer bakımından ortak çerçevede değerlendirilebilecek yapım teknikleri bulunmaktadır. Türkiye, Yunanistan ve Bosna Hersek'te bulunan tek kemer açıklıklı köprüler; Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler; Kırilangıç Tavan Yapım tekniği gibi öneriler bu bağlamda değerlendirilebilir.

Şekil 4. 13 Pramanton Köprüsü (Zagor, Yunanistan); Tymfis Köprüsü (Noutsou / Kokkorou; Yunanistan)⁸; Malabadi Köprüsü (Diyarbakır, Türkiye)

Şekil 4. 14 Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler: Eşrefoğlu Camisi, Mahmut Bey Camisi ve Afyon Ulus Camisi

Şekil 4. 15 Yakutiye Medresesi, Erzurum, Türkiye (Taşkan, 2011); Ahıska; Kazakistan (Tarih ve Arkeoloji, 2020) Kırangıç Tavan Yapım Tekniği Örnekleri

4.1.4 Mimari Üslup ve Gelenekler

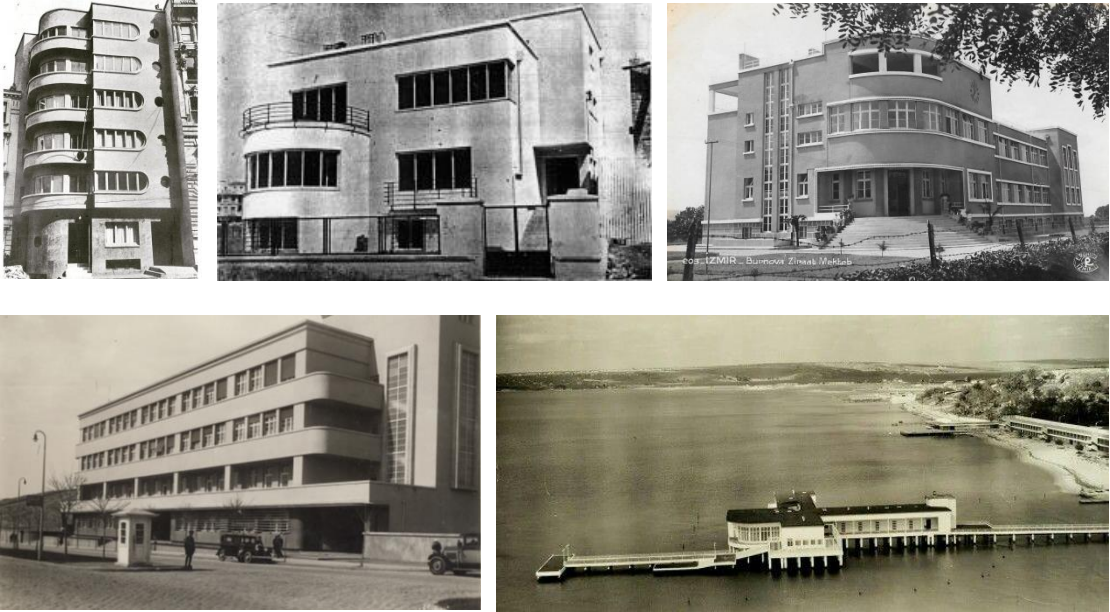
DML'de bulunan Dünya Miras Alanlarına bakıldığında bir mimari üslubun seçkin veya ilk örneklerinden oluşan seri adaylıklar görülmektedir. Art Nouveau da bu mimari üsluplardan biridir. Belçika'da bulunan Victor Horta yapıları, Riga'da bulunan bir dizi Art Nouveau yapı DML'de yer alan kültürel varlıklara örnek verilebilir. Türkiye coğrafyasına bakıldığında, 1900'lerin başında İstanbul Art Nouveau'su olarak bilinen yapıların da DML için potansiyeli yüksektir. Özellikle tematik bağlamda ele alındığında Dünya'daki Art Nouveau Mirası olarak bir Ulus Aşırı Seri Adaylık önerisi geliştirilebilir (Şekil 4. 14).

⁸ *Ottoman Architecture in Greece: Hellenic Ministry of Culture, Directorate of Byzantine and Post Byzantine Antiquities, s. 190.*

Şekil 4. 16 Şeyh Zafir Türbesi, Beşiktaş; Botter Apartmanı- Taksim; Hidiv Sarayı, Vitraylı Kubbe (Kutun, 2005)

Modern Mimarlık Mirası hem ulusal hem de ulus aşırı bağlamda ele alınabilir. Bauhaus ve Modernizmin Türkiye coğrafyasındaki etkisi ve yansımaları irdelendiğinde çok sayıda değer taşıyan yapı karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir seri adaylık önerisi hazırlanırken DOCOMOMO Türkiye'nin envanter çalışmalarından yararlanılabilir (Şekil 4. 15).

Şekil 4. 17 Tüten Apartmanı, İstanbul, (Arkitekt, 1936); Sani Yaver Villası, İstanbul (Mimar, 1932); İsmetpaşa Kız Enstitüsü, Ankara, 1930, Ernst Egli (SALT Arşivi, 2020); Florya Atatürk Deniz Köşkü

Erken dönemde mimari üslup ve gelenekler ve yapım teknikleri üzerinden bir sınıflandırma yapılabilir. Günümüzde kaybedilmiş gelenekler olarak Gürcü Kiliseleri'nin böyle bir potansiyeli olduğu söylenebilir. Gürcistan ve Doğu Anadolu

topraklarında izleri okunabilir. Çoruh-Erzurum arasında sıralanan, sadece Gürcü değil, Ermeni, Türk gibi üst üste gelen katmanlar halinde bir dizi kültürel varlık yer almaktadır. Ortak coğrafyada bulunan mimari bilgi, yapım tekniği bilgisinin bu tür bir adaylık için potansiyeli olması söz konusudur.

Şekil 4. 18 Akdamar Manastır Kilisesi, güneydoğu cephesi; Öşki Manastır Kilisesi, güney cephesi detay (Korkut, 2015)

4.1.5 Mimarlar

Son yıllarda UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınan Le Corbusier'in Mimari Eserleri, Frank Lloyd Wright'ın Mimari Eserleri ve Palladio'nun Villaları gibi mimarların yapıtlarından oluşan seri adaylıklar söz konusudur. Bu bağlamda, "Mimarlar" başlığında verilebilecek bir diğer örnek olarak, eski Osmanlı coğrafyası olan Balkanlar, Suriye, Kırım ve Arabistan'da sayısız eserler vermiş olan Mimar Sinan akla gelmektedir. Osmanlı Mimarlığının yayıldığı coğrafya, farklı kültürlerin bir arada bulunması bağlamında "Uluslararası Miras" olarak değerlendirilmektedir.

Mimar Sinan'ın Türkiye, Balkanlar, Suriye, Kırım ve Arabistan'da eserleri bulunmaktadır (Şekil 4. 13). Mimar Sinan eseri Selimiye Camisi; 2011 yılında "UNESCO Dünya Mirası Komitesi" tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır. Drina Nehri üzerine 1571-1577 yıllarında yapılan ve ayrı zamanda "Sokollu Mehmed Paşa Köprüsü" olarak da bilinen tarihi köprü, Mimar Sinan'ın Bosna Hersek'teki eseri olarak UNESCO tarafından 2007 yılında Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Aynı zamanda 1985 yılında "İstanbul'un Tarihi Alanları" içerisinde yer alan Mimar Sinan'ın başyapıtlarından biri olan Süleymaniye Camisi de listeye alınmıştır.

Bu kapsamda, literatür araştırması yöntemiyle "Mimar Sinan'ın Mimari Eserleri" incelenerek Türkiye'nin ve Osmanlı coğrafyasının kültür alanında bulunan ve diğer

Ülkelerin sahip olduğu ortak miras potansiyeli araştırılmış ve yeni bir üstün evrensel değer tanımı yapılmıştır. Osmanlı coğrafyasının kültür alanındaki Mimar Sinan yapıları tespit edilerek, üstün evrensel değeri en iyi yansıtan bileşenleri ile bir seri oluşturularak ve bu seriyi bir "Mimar Sinan Yolu" kültür rotası olarak Dünya Mirası Sistemi'ne önermek amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında, bugün farklı ülkelerin sınırları içerisinde kalmış olan Mimar Sinan yapılarına ait künye bilgileri ve stn Evrensel Değer kriterleri tablolar halinde sunulmuştur (Bknz. Ek-3 ve Ek-4). Bu kapsamda, Mimar Sinan'ın üstün mimari dehasını gösteren yapıtlarının, sınır aşırı seri adaylık olarak değerlendirilmesi ve serinin stn Evrensel Değer kriterlerinin, özgünlük ve bütünlük değerlerinin tespit edilmesi ve bu tespitlerin korunmanın bütünsellik ilkesi açısından değerlendirilmesi önemlidir.

şekil 4. 19 Mimar Sinan'ın Yapıları (Sınır Aşırı Seri Miras: Mimarlar rneği) Selimiye Camisi (Türkiye, 2011) (Akçabozan Taşkıran, 2019); Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü (Vişegrad, Bosna Hersek, 2007) (UNESCO Web Sayfası, 2020)

Şekil 4. 20 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Sinan'ın Eserleri (Sözen; Güner; Özel, 1988, s.66-67)

Şekil 4. 21 Süleymaniye Külliyesi, Şam (Aynur Çiftçi Arşivi, 2010); Hüsreviye Camisi, Halep (<https://archnet.org/sites/1809>)

Şekil 4. 22 Banya Başı Camisi, Sofya (<http://www.nit-istanbul.org/kielarchive/index.php>)

4.1.6 Dönem Yapıları

Türkiye için seri adaylık önerilerinde seriyi oluşturan kategorilerden biri de dönem yapıları mirası olarak belirlenmiştir. Kültürel varlıklar; Bizans Dönemi, Roma Dönemi, Selçuklu Dönemi, Cumhuriyet Dönemi yapıları gibi bir üst başlıkta ele alınabilir.

Şekil 4. 23 Ege Denizi'ndeki Helenistik Dönem Kuleleri, Yunanistan DM Geçici Listesi (Ancient Towers of the Aegean Sea: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5867/>)

Şekil 4. 24 Türkiye'deki Helenistik Dönem Uzuncaburç Kulesi (Sağlam, 2020)⁹

2020 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınan Roma İmparatorluğu döneminde askeri yerleşim olarak kullanılan Zerzevan Kalesi'nde, Roma dönemine ait dini bir Mithras yeraltı tapınağının yanı sıra, sur kalıntıları, gözetleme kulesi, savunma kulesi, tahıl ve silah deposu, kaya mezarları, su kanalları ve sarnıçlar bulunmaktadır (Şekil 4.18). Roma sınır garnizonu olan Zerzevan Kalesi'nin askeri ve ticari güzergâh üzerinde bulunduğu bilinmektedir. UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki mevcut "Roma İmparatorluğu'nun Sınırları" sınır aşırı seri adaylığına Türkiye'nin de eklenmesi söz konusu olduğunda, Türkiye'nin Geçici Listesi'ne yeni alınmış olan Zerzevan Kalesi'nin adaylık potansiyeli oldukça yüksektir.

⁹ Mustafa Sağlam, 2020 (<http://www.kendingez.com/antik-cagin-lady-dianasi-abanin-memleketi-diokaesareia-ve-olba-gezi-yazisi>).

Şekil 4. 25 Zerzevan Kalesi “Roma İmparatorluğu’nun Sınırları” (Arkeofili, 2020)
(Zerzevan Kalesi Kazı Arşivi, 2020)

4.1.7 Kültürel Peyzajlar

Akdeniz’in zeytin üretim peyzajı ile ilgili adaylık, Kültürel Peyzaj kategorisinde ulus aşırı seri bir varlık olarak sunulabilir. Bu kategoriye Uygulama Rehberi Ek 3’üne ve peyzajın geliştirdiği farklı yollara göre oluşturan üç kategoriden: a) Gelişen Kültürel Peyzaj ve b) Yaşayan Kültürel Peyzaj olarak ortaya konmuştur. Bu seri varlık, Akdeniz’de en büyük öneme sahip geleneksel zeytin bahçelerini içermektedir. Seriyeye seçilen alanlar kültürel peyzaj açısından en değerlileri olanlardır. Bu alanlar, tekil veya bir bütün olarak, zeytin kültürel peyzajının üstün evrensel değerini en iyi gösteren zeytin üretim alanları olacaktır. DML ve GL’deki kültürel peyzaj örnekleri incelendiğinde Türkiye’nin GL’sinde bulunan Ayvalık Endüstriyel Peyzajı’nın Akdeniz’in Zeytin Kültürel Peyzajı bağlamında ortak bir dosyada değerlendirilmesi önerilebilir.

Tablo 4. 1 DML ve Geçici Liste'deki Kültürel Peyzaj Örnekleri

	DML ve GEÇİCİ LİSTE'DEKİ KÜLTÜREL PEYZAJ ÖRNEKLERİ					
Varlık	Endülüs'teki Zeytin Kültürel Peyzajı (GL)	Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (GL)	Filistin: Zeytin ve Üzüm Üretim Alanları - Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı, Battir (TA-DML)	Pireneler - Perdu Dağı (DML)	Tokaj Şarap Bölgesi Tarihi Kültürel Peyzajı (DML)	Aranjuez Kültürel Peyzajı (DML)
Taraf Devlet	İspanya	Türkiye	Filistin	Fransa / İspanya	Macaristan	İspanya
Kriter	(iii)(v)(vi)	(iii)(v)	(iv)(v)	(iii)(iv)(v)(vii)(viii)	(iii)(v)	(ii)(iv)
Yılı	2017	2017	2014	1999	2002	2001
Dönem	Antik	Antik	Antik	Tarih Öncesi	Ortaçağ	Ortaçağ

Söz konusu varlık bir seri varlıksa, coğrafi konumlarına ve temsil edilebilirliklerine göre farklılık gösteren tanımlanmış peyzaj alt birimlerine sahip olmalıdır. Bu seçim, Uygulama Rehberi'nin 138. paragrafının, açıkça tanımlanmış bağlantılarla birbirine bağlanan ve aşağıdaki koşulları da karşılaması gereken iki veya daha fazla özellik içeren özellikler olarak tanımladığı seri varlık ölçütlerini karşılar:

- Peyzajdaki kültürel, sosyal ve işlevsel bağlantıları yansıtırlar.
- Her bileşen, peyzajın bir bütün olarak üstün evrensel değerine, kolayca tanımlanabilen, belirgin ve somut olmayan nitelikler ile bilimsel bir şekilde katkıda bulunmaktadır.
- Bu bileşenlerin seçimi, genel yönetimin tutarlılığını ve kapasitesini dikkate

olarak ve serinin bir bütün olarak, üstün evrensel değere sahip olması gerekmektedir.

Türkiye için Potansiyel Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras önerilerinin tematik alt başlıklar halinde sunulması, gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalar açısından kolaylık sağlayacaktır. Yollar, Yapı Tipleri, Yapım Teknikleri, Mimari Üslup ve Gelenekler, Mimarlar, Dönem Yapıları Mirası ve Kültürel Peyzajlar olarak 7 başlık altında sunulan örnekler Tablo 4. 1'de yer almaktadır. Bu tablo nihai bir liste olmayıp örnekler çoğaltılabilir ve önceliklendirilebilir.

Tablo 4. 2 Türkiye için Potansiyel Sınır Aşırı Seri Dünya Miras Alanı Önerileri (Akçabozan Taşkıran, 2019)

		SERİ DÜNYA MİRAS ADAYLARI	İLGİLİ ÜLKELER	DÖNEM	KATEGORİ
YOLLAR	YOL ve ÜZERİNDEKİ YAPILAR	Via Egnatia	Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan, Türkiye.	M.Ö. 2. yy	Kültürel
		Via Militaris	Srbistan, Bulgaristan, Türkiye.	1.yy	Kültürel
		Bağdat Demiryolu hattı üzerindeki Osmanlı Mirası	Türkiye, Suriye, Irak.	20. yy başı (1903-1930)	Kültürel
		17. yy Anadolu'daki Ticaret Yolları	Türkiye, Suriye, Irak, İran, Ermenistan.	17. yy	Kültürel
		İpek Yolu	Türkiye, Çin.	M.Ö. 2. yy	Kültürel
	SEYYAHLAR	Evliya Çelebi Yolu	Türkiye, Balkanlar, Mısır.	17. yy	Kültürel

Tablo 4. 2 Türkiye için Potansiyel Sınır Aşırı Seri Dünya Miras Alanı Önerileri
(Akçabozaan Taşkıran, 2019) (devamı)

YOLLAR	SEYYAHLAR	İbn Battuta Yolu	Türkiye, Afrika, Arap Yarımadası, Özbekistan, Irak, İran, Hindistan, Çin.	14. yy	Kültürel
		Büyük İskender Yolu	Türkiye, Makedonya, Mısır, Suriye, İran.	M.Ö. 4.yy	Kültürel
YAPI TİPLERİ	KÖPRÜ	Tek Kemer Açıklıklı Köprüler	Bosna Hersek, Türkiye.	16. yy	Yapım Tekniği
	KİLİSE	Doğu Anadolu ve Kafkaslardaki Gürcü - Ermeni Kiliseleri	Türkiye, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti.	10. yy	
	KONUT	Kule Evler	Balkanlar, Türkiye, Kafkaslar.	17. yy	Mimari
	SAAT KULESİ	Osmanlı'daki Saat Kuleleri	Balkanlar, Türkiye.	19.yy	Mimari
YAPIM TEKNİKLERİ		Ahşap Hımuş Yapım Tekniği	Balkanlar, Türkiye.	16.-17. yy	Mimari
		Taş Konut Mimarisi	Kuzey Suriye, Kafkasya, Orta Anadolu.	17.-18. yy	Mimari
		Tek Kemer Açıklıklı Köprüler	Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar.	18.-19. yy	Mimari
MİMARİ ÜSLUP VE GELENEKLER		16. yy Hassa Mimarları Ocağı Üretimleri	Türkiye, Bosna Hersek.	16. yy	Mimari

Tablo 4. 2 Türkiye için Potansiyel Sınır Aşırı Seri Dünya Miras Alanı Önerileri
(Akçabozaan Taşkıran, 2019) (devamı)

MİMARİ ÜSLUP VE GELENEKLER	Helenistik Dönem Kuleleri	Türkiye, Yunanistan.	M.Ö. 3.- 4. yy	Mimari
DÖNEM YAPILARI MİRASI	Roma Lejyoner Kentleri	Türkiye, Suriye.	3. yy	Mimari
	Antik Yunan Tiyatroları	Türkiye, Yunanistan, İtalya.	M.Ö. 3.- 4. yy	Mimari
MİMARLAR	Mimar Sinan'ın Yapıları	Türkiye, Balkanlar, Suriye, Kırım, Arabistan.	16. yy	Mimari
KÜLTÜREL PEYZAJLAR	Akdeniz Zeytin Kültürel Peyzajı	Türkiye, Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz	M.Ö. 4000	Kültürel Doğal

4.2 Türkiye UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde Bulunan ve Sınır Aşırı Seri Kültürel Miras Potansiyeline Sahip Alanlar

Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri varlıkların belirlenmesinde Taraf Devletler'in öncelikle kendi Geçici Liste'lerini gözden geçirmeleri çok önemlidir. Bu konuda, Ulusal Seri ve Ulus Aşırı Seri varlıkların tespiti ile ilgili Dünya Mirası Merkezi Taraf Devletler'in Geçici Liste'lerini, 5-10 yılda bir revize etmelerini teşvik etmektedir. Böylelikle Taraf Devletler'in Geçici Liste'lerinde bulunan benzer varlıklar tespit edilerek, seri veya ulus aşırı seri adaylık olarak sunulabilir. Geçici Liste değerlendirmesi yapılırken Boşluk Analizi (ICOMOS, 1994), bölgesel tematik çalışmalardan yararlanılabilir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Geçici Listesi incelendiğinde bu potansiyele sahip kültürel varlıklar olduğu görülmektedir. Anadolu Selçuklu Medreseleri (2014) ve Selçuklu Kervansarayları (2000) yapı tipi ve dönem yapıları mirası kategorisinde, ulus aşırı seri adaylık olarak; Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri (2013) kültürel yol kategorisinde, ulus aşırı seri adaylık olarak; Likya Uygarlığı Antik Kentleri (2019) dönem yapıları mirası kategorisinde, ulusal seri adaylık olarak;

İshak Paşa Sarayı ve Mudurnu Tarihi Ahi Kenti de İpek Yolu'nun bir uzantısı olarak kültürel yol kategorisinde ve ulus aşırı seri adaylık olarak yeniden değerlendirilebilir.

Tablo 4.3 Türkiye'nin Dünya Mirası Geçici Listesi, Seri Miras Potansiyeli Değerlendirmesi (Akçabozan Taşkiran, 2021)

No	GL Adaylık Adı	Kategori	Önerilen Tematik Özellik	Dönem	Geçici Liste Yılı	Ulusal Seri	Ulus Aşırı Seri	Kriterler	Taraf Devlet(ler) ve Değerlendirme Notları
1	Anadolu Selçuklu Medreseleri	Kültürel	Yapı Tipleri	Ortaçağ	2014	X		(ii) (iv)	Selçuklu Mimarisi temasında ulusal seri adaylık olarak birlikte değerlendirilebilir. Türkiye (Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir, Niğde)
2	Konya Selçuklu Başkenti	Kültürel	Dönem Yapıları Mirası	Ortaçağ	2000	X		(i) (ii) (iv)	
3	Niğde'nin Tarihi Anıtları	Kültürel	Dönem Yapıları Mirası	Ortaçağ	2012	X		(ii)	
4	Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı	Kültürel	Yollar Yapı Tipleri	Ortaçağ	2000	X	X	(ii) (iii) (iv)	İpek yolu üzerindeki Kervansaraylar olarak önerilebilir. Türkiye İran Özbekistan Türkmenistan
5	Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri	Kültürel	Yollar Yapı Tipleri	Ortaçağ	2013	X	X	(ii) (iv)	Türkiye (İstanbul, İzmir, Düzce ve Sinop) Ukrayna (GL) İtalya (DML) (Cenova ve Venedik)
6	Likya Uygarlığı Antik Kentleri	Kültürel	Dönem Yapıları Mirası	Antik	2009	X		(iii) (iv)	Türkiye (Antalya ve Muğla: Patara (başkent), Xanthos, Pinara, Olympos, Myra ve Tlos)

Tablo 4. 3 Türkiye'nin Dünya Mirası Geçici Listesi, Seri Miras Potansiyeli Değerlendirmesi (Akçabozan Taşkiran, 2021) (devamı)

No	GL Adaylık Adı	Kategori	Önerilen Tematik Özellik	Dönem	Geçici Liste Yılı	Ulusal Seri	Ulus Aşırı Seri	Kriterler	Taraf Devlet(ler) ve Değerlendirmeye Notları
7	İshakpaşa Sarayı (Ağrı)	Kültürel	Yollar (İpek Yolu)	Osmanlı	2000	X	X	(i) (iii) (iv)	Türkiye İran Gürcistan Kafkasya Not: Özgünlüğünü kaybetmiştir.
8	Mudurnu Tarihi Ahi Kenti (Bolu)	Kültürel	Yollar (İpek Yolu)	Osmanlı	2015	X	X	(ii) (iv)	Ahilik temasında Mudurnu ve Kırşehir ulusal seri adaylık olarak önerilebilir. Ayrıca Mudurnu Tarihi Kenti İpek Yolu 'nun bir parçası olarak ulus aşırı seri miras olarak değerlendirilebilir.
9	Ahi Evran Türbesi (Kırşehir)	Kültürel	Yapı Tipi	Osmanlı	2014	X		(iii) (vi)	
10	Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis)	Kültürel	Yapı Tipleri	Ortaçağ	2000	X	X	(i) (iii)	Türkiye Ermenistan İran
11	Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi)	Kültürel	Yapı Tipleri	Ortaçağ	2015	X	X	(i) (ii) (iii) (iv) (vi)	Türkiye İran (DML) (İran'ın Ermeni Manastır Topluluğu) Ermenistan (DML) Gürcistan (GL)

Tablo 4. 3 Türkiye'nin Dünya Mirası Geçici Listesi, Seri Miras Potansiyeli Değerlendirmesi (Akçabozan Taşkıran, 2021) (devamı)

No	GL Adaylık Adı	Kategori	Önerilen Tematik Özellik	Dönem	Geçici Liste Yılı	Ulusal Seri	Ulus Aşırı Seri	Kriterler	Taraf Devlet(ler) ve Değerlendirmeye Notları
12	Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler	Kültürel	Yapı Tipleri Yapım Teknikleri	Ortaçağ	2018	X		(ii) (iv)	Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler ulusal seri miras olarak değerlendirilebilir. Türkiye (Konya, Kastamonu, Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara)
13	Beyşehir Eşrefoğlu Camii	Kültürel	Yapı Tipleri Yapım Teknikleri	Ortaçağ	2011	X		(ii) (iv)	
14	Yesemek Taşocağı Ve Heykel Atölyesi (Gaziantep)	Kültürel	Yapı Tipleri	Tarih Öncesi	2012	X	X	(ii) (iii)	Türkiye (Gaziantep, Boğazköy, Kalınkaya, Domuztepe) Suriye (Sekizler, Tripoli) Mısır
15	Sarıkaya Roma Hamamı (Basilica Therma) (Yozgat)	Kültürel	Yapı Tipleri Dönem Yapıları Mirası	Antik	2018	X	X	(iv)	Türkiye İtalya
16	Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar	Kültürel	Yapı Tipleri	Antik	2018	X	X	(iii) (iv)	Türkiye İran (DML) Suriye
17	Alahan Manastırı (Mersin)	Kültürel	Yapı Tipleri Dönem Yapıları Mirası	Antik	2000	X	X	(i) (iii) (iv)	"Bizans Dönemi Mimari Mirası" kapsamında ulusal veya ulus aşırı seri adaylık olarak değerlendirilebilir.
18	Justinianus Köprüsü (Sakarya)	Kültürel	Yapı Tipleri Dönem Yapıları Mirası	Antik	2018	X	X	(iii) (iv)	

Tablo 4. 3 Türkiye'nin Dünya Mirası Geçici Listesi, Seri Miras Potansiyeli Değerlendirmesi (Akçabozan Taşkiran, 2021) (devamı)

No	GL Adaylık Adı	Kategori	Önerilen Tematik Özellik	Dönem	Geçici Liste Yılı	Ulusal Seri	Ulus Aşırı Seri	Kriterler	Taraf Devlet(ler) ve Değerlendirmeye Notları
19	St. Nicholas Kilisesi (Antalya)	Kültürel	Yapı Tipleri Dönem Yapıları Mirası	Antik	2000	X	X	(iii) (iv)	"Hac Yolu Üzerindeki Bizans Dönemi Hac Merkezleri" temasında değerlendirilebilir. Kudüs, İsrail, Filistin, Cezayir, Mısır, Türkiye, Suriye, İtalya, Almanya.
20	St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin)	Kültürel	Dönem Yapıları Mirası	Antik	2000	X	X	(ii) (iii) (iv)	
21	St. Pierre Kilisesi (Hatay)	Kültürel	Dönem Yapıları Mirası	Antik	2000	X	X	(ii) (iii) (iv)	
22	İznik (Bursa)	Kültürel	Dönem Yapıları Mirası	Antik	2014	X	X		
23	Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir)	Kültürel Peyzaj	Kültürel Peyzaj Yollar (Zeytin Yolu)	Antik	2017	X	X	(iii) (v)	Türkiye Akdeniz coğrafyası Zeytin üretim alanları ve mekânları Yunanistan İtalya İspanya

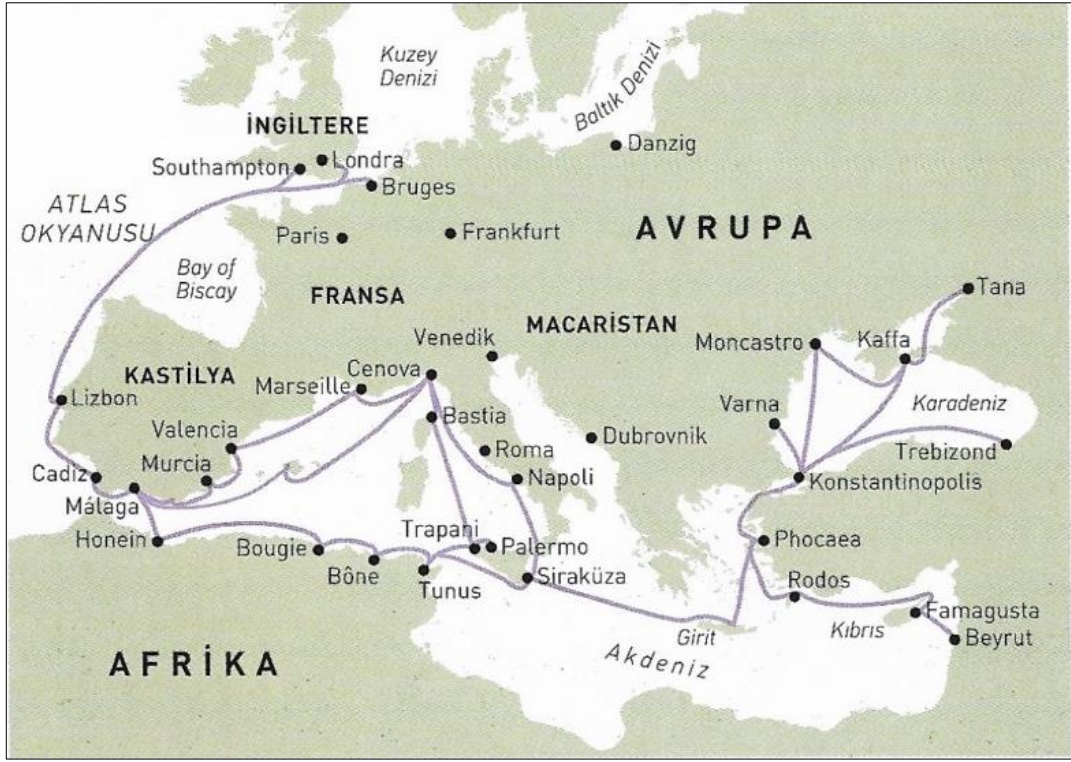
4.3 Dünya Mirası Listesindeki mevcut Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Adaylıklara eklenme potansiyeline sahip Türkiye'deki bileşen parçaları belirlenmesi

Roma İmparatorluğu'nun sınırındaki günümüze ulaşan kalıntılar ve Avrupa'da Birleşik Krallık, Hollanda, Belçika, Almanya, İsviçre, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya'da görülmektedir. Doğu sınırında Türkiye, Suriye, Irak, Ürdün ve İsrail'de de kalıntılar bulunmaktadır. Türkiye'deki Roma İmparatorluğu sınırlarının izleri okunmaktadır. Bütüncül bir envanter çalışmasıyla Liste'de mevcut olan "Roma İmparatorluğu'nun Sınırları" adaylığına Türkiye'deki bileşen parçaları da eklenebilir.

Şekil 4. 26 Roma İmparatorlu Sınırları Haritası (Parker, 2014, s. 75)

Tarih boyunca birçok önemli güzergâhın kesişim noktası olan Türkiye, İpek Yollarının en önemli etkileşim alanlarından biridir. Bu bağlamda Türkiye olmadan İpek Yollarında Asya ile Avrupa arasındaki kültürel, sosyal, ekonomik ve ticari ilişkileri anlamak mümkün değildir. İpek Yolu, Türkiye'nin uzun tarihinin ve zengin kültürünün temel unsurlarından biridir. UNESCO DML'de "Divriği Ulu Camisi ve Şifahanesi", "İstanbul'un Tarihi Alanları", "Safranbolu Şehri", "Selimiye Camisi ve Külliyesi", "Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu" ve "Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı" Türkiye'de İpek Yolu güzergâhlarında yer almaktadır. İkinci kompleks, Türkiye Geçici Listesi'ndeki "Akdamar Kilisesi", kültürel sentezle üretilen benzersiz mimari anıtlar biçiminde İpek Yolları boyunca kültürel alışverişini örneklemektedir.

Şekil 4. 27 Ceneviz Ticaret Yolları Haritası (Levi, 2014, s. 149)

Türkiye'nin DML'sindeki İpek Yolları ile ilgili kültürel varlıklar arasında, Anadolu Yarımadası boyunca İpek Yollarının doğu ve batı sınırlarını belirleyen DML'deki "Tarihi Ani Şehri" ile Geçici Liste'deki "İznik"; önemli kentsel yerleşim yerlerinden "Mardin Kültürel Peyzajı", "Konya-Selçuklu Medeniyetinin Başkenti" ve "Tarihi Ahi Kenti Mudurnu"; karada "Selçuklu Kervansarayları: Denizli Doğu Bayazıt Güzergâhı" ve deniz yolları boyunca "Alanya" ve "Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri" bu kapsamda değerlendirilebilir. "Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri" dosya adıyla Geçici Liste'ye kayıtlı varlıklar arasına Geçici Liste'deki İzmir Tarihi Liman Kenti: İzmir Çeşme Kalesi de ilave edilmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak Foça ve Çandarlı Kaleleri UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır.

Tablo 4. 4 Dünya Mirası Listesindeki mevcut Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Adaylıklara eklenme potansiyeline sahip Türkiye'deki Potansiyel Alanlar (Akçabozan Taşkiran, 2021)

Taraf Devletler	Ulus Aşırı Seri Adaylık Adı	Yıl	Kriter	Türkiye'deki Potansiyel Bileşen Parçaları
Almanya, İngiltere, Kuzey İrlanda	Roma İmparatorluğu Sınırları; http://whc.unesco.org/en/list/430	1987; Ekleme 2005, 2008	(ii)(iii)(iv)	Türkiye'deki kalıntılar
Çin, Kazakistan, Kırgızistan	İpek Yolları: Yol Ağı Chang'an-Tianshan Koridoru https://whc.unesco.org/en/list/1442/	2014	(ii)(iii)(v)(vi)	"Ani Tarihi Kenti" "İznik" "Mardin Kültürel Peyzajı" "Konya Selçuklu Başkenti" "Tarihi Ahi Kenti Mudurnu" "Selçuklu Kervansarayları: Denizli Doğu Bayazıt Güzergahı" "Alanya" "Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri"

Bu tez çalışmasında, “Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras” kavramları tanımlanarak UNESCO Dünya Mirası Sistemine katkıları tartışılmıştır. Miras alanlarının bir bütün olarak tespiti, geliştirilmesi, sunulması ve korunmasında sınır aşırı mirasın rolü ortaya konulmuştur. Araştırma şu soruların yanıtlarını sorgulamıştır:

1. Kültürel Mirasın bir bütün olarak korunması için nasıl bir ortaklık yapılmalı?
2. UNESCO’nun sınır aşırı adaylık sisteminin mirasın bütün olarak korunmasına katkıları nelerdir?
3. Ortak mirasın korunmasında adaylık stratejisi nasıl kurgulanmalıdır?
4. Sınır aşırı / Ulus Aşırı Seri Mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması için temel ilke ve ölçütler nelerdir?
5. Türkiye’nin sınır aşırı miras potansiyeli nedir?
6. Türkiye’nin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’nin sınır aşırı miras potansiyeli nedir?

Bu soruların cevaplarına kapsamlı literatür araştırması ve arşiv çalışması, alan çalışması ve uzmanlarla yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır. Yorumlayıcı yaklaşım ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak, sınır aşırı veya ulus aşırı seri miras ile ilgili uzman değerlendirmeleri ve konu önem dereceleri tartışılmıştır. Görüşme sonuçlarının tablolaştırılarak analiz edilmesinin yanında, koruma uzmanları ile derinlemesine görüşmeler yapılarak konu etraflıca sorgulanmıştır.

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası alanları, özellikle Dünya Mirası Sözleşmesi ilkelerine uygundur. Bir alanın Üstün Evrensel Değeri sınırlar arasında tanınmakta ve ortak Dünya Mirasının korunması ve yönetimi sağlanmaktadır. Aynı zamanda, bu alanlar hem başvuru sürecinde hem de UNESCO DML’ye girdikten sonra sorumlu Taraf Devletler için özel zorluklar ortaya çıkarmaktadır.

Tüm Seri Dünya Miras Alanlarında olduğu gibi, Ulus Aşırı Seri varlıkların Üstün Evrensel Değeri bir bütün olarak ve aynı zamanda her bir bileşenin katkısı ile tanımlanmalıdır. Bu, bütün Taraf Devletler arasında yakın bir koordinasyon gerektirmektedir. Böylece fikir birliği sağlamak için dilin ve muhtemelen kültürel farklılıkların da üstesinden gelinmesi gerekmektedir.

Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri adaylıkların sunulmasında, tablo şeklinde analizler, değerlendirmeler ve karşılaştırmalar üretmek yararlı olacaktır. Burada önemli olan husus, ilgili Taraf Devletler tarafından, aday gösterilecek yerlerin ve tampon bölgelerinin birlikte seçilmesidir. İlgili ülkelerdeki yönetim sistemleri, farklı yasal sistemlerin izin verdiği ölçüde uyumlaştırılmalıdır. Bu, hükümetler arası düzeyde daha fazla araştırma ve koordinasyon gerektiren özel bir zorluktur.

Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri bir Dünya Mirası alanının aday gösterilmesinden sonra, bütün bileşenleri veya bileşen parçalarını anlamlı ve etkili bir şekilde, başka bir deyişle standartlaştırılmış bir şekilde eş zamanlı değişen bağlamlara uyarlayarak yönetmek önemlidir. Tüm katılımcıların sürekli iletişim halinde olmaları önemlidir. Ayrıca, ortak stratejiler ve projeler uygulanmalı ve halkla ilişkiler faaliyetleri tüm alanın ortak Üstün Evrensel Değeri yansıtması yönünde yönlendirilmelidir. Sadece tek bileşenli parçalarla ilgili tek taraflı iletişim, Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı bir Dünya Mirası alanının temel ilkesine aykırı olacaktır.

Sınır Aşırı Miras, hazırlanan doktora tez çalışmasının temel ilgi alanı olan Dünya Mirası bağlamında sorgulanarak, konusu olduğu kültürel alanda araştırılmıştır. Bu kapsamda, farklı ülkelerden ve farklı disiplinlerden ortak adaylık dosyası hazırlık süreçlerinin geliştirilmesinin ve ortak korumanın önemi vurgulanmıştır. Sınır aşırı mirasın tespiti, belgelenmesi, geliştirilmesi ve korunması konusunda çalışan uzmanların ortak çalışmasının öneminin altı çizilmiştir.

Kültürel mirasın korunmasında bütüncül yaklaşımlara öncelik verilmelidir. UNESCO'nun son yıllarda ulus aşırı seri kültürel miras kavramı, bütüncül koruma anlayışını teşvik etmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken tespit ise kültürel alan sınırları ile siyasi sınırların örtüşmemesidir. Dolayısıyla tüm insanlığın ortak mirası felsefesini konunun odağına alarak ortak mirasın korunması fikrini benimsemek faydalı olacaktır. Sınır aşırı miras kapsamında ulusal sınırları

aşmanın, korumanın bütünselliği açısından da önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Henüz Dünya Mirası Komitesinin, bir Ulus Aşırı Dünya Mirası alanının tehlikede olup olmadığına nasıl karar vermesi gerektiği, eğer tehlike sadece birinde veya büyük ölçüde devletlerin birkaçında bulunan bileşenleri etkiliyorsa nasıl karar verilmesi gerektiği konusunda bir açıklaması bulunmamaktadır. Bu durumda, tüm varlığın veya yalnızca etkilenen bileşenlerin Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'nde yer alması gerekip gerekmediği sorusu için bir örnek uygulama yoktur.

Sınır aşırı seri adaylıkların geliştirilmesi sürecinde yeni ortak paydaşları dâhil etmenin yanı sıra, özellikle ortak dijital bir platform aracılığıyla en iyi uygulamaların aktarımı üzerinde durulmaktadır. Ortak paydaşlar, deneyimlerini paylaşmak için yılda iki kez toplanıp daha fazla ortak proje planlamaktadır. Gerçek işbirliği oluşturan AB projeleri sınırlı süre ve sınırlı bir kaynağa sahip olmasına rağmen, Dünya Mirası paydaşları arasında uzun vadeli ve istikrarlı ortaklıklar için başlangıç noktası olabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda, sınır aşırı uzman ağlarının ve uluslararası deneyim alışverişinin etkin değer katabileceği söylenebilir. Sınır aşırı mirasın geliştirilmesi ve tanıtılmasını, ortak değerlerin ve kültürel öneminin anlaşılmasını sağlayan eğitim programları, bu konuda bilinçlenmenin önemli bir parçasıdır. Böylelikle, sürdürülebilir koruma ve gelişmenin temeli sağlanmış olur. Kapsamlı ve sürdürülebilir politika, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ele alınmalı ve tüm paydaşlar sürece dâhil edilmelidir.

Günümüzde Türkiye'nin Dünya Mirası Listesi'nde ve Geçici Listesi'nde sınır aşırı veya ulus aşırı seri kültürel varlık bulunmamaktadır. Bu hususta yapılan değerlendirmeler Türkiye'nin sınır aşırı miras potansiyelini ortaya koymakta ve gelecekte sunulabilecek öneri seri adaylık dosyaları için çekirdek veri sunmaktadır. Ayrıca Geçici Liste, sınır aşırı / ulus aşırı seri miras potansiyeli açısından yeniden değerlendirilmiştir. Seçilmiş olan kategorilerden ortak dosya önerileri geliştirilmiştir. Türkiye'nin potansiyel Sınır Aşırı Adaylık Süreci ve Geçici Liste'deki birçok varlığın listeye alınması miras alanlarının bütüncül korunmasına katkı koyacak bir fırsat olarak ele alınabilir.

Bu tez çalışmasının sonuçları, UNESCO DML'nin geleceği açısından çok önemli bir konu olan Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası konusundaki öneriler, Dünya Miras Komitesi, Sözleşmeye Taraf Devletler, Dünya Mirası Adaylık Dosyası Hazırlayan Kurum ve Kuruluşlar için öneriler alt başlıkları altında sunulmuştur.

5.1 Dünya Miras Komitesi için Öneriler

- Ortak miras üzerine ortak çalışmayı ve iletişimi desteklemek için yeni sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylıklara öncelik verilmelidir.
- Teknik uzman ihtiyacı ve mali etkiler gibi seri adaylıkların zorlukları göz önünde bulundurulmalı, bu durum gelecekte Dünya Mirası Listesi'nde dengesizliklere neden olabilir.
- Günümüzde Dünya Mirası Listesi Adaylık başvuruları için her yıl sayı kısıtlaması getirilmiştir. Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar bu kısıtlamanın dışında bırakılmıştır. Seri adaylık başvurularının çok sayıda bileşeni kapsamaması ve adaylık dosyalarının kapsamının geniş olması nedeniyle başvuru sayıları için gelecekte kısıtlama getirilebilir.
- Seri Doğal Varlıkların Aday gösterilmesi ve değerlendirmedeki mevcut uygulamayı iyileştirmek için Uygulama Rehberinin 137. Maddesinin değiştirilmesi (örneğin, kriterlere göre işlevsel bağlantıların değerlendirilmesi için net gereksinimleri kapsayan, doğal varlıklar için bileşenler arasındaki ilişkinin yansıtılması)¹⁰.
- Adaylık için üstün evrensel değer gerekçelerinin ve bileşen parçalarının seçilmesi konusunda, yeni ulus aşırı seri adaylık önerilerinin, mevcut ulus aşırı seri adaylıklara yapılan eklentilerden çok farklı olduğu görülmektedir. Uygulama Rehberi, kavramsal ve süreçsel farklılıklar içerse de, diğer varlıklara eklenmeyi ve seri adaylıkları aynı çerçeve içinde ele almaktadır. Uygulama Rehberi'nin 136. Paragrafı, yalnızca yeni sınır aşırı veya ulus aşırı seri adaylıklara önerilecek uzantılara atıfta bulunmaktadır. Uzantılardan da

¹⁰ 1972 Sözleşmesi'nin hedefleri ve temel ilkeleri açıkça ifade edilmekle birlikte, gerekli hallerde taraf olan devletlerin bulunduğu UNESCO'nun gerekli organları ve platformlarında DM Sözleşmesinin Uygulama Rehberi üzerinde değişiklik önerilerinde bulunulabilmekte veya alınan kararlarla değişiklik yapılabilmektedir. Uygulama Rehberindeki değişiklikler DM Komitesinde alınan kararlar doğrultusunda oluşturulan çalışma gruplarının raporları doğrultusunda DM Merkezi ile istişare edilerek DM Komitesinde yapılabilmektedir.

kaynaklanabilecek yeni ulus aşırı seri adaylıklardan bahsetmemektedir. Uygulama Rehberi'ne bu konuda ek yapılmalıdır.

- Seri özellikler için özel gereklilikleri eklemek için DML Adaylık ve Geçici Liste formatı değiştirilebilir.
- “Özel varlık tipleri” ile ilgili Uygulama Rehberi'nin Ek 3'ünde yer alan seri varlıklarla ilgili belirli bir bölümün hazırlanması seçeneği dikkate alınmalıdır.
- Örnek incelemeleri de dâhil olmak üzere Seri Dünya Mirası alanlarına ilişkin bir “Uygulama Dokümanı” hazırlanmalıdır (Üstün Evrensel Değerin kurgulanması, bileşen parçalarının seçimi, yönetimi, uzantıları, ulus aşırı varlıklar).
- Büyük, karmaşık Ulus Aşırı Seri Adaylıklar için alternatif bir yaklaşım geliştirmek üzere Danışma Organları ile işbirliği yapılmalıdır. ICOMOS ve IUCN gibi tarafsız bilimsel kuruluşlar tarafından geliştirilecek bilimsel yaklaşımlar sayesinde ilgili Taraf Devletler'in ilgili kurumları üzerinde daha fazla etki sağlanabilir.
- Hem doğal hem de kültürel kriterler ile aday gösterilen Seri varlıklarda (karma alanlar), farklı koruma gereksinimleri ile ilgili durumlar dikkate alınmalıdır.
- Seri varlıklar söz konusu olduğunda, yönetim gereklilikleri için kesin eşiklerde, netlik görülmemektedir. Bununla birlikte, danışma organlarına “ilkeler hakkındaki tartışmanın yeniden gündeme getirilmesi” konusunu ele almaları; aday gösterme, değerlendirme ve izleme olarak yönetim standartlarının tanımını ve ilgili kriterleri ve göstergeleri yönlendirmek için daha kapsamlı yaklaşım geliştirilmelidir.
- UNESCO; Dünya Mirası Merkezi'nin, bütüncül bir envanter dosyası hazırlaması için toplantılar düzenlenmesine yardım etmelidir.
- Sınır Aşırı Adaylık projeleri hakkında bilgi alışverişi için Dünya Mirası Merkezi web sitesinde ortak sanal arşiv oluşturulmalıdır. Bu konuda Dünya Miras Komitesi'nde karar alınmalıdır. Böylelikle yürütülmekte olan Adaylık Projeleri süreciyle ilgili bilgi edinilebilir ve sürece daha fazla katılım sağlanabilir.

- Ortak bir koruma anlayışında uzlaşmak için iç mevzuat ve kurallarla ilgili hususları ele almaya başlayacak; hem uluslararası düzenlemeler hem de ilgili ülkelerin yerel mevzuatına hakim, hukukçuların da yer aldığı bir uzman ekip oluşturulmalıdır.
- Taraf devletler Dünya Mirası Sözleşmesinin uygulanmasından birinci derecede sorumlu hükûmet temsilcisi olan Ulusal Odak Noktaları belirleyerek, iletişim bilgilerini UNESCO Sekretaryası ile paylaşmaktadır. Odak noktalar miras koruma konusunda yasalar çerçevesinde yetkili olan ulusal kurumların temsilcilerinden oluşmaktadır. Ulusal Odak Noktalarının arasında bağlantıyı sağlayacak ve iletişimi sağlayacak Uluslararası Koordinasyon Birimi oluşturulmalıdır.
- Ulus Aşırı Seri Adaylık projesinin teknik olarak izlenmesinden sorumlu, her ülkeden bir veya birden fazla odak nokta belirlenmesi gerekir. Belirlenecek odak nokta veya noktalar, Dış İşleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve/veya Üniversiteler'den olabilir. Farklı kurum ve kuruluşlardan temsilcilerin bir araya gelmesiyle önerilecek teknik sorumlu veya teknik ekibin Adaylık Sürecinin koordinasyonunu sağlaması beklenmektedir. Teknik konuda sorumlu olacak odak nokta veya noktalar, her ülkede bu sürecin farklı yönetileceği göz önünde bulundurulduğunda, değişkenlik gösterebilir.
- Dosya değerlendiren uzmanların özel olarak eğitilmesi (seri adaylık dosyalarının değerlendirmesinde tutarlı bir yaklaşım elde etmek için) gerekmektedir. Son zamanlarda DMM'de tartışılan bir konu olup; seri adaylıkların da dâhil olduğu tüm adaylıklar için dosya hazırlayan ve değerlendiren uzmanların kapasiteleri geliştirilmelidir.
- Ulus Aşırı Seri Adaylık sürecini koordine etmek için bir Taraf Devlet belirlenmesi önerilebilir. Koordinasyonu sağlayacak Taraf Devletin belirlenmesinde, bu hususlarda eksik olan Taraf Devletlere destek sağlanması açısından, bütçe ve kapasite açısından üstün olan Taraf Devlet'in seçilmesi önerilebilir.
- Dünya Mirası Sözleşmesi'nin farkındalığının artırılması açısından, Dünya Mirası adaylıklarının hazırlanmasında güvenilirlik sağlanması ve Geçici

Listelerin yeniden gözden geçirilmesi için potansiyel Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri varlıklar hakkında daha bilinçli diyaloglar kurgulanmalıdır. Adaylık sürecinde ve sonrasında verimli diyalogu sürdürmek, yorumlamaya ortak bir yaklaşım sağlamak, potansiyel tehditler hakkında bilgi paylaşmak ve koruma yaklaşımlarını uyumlu hale getirmek ve veri toplamada koordinasyonu sağlamak önemlidir.

- Bu süreçte kısıtlı kaynakların optimum kullanımını teşvik etmek için, Geçici Liste önerileri geliştirmek için Atölye çalışmalarının istenen süreçlerini ve sonuçlarını ortaya koymak için sınır aşırı adaylıklarla ilgili Geçici Liste Rehberleri üretilmesi önerilebilir.
- Geçici Listelerin uyumlu hale getirilmesi için Periyodik Raporlama süreçleri kullanılmalıdır.
- Taraf Devletlerin Geçici Listelerini geliştirmesi gerektiği konusunda tavsiyeler bulunmaktadır. Bu hususta, tematik yaklaşımlara ve sınır aşırı potansiyeli olan ortak adaylıklar geliştirmek için desteğe öncelik vermek gerekli olabilir.
- Listenin temsil edilebilirliği açısından az temsil edilen bölge ve kategorilerde görece daha fazla ve daha nitelikli adaylıkların ortaya konması önerilebilir.
- Kayıtlı alanlar için ulus aşırı yönetim ekiplerinin kurulmasını teşvik etmek ve alanları kültürler arası yollarla yeniden yorumlamak, hikâyenin çeşitli yönlerini anlatmak veya barışı vurgulamak için yeni stratejiler geliştirmek önerilebilir.

5.2 Sözleşmeye Taraf Devletler için Öneriler

- Her Taraf Devlet, sınır aşırı seri adaylık dosyası hazırlık süreci için disiplinler arası ulusal komite oluşturmalıdır.
- DM Sözleşmesine taraf devletlerin adaylık başvurusu hazırlarken Uygulama Rehberini iyi analiz etmesi, başvuru takvimi ve prosedürlerine uyması başvuru süreci açısından büyük önem taşımaktadır.
- Sınır aşırı ve ulus aşırı bir seri adaylığın ortak yazarları olan Taraf Devletler, kendi aralarında ortak bir anlayış ile bu adaylığı üstlenecek Taraf Devleti

seçebilir ve bu adaylık, sadece üstlenen Taraf Devletin sınırları içerisinde kaydedilebilir.

- Dünya Mirası Merkezi'nin yardımı ile uluslararası adaylık için belgelemenin derlenmesi: her ülkenin sınırları içindeki veya sınırlarında belgeleme, ulusal yasal koruma durumları, haritaları, seri varlıkların veya alanların ilişkilendirilmesi ve seçilen alanların korunma durumu hakkında bilgi verilmelidir.
- Ek maliyet, iş gücü ve seri adaylıkların karmaşıklığı dikkate alınmalıdır.
- Potansiyel seri adaylıkların geliştirilmesinde tematik çalışmalardan yararlanılmalıdır.
- Taraf Devletlerin Geçici Listeleri yeniden gözden geçirilmelidir.
- Kurum ve kuruluşların; bilgiye erişim, belgeleme, teknik ve bilimsel anlamda bir ağın parçası haline gelmeleri sağlanmalıdır.
- Sınır Aşırı Miras Alanlarının Korunması ve yönetimi konusunda teknik uzman kadrosuna eğitim verilmelidir.
- Sınır Aşırı Seri Adaylıklar tüm Taraf Devletler tarafından birlikte imzalamalı ve kabul edilmelidir.
- Geçici Listelerin sınır aşırı miras potansiyeline göre geliştirilmesinin ülkelerin ve bölgelerin kültürel niteliklerini yeterli bir şekilde yansıtması gerekir ve potansiyel adaylıkların kimlikleri, ilgisi ve değerleri araştırılmalıdır.
- Listelerin geliştirilmesi, kültürel varlıkların bağlamının anlaşılmasına izin veren ve tüm paydaşların katılımını destekleyen bir süreç olmalıdır.
- Geçici Listelerin, Dünya Mirası sürecine ilişkin farkındalık yaratan çalıştaylarla ve adaylık gerekçelerini tartışarak hazırlanması önerilmektedir. Bu tür çalıştaylar, belirli bölge için tematik bir çerçeve geliştirebilir ve aynı zamanda önemi değerlendirmenin bir yolu olarak miras alanlarının kültürel niteliklerinin bir değerlendirmesini ve bir seri adaylık için seçilecek kültürel varlıklarını ortaya koymanın ilk adımı olarak üstün evrensel değeri ifade etme işini üstlenebilir. Bu süreç aynı zamanda, dikkate alınabilecek kültürel özelliklerin kapsamının daha iyi bir şekilde

değerlendirilmesi yoluyla adaylık için düşünülen tematik yaklaşımların genişletilmesine de katkıda bulunacaktır.

- Bazı Bölgelerde, olası sınır aşırı veya ulus aşırı seri adaylıkları ön plana çıkarmak için ortak toplantılar düzenlenebilir.
- Taraf Devletler'in Geçici Listelerinin gözden geçirilmesi kapsamında ele alarak değerlendirmek için sempozyum ve çalıştaylar düzenlenmelidir.
- Geçici Listelerin tematik olarak yeniden değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, kapasite geliştirme ve farkındalık yaratma süreçlerinin bir parçası olarak görülmelidir.
- Bu sürecin önemli bir parçası, Dünya Mirası Listesinin bilgisayarlı veritabanını yeni ortaya çıkan Geçici Listelerle birleştirme ve güncelleme ihtiyacıdır. Böylece Taraf Devletlerin Listedeki temsiliyeti hakkında güncel bilgiler sağlanabilir. Taraf Devletlerin Geçici Listelerindeki benzer varlıklar tespit edilerek, ortak adaylıklar için işbirliği geliştirilebilir.
- Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri kültürel ve doğal varlıklar Dünya Mirası Liste'sine alındıktan sonra bileşenler arasındaki anlamlı diyaloglar sürdürülmelidir.

5.3 Danışma Organları (IUCN ve ICOMOS) için Öneriler

Dünya Mirası Sistemi'nde değişimi kolaylaştıran Danışma Organları için yeni yol gösterici görevler gerekmektedir. ICOMOS ve IUCN Dünya'nın dört bir yanındaki ulusal merkezlerinde bulunan profesyonel üyelerini Sınır Aşırı Miras konusunda teşvik etmeye çalışmalıdır. Ancak bu görev çok zordur. Bunun yanı sıra, Danışma Organları, Dünya Miras Komitesi ve Dünya Miras Merkezi üzerindeki etkin rolüne devam etmelidir. Birlikte Dünya Mirası Sistemi'nin diyalogu teşvik etmesi için daha iyi nasıl kullanılabileceğinin yolları araştırılmalıdır. Bu konuda Logan'a göre, paylaşılan (ortak) miras ile ilgili yeni sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylıklar için uluslararası yönetim ekiplerinin kurulması teşvik edilmelidir (Logan W. , Heritage and Dialogue: Using Heritage Conservation to strengthen the Defences of Peace, 2010). Danışma Organlarının, belirli adaylıkların geliştirilmesinden önce, potansiyel olarak karmaşık seri uluslararası varlıkların ilk planlama aşamalarında

rehberlik etmesi önerilebilir. Danışma Organları için zamanlama ve kaynak konularının bu rehberliğin etkili olması için dikkate alınması gerekmektedir.

- Sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylıklar; doğa ile kültürün birbiriyle ilgili olan yapısını ortaya çıkarmak için bir fırsat olabilir. Disiplinler arası çalışma gerektiren, doğa ve kültürü bağlama pratiğini güçlendiren yeni süreçler kurgulanmalıdır.
- Uzmanlar, ilgili kurum ve kuruluşlar vb. arasındaki diyalog artırılmalıdır.
- “İşlevsel Bağlantılar” konusunda daha fazla rehberlik sağlamak için değerlendirme çerçevesi tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır. Bu bağlamda, dosya değerlendirenler / hakemler için ayrıntılı rehberlik içermelidir (yenilenecek formata ve Uygulama Rehberine göre).
- Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Miras hakkında önemli soruları yanıtlayan ve seçilen örnek çalışmaları kapsayan bir “Uygulama Dokümanı” geliştirilmelidir.
- Mevcut “Doğal Dünya Miras Alanlarının Yönetim Planlaması” na seri varlıklar ile ilgili bir bölüm eklenmesi gerekir ve bu bölüm Dünya Mirası yöneticileri için kolaylıkla erişilebilir olmalıdır.
- Yeni seri adaylık sayısını sınırlamak için Taraf Devletlere ön tavsiyede bulunmalı ve Taraf Devletlerle, seri adaylık geliştirme konusunda tavsiyede bulunacak uzmanlar arasındaki iletişim kolaylaştırılmalıdır.
- Tekil varlıklara nazaran seri varlıkların değerlendirilmesinde ek maliyetler ve iş yükü göz önünde bulundurulmalıdır.
- Kültürler arası bağlamda alanları yeniden yorumlamak için yeni stratejiler geliştirilmelidir.
- Taraf Devletlerin sahip olduğu ortak miras üzerine bağlayıcı ortak noktalar bulunmalı ve barış mesajı vurgulanmalıdır.
- Kültürel çeşitlilik ve barışı destekleyecek tematik çalışmalara önem verilmelidir. Bu konuda UNESCO’nun programları olan: Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi (Intangible Heritage Convention, 2003), Dünya’nın hafızası (Memory of the World) ve Barışın Gücü / Barış ve Diyalog (the Power of Peace/Peace and Dialogue) programları gibi çalışmalarla bağlantı kurmak da katkı sağlayacaktır.

- Kültürel haritalamaya önem verilmelidir. Geçmişteki kültür alanları tarihi ve güncel haritalar çakıştırılarak yeniden tanımlanabilir.
- Kapasite Geliştirme (Capacity Building) koruma pratiğini daha geliştirmek ve iyileştirmek için gereklidir. Bu hususta; teknolojik yenilikler, toplulukların katılımı, teorik altyapı, iletişim ve yorumlama önemlidir.
- Miras alanlarının tüm değerlerinin görünürlüğü sağlanmalıdır. Özellikle azınlık mirası, somut olmayan miras gibi konulara önem verilerek üstün evrensel değeri bütünleyici yaklaşımlar geliştirilmelidir.
- Avrupa kültür tarihi ile ilgili birçok Avrupa ülkesinde ortak olduğu söylenebilecek ve bu nedenle araştırılmaya değer olabilecek temalar, konular veya ortak olgular belirlenmelidir.
- ICOMOS Milli Komiteleri potansiyel Ulus Aşırı seri adaylık projelerini ve bunlarla ilgili temaları belirlemelidir.
- Olası bir ulus aşırı seri adaylığı başlatmak için öncelikle Üstün Evrensel Değeri tanımlamak ve bileşen parçalarını seçmek; gerekli araştırmaları, tematik çalışmaları veya karşılaştırmalı analizleri derlemek; işbirliği ve diyalogu organize etmek; yönetim, koruma ve yorumlamaya yönelik yaklaşımların uyumlu hale getirilmesi önemlidir.
- Ulus Aşırı Koordinasyon Komiteleri oluşturulmalıdır.
- UNESCO Dünya Mirası Listesi'nin sorunlarına dikkat çeken ve ortak mirasın tespiti, geliştirilmesi, sunulması ve korunması üzerine ilkesel tavsiyelerde bulunan bir tüzük hazırlanmalıdır.
- Türkiye'nin Sınır Aşırı Miras Potansiyeli üzerine çalışmalar yapılmalıdır. İpek Yolu, Roma İmparatorluğu'nun Sınırları, Via Egnatia, Mimar Sinan Yolu gibi potansiyel Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Adaylıklar ile ilgili öncelikli çalışmalar yapılabilir.

Danışma Organları tarafından hazırlanacak küresel ve bölgesel tematik çalışmalar, Küresel Strateji'nin uygulanmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu çalışmalar Dünya Mirası Listesi'ndeki önemli boşlukları tanımlamaya yardımcı olur. Listede temsil edilmeyen veya az temsil edilen üstün evrensel değere sahip bölgeler ve varlık türlerinin aday gösterilmesinde; Geçici Listelerin hazırlanması sürecinde bu

boşlukları doldurabilecek boşlukların değerlendirilmesinde Taraf Devletlere ve Dünya Miras Komitesi'ne rehberlik edebilir.

Danışma Organları, Dünya Mirası Komitesi ve Dünya Mirası Merkezi'ne destek sağlamaya devam etmelidir. Bu amaçla, Dünya Mirası programının diyalogu teşvik etmek için daha iyi nasıl kullanılabilceğinin yolları araştırılmalıdır. Örneğin; paylaşılan miras ile ilgili yeni sınır aşırı adaylıklar, özellikle ulus aşırı seri adaylıklar; listedeki alanlar için ulus aşırı yönetim ekiplerinin kurulmasının teşvik edilmesi; alanları kültürlerarası yollarla yeniden yorumlanması, hikâyenin çeşitli tematik yönlerini anlatmak ve uzlaşma mesajını vurgulamak için yeni stratejiler geliştirilmelidir.

Danışma Organları ve Dünya Miras Merkezi'nin, geniş kapsamlı karmaşık varlıkların değerlendirilmesinde, gerekli ek kaynaklar ve ortaya çıkan iş yükü hakkında Dünya Mirası Komitesine analiz edip rapor etmelerini tavsiye edilmektedir. Bu değerlendirme, eşdeğer varlıklar arasında karşılaştırmalı olarak yapılmalıdır.

Uygulama Rehberinin Ek 6'sında, Danışma Organlarının tercihen, aynı adaylığın başka aşamalarında yer almayı önerdiği alanlara sahip olduğu bilinen ülkelerden seri adaylığın saha değerlendirmeleri konusunda uzman göndermemesi gerektiği belirtilmiştir (Geçici Listelerde not edilmiştir) (UNESCO, 2020).

5.4 Dünya Mirası Adaylık Dosyası Hazırlayan Kurum ve Kuruluşlar için Öneriler

Sınır Aşırı Adaylık dosyaları hazırlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı Dünya Miras Alanları Müdürlüğü gibi kamu kurumlarında tekil adaylık dosyalarının yanında ulus aşırı seri adaylık dosyalarının da hazırlanması gündeme gelmelidir. Bu kapsamda çalışacak uzman ekip belirlenmeli ve bu ekip ulus aşırı seri adaylık dosyası adaylık dosyası hazırlık sürecinde uluslararası işbirliği çerçevesinde ortak mirasın belgelenmesi ve sunulmasında etkin rol oynamalıdır.

Türkiye Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listesi'nde Ulus Aşırı Seri Adaylık önerisi bulunmamaktadır. Bu konuda tematik çalışmalar yapılarak, potansiyel öneriler belirlenerek aralarında öncelik sıralaması yapılabilir.

Yerel yöneticiler kentlerine farklı bir gözle bakmalı, kentin tarihi mirasını güncel yaşamın gerekleriyle bağdaştıran bütüncül bir yaklaşım sergilemelidir; bu anlayışı giderek komşu kentler ve hatta sınır ařırđ yerleşmelerle paylaşarak, bölgesel boyutta kültür öncelikli bir kalkınmanın önünü amaya alıřmalđırlar.

Ortak mirasla yaşama ve ortak mirasın yaşatılması için siyasi ve ideolojik sözleşmelere bağımlılığın terk edilmesi gerekir. Ortak mirasın tespiti ve değerlendirilmesiyle ilgili yeterli uzman yetiştirilmeli ve yetkilendirilmelidir. Yakın komşularımızla benzerliklerimiz ve farklılıklarımız bulunmaktadır. Bunların tespiti için uluslararası diyalğun geliştirilmesi için daha fazla ortak çalışma yapılmalıdır. Gelecekte yapılacak ortak miras projelerinin bir altlığı hazırlanmalı; öncelik değerlendirmesi yapılarak bir yol haritası çizilmelidir.

SINIR AŞIRI - ULUS AŞIRI SERİ MİRASIN

ÖNERİLER

Şekil 5. 1 Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Miras ile ilgili Değerlendirme Sonuçları ve Öneriler (Akçaboza Taşkıran, 2021)

5.5 Tezin Literatüre Katkısı ve Gelecek Araştırma Soruları

Günümüzde siyasi sınırlar ile kültürel alan sınırlarının örtüşmemesi nedeniyle; Dünya Miras Alanlarının bütünlüğü ve sürekliliği açısından ortak miras adaylıklarının tespiti, sunulması, geliştirilmesi ve korunması önemlidir. Bu bağlamda UNESCO Dünya Miras Listesi'nde, Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı miras kavramı Dünya Mirası Sistemi'nde tamamlayıcı bir araç olarak değerlendirilebilir. Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı miras kavramı, Taraf Devletlere ortak mirasın tespiti, ortak dosya hazırlığı ve ortak mirasın korunması konusunda yol göstermektedir. Bununla birlikte, UNESCO'nun misyonu olan dünya barışını sağlamaya katkısı açısından da sınır aşırı seri adaylıklara önem verilmeli ve bu adaylıklar desteklenmelidir. UNESCO bu konuda Taraf Devletleri teşvik etmelidir.

Tez çalışmasının en önemli katkılarından biri yapılan Belgeleme Çalışmasıdır. Belirlenen yedi başlığın her biri özelinde yapılan belgeleme ve çıkarımlar sınır aşırı / ulus aşırı seri miras alanlarını bütüncül olarak tanımlayabilmek için oluşturulan görsel ve tablolarla desteklenmiştir. Bunun yanında, yapılan uzman görüşmeleri sonucu elde edilen veriler analiz edilerek, konu ile ilgili temel görüş ve yaklaşımlar yorumlanmıştır.

UNESCO Dünya Miras Listesi'nin geleceği düşünüldüğünde Sınır Aşırı Seri Miras kavramı yeni bir açılım sağlamaktadır. UNESCO'nun uluslararası işbirliği için köprü görevi; aktif ve uzun vadeli ortaklıkların kurulması ile desteklenebilir. Sınır Aşırı Miras kavramı; Taraf Devletler ve kurumlar arası dikeyde ayırıcı bir ilişki yerine, yatayda ilişkiyi geliştirmektedir. Aynı zamanda Taraf Devletlerin Geçici Listelerinde bulunan üstün evrensel değere sahip aynı temadaki varlıklar birlikte değerlendirilerek ortak bir adaylık dosyası olarak sunulabilir.

Sınır aşırı miras alanları gerekli kriterleri sağlamanın yanı sıra etkin uluslararası işbirliği süreci gerektirmektedir. Ancak bu işbirliği yeteri kadar sağlanamadığı için sınır aşırı miras alanları Dünya Miras Listesi'nde çok az sayıda temsil edilmektedir. Kategorilere göre Dünya Miras Listesi'ndeki sayılara bakıldığında dengeli bir dağılımdan bahsetmek mümkün olamamaktadır. Tematik çalışmalarla yeni sınır aşırı miras alanları üzerinde çalışılabilir. Böylelikle daha temsil edilebilir, dengeli ve güvenilir bir Dünya Miras Listesi oluşturulabilir.

Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Seri Adaylık dosyalarının hazırlanmasında farklı disiplinlerden uzmanların katıldığı çalışma toplantıları yapılabilir. Böylece alanında uzman tüm paydaşları bir araya getirerek etkin bir dosya öneri süreci yönetilebilir.

Türkiye'nin Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listesi'nde mevcut sınır aşırı / ulus aşırı seri adaylık bulunmamaktadır. Oysaki Türkiye gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir ülkenin yakın komşularıyla arasındaki kültürel benzerlikleri saptamak ve sahip olduğu ortak miras değerlerini korumak önemlidir. Ayrıca Türkiye'nin Dünya Mirası Geçici Liste'deki varlık sayısının artış problemi sebebiyle listenin yeniden gözden geçirilmesi ve Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıkların önerilmesi ile benzer varlıkların tek bir dosya olarak sunulması önerilebilir.

Türkiye'nin bazı komşularıyla arasındaki politik sorunları, kültürel mirasın birleştirici yönü ile ortak miras önerileri kapsamında çözüme kavuşturulabilir. Çalışmanın geliştirebileceği yön, sınır aşırı miras kavramının gelecekte yapılacak araştırmalara dâhil edilerek ulusal ve uluslararası bağlamda Türkiye'nin potansiyelinin sorgulanması yönünde olacaktır. Bu sayede, gelecekte önerilecek Dünya Mirası Listesi adaylıkları için tematik bir sınıflandırma ve değerlendirme yapılarak yeni öneriler geliştirilebilir.

Gelecekte, sınır aşırı kültür mirasının ekonomi ve toplum için önemi artırılmalıdır. Bu konuda dünya çapında uzmanlık ağı oluşturulmalıdır. Sınır aşırı kültürel mirasın korunmasında yer alan tüm kurum ve kuruluşların uluslararası işbirliği kapasitesi yükseltilmelidir. Aynı şekilde, yerel, ulusal yönetimlerde (üniversiteler, belediyeler, miras ile ilgili çalışan kurum ve kuruluşlar) uzmanlar arasındaki iletişim ve ortaklık teşvik edilmelidir.

Yapılacak olan Sınır Aşırı Miras çalışmalarının turizme olumlu yönde katkısı olacaktır. Tematik kültür rotaları üzerinden sınır aşırı turizm geliştirilebilir. Sınır Aşırı mirasın geliştirilmesi ve sunumunda sanal ortamdan yararlanılabilir.

Türkiye'nin sınır aşırı miras potansiyeli önerileri daha da geliştirilebilir. Her bir adaylık önerisi ayrı uzmanlık alanları gerektirdiği için tez çalışmasında ayrıntıya girilmemiştir. Gelecekte sınır aşırı veya ulus aşırı seri adaylık önerisi geliştirilmesi

gündeme geldiğinde tez çalışmasında yapılan öneriler üzerinden bir öncelik değerlendirmesi yapılabilir. Bu noktada Türkiye'nin Geçici Listesi'nde yer alan potansiyel varlıklara öncelik verilebilir.

Dünya Mirası sistemini ve uluslararası diyalogu teşvik etmeye yeniden odaklamanın bir başka önemli yolu, alanları kültürler arası yollarla yorumlamak için yeni stratejiler geliştirmektir. Dünya Mirası Komitesi, 1990'ların başından bu yana sürekli olarak, belirli Üstün Evrensel Değer Beyanları veya mevcut adaylıklar için geriye dönük Üstün Evrensel Değer Beyanları ve daha kapsamlı yönetim planları ile adaylık sürecini yenilemektedir. Bu hususta, yeni Sınır Aşırı Adaylık Dosyalarının ayrıca bir "Sunum ve Yönetim Planı" (Interpretation Plan) içermesi ve mevcut adaylıklar için bir Geriye Dönük "Sunum ve Yönetim Planı" hazırlaması önerilebilir. Bunun yanı sıra, Sınır Aşırı / Ulus Aşırı Seri Adaylıkların geliştirilmesi için yeni stratejiler geliştirilmelidir. Bunlar:

1. Planlama:

Çok paydaşlı ve karmaşık yönetim yapısına sahip sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylıkların sunulmasında planlama stratejisinin geliştirilmesi önemlidir. Seri varlığın bileşenleri, sınırları ve kapsamı net bir şekilde ortaya koyulmalıdır.

Yönetim sistemi ve onun aracılığıyla uygulanan ulusal ve yerel ölçekte yasal, kurumsal ve yönetim çerçevesinin anlaşılması için ve özellikle her bir ortağın net bir anlayış geliştirmesi için önemli zaman ve enerji ihtiyacı vardır. Bu nedenle, adaylık sürecinin başlangıcından bu yana koruma ve yönetimle ilgili bütün parametreler detaylı incelenmelidir. Bu alandaki ihtiyaçların ve boşlukların haritalanması, her bir bileşen parçası düzeyinde ve ardından serinin bütünü düzeyinde gerekli gereksinimleri karşılamaya yönelik güvenilir bir yol haritasını tanımlamak için çok önemlidir.

Periyodik Raporlama aşamasına gelmeden önce düşünmek ve önerinin gereklilikleri doğrultusunda bilgi toplamak ve değerlendirme yapmak için planlama yapmak, seri için yönetim ve izleme sistemlerini hazırlarken bilgi toplama ve veri toplama sisteminin uyumlu hale getirilmesine yardımcı olacaktır. 2020'de ICOMOS, IUCN ve ICCROM tarafından ortaklaşa hazırlanan "Geçici

Listelerin Geliştirilmesi veya Revize Edilmesine İlişkin Rehber” (*Guidance on Developing and Revising World Heritage Tentative Lists*), rehberin kapsamı daha genel olmasına rağmen, ulus aşırı seri adaylıklar için de faydalı olabilecek önerileri içermektedir (UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve IUCN, 2020). Seri Adaylıklar için iki aşamalı bir sürecin - Ön Değerlendirme ve Adaylık - başlatılmasıyla birlikte Uygulama Rehberi’nde planlanan revizyon, bir adaylık hazırlamadan önce önerilecek seri yaklaşımın ön değerlendirmesinin yapılması ve Üstün Evrensel Değeri göstermek için güçlü potansiyele sahip bu adaylıklara kaynak yatırımının daha verimli hale getirilmesi sağlanmalıdır.

2. Uluslararası İşbirliği Stratejisi:

Seri adaylık kavramı, sınır aşırı işbirliğini artırmada Dünya Mirası sisteminin güçlü bir aracıdır. İlgili bölgelerde bir dizi Üstün Evrensel Değerin tanınmasını sağlar ve bunların korunmasında ve yönetilmesinde tutarlılığı ve işbirliğini teşvik etmek için uygun sistemdir. Seri adaylıkların farklı ülkelerin topraklarında bulunduğu yerlerde, ulus aşırı seri adaylıklar, Uluslararası İşbirliğini hızlandırabilir ki bu düşünce Dünya Mirası Sözleşmesinin ana fikrinde yer almaktadır.

Ulus Aşırı Seri projelerin kapsamı belirlendiğinde, ilgili ortaklar arasında deneyimlerin paylaşıldığı bir işbirliği modeli üzerinde anlaşmaya varılmalı ve işbirliği anlaşmaları yoluyla roller, sorumluluklar ve görevler belirlenmelidir.

Stratejik ve uygulama düzeyinde düzenli toplantılar yapmak, potansiyel bileşen parçalarını ziyaret etmek, ortakların karşılaştığı sorunlar veya zorluklar hakkında doğrudan yerinde bilgi edinmek ve bunların üstesinden gelmenin yollarını tartışmak, diyalog ve güven oluşturmaya yardımcı olan ve böylece işbirliğini destekleyen faaliyetlerdir. Adaylık sürecinin en başından itibaren sürece yereli dâhil etmek de stratejik bir karardır: yerel halkın yaşadıkları yer için önerilerin ne olduğunu bilmeleri ve bir Dünya Mirası tanımlamasının getirdiği sonuçların, fırsatların, sınırların ve yükümlülüklerin ne olduğunu anlamak için zamana ihtiyaçları vardır. Bu ilke, aslında tüm adaylık türleri için geçerlidir ve Uygulama Rehberi’nin gereklilikleri arasındadır; Ulus aşırı seri adaylıklar için, yerel aktörlerin farklı bileşen parçalarına katılımı, daha geniş katılımlı işbirliği

sağlamaya ve ulus aşırı projenin sürdürülebilirliğini ve direncini artırmaya katkıda bulunabilecek girişimlerin büyümesini teşvik etmektedir.

3. Araştırma ve Geliştirme Stratejisi:

Ulus Aşırı Seri Adaylıklar, Dünya Mirası Listesi'nde yetersiz temsil edilen dünya kültür ve doğal mirasının sayısını artırmaya yönelik bir yaklaşım olarak kullanılabilir. Bu bağlamda, ICOMOS şemsiyesi altında kapasite geliştirme faaliyetlerinin düzenlenmesi önerilebilir. Bu konuda, uluslararası ve bölgesel ölçekte bilimsel araştırma projeleri yapılabilir. Aynı zamanda sınır aşırı ve ulus aşırı seri adaylıkların geliştirilmesinde ortak dijital veri tabanından yararlanılabilir.

4. Tanıtım Stratejisi:

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri Dünya Mirası alanlarının belgelenmesi ve sunulması için, dijital teknolojinin kullanımı, kültür varlıklarının daha iyi anlaşılması ve korunması için etkin bir araçtır. Bilgi Yönetim Sistemleri adaylık dosyalarının hazırlanması sırasında ve özellikler listeye alındıktan sonra temel envanterin oluşturulmasına, yönetilmesine ve izlenmesine yardımcı olur. Ayrıca, Bilgi Yönetim Sistemleri veri bütünlüğünü sağlar ve kalite kontrolünü iyileştirir. Bu çerçevede, UNESCO Dünya Mirası Merkezi, Sınır Aşırı Miras Alanlarının tanıtılmasında dijital teknolojilerin kullanımını teşvik etmelidir. Bu konuda alt yapısı olmayan Taraf Devletlere destek verilmelidir. Bilgi Yönetim Sistemleri'nin kullanılması Ulus Aşırı Seri Adaylıkların her ülkede eşit ve seri adaylığın bütüncül bir şekilde tanıtımının yapılmasına yardımcı olur.

5. Eğitim Stratejisi:

Doğal ve kültürel miras aktörlerini ayrı ayrı ele almak yerine, kapasite geliştirme faaliyetleri ortak fırsatlar yaratarak güçlendirilebilir. Dünya Mirası Sözleşmesinin temel unsurlarından biri, hem kültürel hem de doğal mirasın korunmasına yönelik bir sistem sunmasıdır. Etkin bir Dünya Mirası Kapasite Geliştirme Stratejisi için, kültürel ve doğal miras uzmanları için güçlü ortak ağların oluşturulması gerekir. Her bir miras türünden öğrenilen başarılı yöntemler ve olumlu deneyimler, diğerinin korunmasını güçlendirmek ve aynı zamanda her birinin özel koruma

durumlarına saygı duymak için kullanılabilir. Bu amaçla, ağ oluşturma ve ortak kapasite geliştirme sürecini başlatmak için Danışma Organları ile yakın bir şekilde çalışılmalıdır.

Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Dünya Miras Alanları için Kapasite Geliştirme Stratejisi, ortak mirasın tespiti, geliştirilmesi, korunmasını ve güçlendirilmesini öngörmektedir. Sınır Aşırı Kapasite Geliştirme Stratejisi bir eylem planı sunar ve bireysel eğitim faaliyetlerine ek olarak bölgesel ve ulusal kapasite geliştirme stratejileri oluşturmak için uluslararası, bölgesel veya ulusal düzeylerdeki aktörleri yönlendirir. Sunulan eylemler, Taraf Devletlerin yararına kapasite geliştirme faaliyetleri sağlayan veya sağlayabilecek birçok aktör tarafından gerçekleştirilebilir. Kapasite geliştirmeyi üstlenmek isteyenlerin daha stratejik bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için bir katkı sağlanmalıdır.

5 Sınır Aşırı Turizm Stratejisi:

Uluslararası Dünya Mirası Alanlarının aday gösterilmesi ve yönetilmesi, etkili turizm yönetimi uygulamalarının teşviki açısından olumludur ve UNESCO (2008, s. 4), “ulus aşırı seri varlıklara ev sahipliği yapan güzergâhlar için koordineli bir yönetim sisteminin bir parçası olarak benzer bir turizm yaklaşımının gelişmesini kabul etmiştir. Sınır aşırı miras alanları için rehberde ve tavsiyelerde savunulan Taraf Devletler arasındaki sınır ötesi işbirliği, çağdaş turizm planlaması ve yönetiminde “ağ geliştirmeye daha fazla odaklanmanın” temelini oluşturmaktadır (Hall, 2008, s. 45). Sınır aşırı yönetim, mevcut kamu kuruluşları, özel aktörler ve toplulukların, sınır aşırı turizm stratejisi kapsamında, büyümesi ve yenilikçi yaklaşım geliştirmeleri açısından olumlu bir etkiye sahip olmaktadır.

Taraf Devletlerin yetkili kurum ve kuruluşlarının işbirliği ile “kültür rotaları, yol üzerinde yaşayan topluluklar, turizm profesyonelleri ve bölgesel kalkınma yetkilileri arasında iyi koordine edilmiş ortaklıklar gerektirdiğinden” (UNWTO, 2011), sınır aşırı adaylığın oluşturulması sadece yerel kalkınmaya yardımcı olmayıp, dünyanın sorunlu bölgeleri arasında barış ve işbirliği mesajı verebilir.

Sınır bölgelerinin potansiyellerini birleştirmek ve bölge halkına hem farkındalık hem de umut sağlamak amacıyla, Taraf Devletler arasında, sınır aşırı turizm

işbirliği stratejisi önemlidir. Sınır aşırı turizm rotaları o bölgedeki toplulukları bir araya getirmek ve sahip oldukları ortak geçmişi canlandırmak açısından da işlevsel olabilir. Sınır aşırı turizm rotalarının belirlenmesi ve geliştirilmesi farklı ülke ve toplumları içerdiği için planlama, organizasyon, yönlendirme ve kontrol süreçlerinin çok daha dikkatli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, sınır aşırı turizmin geliştirilmesi için, planların ve uygulama planlarının gözden geçirilmesi ve birleştirilmesi çok önemlidir. Taraf Devletlerdeki tüm paydaşların planlama sürecine katılımı sağlanmalıdır.

6 Tematik Strateji:

Tematik çalışmalar, adaylıklara yardımcı olmak için çok önemli bir bilgi kaynağı sağlamaktadır. Adaylık için önerilen seri varlıklarla ilgili tematik bir çalışma varsa, bu çalışma, adaylık dosyasının karşılaştırmalı analiz bölümünün hazırlanmasında büyük yardımcı olacaktır.

Bazı sınır aşırı veya ulus aşırı seri adaylıklarda, Taraf Devletler, bir adaylık dosyası geliştirme sürecinin bir parçası olarak özel tematik analizler hazırlamışlardır. Bu yaklaşım gelecekte yapılabilecek adaylık önerileri için veya seriye eklenecek potansiyel bileşen parçaları için yardımcı olacaktır.

Küresel Strateji'nin tematik çerçevesi bağlamında, astronomi, havacılık mirası, 20. yüzyıl mirası, endüstri mirası, bilimsel çalışmalar, sosyalist gerçekçilik ve sosyalizmin kentsel ve mimari mirası, tarih öncesi yerleşmeler, 19. ve 20. Yüzyıl köprüleri, ahşap kiliseler, taş kiliseler, kaleler, çiftlik yerleşimleri gibi listenin potansiyel tema ve tipoloji açısından zenginleştirilebileceği öngörülmektedir. Az temsil edilen temaların DML'ye dâhil edilmesi, dengeli bir dağılım sağlanması ve farklı kültürlerin temsil edilebilmesi açısından önemlidir.

Dünya Mirası programına yeniden odaklamak için kullanılabilir pek çok yöntem bulunmaktadır. Bunlar, barışın ve kültürel çeşitliliğin sağlanması gibi kavramlar etrafında tematik çalışmalar geliştirmeyi amaçlar. Bu kapsamda, 2003 Somut Olmayan Miras Sözleşmesi kapsamındaki faaliyetler ve UNESCO bünyesindeki Dünya Hafızası (Memory of the World Program) ve Barışın Gücü / Barış ve Diyalog

Programı (Power of Peace/Peace and Dialogue Program) gibi diğer programlar bağlantıyı güçlendirecektir.

7 Markalaşma Stratejisi:

Avrupa Birliği'nin tarihi, kültüre ve gelişiminde önemli rol oynamış alanlar hakkında farkındalık yaratmayı amaçlayan Yaratıcı Avrupa Programı kapsamındaki "Avrupa Miras Etiketi" Avrupa'daki ortak mirasın tespiti, belgelenmesi, geliştirilmesi ve tanıtılmasında önemli bir araç olabilir. Bunun gibi markalaşma stratejileri Avrupa tarihi ve kültürel mirasın ortak değerlerine bağlı olarak insanların paylaşılan değerlere aidiyet duygusunu güçlendirebilir. 2020 yılında "Avrupa Miras Etiketi" kapsamında seçilen projelerden bazıları sınır aşırı / ulus aşırı seri miras niteliğindedir. Bunlar: Belçika ve Hollanda tarafından önerilen Koloniler (Colonies of Benevolence; 1818-1993); Almanya, Avusturya, Polonya, Çekya ve İspanya tarafından önerilen Avrupa'daki Werkbund Konut Yerleşmesi (Werkbund Estates in Europe 1927-1932); İspanya ve Portekiz tarafından önerilen Kolomb Alanları (Colombus Sites)'dir.

Ulus Aşırı Seri Adaylıkların ruhu ve pratiği, evrensel değerleri ve mirası herhangi bir ulusun sınırları olmaksızın temsil etmesi açısından kapsayıcı bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, Avrupa Etiketleri, Avrupa sınırları içinde işbirliğini teşvik etmek ve artırmak için yaratıcı bir yöntem olabilir. Öte yandan Dünya Mirasının devamlılığı ve sürdürülebilirliği için daha kapsayıcı ve katılımcı girişimlere ihtiyaç vardır. Eleştirmenler, Dünya Mirası Listesi'nin zaman içinde korumayı amaçlayan bir önlemden turistik tüketim için bir markalaşma mekanizmasına dönüştüğünü iddia etmişlerdir (Ryan & Silvanto, 2009). Bu eleştiri kısmen doğru olup, sınır aşırı miras alanları ile Dünya Mirası etiketinin ulusal prestij sağlama kaygıları yerine daha bütüncül sunumu gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda tematik yaklaşımlar desteklenerek Dünya Mirası Etiketi ulusal ölçek yerine uluslararası ölçekte ele alınmalıdır.

Avrupa Miras Etiketi (2011); doğal veya kültürel, taşınmaz veya taşınabilir, somut veya somut olmayan her tür mirasa verilebilir. 'Miras Alanları' ifadesi kullanılsa bile, çok daha geniş kapsamlıdır. Üç kategori tanımlanmaktadır: 'ulus aşırı miras alanları - farklı Taraf Devletlerde bulunan, ortak bir başvuru sunmak için belirli bir

temaya odaklanan veya en az iki Taraf Devletin sınırları içinde bulunan bir veya birkaç alana odaklanan ve 'ulusal tematik miras alanları' ortak bir başvuruda bulunmak için belirli bir temaya odaklanan aynı Taraf Devlet'in sınırları içinde yer alan alanlar olarak tanımlanabilir.

8 Kültürel Rota Stratejisi:

Kültürel ve doğal mirasın bir arada ve süreklilik ilkesi ile değerlendirilerek; kişi, zaman, dönem gibi ölçütlerle bölgesel kalkınma, mirasın bütüncül korunması gibi sebeplerle oluşturulan kültürel rotalar (güzergahlar), sınır aşırı mirasın tarihsel, coğrafi ve tematik bağlamda sunumunu güçlendirir. Avrupa Endüstri Mirası Rotası, Art Nouveau Rotası, Hitit Yolu, Akdeniz Zeytin Rotası, Egnatia Yolu (Via Egnatia), Likya Yolu, Don Kişot Yolu gibi rotalar, miras alanlarını birbirine bağlayan sanal bir yol oluşturur. Bunlar tarihi yol ağlarını içeren güzergâhlardır.

Kültür Rotalarının programının, temel odak noktası işbirliği, hafızanın ve Avrupa tarihinin ve değerlerinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesidir. Sadece taşınmaz miras varlıklarını değil her tür mirası kapsamakta ve aynı zamanda çağdaş kültürel ve sanatsal uygulamaları sürdürmeye yöneliktir.

9 Küresel Strateji:

Sınır Aşırı Miras için Küresel Strateji geliştirmek, kolay erişilebilir bir veri kümesi oluşturmak, gelecekteki potansiyel araştırma alanlarındaki boşlukları tespit etmek önemlidir. Son yıllarda artan uluslararası araştırma, mirasın sınır aşırı boyutunu daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca küresel bakış açısı geliştirmek, mirasın bütüncül korunmasının önündeki fiziksel ve zihinsel engelleri ortadan kaldırabilir.

Gelecekteki araştırma sorularından biri de "Sınır aşırı kültürel varlıklar, Dünya Mirası olarak tanımlanmış ortak miras alanlarına erişilebilirlik kısıtlandığında, uluslararası ağların mevcut sistemleri ne ölçüde etkili olmayı sürdürebilir?" Sınır aşırı miras kavramının ortak mirasın korunması ile ilgili önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Hazırlanan doktora tez çalışmasının üç temel katkısı olduğu söylenebilir. Bunlar terminoloji ile ilgili kavramsal katkı, Türkiye'nin potansiyeline yönelik katkı, koruma disiplinine katkı olarak gruplandırılabilir.

- **Terminoloji ile İlgili Kavramsal Katkı:**

Hazırlanan doktora tez çalışması kapsamında literatürdeki yeni kavramlar Türkçeye çevrilerek terminolojiye katkıda bulunulmuştur. Siyasi sınırlarla kültürel alan sınırlarının örtüşmemesi nedeniyle sınırların ötesinde bir miras yaklaşımı geliştirme ihtiyacı olduğunu söylemek mümkündür. Dünya Mirası alanında yeni bir kavram olan “Sınır Aşırı – Ulus Aşırı Miras” kavramları bu tez çalışması dâhilinde araştırılmış ve elde edilen bulgular aracılığıyla yeniden kavramsallaştırılmıştır. Sınırların değişmesi ile ortak mirasın tespiti, geliştirilmesi ve korunması, korumada bütünsellik ilkesi açısından vazgeçilmez önemi vurgulanmıştır. Tez çalışmasının yoğunlaştığı Dünya Mirası sisteminde tematik çalışmaların önemi gösterilerek, sınır aşırı varlıkların DML'deki boşlukları doldurabileceğinin altı çizilmiştir. Kültürel bağlamda; kültürel rotalar, yapı tipleri, yapım teknikleri, mimari üslup ve gelenekler, dönem yapıları, kültürel peyzajlar gibi alt kategorilerde sınır aşırı miras önerileri geliştirilebilir. Temsili ve dengeli bir DML ve daha uluslararası bir yaklaşım için sınır aşırı miras kavramı derinlemesine sorgulanmıştır.

- **Türkiye'nin sınır aşırı miras potansiyeline yönelik katkı**

UNESCO Dünya Miras Sistemi içindeki sınır aşırı ve ulus aşırı seri miras kavramlarını Türkiye coğrafyası üzerinden değerlendirmek ve Türkiye'nin mevcut DM Geçici Listesi üzerinden örnekleyen tez çalışması kapsamında geliştirilen yaklaşım önerisi aracılığıyla Türkiye'nin sınır aşırı miras potansiyeli sorgulanmıştır. Bu kapsamda, Anadolu coğrafyasının tarih boyunca sahip olduğu değerlerin tematik çalışmalar yardımıyla, Türkiye'nin uzak ve yakın komşularıyla ilişkisi üzerinden ele alan bu çalışma ile ortak mirasın korunmasında bütünselliğin önemini vurgulayarak Türkiye'nin sahip olduğu potansiyeli belirlenen kategoriler üzerinden göstermeye çalışılmıştır. Böylece, tematik gruplandırmalar aracılığıyla yakın komşu devletlerdeki benzer miras alanlarının ortak bir adaylık dosyası altında birlikte tespiti, sunulması, geliştirilmesi ve korunması söz konusu olacaktır.

Ayrıca tematik yaklaşım, Dünya Miras Listesi'ne benzer doğal ve kültürel varlıkların devletler tarafından ayrı ayrı önerilmesi yerine, ortak bir adaylık dosyasında birleştirilmesini sağlamaktadır. Her taraf devletin kendi DM Geçici Listesini gözden geçirmesi, ortak mirasın tespiti açısından da teşvik edici olacaktır. Adaylık süreçlerinin de kurgulanacak bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu sayede, siyasi sınırların sürekli değiştiğini göz önünde bulundurursak, her taraf devletlerin kendi miras alanlarını tespit ederek Dünya Mirası Listesi'ne önermelerinin tek başına korumada yeterli olmadığı; özellikle üstün evrensel değer, bütünlük ve özgünlük değerlerinin bütüncül olarak ele alınması gerektiği ve kültürel mirasın siyasi sınırlardan bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, ortak mirasın sunulmasında adaylık süreçleri ve üstün evrensel değer senaryolarına yönelik bir öneri çalışması yapılmıştır.

- **Koruma Disiplinine Katkı**

Ortak kültürel miras teması, ortak sorumluluğumuz ve ortak derdimiz olarak dünya çapında sürmekte olan sağlık krizi karşısında küresel birlikteliğimizin bir ifadesi olarak her zamankinden daha da önemli hale gelmiştir. Küresel sağlık krizi için sınırlar gözetilmeksizin uluslararası işbirliği sağlandıysa, ortak derdimiz olan ortak kültürel mirasın korunmasında da siyasi sınırların önemi ortadan kalkmaktadır. Ortak kültürel miras söyleminde, insan - yer - zaman etkileşimi; tarihsel ve coğrafi bağlamda kültürlerarası etkileşim önem kazanmaktadır. Ayrıca ortak kültürel miras söylemini geliştirmek için;

- Paylaşılan küresel değerlerin ortak miras olarak korunması,
- Uluslar ve kültürler arasında diyalogu teşvik etmek,
- Bir barış kültürünün geliştirilmesi ve teşvik edilmesi,
- Dünyanın hafızasına katkıda bulunmak,
- Farkındalığı artıran veri tabanları oluşturmak önemlidir.

Tarihi ve coğrafi bağlamda, korumada süreklilik ilkesini göz önünde bulundurarak, sahip olunan ortak değerlerin paylaşılan miras olarak tespiti ve korunmasını yeniden değerlendirmek gerekmektedir. Devletlerin sahip olduğu üstün evrensel

değere sahip alanların temsil edildiği UNESCO Dünya Mirası Listesi'ni de paylaşılan miras değerleri bağlamında ulusal sınırlardan bağımsız olarak yeniden yorumlamak mümkündür. Hazırlanan doktora tez çalışması kapsamında korunması gerekli ortak miras potansiyeli olan sınır aşırı miras alanlarının oldukları öngörülmekte ve bu alanların bütüncül değerlendirilmesi ve yorumlanması ile kapsamlı bir koruma yaklaşımının geliştirilmesi mümkündür. Bu bağlamda geliştirilen sınır aşırı ve ulus aşırı seri miras önerilerinin öncelik değerlendirmesi ile uluslararası ortak koruma yaklaşımının uygulanmasıyla gerçekleştirilecek gelecek çalışmalar, sadece Dünya Mirası Listesi temsiliyeti açısından önemli olmayıp, koruma disiplini açısından da önemli olacaktır. Bu noktada, çok paydaşlı ve disiplinler arası çalışmanın önemini altı çizilerek aktarılan katkıların geliştirilmesi mümkündür. Önerilen potansiyel sınır aşırı ve ulus aşırı seri miras alanları ile ilgili başlıkların her biri üzerinde çalışılması gereken çok kapsamlı ve çok paydaşlı süreçlerdir.

Bu çerçevede tez çalışmasında sunulan çalışmanın özgün yanı, gelişmekte olan sınır aşırı seri miras kavramını, güçlü ve zayıf yanlarını, Dünya'dan örnekler ile ortaya koyarak Türkiye'nin potansiyelini sorgulamak şeklinde özetlenebilir. Aynı zamanda Türkiye'nin Geçici Listesi'ndeki varlıklar yeniden gözden geçirilerek ulusal seri ve ulus aşırı seri adaylık potansiyeli bakımından değerlendirilmiştir. Korumaya, Dünya barışına, eşitliğe ve bilgi paylaşımına katkı sağlamak gibi güçlü yanlarının yanı sıra çatışma durumunda olan Taraf Devletlerin bir araya gelmesi ve ortak paydada buluşmaları gibi zorluklar da söz konusudur.

Buraya kadar aktarılan araştırma sonuçları UNESCO Dünya Mirası Sistemi'nde sınır aşırı adaylıkların, hem kültürel alanların bir bütün olarak tespitine, sunulmasına ve korunmasına bir çözüm getirmekte hem de kültür mirası üzerinden barışa katkı sağlaması açısından önemli olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak, Türkiye ve komşuları düşünüldüğünde ortak kültürel miras alanlarının tespiti, geliştirilmesi ve korunması için uluslararası işbirliği ve uzman desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Koruma konusunda artık bugün; sınırdan bağımsız olarak, sınırı aşarak ve sınırın beraberinde getirdiği ulusal tanımların ötesine geçerek yeni bir bakış açısı üretilmesi gerekmektedir. Sınırların ötesinde

veya üzerinde bir koruma yaklaşımı geliştirmek özgünlük ve bütünlük açısından da daha tamamlayıcı olacaktır.

- Abbott, K. W., & Snidal, D. (2000). Hard and Soft Law in International Governance. *International Organization*, vol.54, 437.
- Adie, B. A. (2019). World Heritage and Tourism: Marketing and Management. *Routledge*.
- Adie, B. A., & Amore, A. (2020). Transnational World Heritage,(meta) governance and implications for tourism: An Italian case. *Annals of Tourism Research*, 80, 102844.
- Albrecht, M. (2010). Transboundary Governance of the Curonian Spit World Heritage Site. *Journal of Environmental Planning and Management*, 53 (6), 725-742.
- Alsdirawi, F., & Faraj, M. (2004). Establishing a Transboundary Peace Park in the Demilitarized Zone (DMZ) on the Kuwaiti/Iraqi Borders. . *Parks*, 14 (1), 48-55.
- Arkeofili. (2020). *Diyarbakır'daki Zerzevan Kalesi (Diyarbakır'daki Gizemli Mithras Tapınağı: Yrd. Doç. Dr. Aytaç Coşkun Röportajı)*. 11 22, 2020 tarihinde Arkeofili: <https://arkeofili.com/diyarbakirdaki-zerzevan-kalesi-unesco-gecici-listesine-girdi/> adresinden alındı
- Avrupa Birliği: INTERREG-IPA Bulgaria-Turkey. (2020, 2 17). *Istrancanın Güzelliği - Bulgaristan-Türkiye sınır ötesi Bölgede Doğal ve kültürel mirası keşfetmek ve yaymak*. <http://www.ipacbc-bgtr.eu/tr/projects-funded/istrancanin-guzelligi-bulgaristan-turkiye-sinir-otesi-bolgede-dogal-ve-kulturel> adresinden alınmıştır
- Avrupa Konseyi. (1954). *Avrupa Kültür Antlaşması (European Cultural Convention)*. Paris.
- Avrupa Konseyi. (2005). *Intercultural Dialogue: The Way Ahead Closing Conference of the 50th Anniversary of the European Cultural Convention, Faro*

Declaration on the Council of Europe's Strategy for Developing Intercultural Dialogue. Faro, Portugal.

Avrupa Konseyi. (2020, 08 27). Avrupa Konseyi Kùltür Rotaları: <https://rm.coe.int/eicr-coe-leaflet-tur-june2019-web-01/168098232b> adresinden alınmıştır

Bertzky, B. S. (2013). *Terrestrial Biodiversity and the World Heritage List: identifying broad gaps and potential candidate sites for inclusion in the natural World Heritage network.* . Gland, Switzerland and UNEP-WCMC, Cambridge, UK.: IUCN.

Birleşmiş Milletler. (2015). *Sùrdürülebilir Kalkınma Hedefleri Eşitsizliklerin Azaltılması.* Ağustos 27, 2019 tarihinde Birleşmiş Milletler : <http://www.un.org.tr> adresinden alındı

Braack, L., Petermann, T., & Sandwith, T. (2003). *Transboundary Protected Areas in Southern and Eastern Africa: A Summary Synthesis of the Findings of Five Regional Workshops Held During 2002 and 2003.* Unpublished Report by Internationale Weiterbildung und Entwicklung.

Braack, L., Sandwith, T., Peddle, D., & Petermann, T. (2006). *Security Considerations in the Planning and Management of Transboundary Conservation Areas.* Gland, IUCN. Switzerland and Cambridge, UK.

Britannica. (2020, 2 2). <https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003> adresinden alınmıştır

Bushell, R., & J., E. P. (2007). Tourism and Protected Areas: Benefits beyond Boundaries. *The Vth IUCN World Parks Congress.* . Gateshead, UK.

Carroll, J. (1979). International Peace Parks: A Concept and a Proposal. *The Canadian National Parks: Today and Tomorrow (Conference No. 2)* (s. (s.725-730)). Waterloo, Canada: Heritage Resources Centre, University of Waterloo: J.G. Nelson, R.D. Needham, S.H. Nelson, R.C. Scace (Ed.).

Cave, C., & Negussie, E. (2017). World Heritage Conservation: The World Heritage Convention, Linking Culture and Nature for Sustainable. *Routledge.*

- Chairatomdokul, S. (2008). *Cultural Routes as Heritage in Thailand: Case Studies of King Narai's Royal Procession Route and Buddha's Footprint Pilgrimage Route*. Bangkok: Silpakorn University, Unpublished Doctorate Thesis.
- Church, A. (2012). *Scale & Context: An Evaluation of Regional and Transboundary Heritage Conservation Models*. . (Unpublished Masters Thesis), University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Church, A. L. (2012). *Scale & Context: An Evaluation of Regional and Transboundary Heritage Conservation Models*. . (Masters Thesis). Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Coombe, R. J., & Turcotte, J. F. (2012). Indigenous cultural heritage in development and trade: Perspectives from the dynamics of intangible cultural heritage law and policy. *International Trade in Indigenous Cultural Heritage (Cheltenham: Edward Elgar)*, 211-236.
- Cömertler, S. .. (2020). Zaman ve Mekân Kesitinde Sınırötesi Mirasların, Dünya Mirası ile Karşılaştırmalı Analizi A Comparative Analysis of Transboundary Heritages with World Heritage cross Time and Space. *Planlama 2020;30(3):447-467 | doi: 10.14744/planlama.2020.54376*.
- Cultural Research Foundation. (2020, 2 25). *The study of Turkey and Georgia Common Cultural Heritage Values*. <https://kultur.org.tr/en/the-study-of-turkey-and-georgia-common-cultural-heritage-values/> adresinden alınmıştır
- ÇEKÜL. (2015). *Kültür Rotaları Planlama Rehberi*. İstanbul: ÇEKÜL Vakfı - Tarihi Kentler Birliği Yayınları.
- De Jong, F. (2009). Hybrid heritage. *African Arts*, 42(4), 1-5.
- Dinçer, I., & Enlil, Z. (2012). Kültür Mirasının Değişen Kapsamı ve 'Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri - Faro Sözleşmesi'nin Algılanması: Türkiye İçin Bir Ön Araştırma. *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Yıllık 2011, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, ss. 47-56. .
- Durusoy, E. (2014). *Tarihi Yoldan Kültürel Rotaya*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

- Enders, S. (2017). ICOMOS International Scientific Committee on Shared Built Heritage. E. J. Santos içinde, *Preserving Transcultural Heritage: Your Way or My Way* (s. 37-85). Portugal: Caleidoscupio.
- Engels, B. (2009). *Serial Natural World Heritage Properties–Challenges for Nomination and Management*. In Proceedings of the workshop organised by the German Federal Agency for Nature Conservation 11th November.
- European Union. (2020, 2 18). *History of Black Sea region drives research collaborations*.
https://ec.europa.eu/research/infocentre/article_en.cfm?&artid=49698&caller=FP adresinden alınmıştır
- Evropy; Česke Lazne-Salony. (tarih yok). *The Great Spa's of Europe*. 10 10, 2020 tarihinde <https://greatspasofeurope.org/carlsbad/> adresinden alındı
- Fairclough, G., Dragičević-šešić, M., Rogač-Mijatović, L., Auclair, E., & Soini, K. (2014). The Faro Convention, A New Paradigm for Socially-and Culturally-Sustainable Heritage Action? *Culture*, 4 (8), 9-19.
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1993). *Management Guidelines for World Cultural Sites*. Rome: ICCROM.
- Fife, W. (2005). *Doing fieldwork: ethnographic methods for research in developing countries and beyond*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Gaba, E., & Sting. (2019, 1 2019). *Via Egnatia Foundation*. Via Egnatia, 2006: <http://www.viaegnatiafoundation.eu/> adresinden alınmıştır
- Gillham, B. (2005). *Research interviewing: the range of techniques*. Berkshire: GBR: McGraw-Hill Education.
- Gujja, B., Stolton, S., & Dudley, N. (1999). *Partnerships for protection: new strategies for planning and management for protected areas*. Earthscan.
- Hall, C. M. (2008). *Tourism planning: Policies, processes and relationships*. . Pearson Education.
- Handan, M. M. (2013). *Stecci Medieval Tombstones Management Plan*. Sarajevo: Commission to Preserve National Monuments of Bosnia and Herzegovina.

- Hansen, N. (1983). International cooperation in border regions: An overview and research agenda. . *International Regional Science Review* 8 (3), 255–270.
- ICCROM; Letonya UNESCO Milli Komitesi; Letonya Kültürel Mirası Koruma Kurumu. (23-24 Ekim 2000). *Özgünlük ve Kültürel Mirasın Rekonstrüksiyonu Üzerine Riga Tüzüğü*. Riga, Letonya: Dünya Miras Komitesi ve Letonya Kültür Başkenti Vakfı.
- ICOMOS. (1994). *The Nara document on authenticity*.
- ICOMOS. (2003). *Duvar Resimlerinin Korunması / Restorasyonu İçin İlkeler* (Çev. Zeynep Ahunbay, 2017).
- ICOMOS. (2004). *The World Heritage List: Filling the Gaps – an Action Plan for the Future*.
- ICOMOS. (2008). *Charter On Cultural Routes*. 10 10, 2020 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0623812001536913379.pdf adresinden alındı
- ICOMOS. (2008). *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*. Quebec, Canada.
- ICOMOS. (2011). *Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri*. Paris: ICOMOS.
- ICOMOS. (2016). *Archeological Site of Ani, Advisory Body Evaluation Report*.
- ICOMOS. (2017). *Kamusal Arkeolojik Alanların Yönetimi İçin Salalah Rehberi*. Yeni Delhi, Hindistan: ICOMOS 19. Genel Kurulu.
- ICOMOS Avustralya. (2019). *ICOMOS GA 2020*. <https://australia.icomos.org/ga2020/> adresinden alınmıştır
- ICOMOS Avusturya. (2019). *Network of Boundaries and Its Monuments*. Viyana: ICOMOS.
- IFEA Web Sayfası. (2020). 10 10, 2020 tarihinde <http://www.ifea-istanbul.net/index.php/fr/recherche> adresinden alındı

- IUCN . (2009). *Serial Natural World Heritage Properties. An Initial Analysis of the Serial Natural Properties on the World Heritage List. BfN and IUCN.*
<https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/2009-064.pdf>
adresinden alınmıştır
- IUCN. (2008). *World Heritage Studies, Natural World Heritage Nominations: A Resource Manual for Practitioners.*
- Jessop, B. (2011). *Metagovernance.*
- Jilek, S., Kuttner, E., & Schaller, K. (2005). *limes-oesterreich.* 10 10, 2020 tarihinde
https://www.univie.ac.at/limes/FRE_DOWNLOADS/nm08-4_S18-29_WEB.pdf adresinden alındı
- Jokilehto, J. (2006). Considerations on authenticity and integrity in world heritage context. . *City & time, 2(1), 1.*
- Kagermeir, A., & Stors, N. (2013). Cross – Border Tourism Montenegro – Albania: Underutilised Potentials and Constaints. *Tourismus und Grenzen, Mannheim,* s:41-59.
- Kahraman, F. Ş. (2018). *Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Kültürel Varlıkların Korunması.* İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Kockel, U., Nic Craith, M., & Frykman, J. (2012). Introduction: The Frontiers of Europe and European Ethnology. (U. Kockel, M. N. Craith, & J. F. (Eds.), Dü) *A Companion to the Anthropology of Europe, 1-10.*
- Korkut, A. G. (2015). Hamamlı (Dolishana/Doliskana) Manastır Kilisesi'nin Plastik Bezemeleri. (s. 271-305). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Kuban, D. (2019). *Batiya Göçün Sanatsal Evreleri.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kutun, B. (2005). *Avrupa'dan İstanbul'a Art Nouveau, 1890-1930.* İstanbul: Tarih Vakfı.

- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2016). 10 20, 2020 tarihinde <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-162856/ani-arkeolojik-alani-kars.html> adresinden alındı
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020, 1 28). *Kültür ve Turizm Bakanlığı Web Sayfası*. <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-22148/unesco.html> adresinden alınmıştır
- Levi, J. (2014). *Dünya Tarihi: Ticaret ve Buluşlar*. (H. Abacı, Çev.) Alfa .
- Liridon. (2020, 2 9). *View of Ohrid and Prespa Lakes from top of Galicica*. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panorama_View_of_Ohrid_and_Prespa_Lakes_from_top_of_Galicica_\(2\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panorama_View_of_Ohrid_and_Prespa_Lakes_from_top_of_Galicica_(2).jpg) adresinden alınmıştır
- Logan, W. (2002). Globalizing Heritage: World Heritage as a Manifestation of Modernism, and Challenges from the Periphery. In *Twentieth Century Heritage: Our Recent Cultural Legacy. Proceedings of the Australia ICOMOS National Conference 2001, 28 November – 1 December 2001, D. Jones (ed.)*. Adelaide: University of Adelaide, Adelaide, Australia, The University of Adelaide & Australia ICOMOS.
- Logan, W. (2010). Heritage and Dialogue: Using Heritage Conservation to strengthen the Defences of Peace. *Proceedings of the World Universities Congress 2010, 20-24 October, vol. 2, (s. pp. 1440-8)*. Canakkale, Turkey.
- Logan, W. (2010). Heritage and Dialogue: Using Heritage Conservation to Strengthen the Defences of Peace. *World Universities Congress Proceedings: 20-24 October 2010 (s. 1445)*. Ankara: Pozitif.
- Lovrenovic, D. (2010). *Medieval Tombstones and Graveyards of Bosnia and Hum*. Sarajevo: Rabic.
- MacDonald, S. (2009). *Unsettling Memories: Intervention and controversy over difficult public heritage*. In *Heritage and Identity, M Anico & E Peralta (eds)*. London: Routledge.
- Maggio, A. D. (2015, 5 1). *Venetian Works of Defence between 15th and 17th Centuries: The wall and the bastions on the river Gurdic(Fortified city of*

Kotor, Montenegro). whc.unesco.org/en/documents/148488 adresinden alınmıştır

McCallum, J., V., & M., C. I. (2014). Assessing the Ecological Benefits of Transboundary Protected Areas (TBPA): A Questionnaire Survey in the Americas and the Caribbean. . *Journal of Environmental Management* 149, 245-252 .

Merryman, J. H. (1986). Two Ways of Thinking About Cultural Property. *American journal of international law*, 80(4), 831-853.

Mitterhofer, J. (2018). Heritage at the Interface: Interpretation and Identity . I. S. (Ed.) içinde, *Beyond the Nation: Making Heritage Inclusive* (s. pp. 136-147). Gainesville; Tallahassee; Tampa; Boca Raton; Pensacola; Orlando; Miami; J.

Müller, M. M. (1998). Cultural Heritage Protection: Legitimacy, Property and Functionalism. *International Journal of Cultural Property*, vol.7, No.2, 395-409.

Nafziger, J. A. (1987). Protection of Cultural Property. *California Western International Law Journal*, Vol.17, 283.

OmnesViae: Roman Routeplanner. (tarih yok). *A reconstruction of an antique Roman map with internet technology*. 10 10, 2020 tarihinde <https://omnesviae.org/> adresinden alındı

Özbey, V., & Saban, D. (2019). Unesco Dünya Miras Listesi'ne Doğru Anavarza Antik Kent. *Art-Sanat*, 300-324.

Palmanova, M. o. (2013, 8 1). *Venetian Works of Defence between 15th and 17th Centuries: Orthophoto of City Fortress of Palmanova (Italy)*. whc.unesco.org/en/documents/148471 adresinden alınmıştır

Parker, P. (2014). Roma İmparatorluğu'nun Yükselişi. *Dünya Tarihi* (s. 75). içinde Alfa.

Patry, M. (. (2003, Eylül 8-17). "World Heritage at the Vth IUCN World Parks Congress". (UNESCO, Dü.) *Durban (South Africa)*.

- Petzet, M. (2004). *The World Heritage List: Filling the Gaps - an Action Plan for the Future, An Analysis by ICOMOS*.
- Philips, D., Daoudy, M., McCaffrey, S., Jendal, J., & Turton, A. (2006). *Transboundary Water Cooperation as a Tool for Conflict Prevention and for Broader Benefit-sharing*. . Sweden: Ministry for Foreign Affairs.
- Phillips, A. (. (2001). *Transboundary Protected Areas for Peace and Co-operation (Based on the proceedings of workshops held in Bormio (1998) and Gland (2000) The World Conservation Union, World Commission of Protected Areas (WCPA) Best Practice Protected Area Guidelines Series* . IUCN.
- Pocock, D. (1997). Some Reflections on World Heritage. *Area* 29:3, 260-268.
- Pouya, S., Demireş Özkul, B., & Demirel, Ö. (. (12-13 Mayıs 2017). "Planning for Peace Through Transboundary Conserved Areas". 2. *International Congress on Engineering Architecture and Design*, (s. 531-532). Kocaeli.
- Prokkola, E. (2007). Cross – Border Regionalization and Tourism Development At The Swedish – Finnish Border: Destination Arctic Circle. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7 (2), 120-138.
- Puelo, T. J. (2012). *The Valtellina and UNESCO: Making a Global Landscape*. Maryland: Lexington Books.
- Queensland Government. (1994). *The Riversleigh Management Strategy*. 10 20, 2020 tarihinde https://parks.des.qld.gov.au/_data/assets/pdf_file/0026/148913/p00574aa.pdf adresinden alındı
- Ringbeck, B. (2020, Nisan 29). *German Commission of UNESCO (2008)*. https://www.unesco.de/fileadmin/medien/Dokumente/Bibliothek/Management_Plan_for_Wold_Heritage_Sites.pdf adresinden alınmıştır
- Rodgers, N. (2015). *Antik Yunan*. (Ü. E. Uysal, Çev.) Mısır: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Rüster, B., & Simma, B. (. (1975). *International Protection of the Environment: Treaties and Related Documents. First Series. Dobbs Ferry.* New York: Oceana Publications.
- Ryan, J., & Silvanto, S. (2009). The World Heritage List: The making and management of a brand. *Place Branding and Public Diplomacy.* 5(4), 290-300.
- Sakaoğlu, N. (2007). *20. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası: 1907-1908.* DenizBank Finansal Hizmetler Grubu.
- Sandwith, T. S. (2001). *Transboundary protected areas for peace and co-operation.* Gland, Switzerland and Cambridge, UK.: IUCN.
- Scholze, M. 2. (2008). Arrested heritage: the politics of inscription into the UNESCO World Heritage List: the case of Agadezin, Niger. *Journal of Material Culture, vol. 13, no. 2,* pp. 215-31.
- Scholze, M. (2008). Arrested heritage: the politics of inscription into the UNESCO World Heritage List: the case of Agadezin, Niger. . *Journal of Material Culture, vol. 13, no. 2.,* pp. 215-31.
- Sheng, G. (2008). International protection of cultural property: some preliminary issues and the role of international conventions. *SYBIL, 12-57,* 60.
- Sidorenko, A. (29 – 31 October 2013). *Implementation of “the 5Cs” Strategic Objectives with support of WH Thematic Programmes and Initiatives : Focus on CESEE.* Baku, Azerbaijan: PR Exchange Forum for National Focal Points of Central, Eastern and South-Eastern.
- Smith, R. C. (2007). The UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions: Building a new world information and communication Order? *International Journal of Communication, 1(1),* 31.
- Stenou, K. (2002). UNESCO universal declaration on cultural diversity. *Cultural diversity series no. 1.*
- Stolton, E. b. (Mayıs, 2007). IUCN (2007) “Defining Protected Areas”, Spain. *An international conference in Almeria.* Gland, Switzerland.

- Stuttard, D. (2016). *Antik Yunan Tarihi*. (E. Gökyaran, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Svels, K., & Sande, A. (2016). Solving Landscape-related conflicts through transnational learning? The case of transboundary Nordic World Heritage Sites. *Landscape Research*.
- Tarihi Kentler Birliği. (2020, 3 3). Kültür Rotaları Planlama Rehberi: http://www.tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/rota-rehberi_press.pdf adresinden alınmıştır
- TASK Vakfı. (2020). 10 10, 2020 tarihinde <http://taskvakfi.org/> adresinden alındı
- Timothy, D. J. (1995). Political Boundaries and Tourism: Borders as Tourist Attractions. *Tourism Management*, 16 (7), 525-532.
- Timothy, D. J. (1995). Political Boundaries and Tourism: Borders as Tourist Attractions . *Tourism Management*, 16 (7), 525-532.
- Timothy, D. J. (1999). Cross – Border Partnership in Tourism Resource Management: International Parks Along The US-Canada Border. *Journal of Sustainable Tourism*, 7 (3-4), 182-205.
- Timothy, D. J. (1999). Cross – Border Partnership in Tourism Resource Management: International Parks Along The US-Canada Border . *Journal of Sustainable Tourism*, 7 (3-4), 182-205.
- Timothy, D. J. (2001). *Tourism and Boundaries*. London: Routledge.
- Tudor, A. (2015, 10 27). *Venetian Works of Defence between 15th and 17th Centuries: View of the harbor's bay from the Fortica Fortress (Fortica Fortress, Hvar, Croatia)*. whc.unesco.org/en/documents/148507 adresinden alınmıştır
- TÜRKEV. (2020). 10 10, 2020 tarihinde <https://www.turkev.org.tr/> adresinden alındı
- Ulusan, E., & Yıldırım, A. E. (2016). Temsili, Dengeli ve Güvenilir Bir Liste İçin: Türkiye'nin Dünya Mirası Adaylıklarının Gözden Geçirilmesi. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 19(7), s.444-473.

- UNESCO . (2001). *Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi; 5. Madde.*
- UNESCO . (2005). *29th session of the World Heritage Committee, Working Methods of the World Heritage Committee (29 COM 18A).* Paris.
- UNESCO . (2008). *Point of Information on the Preparation of Serial Transnational Nominations.*
- UNESCO . (2017). *Conference Report "Perspectives of Transboundary Cooperation in World Heritage – Sharing Experiences in and around Germany: 12 – 13 December 2016.* Bonn: UNESCO Almanya.
- UNESCO. (1954). *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague.*
- UNESCO. (1998, March 25-29). *Report of the World Heritage Global Strategy Natural and Cultural Heritage Expert Meeting.* 10 20, 2020 tarihinde <http://whc.unesco.org/archive/amsterdam98.pdf> adresinden alındı
- UNESCO. (2001). *The UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage.* Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2002). *Universal Declaration on Cultural Diversity [online],* <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf> . Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2005). *29th session of the World Heritage Committee (29 COM 18A) Working Methods of the World Heritage Committee .* Ağustos 27, 2019 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/decisions/540/> adresinden alındı
- UNESCO. (2005). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, World Heritage Center.* Ağustos 27, 2019 tarihinde <https://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf> adresinden alındı
- UNESCO. (2008). *32nd session of the World Heritage Committee (32 COM 10B) Point of Information on the Preparation of Serial Transnational Nominations .*

Ağustos 27, 2019 tarihinde (<https://whc.unesco.org/en/decisions/1741/>) adresinden alındı

UNESCO. (2008). *World Heritage Committee Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*,. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2009). *33th session of the World Heritage Committee (WHC-09/33.COM/20)*, Seville. Ağustos 27, 2019 tarihinde <https://whc.unesco.org/archive/2009/whc09-33com-20e.pdf> adresinden alındı

UNESCO. (2010). *34. Session: Item 9B of the Provisional Agenda: Report on serial nominations and properties*. Brasilia, Brazil: World Heritage Committee.

UNESCO. (2010). *Report on Serial Nominations and Properties WHC-10/34.COM/9B*. Brezilya: UNESCO.

UNESCO. (2010). *UNESCO World Heritage : Serial Properties and Nominations "International Expert Meeting on World Heritage and Serial Properties and Nominations"*. Ittingen, Switzerland: Swiss Confederation Federal Office of Culture.

UNESCO. (2010). *Universal Declaration on Cultural Diversity 41 ILM 57*. <http://portal.unesco.org/> adresinden alınmıştır

UNESCO. (2011, Haziran 19-29). *UNESCO Web Sayfası*. 35th session of the World Heritage Committee: <https://whc.unesco.org/en/sessions/35com> adresinden alınmıştır

UNESCO. (2013). *Dünya Mirası: Olağanüstü Yerlerin Çok Satan Rehberi*. İstanbul: Alfa .

UNESCO. (2013). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris: World Heritage Center.

UNESCO. (2015). *Twentieth Session of the General Assembly of States Parties to the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. "Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World

- Heritage List*. 11 10, 2019 tarihinde <https://whc.unesco.org/archive/2015/whc15-20ga-9-en.pdf> adresinden alındı
- UNESCO. (2016). *40th session of the World Heritage Committee, Karar: 40 COM 8B.31*. <https://whc.unesco.org/en/decisions/6809/> adresinden alınmıştır
- UNESCO. (2016). *Support for the Preperation for the World Heritage Serial Nomination of the Silk Roads in South Asia*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2016). *The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement, Nomination File*. UNESCO.
- UNESCO. (2017). *"Large complex serial transnational nominations and the need for Nomination Strategies"*. WHC/17/41.COM/8B.Add. Krakow, Poland: World Heritage Committee, 41. Session.
- UNESCO. (2018). *Natural and Cultural Heritage of the Ohrid: Nomination Dossier for Inscription on the World Heritage List*.
- UNESCO. (2020, 2 4). *UNESCO Web Sayfası*. <https://whc.unesco.org/en/list/1187/> adresinden alınmıştır
- UNESCO. (2020, 2 4). *UNESCO Web Sayfası*. whc.unesco.org/en/documents/113656 adresinden alınmıştır
- UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN . (2011). *Preparing World Heritage Nominations*. Aralık 16, 2019 tarihinde UNESCO: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/2011-072-En.pdf> adresinden alındı
- United Nations. (2000). *Resolution adopted by the General Assembly: United Nations Millennium Declaration*. New York: report A/res/55/2.
- United Nations Environment Program. (2020, 2 18). *Udvardy's Biogeographical Provinces*. <https://www.unep-wcmc.org/resources-and-data/udvardys-biogeographical-provinces> adresinden alınmıştır
- Ürün, Ş. (2016). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık ve Değerlendirme Süreçleri*. Basılmamış Tez.

- Ürün, Ş. (2016). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık ve Değerlendirme Süreçleri. Basılmamış Tez.
- Van Oers, R. (2010). Nomination of the Silk Road in China to UNESCO's World Heritage List: Proposals for a Strategic Approach and Reference Framework for Heritage Routes. *Proceedings of the Second International Conference on Conservation of Ancient Sites on the Silk Road*.
- Vasilijević, M. (2012). Challenges and Opportunities of Transboundary Conservation in the Dinaric Arc. Erg, B., Vasilijević, M., McKinney, M. (Ed.). Initiating Effective Transboundary Conservation: A Practitioner's Guideline Based on the Experience from the Dinaric Arc. *Switzerland and Belgrade, Serbia: IUCN Programme Office for SouthEastern Europe*.
- Vasilijević, M., & Pezold, T. (. (2011). *Crossing borders for nature: European examples of transboundary conservation*. IUCN.
- Vasilijević, M., Zunckel, K., McKinney, M., Erg, B. S., & M., R. M. (2015). *Transboundary Conservation: A systematic and integrated approach. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 23*, . Gland, Switzerland: IUCN.
- Vileikis, O., Van Balen, K., & Santana Quintero, M. (2011). A tool for world heritage documentation, management and decision making: The silk roads cultural heritage resource information system (CHRIS).
- Vincent, K. H. (2020, 2 6). *Old Village of Hollókő and its Surroundings*. whc.unesco.org/en/documents/148238 adresinden alınmıştır
- Waldhäusl, P. (2017). The Network of Boundaries and its Monuments for World Heritage. *Border Areas-Encounter Areas: Neighborhood Conflicts and Neighborhood Co-operations in Europe* (s. 39). Berlin: Scientific Symposium on the Occasion of the Annual Meeting of the ICOMOS Europe Group.
- Waldhäusl, P. (4-5 Haziran 2017). The Network of Boundaries and its Monuments for World Heritage. (s. 2). Berlin: ICOMOS Europe.

Witcomb, A. 2. (2010). Cross-Territorial Heritage Sites: towards a Cross-Cultural Heritage Practice. *The World Universities Congress, Theme 12: Protecting Cultural Heritage, 20-24 October*. Canakkale, Turkey.

Wongwaiwit, F. (2009). *Transboundary cooperation for architectural heritage management, case study: Preah Vihear World Heritage Site*. Doctoral dissertation.

Yapp, L. (2016). Define Mutual: Heritage Diplomacy in the Postcolonial Netherlands. *Future Anterior* 13(1), 66-81.

Zbicz, D. (1999). *Transboundary Co-operation in Conservation: A Global Survey of Factors Influencing Co-operation between Internationally Adjoining Protected Areas*. (Unpublished Ph.D. Dissertation). USA: Duke University.

İnternet Kaynakları

UNESCO, *Web Sayfası* . (1994). <https://whc.unesco.org/archive/global94.htm> adresinden alınmıştır

Türksoy Üyesi Devletler UNESCO Milli Komisyonları 3. Toplantısı Sonuç Bildirisi. (2012, Eylül 13-14). Ağustos 27, 2019 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <http://www.unesco.org.tr/> adresinden alındı

Polonya Ulusal Miras Yönetimi, Web Sayfası . (2013). <https://whc.unesco.org/en/documents/123311> adresinden alınmıştır

(2019, Ağustos 27). UNESCO: <https://whc.unesco.org/en/list/> adresinden alınmıştır

(2019, Kasım 6). Oxford Sözlük : <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> adresinden alınmıştır

Archaeological Expertise Scientific- Research Organization. (2019, Kasım 6). <https://whc.unesco.org/en/documents/129561> adresinden alınmıştır

Archdaily, Web Sayfası. (2019, Kasım 6). <https://www.archdaily.com/791607/17-le-corbusier-projects-named-unesco-world-heritage-sites> adresinden alınmıştır

Türk Dil Kurumu Sözlüğü . (2019).

UNESCO . (2019, Eylül 17). Belfries of Belgium and France: <https://everything-everywhere.com/belfries-of-belgium-and-france/> adresinden alınmıştır

Aramco World. (2020, 1 31). www.archieve.aramcoworld.com/issue/201504/egnatia-map/tablet/index.html adresinden alınmıştır

China Discovery. (2020, 1 31). <https://www.chinadiscovery.com/assets/images/silk-road/maps/China-Silk-Road-Map-full.jpg> adresinden alınmıştır

Visit Kavala. (2020, 1 31). <https://www.visitkavala.gr/en/sightseeing/arxaia-egnatia-odos/> adresinden alınmıştır

A

UZMAN GÖRÜŞMELERİ

UZMAN 1: Arkeolog Koruma Uzmanı (ICOMOS & UNESCO)

UZMAN 2: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS & ICORP)

UZMAN 3: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS)

UZMAN 4: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS)

UZMAN 5: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS & UNESCO)

UZMAN 6: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS)

UZMAN 7: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS & UNESCO)

UZMAN 8: Şehir Plancısı Koruma Uzmanı (ICOMOS)

UZMAN 9: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS)

UZMAN 10: Şehir Plancısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Uzmanı

UZMAN 11: Şehir Plancısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Uzmanı (ICOMOS & UNESCO)

UZMAN 12: Şehir Plancısı Koruma Uzmanı (ICOMOS)

UZMAN 13: Mimar Koruma Uzmanı (ICOMOS)

UZMAN 14: Mimarlık Tarihi Uzmanı (ICOMOS)

B

SÖZLÜK

Anıtlar: Mimari çalışmalar, anıtsal heykel ve boyamalar, mağara evler, tarih, sanat ve bilim alanında üstün evrensel değere sahip özellikleri olan yapılardır.

Alanlar: İnsanoğlunun veya hem insanoğlu hem de doğanın birlikte oluşturduğu, üstün evrensel değere sahip tarihi, estetik, etnolojik, antropolojik özellikleri olan arkeolojik alanlardır (UNESCO, 2011).

Barış Parkı (*Peace Park*): Önemli çatışma geçmişine sahip koruma alanları olarak tanımlamaktadır. Barış Parkları kavramı ile yalnızca sınır ötesi korunan doğa ve kültür alanları korunmakla kalmayıp, komşu ülkeler arasında barışçıl bir işbirliği geliştirmek ve güvenliği sağlamak amaçlanmaktadır.

Bütünlük (*Integrity*): Kültür varlığının ilk tasarımının fiziksel ve kavramsal olarak günümüze ulaşmış ve iyi durumda olma göstergesidir.

Çok Kültürlü (*Polyculturalism*): Farklı bir alan olarak kendini tanımlayan ve böylece bu grupların üyeleri tarafından algılanabilecek sınırları bulanıklaştıran, gruplar arasındaki benzerliklere ve kalıcı birbirine bağlılığa vurgu yapan coğrafi bir alandaki kültürlerarası ilişkilerin sonuçlarına ideolojik bir yaklaşımdır.

Çok Kültürlülük (*Multi-culturalism*): Kültürün ırksal, dini veya kültürel grupları içerdiği ve alışılmış davranışlar, kültürel varsayımlar ve değerler, düşünce kalıpları ve iletişimsel tarzlarda tezahür ettiği farklı kültürlerin bir arada var oluşunu ifade eder.

Deniz Aşırı Miras (*Overseas Heritage*): Kültürler arasındaki uzun süreli etkileşim sonucu oluşan üslupsal melezleşme ve yeni bir önem kazanan varlıklardır.

Doğal Miras (*Natural Heritage*): Doğal özellikler içeren fiziki veya biyolojik oluşumlar, estetik veya bilimsel alanında üstün evrensel değere sahip özellikleri olan oluşumlar, jeolojik veya fizyografik oluşumlar, tam olarak belirlenmiş tehlike altındaki bitki veya hayvan türlerinin habitatını oluşturduğu bilimsel olarak ve korunma bakımından üstün evrensel değere sahip özellikleri olan doğal alanlar veya tam olarak belirlenmiş doğal alanların oluşturduğu bilim, korunma durumu ve doğal güzellikleri bakımından üstün evrensel değere sahip özellikleri olan alanlardır (UNESCO, 2011).

Dünya Mirası (*World Heritage*): Evrensel değer taşıyan, bütünlüğünü, özgünlüğünü korumuş doğal ve insan yapısı varlıklar, alanlardır.

Dünya Miras Alanı (*World Heritage Area*): UNESCO tarafından yönetilen uluslararası bir sözleşmeyle yasal koruma altında olan bir alandır. Dünya Mirası Alanları, UNESCO tarafından kültürel, tarihi, bilimsel ya da diğer bir öneme sahip oldukları için belirlenmiştir. Alanlar, "insanlık için üstün evrensel değer taşıdığı düşünülen dünya çapında kültürel ve doğal miras" değerlerini kapsar.

Dünya Miras Listesi (*World Heritage List*): Bir Dünya Mirası Alanı, UNESCO tarafından yönetilen uluslararası bir sözleşmeyle yasal koruması olan alanlardır. Dünya Mirası Alanları, UNESCO tarafından kültürel, tarihi, bilimsel ya da diğer bir öneme sahip oldukları için belirlenmiştir. "İnsanlık için üstün evrensel değer taşıdığı kabul edilen dünya çapında kültürel ve doğal miras" içerdiğine karar verililen alanların kaydedildiği listedir.

Dünya Miras Listesi Adaylığı (*World Heritage List Nomination*):

Dünya Miras Sözleşmesi'nin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Rehberi (*Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*): Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Uygulama Rehberi, aynı zamanda Uygulama İlkeleri olarak da bilinir, Dünya Mirası Komitesi tarafından, Sözleşme'ye Taraf Devletleri, Sözleşme'nin çalışmalarına rehberlik eden ilkeler hakkında bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Dünya Mirası Listesi, Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'nin oluşturulmasında ve Dünya Mirası Fonu kapsamında uluslararası yardım sağlanmasında Dünya Mirası Komitesi çalışmalarında yol gösterici rehberdir (bkz. UNESCO Şubat 1996: 1-2, Paragraf 4).

Envanter (*Inventory*): Arkeolojik, kırsal ve kentsel alanlarda yürütülen tespit çalışmaları, fotoğraf ile belgeleme ve doğa ve kültür varlıklarının haritalar üzerine işlenmesi, kültür varlıkları için ayrıntılı konum, yapım tarihi, malzeme, üslup, korunma durumu bilgileriyle oluşturulan künyedir.

Hibrid Miras (*Hybrid Heritage*): Çok kültürlü bir bakış açısıyla çağdaş yorumları ve mirasın daha da geliştirilmesini araştırarak; dijital teknolojinin, artırılmış gerçeklik ve medya ağlarının miras projeleri ile birleştirilmesi. Günümüz küresel

dünyasında kültürel melezliğin unsurları olarak mirasın ulus aşırı boyutlarına da odaklanmaktadır. Hibrit Miras, Hibrit Toplulukları ve "küresel" ve "yerel" alanları kapsar ve İpek Yolu ağı gibi geleneksel çok kültürlü uygulamaların çağdaş yorumlarını geliştirir.

Karma Miras (*Mix Heritage*): Uygulama Rehberinde yer alan hem doğal hem de kültürel miras ölçütlerinden her ikisini de kapsayan miras alanlarıdır (UNESCO, 2011).

Karşılıklı miras (*Mutual Heritage*): Söz konusu miras konusundaki bakış açıları aynı olmak zorunda olmayan, ancak iddiaları ilgili tüm taraflarca eşit şartlarda kabul edilen en az iki tarafı öngören mirastır.

Katılımcı koruma (*Participatory conservation*): Halk ile birlikte; koruma kurulu, belediye, sivil toplum örgütleri ve alanın kullanıcıları gibi koruma kararını alan, uygulayan ve etkilenen kesimlerin katılımını ifade eder.

Kültürel miras (*Cultural Heritage*): Bir toplumun kimliği, kültürü ve tarihi ile ilgili ortak geçmişini anlatan maddi ve manevi değerlerin toplamıdır.

Kültürel Miras Alanı (*Cultural Heritage Site*): Bir mekan, bölge, doğal peyzaj, yerleşim bölgesi, mimari yapı grubu, arkeolojik sit veya mevcut yapıdır ve genellikle tarihi ve kültürel önemi nedeniyle de kanunen koruma altındadır.

Kültürlerarası (*intercultural*): Farklı dini gruplar veya farklı ulusal kökenliler de dâhil olmak üzere farklı kültürlerden insanlar arasında yer alan veya farklı kültürlerden türetilen değerler toplamıdır.

Kültür aşırı (*Trans-cultural*): Kültürel ve ulusal sınırların ötesindeki, paylaşılan ortak değerler. Kültür aşırı etkileşimler kolonizasyon, kültürler arası ticaret, savunma yapılarının gelişimi, misyonerlik eylemleri gibi durumlarda söz konusu olabilir.

Kültürel Milliyetçilik (*Cultural Nationalism*): Bir ulusun sınırları içerisinde yaşayan tüm insanlar ve nesnelere üzerindeki kontrolünü vurgulayan, ulusal egemenlik ilkesine dayanan bir kavramdır.

Kültürel Miras (*Cultural Heritage*): Bir toplumun, ülkenin geçmişinden günümüze gelen, taşınır ve taşınmaz, somut ve somut olmayan kültür varlıklarının tümüdür.

Kültürel Miras Alanı (*Cultural Heritage Area*): Bir mekan, bölge, doğal peyzaj, yerleşim bölgesi, mimari kompleks, arkeolojik sit veya mevcut yapıdır ve genellikle tarihi ve kültürel önemi nedeniyle de kanunen koruma altındadır.

Kültürel Mirasa Dönüşme - Miraslaşma (*Heritagization*): Nesnelere, yerlerin ve uygulamaların değerlere bağlı olarak kültürel mirasa dönüşmesini esas alarak mirasın bir süreç olarak tanımlanmasıdır.

Kültürel peyzaj (*Cultural Landscape*): Kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar (IUCN). Kültürel Peyzajlar: doğa ve insan ortaklığı ile oluşmuş kültürel oluşumlardır ve üç temel çeşidi bulunur: İnsan eliyle tasarlanmış kültürel peyzajlar; Organik olarak zaman içinde gelişmiş kültürel peyzajlar; Bağlantılı peyzajlar (UNESCO, 2011).

Kültür Varlığı (*Cultural Asset*): Eski çağlardan veya bir toplumun geçmişinden günümüze ulaşan ve yaşam biçimine, teknik bilgisine, sanat düzeyine, kültür tarihine tanıklık eden taşınır ve taşınmaz yapıtlardır.

Koruma Alanı (*Protected Area*): Biyolojik çeşitliliğin ve doğal ve kültürel kaynakların korunmasını ve bakımını kapsayan ve yasal veya diğer etkin yollarla yönetilen kara ve/veya deniz alanlarıdır.

Melez Miras (*Hybrid Heritage*) : Çok kültürlü bir bakış açısıyla çağdaş yorumları ve mirasın daha da geliştirilmesini araştıran "saf olmayan" birleşimden doğan miras alanlarıdır.

Miras (*Heritage*): Geçmişten gelen, bugün yaşadığımız ve gelecek nesillere aktaracağımız değerlerdir.

Mimari Miras (*Architectural Heritage*): Çağının mimari anlayışını, tasarım sanatını, yapı tekniğini sergileyen dini, askeri, sivil, endüstriyel, eğitim, ulaşım ve su ile ilgili yapılardır.

Ortak Miras (Common Heritage): Bir kuşağın kendinden sonraki kuşağa bırakmış olduğu maddi ve manevi değerlerin tümüdür. Ortak miras, aslında belirli bir kültüre ve ortak mirasına sahip bir topluluğu varsayar.

Ortak Kültürel Miras (Common Cultural Heritage): Dünyanın farklı bölgelerindeki birçok ülke ile geçmişteki ilişkiler sonucunda sahip olunan ortak somut ve/ veya somut olmayan kültürel değerler bütünüdür.

Özgünlük (Authenticity): İlk tasarıma ait olma durumu. Bir kültür varlığının ilk yapımına veya uzun yaşamı boyunca yapılan onarımlarına ait, anıt için veri değeri taşıyan, strüktür ve tasarım özelliklerini özenle koruması durumudur.

Paylaşılan Miras (Shared Heritage): Kültürel kimlikleri zenginleştiren, ülkelerin ortak tarihleri ve korunması gereken ortak kültür varlıklarıdır.

Paylaşılan Sorumluluk (Shared Responsibility): Dünya çapında ekonomik ve sosyal kalkınmanın yönetiminin yanı sıra uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler de dünya ulusları arasında paylaşılması ve çok taraflı olarak uygulanmasıdır.

Seri Varlık (Serial Asset): Seri varlıklar açıkça tanımlanan bağlantılarla ilişkilendirilen iki veya daha fazla bileşen parçadan oluşur:

a) Bileşen parçalar, ilgili olduğu yerlerde peyzaj, ekolojik, evrimsel ya da habitat bağlantısı sağlayan kültürel, sosyal veya fonksiyonel bağlantıları yansıtmalıdır

b) Her bir bileşen, varlığın bir bütün olarak Üstün Evrensel Değerine somut, bilimsel, hâlihazırda tanımlanmış ve ayırt edilebilir şekilde katkıda bulunmalıdır ve bu arada somut olmayan öznitelikler içerebilir. Ortaya çıkan Üstün Evrensel Değer kolayca anlaşılmalı ve aktarılabilir.

c) Sürekli olarak ve bileşen parçaların aşırı bölümlendirilmesinden kaçınmak için, varlığın adaylık süreci, bileşen parçaların seçilmesi de dâhil olmak üzere, varlığın genel yönetilebilirliğini ve uyumluluğunu dikkate almalıdır. (bkz paragraf 114).

ve Üstün Evrensel Değere sahip olan, onun tek başına parçaları değil, bir bütün olarak seri varlıktır.

Seri Adaylık (*Serial Nomination*): Tek bir Taraf Devletin toprakları üzerinde (seri ulusal varlık); veya ortak sınır olması gerekmeyen farklı Taraf Devletlerin bölgesi içerisinde ve ilgili bütün Taraf Devletlerin isteği ile aday gösterilen varlıklardır.

Sınır (*Border*): Komşu ülkeler veya devletlerarasında kararlaştırılmış bir hattır.

Sınır Anıtları (*Border Monuments*), çatışmaların çözümü sonrası ortamı sakinleştiren bir anlaşmanın anıtı; ziyaretçiye ülke genelinde teknolojik olarak sanatsal bir ağın parçası olduğunu hatırlatan; eski bir kültürel geleneğin somut ifadesidir.

Sınır Aşırı (*Transboundary*) sınır veya sınırların ötesine etkisi olan, bir ülkenin sınırları içinde doğup başka bir ülke topraklarına geçen doğal varlıklardır (örneğin ırmak).

Sınır Aşırı İşbirliği (*Transnational Co-operation*), iki veya daha fazla farklı sınır aşırı koruma alanları arasındaki işbirliğini ifade etmektedir. Sınırın her iki tarafına da fiziksel olarak temas eden ancak Sınır Ötesi Koruma Alanları olarak kabul edilmeyen koruma alanları da bulunmaktadır.

Sınır Aşırı Koruma Alanı (*Transboundary Protected Area- TBPA*): Ülke sınırlarının ötesindeki, bir ya da daha fazla sınırın bulunduğu uluslar, bölgeler ve iller gibi alt ulusal birimler, özerk alanlar ve/veya ulusal sınırlar dışındaki alanlar arasındaki kara ve deniz alanlarındaki biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunması, sürdürülmesi ve diğer etkili yasal yollarla işbirliği içinde yönetilmesidir.

Sınır Aşırı Kültür Varlığı (*Transboundary Property*): Korumayla ilgili kaynaklarda “birden fazla ülkenin sınırları içine yayılan kültür varlıkları. Aday gösterilen bir varlık: tek bir Taraf Devletin toprakları üzerinde veya ortak sınırları olan tüm ilgili Taraf Devletlerin toprakları üzerinde (sınır aşırı varlık) olabilir.

Sınır Aşırı Miras (*Transboundary Heritage*): Birden fazla ülkenin topraklarında kalan (bölgesel) veya ülkelerin topraklarından geçen (doğrusal - lineer) doğal veya kültürel varlıklardır.

Sit (Site): İçinde birbiriyle ilişkili birçok kültür ve doğal varlığın bulunduğu, yasal koruma altında bulunan doğal, arkeolojik, endüstriyel, kırsal, kentsel miras alanıdır.

Tampon Bölge (Buffer Zone): Sit alanının dışında yer alan ve alanın kültürel değerlerini çevresindeki faaliyetlerin olumsuz etkilerine karşı korumaya yönelik, iyi tanımlanmış bir kuşaktır.

Taraf Devletler (States Parties): Taraf Devletler, Dünya Mirası Sözleşmesine bağlı olan ülkelerdir. Böylelikle, kendi ulusal topraklarındaki varlıkları DML'ye kaydedilmek üzere belirlemeyi ve aday göstermeyi kabul ederler.

Ulus Aşırı (Transnational): Birçok ulusu kapsayan; ulusal sınırların ötesinde birden fazla ülkeyi kapsayan veya birden fazla ülkede bulunan; ulusal sınırların ötesine uzanan; baskın ulusal kimliği olmayan, belirli ulus devletlerin politikalarının ötesinde anlamı taşır.

Ulus Aşırı Seri Adaylıklar (Transnational serial nominations): Birkaç Taraf Devletin topraklarında bulunan, bağlantıları açıkça tanımlanmış iki veya daha fazla bileşeni içeren seri varlıklardır. a) Aynı tarihi ve kültürel gruba ait varlıklar, b) Bir coğrafi bölgenin karakteristik özelliklerini taşıyan aynı türdeki varlıklar, c) Aynı jeolojik, jeomorfolojik oluşuma sahip, aynı biyocoğrafyada yer alan veya aynı ekosisteme tabi bölgedeki; tek başına değil, bir bütün olarak üstün evrensel değere sahip olduğu kabul edilen varlıklardır (UNESCO, 2019).

Ulus Aşırı Turizm (Transnational tourism): Uluslararası bir rota / güzergâh / yol / parkur / turizm önerisi; fiziksel (fiziksel altyapıya dayalı) veya kavramsal (yerleri / hedefleri / turistik yerleri birbirine bağlayan) olan ve hepsi ortak bir bağlantıyı paylaşan seri turizm noktaları / turistik yerler / özellik / konu / temadır.

Uluslararasılık / Ulusötesicilik (Transnationalism): Ulus-devlet sınırlarının ötesine uzanan ekonomik, politik ve kültürel süreçlerdir.

Uluslararasıılık (Internationalism): Ulusçuluğa karşı olan, ulusların toplumsal sınıflarını kaynaştırmayı amaçlayan siyasal akım; ekonomik ve siyasal sorunların birçok devlet çerçevesinde incelenmesini öne süren öğretilerdir.

Üstün Evrensel Değer (Outstanding Universal Value) Kültürel ve/veya doğal önemi olan, ulusal sınırların ötesine geçen, istisnai ve insanlığın şimdiki ve gelecekteki nesiller için yaygın öneme sahip olmaktır (Uygulama Rehberi).

Yapı Grupları: Mimarisi, homojenliği veya peyzajı nedeniyle ayrı veya bağlantılı yapı grupları, tarih, sanat ve bilim alanında üstün evrensel değere sahip özellikleri olan yapılardır.

Yurt Dışındaki Kültürel Miras (*Cultural Heritage Abroad*): Devlete "ait" veya devlete atfedilen ve sınırlarının ötesinde bulunan kültürel mirasın korunması kavramıdır.

Yönetim Planı (*Management Plan*): Kültür mirasının korunması için kullanılacak tüm strateji ve araçları ayrıntılı olarak tanımlayan ve aynı zamanda çağdaş yaşam gereklerini karşılayan bir belgedir.

C

**SINIR AŞIRI VARLIKLARIN TANIMLANMASIYLA
İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI KURUM VE
KURULUŞLAR**

Dünya Mirası Sözleşmesi, bir adaylık dosyasının Dünya Mirası Listesi'ne alınıp alınmayacağına karar veren Dünya Miras Komitesi tarafından yönetilmektedir. Dünya Miras Komitesinin çalışmaları Sekretarya, Dünya Miras Merkezi, Danışma Organları olarak görev yapan ICCROM, ICOMOS ve IUCN tarafından desteklenmektedir. IUCN doğal miras alanı başvurularının, ICOMOS ise kültürel miras alanı başvurularının değerlendirilmesinde danışma organları olarak görev yapmaktadırlar.

- **Birleşmiş Milletler (United Nations)**

1945 yılında New York'ta kurulan ve 193 üye ülkesi bulunan; savaşları ve barışa yönelik tehditleri önlemek, ülkeler arasında iyi ilişkiler kurmak, uluslararası ekonomik ve sosyal işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuş Uluslararası bir organizasyondur.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2005 yılında 169 hedef ve 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (Sustainable Development Goals: SDG) için 2030 Gündemini kabul etmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, mirasın ve kültürün insan gelişiminde oynadığı temel rolü yüksek düzeydedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, sürdürülebilirliği daha insancıl ve ekolojik olarak gören bir kalkınma kavramını yansıtmaktadır. Mevcut 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden mirasın korunmasına referans veren "Hedef:11: Dünyanın kültür mirasını ve doğal mirasını korumak ve koruma çabalarını güçlendirmek" doğrudan ortak mirası korumanın yollarının artırılması gerektiğini vurgulamaktadır (Birleşmiş Milletler, 2015).

- **Avrupa Konseyi (European Council)**

Avrupa'nın en eski uluslararası örgütü olup; sorumluluk alanı Avrupa kıtasını kapsamaktadır. 47 üye ülke, "ortak mirası olan idealleri ve ilkeleri korumak ve gerçekleştirmek, ekonomik ve sosyal ilerlemelerini kolaylaştırmak" amacıyla bir araya gelmiştir (1949 Tüzüğü). Avrupa Konseyi 1949'da kuruluşundan bu yana uzun bir süredir ortak miras söylemiyle ilgilenmekte olup; ortak mirasın tespiti, sunulması ve geliştirilmesini teşvik etmede yol gösterici bir rol üstlenmiştir.

1954'te gündeme gelen Avrupa Kültür Sözleşmesi, üyeler arasında daha büyük bir birlik ve ortak miras değerleri olan; ideal ve ilkelerin korunması ve gerçekleştirilmesini hedeflemektedir (Avrupa Konseyi, 1954). Sözleşmenin ilk maddesinde, her bir Taraf Devlet, "Avrupa'nın ortak kültürel mirasına ulusal katkısını korumayı ve geliştirmeyi teşvik etmek için uygun önlemler almaya" davet edilmiştir. 1987 yılında Avrupa Konseyi tarafından başlatılan Kültür Rotaları programı, zaman ve mekânda yolculuk aracılığıyla Avrupa'nın farklı ülkelerinin mirasının, ortak kültürel mirasa olan katkısını göstermektedir. Kültür Rotaları; insan hakları, kültürel demokrasi, kültürel çeşitlilik, kimlik, yüzyıllar boyunca ve sınırlar ötesi karşılıklı etkileşimler ve zenginleşme gibi Avrupa Konseyi'nin temel değerlerini göstermektedir. Bu değerler, kültürlerarası diyalog ve Avrupa kültür kimliğinin bilgi ve anlayışı geliştirmesi için bir araçtır. Aynı zamanda Kültür Rotaları, Avrupa'nın doğal ve kültürel mirasını; yaşanılan çevreyi iyileştirmenin bir unsuru, kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmanın da bir kaynağıdır. Bu unsurlar sürdürülebilir kalkınmaya uygun şekilde sınır aşırı kültür turizmini de teşvik etmektedir. Sertifikalı Kültür Rotaları her üç yılda bir değerlendirilerek Avrupa Konseyi tarafından çeşitli kriterlere uygunluğuna göre sertifikalandırılmaktadır. En az üç Avrupa Ülkesi ile ortak, Avrupa değerlerini temsil eden bir temaya sahip olmak; Çokuluslu, çok disiplinli, bilimsel araştırmaların konusu olmak; Avrupa hafızasını ve tarihini ve mirasını geliştiren ve Avrupa'nın günümüz çeşitliliğinin yorumlanmasına katkıda bulunmak bunlardan bazılarıdır.

Tablo C. 1 Avrupa Konseyi Sertifikalı Kültür Rotaları (Avrupa Konseyi, 2020)

NO	Sertifikalı Kültür Rotaları	Yıl
1	Santiago de Compostela Hacı Yolları	1987
2	Hansa	1991
3	Viking Kültür Rotası	1993
4	Via Francigena	1994
5	El legado Andalusí Rotaları	1997
6	Fenikelilerin Rotası	2003
7	Avrupa Mozart Rotası	2004

NO	Sertifikalı Kùltür Rotaları	Yıl
8	Avrupa Yahudi Mirası Gùzergahı	2004
9	Pirene Demir Rotası	2004
10	Avrupa Cluny Sıteleri	2005
11	Aziz Martin Rotası	2005
12	VIA REGIA	2005
13	Zeytin Ağacı Rotaları	2005
14	TRANSROMANICA	2007
15	İter Vitis	2009
16	Avrupa Manastır Rotası	2010
17	Avrupa Mezarlıklar Rotası	2010
18	Avrupa Tarihi Termal Kentleri Rotası	2010
19	Aziz Olav Yolları Rotası	2010
20	Tarih Öncesi Kaya Sanatı Parkurları	2010
21	Avrupa Seramik Rotası	2012
22	Avrupa Megalitik Kùltürel Rotası	2013
23	Huguenot ve Waldensiyan izi	2013
24	ATRIUM	2014
25	Réseau Art Nouveau Ağı	2014
26	Via Habsburg	2014
27	Avrupa İmparator Charles V'in Rotaları	2015
28	Robert Louis Stevenson'un Ayak İzinde	2015
29	Roma İmparatorları ve Tuna Şarap Rotası	2015
30	Napolyon Rotası	2015
31	Müstahkem kasabalar Grande Bölgesi	2016
32	Empresyonizm Rotası	2018
33	Via Charlemagne	2018

NO	Sertifikalı Kültür Rotaları	Yıl
34	Avrupa Endüstriyel Miras Rotası	2019
35	Avrupa Kurtuluş Rotası	2019
36	DemirPerdeizi	2019
37	Le Corbusier Rotası	2019
38	Reform Rotaları	2019

▪ **UNESCO Dünya Miras Merkezi (UNESCO World Heritage Center)**

UNESCO günümüzde ortak kültürel mirasın korunmasının yanı sıra dünyada kültürel kimliğin, doğal mirasın ve insani değerlerin korunmasını ve saklanmasını amaçlayan bir kurumdur. 16 Kasım 1945 tarihinde kurulduğundan beri, kültür alanında gerçekleŐtirdiĐi çalışmalarla, barış döneminde eğitim, bilim ve kültürün korunması ve geliştirilmesi için yeni stratejiler ve politikalar oluşturmaktadır (Kahraman, 2018, s. 60).

UNESCO, Birleşmiş Milletlerin eğitim, bilim, kültür, bilgi ve iletişim alanlarında ihtisas  rg t  olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, savaşın zihinlerde başladığı ve barış kültürünün her Őeyden önce zihinlerde yeŐertilmesi gerektiği anlayışı çerçevesinde kurulmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). UNESCO'nun kuruluş amacı, eğitim, bilim ve kültür alanında uluslararası işbirliği sağlayarak dünya barışına katkıda bulunmaktır. İnsanlar arasında dil, din, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeden insan hak ve özgürlüklerine saygıyı temel ilke olarak benimseyen UNESCO,  ye devletlerinde bulunan komisyonları aracılığıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bu görevleri bilim, kültür ve eğitim alanlarında olup, en önemlilerinden bir tanesi  ye ülkelerde bulunan tarihi eserleri, yapıları dünya mirası kabul ederek koruma altına almasıdır. Logan'a göre UNESCO, devletlerin davranıŐlarını k reselleŐtirmeye çalışan modern bir kurumdur (Logan W. , Globalizing Heritage: World Heritage as a Manifestation of Modernism, and Challenges from the Periphery. In Twentieth Century Heritage: Our Recent Cultural Legacy, 2002). Kültürler arası diyalog ve anlayışı geliştirerek, Dünya Miras alanlarının sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, çatışma,

savaşlar, küresel ısınma, çevre ve ekonomik krizler durumunda korumaya destek vermektedir.

1965 yılında uluslararası işbirliği üzerine bir Beyaz Saray konferansında Dünya Mirası ile ilgili tavsiyede bulunulmuştur: “Dünya Mirası için, dünya toplumuna karşı sorumlu olacak, uluslararası işbirliği çabalarının teşviki, kurulması, geliştirilmesi ve tüm dünya vatandaşlarının şimdiki ve gelecekteki yararı için Dünyanın muhteşem kültürel, doğal ve peyzaj alanlarını yönetin.” (UNESCO 2003'te aktarıldığı gibi: 36)

UNESCO'nun kültürel varlıkların korunmasına yönelik hazırlamış olduğu sözleşmeler: 1954 tarihli Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 1954), 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi bulunmaktadır.

Doğal ve kültürel alanlara yönelik artan tehditlerin geleneksel koruma zorluklarıyla birleştiğini kabul eden 1972 Dünya Mirası Sözleşmesi, 'üstün evrensel değere' sahip miras alanlarının uluslararası ölçekte ve birlikte korunması için yeni bir hüküm olarak oluşturulmuştur (Titchen 1996; Jokilehto ve Cameron 2008; Labadi 2013). Dünya Mirası Merkezi, Sözleşme ile ilgili tüm konularda UNESCO bünyesinde Sekreteryaya ve koordinatör olarak hareket etmek üzere 1992 yılında kurulmuştur. Merkez, Dünya Mirası Komitesinin (Komite) yıllık oturumlarını düzenler ve bölge adaylarının hazırlanmasında Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunur. Merkez, 1972 Sözleşmesi Danışma Organlarıyla birlikte Dünya Mirası Fonundan uluslararası yardım kampanyaları düzenler ve hem alanların durumuna ilişkin raporlamayı hem de bir alanı tehdit eden unsurlar olduğunda uygulanan acil durum eylemini koordine eder. Sözleşmenin iki ana Danışma Kurulu, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) 'dir. Uluslararası uzmanları saha değerlendirmeleri ve izleme görevlerini yürütür, bulgularını uluslararası toplantılarda raporlar ve sunumlarla iletir.

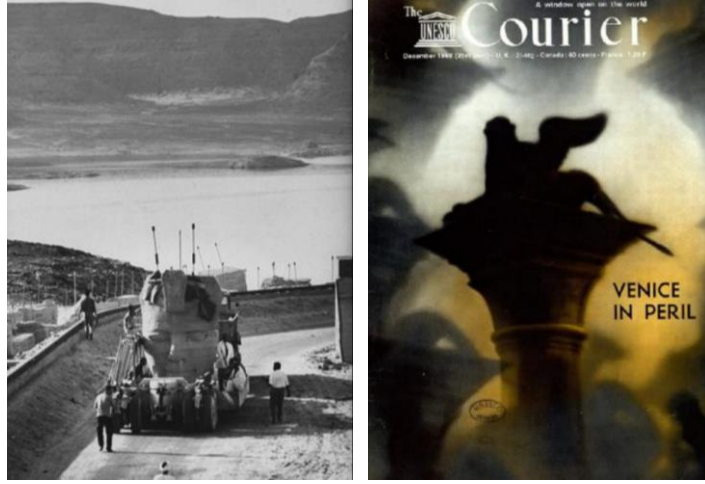
UNESCO Dünya Mirası Listesi

UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesinde kültürel ve doğal mirasların korunması temel ilkeleri yanında öne çıkan birçok kavram bulunmaktadır. Bunlar; miras alanlarının sahip olduğu üstün evrensel değerlerin korunması, mirasın tüm dünya vatandaşlarına ait olduğu fikrinin benimsenmesi ve korunması için yine uluslararası bir bakış açısı gerektiğidir. Bunun yanısıra, miras alanlarının çeşitli tehlikelere karşı korunmasında coğrafi olarak bulunduğu devletin yerini almamakla birlikte uluslararası toplumun ortak görevi olarak benimsenmesi ve bilimsel yöntemler çerçevesinde mirasın Üstün Evrensel Değeri'ni korumaya yönelik uluslararası bir sözleşmenin kabulü fikri benimsenmiştir.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme sekiz bölüm ve 32 maddeden oluşur. Sözleşmenin ana bölümleri aşağıda sıralanmaktadır:

- 1-Kültürel ve Doğal Mirasın Tanımları
- 2-Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal ve Uluslararası Korunması
- 3-Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması İçin Hükümetler Arası Komite
- 4-Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Fonu
- 5-Uluslararası Yardımın Koşulları ve Düzenlenmesi
- 6- Eğitim Programları
- 7- Raporlar
- 8- Son Hükümler (UNESCO, 1972).

UNESCO, Dünya Mirası Programı dünyanın dikkatini çeken üç olaya yanıt olarak mirasın korunması için yapılandırılmış ve ileriye etkili bir yaklaşım sunacak şekilde tasarlamıştır. Bunlar: 1960 yılında Aswan barajının yapımı nedeniyle ortaya çıkan Nubia Anıtları'na yönelik tehdit, 1966'daki selden sonra Floransa'nın merkezindeki restorasyon çalışmaları ve Venedik'te devam eden su baskını sorunudur (Pocock, 1997). Bu kriz UNESCO'yu, ülkelerin endüstriyel gelişme, doğal afet veya savaş nedeniyle benzer şekilde tehdit altındaki alanları korumalarına yardımcı olacak bir resmi göreve teşvik etmiştir.

Şekil C. 1 UNESCO, Abu Simbel ve Philae (solda) (Spencer, 1966); Venedik (sağda) tapınaklarını kurtarmak için yürütülen kampanyalar (UNESCO 1968)

UNESCO, Dünya Mirası Listesi seçim sürecine ek olarak; teknik yardım ve mesleki eğitim sağlar; projelerinin kamuoyunda farkındalığını destekler; tehlike altında olan bölgelere acil yardım sağlar; yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte katılımı teşvik eder (Puelo, 2012). Yürütülen kampanya ve projeler, Dünya Mirası hareketiyle ilgili tartışmanın merkezinde yer alan kültürel öneme sahip anıtlar için uluslararası bir endişenin varlığını göstermektedir.

Dünya Mirası Sözleşmesinin 1972 yılında kabul edilmesi itibariyle 1976 yılından beri Dünya Miras Fonu ve Dünya Miras Komitesi çalışmalarına devam etmektedir. Dünya Miras Komitesi Uygulama Rehberini geliştirerek, görevini gerçekleştirmek üzere Dünya Miras Listesi'ni oluşturmuştur. 1977'de ilk Uygulama Rehberi dokümanı hazırlanmıştır. Dünya Mirası Sözleşmesi gibi "Sözleşmenin Uygulama Rehberi" de yeni adaylık başvurularında kullanılacak en önemli referans belgelerinden biridir. Uygulama Rehberinde Dünya Miras Sözleşmesinin uygulanması hususunda taraf devletler için gereken temel bilgiler ve sistemin işleyiş kuralları yer almaktadır. Uygulama Rehberi'nin ana başlıkları; taraf devletlerin sorumlulukları, Dünya Mirası Sözleşmesine Taraf Devletler Genel Kurulu, Dünya Miras Komitesi, Komitenin Sekreteryası olan Dünya Mirası Merkezi, Danışma Organları, Partnerler, Geçici Liste, Dünya Miras Alanı Tanım ve Kriterleri, Üstün Evrensel Değer, Bütünlük ve Özgünlük, Koruma ve Yönetim, Başvuru Süreçleri, Başvuru Takvimi, Miras Alanlarının Koruma Durumlarının

Değerlendirilmesi, Tehlike Altındaki Miras Alanlarının Listeden Çıkarılma Prosedürleri, Periyodik Raporlama, Dünya Miras Fonu, Dünya Mirası Amblemi ve Kullanımı gibi konular bulunmaktadır ve bu konularda detaylı bilgiye yer verilmektedir. “Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Uygulama Rehberi” (2015) Dünya Mirası Komitesinde alınan kararlar doğrultusunda periyodik olarak revize edilmektedir (Ürün, 2016).

Bir alanın Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmesi için üstün evrensel değere sahip olduğunun Dünya Miras Komitesi tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Adaylık başvuru dosyası DM Komitesi için gereken ve aday miras alanının Dünya Miras Sözleşmesinin ölçütlerini karşılayıp, karşılamadığına ilişkin temel bilgiyi sağlamak zorundadır. DM Komitesinin aday miras alanının üstün evrensel değerini değerlendirdiği ve Uygulama Rehberinde yer alan anahtar noktalar aşağıdaki gibidir:

- Üstün Evrensel Değer'e sahip olduğunu saptamak için Dünya Miras Alanı kriterlerinden bir veya daha fazlasını sağlıyor olmak (Uygulama Rehberi, Paragraf 77)
- Üstün Evrensel Değer'e sahip kabul edilmesi için alanın, bütünlük ve/veya özgünlük koşullarını sağlaması, yeterli düzeyde korunması ve alan yönetiminin korunmayı teminat altına alması (Uygulama Rehberi, Paragraf 77) (Ürün, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık ve Değerlendirme Süreçleri, 2016, s. 14).

UNESCO'nun 17. Genel Kurulu'nda kabul edilen 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Taraf Devletleri hem kültürel, hem de doğal miraslarını tanımlama, belirleme, koruma, restore etme, sunma ve gelecek nesillere aktarma yükümlülüğü altına sokmaktadır. Sözleşmeye taraf olmayan Devletler ise sadece yardım istendiği durumlarda korumada rol alacaklardır (Müller, 1998).

Dünya Mirası Listesi, uluslararası hukukta kültürel varlıkları kavramsallaştıran kaynaklardan biridir. Dünya Mirası Listesi, üstün evrensel değere sahip kültürel ve

doğal mirasın korunması konusunda uluslararası işbirliğini sağlayan oldukça önemli bir uygulamadır (Abbott & Snidal, 2000, s. 437).

Ürün (2006), Dünya Mirası kavramını ve UNESCO'nun Dünya Mirası konusundaki görevini şöyle özetlemektedir:

- Doğal ve kültürel mirasların koruma altına alınmasını sağlamak ve devletlerin Dünya Mirası Sözleşmesi'ne taraf olmalarını teşvik etmek;
- Dünya Mirası Sözleşmesine Taraf Devletleri, kendi toprakları üzerinde yer alan alanları Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere aday göstermeleri yönünde teşvik etmek;
- Dünya Mirası Sözleşmesine Taraf Devletleri, kendi toprakları üzerinde yer alan DM alanları için yönetim planları ve koruma durumlarını değerlendirmek üzere raporlama sistemleri geliştirmeleri yönünde teşvik etmek;
- Taraf devletlerin Dünya Miras Alanlarının korunmasına, teknik yardım ve profesyonel eğitim sağlayarak katkıda bulunmak;
- Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları için acil yardım sağlamak;
- Taraf devletleri, Dünya Miras Alanlarının korunmasının gerekliliği hususunda toplumda farkındalık yaratmaları konusunda desteklemek;
- Kültürel ve doğal miraslarının korunmasında, yerel halkların da katılımının sağlanmasını teşvik etmek;
- Dünya kültürel ve doğal mirasının korunması hedefi doğrultusunda, uluslararası işbirliğini teşvik etmek;
- Dünya Mirası Sözleşmesini onaylayanın en önemli faydalarından biri, tüm dünya için üstün evrensel değer taşıyan, kültürel farklılık ve doğal zenginliğin eşsiz örnekleri olan varlıkların oluşturduğu bir dünya için sorumluluk ve takdir duygusuyla hareket eden uluslararası bir topluluğun parçası olmaktır.
- Dünya Mirası Sözleşmesinin Taraf Devletleri bir araya gelerek, dünyanın doğal ve kültürel miraslarını korumayı hedeflemekte, gelecek nesillere bırakacağımız ortak mirasımızın korunması gerekliliğine dair kararlılıklarını ifade etmektedirler.

Dünya Miras Alanları on ölçütten herhangi birini karşılayarak Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmeye değer olarak değerlendirilmektedir. Bu ölçütler:

(1) yaratıcı deha (2) kültürel değişim (3) kültürel gelenek (4) tarihi mimari veya tarihi peyzaj (5) doğa ile insan etkileşimi (6) gelenek ve inançlar (7) doğal güzellikler (8) jeolojik süreçler ve yer şekilleri (9) kara veya deniz ekosistemleri ve (10) biyolojik çeşitlilik, olarak sıralanabilir. Ayrıca varlıkların özgünlüğü, bütünlüğü, korunması ve yönetimi de göz önünde bulundurulmalıdır (UNESCO, 2013).

UNESCO DML'nin temel amacı, Üstün Evrensel Değer'e sahip miras alanlarının anlaşılmasını ve yönetimini teşvik etmek olsa da, listeye dâhil olmak, güçlü bir pazarlama aracı ve bir marka olarak kabul edilmektedir.

Sınır aşırı seri kültür varlıklarının korunması girişimi, ulus aşırı işbirliği sürecini başlattığı için geçmiş ve günümüzdeki uluslararası ilişkilerin üzerinde ortak bir çabada birleşmeyi gerektirmektedir. Mevcut siyasi sınırların ötesinde, bir medeniyetin veya kültürün ortak izlerine sahip farklı ülkeler, değerlerini belgelemek, sunmak ve korumak üzere birlikte çalışırlar. Ülkelerin geçmişte ve günümüzde yaşadıkları anlaşmazlıklar, savaşlar bir kenara bırakılarak yaşayan ortak değerlerin tespiti, belgelenmesi ve korunması için farklı ülkelerin uzmanları aynı masa etrafında toplanırlar (Örnek: Stecci dosyası).

Bununla birlikte, küresel birbirine bağıllık aynı zamanda karşılıklı güven anlamına gelir ve uluslar, küresel ağların bir sonucu olan ortak zenginlikler göz önüne alındığında, mirası ele alırken tamamen ben merkezli olmayı göze alamazlar (Held 2002, s. 54). Dolayısıyla, miras için ortak bir kaygıya biraz bağıllığı olan bir Dünya Mirası projesi üzerine inşa edileceği bir siyasi güç temeli vardır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası birleşmenin gelişimine bakıldığında, ulusal gücün UNESCO gibi uluslararası kuruluşlarda kademeli olarak yeniden kurulduğu ve bunun siyasi olasılıkların kapsamını ulus-devlet sınırlarının mevcut sosyal düzenini ülke sınırlarının ötesine genişletme etkisine sahip olduğudur. (Turtinen, 2002, s. 5).

UNESCO, Sınır Aşırı Dünya Kültür Miras Alanları ve insanlığın kendini koruması, yaşamını anlamlı kılması için kültürel miras alanında olduğu gibi doğal mirasın önemini de bilinciyle “İnsan ve Biyoküre” programları ile küresel işbirliğini ve sınır ötesi turizmin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

▪ **IUCN Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature)**

UNESCO Dünya Mirası Alanları, Dünya Mirası Sözleşmesi hükümleri uyarınca belirlenmiştir. Üstün Evrensel Değere sahip olan Kültürel ve / veya doğal varlıklar olarak sınıflandırılmaktadır. Sınır Aşırı Dünya Miras Alanları ile ilgili, IUCN'nin ilgilendiği yerler doğal ve karma alan kategorilerine girmektedir. Bazı kültürel peyzajlar da IUCN için ilgi çekicidir. Günümüzde Dünya Miras Listesi'nde toplam 39 Sınır Aşırı Miras Alanı bulunmaktadır, bunlardan 20 tanesi doğal olup; bunlardan 4 tanesi kültürel peyzaj, 2 tanesi karma miras alanıdır.

Son yıllarda, hem IUCN hem de UNESCO, Sınır Aşırı Dünya Miras Alanları anlayışını güçlendirmek için çalışmaktadır, özellikle seri ulus aşırı alanlar bir alt kategori olarak ayırt edilmektedir (UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN , 2011). Bu yüzden Sınır Aşırı Dünya Miras Alanları, uluslararası sınırların ötesine geçen sürekli korunan alanlar olarak kabul edilmektedir (UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN , 2011) (IUCN , 2009); Ulus Aşırı Seri miras alanları, iki veya daha fazla ülkede bulunan ve bir bütün olarak Üstün Evrensel Değeri olan bir dizi bileşeni kapsayan Dünya Mirası alanlarını ifade etmektedir (UNESCO, 2013). Sınır Aşırı ve Ulus Aşırı Seri özellikler arasındaki bu farklılaşmaya rağmen, bazı varlıklar her iki tanımlamaya da örnek olarak verilmiştir; Uvs Nuur Havzası, Aggtelek Karst ve Slovakya'daki Karst Mağaraları ve Yüksek Kıyı / Kvarken Takımadaları (UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN , 2011).

Tablo C. 2 UNESCO DML'ndeki Sınır Aşırı Doğal Miras Alanları (¹Eklenti, ²Kültürel Peyzaj, ³Karma Alanlar (UNESCO, 2019)

NO	Sınır Aşırı Doğal Miras Alanları	Ülke	Yıl
1	Bialowieza Ormanı	Belarus, Polonya	1979, 1992 ¹ , 2014 ¹

Tablo C. 2 UNESCO DML'ndeki Sınır Aşırı Doğal Miras Alanları (¹Eklenti, ²Kültürel Peyzaj, ³Karma Alanlar (UNESCO, 2019)

NO	Sınır Aşırı Doğal Miras Alanları	Ülke	Yıl
2	Aggtelek ve Slovakya'daki Karst Mağaraları	Macaristan, Slovakya	1995, 2000 ¹
3	Curonian Spit ²	Litvanya, Rusya	2000
4	Fertö / Neusiedlersee Kültürel Peyzajı ²	Avusturya, Macaristan	2001
5	Yüksek Kıyı / Kvarken Takımadaları	İsveç, Finlandiya	2000, 2006 ¹
6	Kluane / Wrangell-St Elias / Buzul Koyu / Tatshenshini-Alsek	Kanada, ABD	1979, 1992 ¹ , 1994 ¹
7	Maloti-Drakensberg Parkı ³	Lesotho, Güney Afrika	2000, 2013 ¹
8	San Giorgio Dağı	İtalya, İsviçre	2003, 2010 ¹
9	Mosi-oa-Tunya / Victoria Şelaleleri	Zambia, Zimbabve	1989
10	Nimba Dağı Doğal Koruma Alanı	Fildişi Sahili, Gine	1981, 1982 ¹
11	Karpatların İlk Çağa ait Kayın Ormanları ve Almanya'nın Kayın Ormanı	Almanya, Slovakya, Ukrayna	2007, 2011 ¹
12	Pireneler, Perdu Dağı ^{2 3}	Fransa, İspanya	1997, 1999 ¹
13	Sangha Trinational	Kamerun, Afrika, Kongo Cumhuriyeti	2002
14	Talamanca Bölgesi -La Amistad Rezerv Alanı / La Amistad Ulusal Parkı	Kosta Rika, Panama	1983
15	Uvs Nuur Havzası	Mongolia, Russian Federation	2003
16	Wadden Denizi	Danimarka, Almanya, Hollanda	2009, 2014 ¹
17	Waterton Glacier Uluslararası Barış Parkı	Kanada, Amerika	1995
18	Western Tien-Shan ²	Çin, Kırgızistan, Özbekistan	2016
19	Dauria Peyzajı	Moğolistan, Rusya	2017
20	W-Arly-Pendjari Kompleksi	Benin, Burkina Faso, Nijer	1996, 2017 ¹

IUCN'nin alt programlarından olan Dünya koruma alanları komisyonu (WCPA) biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemin etkili kullanılması için çalışmaktadır. IUCN'nin Dünya parkları kongresi ile birçok kuruluş bir araya gelmektedir. Sınır parklarına destek veren gelişmesine katkı sağlayanlardan birisi de Doğal Hayatı Koruma Vakfıdır (WWF).

- **ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (*International Council on Monuments and Sites*)**

ICOMOS, başlıca amacı tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek ve ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek olan uluslararası bir organizasyondur (ICOMOS Web Sayfası, 2020).

ICOMOS, çeşitli kültürel miras temaları ve sorunları üzerine uluslararası bilimsel komiteler kurmuştur. Üyeler, her konuda uluslararası tanınmış uzmanlardan oluşmakta ve kendi ulusal komiteleri tarafından belirlenmektedir. Uluslararası bilimsel komiteler ICOMOS'un teknik organlarıdır. ICOMOS'un çok sayıda Sınır Aşırı Mirasın belgelenmesi, geliştirilmesi ve korunması konusunda çalışabilecek tematik bilimsel komiteleri bulunmaktadır. Bunlar:

- **ICOMOS Uluslararası Paylaşılan Miras Bilimsel Komitesi (*ICOMOS International Scientific Committee on Shared Built Heritage*)**

Paylaşılan Miras konusunda ICOMOS Uluslararası Bilimsel Komitesi'nin ilk kurulma girişimi 1998 yılında, ICOMOS Hollanda uzmanlarının etkin çalışmalarıyla olmuştur. Komite, 1999'da Cape Town'da yapılan ilk toplantıda 14 katılımcıya ulaşmıştır (Enders, 2017). 1990'ların sonlarından günümüze, "ortak kültürel miras" dili, uluslararası sömürgecilik alanında, şimdi bağımsız olan uluslar arasında, geçmişteki sömürgecilik, ticaret veya diğer uzun süreli temas deneyimleriyle tarihsel etkileşimleri tanımlamak için önem kazanmıştır (Yapp, 2016). Bu tür temaları ele almakta ve bu söylemin ülkenin uluslararası yardım programlarının kültürel alandaki etkilerini incelemektedir.

- **ICOMOS Uluslararası Kültürel Peyzajlar Komitesi (*ISCCL: International Committee on Cultural Landscapes ICOMOS-IFLA*)**

ICOMOS Uluslararası Kültürel Peyzajlar Komitesi 1971 yılında, dünyanın farklı bölgelerinden bir grup ICOMOS üyesinin çabalarıyla kurulmuş olup, ilk olarak “Tarihi Bahçeler ve Alanlar Uluslararası Bilim Komitesi” olarak adlandırılmıştır. 1999 yılında ICOMOS Yürütme Komitesi tarafından, Uluslararası Kültürel Peyzajlar Bilimsel Komitesi (ISCCL) olarak isim değişikliği onaylanmıştır. Bu isim, 1992 Dünya Uygulama Rehberi’nde ve Dünya Mirası Toplantısı’nda tanıtılan bir kavram olan “kültürel peyzajlar” bahçelere odaklanmadan daha geniş kavrama geçişi yansıtmaktadır. Kültürel peyzajlar Uygulama Rehberi’nde (UNESCO, 2013) doğa ve insanın birlikte eserlerini temsil eden kültürel özellikler olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde kültürel peyzajlar, hem somut hem de somut olmayan, popüler bir kültür, gelenekler, değerler ve geleneklerin yansıması olan, bir toplumun içinde bulunduğu çevreye nihayetinde doğa ile insan etkileşimlerine tanıklık eden, birçok farklı unsur içeren bir yaşam süreci olarak kabul edilmektedir.

- **ICOMOS Kültür Rotaları Uluslararası Komitesi (*CIIC: International committee on Cultural Routes*)**

1998 yılında, dünyanın farklı bölgelerinden bir grup ICOMOS üyesinin çabalarıyla “ICOMOS Kültür Rotaları Uluslararası Komitesi” kuruldu. Bu komitenin oluşturulmasındaki başlıca amaçlar ise kültür rotalarının araştırılması, tescil edilmesi, üzerlerindeki mirasın korunması ve geliştirilmesi ile sosyal ve ekonomik etkilerin geliştirilmesidir.

- **ICCROM Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi**

ICCROM (Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu Çalışma Merkezi), merkezi İtalya, Roma’da bulunan uluslararası kuruluştur. 1956 yılında UNESCO tarafından kurulan ICCROM’un yasal görevleri, taşınmaz ve taşınabilir kültürel mirasın korunmasını güçlendirmek için araştırma, belgeleme, teknik yardım, eğitim ve kamuoyu bilinçlendirme programları yürütmektir (UNESCO,

2013). ICCROM'un Dünya Mirası Sözleşmesi ile ilgili rolü: kültürel miras eğitimi için öncelikli ortak olmak, Dünya Mirası kültürel varlıklarının korunma durumunu izlemek, Taraf Devletler tarafından sunulan Uluslararası Yardım taleplerini gözden geçirmek ve kapasite geliştirme faaliyetleri için destek sağlamaktır.

▪ **Sınır Tanımayan Kültürel Miras (Cultural Heritage without Borders-CHwB)**

Çatışma, ihmal veya insani ve doğal afetten etkilenen kültürel mirasın kurtarılması ve korunması ile ilgili çalışan bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. CHwB, çatışma, ihmal veya insani ve doğal afetlerden etkilenen toplumlarda kültürel mirasın korunması ve kurtarılması için kapasite, farkındalık ve fırsatlar yaratarak kültürel mirasla uzlaşma, barış inşası ve sosyal ve ekonomik kalkınmada aktif bir güç olarak çalışmaktadır. 2008 yılında, “Prizren/Kosova Tarihi Alanlarının Korunması ve Gelişimi Çalışması” (Historic Area Conservation and Development Study)”, Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy yürütücülüğünde Dr. Engin Eyüboğlu ve Arş. Gör. Kerem Koramaz tarafından gerçekleştirilen, İsveç Cultural Heritage without Borders’ın desteklediği araştırma ve uygulama projesi tamamlanmıştır. Bunun gibi çok sayıda sınır aşırı projelerde yer alarak, ortak tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkarak, bir coğrafyadaki çok kültürlü mirası ortaya çıkarmak ve savunmak amacıyla çalışan sivil toplum kuruluşudur.

Ortak Kültürel Mirasın Korunması için çalışan Ulusal Sivil Toplum

Kuruluşları:

Ortak kültürel mirasın korunması için çalışan çok sayıda sivil toplum kuruluşu vardır. Bu kapsamda, sınır aşırı ve ulus aşırı seri mirasın tespiti, belgelenmesi, yorumlanması, sunulması ve korunması ile ilgili işbirliği yapan yerel sivil toplum kuruluşlarına ve ortak mirasın korunması ile ilgili çalışmalarına yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla, ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı), Tarihi Kentler Birliği (TKB), Kültürel Mirasın Dostları Derneği (KUMID), Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı (TASK), Tarihi Evleri Koruma Derneği (TÜRKEV)'dir.

▪ ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı)

Ülkemizin doğal, tarihsel ve kültürel varlıklarını korumak amacıyla 1990 yılında vakıf statüsünde kurulmuştur. ÇEKÜL, Anadolu kentlerinde bıraktığı kalıcı izlerle her zaman danışılan, yol gösteren; gönüllü temsilcileri ve uzman kadroları ile doğal ve kültürel mirasın korunması taleplerine yetişmeye çalışan bir sivil toplum kuruluşudur.

▪ Tarihi Kentler Birliği (TKB)

Avrupa Konseyi tarafından başlatılan “Avrupa Bir Ortak Miras” kampanyasının bir projesi olarak; tarihi kentler ve kentsel kültürel mirasın korunması alanında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Tarihi kent dokularının korunmasında belediyeler arasında işbirliği ve bilgi paylaşımını sağlayarak; komşu kentler ve sınır aşırı yerleşmelerle birlikte ortak çalışmalar yaparak ortak kültürel değerlerin korunması için çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca, “Kültürel Rotaları Planlama Rehberi” gibi yayınları ile ortak mirasın tespiti, belgelenmesi ve sunulmasına katkıda bulunmaktadır (Tarihi Kentler Birliği, 2020).

▪ Kültürel Mirasın Dostları Derneği (KUMID)

Barış döneminde, olası doğal ve insani afetler öncesinde, sırasında ve sonrasında yurt içinde ve dünya genelinde kültür miraslarını korumak amacıyla proje yürütmektedir. Bu konuda organizasyonlara katılarak ve etkinlikler düzenleyerek faaliyet göstermektedir. Kültür mirasını korumayı, koruma-onarım alanında

kaynaklar yaratmayı, koruma politikalarına katkı sunmayı, kapasite geliştirmeyi ve farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. (<https://kumid.net/>)

- **Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı**

Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'nın amacı, yaşadığımız coğrafyadaki kültür çeşitliliğini ortak insanlık mirası olarak algılamak, benimsemek, sahiplenmek, paylaşmak ve gelecek kuşaklara sağlıklı biçimde aktarmak üzere çalışmalar yapmak, toplumsal duyarlılık oluşturmak ve toplum bilincini geliştirmektir. (https://www.kulturbilinci.org/index_w)

- **Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı (TASK)**

Ülkemizdeki tarihi, arkeolojik, etnografik, ekolojik, mimari, sanatsal ve kültürel varlıkların belgelenmesi, envanterinin çıkarılması, kurtarılması, korunması, onarılması, tanıtılması; bu alanlarda bilimsel etkinliklerin, sanatsal ve kültürel yaratıcılığın ve yeni çalışmaların geliştirilmesi ve teşvik edilmesi; bu mirasın gelecek kuşaklara kalabilmesi için her türlü eğitim ve çalışmanın yapılması; bu amaçlar doğrultusunda ulusal ve uluslararası kamuoyunun bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve bu konuda faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içerisinde kamu yararına hizmet vermektir. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi'nin (TAY) başlattığı, Türkiye'nin arkeolojik envanterinin tamamlanmasını hedeflemektedir. Koruma programlarının etkinliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesinde, tüm sosyal aktörlerin katılımını ve elde edilen bilginin ulusal ve uluslararası düzeyde karşılıksız paylaşımını en önemli etken olarak kabul etmektedir. Her konuda önerilen projelere destek olmak; sınır tanımadan yeni insanlar, yeni projeler ve yeni yaklaşımlarla ortak çalışmalar yürütmeyi amaçlamaktadır (TASK Vakfı, 2020).

- **Tarihi Evleri Koruma Derneği (TÜRKEV)**

Anadolu'nun ve Türk tarihi coğrafyasının geleneksel evler başta olmak üzere yerleşim alanlarının, doğal alanların, taşınır-taşınmaz, somut-somut olmayan kültür varlıklarının tarihsel, bilimsel, sanatsal, sosyal ve ekonomik değerlerinin araştırılması, korunması, yaşatılarak geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara iletilmesidir (TÜRKEV, 2020).

D

UNESCO DÜNYA MİRASI LİSTESİ'NDEKİ SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ KÜLTÜREL VARLIKLAR

Ek-D'de yer alan tablolar oluşturulurken, UNESCO Web Sayfasında bilgiler ve görsellerden yararlanılmıştır (UNESCO, 2020).

Qhapaq Ñan, And Dağları Yol Ağı / Qhapaq Ñan, Andean Road System

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii)(iii)(iv)(vi)	Arjantin / Bolivya / Şili / Kolombiya / Ekvator / Peru	Yollar: Yol ve Yol Üzerindeki Yapılar	2014
<p>30.000 km uzunluğunda geniş bir İnka iletişim, ticaret ve savunma ağıdır. İnkalar tarafından birkaç asırda inşa edilmiştir. Kısmen İnka öncesi altyapıya dayanan bu sıra dışı ağ, dünyanın en uç coğrafi bölgelerinden biri aracılığıyla, 6.000 m'den yüksek bir rakıma sahip And Dağları'nın karla kaplı zirvelerini da sahile bağlamaktadır.</p> <p>Yol ağı, sıcak yağmur ormanları, verimli vadiler ve çöller boyunca uzanmaktadır. 15. yüzyılda, bu yol ağı And Dağları'nın uzunluğu ve genişliğini aşarak maksimum genişleme noktasına ulaşmıştır. Qhapaq Ñan, And Yol Ağı, önemli dini alanların yanı sıra, ticaret, konaklama ve depolama altyapıları ile birlikte, sosyal, politik, mimari ve mühendislik başarılarını vurgulamak için seçilmiş, 6,000 km'ye yayılmış 273 adet tamamlayıcı alanı da kapsamaktadır. ,</p>	<p>Kriter (ii): Qhapaq Ñan, 15. yüzyılda 4.200 km'ye uzanan geniş bir imparatorluk yaratan bir kültür alanı içerisindeki önemli ticari ürünlerin, iletişimin ve kültürel geleneklerin takas süreçlerini sergilemektedir.</p> <p>Kriter (iii): Qhapaq Ñan, Tawantinsuyu olarak tanımlanan organizasyonun tekil sistemi içinde inşa edilen karşılıklılık, yeniden dağılım ve ikililik değerlerine ve ilkelerine dayanan İnka medeniyetinin özel ve eşsiz bir kanıtıdır.</p> <p>Kriter (iv): Qhapaq Ñan, And Yol Ağı, en zor coğrafi koşullara rağmen, kırsal ve uzak yerleşmelerde üstün teknolojik ve mühendislik becerileriyle, sürekli ve işleyen bir iletişim ve ticaret sistemi yaratan özel bir örnektir.</p> <p>Kriter (vi): Qhapaq Ñan, And Yol Ağı, And Dağları boyunca geniş bir coğrafi alanın toplum ve mekân organizasyonunda önemli rol oynamıştır; buradaki yollar, somut olmayan üstün kültürel değerleri paylaşmak için birer araç olarak kullanılmıştır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Kültürel Rotalar Camino Real de Tierra Adentro, Meksika. Quebrada de Humahuaca, Arjantin. Incense Route, Desert Cities in the Negev, İsrail. The Route of Santiago de Compostela, İspanya / Fransa. Sacred Sites and Pilgrimage Routes in the Kii Mountain Range, Japonya. Mount Wutai, Çin. Canal du Midi, Fransa. Mountain Railways of India, Hindistan. Rhaetian Railway in the Albula/ Bernina Cultural Landscape, İtalya / İsviçre. Rideau Canal, Kanada. Pontcysyllte Aqueduct and Canal, İngiltere / İrlanda.</p> <p>Kültürel Peyzaj Upper Middle Rhine Valley, Almanya. Cultural Landscape and Archaeological Remains of the Bamiyan Valley, Afganistan. Orhon Vadisi Kültürel Peyzajı, Moğolistan.</p> <p>Yolların Kesişim Alanları Semerkand, Özbekistan. Bam Kenti ve Kültürel Peyzajı, İran</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>İletişim, kaynak ve ulaşım sistemi Kültürel Rota</p> <ul style="list-style-type: none"> İmparatorluğun genişlemesi ve çok çeşitli coğrafyalara yayılması: Ayrıca Yungas'dan çöller, tüm ekolojik çevrelerden en yüksek noktalara kadar. Yol ağının yapımı, drenaj sistemi ve yerel hammadde tedariklerinin farklı çözümleri. Köprülerde olduğu gibi, güvenli ve kalıcı bağlantı oluşturmak için her türlü çözüm. 	<p>Form ve Tasarım: Arkeolojik önem, yüksek noktalara erişim zorluğu nedeniyle yolun büyük bölümü bozulmadan günümüze kadar gelmiştir.</p> <p>Yolu oluşturan elemanların koruma durumu, İnka eserlerinin mimari ve mühendislik özelliklerinin genel ve tekil olarak tanınmasını sağlamıştır.</p> <p>Malzeme: Yol ve üzerindeki yapılarda kullanılan taşın dayanıklı olması nedeniyle bileşenlerin (duvar, merdiven, rampa, drenaj sistemi v.b.) yüzyıllar boyunca korunması sağlanmıştır.</p> <p>Kullanım ve İşlev: Somut olmayan kültürel miras</p>			

16. ve 17. yy Venedik Savunma Yapıları / Venetian Works of Defence between the 16th and 17th Centuries: Stato da Terra – Western Stato da Mar

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(iii) (iv)	Hırvatistan / İtalya / Karadağ	Yapı Tipi Dönem Yapıları Mirası	2017
Bu ulus aşırı seri kültürel varlıklar, İtalya'nın Kuzey Bölgesi ile Doğu Adriyatik Kıyısı arasında 1.000 km boyunca uzanan; İtalya, Hırvatistan ve Karadağ'daki 6 savunma eserinden oluşmaktadır. Kaleler, Venedik Cumhuriyeti'ni Stato da Terra boyunca diğer Avrupa güçlerinden kuzeybatıya kadar korumuştur. Stato da Mar'dakiler ise, Adriyatik Denizi'nden Doğu Akdeniz'e kadar olan deniz rotalarını ve limanları korumuştur. Bu savunma yapılarına, Serenissima'nın genişlemesini ve otoritesini desteklemek için gerek duyulmuştur. Barutun tanıtılması, Avrupa'ya yayılacak olan alla moderna burçlar ve surların tasarımıyla görülen askeri teknikler ve mimaride önemli değişimlere neden olmuştur.	<p>Kriter (iii): Venedik Savunma Yapıları, 16. ve 17. yüzyıllarda, geniş toprakları ve etkileşimleri içeren, Venedik Cumhuriyeti içinde gelişen alla moderna askeri kültürünün istisnai bir tanıklığını sunmaktadır. Tüm bileşenleri, sivil, askeri, kentsel etkileri Doğu Akdeniz'e kadar uzanan Adriyatik Denizi veya Venedik Körfezi'nde bulunan Stato da Terra ve batı Stato da Mar için bir savunma ağı veya sistemi ortaya koymaktadır.</p> <p>Kriter (iv): Venedik Savunma yapıları, ateşli silahların kullanımının artmasıyla ortaya çıkan değişikliklerin ardından Venedik Cumhuriyeti tarafından inşa edilen alla moderna sur sisteminin (burç sisteminin) özelliklerini sunmaktadır. Altı bileşen, Stato da Terra ve Stato da Mar'ın batı kısımlarındaki teknik ve lojistik kabiliyetleri, modern savaş stratejilerini ve yeni mimari gereklilikleri içeren alla moderna sisteminin özelliklerini istisnai bir şekilde göstermektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Viking Anıt ve Alanları, Danimarka / Almanya / İzlanda Letonya / Norveç (2011)</p> <p>Komárno'daki Danube ve Tuna Nehirlerinin Birleşimindeki Savunma Sistemi, Macaristan / Slovakya (2007)</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
Stato da Terra ve Stato da Mar'ın batı kısımlarında yer alan Venedik Savunma Yapıları ve alla moderna askeri mimari olgusu, kapsamlı arşiv malzemeleri, belgeler, mimari çizimler, haritalar ve modeller ile desteklenerek kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Seçilen bileşenlerde amaçları ve konumları nedeniyle, Napolyon, Avusturya ve Osmanlı dönemleriyle 20. yüzyılın farklı çatışma dönemleri dahil olmak üzere birçok değişiklik meydana gelmiştir.	<p>Altı bileşen birlikte, Stato da Terra ve Stato da Mar'ın batı kısımlarında yer alan Venedik Savunma Yapıları bu tipolojik çeşitlilikleri, görsel bütünlükleri ve koruma durumları da dâhil olmak üzere, Ulus Aşırı Mirasın Üstün Evrensel Değerinin gerekli niteliklerini ortaya koymaktadır. Bu seri kültür varlıkları, Doğu Akdeniz Stato da Mar'daki tarihin bu döneminde Venedik Cumhuriyeti'nde uygulanan alla moderna teknolojilerini istisnai ve tamamlayıcı bir şekilde temsil edebilecek örneklerin gelecekteki aday gösterilme potansiyelini ortaya koymaktadır.</p> <p>Tekil bileşenlerin korunma durumu genel olarak iyidir, bütünlükleri değişkendir ve bazı durumlarda geçmiş ve günümüzdeki gelişmeler ve turizm baskıları nedeniyle savunmasızdır. Tampon bölgelerde bazı genişlemeler yapılabilirse de (özellikle Zadar ve Kotor'daki bileşenler için), altı bileşenin sınırları uygundur.</p>	 		

Stećci Ortaçağ Mezar Taşları / Stećci Medieval Tombstone Graveyards

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(iii) (vi)	Bosna Hersek / Hırvatistan / Karadağ / Sırbistan	Yapı Tipi Dönem Yapıları Mirası	2016
<p>Bu seri varlık, Bosna Hersek'te, batı Sırbistan'da, batı Karadağ'da ve orta ve güney Hırvatistan'da bulunan mezarlıkları ve bölgesel olarak farklı ortaçağ mezar taşlarını veya stećcilerin bulunduğu 28 adet alanı kapsamaktadır. Sıra sıra konumlanan 12.- 16. yüzyıl mezarlıkları Orta Çağ Avrupa'sında yaygındır. Stećciler çoğunlukla kireçtaşıdan oyulmuştur. Stećciler, Orta Çağ Avrupa'sındaki ikonografik devamlılıkları ve yerel olarak farklı gelenekleri temsil etmekte olup; çok çeşitli dekoratif motif ve yazıtlara sahiptir.</p>	<p>Kriter (iii): Güneydoğu Avrupa'nın bu bölümünde çeşitli formlarda kayda değer sayıda stećci bulunmaktadır. Bu Ortaçağ Avrupa sanatı ve arkeolojik mirasına, daha önceki dönemlerin (Tarih Öncesi, Romanesk ve Erken Ortaçağ) izleri ile birlikte istisnai bir kanıt sunmaktadır. İyi derecede korunmuş stećci sayısının 70.000'den fazla olduğu tahmin edilmektedir ve bunların çeşitliliği (plakalar, sandıklar, ızgara çatı mezar taşları, sütunlar ve anıtsal haçlar) iyi temsil edilmektedir. Dekoratif, sembolik ve dini motifleri ve gündelik hayattan sahneleri içeren kabartmaları, ortaçağ kültürünün üstün bir kanıtıdır. Seçilen mezarlıklardaki yazıtlar, bu bölgedeki Ortaçağ Devletlerinin kültürleri ve tarihleriyle ilişkili istisnai bir tarihi kaynak sunmaktadır.</p> <p>Kriter (vi): Stećciler, tarihi ve süregelen kültürel gelenek ve göreneklere derinlemesine göstermektedir. Stećciler, yerel halkın inanışları, masallar ve geleneklerle ilişkilidir ve bunların epigrafisi ve rölyefleri, çağdaş edebiyatı ve diğer sanat türlerini etkilemiştir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Stećci varlığı üzerindeki yazılar izlenmekte ve İtalya, İngiltere, Bulgaristan, İsveç ve Danimarka'da (Jelling Mounds, Runic Stones ve Church (iii), 1994) örnekler de dâhil olmak üzere, orta Avrupa'daki çeşitli Hıristiyan gelenekleriyle karşılaştırılır. İrlanda'daki Brú na Bóinne ((i), (ii), (iv), 1993); mozole tipi İran, Kazakistan, Türkistan, Hindistan, Kolombiya ve Sırbistan'da çeşitli tarihi dönemlerden mezarlar ve İsveç'teki Skogskyrkogården'in 20. yüzyıl mezarlığı ((ii), (iv), 1994). Dalmaçya Kentleri Zadar ve Split (Hırvatistan) ve Karadağ Kotor ((i), (ii), (iii), (iv), 1979). Studenica Manastırı ((i), (ii), (iv), (vi), 1986). Stari Ras ve Sopoćani ((i), (iii), 1979). Deçani Manastırı, Kosova'daki Ortaçağ Anıtlarının Bir Bölümü ((ii), (iii), (iv), 2004, 2006).</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Seri varlığın özgünlüğü mezarlıkları, mezar taşlarını (stećci) ve ortaçağ dönemine ait mezarlık sanatını içermektedir. Stećci, döneminin dinleri, şövalyeleri ve halk kültürlerinin birleşimini göstermektedir. Seçilen bileşenlerin özgünlüğü Güneydoğu Avrupa'nın bu bölgesindeki arkeolojik ve tarihi kaynaklar ve izler, mezar türlerinin çeşitliliği ve bu olgunun yaygın olarak ortaya çıkışıyla sunulmuştur. Alanların özgünlüğü de, bileşen seçiminin yapıldığı temel unsurlardan biridir. Stećci, ustaların bilgi ve becerilerini yansıtan tek taştan oyulmuştur. Süslemeler ve yazıtlar, stećci çalışmasının özgün yönlerini kanıtlamaktadır.</p>	<p>Seri varlığın bütünlüğü, Güneydoğu Avrupa'daki stećciolgusunu, önemini ve çeşitliliğini seçilen 28 bileşen ile temsil etmektedir. Bileşenlerin her biri yerinde korunmuştur. Mezarlık alanlarının ve mezar taşlarının korunma durumu ve bileşenlerin her biri genel olarak iyi durumdadır ve nispeten iyi korunmuştur. Doğal bozulma süreçlerini önlemek için sürekli bakım ve aktif yönetim gereklidir. Mezar taşları şu anda gelişim baskısından etkilenmemektedir. Bileşenlerin sınırları, seri özelliğinin üstün evrensel değerini ifade etmek için gerekli özellikleri içermektedir. Mezarlık alanlarının bulunduğu yerlerin önemli özelliklerini daha iyi kapsamak ve korumak için değerlendirme sürecinde tampon bölgelerin bazıları revize edilmiştir.</p>			

Le Corbusier'in Mimari Eserleri ve Modern Harekete Üstün Katkısı / The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(i)(ii)(vi)	Arjantin / Belçika / Fransa / Almanya / Japonya / Hindistan / İsviçre	Mimarlar	2016
<p>7 ülkeden 17 varlık birlikte; 20. Yy mimarlığı ve toplumu ile ilgili temel kavramları temsil etmektedir. Tüm bileşenler yenilikçiydi; yeni kavramları mimariye yansıtarak, geniş coğrafya üzerinde önemli bir etki yarattılar ve Dünya'da Modern Hareket'in yayılmasını sağladılar. Modern Hareket, 20. yy'ın sosyo-kültürel ve tarihsel oluşumunun ve büyük ölçüde 21. yy'ın mimari kültürünün temelini oluşturuyordu.</p> <p>1910'lardan 1960'lara kadar Modern Hareket, modern toplumun ihtiyaçlarını karşılamada dünya ölçeğinde eşsiz fikirler ortamı yaratmayı, yeni bir mimari dil yaratmayı, mimari teknikleri modernleştirmeyi ve modern insanın sosyal ve insani ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamıştır. Seri bir bütün olarak tüm bu sorunlara sıra dışı bir yanıt vermektedir.</p>	<p>Kriter (i): Le Corbusier'in Mimari Eserleri temel mimari ve sosyal sorunlara karşı üstün bir yanıt verdiği için insanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil eder.</p> <p>Kriter (ii): Le Corbusier'in Mimari Eserleri, Modern Hareket'in doğumu ve gelişimi ile ilgili olarak dünya çapında yarım yüzyılı aşkın bir sürede insani değerlerin eşsiz değişimini sergiler.</p> <p>Kriter (vi): Le Corbusier'in Mimari Eserleri, 20. Yüzyılda teorilerin ve çalışmaların üstün evrensel öneme sahip olduğu Modern Hareket'in fikirleriyle doğrudan ve kesin olarak ilişkilidir. Seri, mimarlık, resim ve heykel sanatının sentezini yansıtan "Yeni Ruh" u temsil eder.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Frank Lloyd Wright Vauban, Gaudi, Horta,</p> <p>The University Campuses of Caracas (Venezuela, Ciudad Universitaria de Caracas, 2000.</p> <p>Mexico City (Central University City Campus of the Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM), 2007.</p> <p>Bogota (Tentative List).</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Seri, seriyi oluşturan parçaların toplamından daha fazlası anlamına geldiğini açıkça göstermektedir. Tek bir varlık veya alanın çoğu için alanın özgünlük durumunun iyi olması serinin üstün evrensel değerine yansımaktadır. Cite Fruges'te Corbusier yapılarının yıkılarak, yerine geleneksel konutlar inşa edilmesi, başka bir kentsel peyzajda bakımsızlık ve iç mekan değişiklikleri, vb. yoluyla kısmi özgünlük kayıpları bulunmaktadır. 2012'deki yangın, l'Unité d'habitation'un bir bölümünü tahrip etmiştir. Bu bölüm yeniden yapım ile özgün tasarıma uygun tamamlanmıştır ancak özgünlüğünde azalma söz konusudur. Mevcut Capitol Kompleksi'nin, hükümet sarayı ve müze inşa edilmesi durumunda özgünlüğünün etkilenebileceği tartışılmaktadır. Musée National des Beaux-Arts de l'Occident ön avlusu geniş bir açık alan olarak tasarlanmıştır. 1999 yılında ön avlu görünümü ve yerleşimi özgün halinden uzaklaşmıştır. Notre Dame du Haut Şapeli'ndeki son müdahaleler nedeniyle Le Corbusier'in fikirlerini yansıtmaması bağlamında yapının özgünlüğü tehlikeye girmiştir.</p>	<p>Serinin bütünlüğü, sadece Le Corbusier'in yapılarının Modern Hareket'in gelişimine etkisini değil aynı zamanda dünyadaki yayılmasının da bir parçası olduklarını göstermek için yeterlidir.</p> <p>Birçok varlık bütünlük açısından iyi durumdadır. Cité Frugès'te, üç parseldeki yeni binalar mimarın kavramları ile tutarsızlık göstermektedir. Villa Savoye yanındaki müstemilatı, çevreleyen özgün yeşil alanın üç tarafına 1950'lerde inşa edilen lise binası ve spor alanları bütünlüğü kısmen tehlikeye sokmuştur. Maisons de la Weissenhof-Siedlung'da, savaşın yıkımı ve savaş sonrası yeniden yapım, 21 yapıdan 10'unun kaybından etkilenen yerleşimin kolektif bütünlüğüne yardımcı olmaktadır.</p>			

İpek Yolu: Chang'an-Tianshan Koridoru Yol Ağı / Silk Roads: the Routes Network of Chang'an-Tianshan Corridor

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(ii)(iii)(v)(vi)	Çin / Kazakistan / Kırgızistan	Yollar: Yol ve Yol Üzerindeki Yapılar	2014
<p>Bu varlık, Çin'in Han ve Tang hanedanlığı zamanındaki başkenti Chang'an / Luoyang'dan Orta Asya'nın Zhetysu bölgesine uzanan geniş İpek Yolu ağının 5.000 km'lik bir bölümüdür. M.Ö. 2. yüzyıl ile 1. yüzyıl arasında şekillenmiştir ve 16. yüzyıla kadar kullanılmaya devam etmiştir. Birçok uygarlığı birbirine bağlamış ve ticaret, dini inançlar, bilimsel bilgiler, teknolojik yenilikler, kültürel uygulamalar ve sanat alanında, geniş kapsamlı alışverişi kolaylaştırmıştır.</p> <p>Güzergâh ağında yer alan otuz üç bileşen, çeşitli imparatorlukların ve Han krallıklarının başkentleri ve saray yapılarını, ticaret yerleşimlerini, Budist mağara tapınaklarını, eski yolları, geçitleri, fener kulelerini, Çin Seddi'nin bölümlerini, surları, mezarları ve dini yapıları kapsamaktadır.</p>	<p>Kriter (ii): Kıta yol ağlarının genişliği, çok uzun kullanım süresi, miras çeşitliliği ve onların dinamik bağlantıları, kolaylaştırdıkları kültürel değişimin zenginliği, bağlandıkları çeşitli coğrafi ortamlar Avrasya kıtasındaki M.Ö. 2. yüzyıl ile 16. yüzyıllar arasındaki göçebe bozkır ve yerleşik tarım / vaha / pastoral uygarlıklar başta olmak üzere çeşitli kültürel bölgelerde gerçekleşen geniş etkileşimi göstermektedir.</p> <p>Kriter (iii): Tian-shan koridoru, ekonomi ve kültürdeki iletişim ve takas geleneklerine ve Avrasya kıtasındaki M.Ö. 2. yüzyıl ile M.S.16. yüzyıl arasındaki sosyal gelişmeye olağanüstü bir tanıklık etmektedir.</p> <p>Kriter (v): Tian-shan koridoru, yerel halk, gezginler ve mahsullerin sulanması için nehirlerden, kuyulardan ve yer altı kaynaklarından su toplayan incelikli ve komplike su yönetim sistemleri tarafından desteklenen kent ve kasabaların büyümesini sağlayan uzun mesafeli ve yüksek değerli ticaret rotalarının sıradışı bir örneğidir.</p> <p>Kriter (vi): Tian-shan Koridoru, Zhang Mian'ın Batı Bölgelerine diplomatik misyonu ile doğrudan ilişkilidir ve bu, insan uygarlığı ve Avrasya Kıtası'nın kültürel alışverişi tarihi için bir dönüm noktasıdır.</p>	KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Genel seri, Tian-shan koridorunun belirli güçlü yönlerini ve özelliklerini tam olarak iletmek için yeterli bölgeleri içermektedir. Tekil alanların özgünlüğü çoğunlukla tatmin edicidir. Bu alanların değerinin tam olarak aktarılması için, alanların bağlantılı oldukları rotalarla nasıl ilişkili oldukları ve yerleşim yerlerinin nasıl süregeldiklerini gösteren daha fazla ankete, araştırmaya ve açıklamaya ihtiyaç vardır. Zhetysu Bölgesi'nde, on bir arkeolojik alanın üzeri koruma amacıyla kapatılmıştır; halihazırda açıkta kalan tuğlaların bozulmalarını engellemek için uygun koruma araçları gereklidir. Kalıntıların önemini tam olarak anlamak zordur. Kentsel kullanımların kapsamını ve çeşitliliğini vurgulamanın yenilikçi yollarını keşfetmeye ihtiyaç vardır. Ayrıca, özellikle kentsel alanların işlevlerini açıklığa kavuşturmak ve bağlı oldukları antik rotaları yorumlama yardımıyla onları daha açık biçimde ilişkilendirmek için daha fazla arkeolojik ve akademik araştırmaya ihtiyaç vardır.</p>	<p>Adaylık, seri varlığın tümünün nasıl bütünlük arz etmesi gerektiğini ve detaylı bir analizle bu serideki her alanın nasıl bütünlük arz edebileceğini göstermektedir. Genel seri, Tian-Shan koridorunun önemli özelliklerini ve kasaba ve şehirleri, küçük ticaret yerleşimlerini, ulaşım ve savunma tesislerini, dini yerler, mezarlar ve su yönetimini temsil eden Üstün Evrensel Değerin niteliklerini yeterince yansıtmaktadır. Güçlendirilebilecek alanlar, düzenli ticareti kolaylaştıran ve rotanın günlük kullanımını yansıtan istasyonlar, işaretçiler, gözetleme kuleleri ve kervansaraylar topluluğu olabilir. Bu kapsamda, bir gözetleme kulesi aday gösterilmiştir. Bunlar önemli olmakla birlikte, ticaret ve gezginler için sağlanan formal desteğin kapsamını tam olarak göstermemektedirler. Hoxi koridoru ile Tian-shan sıradağları arasında günümüze gelebilen çok sayıda fener kulesi ve kalesi olup; seriye eklenebilecek olanları belirlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı şekilde, Zhetysu bölgesindeki resmi yapıların da daha fazla tespit çalışmasına ve araştırmaya ihtiyacı vardır.</p>	 		

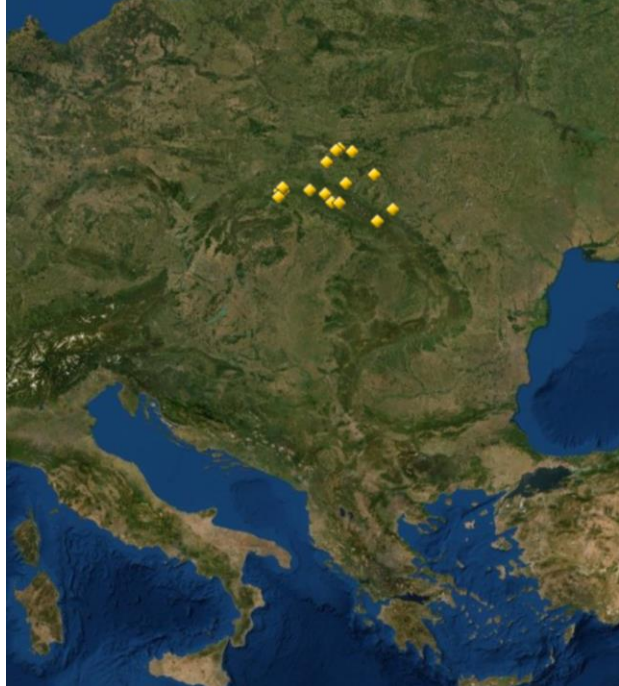
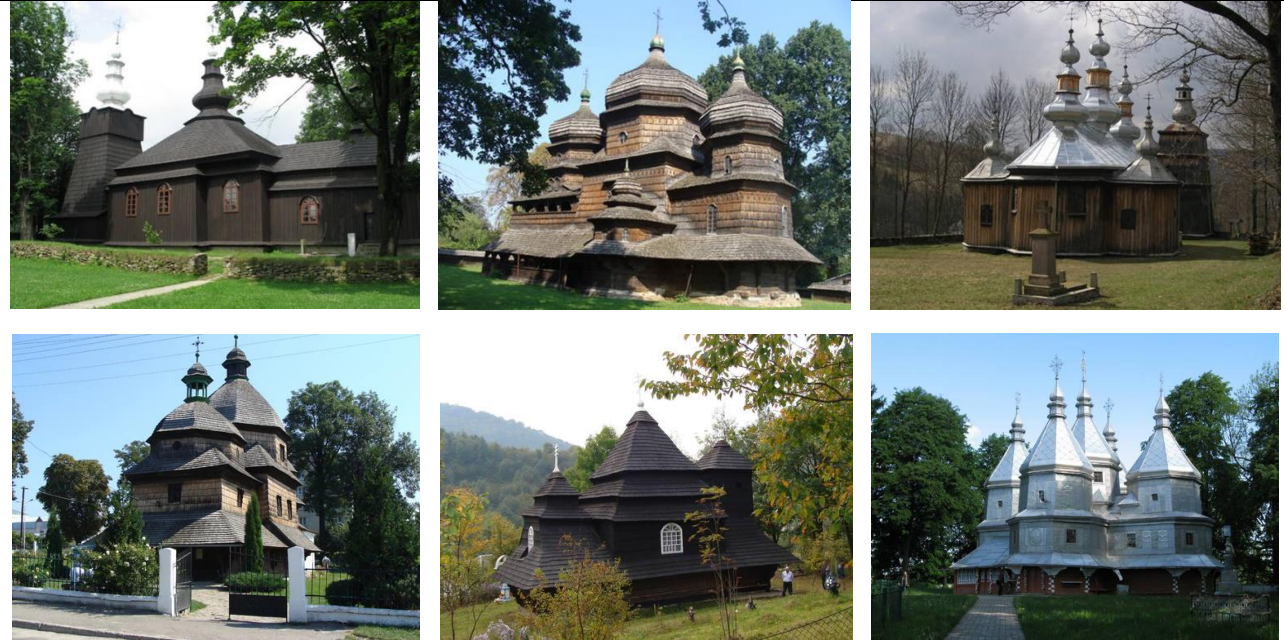
Erken Dönem Hristiyanlık Yapıları / Jesuit Missions of the Guaranis: San Ignacio Mini, Santa Ana, Nuestra Señora de Loreto and Santa Maria Mayor (Argentina), Ruins of Sao Miguel das Missoes (Brazil)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(iv)	Arjantin / Brezilya	Yapı Tipi (Dini)	1983, 1984
<p>Brezilya'daki São Miguel das Missões ve Arjantin'deki San Ignacio Miní, Santa Ana, Nuestra Señora de Loreto ve Santa María la Mayor kalıntıları, tropik bir ormanda yer almaktadır. Bunlar, Guaranis topraklarında 17. ve 18. yüzyıllarda inşa edilmiş beş Hristiyanlık misyonerliğinin etkileyici kalıntılarıdır. Her biri belirli bir yerleşim ve farklı bir koruma durumu ile tanımlanmıştır.</p> <p>Brezilya'daki São Miguel Arcanjo Misyonununana ait kilisenin ana gövdesi, çan kulesi, kutsal mekânlar, manastır yapılarının bölümleri, yerli konutların ayakta kalan temelleri, sebze bahçesi, drenajları ve kutsal objeler, yerli halklar ve Avrupalı misyonerler arasındaki kültürel etkileşim ve değişimin nüfuz ettiği tekil bir bölgesel misyonerlik modelini temsil etmektedirler.</p>	<p>Kriter (iv): Guaranis'in Hristiyanlık Misyonu'nun kalıntıları, Arjantin ve Brezilya tarihinde önemli bir dönemi gösteren bir yapı tipi ve mimariye ait üstün örnekleri temsil etmektedir. Güney Amerika'daki Hristiyanlaştırma çabalarının canlı bir kanıtıdır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Brezilya Heyeti, Komite'ye bu işbirliğine yönelik adımların MERCOSUR ülkeleri (Arjantin, Brezilya, Uruguay ve Paraguay) tarafından atılmakta olduğunu bildirmiştir. Uruguay ve Paraguay'daki Erken Dönem Hristiyanlık yapıları da gelecekte seriye eklenebilir.</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Kültür varlığını oluşturan bileşenler, iki temel kesişen kompozisyonu sürdürmüştür: Birincisi, ana kilise, konut ve okuldan oluşan Avrupa manastırı; ve ikinci olarak, daha önce yerel topluluklar için inşa edilmiş olan meydanın üç tarafını kapsayan bölüm. San Ignacio Miní'de yürütülen koruma çalışmaları, mevcut kentsel dokunun korunmasını sağlamıştır. Arjantin anıtlarını korumak ve turizmi kolaylaştırmak için de koruma çalışmaları da yapılmıştır.</p> <p>Brezilya örneğinde, São Miguel Arcanjo'nun mekânsal yapısına ilişkin tam bir okuma, günümüze gelebilen bir dizi belgede sunulmaktadır. Alanın fiziksel özgünlüğü, özgün inşaat malzemeleri ve tekniklerinin korunması yoluyla sağlanmıştır. Geçmişten bu güne gerçekleştirilen müdahaleler dizisi tamamen kaydedilip ve haritalanmıştır. Müdahaleler, varlığın yapısal bütünlüğünü sürdürmeyi amaçlamıştır.</p>	<p>265.78 hektar alana sahip Sınır Aşırı Seri Varlığın Üstün Evrensel Değerini taşıyan bileşenlerin çoğunluğu, belirlenmiş bölgelerin sınırları dahilindedir. Arjantin tarafında, dört Misyondan üçü (Santa Ana, Loreto ve Santa María) ya özgün kırsal niteliklerini korumuş ya da küçük değişiklikler geçirmişlerdir. Buna karşılık, dördüncü Misyon, San Ignacio, San Ignacio kent dokusunun içinde bulunmaktadır.</p> <p>Zamanla, bu yapılar özgün dini, yerleşimsel, eğitimsel ve kültürel işlevlerini yitirmişlerdir. Bugün, çeşitli Misyonlar özgün anıtlara (kiliseler, konutlar, atölyeler, bahçeler) ait duvar parçalarını içerir. Arkeolojik kalıntılar, tarihi belgeler olarak kabul edilmekte olup; ilgili yerel toplulukların gelişimi için önemlidir. İstisnai durumlarda, dini veya rekreasyon etkinlikleri için kullanılırlar. Arjantin'de ve Brezilya'da sınır aşırı seri varlığın hiç bir bileşeni tehdit altında değildir ve doğrudan devlet tarafından korunmaktadır.</p>			

Belçika ve Fransa'daki Çan Kuleleri / Belfries of Belgium and France

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(ii)(iv)	Belçika / Fransa	Yapı Tipi, Mimari Üslup ve Gelenekler	1999, 2005
<p>1999 yılında Belçika'dan Flanders ve Wallonia Çanları olarak listeye giren 32 çan kulesinin bir uzantısı olarak, 2005 yılında, Fransa'nın kuzeyindeki yirmi üç çan kulesi ve Belçika'daki Gembloux çan kulesi listeye eklenmiştir. 11. ve 17. yüzyıllar arasında inşa edilen çan kuleleri Roma, Gotik, Rönesans ve Barok mimari üsluplarını yansıtmaktadır. Temel insan haklarının kazanılmasının çok önemli göstergeleridir. İtalyan, Alman ve İngiliz kasabaları çoğunlukla kent yönetim binaları inşa etmeyi seçerken, kuzey-batı Avrupa'nın bir kısmı, çan kuleleri inşa etmeye daha fazla önem vermiştir. İç kale (derebeylerin sembolü) ve kilise çan kulesi (kilisenin sembolü) ile karşılaştırıldığında, kent peyzajındaki üçüncü kule olan çan kulesi, devlet görevlilerinin gücünü sembolize etmektedir. Yüzyıllar boyunca, kasabaların nüfuzunu ve zenginliğini temsil etmişlerdir.</p>	<p>Kriter (ii): Belçika ve Fransa'nın çan kuleleri, çağlarının politik ve dini gereksinimlerine uyarlanmış bir kentsel mimari formun istisnai örnekleridir.</p> <p>Kriter (iv): Orta Çağ'da, yaygın feodal sistemden bağımsız olarak kentlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Belçika ve Fransa'nın çan kuleleri bu yeni tür bağımsızlığı ve aynı zamanda onların laik ve dini güçler arasındaki bağlantılarını sembolize etmektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Çan kuleleri, eşdeğeri olmayan bir seri oluşturmaktadır. Geçmişte ilham aldıkları bazı unsurlardan söz edilebilir. Hansa Birliği (Ortaçağ Alman kentlerinin oluşturduğu siyasi ve ticari birlik) ile temaslar sadece ticari değildir: Flaman kentleri Polonya'daki çan kulelerinin inşa edilmesine ilham vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Amiens'deki Tour Perret'te ya da aynı mimar tarafından tasarlanan Le Havre'deki Hôtel de Ville kulesinin yapımında, doğrudan bir çan olmasa da, Flaman çanlarından esinlenilmiştir.</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Çan kulelerinin sınırları, ilgili yapıları tamamen içerecek şekilde tanımlanmıştır. Çan kulesinin veya toplumsal otoritenin işlevini gösteren ilişkili unsurlar (burçlar, çanlar, kale burcundaki mazgallı siperler vs.) bu tanımlamaya dâhil edilmiştir. Buna ek olarak, seri varlık, toplumsal bağımsızlık hareketini farklılıkları ve değişkenleriyle birlikte gösteren elli altı örneği içermektedir. Ortaçağ kentinin ana ve merkezi unsurları olarak, çan kuleleri önemlerini korumuş; günümüze kadar kent dokusunun gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Hem gözetleme kulesi olarak kullanılan hem de bir sembol olan çan kulesi savaşlar sırasında düzenli olarak imha edilmiştir. Listedeki seri varlık bileşenlerinin özgünlüğünü, sadece malzeme açıdan düşünmek olası değildir; onların sürekliliği ve sembolik değerleri de özgünlük bağlamında düşünülebilir. 20. yüzyıl çatışmalarının ardından yapılan rekonstrüksiyonlar bu nedenle örnek niteliğindedir ve serinin özgünlük unsurunu oluşturmaktadır.</p>	<p>Avrupa'nın bir bölgesine özgü tarihi bir olgu olan çan kuleleri, Flanders, Valon Bölgesi ve Kuzey Fransa'da çok çeşitli örnekler sunmaktadır. Seri varlığın bileşenleri; yapı tipi, yeri, dönemi, mimari üslubu ve kullanılan malzemeler açısından muazzam çeşitlilik yansıtmaktadır.</p>			

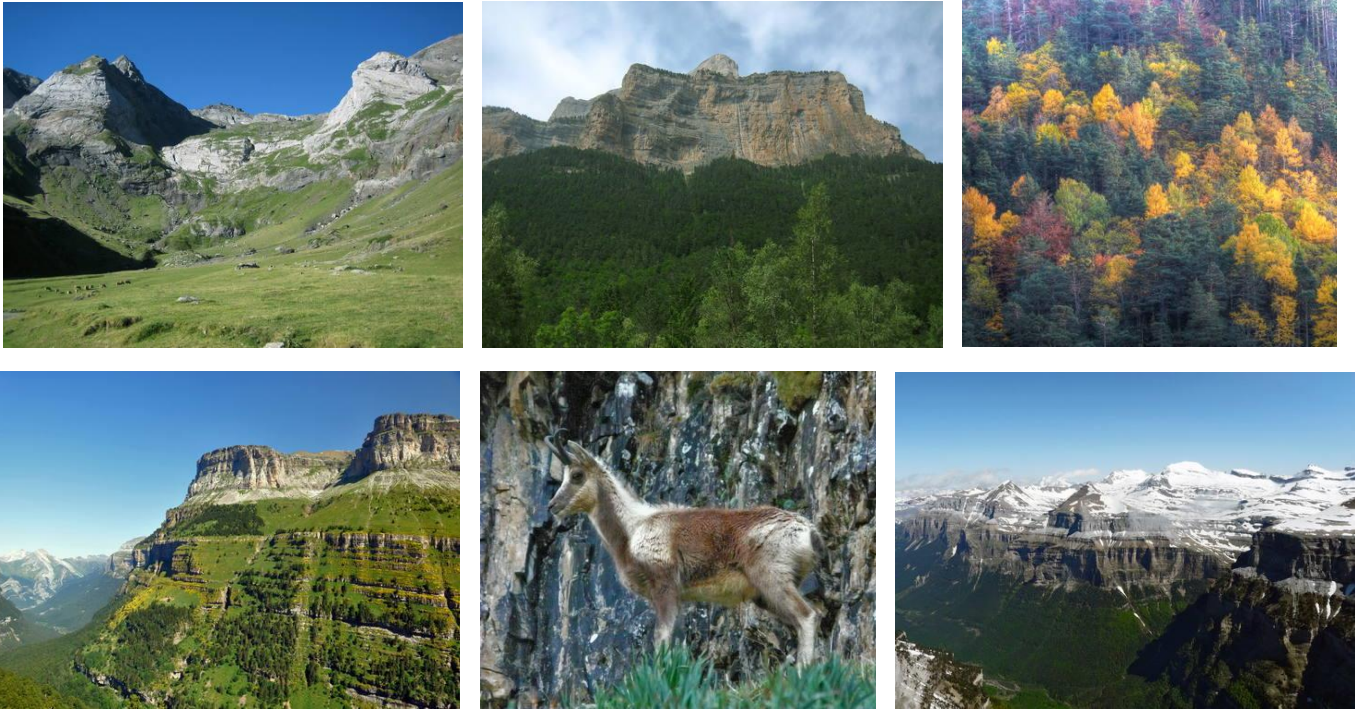
Polonya ve Ukrayna Karpat Bölgesi'ndeki Ahşap Kiliseler / Wooden Tserkvas of the Carpathian Region in Poland and Ukraine

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(iii)(iv)	Polonya / Ukrayna	Mimari Üslup ve Gelenekler / Yapı Tipi	2013
<p>Orta Avrupa'nın doğu ucunda yer alan Ulus Aşırı Seri Varlık, on altı tserkva'yı (kilise) kapsamaktadır. 16. ve 19. yüzyıllar arasında Ortodoks ve Yunan Katolik toplulukları tarafından yatay ahşap kütüklerden inşa edilmişlerdir. Tserkva'lar, yerel gelenek unsurlarıyla iç içe geçmiş Ortodoks dini tasarımına dayanan farklı bir yapı geleneğine tanıklık etmektedir ve topluluklarının evrenin kökeni anlatımına sembolik referanslar vermektedir. Tserkva'lar, açık dörtgen veya sekizgen kubbeler ile çevrelenmiş üç parçalı bir plan üzerine inşa edilmiştir. Tserkva'ların iç mekân düzeninde; ikonostasis sahne, çok renkli iç dekorasyon ve diğer tarihi mobilyalar bulunmaktadır. Bazı kiliselerin önemli özellikleri arasında ahşap çan kuleleri, geçitler ve mezarlıklar bulunmaktadır.</p>	<p>Kriter (iii): Tserkva'lar yerel mimari dil ile iç içe geçmiş Ortodoks Kilisesi'nin geleneklerine dayanan farklı bir dini yapı geleneğine istisnai bir tanıklık göstermektedir. Yapılar, tasarımlar ve dekoratif unsurlar, Karpat Bölgesi'ndeki yerleşik toplulukların kültürel geleneklerine özgü - çok sayıda sembolik referans ve kutsal anlam içermektedir.</p> <p>Kriter (iv): Tserkva, Karpat Bölgesi'ndeki mimari tasarımın önemli bir tarihi aşamasını temsil eden geleneksel kütük yapı tipinde bir grup yapıya üstün bir örnektir. Yerel kültürel geleneklere uygun olarak uyarlanmış Ortodoks dini amaçlarına yönelik gelenekler inşa etmeye dayanan ve 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar gelişen Tserkva'lar, yerleşik toplulukların kutsal kaynaklarını yansıtır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Haryu-ji Bölgesindeki Budist Anıtlar Luang Prabang Kenti Urnes Stave Kilisesi Petajawesi Kilisesi Kizhi Pogost Güney Polonya'daki Ahşap Kiliseler Jawor ve Swidnica'daki Barış Kiliseleri Karpar Dağlık Bölgesi Slovakya tarafındaki Ahşap Kiliseler Maramures Ahşap Kilisesi</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Varlıkların konum, kullanım ve işlev bakımından kısmen özgün olduğu söylenebilir. 13 Tserkva halen kilise olarak kullanılmakta, diğer üçü - Radru Ro, Rohatyn ve Drohobych müze olarak kullanılmaktadır ve hepsi bozulmadan günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca, yapı ahşabı yıllarca geleneksel yöntemlerle dikkatle onarıldığı için malzemelerin özgünlüğü de korunmuştur. Mimari iyi derecede özgünlüğe sahiptir ve her 20-30 yılda bir değiştirilmesi gereken ahşap çatı ve dış duvar kaplaması çoğu durumda uygun şekilde restore edilmiştir. Duvar kaplamasının periyodik olarak değiştirilmesinin devam eden bakım planlarının bir parçası olduğu göz önüne alındığında, teknikler ve işçilikle ilgili teknik bilgilerin sürdürülmesi işçilik ve bakım tekniklerinde özgünlüğünün gelecekte korunması için gereklidir. Neredeyse tüm tserkva'lar, özgün kapılarını korumaktadır.</p>	<p>Varlığın değerini ifade etmek için gerekli tüm elemanlar, çevre duvarı, geçitler ve çit dâhil olmak üzere sınırlar içindedir ve çan kuleleri, mezarlık ve ikincil binaları kapsamaktadır. Binalar gelişme veya ihmal nedeniyle tehdit altında değildir. Ancak, varlıkların bütünlüğünün ve görüş alanlarının korunması için otoparkların konumuna özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Çevresindeki ağaçlarla çevrili duvarlar veya çitler, açıkça tanımlı bir bölge oluşturmaktadır.</p>			

Fertö / Neusiedlersee Kültürel Peyzajı / Fertö / Neusiedlersee Cultural Landscape

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(v)	Avusturya / Macaristan	Kültürel Peyzaj	2001
<p>Fertö / Neusiedlersee Kültürel Peyzaj, Avrasya'daki en batı bozkır gölünü içerir. Bu, farklı peyzaj türlerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve sürdürülen olağanüstü doğal değerler ve peyzaj çeşitliliği alanıdır. Farklı coğrafi flora ve fauna bölgelerinin yanı sıra sulak alanları bulunmaktadır ve alt Alpler, alt Akdeniz tepeleri, zaman zaman kuruyan bazik göller, tuzlu topraklar, sazlar ve kıyı şeridi ovaları tanımlamaktadır. Değerli bir biyosfer rezervi ve gen bankası olan bu alan, zengin bir flora ve fauna çeşitliliğine ev sahipliği yapmaktadır. Sekiz bin yıl boyunca farklı insan grupları ve etnik popülasyonlar tarafından biçimlendirilmiştir. Peyzajın günümüzdeki karakteri, hayvan yetiştiriciliği ve hayvancılığa dayanan diğer Avrupa göl alanlarında bulunmayan bin yıllık toprak kullanım biçimlerinin bir sonucudur. Bu etkileşim, kentsel ve mimari geleneklerin yüzyıllardır sürmesinde ve toprağın ve gölün geleneksel kullanımlarında da kendini göstermektedir. Fertö / Neusiedlersee Gölü, on altı yerleşimin dahil olduğu bir iç halka ve yirmi diğer yerleşimin dahil olduğu dış halka ile çevrilidir.</p>	<p>Kriter (v): Fertö / Neusiedlersee, sekiz bin yıldır farklı kültürlerin buluşma yeri olmuştur ve fiziksel çevre ile insani etkileşimin evrimsel ve simbiyotik sürecinin sonucu onun farklı peyzajlarında görünmektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Donana (Guadalquivir Marshes), İspanya. Tuna Deltası, Romanya. Srebarna, Bulgaristan.</p> 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Genel peyzaj ve ölçeği, kasaba ve köylerin yapısı ve kırsal mimarisi, tarımsal arazi kullanımına ve orta çağlardan beri kesintisiz süregelen yaşam biçimine tanıklık etmektedir. Günümüzdeki birkaç köyün yerleşim düzeni, Roma dönemine ve daha eskilere dayanmaktadır. Yapılar, duvarlar, görünüm alanları ve yapı alanlarının oranları da bir çok yerde korunmuştur. Özgünlük, yerel yapı malzemelerinin (kireçtaşı, sazlık ve ahşap) sürekli kullanımıyla da desteklenmektedir. Farklı mülkiyet dokuları, küçük köylerin kırsal mimarisi ve 18. ve 19. yüzyıllardaki aristokrasi mimarisinin seçkin örnekleri olan Fert Esterd Esterhazy ve Nagycenk Széchenyi Sarayları ile temsil edilmektedir. Gölün yakınında bulunan ve Roma döneminden 20. yüzyılın ortalarına kadar buradaki taş ocağından çıkarılan Leitha kireçtaşı, yerel yapılar ile Sopron ve Viyana'da yapı malzemesi olarak kullanılmıştır.</p>	<p>Avusturya-Macaristan sınırında yer alan seri varlık, yalnızca sahip olduğu zengin çeşitlilikle tanımlanmaz, aynı zamanda hem doğal hem de kültürel yönleri, peyzajı, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, arazi kullanım biçimleri, bağcılık ve hayvan yetiştiriciliği geleneğinin sürekliliği, arazi kullanımı ile ilişkili yerleşim mimarisinin zengin özellikleri bakımından da korunmuştur. Varlığın bütünlüğü, jeolojik, hidrolojik, jeo-morfolojik, iklimsel, ekolojik, bölgesel, kültürel ve tarihsel özelliklere dayanmaktadır.</p>			

Pireneler – Perdu Dağı / Pyrénées - Mont Perdu

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(iii)(iv)(v)(vii)(viii)	Fransa / İspanya	Kültürel Peyzaj	1997, 1999
<p>Fransa ve İspanya'nın ulusal sınırlarını aşan bu olağanüstü dağ peyzajı, 3,352 m'ye yükselen kalkerli bir masif olan Perdu Dağı'nın zirvesinin çevresinde yer almaktadır. Toplamda 30.639 hektar alana sahip olan alan, İspanya'da bulunan Avrupa'nın en büyük ve en derin kanyonlarından ikisini, Fransa'da bulunan üç ana buzul duvarını ve bu jeolojik yer şekillerinin klasik sunumlarını içermektedir. Sit alanı aynı zamanda bir zamanlar Avrupa'nın yayla bölgelerinde yaygın olan, ancak şimdi yalnızca Pireneler'in bu bölümünde varlığını sürdüren bir tarımsal yaşam biçimini yansıtan pastoral bir peyzajdır. Böylece, köyleri, çiftlikleri, tarlaları, yayla meraları, dağ yolları ve peyzajıyla geçmiş Avrupa toplumu hakkında olağanüstü bilgiler sağlamaktadır.</p>	<p>Kriter (iii): Pireneler – Perdu Dağı'nın meraları ve çayırları, onları birbirine bağlayan köy ve rotalarıyla, Avrupa'da hala nadiren bulunan ve burada yaşayan yedi topluluk tarafından sürdürülen nadir bir geleneğin dikkat çekici tanıklarındır.</p> <p>Kriter (iv): Pireneler – Perdu Dağı'nın yüksek vadileri ve kalkerli zirveleri, Orta Çağ'da geliştirilen ve bugün hala devam eden pastoral yaylacılık sistemi tarafından şekillendirilmiş bir peyzaj örneğidir.</p> <p>Kriter (v): Köyleri, tarlaları ve çayırlarıyla, yazın yüksek meralara doğru olan mevsimsel insan ve hayvan göçünün temelini oluşturan buradaki yaşam alanı modeli, bir zamanlar Avrupa'nın dağlık bölgelerinde yaygın olan ancak günümüzde nadir görülen yaylacılık türünün olağanüstü bir örneğidir.</p> <p>Kriter (vii): Seri varlık, çayırlar, göller, mağaralar, dağlar ve ormanlarla olağanüstü bir peyzajdır. Ek olarak, Avrupa'daki en önemli Alp koruma alanlarından biri olan jeolojik, panoramik, floral ve fauna açısından zengin bu bölge, bilim ve koruma alanında büyük ilgi yaratmaktadır</p> <p>Kriter (viii): Perdu Dağı'nın kalkerli masifi, derinden kesilmiş kanyonlar ve muhteşem buzullar gibi bir dizi klasik jeolojik kara formu sunmaktadır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Ordesa and Perdido Dağı Ulusal Parkı, İspanya.</p> <p>Ollantaytambo Arkeolojik Parkı, Machu Picchu, Peru.</p> <p>Qhapaq Ñan/And Dağları Yol Sistemi, 2014.</p> <p>Richtersveld Kültürel Peyzajı.</p> <p>Laponian Bölgesi, İsveç.</p> <p>Hortobagy Ulusal Parkı, Macaristan.</p> <p>Madriu-Perafita-Claror Vadisi, Andorra.</p> <p>Orkhon Vadisi Kültürel Peyzajı, Mongolia.</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Varlığın özgünlüğü, birbiriyle ilişkili iki özellik açısından yüksektir: kullanımı ve görünümü. Eğer kullanım, kültürel peyzaj bakımından daha önemliyse, fiziksel yön, Pyrénées'in bu bölgesini ayırt etmek için sermayedir. Peyzaj, özgünlüğünü dikkat çekici bir şekilde korumuştur: Baskın doğal unsurlar (jeoloji, rakım ve iklim) ve düzenli yaylacılık aktivitesi florayı sınırlandırmaktadır. Çünkü, dağlık arazi, özellikle 2.000 m rakımın üzerinde, ağaçlardan ve çalılardan tamamen yoksundur. Hayvan yetiştiricileri, Orta Pyrénées'in geleneksel yaşam tarzıyla uyum içinde pastoralizmi sürdürmektedirler. Sit alanı, peyzajları ve köyleri, çiftlikleri, tarlaları, yüksek dağlık meraları ve rotalarıyla eski dağ toplumunu anlatan önemli izler barındırmaktadır. Bugünün tarımsal-pastoral peyzaj alanı, bölgenin tarihini yansıtmaktadır. Varlığın niteliği, adaylığından bugüne değişmeden gelmiştir</p>	<p>İnsan etkisi açısından ele alınacak olursa, Avrupa kıtasının bir parçası olan Pireneler, binlerce yıldır insanların yaşadığı ve bir kısmının hala doğal bütünlüğünü koruduğu bir peyzaj alanıdır. Yüzyıllar boyunca meydana gelen değişime rağmen, bölgenin jeolojisi ve topografyası etkilenmemiş; biyolojik çevrenin dönüşümü uyum içinde olmuştur. Bölgenin büyük bir kısmı, özellikle İspanya tarafı, çok az değişim geçirmiştir. Fransa yamaçlarında, pastoral ve ormancılık faaliyetleri halen devam etmektedir. Yaylacılık sırasında sürülerin Fransa-İspanya sınırının bir tarafından diğer tarafına düzenli olarak yer değiştirmesi sürdürülmektedir. Çok sayıda kalkınma projesi (demiryolu hatları, yüksek gerilimli elektrik hatları, kayak pistleri) onlarca yıl boyunca reddedilmiş ve 1918'de İspanya'da, 1967'de Fransa'da milli parklarında avcılık yasaklanmıştır. Listelenen Dünya Mirası alanının sınırları, her ülkenin idari sınırlarına göre değil, Mont Perdu'nun kalkerli masifi de dâhil olmak üzere peyzajın bütünlüğüne göre düzeltilmiştir.</p>			

Muskauer Parkı / Muskauer Park / Park Mużakowski

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(i)(iv)	Almanya / Polonya	Kültürel Peyzaj	2004
<p>559.9 hektarlık bir alanı kaplayan park, Neisse Nehri ile Polonya ve Almanya arasındaki sınırın iki yanında yer almaktadır. 1815-1844 yılları arasında Prens Hermann von Pückler-Muskau tarafından oluşturulmuştur. Avrupa ve Amerika'daki peyzaj mimarisinin gelişimini etkilemiştir. "Bitkilerle resim yapar" gibi tasarlanan park, klasik manzaraları, cenneti veya kaybedilen kayıp değerleri uyandırmak yerine, mevcut peyzajın içsel niteliklerini geliştirmek için yerel bitkiler kullanılmıştır. Bu bütüncül peyzaj alanı, gelişim alanlarını çerçeveleyen kentsel parklar oluşturan yeşil geçitlerle Muskau kentine doğru uzanmaktadır. Böylece kasaba, ütöpik bir manzara içinde bir tasarım bileşeni haline gelmiştir. Alanda ayrıca yeniden inşa edilmiş bir kale, köprüler ve arboretum bulunmaktadır.</p>	<p>Kriter (i): Muskauer Park / Park Mużakowski, insanlar tarafından oluşturulmuş ideal bir peyzaja yönelik gelişim bağlamında yeni bir çığır açan Avrupa peyzaj parklarının istisnai bir örneğidir.</p> <p>Kriter (iv): Muskauer Park / Park Mużakowski, şehirlerin peyzaj tasarımında yeni yaklaşımların öncüsüdür ve peyzaj mimarisinin bir disiplin olarak gelişmesini etkilemiştir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>The Wörlitz Park</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Parkın temel düzeninde, 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktığından bu yana büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. Özellikle, yollarının düzeni, su özellikleri ve topografyası dâhil, özgün mekânsal yapısını korumaktadır. Varlık, birkaç kez el değiştirmiş ve artık özel bir mülk olmamasına rağmen, sonraki mal sahipleri ve bahçıvanlar, Prince von Pückler'in özgün vizyonunu ve tasarımını hala sürdürmektedirler. Koruma yaklaşımı, 19. yüzyıl boyunca parkın gelişimine saygı duymuş ve böylece Pückler'in yaşamı boyunca ve ölümünden sonra uygulanan ilk tasarım fikirleri günümüze kadar gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında varlığa verilen hasarın bir kısmına yönelik restorasyon çalışmalarında, genel plan ve yapıları elemanlar arasındaki ilişki vurgulanmıştır. Bu çalışma ayrıntılı belgelere, özgün planlara ve diğer arşiv kayıtlarına ve titiz bir araştırmaya dayanmaktadır.</p>	<p>Varlığın sınırı, Prens von Pückler'in geliştirdiği ve Eduard Petzold'un sürdürdüğü özgün kavramların en önemli özelliklerinin tümünün dahil olduğu geniş peyzajın ana bölgesini çevrelemektedir. Kalan park tampon bölgeye dâhil edilmiştir. Almanya'da varlık, Kale Parkı, Spa Parkı ve Yukarı Yürüyüş yolu dâhil Yukarı Dağ Parkı'nı içermektedir. Tesisin Polonya tarafında, Teras Parkı ve Petzold'un Arboretumu bulunmaktadır. Varlığın ulusal bir sınırla bölünmesi bütünlüğünü bozmamaktadır, çünkü ortak sınır ötesi yönetim, varlığın bütünlük yapısının korumasını sağlamaktadır. Parkın Lusatian Neisse'in her iki tarafındaki bölümü, ayrılmaz bir varlık olarak kabul edilir.</p> <p>İkinci Dünya Savaşı sırasında, varlık, özellikle Neisse nehri üzerindeki köprülerle birlikte her iki kalenin yıkılması nedeniyle önemli ölçüde hasar görmüştür ancak varlığın birçok unsuru bozulmamıştır.</p>			

Erzgebirge/Krušnohoří Maden Bölgesi / Erzgebirge/Krušnohoří Mining Region

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(ii)(iii)(iv)	Çekya / Almanya	Endüstri Mirası	2019
<p>Erzgebirge / Krušnohoří (Maden Dağları), güney-doğu Almanya (Saksonya) ve kuzey batı Çek'de Orta Çağ'dan beri madencilik yoluyla çıkarılan zengin metalleri içeren bir bölgeye yayılmıştır. Bölge, 1460-1560 yılları arasında Avrupa'daki en önemli gümüş cevheri kaynağıdır. Madencilik, dünya çapında aktarılan teknolojik ve bilimsel yeniliklerin tetikleyicisiydi. Kalay, tarihsel olarak sahada çıkartılan ve işlenen ikinci metaldir. 19. yüzyılın sonunda, bölge uranyumda büyük bir küresel üretici haline geldi. Maden Dağları'nın kültürel peyzajı, 12. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar neredeyse 800 yıllık bir süreçte madencilik, öncü su yönetim sistemleri, yenilikçi maden işleme ve eritme tesisleri ve maden kentleriyle birlikte şekillenmiştir.</p>	<p>Kriter (ii): Erzgebirge / Krušnohoří'nin maden bölgesi, Rönesans'tan modern çağa kadar teknolojik ve bilimsel yeniliklerin merkezi olan Sakson-Bohemya Maden Dağları'nın olağanüstü rolü ve güçlü küresel etkisinin istisnai bir kanıtıdır.</p> <p>Kriter (iii): Erzgebirge / Krušnohoří'nin maden bölgesi, Maden Dağları'nın kültürüyle ilgili yaşayan geleneklerin, fikirlerin ve inanışların somut olmayan boyutunu destekleyen teknolojik, bilimsel, idari, eğitimsel, yönetsel ve sosyal yönlerde istisnai bir tanıklık göstermektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Cornwall ve Batı Devon Maden Peyzajı (Birleşik Krallık), bölgesel ölçekte kültürel peyzaj olarak, değerlerin ve niteliklerin birleşimi benzer (aynı zamanda çok farklı).</p> <p>Tarihi Goslar Kenti ve Yukarı Harz Su Yönetim Sistemi (Almanya).</p> <p>Tarihi Banská Štiavnica Şehri ve Çevresi'ndeki Teknik Anıtlar (Slovakya).</p> <p>Rammelsberg Madenleri, kültürel alanlar ya da 'madencilik bölgesi' (Almanya).</p> <p>Roia Montană Madencilik Kültürel Peyzajı (Romanya) ve Sulcis Iglesiente (İtalya).</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Varlığın bileşenleri yerinde korunmuştur ve bazıları için yeniden işlevlendirmeler yapılsa da özgünlükleri yüksek oranda korunmuştur. Maden sahası da somut olmayan mirasını, yaşayan gelenekler biçiminde muhafaza etmiştir ve taşınabilir koleksiyonlar ve arşivler, serinin değeri hakkında güvenilir ek bilgi kaynaklarıdır. 800 yıllık bir madencilik faaliyeti, peyzajda değişikliklere neden olmuştur. Bazı madencilik sahaları terk edilmiş, diğerleri ise faaliyet göstermeye devam etmiş ve teknolojik değişimlere şahit olmuştur. Bazı alanlardaki sürekli faaliyetini sürdüren madencilik, maden yapılarının korunmasına ve sürekli onarım ve iyileştirmelerine katkıda bulunmuştur. Yeraltı donanımları genel olarak özgünlüğünü yüksek oranda korumuştur; yer üstünde, terk edilmiş binalar veya yapılar bazı durumlarda yıkılmış veya yeni işlevler için uyarlanmıştır. Madencilik alanlarını koruma çabaları yüz yıl önce başlamış olmasına rağmen, çoğu, şehirlerde ve maden sahalarında koruma kampanyalarının başladığı 1990'lı yıllara kadar, harap durumda kalmışlardır.</p>	<p>Organik olarak gelişmiş maden kültürel peyzajı, bir bütün olarak, 800 yılı aşkın süredir madencilik faaliyetlerine dayanan bölgesel biçimlenmeyi gösteren 22 bileşenden oluşmaktadır. Her iki taraf devlet, seri varlığın bileşenlerini tanımlamak, maden kültürel peyzajının karmaşık oluşum sürecini göstermeye her birinin hangi şekilde katkıda bulunduğunu gerekçelendirmek ve varlığın ve tampon bölgelerin sınırlarını belirlemek için benzer yaklaşımlar benimsemişlerdir. Buna dayanarak, serinin bileşenlerinin her biri, Maden Dağları'ndan farklı cevherlerin çıkarılmasıyla ilgili peyzaj türlerinin gösterilmesinde özel bir rol oynamaktadır. Her bir bileşenin sınırları, söz konusu bileşenin katkısını Üstün Evrensel Değere aktarmak için gereken tüm özellikleri içerecek şekilde dikkatlice tanımlanmıştır. Bileşenlerin bazılarının korunması risk altındaysa da, yürürlükteki yasal araçlar ve yönetim planı, varlığın tüm bileşenlerinin korunmasını sağlamaktadır.</p>			

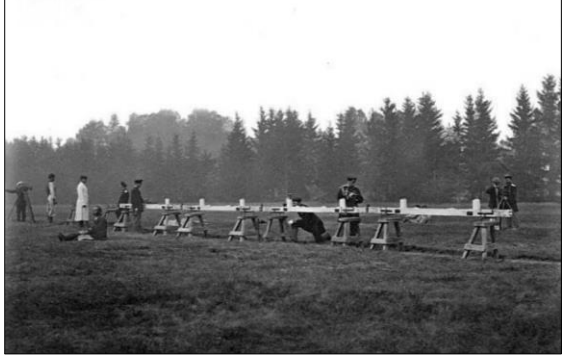

Maloti-Drakensberg Parkı / Maloti-Drakensberg Park

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(i)(iii)(vii)(x)	Lesotho Krallığı / Güney Afrika	Kültürel ve Doğal	2000
<p>Maloti-Drakensberg Parkı, Güney Afrika'daki Drakensberg Ulusal Parkı ve Lesoto'daki Sehlathebe Ulusal Parkı'ndan oluşan bir sınır aşırı varlıktır. Alan, yükselen bazaltik kayalıklar, keskin dik yamaçlar ve altın kumtaşı kayalıklarındaki görsel olarak muhteşem heykelvari kemerler, mağaralar, kayalıklar, dikitler ve kaya havuzlarıyla olağanüstü bir doğal güzelliğe sahiptir. Alanın habitat çeşitliliği dünya çapında önemli olup, yüksek seviyede endemik bitkileri barındırmaktadır. Alan Cape akbaba (<i>Gyps coprotheres</i>) ve sakallı akbaba (<i>Gypaetus barbatus</i>) gibi nesli tükenmekte olan türleri barındırmaktadır. Lesoto'nun Sehlabathebe Ulusal Parkı da, yalnızca bu parkta bulunan tehlike altındaki balık türleri olan Maloti minnow'a (<i>Pseudobarbus quathlambae</i>) sahiptir. Bu muhteşem doğal alan, Sahra'nın güneyinde Afrika'daki en büyük ve en yoğun kaya resmine sahip birçok mağara ve kaya oyuğu içermektedir. Bu alanda 4.000 yıldan fazla süre yaşayan San halkının ruhsal yaşamını temsil etmektedir.</p>	<p>Kriter (i): Maloti-Drakensberg Parkı, kaya sanatı bakımından, Afrika'da Sahra'nın güneyindeki en büyük ve en yoğun kaya resimleri grubuna sahiptir. Hem kalite hem de çeşitlilik bakımından olağanüstüdür.</p> <p>Kriter (iii): San halkı, dağlık Maloti-Drakensberg bölgesinde dört bin yıldan fazla bir süre yaşamışlardır. Arkalarında bıraktıkları seçkin kaya sanatı eserleriyle, yaşam biçimlerine ve inançlarına çok fazla ışık tutan benzersiz bir tanıklık sağlamışlardır.</p> <p>Kriter (vii): Alan, kayalıkları ile olağanüstü bir doğal güzelliğe sahiptir. Yüksek irtifa otlaklarının yapısı, bozulmamış dik nehir vadileri ve kayalık geçitler de bölgenin güzelliğine katkıda bulunmaktadır.</p> <p>Kriter (x): Varlık, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için önemli doğal yaşam alanları içermektedir. Özellikle bitkiler açısından, olağanüstü tür zenginliğine sahiptir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Cape Fold Dağları, Guinea, Nimba Dağı, Ivory Sahil çizgisi, Rwenzori Dağları, Uganda ve Zaire sınırı, And Dağları, Himalayalar, Simen Masifi, Etiyopya, Matopo Ulusal Parkı, Zimbabwe.</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Maloti-Drakensberg Parkı'ndaki kaya sanatı bölgelerinin ve doğal çevresinin sentezi, sadece yerleşke, konum ve atmosfer ile değil, aynı zamanda malzeme ve işçilikle de güçlü bir özgünlük duygusu taşımaktadır. Kırılgan kaya sanatı alanlarının özgünlüğünün bozulmaması adına varlığın büyük bir bölümünde, koruma veya sağlama müdahalesinin denenmemesi olumludur. Alanların çevresindeki peyzajla bütünleşik durum devam etmektedir. Alan, bölgenin sert iklim koşulları ve doğal kaynakların ve barınağın gerekli kullanımı bakımından San yaşamı ve pratiklerinin anlatılarını güvenilir bir şekilde aktarmaktadır. UV ışınlarının ve görüntülerin ayrışmasının olası etkileri renklerin solmasına neden olabilir ve görüntü içeriğinin netliğini ve anlamlarını gösterme yeteneklerini azaltabilir.</p>	<p>Bölge, Drakensberg Parkı'nın ilk bileşen alanının ilan edildiği 1927 yılından beri etkili bir koruma yönetimi geçmişine sahiptir. Park, insani gelişme faaliyetlerinden büyük ölçüde etkilenmemiştir. Alan, doğal bir alan olarak hayatta kalabilecek ve dış etkenler olsa da, doğal değerleri koruyacak kadar geniştir. DP'nin uzun vadeli bütünlüğü ile ilgili aşağıdaki konular vurgulanmıştır.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sınır Bütünlüğü - Yasal ve Planlama Çerçevesi - Bölgesel Planlama ve Entegrasyon - Yerel Topluluklar - Yönetim - Turizm ve Altyapı Gelişmeleri 			

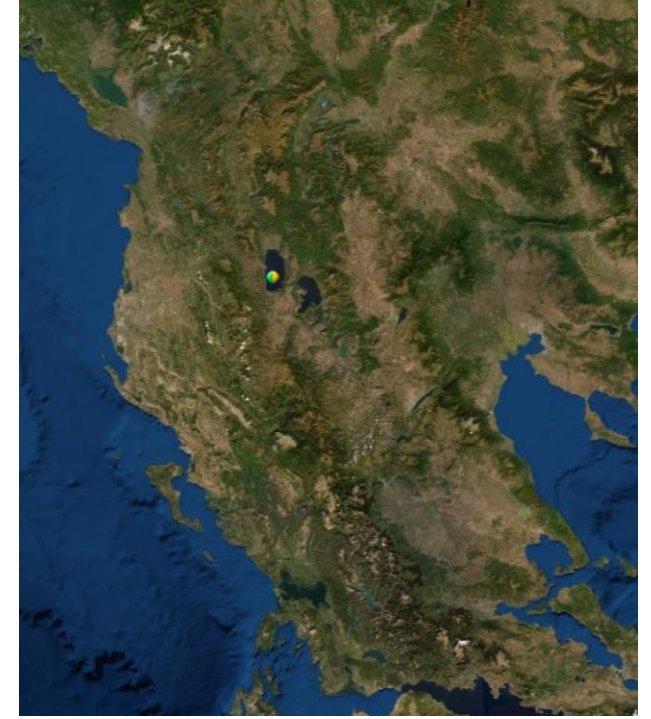

Vicenza Kenti ve Veneto Bölgesi'ndeki Palladio Villaları / City of Vicenza and the Palladian Villas of the Veneto

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(i) (ii)	İTALYA: Padova, Rovigo, Treviso, Venedik, Verona and Vicenza, Veneto Bölgesi	Mimarlar / Ulusal Seri	1994, 1996
<p>Veneto'nun Vicenza şehri ve Palladian villaları, Vicenza şehri ve Veneto bölgesine dağılmış yirmi dört Palladyen villadan oluşan bir seri varlıktır. 1994 yılında Dünya Mirası Listesi'ne alınan alan, başlangıçta Palladio'nun 23 villası ve 3 ek villa ile Vicenza kentini kapsamaktaydı. Daha sonra, 1996 yılında, ek olarak bir kaç şehirde yer alan 21 villası daha eklenerek listeye alınmıştır.</p> <p>M.Ö. 2. yüzyılda Kuzey İtalya'da kurulan Vicenza, Venedik'in idaresinde 15. yüzyılın başlarından 18'inci yüzyılın sonuna kadar zenginleşmiştir. Klasik Roma mimarisinin detaylı bir çalışmasına dayanan Andrea Palladio'nun (1508-80) yapıları kente eşsiz bir görünüm kazandırmaktadır. Aynı zamanda Palladio'nun yapıları ve Veneto bölgesine dağılmış villaları mimarlığın gelişiminde belirleyici bir etkiye sahiptir. Eserleri, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine ve ayrıca Kuzey Amerika'ya yayılan Palladyen olarak bilinen farklı bir mimari üsluba ilham vermiştir.</p>	<p>Kriter (i): Andrea Palladio'nun birçok mimari eseri, Vicenza tarihi dokusuyla bütünleşen ve kentin genel karakterini oluşturan ünik bir sanatsal başarıyı temsil etmektedir. Veneto Bölgesi'ne dağılmış Palladio villaları, Rönesans ustasının mimarlık dehasının bir sonucudur. Villa modelinin sayısız varyasyonu, Palladio'nun klasik mimari desenlerini sürekli yeniden işlemesi yoluyla yaptığı tipolojik deneylerinin kanıtıdır.</p> <p>Kriter (ii): Palladio'nun Vicenza kentinde ve Veneto'da, klasik mimariden esinlenen ve eşsiz biçimsel yalınlıkla nitelendirdiği eserleri, çoğu Avrupa ülkesinde ve dünyada Palladyen etkiye yol açarak mimari ve kentsel tasarım üzerinde olağanüstü bir etki yaratmıştır. Mimarın adını taşıyan bu hareket, üç yüzyıl boyunca devam etmiştir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <p>Mimar Sinan'ın Eserleri</p> <p>Frank Lloyd Wright</p> <p>Le Corbusier</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Özgünlük, bir kentsel alana uygulandığında, kentsel yapının, şehir peyzajını oluşturan tekil yapıların biçiminin, geleneksel yapı malzemeleri ve tekniklerinin kullanımının ve yapıların işlevlerinin göz önünde bulundurulmasını içermektedir. Bu anlamda, Vicenza bir bütün olarak, özellikle Palladio'nun şehri ile ilgili olarak, özgün karakterini korumuştur. Palladio'nun yapıları Quattro Libri dell'Architettura'da (1570) belgelenmiştir ve 16. yüzyılda inşa edildiğinden bu yana nispeten az değişmiştir.</p> <p>Vicenza'daki sarayların birçoğunun işlevi değiştirilerek konuttan ticarete evrilmiştir. Kentin dokusunda sadece küçük bir değişiklik meydana gelmiş olup hala ilk gravürlerden bilinen tarihi kent peyzajını korumaktadır. Villaların özgünlüğü de korunmuştur. Detaylı arşiv, teknik ve bilimsel çalışmalar villaların özgün formlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.</p>	<p>Kültürel varlıkların her biri Üstün Evrensel Değerini gösteren birkaç unsurdan oluşmaktadır: Çevre, Vicenza şehri ile birlikte kentsel alanda inşa edilmiş yirmi üç adet Palladyen yapısını ve kent dışındaki villaların yirmi dördünü içermektedir. Şehir ve kırsal bölgeler arasındaki özgün ilişkileri etkileyen 21. yüzyıl endüstriyel gelişimi, kenti çevreleyen alanlarda güçlü bir dönüşüme neden olmuştur. Villalar, bütünlüğünü korumuş ve iyi korunmuşlardır. Bölgesel bağlamda, birkaç değişiklik geçirmişlerdir ve bu nedenle alanın dışında kalmışlardır. Varlığın çeşitli bölümleri, kalkınma baskılarına ve tarım ve ormancılık faaliyetlerinin etkisine maruz kalmışlardır.</p>			
		<p>Kaynak: whc.unesco.org/en/documents/112678</p>		

Struve Jeodezik Arkı / Struve Geodetic Arc

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(ii) (iv) (vi)	BELARUS / ESTONYA / FİNLANDİYA / LETONYA / LİTVANYA / MOLDOVA / RUSYA / UKRAYNA / İSVEÇ / NORVEÇ	Sınır Aşırı	2005
<p>Struve Ark, 10 ülkeden geçen ve 2.820 km'den uzun olan, Norveç'te Hammerfest'ten Karadeniz'e uzanan bir araştırma üçgenleri zinciridir. Bunlar, bir meridyenin uzun bir segmentinin ilk doğru ölçümünü temsil eden astronom Friedrich Georg Wilhelm Struve tarafından 1816 ve 1855 arasında gerçekleştirilen araştırmanın noktalarıdır. Bu, gezegenin tam boyutunu ve şeklini oluşturmaya yardımcı olan yer biliminin ve topografik haritalamanın geliştirilmesinde önemli bir adım olmuştur. Farklı ülkelerden bilim adamları arasındaki bilimsel işbirliğinin üstün bir örneğidir. Orijinal meridyen 265 ana istasyon noktasına sahip 258 ana üçgenden oluşmaktadır. Listeye alınan alan, farklı işaretlere sahip özgün istasyon noktalarının 34'ünü, kaya, demir haç veya dikilitaşlarla belirlenmiş noktaları içermektedir.</p>	<p>Kriter (ii): Dünyanın tam büyüklüğünün ve şeklinin oluşturulmasına yardımcı olan uzun bir meridyen yayının ilk doğru ölçümü, yer bilimlerinin gelişiminde önemli bir adım sergiler. Aynı zamanda, farklı ülkelerden bilim adamları arasında insani değerlerin alışverişi için yapılan bilimsel işbirliğine üstün bir örnektir. Aynı zamanda, bilimsel bir nedenden ötürü, farklı uluslararası işbirliğinin bir örneğidir.</p> <p>Kriter (iv): Struve Jeodezik Ark, şüphesiz, teknolojik bütünün üstün bir örneğidir - meridyenin ölçümünün üçgenleme noktalarını sunar, ölçüm teknolojisinin hareketsiz ve somut olmayan kısmıdır.</p> <p>Kriter (vi): Yayın ölçülmesi ve sonuçları doğrudan Dünya'nın şeklini ve büyüklüğünü merak eden insanlarla ilişkilidir. Sir Isaac Newton'un teorisi ile bağlantılı olduğu üzere dünya tam bir küre değildir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <p>UKRAYNA'DAKİ ASTRONOMİK GÖZLEMELERİ (Astronomical Observatories of Ukraine) (Geçici Liste, 2008)</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Sınır Aşırı varlığın seçilen bileşenleri, teknolojik ve bilimsel düzeyde özel niteliklere ve öneme sahiptir. Tüm noktalar özgün konumlarında korunur ve değişiklikler konumları belirten sonraki yapılarla sınırlıdır.</p>	<p>Sınır Aşırı varlık, tampon bölge ile toplam 11 hektarlık alan içindeki 0.6 hektarlık bir alanda yer alan 34 bileşenden oluşur. Struve Jeodezik Ark'ın tüm bileşenleri bir zincire bağlıdır ve bir dizi Ark bölgesi, bugünün jeodezik ölçümlerinde bile bütünlük sağlayan ulusal devlet jeodezik referans ağlarına aittir.</p> <p>Struve Jeodezik Ark sınır aşırı adaylığında, on Taraf Devlet, mevcut jeodezik gözlem verilerini kullanarak ve son ölçüm yöntemleri ve uydu jeodezi aracılığıyla tarihi ölçüm alanlarını bulmak ve araştırmak için işbirliği yapmıştır. Bileşen bölümlerinin tanımlanması üzerine, her Taraf Devlet, ulusal çerçevelerine uygun olarak yasal koruma sağlamıştır; bu, uygulamada, jeodezik noktaları koruyan yasalar ile kültürel mirasın korunması yasalarını kapsamaktadır.</p>	 		
		<p>Kaynak: https://whc.unesco.org/en/list/1187/documents/</p>		

Ohrid Bölgesi Doğal ve Kültürel Mirası (Natural and Cultural Heritage of the Ohrid region)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(i) (iii) (iv) (vii)	ARNAVUTLUK / KUZEY MAKEDONYA	Sınır Aşırı, Karma	2019, 1980
<p>94,729 hektarlık bir alanı kapsayan karma sınır aşırı bir Dünya Mirası alanı olan Ohri Gölü bölgesi, 1979'da doğal değerleri ile listeye alınmış ve bir yıl sonra kültürel değerleri de eklenmiştir. Ohri Gölü, üçüncül dönemden kalma sayısız endemik ve tatlı su flora ve fauna türüne sahip doğal rezervdir. Tektonik kökenli derin ve eski bir göl olan Ohri Gölü, yaklaşık iki ila üç milyon yıldır sürekli olarak var olmuştur. Gölün sığ sularında bulunan üç alanda, tarih öncesi döneme ait göl üzerinde kazık temelli evler-eklenen alandaki en eski insan yerleşimi kanıtları ve arkeolojik kazılarda 4., 5. ve 6. yy. başlarından bazilikalar-erken Hristiyan mimarlığı örnekleri yer almaktadır.</p> <p>800'ün üzerinde Bizans ikonu (11.- 14. yy), 2500 m² 'nin üzerinde duvar resmi (fresk), 11. yüzyıl Ayasoyfa Kilisesi, Holy Mother of God Perivleptos ve St. John Kaneo Kiliseleri'ndeki yerel ve yabancı sanatçılarca yapılmış olan değerli freskler ve teolojik anlatımlar ve yüzyıllar boyunca diğer bazilikalara örnek oluşturan bazilikalar bulunmaktadır. Ohrid içinde özgün Antik kent Lychnidos mimari kalıntıları da yer almaktadır.</p>	<p>Kriter (i): Ohrid kenti, Avrupa'daki en eski yerleşim alanlarından biridir. Bronz çağından Ortaçağa kadar arkeolojik buluntuları da içeren en iyi korunabilmiş eksiksiz yapı topluluklarından çoğu 7. ila 19.yy arasında inşa edilmiş olan örnek niteliğindeki dini yapılarıdır. 18. ve 19. yüzyılların geleneksel yapı tipini sergileyen bir kentsel yapı mevcuttur.</p> <p>Kriter (iii): Bizans dönemi ve sanatlarına tanıklık etmektedir. Bölgenin yüzyıllar boyunca, kendi kutsal mimarisi ile dini hayatın (kilise) göl kıyısı boyunca gelişimini yansıtan dini ve kültürel merkezi olmuştur.</p> <p>Kriter (iv): En eski Slav Manastırı (St Pantelejmon) ve ilk Slav üniversitesi ile Slav dünyasına yazı, eğitim ve kültür buradan yayılmıştır.</p> <p>Kriter (vii): Ohrid Gölü, Tersiyer (günümüzden yaklaşık 2 milyon yıl önce sona ermiş olan 3. Jeolojik) döneme dayanan tatlısu fauna ve florasının çok sayıda endemik türüne barınak sağlayan eşsiz doğal bir oluşum ve Tektonik kökenli derin bir antik göldür.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <ul style="list-style-type: none">-Baykal Gölü (Rusya) (DML, 1996)-Biwa Gölü (Japonya)-Malawi Gölü (DML, 1984)-Tanganyika Gölü (Tanzanya, Kongo, Brundi, Zambia)-Titicaca Gölü (Bolivya, Peru)-Victoria Gölü (Tanzanya, Uganda, Kenya)-Bear Gölü (Amerika)-Khövsgöl (Moğolistan)		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>KontROLSÜZ müdahalelerin, kentsel dokuyu ve göl kıyısını ve çevre peyzajını etkilemesine rağmen, Lin Yarımadası, görsel bütünlük açısından oldukça iyi korunmuştur. Bunlar ayrıca büyük altyapı projelerine ve diğer gelişmelere karşı da savunmasızdır. Kültürel miras değerleri ile ilgili olarak periyodik koruma çalışmaları yapılmıştır. Arkeolojik araştırmalar yapılmış ve belgelenmiştir, ancak yine de alanın sualtı mirası tam olarak araştırılmamıştır. Yapıların özgün konut işlevi zamanla değişirse de, birçok konut yapısı, yaşam koşullarını iyileştirmek için değiştirilmiştir. Yine de özgün özellikleri ve kütleleri iyi bir şekilde korunmaktadır. Rekonstrüksiyonlar sırasında genellikle varlığın özgünlüğü için tehdit oluşturan yeni malzemeler de kullanılmıştır.</p>	<p>Önerilen genişleme, hem doğal ve kültürel, karasal ve su özelliklerini hem de gölün bölge açısından zengin biyolojik çeşitliliğinin ve olağanüstü doğal güzelliğinin uzun süreli korunması için önemli olan süreçleri yeterince temsil edecek kadar büyüktür (11.378,6 ha). Ohri ve Prespa Biyosfer Rezervi ve Pogradec Peyzajı içindeki su alanı, gölün biyolojik çeşitliliğinin en önemli unsurudur. Ayrıca, bitki türleri ve çeşitli türler için önemli üreme alanları korunmaktadır. Makedonya tarafından Ohri bölgesi için aday gösterilen doğal ve kültürel mirası ile varlığın Üstün Evrensel Değeri tamamlanacaktır. Önerilen ek, varlığın Üstün Evrensel Değerini karşılayan tüm özellikleri kapsamaktadır. Varlığın bütünlüğü, Arnavutluk topraklarında bulunan Gölün üstün biyolojik çeşitliliğinin sürdürülmesine yönelik gölün su havzasının korunması için gerekli olan diğer alanların dünya mirası alanına dâhil edilmesiyle, varlık güçlendirilmiştir.</p>	 		

Alplerin çevresinde yer alan Tarihöncesi Ahşap Kazık Evler (*Prehistoric pile dwellings around the Alps*)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(iv) (v)	Avusturya / Fransa / Almanya / İtalya / Slovenya / İsviçre	Ulus Aşırı Seri, Yapım Tekniği	2011
<p>111 küçük ayrı alandan oluşan bu seri varlık, yaklaşık MÖ 5000 ila 500 yılları arasında Alpler ve çevresinde, göllerin, nehirlerin veya sulak alanların kenarlarında inşa edilmiş olan tarih öncesi ahşap kazıklı konutların kalıntılarını kapsamaktadır. Sadece bazı alanlarda yürütülen kazılar, Avrupa'da Alpler'de, Neolitik ve Bronz Çağı boyunca tarih öncesi dönemlerdeki yaşama ve toplulukların çevreleriyle etkileşime girme biçimlerine dair bilgi sağlayan kanıtlar ortaya koymaktadır. Koruma alanların 56'sı İsviçre'de bulunmaktadır. Yerleşimler, bölgedeki erken tarım toplumlarının araştırılması için en önemli kaynaklardan birini oluşturan, son derece iyi korunmuş ve kültürel açıdan zengin arkeolojik alanlardan oluşan eşsiz bir seridir.</p>	<p>Kriter (iv): Ahşap kazıklı yerleşim alanları serisi, MÖ 5.000 ile 500 yılları arasında Avrupa'daki erken tarım toplumlarının araştırılması için en önemli arkeolojik kaynaklardan biridir. Su içinde olmaları, organik yapılarını korumuştur, böylelikle genel olarak Avrupa Neolitik ve Bronz Çağı tarihindeki önemli değişiklikleri ve özellikle Alpler çevresindeki bölgeler arasındaki etkileşimleri anlamamıza üstün bir şekilde katkıda bulunurlar.</p> <p>Kriter (v): Ahşap kazıklı yerleşim yerleri serisi, yaklaşık 5.000 yıldır Avrupa'nın Alpler bölgesindeki tarih öncesi, erken tarımsal göl kıyısı topluluklarının yerleşim ve yerel düzenlemelerine üstün ve ayrıntılı bir bakış açısı sağlamıştır. Ortaya çıkan arkeolojik veriler, bu toplumların yeni teknolojilere yanıt olarak çevreleriyle ve ayrıca iklim değişikliğinin etkisiyle etkileşimlerinin benzersiz bir örneğini göstermektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Paphos (Cyprus) - Rock drawings in Valcamonica (Italy) - Megalithic Temples of Malta - Tassili n'Ajjer (Algeria) - Matobo Hills (Rock paintings, Rock shelters, Zimbabwe) - Stonehenge, Avebury and Associated Sites (United Kingdom and Northern Ireland) - Chongoni Rock-Art Area (Malawi) - Heart of Neolithic Orkney (United Kingdom and Northern Ireland) - Rock Carvings in Tanum (Sweden) - Ban Chiang Archaeological Site (Thailand) - Bronze Age Burial Site of Sammallahdenmäki (Finland) - Choriokoitia (Cyprus) - Archaeological Site of Troy (Turkey) - State Historical and Cultural Park (Turkmenistan) - Rock Shelters of Bhimbetka (India) - Saint Catherine Area (Egypt) - Agricultural Landscape of Southern Öland (Sweden) - Neolithic Flint Mines at Spiennes (Mons, Belgium) 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Fiziksel kalıntılar iyi korunmuş durumda ve belgelenmiştir. Yerde veya su altında korunan arkeolojik katmanlar, modern ekler olmaksızın, yapı ve malzeme bakımından özgündür. Kalıntıların kayda değer şekilde hayatta kalması, alanların kullanımı ve işlevi ile ilgili tanımlamaları kolaylaştırmaktadır. Araştırma, işbirliği ve koordinasyonun çok uzun geçmişi, alanların anlaşılmasını ve belgelenmesini sağlamıştır. Bununla birlikte, alanların değerlerini sergileme yetenekleri, çoğunlukla tamamen su altında gizlenmiş olmaları nedeniyle zordur, bu da, göl ve nehir kıyılarıyla ilgili bağlamının, ortamlarının doğasını canlandırmak için önemli olduğu anlamına gelir. Bu bağlam, yoğun kentleşmiş ortamlarda ayakta kalan alanlarda bir dereceye kadar tehlikeye atılmıştır. Sitler yerinde sergilenemeyeceği için müzelerde sergilenmektedirler. Tüm varlığın değerinin ve ayrı sitlerin bu bütüne nasıl katkıda bulunduğunun anlaşılmasını sağlamak için müzeler arasında koordinasyona ve üzerinde mutabık kalınan arkeolojik veriler standardına izin veren, kapsamlı bir sunum çerçevesi geliştirilmelidir.</p>	<p>Tarih öncesi ahşap kazık evler serisi, bu alanların tanımlanmış coğrafi sınırlarını ve aynı zamanda kazıklı evlerin var olduğu dönem içindeki tüm kültürel grupları temsil etmektedir. Bu nedenle, arkeolojik olguların kültürel bağlamını içerir. Seçilen alanlar, yapıların çeşitliliğini, yapı gruplarını ve dönemlerini yansıtmalarının yanı sıra, büyük ölçüde bozulmadan günümüze kadar gelebilmişlerdir. Bir bütün olarak seri, Üstün Evrensel Değer'in özelliklerini yansıtmaktadır. Bazı alanların görsel bütünlüğü, kentsel baskıdan dolayı tehlike altındadır. Bileşen alanların birçoğu, göllerin kullanımı, tarımın yoğunlaşması, kalkınma vb. gibi birçok tehdide karşı savunmasız olduğu da söylenebilir. Alanların izlenmesi, bütünlüklerinin sürmesini sağlamak için çok önemli olacaktır.</p>			

Civa Mirası, Almaden ve Idrija (civa madeni) (Heritage of Mercury. Almadén and Idrija)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
-------	-----------	--------------	----------	-----

FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(ii) (iv)	Slovenya / İspanya	Ulus Aşırı Seri, Yapım Tekniği	2012
-----------------------------	------------------	--------------------	--------------------------------	------

Seri Varlık, civanın antik çağlardan beri çıkarıldığı Almadén (İspanya) ve civanın ilk kez M.S.1490'da bulunduğu Idrija (Slovenya) maden sahalarını içermektedir. İspanya'nın adaylığı, Retamar Kalesi, dini yapılar ve geleneksel konutlar dâhil olmak üzere madencilik geçmişiyle ilgili yapıları da içermektedir. Idrija'daki alan özellikle civa depoları ve altyapısının yanı sıra madencilerin yaşam alanlarına ve bir madenci tiyatrosuna sahiptir. Bu alanlar, yüzyıllar boyunca Avrupa ve Amerika arasında önemli alışverişlere ve kıtalararası civa ticaretine tanıklık etmektedir. Seri adaylığı oluşturan 2 bileşen, yakın zamana kadar faaliyet gösteren dünyanın en büyük iki civa madenini temsil etmektedir.

Kriter (ii): Civa çıkarımı, çok sınırlı sayıda madenlerden en büyük ikisi olan Almadén ve Idrija'da gerçekleşmiştir. Avrupa'da Rönesans döneminden itibaren etkinlik uluslararası bir boyut kazanmıştır. Dünya çapındaki stratejik önemi, özellikle Amerika'daki altın ve gümüş madenlerinin rolü nedeniyle istikrarlı bir şekilde artmıştır. Değişimler aynı anda ekonomik ve teknik uzmanlıkla ilgilidir.

Kriter (iv): Almadén ve Idrija maden sahaları, özellikle yoğun civa çıkarımının geride bırakıldığı modern ve çağdaş dönemlere önemli bir miras sunmaktadır. Bu ikili tanıklık benzersizdir ve madencilik ve metal üretim endüstrilerindeki belirli bir sosyoteknik sistemin çeşitli endüstriyel, bölgesel, kentsel ve sosyal unsurlarını göstermektedir.

KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ

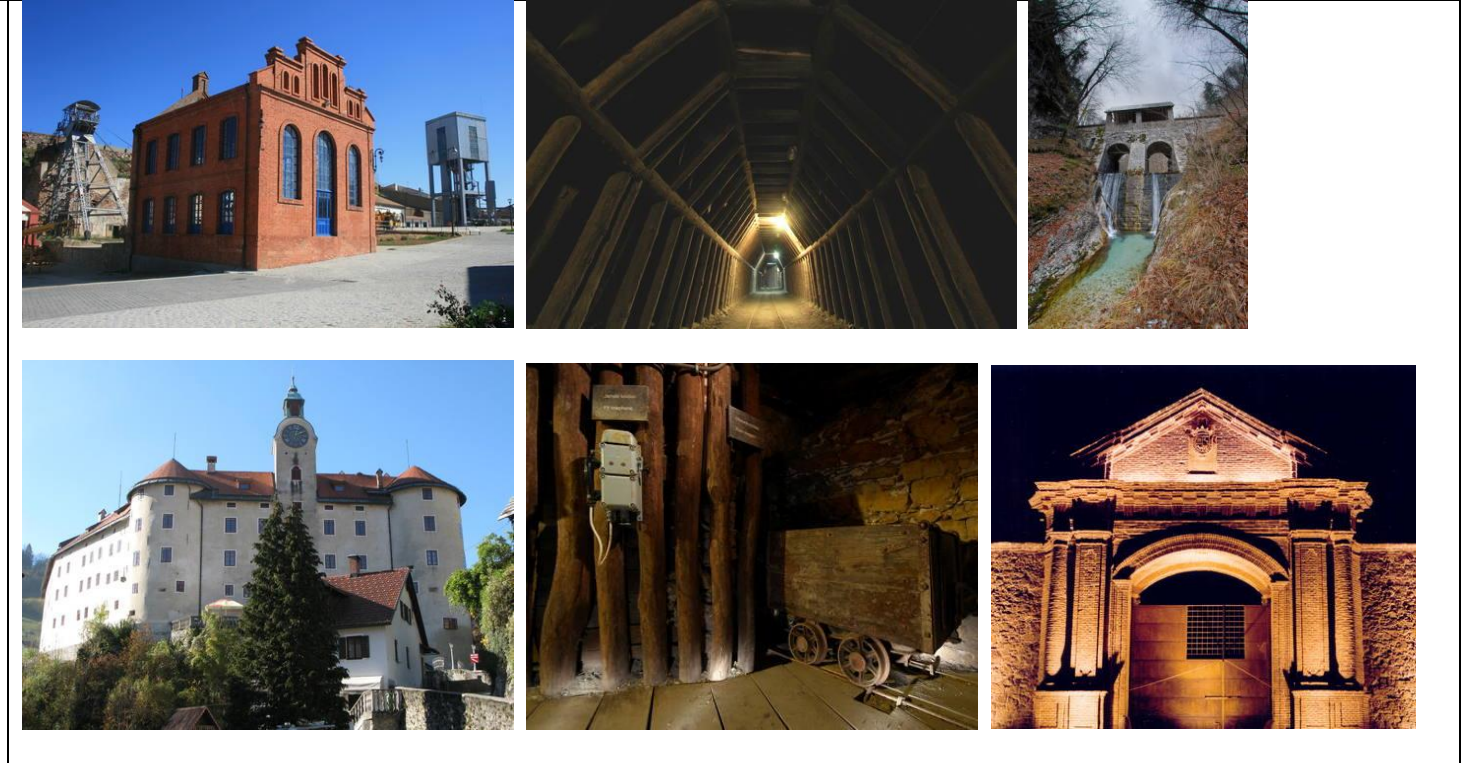
- Jesuit Missions of Guarani
- Fertö/Neusiedlersee Cultural Landscape
- Struve Geodetic Arc
- Belfries of Belgium and France
- Stone Circles of Senegambia
- Frontiers of the Roman Empire
- Rhaetian Railway in the Albula - Bernina Landscapes

ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR
----------	----------	-------------

Her iki sahada da, hem yeraltında hem de yüzeyde madencilik altyapısı elemanlarının varlığı, madencilik çıkarımıyla bağlantılı teknik eserlerin varlığı, taşınması için hidrolik gereksinimler (hidrolik enerji, odun) ve dönüştürülmesi için fırınlar ve depolama alanı özgünlüğünü korumuştur. Aynı zamanda kentsel ve anıtsal unsurlar, madencilerin çalışma koşullarının tanıkları olmaları bakımından da özgündür.

Almadén ve Idrija maden sahaları, civa çıkarımı ile ilgili tüm teknik, kültürel ve sosyal yönleri tatmin edici bir şekilde gösteren, tamamlayıcı bileşenlerle uyumlu bir bütün oluşturur. Seriyi oluşturan bileşenler, senaryoyu destekleyen bir yorumlama için yeterli sayıdadırlar ve üretilen hacimler, tarihsel süreçler ve sağlanan kanıtların eksiksizliği açısından bu faaliyetin korunması için en önemli sahalardır. Seri varlığın bütünlüğü desteklenmektedir.

Albula / Bernina'da Rhaetian Demiryolu (*Rhaetian Railway in the Albula / Bernina Landscapes*)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(ii) (iv)	İtalya / İsviçre	Sınır Aşırı, Yapım Tekniği	2008
<p>Albula / Bernina Arazileri'ndeki Rhaetian Demiryolu, iki geçit boyunca İsviçre Alplerini geçen iki tarihi demiryolu hattını tanımlar. Arazinin kuzey batı bölümünde 1904 yılında açılan Albula hattı 67 km uzunluğundadır. 42 tünel ve kapsadığı geçitleri, 114 viyadük ve köprüyü de içeren etkileyici bir yapı topluluğuna sahiptir. 61 km uzunluğundaki Bernina geçit hattı, 13 tünel ve geçitle, 52 viyadük ve köprüye sahiptir. Arazi, dağlardaki hayat üzerindeki büyük ve uzun süreli sosyo-ekonomik etkisiyle, 20. yüzyılın başlarında Orta Alpler'deki yerleşimlerin soyutlanmasını ortadan kaldırmak amacıyla demiryolu kullanımına örnek niteliğindedir. Olağanüstü bir teknik, mimari ve çevresel birliği teşkil eder ve geçtikleri arazilerle ahenk içindeki mimari ve inşaat mühendisliği başarılarını bünyesinde barındırır.</p>	<p>Kriter (ii): Albula / Bernina'daki Rhaetian Demiryolu olağanüstü bir teknik, mimari ve çevresel bütünlük oluşturur. Bugün Alpler hattında birleştirilmiş olan iki hat, geçtikleri manzaralarla estetik uyumunun yanı sıra mimari ve mühendislik başarıları açısından dağ demiryolu teknolojilerinin gelişiminde önemli insani ve kültürel değerlere tanıklık eden çok kapsamlı ve çeşitlendirilmiş bir dizi yenilikçi çözüm içermektedir.</p> <p>Kriter (iv): Albula / Bernina'daki Rhaetian Demiryolu, 20. yüzyılın ilk on yılında yüksek rakımlarda dağ demiryollarının gelişiminin çok önemli bir örneğidir. Dağlardaki insan faaliyetlerinin uzun vadeli gelişiminde etkili olan üstün nitelikte bir örneği temsil etmektedir. İnsan ve doğa arasındaki ilişkinin geliştiği bu dönemde önemli olan demiryolu ile birlikte çeşitli peyzajlar sunmaktadır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yunnan Demiryolu Vietnam / Çin - Darjeeling Demiryolu (Hindistan) - Nilgiri Demiryolu (Hindistan) - Eritrea Demiryolu Eritrea - Guayaquil&Quito Demiryolu Ekvator - Denver&Rio Grande Demiryolu USA - Jaune Treni Fransa - Semmering Demiryolu Avusturya - Gotthard Demiryolu İsviçre 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Bir bölümü İtalya sınırlarını da kapsayan demiryolunun en popüler treni üstündeki kırmızı renkleriyle karla kaplı vadilerde salınan ve "dünyanın en yavaş ilerleyen hızlı treni" ünvanına sahip Glacier Express'tir. Tren, Alp'lerin iki önemli merkezi olan St. Moritz ve Zermatt'ı birbirine bağlamaktadır.</p> <p>Albula / Bernina demiryolunun Üstün Evrensel Değeri'nin doğasında bulunan tüm özellikler, güzergah boyunca tanımlanmış çevre içinde bulunmaktadır. Hem hat yerleşimi hem de mühendislik yapıları neredeyse tamamen özgün durumlarını korumuştur ve demiryolu hala tam hizmet sunmaktadır.</p> <p>Demiryolu, özgünlüğü ilk etapta işlevsel bütünlüğünün derecesi ile tanımlanan teknik bir sistemdir. Bu sistem, işlevini yerine getirebilmek için sürekli olarak yeni taleplere maruz kalmaktadır, böylece yapısının devam eden uyum süreçleri mevcuttur. Demiryolu, kültürel bir peyzaj gibi "yaşayan bir anıt" olarak görülebilir, aynı zamanda varlığını sürdürmesi için sürekli bir gelişim içinde olmalıdır.</p>	<p>Albula ve Bernina hatlarının demiryolu altyapıları, doğal ve kültürel anlamda gerçek bir bütünlük oluşturur. Teknik çalışmaları ve bakımları, yüksek niteliğinin uzun vadeli korunmasını sağlar. Bunları birleştiren ve teknik yönetimlerini gerçekleştiren Rhaetian demiryolu şirketi, halen kullanımda olan teknolojik özelliklerin özgünlüğü konseptiyle uyumlu teknik değişiklikler ve yenilikler getirmiştir.</p> <p>Mevcut yasal koruma yeterlidir. Seri varlığın yönetim sistemi yeterlidir, ancak varlığın miras yönlerinin tanıtımını güçlendirilmelidir.</p>			

Senegambia'daki Taş Çemberler (Stone Circles of Senegambia)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(i) (iii)	Senegal / Gambia	Sınır Aşırı, Yapım Tekniği	2006
<p>Dünya Miras Alanı, Gambiya Nehri'nin yaklaşık 350 km'si boyunca 100 km genişliğinde bir bölgede 1.000'den fazla anıtın üstün birlikteliğini temsil eden dört büyük taş daire grubundan oluşmaktadır. Dört grup, Sine Ngayène, Wanar, Wassu ve Kerbatch, 93 taş çemberi ve çok sayıda tümülüs, mezar höyüğünü kapsamaktadır. Bunlardan bazıları MÖ 3. yüzyıl ile MS 16. yüzyıl arasına tarihlenen materyalleri ortaya çıkarmak için kazılmıştır. Laterit sütunların taş çemberleri ve bunlarla ilişkili mezar höyükleri, 1.500 yıldan fazla süredir yaratılmış geniş bir kutsal peyzaj sunmaktadır.</p>	<p>Kriter (i): İnce bir şekilde oyulmuş ayırık taşlar, kesin ve deneyimli bir tekniğe tanıklık etmekte ve taş daire gruplarının düzenlenmiş ve heybetli boyutuna katkıda bulunmaktadır.</p> <p>Kriter (iii): Yazıt için önerilen taş çemberleri, bu kadar çok sayıda dairenin varlığı, 1000 yıldan fazla bir süredir geniş bir coğrafi alanda devam eden yapı ve cenaze törenlerinin benzersiz bir tezahürü olup, megalitik alanın bütünlüğünü temsil etmektedir. Ayrıca üretken bir toplum varlığının kanıtıdır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mbomotchu'daki Taş Çemberler, Cameroon - Drombeg'deki Taş Çemberler, UK - Stonehenge, UK - Carnac, Fransa 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Taş çemberler bir çiftlik arazisinde yer almaktadır ve çok az müdahale görmüşlerdir. Çok az sayıda taş çıkarılmıştır. Bazı mezar yerleri kazılmış ve daha sonra geri doldurulmuştur. Bu sorunlar minimum düzeydedir. Dört alan genel olarak özgünlüğünü korumuştur.</p>	<p>Sınır Aşırı Seri kültürel varlığın dört bileşeninin bütünlüğü ancak çok daha geniş birleşik bir kültürel yapı grubunun parçası olarak değerlendirilebilir. Yapı grupları, bileşen çemberlerin, ayrı megalitlerin ve tümülüslerin mekânsal ilişkileri açısından bütünlüklerini korurlar. Yerel toplulukların taşlarla ilişkilendirdiği manevi inançlar, bütünlüklerinin korunmasına yardımcı olur.</p>			

Côa Vadisi'ndeki Tarih Öncesi Kaya Sanatı Alanları (*Prehistoric Rock Art Sites in the Côa Valley and Siega Verde*)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(i) (iii)	Portekiz / İspanya	Sınır Aşırı, Mimari Üslup ve Gelenekler	1998, 2010
<p>Seri Varlık, akarsu erozyonu ile oyulmuş kayalık uçurumlardan oluşan ve binlerce hayvan figürünün (5.000) bulunduğu izole bir kırsal alanın içinde yer alan Côa Vadisi'ndeki (Portekiz) ve Siega Verde'deki (İspanya) iki Tarih Öncesi Kaya Resmi Alanını kapsamaktadır. Foz Côa ve Siega Verde'nin kaya resmi alanları, İber Yarımadası'ndaki açık hava Paleolitik sanatın en dikkat çekici temsilleridir.</p> <p>Côa Vadisi ve Siega Verde, mağaralarda ve açık alanlarda aynı üslubu benimseyen Paleolitik kaya sanatının ikonografik temalarının ve düzenlemelerinin en iyi örneklerini sunarak bu sanatsal olgunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunurlar. Birlikte, Üst Paleolitik dönemin somut kanıtları bakımından zengin, tarih öncesi dönemin eşsiz örneklerini oluştururlar.</p>	<p>Kriter (i): Foz Côa ve Siega Verde'deki Üst Paleolitik dönemden son Magdalen / Epipaleolitik'e (MÖ 22.000 - 8.000) kadar uzanan kaya gravürleri, insanın sembolik yaratımının ilk tezahürlerinin ve karşılıklı olarak birbirine ışık tutan kültürel gelişimin ve Paleolitik sanatın anlaşılması için eşsiz bir kaynak oluşturmaktadır.</p> <p>Kriter (iii): Foz Côa ve Siega Verde'nin kaya resmi örnekleri, birlikte düşünüldüğünde, ilk atalarımızın sosyal, ekonomik ve manevi yaşamına son derece aydınlatıcı bir ışık tutmaktadır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cantabria'daki El Castillo ve La Pasiega in ve Asturias'daki Tito Bustillo - Altamira Mağarası ve Kuzey İspanya Paleolitik Mağara Resimleri (1985 ve 2008, kriter (i), (iii) ve (iv)) - Font de Gaume and Combarelles (DML, Fransa (1979, kriter (i) ve (iii)). 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
Sınır Aşırı Seri Varlığın özgünlüğü, sanatsal temaların incelenmesini ve mağaralardaki kaya gravürlerinin organizasyonunu da içeren biçimsel ve karşılaştırmalı değerlendirmelerle kanıtlanmıştır. Tek şüphe, belirli hayvan figürlerinin yorumlanmasıyla ilgilidir (örneğin yünlü gergedan, bizon, megacero geyiği, ren geyiği ve kedigiller).	Sınır Aşırı Seri Varlığın bütünlüğü, öncelikle oyulmuş kaya yüzeylerinin mekânsal sınırları içindeki gelişimdeki homojenlik ve süreklilik ile ve ayrıca mağaralar içindeki tarih öncesi resimlerin tipik desenlerinin benimsenmesiyle ifade edilir ve böylece bu dış mekânın bütünlüğünü destekler.	 		

Kuron Kıyı Oku (<i>Curonian Spit</i>)				
TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLET	KATEGORİ	YIL
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	(v)	Rusya / Litvanya	Sınır Aşırı, Kültürel Peyzaj	2000
<p>Uzunluğu 98 km olan kumul yarımada'daki insan yerleşimi, tarihöncesi zamanlara gitmektedir.</p> <p>Bu süreç içerisinde rüzgarın ve dalgaların doğal etkenlerine maruz kalmıştır. Bugüne kadar varlığını sürdürmesi, Kıyı okunun neden olduğu erozyonla insanların aralıksız mücadelesinin sonucudur. Hem doğal hem de kültürel özelliklere sahiptir. Kıyı Oku'nun kültürel mirasının en önemli bileşeni, eski balıkçı yerleşimleridir. Bu yerleşimlerden en eskisi kumların altında gömülü durumdadır. Lagün kıyısı boyunca varlığını sürdürenler de mevcuttur. 19. Yüzyıl yerel konut dokusu, deniz fenerleri, kiliseler, okullar mevcut tarihi dokuyu oluşturmaktadır.</p>	<p>Kriter (v): Kuron Kıyı Oku, doğal etkenlerden (rüzgar ve gelgit) sürekli tehdit altında olan bir kum tepeleri peyzajının olağanüstü bir örneğidir. Hayatta kalmasını tehdit eden olumsuz insan müdahalelerinden sonra, Kıyı Oku, 19. yüzyılda başlayan ve günümüze kadar devam eden büyük koruma çalışmaları ile geri kazanılmıştır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <p>-</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Kültürel önemi olan yapılar, 19. Yüzyılda inşa edilen balıkçı evleridir. Özgün hali ahşaptan olup; çatıları kamışla kaplıdır. Bir çiftlik evi iki ya da üç yapıdan oluşur. Bunlar; oturmak için bir ev, bir sığır ahır ve balık kurutmak için buhur odasıdır.</p> <p>Kuron Kıyı Oku kültürel peyzajının kültürel, doğal ve insan yapımı unsurları, oluşumunun en önemli özellikleridir. Bunu şekilleri, hacimleri, malzemeleri ve işlevleri aracılığıyla gösterir. Peyzajın özgünlüğü, kimliğini şekillendiren farklı tarihsel dönemlerin somut ve somut olmayan değerleri tarafından yansıtılır.</p>	<p>Kuron Kıyı Oku, kültürel peyzaj alanı, değerli nitelikleri ile altta yatan süreçleri yansıtır, tarihi işlevleri ve doğal çevrenin özellikleriyle ilgili belirli sürdürülebilir arazi kullanımını korur ve insanlar ile doğa arasındaki eşsiz manevi bağı yansıtır. Dünya Mirası varlığının sınırları, Üstün Evrensel Değeri'nin tüm özelliklerini ifade etmek için yeterlidir. Balıkçı evleri gibi bu özelliklerden bazıları dikkatli bakıma ihtiyaç duyar. Genel olarak, bu özellikler özellikle iklim değişikliği, şiddetli hava olayları, yangın, aşırı kalkınma ve turizm gibi baskılara karşı hassastır. Kültürel peyzajın sürekli gelişimi ve sürekli evrimi nedeniyle, alana gelen ziyaretçi sayısını düzenlemek çok önemlidir. Üstün Evrensel Değeri tehdit edebilecek geri dönüşü olmayan değişikliklerden kaçınmak için yeni gelişmeler ve diğer ekonomik faaliyetler düzenlenmelidir. Kuron Kıyı Oku kültürel peyzajının en savunmasız unsurları, eski ahşap balıkçı evleri, ahşap süsleme elemanları ve küresel iklim değişikliği nedeniyle doğal kıyı oluşum süreçlerinden etkilenen insan yapımı koruyucu kıyı şerididir.</p>	 		

E

UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ'NDEKİ SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ KÜLTÜREL VARLIKLAR

Ek-E'de yer alan tablolar oluşturulurken, UNESCO Web Sayfasında bilgiler ve görsellerden yararlanılmıştır (UNESCO, 2020).

AVRUPA'DAKİ BÜYÜK KAPLICA ŞEHİRLERİ (*Great Spas of Europe*)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ
ÖZELLİKLERİ	(ii)(iii)(iv)(vi)	Avusturya / Çekya / Fransa / Almanya / İtalya / İngiltere	Kültürel-Yapı Tipleri
<p>Avrupa'nın Büyük Kaplıcaları, 7 ülkede bulunan 11 kaplıca kentinin yer aldığı uluslararası seri varlıktır: Baden bei Viyana (Avusturya); Spa (Belçika); Karlovy Vary, Františkovy Lázně ve Mariánské Lázně (Çek Cumhuriyeti) 'Bohemian Spa Üçgeni'; Vichy (Fransa); Bad Ems, Baden-Baden ve Bad Kissingen (Almanya); Montecatini Terme (İtalya); ve Bath Şehri (Birleşik Krallık).</p> <p>Adaylık, kökleri antik dönemde olan ancak 1700'den 1930'lara kadar en iyi örneklerini gösteren, karmaşık, kentsel, sosyal ve kültürel bir olgu olan Avrupa'daki SPA olgusuna olağanüstü bir tanıklık sağlamaktadır. Avrupa'nın Büyük Kaplıcaları iyileştirici, terapötik ve sosyal işlevlere ayrılmış yenilikçi bir mekânsal organizasyon modeli içinde doğal su kaynakları etrafında gelişmiştir. Bu sağlık, eğlence ve sosyal tatil beldeleri mimari prototipler ve daha önce görülmemiş bir şehir tipolojisi oluşturmaktadır. Modern turizmin öncüleri ve büyük metropollerle kültürel rekabet içinde olan tek Avrupa yerleşim tipidir.</p>	<p>Kriter (ii) Avrupa'nın Büyük Kaplıcaları, modern Avrupa şehirlerinin 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar gelişimini etkileyen yenilikçi fikir alışverişinin kanıtıdır. Bu değişim, tıp, sanat ve eğlence faaliyetleriyle yakından ilişkili bir gelişim ile birlikte öncü kentsel planlama ve mimariyi içermektedir. Fikirler, dünyanın diğer bölgelerinde kaplıca şehirlerinin gelişimini etkilemiştir. Avrupa'nın Büyük Kaplıcaları, 18. Yüzyılda merkez haline gelmiştir. Aydınlanma'ya katkıda bulunmuştur ve bilim, tıp, doğa ve sanat alanında köklü bir değişiklik getirmiştir.</p> <p>Kriter (iii) Avrupa'nın Büyük Kaplıcaları, doğal mineral kaynaklarının etrafında gelişen insan sağlığına yönelik bilinçli bakımın üstün bir örneğidir. Bu gelenek, 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına doğru gelişen üstün bir kültürel ve sosyal olgudan doğmuştur ve bugün gelişmeye devam etmektedir.</p> <p>Kriter (iv) Avrupa'nın Büyük Kaplıcaları, 1700'den 1930'lara kadar gelişen, doğal mineral kaynaklarına odaklanan ve sağlık ve eğlenceye adanmış yeni bir şehir tipolojisi olan belirli bir yerleşim türünün üstün bir örneğidir.</p> <p>Kriter (vi) Avrupa'nın Büyük Kaplıcaları, uluslararası bir sağlık ve eğlence alanında yer alan siyasi olarak tarafsız düğüm noktalarıdır. Ulus aşırı kültürün taşıyıcısı olmuşlardır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde, kültürel özelliklerle, Bath, Budapeşte, Aachen ve Salzburg kentleri ve spa fonksiyonunun bulunduğu yerler, yani Epidaurus'taki Asklepios Tapınağı ve kültürel peyzajlar ile bir karşılaştırma yapılabilir. Val d'Orcia (Bagno Vignoni) ve Yukarı Orta Ren Vadisi.</p> <p>Başlangıçta, Bath Şehri, serinin önerilen bir parçası olmasına rağmen, diğer varlıkların dâhil edilmediği belirtilmelidir. Bu Dünya Mirası alanları, farklı diğer kriterleri nedeniyle hala listeye girmemiştir ve yukarıda açıklanan seri ulus aşırı varlık olarak gösterilen UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki boşluğu doldurmamaktadır.</p> <p>Budapeşte (Macaristan) (UNESCO, 1987, 2002) Roman Baths in Óbuda District (<i>Castrum Aquincum – Thermae Maiores</i>) – formerly a military campus (castrum), <i>Rudas Turkish Baths, Király Turkish Baths, Császár (Imperial), Rácz, Lukács, Margaret's Island Spa, and Széchenyi</i> Aachen (UNESCO, 1978)</p>	<p>YIL</p> <p>2014</p>
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR	
<p>Bu nitelikler, anlam ve anlayışın netliğini iletme için bir araya getirilen özgün öğeler ortaya çıkarırlar: Konum ve ortam dâhil olmak üzere doğal fiziksel özelliklerini koruyan büyük çeşitlilikte maden kaynakları; kendine özgü tasarlanmış formu ve son derece okunaklı mekânsal yerleşimi ile kaplıca tarihi ve kent peyzajı; özenli bir konum ve kalıcı bir şekilde ve duyguyu korumak için birleştiren bir ortam, öncü biçimde ve tasarımda, bazı yapılar uyumlu kullanım değişikliği yaşamasına rağmen özgün kalmış; malzemesini, biçimini, tasarımını ve işlevini koruyan ve tasarlandığı amaç için kullanılmaya devam eden SPA terapötik peyzajı; Kaplıca altyapısı, çoğu özgün ilkelere göre özgün; özgün kullanım ve işlevinin sürdürüldüğü; bunun sonucunda form, yapılar ve teknolojinin evrimi, günümüzün standartlarını karşılayan; spa geleneğine sürekli bir katkı sağlayan, yeni tesislerle tamamlanmak üzere olan ardışık aşamalarda açıkça görülmektedir.</p>	<p>Avrupa'nın Büyük Kaplıcalarını oluşturan 11 bileşenin tümü, bir bütün olarak, önerilen Üstün Evrensel Değeri ifade etmek üzere birbiriyle ilişkili öğeleri içermektedir.</p> <p>Seri genel olarak, benzersiz bir şehir tipolojisini ve Avrupa'nın kendine özgü özelliklerini tam olarak tanımlayan SPA kentlerinin en istisnai örneklerinden oluşan bir grubu temsil etmektedir. Tüm bileşenler, tarih ve gelişimlerinin en önemli "kültür oluşturma" aşamasında, yaklaşık 1700'den 1930'lara kadar olan dönemde oluşturulmuş ve her biri özgün olarak tasarlandığı amaçla çalışmaya devam eden bir dizi belirleyici özelliği paylaşmaktadır.</p>		

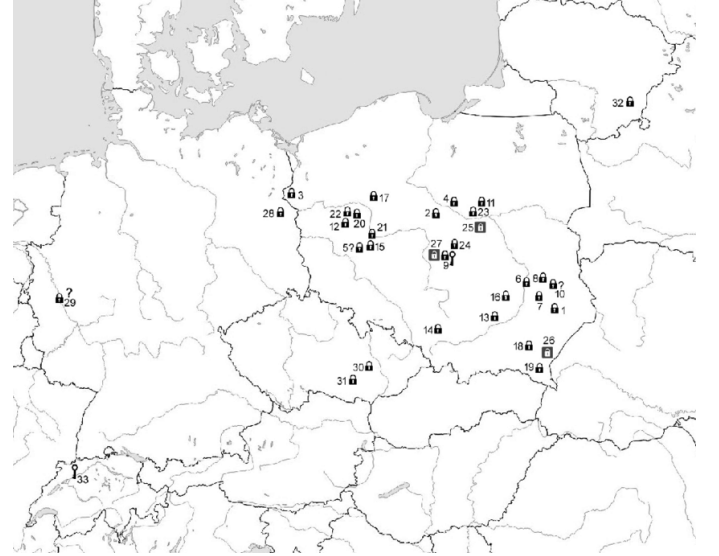
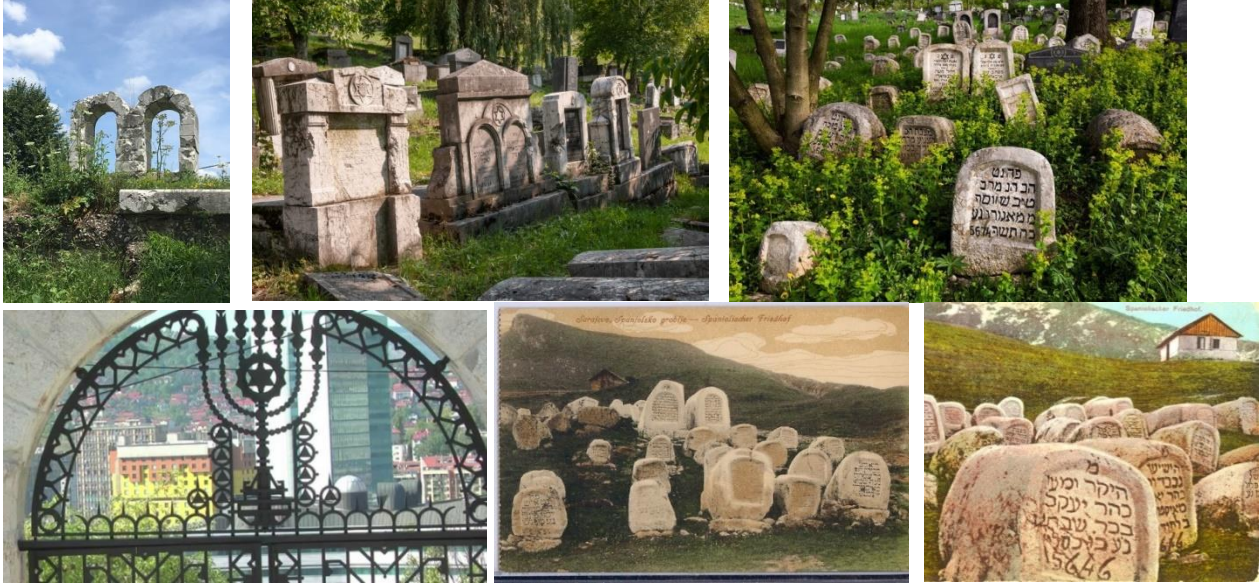
KAYNAK: The Great SPA's Executive Summary (2019), UNESCO Dokümanı, Ref.: 5930, (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5930/>).

UKRAYNA'DAKİ ASTRONOMİK GÖZLEMLER (Astronomical Observatories of Ukraine)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii)(iv)(vi)	Mykolayiv, Kyiv, Odesa, Yalta	Kültürel-Astronomi	2008
<p>Dünyanın Astronomi Anıtları, üstün evrensel değere sahip dünyadaki diğer gözlemleri, mimari yapı grupları ile bağlantılı seri ulus aşırı tarihi-kültürel anıtlar grubudur. Tematik olarak "Astronomi ve Dünya Mirası" çerçevesinde Ukrayna'dan dört gözlemevi önerilmiştir: Mykolayiv Astronomik Gözlemevi, Kiev Ulusal Üniversitesi Astronomik Gözlemevi, Odesa Ulusal Üniversitesi Astronomik Gözlemevi, Kırım Astrofizik Rasathanesi.</p> <p>Bu gözlemlerinin tarihi, 19. yüzyıldaki astronomide göze çarpan iki başarı ile bağlantılıdır. İlk önemli başarı, astronomik sabitleri geliştirmemizi sağlayan, evrenin kökeni ve evrimi ile ilgili temel kozmolojik soruları cevaplamamızı sağlayan temel gök koordinat sisteminin oluşturulmasıdır. Dünyanın dört bir yanındaki birçok gözlemevinin ortak çabaları sonucunda 200 yıl boyunca beş temel yıldız kataloğu oluşturulmuştur. Bu kataloğlara dayanarak gök koordinat sistemi oluşturulmuştur. 1935'ten beri bu sistem astronomi ve jeodezi için referans koordinat sistemi olarak kullanılmıştır.</p> <p>İkinci önemli başarı, güneş süreçlerini incelemeye ve güneşin hareketlerini ve bunun Dünya üzerindeki etkisini tahmin etmemize olanak sağlayan başarılı araştırmalardır. Güneş'in yapısı, bileşimi ve evrimi hakkında modern bilgiler uzun yıllar boyunca elde edilmiştir. Gözlemleri, astronomi tarihiyle güçlü bir bağlantısı olan ve genel olarak Avrupa ve dünya kültürüyle ilgili olan uzun vadeli karmaşık bilimsel sorunlara çözümler sunmak için oluşturulmuştur. Gözlemlerinin geliştirilmesi, belirli mimari yapı gruplarını kullanarak eşsiz astronomik gözlemler yapma imkânı sağlamıştır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Dünyada benzer örneği en bilinen gözlemevi, 1675 yılında kurulan Birleşik Krallık'taki Greenwich Gözlemevi'dir. Gözlemevi, Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır (Ref. 795).</p> <p>Seri Ulus Aşırı Varlık olan Dünya'nın Astronomi Anıtlarından Struve Meridyeni (Struve Arc) ile karşılaştırılabilir. Norveç'teki Hammerfest'ten Karadeniz'e, 10 ülkeye ve 2.820 km'den fazla mesafeye uzanan bir üçgenleme zinciridir. Bu zincir, bir meridyenin uzun bir bölümünün ilk doğru ölçümünü temsil eden, gökbilimci Friedrich Georg Wilhelm Struve tarafından 1800-1855 yılları arasında gerçekleştirilen bir araştırmanın noktalarıdır.</p>	 <p>Astronomical Observatory Map</p> <p>Data from year 200</p> <p>click dots for more info</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Ukrayna'nın seçilmiş astronomik gözlemleri, oldukça yüksek bir özgünlüğe sahiptir. Örneğin, Kiev, Nikolaev, Odesa, Simeiz'deki gözlemlerinin ana yapıların özgün formları ve nesnelerin mevcut yerleri ilk haline göre korunmuş ve kullanılmıştır. Tarihi ve astronomik kullanımları sırasında anıtların gelişimi, tasarlanması ve durumu ile ilgili birçok özgün belge mevcuttur.</p>	<p>Bu potansiyel ulusal seri adaylık, Almanya, İngiltere, Fransa, Rusya, Ukrayna, Güney Afrika, ABD, vb. gibi temel referans koordinat sistemine katkıda bulunan aynı zamanda oluşumunda yer alan, çeşitli ülkelerden gelen gözlemcilerle birlikte, uluslararası kültürel varlık olarak da değerlendirilebilir.</p>			

KAYNAK: Astronomical Observatories of Ukraine, UNESCO Dokümanı, Ref.: 5267. (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5267/>).

SARAYBOSNA'DAKİ YAHUDİ MEZARLIKLARI (Jewish Cemetery in Sarajevo)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii)(iii)(iv)(vi)	Bosna Hersek, Almanya	Kültürel- Mimari Üslup Ve Gelenekler	2018
<p>Şehrin hızlı bir gelişim göstermeye başlamasıyla birlikte Yahudiler, 16. yüzyılın başlarında Saraybosna'da yerleşmeye başlamışlardır (Zlata, s. 57). Varlıklarından bahseden en eski belgesel kaynak, Saraybosna mahkemesinin 1557 tarihli bir belgesidir. 16. yüzyılın sonlarında Büyük Vizier Sijavush Pasha, Yahudilerin Kortiž adında Sijavush Paşa'nın Daira'sı olarak bilinen büyük bir kervansaray inşa etmiştir. Bir süre sonra Eski Yahudi Sinagogu, Saraybosna Sefarad Yahudilerinin ilk kutsal yapısının yanı sıra inşa edilmiştir. Mimari tarzı, İspanya'daki dini yapıları yansıtmaktadır.</p> <p>Nisan 2011'deki Berlin'deki konferansta, Saraybosna'daki Yahudi mezarlığı, diğer olası ortak ülkelerle birlikte seri adaylığa dâhil edilebilecek önemli bir kültürel varlık olarak kabul edilmiştir. Nisan 2011'deki Berlin'de düzenlenen konferansta ICOMOS Almanya ve Almanya Yahudi Topluluğu tarafından, ulus aşırı seri adaylık olarak Yahudi mezarlıkları önerilmiştir. Avrupa ülkelerindeki diğer (Polonya, İtalya, Fransa, İsviçre, Avusturya, vb.) Yahudi mezarlıklarının ve Berlin'deki mezarlık alanının belgelenmesi için bir yöntem önerisi sunulmuştur.</p>	<p>Kriter (ii): Saraybosna'daki mezar taşları orta çağ Stećak'ına benzeyen Sefarad Yahudilerinin kültürü, yerel taş malzeme ile yapılmış ve Osmanlı egemenliği altındaki yerel nüfusla iç içe geçmesinin kanıtı olan olağanüstü değerli epigrafi ve özel peyzajı ile birlikte tanımlanmaktadır. Bahsedilen özelliklerin tümü, çok sayıda mezar taşı ve Yahudi geleneğinin ve kültürünün Bosna Hersek'te günümüzde saygı gösterilmeye devam etmesi bu tarihi bölgeyi eşsiz kılmaktadır.</p> <p>Kriter (iii): Saraybosna'daki Eski Yahudi mezarlığı çok değerli bir mezarlık alanıdır ve 16. yüzyılda İspanya ve Portekiz'den sürülen Sefarad Yahudilerinin mirasını temsil etmektedir. Mezar taşlarının sanatsal ve estetik değeri vardır.</p> <p>Kriter (iv):Yahudi Mezarlığı, Saraybosna'ya yerleştiğinde Aşkenaz Yahudilerinin bulduğu geleneğe dayanan ve farklı aşamalar ve farklı siyasal sistemler aracılığıyla kentin büyümesine paralel olarak geliştirilen geleneğe dayanan, olağanüstü değerli bir örnektir.</p> <p>Kriter (vi): Saraybosna'daki Yahudi Mezarlığı'nın Güneydoğu bölgesinde gömülü olan, özenle korunmuş bir kitap bulunmaktadır: Saraybosna Haggadah.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Stećci Ortaçağ Mezar Taşları</p>	 <p>Orta Avrupa'daki Yahudi Mezarlıkları (Kalina Skóra tarafından. Komski ve ark. 2014, yazarın düzeltmeleri ve eklemeleri ile)</p> <p>(https://www.researchgate.net/figure/Map-of-the-territorial-distribution-of-discoveries-of-padlocks-and-keys-from-jewish-fig3_312873550)</p>	
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Yahudi Cemaati'nin kayıtlarından elde edilen bilgilere dayanarak, Hevra Kadiša mezar topluluğu 1558'de kurulmuştur ve mezarlığın 1630'da kurulmuş olduğu güvenli bir şekilde çıkarılabilir. Dünyanın bu bölgesindeki Sefarad Yahudileri eşsiz mezar taşları yaratmışlardır. Özel şekilleri ve sembolik motifleri, dünyanın başka yerlerinde bulunan Yahudi mezar taşlarında bulunmamaktadır. Saraybosna'daki sıradan tasarlanmış Sefarad mezar taşları, Eski Roma, ortaçağ Avrupası ve Orta Avrupa'nın izlerini içeren Sefarad geleneğinin özelliklerini en iyi şekilde yansıtmaktadır. Yüzyıllarca süren varlığı sayesinde, gelenek ve kültürü yansıtan kentsel ve mekânsal kültürün bir parçası olarak Saraybosna'daki Yahudi Mezarlığı, geçmişin ve uzun ömürlülüğün karmaşık ruhsal sembollerini temsil eden mezar taşları statüsünü kazanmıştır.</p>	<p>Saraybosna'daki eski Yahudi Mezarlığı, Prag'dakinden sonra, Avrupa'daki en büyük ikinci Yahudi mezar merkezidir. Aynı zamanda dünyanın en önemli anıtsal alanlarından biridir. 3850'den fazla mezar taşı içermektedir.</p> <p>Saraybosna'daki Yahudi Mezarlığı, Sefarad Yahudilerinin ve daha sonra şehirdeki Aşkenazi Yahudilerinin yaşamının önemli yönleriyle ilgili bir belgedir.</p>			

KAYNAK: Jewish Cemetery in Sarajevo, UNESCO Dokümanı, Ref.: 6334. (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6334/>).

Hollókő ve Rimetea Bölgesindeki Tarihi Köyler (*The old villages of Hollókő and Rimetea and their surroundings*)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
<p>ÖZELLİKLERİ</p> <p>Hem Rimetea hem de Hollókő kasıtlı olarak korunmuş geleneksel bir yerleşim yerinin olağanüstü bir örneğidir. Esas olarak 17. ve 18. yüzyıllarda gelişen bu köyler, 20. yüzyılın tarımsal devriminden önce, geri dönüşü olmayan değişimin etkisiyle savunmasız hale gelen kırsal yaşamın canlı örnekleridir.</p> <p>Bir dizi benzerlik ve bazı tamamlayıcı özellikler nedeniyle, Rimetea'nın mimari mirasının DML'ye, Hollókő Macaristan köyünün Mimari mirasının yanında (1987'den bu yana UNESCO Dünya mirası listesinde) bir sınır aşırı seri adaylık olarak dâhil edilmesi önerilmiştir. Yeni adı: "Eski Hollókő ve Rimetea bölgesindeki tarihi köyler".</p>	<p>(v)</p> <p>Rimetea'nın mimari mirası olarak; benzer mimarileri ve peyzajdaki yerleri nedeniyle tarih, sanat ve bilim açısından evrensel değeri olan bir grup yapı önerilmiştir:</p> <p>Rimetea'nın mimari mirasının aşağıdaki kriterleri karşıladığı için Dünya Mirası Listesi'ne alınması önerilmiştir:</p> <p>Kriter (v): Özellikle geri dönüşü olmayan değişikliklerin etkisiyle savunmasız hale geldiğinde, bir kültürü temsil eden geleneksel bir insan yerleşimi ve toprak kullanma biçiminin üstün bir örneğidir;</p> <p>1. Tasarım, malzeme, işçilik ve ortamdaki özgünlük testini geçmektedir;</p> <p>2. Ulusal düzeyde yeterli bir yasal korumaya ve geleneksel koruma ve yönetim sistemine sahiptir.</p>	<p>Macaristan, Romanya</p> <p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Slovakya'da Karpat Havzası'ndaki geleneksel köylerin bulunduğu ve ICOMOS CIVVIH tarafından 1993 yılında listeye önerilen Vlkolinc.</p> <p>Aynı sosyal ve tarihi geçmişe sahip Transilvanya'dan aynı büyüklükte diğer yerleşmeler;</p> <p>Prejmer, Saschiz, Viscri, Darjiu, Biertan ve ValeaViilor, - Romanya'daki yerleşim yerleri, gelişimlerini göz önünde bulundurarak Rimetea'ya en yakın olan UNESCO Dünya Mirası Alanları,</p> <p>Hollókő ve Vlkolinc, benzer büyüklükteki yerleşim yerleri, Macaristan ve Slovakya'dan UNESCO Dünya Mirası alanlarını belirleyen ortak sosyal ve tarihi geçmişe sahip köyler.</p>	<p>Kültürel - Dönem Yapıları</p>	<p>1987, 2012</p>
<p>ÖZGÜNLÜK</p> <p>Rimetea'nın mimari mirası, geleneksel miras olarak tanımlanabilir. Bu nedenle zaman içindeki bazı değişiklikler ve geleneksel mimarinin önemli yönleri görülmektedir. Bununla birlikte, mirasın belirli bölümleri olan burjuva tipi yapılar (tip B ve C) formların, malzemelerin, tekniklerin ve fonksiyonların özgünlük değeri tanımladığı yerel kültürün çok özel bir ifade biçimini temsil etmektedir.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Biçim ve tasarımın özgünlüğü; - Malzemenin özgünlüğü; - Kullanım ve işlevlerin özgünlüğü; - Gelenek ve yapım tekniklerinin özgünlüğü; - Yerleşmenin bütünlüğü ve özgünlüğü. 	<p>BÜTÜNLÜK</p> <p>İşlevsel değişiklikler ve yeniden kullanım gerektiğinde, tarihi binanın bütünlüğüne, karakterine ve biçimine, kabul edilebilir yaşam standartlarıyla uyumlu olacak şekilde değişiklikler yapılmıştır. Banyolar, özgün düzenlemeyle uyumlu olacak şekilde ve geleneksel kullanıma uygun, malzeme ve yapılarda en az değişikliği sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.</p> <p>Biçim ve tasarımın özgünlüğü, malzemenin özgünlüğü, kullanım ve işlevlerin özgünlüğü, gelenek ve tekniklerin özgünlüğü, yerleşmenin bütünlüğü:</p> <p>Tüm yerleşmenin % 60'ı, önemli derecede özgünlük değeri olan geleneksel yapılardan oluşmaktadır.</p>	<p>FOTOĞRAFLAR</p>		

KAYNAK: The old villages of Hollókő and Rimetea and their surroundings, UNESCO Dokümanı, Ref.: 5683 (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5683/>)

VIKING ANITLARI ve ALANLARI (VIKING MONUMENTS AND SITES / Vestfold Ship Burials and Hyllestad Quernstone Quarries)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(iii)	Norveç, İzlanda, Danimarka, Almanya, Letonya	Kültürel	2011
<p>Viking seri adaylığı, Kuzey Atlantik'ten Baltık Denizi'ne uzanan kara, deniz ve kentsel alanlardan oluşmaktadır. MS 8. yüzyıldan 12. yüzyıllara kadar binlerce Viking bölgesi arasında, altı ulustan bu dokuz varlık, erken deniz kültürünün geniş çeşitliliğini temsil eden üstün örneklerdir. Viking Çağında, İskandinav halkları - Vikingler - Kuzey Avrupa ve ötesinde büyük etkisi olan bir deniz kültürü geliştirmiştir. İskandinav'da Viking Dönemi topluluktan devlet toplumlarına dönüşüme ve dinlerin değişmesine tanık olmuştur. Bu dönüşümden gelişen ve bugünkü İskandinav Devletleri'nin öncülü olan üç Hıristiyan krallığı, Viking Çağı'nın sonunda Avrupa'nın ayrılmaz bir parçasıydı. Böylece, modern zamanlarda, Viking kültürü, İskandinav bölgesinde kültürel tutarlılığın, sembolik değerlerin ve kültürel kimliğin yaratılmasına büyük katkı sağlamıştır ve dünya çapında kamuoyunda çekiciliği sürdürmeye devam etmektedir. Bu kültür ve mirası, eşsiz bir doğal çevre ile yakın etkileşim içinde gelişmiştir. Kendine özgü kentsel peyzaj ve anıtlardan oluşmaktadır. Kültür aynı zamanda dünyanın en büyük edebiyatlarından birini üretmiştir: Sagas. Eddic şiir ve runik yazıtlar.</p>	<p>Yer seçimi, geminin temel özellik haline geldiği eşsiz bir kültürel geleneğe istisnai bir tanıklık etmektedir. Göllerin, nehirlerin ve denizin doğal çevre olması nedeniyle suyunun kullanımı ve seyir becerilerinin geliştirilmesi gibi bir geleneğe sahiptiler. Viking Çağı'nda gemi teknolojisi yeni bir seviyeye taşındı. Vikingler, İzlanda'ya ilk yerleşenler ve MS 1000 yıllarında Grönland ve Kuzey Amerika'ya ulaşan ilk Avrupalıydı. Vikingler, Kuzey Atlantik'ten Kuzey Amerika'ya ve doğuya doğru kıtaları ve kültürel bölgeleri birbirine bağlayan Rus Ovası ve Bizans'a rota açmakta başarılı olan ilk insanlardı. İskandinav, Viking döneminde iç ve kültürler arası iletişimde ekonomik, dini ve sosyal bir dönüşüme tanık olmuştur. Bileşenler, Viking kültürünün temel niteliklerini temsil ederken, gemi genel olarak ortak özelliğidir. Modern zamanlarında Viking kültürü, İskandinav bölgesinde kültürel tutarlılığın, sembolik değerlerin ve kültürel kimliğin yaratılmasına büyük katkı sağlamıştır ve dünya çapında kamuoyunda çekiciliğini sürdürmeye devam etmektedir.</p> <p>Bileşenler; genişleme, kültürel iletişim ve geçmiş ve şimdiki zamanın güçlü bir anlatı geleneği gibi temel özellikleri açıkça göstermektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Roma İmparatorluğu Sınırları (Frontiers of the Roman Empire)</p> <p>Côa Vadisi ve Siega Verde: Tarih Öncesi Kaya Resimleri (Prehistoric Rock Art Sites in the Côa Valley and Siega Verde)</p> <p>Alpler'deki Tarih Öncesi Ağaç Konut Yerleşmeleri (Prehistoric Pile Dwellings around the Alps)</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Hyllestad Quernstone Taş Ocakları, son derece özgün bir yapıya sahip, son derece iyi korunmuş arkeolojik alanlardır. Sadece sınırlı sayıda küçük çaplı arkeolojik araştırma yapılmıştır ve rekonstrüksiyon yapılmamıştır.</p> <p>Vestfold Gemi kalıntıları, iyi korunmuş arkeolojik alanlar ve Viking çağı yapılarıdır. Oseberg ve Gokstad'taki höyükler kısmen kazılmış ve sonra restore edilmiş, ancak Borre Höyüklerinin bazılarında Viking Çağından beri dokunulmamıştır. Her üç alan da yeni bilimsel bilgi sağlama konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Tarihsel olarak yer seçiminde ve yapıların düzeninde elde edilen önemli topografik koşullar ve özellikler bugün bile tanınmaktadır. Son onarımların ve restorasyonların yapıldığı yerlerde, uygulamalar açıkça ayırt edilebilir olup; eksiksiz ve ayrıntılı arkeolojik belgelemeye dayanmaktadır. Taraf Devletler, son yıllarda bu tarihi arkeolojik sit alanını korumak ve kalıcı etkiyle bakım yapmak için yoğun ve başarılı bir şekilde çaba sarf etmişlerdir.</p>	<p>Bu adaylıktaki bütün arkeolojik alanlar, Kuzey Avrupa'daki Viking Çağı'nın özelliği olan aynı kültürel-tarihi gruba aittir. Bunlar, 8. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar tüm tarihi dönemi kapsamaktadır. Kalıntıların arkeolojik yapısından dolayı, zamanla Viking Çağı'na ait çok sayıda alan tahrip edilmiş, ancak diğerleri hala tespit edilmeyi beklemektedir. Bu seri, bu değerleri gelecek için koruyacak kadar, tarihi ve bilimsel değeri büyük olan, iyi korunmuş Viking Çağı alanlarının bir seçkisini oluşturmaktadır. Birlikte, bileşen parçaları birbirlerini üstün derecede iyi bir şekilde tamamlamaktadır, Viking Çağı'nda topluluk şeflerinden, Ortaçağ krallıklarına geçişin farklı yönlerini yansıtmaktadır. Aday gösterilen parçalar, varlığın sınırlarını, bileşenin bütün arkeolojik bölgelerinin kapsamı ile tanımlamaktadır. Tüm önemli tarihi yapı evrelerini ve yapılarını temsil eden, arkeolojik malzeme, yapı ve düzen ve bu alanların durumu ve yerleşimi, her bir parçanın ve varlığın bir bütün olarak önemini vurgulamak için yeterince güçlüdür.</p>			

KAYNAK: VIKING MONUMENTS AND SITES / Vestfold Ship Burials and Hyllestad Quernstone Quarries (2011), UNESCO Dokümanı, Ref.: 5577. (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5577/>).

Alpler'den Adriyatik'e Barış Yolu: 1. Dünya Savaşı Mirası (*The Walk of Peace from the Alps to the Adriatic – Heritage of the First World War*)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii)(vi)	Slovenya	Kültürel	2016
Barış Yolu, bir zamanların Isonzo Cephesi boyunca bölgeleri, insanları ve zengin kültürel ve doğal mirası birbirine bağlamaktadır. Log pod Mangartom'da başlayıp, Slovenya bölgesindeki Gorjansko'ya uzanmaktadır (Bkz. Harita). Çeşitli kurum ve toplulukların çabalarıyla iyi şekilde restore edilmiş olan ve korunan cephenin arkasında çok sayıda kalıntı kalmıştır. Askeri mezarlıklar, mağaralar, hendekler, şapeller, anıtlar, tarihi yerler ve diğer anıtlar, Avrupa tarihinin önemli somut ve somut olmayan mirasının bir parçasıdır. Tanık oldukları tarih, hikâyeleri, Julian Alpleri'nden Adriyatik'e kadar bugünkü Barış Yolunun omurgasını oluşturmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında acı çeken herkes için bir anıttır ve bir daha asla yaşanmaması gereken savaşa karşı bir uyarıdır. Hepsinden önemlisi, barışın değerini ve ortak kalkınma fırsatlarını teşvik etmektedir. Barış Yolu bütüncül bir rota olarak belirlenmiştir ve farklı ziyaretçi grupları için uygundur.	Kriterler (ii): Barış Yolu'nun somut mirası, bugünlerde, şimdiye dek görülmemiş ölçekte bir yıkım ve şiddetin büyük bir insani çabayı tetiklediği ölçüde insani savaşın en acımasız koşullarının son bulma arzusunun somut tanıklarından biridir. Hayatını kaybetmiş insanları anmayı ve barışçıl bir geleceğin yolunu açmayı amaçlamaktadır. Kriter (vi): Barış Yürüyüşü, bölgenin politik, sosyal ve kültürel tarihini önemli ölçüde şekillendiren dünya askeri ve politik eylemlerinin önemli bir izini gösterir. O dönem edebiyat ve sanatta öne çıkan sanatsal yansımalarda da izleri görülmektedir (Ernest Hemingway, Rudyard Kipling, Oskar Kokoschka, Giuseppe Ungaretti, Stefan Zweig, Ladislav Kofránek, Giovanni Michelucci, Remigius Geyling, Prežihov Voranc, Fran Tratnik, Rihard Jakopič, Maksim Gaspac, Maksim. , Svetoslav Peruzzi, Tone Kralj vb.)	KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ Birinci Dünya Savaşı (Batı Cephesi) (Fransa) Anma Alanları (UNESCO, 2014, Belçika GL) Masada (UNESCO, 2001, İsrail, DML), the Great Wall of China (UNESCO, 1987, Çin, DML), the historic centre of Bridgetown and its garrison in Barbados, (UNESCO, 2011, Barbados, DML), The Fort Jesus in Mombasa, Kenya, (UNESCO, 2011, Kenya, DML). The Fortifications of Vauban in France (UNESCO, 2008, Fransa, DML). Le Panorama de la Bataille de Waterloo, exemple particulièrement significatif de « Phénomène de Panoramas » (UNESCO, 2008, Belçika, GL).	 https://issuu.com/potmiru/docs/120827150020-9d52dbf4596645e4b89cc56a1fd88f50	
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
Barış Yolu'nun önemli bölgeleri özgün konumunda bulunmaktadır. Özgün formları ve malzemeleri mümkün olduğunca korunmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki yıkıcı askeri faaliyetler ve sert dağ iklimi göz önüne alındığında, alanlar iyi korunmuş ve tüm özgün özellikleri yüksek standartlara ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin uluslararası kurallara uygun olarak korunmuştur. Böylece, tarihi ve çağdaş anlamı aktarma ve fiziksel, işlevsel, görsel ve tarihi bütünlüklerini halka etkin bir şekilde iletme yeteneğine sahiptirler.	Alanlar, sorunlu savaş zamanlarında özgünlükleri ve insan yaratıcı dehasının özgünlüğü nedeniyle tarihi ve işlevsel bütünlüklerini koruyarak, gelecek nesillere özgürlük ve karşılıklı saygı değerlerini iletmektedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çok kültürlü geleneğine dayanan özgün ve yaratıcı kültürel çeşitliliğini aşarak ve sınır bölgelerinin günümüzdeki yeniden yaratılmış uluslararası geleneğini yansıtmaktadır. Özellikle Çağdaş Barış Yolu'nun mirası, yerel nüfusa, Isonzo Cephesi'nin kültürel mirasına karşı orada yaşayanların ve orada bir yüzyıl önce savaşmış veya hayatını kaybetmiş olanların ortak mirası olarak insancıl bir tutum iletmiştir. Barış Yolu boyunca yer alan alanların gerçek kültürel değeri, barış, hayatını kaybetmiş olanlara ve yaşayanlara saygı, birlikte yaşama bir asırdan fazla bir süre geçmesine rağmen korunmuştur.			

KAYNAK: *The Walk of Peace from the Alps to the Adriatic – Heritage of the First World War* (2016), UNESCO Dokümanı, Ref.: 6077. (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6077/>).

Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri
(Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes from the Mediterranean to the Black Sea)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii) (iv)	Ukrayna, Türkiye	Kültürel Rotalar	2010, 2020
<p>"Akdeniz'den Karadeniz'e Ceneviz Ticaret Yollarında Kale ve Surlu Yerleşimler" serisi, Akdeniz ve Karadeniz'e dağılmış yoğun bir deniz ticareti yerleşim ağından seçilen en önemli örneklerden bazılarını içermektedir. Fiziksel yapıları ve çeşitliliği bakımından, bu yerleşimler, tanınabilir kentsel ve mimari özellikleri taşımaktadır ve Ceneviz etkisinin hala açıkça okunabilir olduğu alanlarda bulunan antik deniz ticaret limanları sistemini temsil etmektedir. Cenevizliler, Karadeniz'de ticareti fiilen tekelleştiren gelişen bir ticaret yerleşimi kurmuşlardır. Karadeniz'e giden tüm Ceneviz deniz yollarının başlangıç noktası Galata, "Boğaz'ın Cenova" sıdır. Üstelik Galata Kulesi, Cenevizlilerin kolonizasyon dönemindeki en stratejik gözlem kulesi olmasının yanı sıra üstün bir yaratıcılığa sahiptir. Ayrıca Yoros Kalesi, Venedik ve Cenevizlilerin kolonizasyon döneminde çok önemliydi ve en parlak döneminde kale bugünkü durumuna göre iki kat daha fazla yer kaplayarak Boğaz'ın en büyük kalesi olmuştur.</p>	<p>Kriter (ii): Cenevizliler, Orta Çağ döneminde aktif ve ticarete öncü rol oynamışlardır. Cenevizli tüccarlar, Akdeniz ve Karadeniz'deki ticaret ağının kilit noktalarında - mevziler ve tahkimatlar - bulunuyordu, bu nedenle bu noktalar, medeniyetler arasındaki önemli etkileşimlere ve alışverişlere üstün tanıklık etmektedir. Ayrıca Akdeniz ve Karadeniz kıyılarındaki Ceneviz yerleşimleri, mevcut yerleşimlerin ve mimarinin yenilenmesi, şehir planlaması veya peyzaj tasarımı açısından büyük önem taşımaktadır.</p> <p>Kriter (iv): Genel olarak, Ceneviz kaleleri ve Anadolu'daki diğer denizcilik yapıları, deniz yapıları ile kentsel planlama arasındaki ilişkiyi yansıtan en iyi örnekler olarak kabul edilmektedir. Cenevizlerin seçkin mimari tasarımının ifadeleridir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Venedik Lagünü - Ticaret yolu üzerindeki Kervansaraylar - Moğol İmparatorluğu 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Orta Çağ'ın en önemli ticaret yollarından birine sahip olan Cenevizliler, gelirlerini deniz ticareti yoluyla elde etmişlerdir. Ceneviz ticaret yollarındaki ticaret karakolları ve tahkimatları, ortaçağ döneminin ticaret ve uluslararası ilişkilerini yansıtan üstün yapılarıdır.</p> <p>Kaleler, hükümdarların değişmesi, koşullar ve yeni ihtiyaçlar nedeniyle tarih boyunca değiştirilmiş ve yenilenmiştir. Ayrıca savunma yapıları olarak inşa edilen kaleler, yıpranma sürecini hızlandıran fiziksel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Yoros, Çandarlı, Çeşme, Foça, Güvercinada Kaleleri ve Galata Kulesi 1. derece deprem bölgeleri içerisinde yer almaları nedeniyle risk altındadırlar.</p>	<p>Yerleşimler, Cenevizlerin yerel ekonomik modelinin yerel olarak değiştirilmiş şekillerine dayanıyordu, ki bu özel veya yarı kamusal (ve nadiren tamamen kamusal). Yer yer Cenevizliler, az ya da çok bu yerleşimlerin yerel koşullara yanıt vermesine izin verdi. Hepsi önemli ölçüde farklı olsalar da, bütün dünyada kendilerini gruplar halinde organize eden Ceneviz ve Ligurya ailelerinin yönetici sınıfı için maksimum hareketlilik sağlamak üzere tasarlanmış bir ağın birbirine bağlı parçalarıdır. Cenevizlerin Akdeniz, Karadeniz, Atlantik ve kuzey Avrupa'daki birkaç yüz ortaçağ limanı, tüm bu bölgelerdeki 11. ve 15. yüzyıllar arasındaki varlığının kanıtıdır. O dönem içinde dahil olduğu stratejik faaliyetin bir ifadesi olarak, bu yerleşim yerlerinin kendine özgü özellikleri, benzersiz İtalyan komün sisteminin (şehir devletleri) bir ürünüydü.</p>	 		

KAYNAK: Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes from the Mediterranean to the Black Sea (2020), UNESCO Dokümanı, Ref: 6468.

<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6468/>

Roma İmparatorluğu Sınırları (Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Bulgaria))

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii) (iii) (iv)	Bulgaristan, Almanya, Avusturya, Romanya, Sırbistan, Hırvatistan, Slovakya KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ	Kültürel Rotalar, Doğrusal Anıt	2020
<p>Tuna Sınırları, Roma İmparatorluğu'nun Sınırları sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Roma İmparatorluğunun Sınırları, insanlık tarihindeki en etkili medeniyetlerden biri tarafından inşa edilen, 7000 km'den daha uzun üç kıtaya yayılan, yüzlerce ve hatta binlerce müstahkem alanı içeren ve birbirine bağlayan en büyük doğrusal anıttır. Kültürel miras anlamında Dünyaca önemi olan, Roma İmparatorluğunun Sınırları sisteminin bütüncül bir şekilde Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmesi için başvurulmuştur. Tüm ulusal bileşenleri kapsaması gereken tek bir Dünya Miras Alanına "Roma İmparatorluğunun Sınırları" na (Ref. No: 430) sahip olmanın ilk kavramı, birleştirilecek birkaç ulus aşırı dünya mirası alanına sahip olma fikrine dönüşmüştür. Ortak bir çerçeve oluşturarak "Roma İmparatorluğunun Sınırları" adlı bir seri oluşturulmuştur. Bu dünya mirası alanlarından biri de Tuna Sınırları'dır. Tuna Sınırları için adaylığın iki aşamada gerçekleştirilme fikri benimsenmiştir.</p>	<p>Kriter (ii): Roma İmparatorluğunun Sınırları'ndan günümüze ulaşan kalıntılar - Tuna Sınırları, Avrupa'da bulunan Roma Sınırlarının önemli bölümünü oluşturmaktadır. Lejyoner kaleleri, gözetleme kuleleri, bağlantılı altyapısı ve sivil mimarisiyle, Roma askeri mimarisinin gelişmesiyle Roma İmparatorluğu'nun zirvesinde insani ve kültürel değerlerin önemli bir değişimini sergilemekte, inşaat ve yönetim teknik bilgisini sunmaktadır.</p> <p>Kriter (iii): Roma İmparatorluğunun Sınırları - Tuna Sınırları, işgal gücünün yerel halk ve koşullarla etkileşimini gösterdiği için üstün bir kültürel değere sahiptir.</p> <p>Kriter (iv): Aşağı Tuna Sınırları, aralarında en uzun ömürlü olan diğer Avrupa sınırları arasında istisnai bir örnektir. Altı yüzyıl boyunca kültürel ve teknolojik bir gelişmeye tanıklık etmektedir. Roma İmparatorluğu'nun Antik Çağ boyunca gelişen savaş araçlarına ve koşullarına adapte olma ve etkin hale getirme becerisini göstermektedir. Doğal peyzajla birlikte ortaya çıkan ve gelişen karmaşık askeri tesisler, yollar ve altyapı sisteminin işlevsel ve mekânsal sürekliliğinin üstün bir örneğidir.</p>	<p>"Roma İmparatorluğunun Sınırları"</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hadrian Duvarı, - Antonine Duvarı, - Yukarı Alman Raetian Sınırı 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Geç Roma savunma sisteminin mimari anıtları, Roma devletinin gücünün ve Roma İmparatorluğu'nun kapsamının çok görünür bir kanıtıdır. Roma kaleleri ve askeri kampların planlama konseptinin izleri hala sokak ızgarasında ve modern kasaba ve yerleşim yerlerinin genel planlarında okunabilmektedir. Pek çok tahkimat kısmen veya tamamen ortaçağ veya modern yerleşim yerleriyle kaplıdır. Tarım, modern inşaat ve diğer türden müdahaleler, önerilen Dünya Mirası alanlarının neredeyse tamamındaki Roma kalıntılarının bir bölümünü dönüştürmüştür. Bununla birlikte, korunan kalıntılar, Limes olarak bilinen genel sınır Roma askeri koruma sisteminin önemli bir kanıtıdır. Birçok kazı, Limes anıtlarının kalıntılarının yerleşik veya kentsel alanlarda bile yerin oldukça altında kaldığını göstermiştir. Neredeyse tüm Limes alanlarındaki varlıkların hala birçoğu görünmez, bozulmamış durumdadır. Belirli alanların (Vidin, Gigen, Svishtov, Ruse, Tutrakan, Silistre'de) görünen kısımları iyi durumda tutulmakta, yerel veya bölgesel yönetimler tarafından bakılmakta ve Kültürel Miras Yasası kapsamında korunmaktadır.</p>	<p>Limesler kısmen, Dolni Vadin ve Baykal köyleri arasında, Nikopol kasabasının doğusunda, Vardim ve Krivina köyleri arasında, Pirgovo, Marten ve Sansar köyleri civarında yapılan havadan inceleme ve arkeolojik araştırmalarla tespit edilmiştir. İlk aşama, Almanya, Avusturya, Slovakya ve Macaristan topraklarındaki alanlardan oluşan Batı bölümü ve ikinci aşama - Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya'daki sahaları içeren Doğu bölümü ile ilgilidir. Doğu bölümünün, DMA olarak ilk kaydedilmesi gereken Batı bölümüne büyük bir eklenti olması öngörülmektedir. İki bölüme ayrılma, zaman çizelgesi ve yönetim nedenlerinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, iki bölüme ayrılma nedeni, sınırların gelişimi ve kronolojik farklılıklarla da desteklenmektedir.</p>			

KAYNAK: Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (2020), UNESCO Dokümanı, Ref: 6474. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6474/>

Moravya Kilise Yerleşimleri (Moravian Church Settlements)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(iii) (iv)	Danimarka, ABD	Yapı Tipi, Kültürel	2015, 2017
<p>Danimarka'daki Christiansfeld ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 18. yüzyıl Christiansfeld yerleşimleri, Moravya Kilisesi'nin planladığı koloni yerleşimlerinin istisnai örnekleridir ve Moravya Kilisesi Herrnhut, Saksonya'daki cemaatin merkezi Luteryen özgür Moravya Kilisesi, kolonisinden birçok ülkeye yayılırken toplumsal ve etik idealleri yansıtmaktadır. Christiansfeld ve Bethlehem, birkaç istisnai yerleşim yerinden ikisidir ve bu yerleşim yerlerinin Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika'daki en iyi korunmuş örnekleridir. Christiansfeld, Kilise Meydanı'nı çevreleyen doğu-batı caddesi boyunca uzanan, iyi korunmuş durumda bir yapı grubunu içerir ve şehrin dışına yerleştirilmiş bir mezarlığı bulunmaktadır. Mimari açıdan yalın, sarı tuğlalı bir ve iki katlı ve kırmızı kiremit çatılı yapılardır. Oranlar, malzemeler ve işçilik, kasabanın özel barış ve uyum atmosferine katkıda bulunmaktadır. 32 yıl önce Pennsylvania'da kurulan Bethlehem, konutlar, ibadethaneler, endüstriyel ve imalat faaliyetleri de dâhil olmak üzere çeşitli yapılardan oluşmaktadır. Bethlehem de yaşamın tüm yönlerini temsil eden önemli bir yapı grubudur. Çoğunlukla iki katlı binalar, beyaz meşe ağacı ve yerelde bulunan kireçtaşı kullanılarak, öncelikle Alman kolonyal tarzında inşa edilmiştir. Kasaba planları, büyük ortak evler ile sosyal yapı Moravya ilkelerini yansıtmaktadır.</p>	<p>Kriter (iii): Bethlehem'deki Moravya Kilisesi yerleşimi, şehrin yerleşim planında, mimari zanaatkarlığında ve 18. yüzyıl ortak faaliyetlerinde, Moravya ilkelerine istisnai bir tanıklık etmektedir. Moravya Kilisesi faaliyetlerinin desteği ile günümüzde çok sayıda yapısı hala kullanılmaktadır. Üstün korunma durumu ve kurucu topluluğun alışkanlıklarına ve arayışlarına geniş tanıklığı, Bethlehem'in sosyal ve etik değerlerini yansıtmayı amaçlayan şehir planlama ilkelerini gösteren bir Kuzey Amerika Moravya Kilisesi kolonisinin en iyi korunmuş ve en eksiksiz örneği olarak tanınmasını sağlamıştır.</p> <p>Kriter (iv): Bethlehem'deki, Moravya Kilisesi'nin dünyaya yayılmış kentsel toplum vizyonunun gerçekleştirilebileceği şehir planında, birliğinde ve işlevsel dağılımında gösterildiği gibi, Protestan kolonisinin üstün örneğidir. Diğer Moravya yerleşimleri gibi, Aydınlanma Çağı'nda ortaya atılan, eşitlik ve sosyal topluluk fikirlerini öngören ve çevredeki toplumun diğer sektörleri için ancak çok sonra bir gerçeklik haline gelen yeni fikirleri yansıtmaktadır. Moravya Kilisesi'nin demokratik organizasyonu, insanlı şehir planlamasında görülmektedir. Bethlehem ve Christiansfeld, Moravya yerleşimlerinin birliğini, ortak ilkeler ve işlevlere sahip yapı grupları aracılığıyla göstermektedir. Her ikisi de yüksek düzeyde bir işçilik sergilemekte, ancak üslup ve malzemelerde bölgesel farklılıklar göstermektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>Danimarka tarafından Christiansfeld'in adaylığı için geliştirilen karşılaştırmalı analizde, dünyadaki çok sayıdaki Moravya yerleşimi incelenmiştir ve diğerlerinin yanı sıra, Bethlehem'in Kuzey Amerika'da daha önceki bir koloni olarak önemine dikkat çekilmiştir. ICOMOS, değerlendirmesinde gelecekte Güney Afrika, Tanzanya, Nikaragua, Danimarka Batı Hint Adaları ve Labrador gibi diğer yerlerdeki merkezleri de içerebilecek uluslararası bir seri adaylığın değerlendirilmesini teşvik etmiştir. Bethlehem'in Kuzey Amerika'daki Moravya faaliyetlerinin dini ve idari merkezi olmasında rol oynaması ve ayrıca yerleşim yerinin korunan unsurlarının eksiksiz sunumu seriye eklenmesi için güçlü gerekçelerdendir. Topluluğunun tarihi, aynı zamanda, Moravya kurallarının farklı bölgelerde uygulanma şeklini gösteren eşsiz yönler sunmaktadır.</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Bethlehem şehir planının özgün yapısı ve özellikleri, büyük ölçüde değişmeden günümüze gelmiştir, ancak daha büyük modern Bethlehem şehri bu yerleşimin yanında bulunmaktadır. Topluluğun önemli işlevlerini gösteren büyük binalar, özgünlüklerini malzeme, tasarım, işçilik ve bazıları işlev ve kullanım açısından korumaktadır. Bölge, kilisenin ibadet için kullanımı ve konut binalarının teoloji öğrencileri ve Moravya Bethlehem Müzesi tarafından kullanılması yoluyla Moravya Kilisesi topluluğunun aktif katılımına sahiptir. Bu, kültürel varlığın fiziksel atmosferinin yanı sıra anlamsal olarak özgünlüğünü korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bazı yapılar değiştirilmiş olsa da, kat planları hala Moravyalı kökenlerini ve özgün işlevlerini göstermekte ve bazı yapılardaki kapılar, menteşeler ve kilitler gibi detaylar da dâhil olmak üzere çok yüksek düzeyde özgün malzeme ve işçilik bulunmaktadır.</p>	<p>Bethlehem adaylığının sınırları, 18. yüzyıl Moravya Kilisesi yerleşiminin bir parçası olarak kurulan özgün planlı Bethlehem kasabasının içinde yer almaktadır. Nadir endüstriyel binalar ve ikamet ve ibadet için olan yapılar dahil özgün yapıların büyük bölümü korunmuştur; Fiziksel mekanların tasarlanmasının nedeni olan cemaatin dini ritüel ve inançları, birçok bakımdan modern bağlamda da sürdürülmektedir. Yapılar, mezarlık ve Monocacy Deresi ile olan ilişki dahil olmak üzere tarihi yerleşimin farklı unsurları arasındaki görsel ilişkiler hala mevcuttur. Bethlehem, iyi koruma durumu nedeniyle, herhangi bir Kuzey Amerika Moravya Kilisesi koloni yerleşiminde bulunan çok sayıda özellik gösterir ve bu nedenle Kuzey Amerika'daki Moravya faaliyetlerinin dini ve idari merkezi olarak tarihi rolünde bütünlük gösterir. Bethlehem, Moravya ilkelerinin dünyaya yayılmış yerleşimlerde uygulanmasının tutarlılığını göstererek Danimarka'daki daha önce listeye alınan Christiansfeld yerleşiminin bütünlüğünü destekler. Diğer ülkelerdeki Moravya yerleşimlerinin serinin bütünlüğünü daha da artırma potansiyeli vardır.</p>			

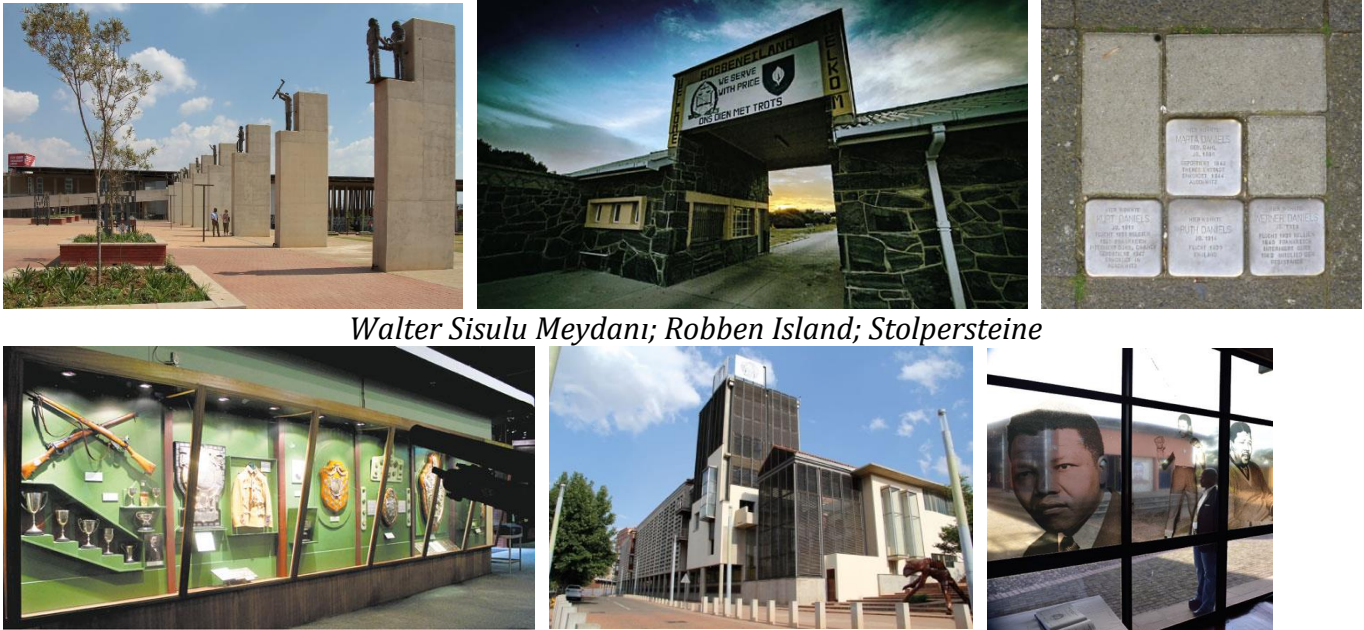
KAYNAK: Moravian Church Settlements (2017), UNESCO Dokümanı, Ref: 6240. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6240/>

Prespes Gölleri Çevresi: Bizans ve Geç Bizans dönemi anıtları Megali ve Mikri Prespa (The Area of the Prespes Lakes: Megali and Mikri Prespa which includes Byzantine and post-Byzantine monuments)

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii)(iv)(vii)(ix)(x)	Yunanistan, Arnavutluk, Kuzey Makedonya	Dönem Yapıları Mirası, Karma	2014
<p>Prespa bölgesi, çeşitli anıtları ve bölgedeki uzun süreli insan varlığıyla çok katmanlı yerleşim kalıntısını korumaktadır. Arkeolojik veriler, insanların Prespa vadisinde 4000 yıldan fazla bir süredir yaşadığını göstermektedir. Agios Achilleios adasında bulunan, Helenistik döneme tarihlenen yazıtlar, Julius Crispus ve bağımsız Lyca kentine atıfta bulunmaktadır. Klasik zamanlarda Prespa bölgesi eski Lyncus'un bir bölümünü oluşturmakta ve göllere Küçük ve Büyük Brygeis denilmektedir. MÖ 148'de Prespa, Yukarı Makedonya'nın Roma Eyaleti'nin bir parçası olmuştur. Erken Hristiyanlık döneminde Illyricum Eyaleti'nin bir parçası olarak Makedonya Deutera'ya aitti. MS 8. yüzyılın sonları ve 9. yüzyılın başlarında bölge, Selanik bölgesine aitti. Aziz Achilleios'un kalıntılarını yerleştirdiği Agios Achilleios bazilikasını kuuldu. 1018'de Bizans İmparatoru II. Basil bölgeyi yeniden fethetti, Vasilida ve Konstantion olmak üzere iki kale inşa etmiştir. 1072'de Franklar Prespa'dan geçerek Aziz Achilleios kilisesini tahrip etmişlerdir. 12. yüzyılda Prespa bölgesi, İznik İmparatoru VIII.Mihail Palaeologus'un yönetimine geçmeden önce Epirus Despotu Michael II Angelus'un kontrolünde kalmıştır. 14. yüzyılda Prespa, Stephen Dusan krallığına dâhil edilmiştir ve 1386'da Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Bölge 526 yıl hâkimiyetinde kalmıştır.</p>	<p>Kriter (ii): Arkeolojik kayıtlardan elde edilen Prespa'nın kültürel mirası, insanların Prespa vadisinde altı bin yıldan fazla süredir yaşadığını göstermektedir.</p> <p>Kriter (iv): Bölgede, çoğu Bizans ve Geç Bizans dönemi ve 19. ve 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olan Agios Germanos, Laimos, Miliona ve Psarades gibi köylerde çok sayıda anıt bulunmaktadır.</p> <p>Kriter (vii): 1975'te Prespa bölgesi 'Üstün Doğal Güzelliğin Peyzajı ve 2009'da Prespa Ulusal Parkı'nın 11 küçük alanı 'Korunan Doğal Oluşum veya Peyzaj Öğeleri' olarak belirlenmiştir.</p> <p>Kriter (ix): Prespa Milli Parkı, çok sayıda ve çeşitli ekolojik, jeomorfolojik ve kültürel unsurları koruyan hem karasal (dağlar) hem de su (Mikri ve Megali Prespa Gölleri) alanlarından oluşan karma ve birleşik bir ekosistemdir.</p> <p>Kriter (x): Prespa Milli Parkı'nın temel özelliği habitat çeşitliliğidir. Sulak alan habitatından (850-853m rakım) Alp meralarına (2000m'den fazla rakım) kadar olan yükseklik aralığı, uluslararası standartlara göre benzersizdir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <p>- Ohri Gölü</p>		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Prespa Milli Parkı, insan ve doğanın uyumlu bir şekilde bir arada varoluşunun bir örneğidir. Korunan alan, küresel öneme sahip bir ekosistem olarak kabul edilmekte ve Avrupa'nın en önemli sınır ötesi "ekolojik alanlarından" biri olarak tanımlanmaktadır. Sınırlı bir coğrafi alan olan Prespa Milli Parkı'nda çok nadir, nesli tükenmekte olan endemik türler de dâhil olmak üzere çeşitli yaşam biçimleri görülmektedir. Mikri Prespa Gölü, Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alandır, dolayısıyla uluslararası Ramsar Sözleşmesi kapsamına girmektedir. Yunanistan, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk arasındaki Sınır Aşırı Prespa Parkı, Balkanlar'daki ilk sınır aşırı koruma alanıdır. Prespa bölgesinin tamamı, hem Avrupa hem de küresel koruma açısından önemli olan eşsiz habitatlara ve türlere ev sahipliği yapmaktadır. Prespa'nın kültürel değeri, Neolitik Çağ'dan Bizans ve Bizans Sonrası döneme kadar çok sayıda arkeolojik alan ve antik buluntu ile belgelenebilir.</p>	<p>Prespa Milli Parkı 327 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Sulak alan bu alanın yaklaşık %30'u olup; geri kalan %70'i karadır. Prespa Milli Parkı, dinamik bir doğal ekosistem olarak gelişmiş, ancak yine de, geleneksel köyler ve insan faaliyetleri ve eşsiz Bizans anıtları gibi kültürel mirasın yanı sıra önemli habitatlar ve zengin biyolojik çeşitlilik dahil olmak üzere benzersiz özellikleri ve ekolojik değerleri korunmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında insan faaliyetinin olmaması, hem doğal hem de kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmuştur. Mevcut insan faaliyetleri azdır. Balıkçılık ve hayvancılık yapılmaktadır. Gölün çevresinde doğal ve kültürel süreklilik görülmektedir. Bütüncül bir koruma yaklaşımı için ortak sınır aşırı koruma alanı ve tampon bölge sınırları belirlenmiştir (Bkz. Harita).</p>			

KAYNAK: The Area of the Prespes Lakes: Megali and Mikri Prespa which includes Byzantine and post-Byzantine monuments (2014), UNESCO Dokümanı, Ref: 5864.
<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5864/>

Kurtuluş Miras Yolu / Liberation Heritage Route

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	YIL
ÖZELLİKLERİ	(ii)(iii)(vi)	Güney Afrika; Gauteng, Limpopo, Mpumalanga, Free State, Northern Cape, North West, Eastern Cape, Western Cape ve KwaZulu Natal Bölgeleri	Dönem Yapıları Mirası, Karma	2009
<p>Güney Afrika'nın Kurtuluş mücadelesi, sömürgeci yönetime karşı bölgesel direniş savaşları ile başlamış, ardından ulusal hareketin oluşumuyla desteklenen koordineli bir ulusal özgürlük mücadelesine dönüşmüştür. Yerli Afrikalıların çoğunluğunu dışlayan Güney Afrika Birliği'nin 1910'da kurulması, ulusal hareketlerin oluşumu için bir aracı olmuştur. Büyük insan hakları ihlallerinin yaygın olduğu Apartheid döneminde (1948 - 1994) milli mücadele daha da artmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından insanlığa karşı bir suç olarak ilan edilmiş ve bu nedenle Apartheid ile mücadele, İnsan Hakları, özgürlük ve demokratik değerler için evrensel bir mücadele haline gelmiştir.</p> <p>Ekim 2005'te, kurtuluş mücadelesine büyük ölçüde dâhil olan Güney Afrika Kalkınma Topluluğu ülkeleri 33. UNESCO Genel Konferansında destek oldu. Kültür Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine, 33. Genel Konferansı oybirliğiyle, bu tür bir mirası esasen evrensel değer ve öneme sahip olarak tanıyan 'Bağımsızlığa Giden Yollar: Afrika Kurtuluş Mirası'nı kabul etti.</p>	<p>Hem Güney Afrika bağlamında hem de 12 SADC ülkesi bağlamında önerilen adaylık değerler alışverişini, insanlar, kültürler ve deneyimler arasındaki diyalogu göstermektedir.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Struve Jeodezik Arkı - Avustralya Mahkûm Alanları (Avustralya, Geçici Liste, 2010) 		
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Güney Afrika Kurtuluş Miras Yolu, kurtuluş mücadelesi ve deneyiminin ortak bir tarihsel anlatısıyla birbirine bağlanan seri varlıklardan oluşur. Yukarıda belirtilen alanlar dâhil olmak üzere tespit edilen alanlar, kurtuluş tarihiyle ilgili olayların ve faaliyetlerin tarihsel kanıtlarından oluşur. Robben Adası, Fort Hare Üniversitesi, Constitution Hill ve Avalon Mezarlığı'ndaki önde gelen liderlerin mezarları gibi bazı alanlar hala özgün haliyle (fiziksel yapıları biçim, kalite ve estetik olarak azalmadığı için) bozulmamış durumda ve özgün unsurlar sunmaktadır. Bazı alanlar iyi bir şekilde belgelenmiştir, diğerleri ise yeterli düzeyde belgelenememiştir, ancak ülke çapında kapsamlı bir veri havuzu geliştirmek için alanları kaydetmeyi ve belgelemeyi amaçlayan çeşitli araştırma girişimleri bulunmaktadır.</p>	<p>Robben Adası, Mandela Evi, Anayasa Tepesi, Sharpeville, Liliesleaf Çiftliği ve diğerleri gibi çoğu zaman ziyaretçinin dikkatini çeken bazı popüler alanlar, yazılı metin biçiminde zengin bilgi kaynakları ve tarihine bağlam ve derinlik sağlayan kayıtlı sözlü anlatılar içerir. Politik düzeyde, 1999 Ulusal Miras Kaynakları Yasası, resmi bir derecelendirme ve beyan süreci aracılığıyla tarihi alanların korunması için özel hükümler koyar. Uygulamada, özellikle miras kaynağı olarak resmen ilan edilen tarihi yapılar gibi bazı yerlerin yasal statüsü, yerinde korumayı etkin bir şekilde sağlamak için koruma yönetim planlarına sahiptir.</p>	 <p style="text-align: center;"><i>Walter Sisulu Meydanı; Robben Island; Stolpersteine</i></p> <p style="text-align: center;"><i>DITSONG Askeri Tarih Müzesi; Anayasa Tepesi (Constitution Hill); Stolpersteine</i></p>		

KAYNAK: (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5459/>) (<https://creativefeel.co.za/2019/09/resistance-and-liberation-heritage-route/>)

F

**TÜRKİYE'NİN SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ MİRAS
POTANSİYELİ**

VIA EGNATIA				
TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	ADAYLIK TİPİ
ÖZELLİKLERİ	(i) (ii) (iii) (iv) (vi)	Türkiye / Yunanistan / Makedonya / Arnavutluk / İtalya	Yollar / Yol Üzerindeki Yapılar	Sınır Aşırı
<p>Via Egnatia, İtalya'daki Via Appia ile birlikte Roma ile Bizans (İstanbul) arasındaki kültürel bir yoldur. 2000 yıl boyunca çok amaçlı bir trans-Balkan karayolu olarak kullanılmıştır. Yol Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan ve Türkiye topraklarından geçmektedir. Via Egnatia, geniş bir coğrafi alanda geliştirilen, antik çağlarda tasarlanmış, Roma coğrafyasında tasarlanan ve yürütülen ve halen doğu ve batı arasındaki fiziksel ve sembolik bağlantı işlevlerini yerine getiren, günümüzde de kullanılmakta olan bir yol sistemidir. Fiziksel olarak 1100 km boyunca (696 mil / 746 Roma mil) izleri görülebilen ve günümüze kadar ulaşan Via Egnatia'nın geçtiği ülkelerde bugün, değer, ürün ve bilgi alışverişi ile kültürel bağlantı devam etmektedir.</p>	<p>Kriter (i) Romalılar tarafından yapılan ilk büyük yolların en önemlisidir. "Egnatia Odos" olarak da bilinir.</p> <p>Kriter (ii) Kültürel öneme sahip olmasının yanı sıra ülkeler ve bölgeler arasındaki kültürel alışveriş ve diyalogun sürdürülmesini sağlamıştır. Yol hem rehberlik etmiş hem de kültürel etkileşimin sembolü olmuştur.</p> <p>Kriter (iii) Roma yol sistemine ve yol üzerindeki mimari mirasa ışık tutmaktadır.</p> <p>Kriter (iv) • Romalıların getirdiği yol yapımındaki devrime dair kanıtlar sunmaktadır.</p> <ul style="list-style-type: none"> • XVII yüzyılda, bir kez daha siyasi ve askeri faaliyetler için gerekli olmuş, Osmanlı Devleti'nin Batı'ya erişiminin ana yolu olmuştur. • Via Egnatia, XVI. Yüzyıldan itibaren korunan ve restore edilen birçok eser bağlamında mimari restorasyon tarihinde önemlidir. <p>Kriter (vi) Egnatia, Roma karayolu ağı çerçevesinde, 2300 yıldan fazla bir süre boyunca karmaşık bir kültürel yapı oluşturan alanların, fikirlerin, eserlerin, tanıklıkların ve hatıraların geliştirilmesine neden olması bakımından benzersiz bir rol oynamaktadır. Via Egnatia ve komşu bölge alanları, Avrupalı yazarlar, ressamlar, şairler ve gezginler tarafından evrensel olarak tanınmıştır.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <p>Via Appia Via Militaris Roma İmparatorluğu'nun Sınırları Viking Anıtları ve Alanları</p>	<p>HARİTA</p>	
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Romalıların getirdiği yol yapımındaki devrime dair kanıt sunmaktadır. Via Egnatia, Roma karayolu ağı çerçevesinde, 2300 yıldan fazla bir süredir devam eden varlıkların, fikirlerin, çalışmaların, tanıklıkların ve hatıraların geliştirilmesine neden olması bakımından benzersiz bir rol oynamaktadır. Üstün mühendislik özelliklerine sahip köprüler, viyadükler, galeriler, su ve dağların üzerinden geçerek bir seyir sağlamaktadır. Yunanlılar ve Yahudiler, Pomaklar, Türkler, Venedikliler, Mısırlılar ve Romalılar gibi birçok farklı etnik grup, Via Egnatia'yı kullanmıştır. Ayrıca modern göçmenler, örneğin ülkelerini altmışlı yıllarda terk eden Yunanlılar son on yılda bu yol üzerinden geri dönmüşlerdir. Siyasi veya coğrafi sorunlardan dolayı aralıklarla Via Egnatia, gerçek bir Balkan otoyolu olmuştur. Dolayısıyla yolun hem rehber hem de kültürel etkileşimin sembolü olduğu söylenebilir.</p>	<p>Via Egnatia, onu oluşturan bileşenlerin toplam değerini artıran ve kültürel önemini sağlayan, ülkeler ve bölgeler arasındaki alışveriş ve diyalogun altını çizen bir belge değerine sahiptir. Via Egnatia, Bizans ve Osmanlılar döneminde bile, kısmen işlev görmeye devam etmiştir. Tüccarlar, ordular, yolcu gemileri, vaizler, haçlılar, istilacılar, kâşifler, göçmenler ve kaçaklar tarafından her iki yönde de kullanılmaya devam etmiştir. 17. yüzyılın ortalarında, Osmanlı döneminde askeri hareketler için; hem Ege hem de Adriyatik deniz dünyasında ve kıta sahanlığındaki denizlerdeki faaliyetlerin hedefi olan Balkan hinterlandıyla olan ticari ilişkilerde ana yol olarak kullanılmıştır. Bir diğer önemli işlev de Roma ve Bizans dönemlerinin "imparatorluğun iletişim ağının en önemli unsuru" özelliğinin korunmasıydı. Bundan önceki Roma paraveredusları gibi, Osmanlı menzilhane ve ulak sistemi; elektronik telekomünikasyon ve telgraftan önceki bir dönemde, halkın, merkezden taşra makamlarına, kamuya iletilmesi konusunda kamuya açık ve gizli talimatlar vererek dilek ve talepleri taşıyordu (Heywood, C., 1999). Via Egnatia, neredeyse ikincil yollar olarak ve bazı bölümleriyle neredeyse 2000 yıldır hala kullanılmaktadır.</p>			

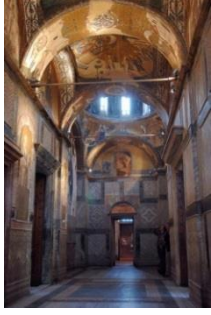

DOĞU ANADOLU VE GÜNEY KAFKASYA'DAKİ ERMENİ ve GÜRCÜ KİLİSELERİ

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	ADAYLIK TİPİ
ÖZELLİKLERİ	(i) (ii) (iii) (iv) (vi)	Türkiye / Gürcistan / Ermenistan	Yapı Tipleri (Dini Yapı-Kilise)	Sınır Aşırı Seri
<p>Ermenistan mimarlığı özellikle 7. Yüzyıldan sonra, kendine özgü bir karakter geliştirmeye başlamıştır. Ermenistan'da ve Türkiye'de bulunan 6.-10. Yüzyıllar arasında yapılmış olan çok sayıda yapı Ermeni mimarlığının gelişmiş üslup bütünlüğünü yansıtmaktadır. 11.-13. Yüzyıllar arasında güçlü bir politik varlığa ulaşan Gürcü devletinin sınırları içinde gelişen mimari, Ermeni mimarisine paralel gelişmiştir. Bu üsluba ait yapıların bazılarında Erzurum ve Artvin'de rastlanmaktadır.</p> <p>Hıristiyan mimarlık tarihinde önemli bir yer kazanan Ermeni yapı sanatında merkezi planlı ve kubbeli yapı esas temeli oluşturmaktadır. Merkezi planlı yapıların tipolojisinde, kubbe ile örtülü bir kare, çokgen veya daire ile ona açılan yarım kubbe ile örtülü ve yarım daire planlı nişler esas öğeleri oluşturmaktadır (Kuban, 2009, s. 230).</p>	<p>Kriter (i): Gürcü ve Ermeni Kiliseleri, Hıristiyan mimarisinde eşsiz bir başarıyı temsil etmektedir. Nadir görülen bir yaratıcılık sergileyerek, zamanının mimari tarzından farklı, cephelerindeki kabartmalarda ve heykel biçiminde figüratif sahneler bulunmaktadır.</p> <p>Kriter (ii): Kiliselerde, geometrik ve bitkisel motifler görülmekte olup; yapılar o bölgenin kültürel çeşitliliğini yansıtmaktadır. Kiliseleri inşa etmek için çevre medeniyetlerden mimarlar ve zanaatçılar getirilmiştir, böylece kiliseler Bizans, Sasani, Abbasi ve Türk mimarisinin öğelerini taşımaktadır. "Hripsime Tipi" veya "Cvari Tipi" olarak bilinen kilisenin planı, Ermeni ve Gürcü Mimarlar tarafından yaygın olarak kullanılmış ve bölge mimarisinin gelişim tarihi için önem kazanmıştır.</p> <p>Kriter (iii): Kiliseler, MS 908-1021 yılları arasında Van bölgesi üzerinde hüküm süren Vaspurakan Krallığı'nın sanat anlayışını ve kültürünü yansıtan en önemli örnektir.</p> <p>Kriter (iv): Kiliseler Gürcü ve Ermeni Sanatı ve mimarisinde yüksek bir noktayı sembolize etmektedir; mimari yaratıcılığın ve sanatsal yeteneğin ustalıklı iç içe geçtiği, eski Gürcü ve Ermeni anıtlardır. Kiliselerin sade ve düz yüzeylerinde, Gürcü ve Ermeni halkının hayatının anlatımı yer almaktadır.</p> <p>Kriter (vi): Kiliseler, 9. ve 11. Yüzyıllar arasında bölgenin tarihine katkı sağlayan önemli bir dini merkezdi.</p>	<p>KARŞILAŞTIRMA ANALİZİ</p> <p>Longobards in Italy. Places of the Power (568-774 A.D.) (ii)(iii)(vi) (2011)</p>	<p>HARİTA</p>	
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Merkezi plan düzeninin ve taş kubbe ve tonoz örtüsünün gelişmesinde ilk örnek olması açısından Ermeni mimarlığının özgün olduğunu söyleyebiliriz.</p> <p>Taş yontmanın gelişmiş örneklerinin görüldüğü Ermeni mimarisinde özgün bir şekilde geliştirilen iki renkli taş kaplama görülmektedir. Ani surlarında bunun güzel örnekleri görülmektedir. İki renkli kaplamalar, örtüde, tonoz ve düz duvarlarda kullanılmaktadır.</p> <p>Zvartnoz Kilisesi ve Ani'de Kral Gagik'in yaptırdığı, Surp Kirkor Kilisesi planı ve iç mimarisi ile özgün yapılarıdır.</p>	<p>Seriye oluşturan bileşenler tipolojik açıdan bütünlük oluşturmaktadır. Türkiye sınırları içinde, Ortaçağ Ermeni devletinin en ünlü merkezi olan Ani'de merkezi planlı anıtsal yapı tasarımları görülmektedir.</p> <p>10. yüzyıldan kalan ve üstün bezemeleri ile tanınan Akdamar Adası'ndaki manastır kilisesi de bu tipolojidedir. Ani'deki 1010 tarihli katedral, Avrupa'daki Ortaçağ Mimarlığı'nın gelişmesinden çok önce, Ermeni mimarlarının taşıyıcı mimari öğelerinin şekillenmesini örtüde de devam ettirerek, mimari mekân tasarımında gelişmiş bir mimariye ulaştıklarını gösteren bir anıt olarak çok önemlidir (Kuban, 2009).</p> <p>Ermenistan'daki Amagu Manastırı (1308 tarihli Meryem Kilisesi), Horavank Manastırı, Tatev Manastırı; Türkiye'de Ani'de Havariler Kilisesi, Varagavank (Yedi Kilise); Gürcistan'daki Kvetara Kilisesi, Jvari Manastırı seriyi temsil eden en özel örnekler olarak seçilebilir.</p>			
				<p>Kvetara Kilisesi, Gürcistan, 2007; Akdamar Kilisesi; Varagavank (Yedi Kilise); Jvari Manastırı, Gürcistan, 1994; Tatev Manastırı, Ermenistan.</p>

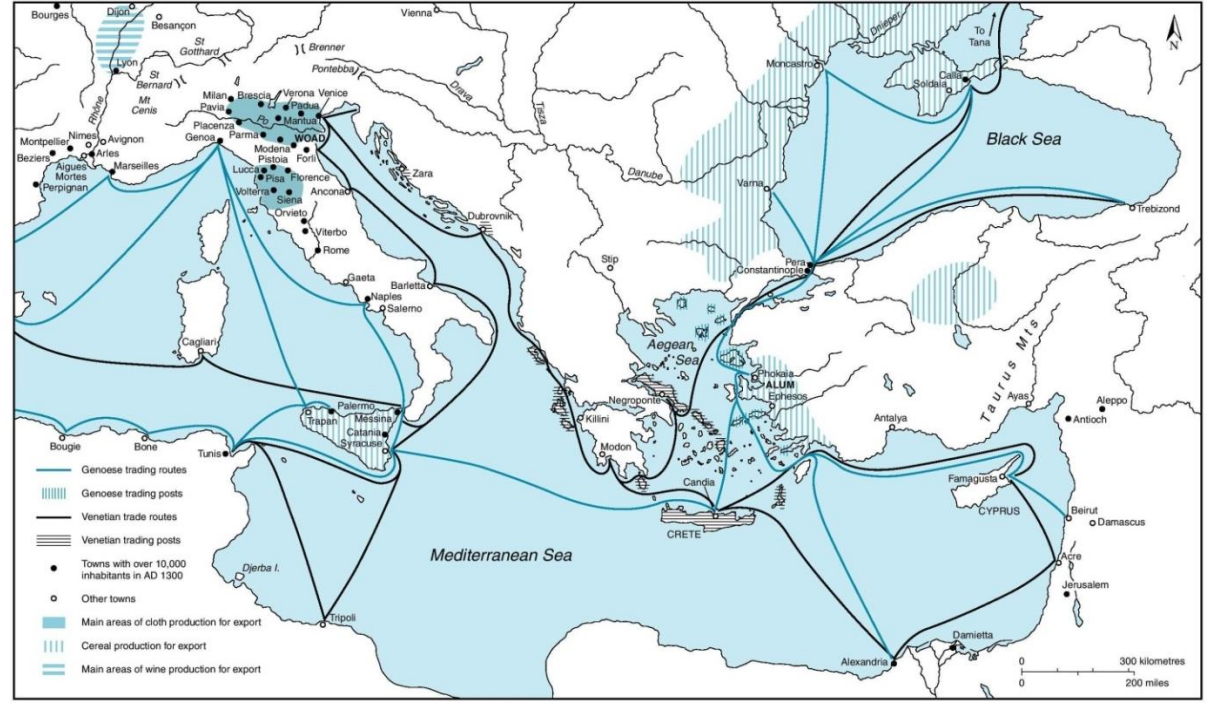

MİMAR SİNAN'IN ESERLERİ

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	
ÖZELLİKLERİ	(i) (ii) (iv)	Türkiye / Balkanlar / Suriye / Kırım / Arabistan	Mimarlar	Ulus Aşırı Seri
<p>Osmanlı mimarlığının yapım etkinliğinin en yoğun olduğu dönem 16. yüzyıla ve Mimar Sinan'ın Hassa Mimarlar Ocağının başında bulunduğu 1538-1588 yıllarına rastlamaktadır. Çağın politik ve ekonomik potansiyelinin sağladığı güçle ivme kazanan yapı etkinlikleri, bir yandan tasarımların üstün düzeyi ve amaca uygunlukları, diğer yandan işgücünün ve malzeme kaynaklarının iyi örgütlenmesiyle desteklenerek başarıya ulaşmıştır. Bu sonuç Mimar Sinan'ın yapı alanının her dalında doğru kararlar alabilecek düzeyde iyi yetişmiş, deneyimli bir uygulamacı olduğunu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte, Sinan'ın yapı bilgisi konusundaki düzeyini yalnız kişisel yeteneğiyle açıklamak, Osmanlı mimarlarının iki yüzyılı aşkın bir süreyi kapsayan birikimlerini yadsımak olur. Marmara bölgesine yerleşen Osmanlıların ahşap ve kârgir yapı konusundaki bilgilerini yörede mevcut Roma ve Bizans yapım tekniklerinden etkilenecek geliştirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Uygulamada kazanılan deneyimler sonucu yapılan uyarlamalar, Osmanlı Hassa Mimarlar Ocağından yetişenler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılarak gelişmiştir (Ahunbay, Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme)</p>	<p>Kriter (i): Mimar Sinan'ın Mimari Eserleri temel mimari ve sosyal sorunlara karşı üstün bir yanıt verdiği için insanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil eder.</p> <p>Kriter (ii): Mimar Sinan'ın Mimari Eserleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğumu ve gelişimi ile ilgili olarak dünya çapında yarım yüzyılı aşkın bir sürede insani değerlerin eşsiz değişimini sergiler.</p> <p>Kriter (iv): Mimar Sinan'ın Mimari Eserleri, o dönemin teknoloji ve yapım teknikleri açısından üstündür.</p>			
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Osmanlı mimarisinde temel mekân kurguları merkezi kubbenin taşıyıcılarının geometrik düzenlerine göre biçimlenmiş olup; bunların en klasik örnekleri Mimar Sinan tarafından yaratılmıştır. Sinan'ın sistematik olarak geliştirdiği altıgen çardak dizisinin dünya mimarlık tarihinde paraleli yoktur. (Kuban, 2016, s. 315). "Mimaride yeni çözümler, buluşlar, her şeyin ötesinde oranların ortaya konusu Sinan'la birlikte klasik denilebilecek yeni boyutlara ulaşmış; mimarlık alanının bu ustası imparatorluğun kıtalar üstü eğilimlerini hızla ve kuvvetle dış dünyaya yansıtmıştır. Bu üslup, özellikle en güçlü tarzda yerleştiği eyalet ve şehirler üzerinde biçimler anarşisine son vermiş, kendi kimliğini dünya ölçeğinde ortaya koymuştur" (Prof. Dr. Selçuk Mülayim). Mimar Sinan talebeleri ve eserleriyle Osmanlı mimarisinde etkisini ve sonraki asırlarda yol göstericiliğini sürdürmüştür. Günümüzdeki mimari arayışlar ve tartışmalarda oluşturduğu gündem onun ustalığı kadar çağları aşan etkisinin de en önemli örnekleridir. Sinan, geleneksel mimarlığın şemaları dışına çıkarak, her yapısında bir yenilik ve özgünlük ortaya koymuştur (Günay, 2019, s. 82).</p>	<p>Seri oluşturan kültürel varlıkların her biri serinin üstün evrensel değeri en iyi temsil eden Mimar Sinan yapılarını içermektedir. 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinin gelişimini gösteren 100 yıllık bir dönem ile sonuçlanmıştır. Seriyi oluşturan Mimar Sinan yapılarının çoğu bütünlüğünü korumuş ve iyi korunmuşlardır. Bölgesel bir bağlamda, değişiklik geçiren veya yıkılan yapılar, serinin dışında bırakılmıştır.</p> <p>Serinin bütünlüğü, Mimar Sinan'ın eserlerinin yalnızca Osmanlı Mimarlığı'nın gelişimini ve etkisini değil, geniş bir coğrafyada yayılmasını da göstermek için yeterlidir. Seriyi oluşturan varlıklar bütünlük açısından iyi durumdadır. Seri, farklı işlevlerle strüktür tasarımının gelişimini yansıtan örneklerden oluşturulmuştur.</p>			

BİZANS MİMARİ MİRASI

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	
ÖZELLİKLERİ	(i) (ii) (iii) (iv)	Türkiye, İtalya, Mısır, Suriye	Dönem Yapıları Mirası	Ulus Aşırı Seri
Doğu Roma İmparatoru Justinianus'un (Latince: Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus, Grekçe: Φλάβιος Πέτρος Σαββάτιος Ἰουστινιανός) M.S. 527-565 tarihleri arasındaki hükümdarlığı sırasında inşa ettirdiği kilise yapılarını kapsamaktadır. Yapılar, 6. Yüzyılda inşa edilmiş ve yapım teknikleri kendilerinden sonraki dönemlerde inşa edilmiş yapıları da etkilemiştir. Doğu ve batı stilleri, erken dönem Hristiyan ikonaları ve Greko-Romen mimarisinin birleşimini göstermektedirler.	<p>Kriter (i): Bizans Mimarisi'nin başyapıtları olan yapılar, 527-565 yılları arasında Justinianus Dönemi'nde inşa edilmişlerdir.</p> <p>Kriter (ii): Erken Hristiyan Dönemi eserleri olan bu yapılar, aynı İmparator tarafından farklı bölgelerde inşa edilmiş olmalarına karşın benzer özellikler göstermektedirler. Kubbe sistemleriyle, sonraki dönemlerin mimarlığına da ilham olmuşturlardır.</p> <p>Kriter (iii): Greko-Romen geleneğinin en güzel ve en iyi korunmuş örnekleri olan yapılar, Hristiyan ikonografisi ve batı ile doğu stiline özelliklerini yansıtmaları açısından üstün sanatsal değere sahiptirler.</p> <p>Kriter (iv): M.S. 6. Yüzyılın dini mimarisinin tarihini yansıtan yapılar, uzun dönemler kullanılmış ve hala kullanılmaktadır.</p>	<p>Ayasofya ve Küçük Ayasofya Camii Yapıları 1985 yılında, İstanbul'un Tarihi Alanları olarak Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. San Vitale Kilisesi, Ravenna'nın Erken Hristiyan Dönemi Yapıları başlığı altında 1996 yılında Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Aynı şekilde Aziz Katerina Manastırı 2002 yılında Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Aynı dönemin benzer niteliğini taşıyan yapılar olmaları sebebiyle, Justinianus Dönemi Kilise Yapıları Seri Miras olarak önerilmiştir.</p> <p>Justinianus Dönemi'nden sonra inşa edilen kilise yapıları olan Kalenderhane Camii, Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi), Vefa Kilise Camii (Hagios Theodoros Kilisesi), Fethiye Camii (Pammakaristos Manastırı), Kariye Müzesi (Chora Kilisesi) benzer mimarideki kiliselerdir. Bu yapılar da önceki dönem kiliseleri gibi, özgün Bizans sütun başlıkları, mozaikleri ve mimari elemanlarıyla aynı karakteristik özelliklerdedir.</p>	 <p>555 AD</p>	
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
Önerilen Ulus Aşırı Seri Adaylığı oluşturan anıtların özgünlük düzeyi yüksektir. Bileşenlerin hepsi, inşa edildiklerinden bu yana yüzyıllar içinde çeşitli değişimlere uğramıştır, ancak bu değişimlerin çok katmanlılık değerleri vardır ve bu nedenle seri varlığın özgünlüğünü olumsuz yönde etkilememektedirler.	Önerilen Ulus Aşırı Seri Adaylık, Üstün Evrensel Değeri'ni göstermek için gerekli tüm temel unsurları karşılamaktadır. 4 Taraf Devlet'ten, Bizans Dini Mimarisi'nin eşsiz örneklerini gösteren, özellikle mozaik sanatı ile ilgili olarak, MS 5. ve 6. yüzyıllar arasındaki mimari ve sanatsal gelişimini yansıtmaktadır. Bu anıtlar, Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentlerinde bulunan biriciklik değeri taşıyan yapılardır. Tematik bağlamda seri varlığı oluşturan bileşenlerin her birinin koruma durumları değerlendirilmelidir.	 		
Yakın zamanda, bazı anıtların işlev değişikliği nedeniyle özgün değerlerini kaybettiği söylenebilir. Ayasofya ve Kariye Müzeleri'nin Cami'ye dönüştürülmesi sonucu mozaiklerin kapatılması sorunu günümüzde tartışılmaktadır. Kentin kültürel kimliğinde aktif bir rol oynayan mozaiklerin kültürel geleneği ve tekniği, mozaik sanatının bilgisini, eğitimini, korumasını ve değerlendirilmesini teşvik etmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır.				
			<p>Ayasofya (İstanbul); Küçük Ayasofya Camisi (İstanbul), Kariye Müzesi (İstanbul), San Vitale Kilisesi (Ravenna); Yeni Aziz Apollinare Bazilikası (Ravenna)</p>	

CENEVİZ TİCARET ROTASI ÜZERİNDEKİ SAVUNMA YAPILARI

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ
ÖZELLİKLERİ	(ii) (iv)	Türkiye, Ukrayna, İtalya	Kültürel Yol (Ticaret Yolu) Sınır Aşırı Seri
<p>Ukrayna ve Türkiye'nin geçici listelerinde yer alan Ceneviz ticaret rotası ve rota üzerindeki kale yapıları sınır aşırı miras alanıdır. Cenevizlilerin başkenti olan ve ticaret aksının bir noktası olan Cenova'daki benzer kaleler seri miras alanına eklenebilir.</p> <p>11-15. yüzyıllar arasında, Cenevizliler; Akdeniz, Karadeniz, Atlantik Okyanusu ve Kuzey Avrupa'da ticaret kolonileri kurmuşlardı. Cenevizliler koloni kurdukları bölgelerde bir kale etrafında şehirleşmiştir. Seçilen örnekler Ceneviz izlerini ve etkisini hala net bir şekilde yansıtmaktadır. Fiziksel şekli ve çeşitliliği bakımından, bu yerleşimler tanınabilir kentsel ve mimari özelliktedir.</p>	<p>Kriter (ii): Ceneviz ticaret yollarındaki ticaret ve savunma yapıları, ticaret ilişkilerinin gelişimi, ticaret teknikleri, denizcilik ve denizcilik teknolojisi ile mimarlık ve sanat açısından deniz-liman kent yerleşimlerinin yapısını ve gelişimini etkilemiştir.</p> <p>Kriter (iv): Örnekler, kıyı şeridinde yer alan yerleşimlerin nasıl kullanıldığını göstermektedir ve Akdeniz, Karadeniz ve Atlantik'e kadar devam eden ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmelerin, kentsel ve deniz kültürünün fiziksel ifadesidir.</p>	 <p>The map illustrates the extensive trade network of the Genoese and Venetian empires in the Mediterranean. It shows major trading hubs like Genoa, Venice, and Constantinople, and routes connecting them to the Black Sea, the Aegean, and the Indian Ocean. Key cities and production areas are marked, including Alexandria, Cairo, and various ports in the Levant and North Africa.</p>	
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR	
<p>Cenevizliler, 11. ve 15. yüzyıllar arasında Akdeniz, Karadeniz, Atlantik Okyanusu ve Kuzey Avrupa'da ticaret kolonileri kurmuş ve kıyılarda kaleler inşa etmiş veya eski kale kalıntılarını onarıp kullanmışlardır. Tarih boyunca önemli ticaret yollarının kavşağında yer almış Anadolu kıyılarında da Cenevizlilerin bir dönem kullandığı birçok yerleşim bulunmaktadır. Bu yerleşimler arasında İstanbul'da Boğaz'ın Karadeniz çıkışında Anadolu Kavağı'nın hakim bir tepesi üzerinde yer alan Yoros Kalesi ve bir kale yapısı olmamasına rağmen Cenevizlilerden kalan kentsel savunma sistemindeki önemi nedeniyle Galata Kulesi, Karadeniz'de özellikle Cenevizliler döneminde ticari canlılığın merkezi olmuş Amasra Kalesi, Sinop Kalesi ve günümüzde de Ceneviz Kalesi olarak adlandırılan, denizcilik ve ticarete önem taşıyan Akçakoca Kalesi, Ege'de ise Cenevizliler döneminde önemli bir ticaret limanı olan ve kentin savunmasında önem taşıyan Foça Kalesi ile sağlamlığı ve görkemli yapısıyla dikkat çeken Çandarlı Kalesi sayılabilir.</p>	<p>Bir ticaret rotasını tanımlayan ticaret kentleri benzer mimari yapıları ve işlevleriyle bir bütünün parçalarıdır.</p>	 <p>The photographs showcase the architectural legacy of the Genoese and Venetian empires. They include views of ancient stone fortifications, towers, and walled towns built on strategic coastal and inland locations. The images highlight the unique blend of military and commercial architecture that characterized these settlements.</p>	

ANTİK DÖNEM FELSEFE OKULLARI

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ
<p>ÖZELLİKLERİ</p> <p>İnsanlık tarihinde yerini almış, günümüzde halen kendisinden söz ettiren, fikirleri yaşayan okullar ile filozofların yaşadığı kentleri korumak ve bu şekilde tanıtmak, bu kentlerin değerlerini daha bütüncül bir şekilde ortaya koymamıza yardımcı olacaktır. Filozofların sözleri, düşünceleri bugün halen başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. Felsefe, tüm insanlık için temel değerler açısından önemli bir yol gösterici olmuştur.</p> <p>Felsefe dediğimizde, tüm belli bir yolu olan okullardan bahsediyor olduğumuzdan, burada antik dönemden itibaren günümüze değin, insanın ve toplumun gelişimine yön vermiş olan ana düşünce akımlarından bahsediyoruz. Bu düşünce sahipleri, birbirlerinden de etkilenebilmiştir.</p>	<p>(iii) (iv)</p> <p>Kriter (iii) İnsanlık tarihinde yerini almış, günümüzde halen kendisinden söz ettiren, fikirleri yaşayan okullar / filozofların yaşadığı kentler, bu ekollerin geleneklerine ve buralarda gelişen düşünce, davranış ve fikirlerin toplum üzerindeki etkilerine tanıklık etmiştir.</p> <p>Kriter (vi) Tarihin içinde filozoflar ve öğretileri yol gösterici olmuştur. Felsefe, insan doğasını ve amaçlarını tanımayı, toplum içinde insanı ve tarih içinde insanı tanımlamaya yardımcı olan bir arayıştır. Sorular sorarak ve cevaplarını arayarak bilimler şekillenir. Felsefe, insanlık tarihinde bu nedenle çok önemli bir yer tutar; kadim bilgiye ve bilgeliğe duyulan aşk ile insan kendini ve çevresini şekillendirir. Anadolu toprakları içinde birçok filozof, yetişmiş veya öğretilerini aktarmıştır. Bu filozofların yetiştiği kentler, bu değer ve fikirlere ev sahipliği yapmıştır.</p>	<p>Türkiye, Yunanistan, İtalya</p>	<p>Yapı Tipi</p> <p>Ulus Aşırı Seri</p>
<p>ÖZGÜNLÜK</p> <p>Listede düşünsel tarih ve yaklaşımlar ile bağlantılı olan ilk tematik seri miras önerisi olmaktadır.</p>	<p>BÜTÜNLÜK</p> <p>Felsefe okullarında yetişen filozoflar arasında, dünyada farklı noktalara seyahat ederek etkileşimde bulunmuş, eğitim almış, doğduğu yerden farklı bir yerleşimde okul açmış ve öğretilerini yaymış olan filozoflar olmuştur. Örneğin Pisagor, Milet Okulu'nda dersler aldıktan sonra Mısır'a giderek birçok yerleşimi dolaşmış, ardından savaşta esir düşerek Babil'de bulunmuştur. Memleketi Sisam adasında ilk eğitimlerini veren filozof, daha sonra İtalya'nın Kroton kentinde okul kurmuştur. Bunun yanı sıra, fiziksel olarak karşılaşılmasa da birbirlerinin eser ve öğretilerini okuyarak etkilenen filozoflar da bulunmaktadır. Ve en son noktada ise karşılaştırmalı incelendiklerinde, hepsinin ortak noktaları bulunmaktadır. Bu nedenler ile tüm yerleşimlerin kendi aralarında bir bütünlük kavramından bahsedilebilir.</p>	<p>FOTOĞRAFLAR</p>	

HAC YOLU ÜZERİNDEKİ BİZANS DÖNEMİ HAC MERKEZLERİ

TANIM	KRİTERLER	TARAF DEVLETLER	KATEGORİ	
ÖZELLİKLERİ	(ii) (iv) (vi)	Kudüs, İsrail, Filistin, Cezayir, Mısır, Türkiye, Suriye, İtalya, Almanya...	Kültürel	Sınır Aşırı Seri
<p>Hac, günümüze kadar yaşamış eski bir kültürel fenomendir. Halen birçok bölgeye inananlar tarafından uygulanmaktadır ve genel olarak, dini görmek ve tecrübe etmek için belirli bir yeri ziyaret etme inancının, arzusunun bir ifadesi olarak görülebilir. Hristiyanlığın en önemli hac bölgesi, İsa Mesih'in Yaşamı ve Tutkusu ile bağlantılı olabilecek yerlerdir. Kutsal toprakları ziyaret 324/25 yılında başlamış, Constantin'in annesi Helena'nın 326 yılında yaptığı hac yolculuğuyla yoğunluk kazanmıştır. Filistin'deki kutsal yerler için uygun mimari çerçeveler oluşturma işinde büyük çabalar sarf edilmiştir. Diğer Hristiyan kuşatması yerleri, bir şehit(martir) öldüğü ya da bir aziz için yapılan ve onların dünyevi kalıntılarının tutulduğu yerlerdir. Bizans'ın batı sınırından Kudüs'e kadar uzanan yol üzerinde bulunan bu kutsal noktalar (mezar, kalıntı vs.), kiliseler içinde yer alarak inananların ziyaretine olanak tanımıştır. Kiliselerde standart bir plan yerine, ziyaret edilen mezar ya da nesnenin konumuna göre bir plan düzeni oluşturulmuştur. Bu türdeki in eski anıtlardan biri, Roma'daki St.Peter Bazilikası'dır. Devlet ile kurumsallaştırılmış kilise arasındaki yeni ittifakın bir kanıtı olarak da işlev görmüştür.</p>	<p>Kriter (ii) : Hac merkezleri, inanç turizminin yaratılmasında öncü bir rol oynamıştır. Dolayısıyla Hac Yolu üzerindeki bu merkezler dinin kültürel, ekonomik, mimari ve sosyal alandaki etkilerine olağanüstü bir tanıklık göstermektedir. Ayrıca bu merkezler, mevcut yerleşim yerlerinin ayarlanması açısından şehir planlama için büyük öneme sahiptir.</p> <p>Kriter (iv) : Genel olarak, Hac yolu üzerindeki Bizans Dönemi Hac merkezleri, kutsal alan, kilise ve şehir planlaması arasındaki ilişkiyi yansıtan önemli örnekler olarak kabul edilmektedir.</p> <p>Kriter (vi) : Hristiyanlık dinine mensup kişiler Tanrı sözüne yani Kutsal Kitap'a iman edenler olarak adlandırılmıştır. Kutsal Kitap ise tektir ve Tevrat, Zebur, İncil'den oluşur. Tanrı bu kitapları insanlara verirken onlara ayrı bir din değil, kendi sözlerini vermiştir. Hristiyan kişi İsa Mesih'in öğretilerini benimser ve hayatında uygular.</p>			
ÖZGÜNLÜK	BÜTÜNLÜK	FOTOĞRAFLAR		
<p>Her hac merkezi kendine has özellikler sunmakla birlikte bazı ortak özellikleri de vardır. Kiliseler oldukça büyük olup kutsal alana (mezar vb.) olabildiğince ziyaretçinin girmesi sağlanmıştır. Kalıntılardan bu alanların zengin bezemeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bazen birden fazla kilise aynı hac merkezinde yer alır. Hac merkezlerine vaftiz olmak için gelenlere hizmet vermek amacıyla, içine birden fazla kişinin girebileceği büyük vaftizhaneler yapılmıştır. Genelde tören yolu veya seramoniler için kullanılan cadde ve meydanlar oluşturulmuştur. Hac ziyaretinde bulunan kişilerin kalabilecekleri yapılar, hac merkezinin yakınında yer almıştır. Yine ziyaretçiler ve görevliler için hamam yapıları yapılmıştır.</p>	<p>Bu seri adaylık, Hristiyanlığın eşsiz kalıntılarını içermektedir. Hac merkezlerinde bulunan kiliseler, içinde "kült nesnesi" saklamak için değil, dinsel tören amaçlı planlanmışlardır. Bu kalıntılar arasında en önemlilerinden biri olan Kutsal Mezar Kilisesi, Ortodoks Kilisesi tarafından yeniden diriliş kilisesi olarak adlandırılır, Kudüs'ün eski şehir duvarları içerisinde yer alan bir hristiyan kilisesidir. Kilise'ye bir çok hristiyan "golgotha" (İsa'nın çarmıha gerildiği tepe) olması nedeniyle saygı göstermektedir. En az 4. yüzyıldan beri, İsa'nın yeniden dirileceği yer olmasına inanılması nedeniyle, bu kilise hristiyanlar için önemli hac noktalarından biridir. Diğer kiliseler ise, St. Peter (Roma), Kudüs Kutsal Kabir Kilisesi, Beytullahim Doğu Kilisesi (Filistin), Nasıra (İsrail), Trier Katedrali (Almanya), Qalaat Seman (kuzeybatı Suriye), Meryemlik (Ayatekla-Silifke, Türkiye), St. Paul Kilisesi (Tarsus), Abu Mena (İskenderiye, Mısır), Tebessa (doğu Cezayir), Alahan Manastırı (Mersin), St. Paul Kilisesi, Pysidia Antiocheia (Isparta), Antiokheia (Antakya), St. Jaehan Kilisesi, Ayasuluk (Efes, İzmir), Meryem Ana (Efes, İzmir), Hierapolis Philippus Martyrionu ve Kilisesi (Denizli), St. Nicholas Kilisesi (Demre, Antalya)</p>			
		<p>Hatay St. Pierre Kilisesi (Antakya), Kutsal Kabir Kilisesi (Kudüs), St. Nicholas Kilisesi (Demre, Antalya)</p> <p>Efes Antik Kenti Meryem Ana (İzmir), Nicaea (İzmir), Doğu Kilisesi (Filistin)</p>		

G

**TÜRKİYE UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ
İÇİN SINIR AŞIRI ve ULUS AŞIRI SERİ ADAYLIK
ÖNERİLERİ**

MİMAR SİNAN YOLU

GÜRCÜ ERMENİ KİLİSELERİ

AKDENİZ ZEYTİN KÜLTÜREL PEYZAJI

ANTİK DÖNEM FELSEFE OKULLARI

VIA EGNATIA

SINIR AŞIRI VE ULUS AŞIRI SERİ
ADAYLIKLAR İÇİN GEÇİCİ LİSTE ÖNERİ FORMATI

TARAF DEVLET:

TESLİM TARİHİ:

Öneriyi Hazırlayan:

Ad-Soyad:

E-mail:

Ünvan:

Adres:

Fax:

Kurum:

Telefon:

1.a Önerilen Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Adaylığın Adı¹ :

16. Yüzyıl Hassa Mimarlar Ocağı Üretimleri ve Mimar Sinan'ın Eserleri

1.b Diğer Taraf Devletler: Bulgaristan, Yunanistan, Bosna Hersek, Suriye, Kırım, Arabistan.

1.c Ulusal bileşenlerin isimleri:

1.d Devlet, İl veya Bölge:

1.e Enlem Boylam, Koordinatlar:

1. Rüstem Paşa Camisi, İstanbul (1561-1563): N41 1 2.91; E28 58 7.97

2. Haseki Camisi, İstanbul (1538): N41 0 31.00; E28 56 30.23

3. Şehzade Camisi, İstanbul (1543-1548): N41 0 49.13; E28 57 26.48

4. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, İstanbul (1548):

5. Şam Süleymaniye Külliyesi, Şam (1554-1555): N33 30 41.004; E36 18 23.004

6. Tekkiye Camisi (Şam) (1544-1559): N33 30 45; E36 17 29

¹ Bu bölümde verilen metin, aynı ulus aşırı / sınır aşırı adaylık sürecine katılan Taraf Devletlerin tüm beyanlarında aynı olmalıdır.

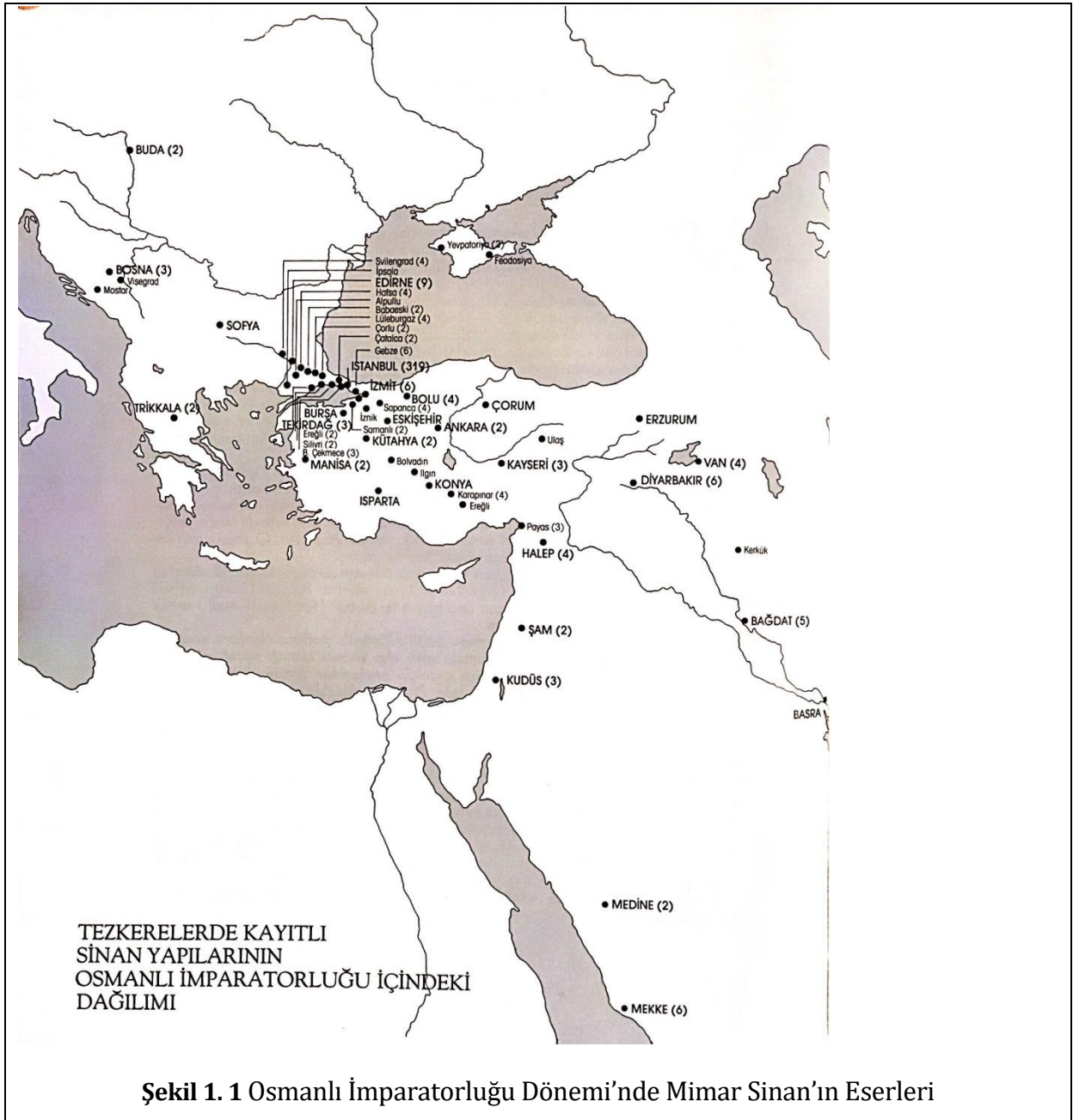
7. İstanbul Süleymaniye Camii ve Külliyesi (1551-1558) N41 0 57.70 E28 57 50.98

8. Mağlova Sukemeri (1554-1562) N41 8 8.64, E 28 53 36.07

9. Rüstem Paşa Camisi (1561-1563): N41 1 2.91; E28 58 7.97

10. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi (1562-1565):

11. Sokollu Mehmed Paşa Köprüsü (Vişegrad) (1577): N43 46 53.2 E19 17 16.89

Şekil 1. 2 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Mimar Sinan'ın Eserleri (Sözen, M., Güner, S., Özel, M. (1988) Sinan Architect of Ages, The Republic of Turkey, Ministry of Culture, Ankara, s. 66-67.)

Şekil 1. 3 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Mimar Sinan'ın Eserleri

N O	YAPI TÜRÜ	Saptanamayan	Yok olan	Yenilen miş	Harabe	Özgün biçimi bozulmam ış	Toplam
1	Cami	4	16	21	2	64	107
2	Mescit	1	29	13	2	7	52
3	Türbe	6	6	0	1	32	45
4	Medrese	3	31	2	3	35	74
5	Darülkurra	0	3	1	0	4	8
6	Sıbyan Mektebi	1	0	0	0	5	6
7	Tekke	1	1	2	0	2	6
8	Darüşşifa	0	0	0	0	3	3
9	İmaret	2	11	1	1	7	22
10	Han, Kervansar ay	2	9	3	6	11	31
11	Saray	4	32	0	0	2	38
12	Köşk	0	4	0	0	1	5
13	Mahzen	0	6	0	0	2	8
14	Hamam	5	24	6	8	13	56

15	Köprü	0	0	0	0	9	9
16	Su kemeri, Havuz	0	0	0	0	7	7
	TOPLAM	29	172	49	23	204	477

Mimar Sinan, 16 yapı türünde çok sayıda yapı tasarlamış, inşa etmiş ve onarmıştır. Bu yapılardan 29'u saptanamayan; 172'si deprem ve imar faaliyetleri sonucu yok olan; 49'u daha sonra klasik dönem mimarisinden farklı biçimde yenilenen; 23'ü harabe durumda; 204'ü 16. Yüzyıl biçim ve üslubunu koruyarak günümüze ulaşan yapılardır (Kuran, 1986, s. 23). Seriyi oluşturan bileşenlerin seçiminde özgün biçimi bozulmamış yapıları (204 adet) arasından üstün evrensel değer taşıyan ünik örnekler olmasına dikkat edilmiştir. Yok olan, harabe durumda olan veya tamamen yenilenmiş yapıları özgünlük ve bütünlük ilkesini karşılamadığı için serinin dışında bırakılmıştır. Seriyi oluştururken tarihsel gelişim bağlamında Mimar Sinan'ın mimari tasarım anlayışının evrimini en iyi gösteren örnekler seçilmiştir.

2.a Önerilen Ulus Aşırı / Sınır Aşırı Varlığın Kısa Açıklaması² :

Osmanlı mimarlığının yapım etkinliğinin en yoğun olduğu dönem 16. yüzyıla ve Mimar Sinan'ın Hassa Mimarlar Ocağının başında bulunduğu 1539-1588 yıllarına rastlamaktadır. Mimar Sinan, mimarbaşı olarak atandığı 1539 yılından öldüğü 1588 yılına kadar 50 yıl boyunca mimarbaşı olarak görev yapmıştır. Hassa Mimarlar Ocağı, saraya bağlı çalışan gören bir kurumdur (Günay, 2019). Çağın politik ve ekonomik potansiyelinin sağladığı güçle ivme kazanan yapı etkinlikleri, bir yandan tasarımların üstün düzeyi ve amaca uygunlukları, diğer yandan işgücünün ve malzeme kaynaklarının iyi örgütlenmesiyle desteklenerek başarıya ulaşmıştır. Bu sonuç Mimar Sinan'ın yapı alanının her dalında doğru kararlar alabilecek düzeyde iyi yetişmiş, deneyimli bir uygulamacı olduğunu kanıtlamaktadır. Marmara bölgesine yerleşen Osmanlıların ahşap ve kârgir yapı konusundaki bilgilerini yörede mevcut Roma ve Bizans yapım tekniklerinden etkilenerek geliştirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Uygulamada kazanılan deneyimler sonucu yapılan

² Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

uyarlamalar, Osmanlı Hassa Mimarlar Ocağından yetişenler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılarak gelişmiştir (Ahunbay, Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme).

Mimar Sinan tekrar eden bir tip kurgu uygulamayıp; her yapısında topoğrafya ve çevre ile ilişki kurarak farklı bir strüktürel kurgu geliştirmiştir. Yarattığı mekân ve strüktür birbirini yansıtmaktadır (Günay, 2019, s. 44). Sinan özellikle merkezi planlı, kubbeli yapı şemalarını araştırmış ve geliştirmiştir. Kubbeyi kare bir taban üzerinde denedikten sonra altıgen, daha sonra da sekizgen taban üzerine oturtmayı denemiştir (Günay, 2019, s. 54).

Osmanlı İmparatorluğunun gücünü, sınırlarını ve 16. Yüzyılda oluşan kültürel sentezin bir belgesi olan yapıtlar olarak tanımlayabileceğimiz üstün evrensel ölçütlere sahip Sinan yapılarının Dünya Miras Listesi içindeki sayısının artırılması ve bütüncül olarak bir yönetim stratejisi içinde tanımlanması, korunması ve tanıtılması gerekmektedir. Bu kapsamda Mimar Sinan'ın mimari dehasını gösteren yapıtlarından özgünlük ve bütünlük değerlerini koruyan bileşenler seriye alınmıştır.

2.b Bileşen parçalarının tanımı:

1. Haseki Camisi (1538):

Koordinatlar: N41 0 31.00; E28 56 30.23

Sinan'ın mekân araştırmaları, mimarbaşı olduktan sonra yaptığı ilk cami olan, dört dayanaklı tek kubbeli Haseki Camisi'nden sonra başlamaktadır. Genellikle kubbeleri küçük, dört dayanaklı tek kubbeli camiler, Sinan'ın en çok uyguladığı plan tipidir. Yarı karkas yığma yapı sistemi sayesinde caminin dış duvarındaki kemer boşaltılmış ve yanına yapılan ek alan ile iç mekânın genişlemesi sağlanmıştır (Günay, 2019, s. 101).

Şekil 1. 4 Haseki Camisi (<https://archnet.org/authorities/492/sites/1990>)

2. Şehzade Camisi (1543-1548)

Koordinatlar: N41 0 49.13; E28 57 26.48

Mimar Sinan'ın Mimarbaşı olduktan sonra verdiği üç büyük eser, onun sanatının gelişmesini gösteren basamaklardan ilki İstanbul'daki Şehzade Camii ve külliyesidir. Dört yarım kubbenin ortasında merkezi bir kubbe tarzında inşa edilen Şehzade Camisi, daha sonra yapılan bütün camilere örnek teşkil etmiştir.

3. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi (1548):

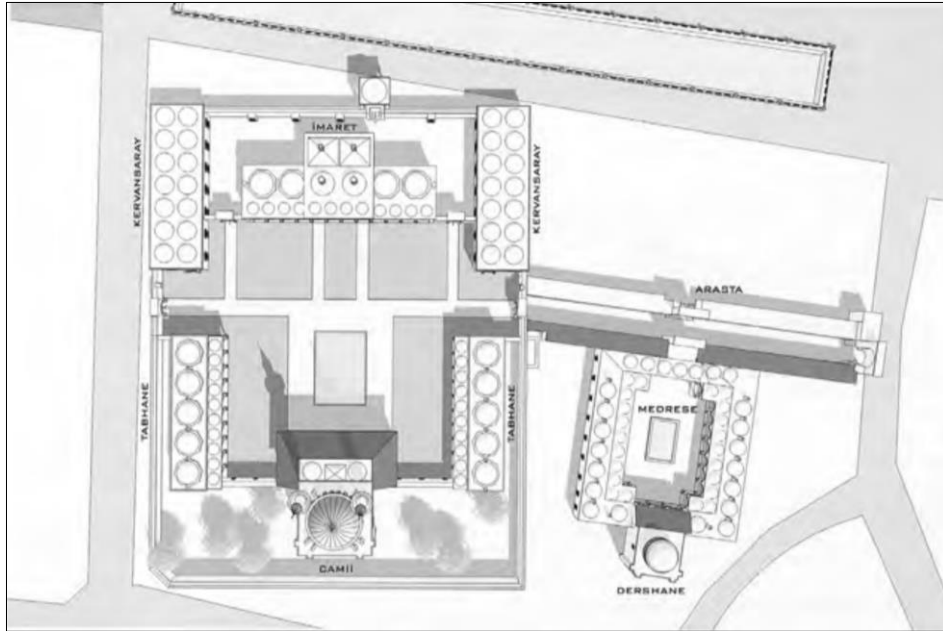
İstanbul'da ilk çift revak uygulaması, Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nde yapılmıştır. Sinan'ın Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nde kalıpları zorlayarak, yeni mimari şema ve çözüm ve şemalar arayan yaratıcı kişiliğini etkin biçimde kanıtlamıştır (Kuran, 1986, s. 48). Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi, cami, medrese, aşhane, tabhane ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır. Zamanla aşhane ve tabhane ortadan kalkmıştır. Cami, medrese ve mektep günümüze ulaşmıştır (Kuran, 1986, s. 49). Seriyi oluşturan bileşenlerden özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumuş olan Mihrimah Sultan Camisi seçilmiştir. Cami, orta kubbesi üç yönde yarım kubbelerle desteklenen, iki minareli ve çift revaklıdır. Şadırvan, son cemaat yerinin önünde ve kible ekseninde yer almaktadır. Denize bakan cephedeki dış revak geniş saçak ile şadırvanın üzerini örtmektedir.

4. Şam Süleymaniye Külliyesi (1554-1555) (TA-DML)

Koordinatlar: N33 30 41.004 ; E36 18 23.004

Balkanlardan Mekke'ye uzanan hac yolu üzerinde, Şam'ın Barada Nehri kıyısında, çölden önceki son durak noktası olarak inşa edilen Şam Süleymaniye Külliyesi, Hassa Mimarbaşı Mimar Sinan'ın Osmanlı klasik dönem mimarisinin temel ilkelerine göre tasarladığı eserlerden biridir (Güçhan & Kuleli, 2009).

Şam kentinde inşa edilen ikinci Osmanlı külliyesidir. Süleymaniye / Tekkiye külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Mimar Sinan tarafından 1554-1555 tarihleri arasında inşaatına başlanmış olup; 1566-1557'de tamamlanmıştır. Aptullah Kuran, bu külliyenin en özgün yanının yerleşme planı olduğuna dikkat çekmiştir (Kuran, 1986, s. 69).

Şekil 1. 5 Şam Süleymaniye Külliyesi Vaziyet Planı

5. Sinan Paşa Camisi (1555-1556):

Sinan Paşa Camisi altıgen çardak merkezli mekân araştırmalarının ilk aşamasıdır (Kuban, 2016, s. 327). Sinan, tasarladığı camilerde mekân ve strüktür arayışını devamlı sürdürmüştür. Bu sebeple dört dayanaklı şemanın yanında altı, daha sonra sekiz dayanaklı camiler tasarlamış, bunları bazı denemelerinde yanlara eklenmiş yarım kubbeler ile enine genişletmiştir.

6. Tekkiye Camisi (Şam) (1544-1559)

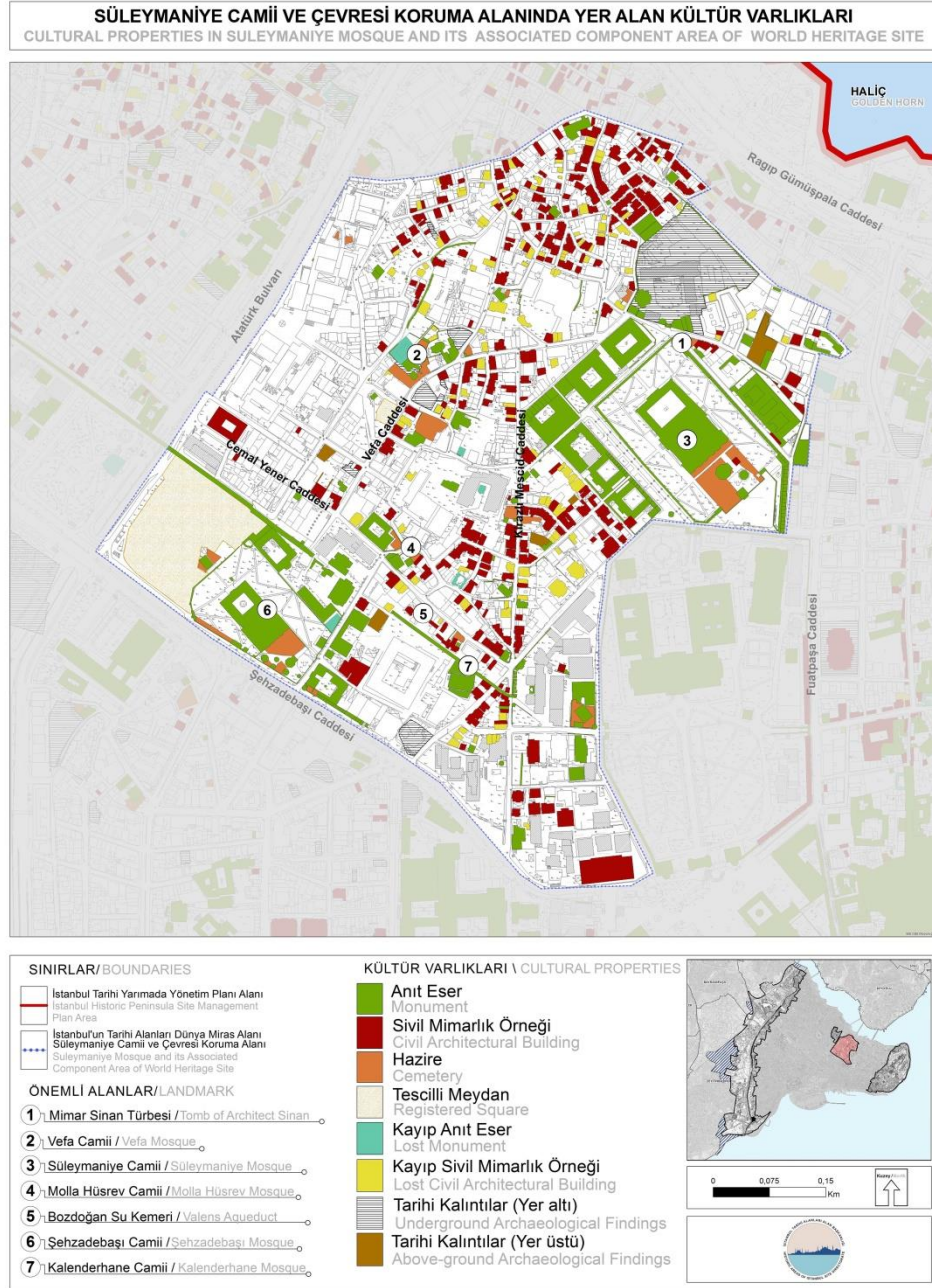
Koordinatlar: N33 30 45; E36 17 29

7. İstanbul Süleymaniye Camii ve Külliyesi (1551-1558)

Koordinatlar: N41 0 57.70 E28 57 50.98

Mimar Sinan'ın Dünya Miras listesinde ismi olan bu iki yapısı dışında dolaylı olarak listede olan yapıları da vardır. Örneğin İstanbul Süleymaniye Külliyesi (1550-1557). İstanbul'un Tarihsel bölgeleri olan; İstanbul surları, Tarihi Yarımada'nın ucundaki arkeolojik park, Zeyrek ve Süleymaniye'nin UNESCO tarafından 1985 yılında Dünya Miras Alanı olarak tanımlanmasını sağlayan dört üstün evrensel değer in ikisinde Süleymaniye Cami ve Külliyesi bu değerleri taşıyan varlık olarak tanımlanmıştır. Bu üstün evrensel değerler Edirne Selimiye Külliyesi'nin seçilmesini sağlayan değerlerle aynıdır. Bunlardan birincisi "insanoğlunun yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmesi" kriteri ile Ayasofya'da Süleymaniye Cami ve Külliyesi'yle birlikte başyapıt olarak belirtilmiştir. "(iv) İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olması" ölçütünü karşılayanlar olarak Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Cami ve Külliyesi belirtilmiştir.

Katıldığı seferler sayesinde yarım yüzyılı aşkın süre boyunca araştırma ve gözlem yapma imkânı bulan Sinan, kendinden önceki çeşitli kültürlerle ilişkin eserleri izlemiş ancak hiçbir kopyacılığa başvurmadan gözlemlerini sentezlemeyi, kendi üslubunu yaratmayı başarmıştır. Kendinden önce yapılmış önemli yapıları inceleyen Sinan'ın Süleymaniye'de kendi sentezlemelerine göre ulaştığı yorum da bu tutumunun bir göstergesidir. Ölçü olarak Ayasofya'ya yaklaşan Süleymaniye'de, kendi çağının teknolojisini kullanarak daha güçlü bir iç mekân etkisi yaratmıştır. Aynı zamanda iç mekân ile dış kütle etkisi birlikte düşünülmüştür.

Şekil 1. 6 Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı
(http://www.alanbakanligi.gov.tr/suleymaniye_dma.html)

Süleymaniye Dünya Mirası Alanı Haliç'e hâkim bir tepe üzerinde kent silüetinde belirleyici bir nokta oluşturan Süleymaniye Külliyesi ile Şehzade Mehmet Külliyesi çevresinde yer alan, Süleymaniye, Vefa, Vezneciler semtlerini kapsamaktadır.

8. Mağlova Sukemeri (1554-1562)

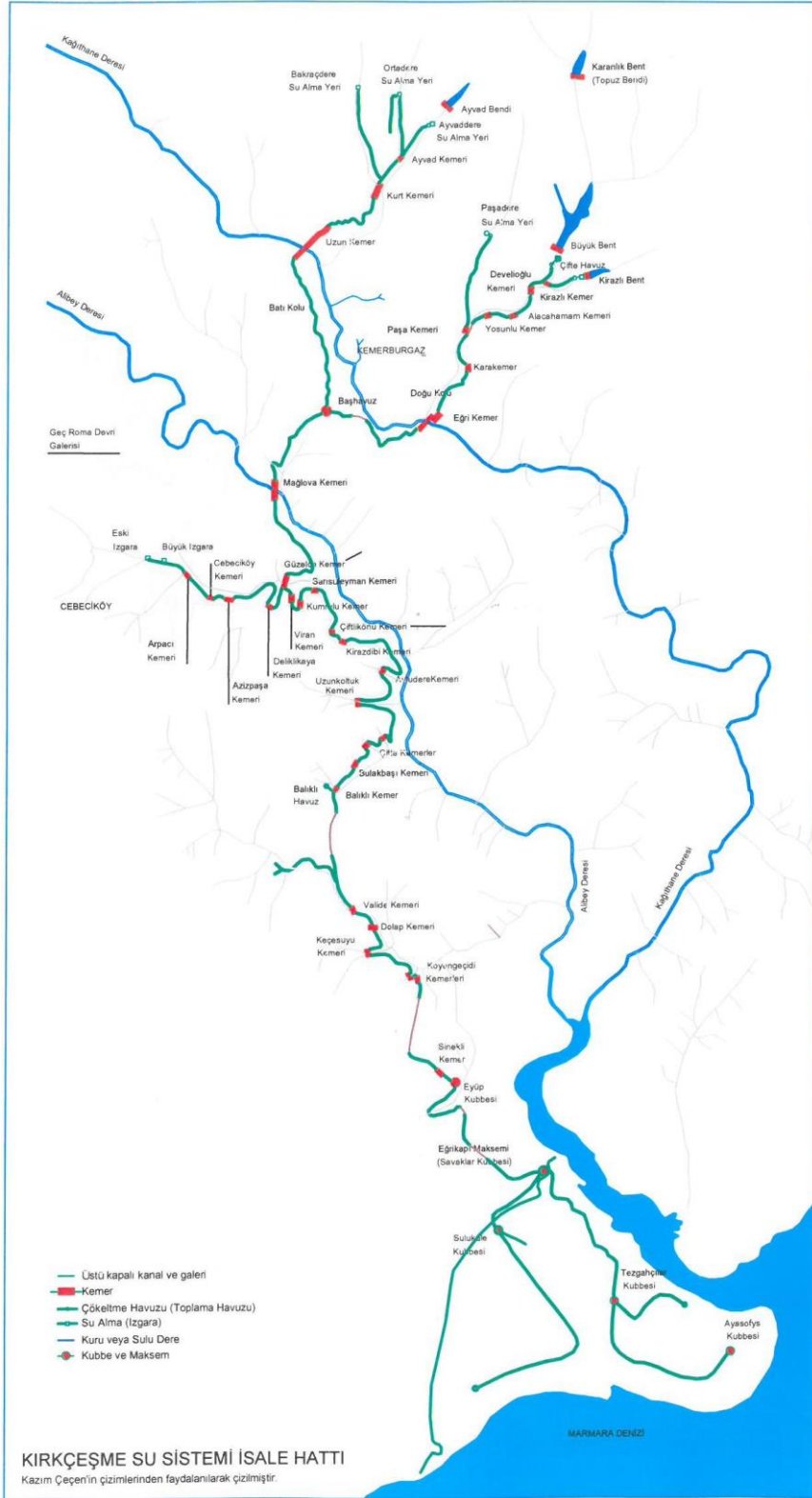
Koordinatlar: N41 8 8.64, E 28 53 36.07

19. yy'da, herhangi bir arkeolojik araştırmaya ya da belgeye dayanmadan İustinianos'a atfedilen bu kemerin Sinan tarafından yapıldığı belgelerle saptanmıştır (Çeçen, DBİA, "Mağlova Kemerı" maddesi). Alibeyköy (eski Kydaris) deresini geçen bu su kemeri dünyanın ünlü sukemerleri içinde tasarımının özgünlüğü ile özel bir yer taşımaktadır (Kuban, 2016, s. 343). İstanbul'daki su kemeri 260 m uzunluğunda, 36 m yüksekliğinde, üst üste iki sıra kemerlidir. Birinci katın üzerinde, ayaklar arasında yayaların geçebileceği bir köprü yer almaktadır (Günay, 2019, s. 76). Kemer, konumu sebebiyle iki ilçeyi ve bir vadinin iki yakasını birbirine bağlıyor. Sadece bir su yolu olmayan tarihi eser, Mimar Sinan'ın kemer içerisine inşa ettiği yol sayesinde o tarihten bu yana bölge halkı (Cebeciköy) için bir köprü niteliği de taşımaktadır. Yayalar, merdivenlerle çıkılan orta kısımda bulunan yol sayesinde karşı kıyıya taşınırken, üst kısımdan da su taşınmaktadır. Suyun kirlenmemesi için de üst kısmı tamamen kapalı olarak inşa edilmiştir. Suyun taşındığı galeri 1.70 m yüksekliğinde olup bir insanın yürüyebileceği seviyededir. Sinan'ın, zamanın taşıyıcı sistemlerinin dışına çıkarak tasarladığı payandalar, heykelsi geometrisi açısından üstündür. Aynı zamanda, 455 yıl önce Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 2000 yıllık Kırkçeşme Su Yolu Sistemi'ni İstanbul'a ulaştırmak için Mimar Sinan tarafından inşa edilen Mağlova Su Kemerı, İstanbul'a su taşıma işlevini günümüzde de sürdürmektedir.

Seriye oluşturan varlıklardan biri olan Mağlova Sukemerı için tampon bölge sınırları çizilirken, Su Yolu Sistemi dikkate alınabilir. Dolayısıyla, günümüzde işlevini sürdürmeye devam edebilmesi için bağlantılı Kırkçeşme Su Yolu Sistemi'ni de kapsayan daha geniş koruma alanı sınırı belirlenmelidir.

Şekil 1. 7 Mağlova Su kemeri üzerindeki yaya yolu ve heykelsi payandaları (Günay, 2019)

Şekil 1. 8 Kırkçeşme Su Sistemi İsale Hattı (Çeçen, K. (1999). İstanbul'un Osmanlı Dönemi Suyolları. İstanbul: İSKİ Yayınları, s.19-122, 198-254.)

9. Rüstem Paşa Camisi (1561-1563):

Koordinatlar: N41 1 2.91; E28 58 7.97

Rüstem Paşa Camisi altyapıdan kubbeye geçişinde sekizgen taşıyıcı sistemi vurgulayan bir yapı olup; Selimiye'yi hazırlayan ön aşamalardan biri olarak nitelendirilmektedir (Kuban, 2016). Aynı zamanda, Osmanlı mimari tarihinde çini bezenin üstün zenginliği ve İznik ekolü ile özel bir örnektir. Çini kaplamalarıyla ünlü İstanbul Rüstem Paşa Camisi, payitahtın bu denli yoğun çiniye sahip ilk camisidir. Kubbe altına kadar çini ile kaplanmış tek Osmanlı camisidir. Duvarların ve bütün taşıyıcıların yüzeyi çini ile kaplanmıştır. Çinilerde bitki ve çiçek desenleri zenginliği yüksek bir artistik performans taşımaktadır (Kuban, 2016, s. 325). İstanbul'daki Rüstem Paşa Camisi, Mimar Sinan'ın payitahtta veziriazamlar için inşa ettiği en büyük kubbeye sahiptir (Necipoğlu, 2013). Aynı zamanda, bir ticaret bölgesinde bulunan camiyi iki katlı fevkani olarak tasarlayarak, cami yükseltilmiş, mevcut sahil surları üzerinden manzaraya açması, zemin seviyesindeki çarşı ile ilişki kurması ve bütünleştirmesi, akılcı bir kentsel tasarım örneğidir. (Günay, 2019, s. 24).

10. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi (1562-1565):

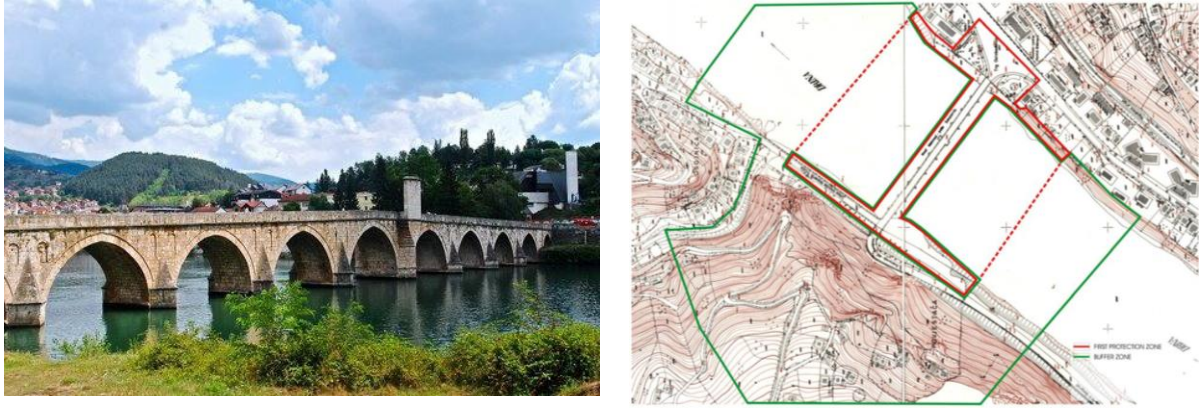
Kare şemada kubbeyi taşıyan dört kemerin oturduğu ayaklar dışarı alınarak dışarıdan görülmemesi sağlanmıştır. Böylece kubbenin etkisi artırılmıştır. Yaptığı birçok yenilikten sonra eski şemaya tekrar dönerek statik açıdan risk alarak yaptığı sıra dışı bir tasarım örneğidir (Günay, 2019, s. 82).

11. Sokollu Mehmed Paşa Köprüsü (Vişegrad) (1577)

Koordinatlar: N43 46 53.2 E19 17 16.89

Sinan'ın bir yeniçeri olarak katıldığı seferlerde yaptığı köprüler arasında Bosna Hersek'in Vişegrad şehrinde bulunan, 2007 yılında Dünya Mirası Listesi'ne girmiş, Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü (Drina Köprüsü) bulunmaktadır. 1961 Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan İvo Andriç'in ünlü romanını konu alan köprüdür. 185 m uzunluğunda, 11 kemerli ve kitabesi bulunan köprü İkinci Dünya Savaşında büyük hasar görmüş olup 1945'ten sonra onarılmıştır. Sokollu Mehmed Paşa adına Mimar Sinan'ın yaptığı köprü Tezkiretü'l-ebniye'de de zikredilmektedir (Kuran, 1986). Köprü tamamen kesme taştan yapılmıştır; korkuluklar da dolu taş levhalardandır. Köprü'nün sağlamlığı Bosna-Hersek havzasında bir darbimesel halini almıştır. Köprü'nün yapımına başlama ve bitiş kitâbesi yoktur; biri Nihâdî

diğeri Hâdî tarafından yazılan iki ayrı tarih manzumesi vardır, her ikisi de köprünün yapılışını 985 (1577) olarak göstermektedir.

Şekil 1.9 Vişegrad Köprüsü; çekirdek ve tampon bölge sınırları

(whc.unesco.org/en/documents/118288)

12. Edirne Selimiye Camisi (1569-1575) (DML, 2011):

İstanbul'un fethinden önce Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan Edirne'nin en önemli anıtsal eseri olan ve şehrin silüetini taçlandıran Selimiye Camii ve Külliyesi, 16. Yy.' da Sultan II. Selim adına yaptırılmıştır. Teknik açıdan üstünlüğü, boyutları ve estetik değerleriyle döneminin ve sonraki zamanların en büyük eseri olan Camii ve Külliye, Osmanlı mimarlarından en önemlisi Sinan'ın Ustalık Dönemi eseri, mimarlık sanatının en görkemli örneklerinden biri ve insanın yaratıcı dehasının bir başyapıtı olarak kabul edilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2020).

Dört minareye sahip büyük kubbesiyle görkemli Camii, iç tasarımında kullanılan ve döneminin en iyi örnekleri olan taş, mermer, ahşap, sedef ve özellikle çini motifleri ve ince işçilikleri ile kubbe ve kemerlerindeki kalem işleri, mermer döşemeli avlusu ve yapıyla bağlantılı el yazması kütüphanesi, eğitim kurumları, dış avlusu ve arastası ile bir sanat türünün zirvesini temsil etmektedir.

Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin 19-29.06.2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen 35. Dönem Toplantısında alınan 35 COM 8B.37 sayılı karar ile 1. ve 4. kriterler kapsamında kültürel varlık olarak Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2020). Bunlardan birinci kriter "insanoğlunun yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil

etmesi” ki kararda “Mimar Sinan’ın yaratıcı dehasının başyapıtı” olarak tanımlanmıştır. İkincisi “insanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari, teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olması” dır. Kararda “Selimiye Cami; kubbesi, mekânsal konsepti, mimari ve teknolojik uyumu ile şehir peyzajını taçlandıran konumu, insanlık tarihindeki önemli bir aşamayı, Osmanlı İmparatorluğu’nun doruk noktasını temsil eder” olarak tanımlanmıştır.

13. Azapkapı Sokollu Camisi (1578):

Haliç’in kıyısında kazıklara bindirilerek yapılmış tonoz örtülü bir altyapı üzerinde yükselmektedir. Yapı, 1810 yangınında yandığı ve 1941’den önce de uzun süre harabe kaldığı için özgü bezemesi yoktur; ancak strüktür tasarımı açısından özgün teknik detaylar günümüze kadar gelmiştir.

14. Kılıç Ali Paşa Camisi (1580):

15. Üsküdar Şemsi Paşa Camisi (1581)

Sinan, son cemaat yerini iki cepheye yaymıştır. Camiye açılan türbe uygulaması bir ilktir (Günay, 2019, s. 94).

16. Kara Camisi (Bulgaristan) (1528)

Kanunî Sultan Süleyman’ın emri ile 1528’de Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Minaresindeki kara taşlardan dolayı Kara Camii olarak bilinir. Bulgaristan tarafından 1903’te kiliseye çevrilmiştir. Bugünkü adı ise Sveti Sedmochislenitsi Kilisesidir.

17. Karagöz Bey Camisi (Bosna Hersek) (1557)

Karagöz Bey Camisi Mostar Köprüsü’ne 500 m uzaklıktadır. Bosna Hersek’te yaşanan iç savaşta minaresi, ana kubbesi ve son cemaat yeri top ateşi nedeniyle yıkılmıştır. Daha sonra Türkiye’nin girişimiyle onarılan Mostar’daki cami nakışlı kubbesi ve yüksek minaresiyle dikkat çekiyor. Yanındaki medresede kentin en eski halk kütüphanesi bulunmaktadır.

3. ÖNERİLEN VARLIĞIN BİR BÜTÜN OLARAK ÜSTÜN EVRENSEL DEĞER GEREKÇELERİ (Bir bütün olarak önerilen DML’ne girmeye değer varlığın değerlerinin ön belirlemesi)

Sinan’ın mimarlığa o güne kadar kullanılmayan yeni öğeler kazandırması ve yerleştirmeler yapması (Günay, 2019, s. 84).

Sinan'dan sonra gelen mimarların, onun koyduğu tasarım ilkelerini benimseyerek Sinan tarzında yapı tasarımları ve üslubun yaygınlaşması.

Yapı akustiği için yeni strüktür tasarımı.

Strüktür ve mekânı uzlaştırarak merkezi yapıyı geliştirmiştir (Günay, 2019, s. 102).

Kubbe mimarisinin üstün örneklerini tasarlamıştır.

Çok sayıda farklı işlevde ve her işleve uygun tasarım yapma yaklaşımına sahiptir.

Sinan'ın tasarımında, döneme bağımlı üsluplar yerine bütün zamanlarda geçerli olan bir mimarlık görürüz. Sinan'ın evrensel bir mimar olduğunun göstergesidir (Günay, 2019, s. 116).

Tasarladığı her yapıda klasik mimarinin temelini oluşturan fikir ve yenilikleri bir çerçeve içerisine oturtmayı başarmıştır (Kuran, 1986, s. 69).

3.a Kriterler³ [Uygulama Rehberi, paragraf 7]:

(i) X	(ii) X	(iii)	(iv) X	(v)	(vi)	(vii)	(viii)	(ix)	(x)
-------	--------	-------	--------	-----	------	-------	--------	------	-----

Kriter (i): Mimar Sinan'ın Mimari Yapıtları temel mimari ve sosyal sorunlara karşı üstün bir yanıt verdiği için insanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil eder.

Kriter (ii): Mimar Sinan'ın Mimari Yapıtları, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğumu ve gelişimi ile ilgili olarak dünya çapında yarım yüzyılı aşkın bir sürede insani değerlerin eşsiz değişimini sergiler.

Kriter (iv): Mimar Sinan'ın Mimari Yapıtları, o dönemin teknolojisi ve yapım teknikleri (strüktür sisteminin geometrik kurgusu) açısından üstündür.

3.b Özgünlük ve Bütünlük Durumu [Uygulama Rehberi, Paragraf 79-95]:

Özgünlük:

Osmanlı mimarisinde temel mekân kurguları merkezi kubbenin taşıyıcılarının geometrik düzenlerine göre biçimlenmiş olup; bunların en klasik örnekleri Mimar Sinan tarafından yaratılmıştır. Sinan'ın sistematik olarak geliştirdiği altıgen çardak dizisinin dünya mimarlık tarihinde paraleli yoktur. (Kuban, 2016, s. 315). Altıgen şemayı ilk olarak Beşiktaş Sinan Paşa Camisi'nde kullanmış olup; daha sonra Topkapı'da Sadrazam Kara Ahmed Paşa Camisi'nde geliştirmiştir.

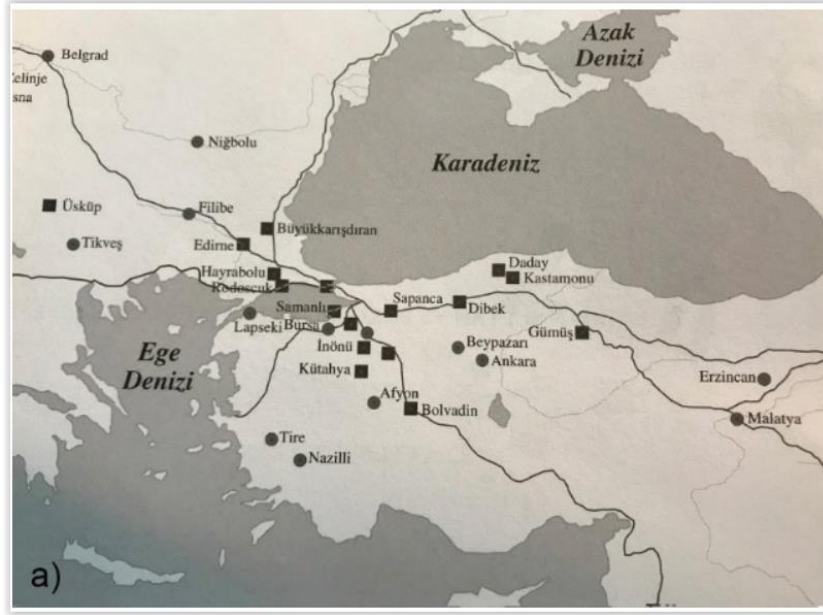
³ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

“Mimaride yeni çözümler, buluşlar, her şeyin ötesinde oranların ortaya konusu Sinan’la birlikte klasik denilebilecek yeni boyutlara ulaşmış, mimarlık alanının bu ustası imparatorluğun kıtalar üstü eğilimlerini hızla ve kuvvetle dış dünyaya yansıtmıştır. Bu üslûp, özellikle en güçlü tarzda yerleştiği eyalet ve şehirler üzerinde biçimler anarşisine son vermiş, kendi kimliğini dünya ölçeğinde ortaya koymuştur. (Prof. Dr. Selçuk Mülayim)” Mimar Sinan talebeleri ve eserleriyle Osmanlı mimarisinde etkisini ve sonraki asırlarda yol göstericiliğini sürdürmüştür. Günümüzdeki mimari arayışlar ve tartışmalarda oluşturduğu gündem onun ustalığı kadar çağları aşan etkisinin de en önemli örnekleridir. Sinan, geleneksel mimarlığın şemaları dışına çıkarak, her yapısında bir yenilik ve özgünlük ortaya koymuştur (Günay, 2019, s. 82).

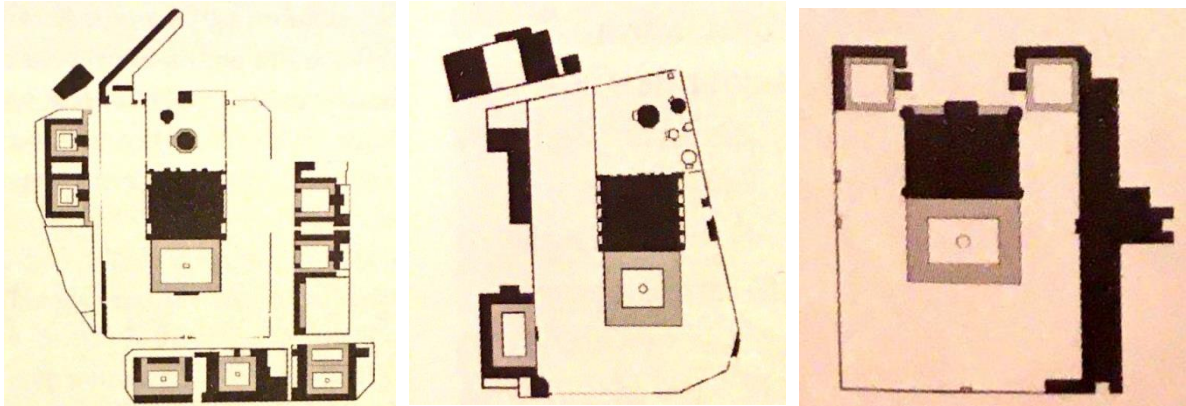
Bütünlük:

Seri oluşturan kültürel varlıkların her biri serinin üstün evrensel değeri en iyi temsil eden Mimar Sinan yapılarını içermektedir. 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinin gelişimini gösteren 100 yıllık bir dönem ile sonuçlanmıştır. Seriyi oluşturan Mimar Sinan yapılarının çoğu bütünlüğünü korumuş ve iyi korunmuşlardır. Bölgesel bir bağlamda, değişiklik geçiren veya yıkılan yapıları serinin dışında bırakılmıştır.

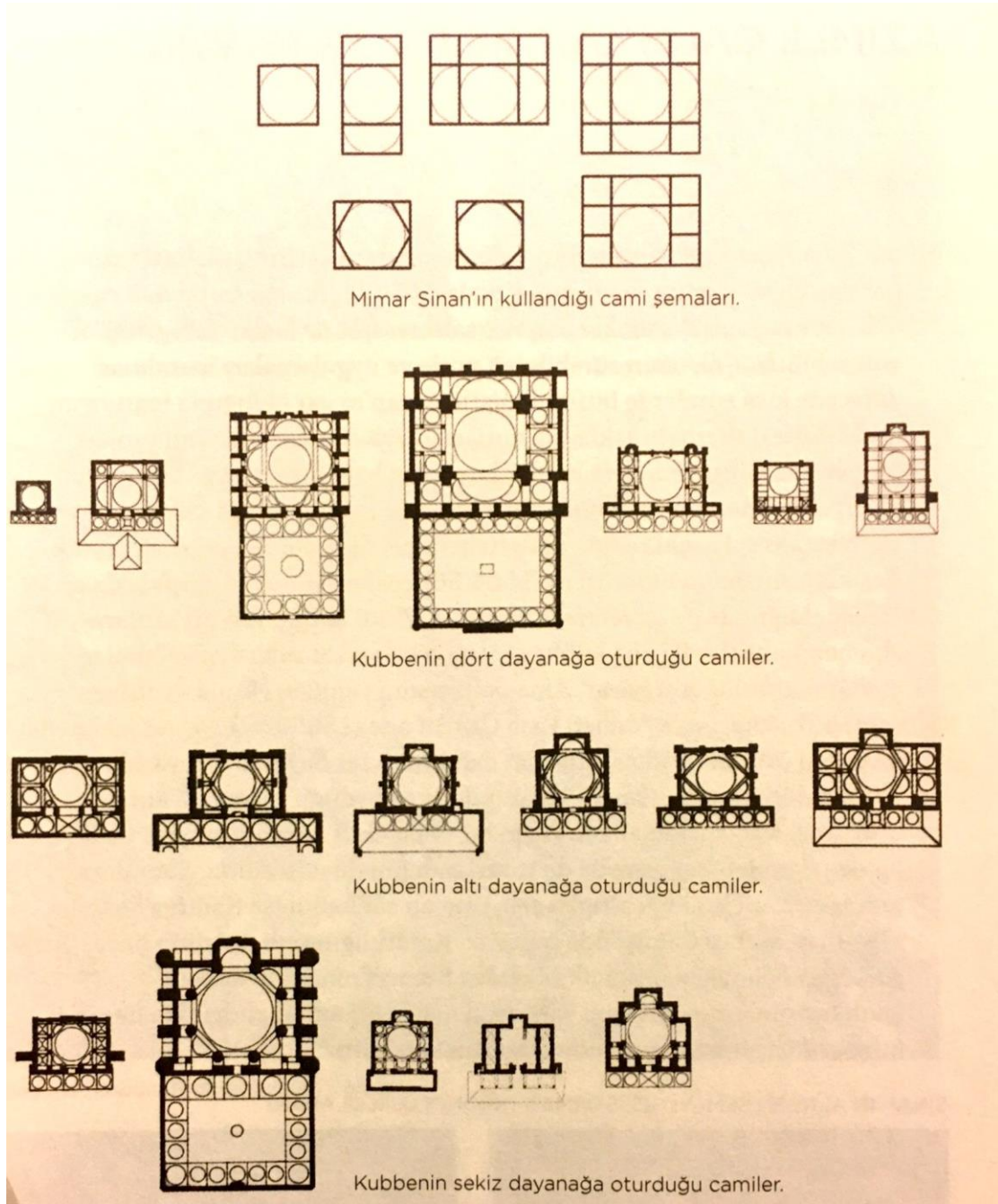
Serinin bütünlüğü, Mimar Sinan’ın eserlerinin yalnızca Osmanlı Mimarlığının gelişimini ve etkisini değil, geniş bir coğrafyada yayılmasını da göstermek için yeterlidir. Seriyi oluşturan varlıklar bütünlük açısından iyi durumdadır. Seri, farklı işlevlerde ve strüktür tasarımının gelişimini yansıtan örneklerden oluşturulmuştur.

Şekil 1. 10 Osmanlı dönemi ticaret yolları ve Rüstem Paşa yapılarının konumları (G. Necipoğlu, Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, 768).

Şekil 1. 11 Sinan'ın Önerilen Külliyesi: Süleymaniye Külliyesi, Şehzade Külliyesi, Edirne Selimiye Külliyesi (Günay, 2019)

Şekil 1. 13 Mimar Sinan Camilerinde mimari ve konstrüktif şemanın gelişimi (Günay, 2019).

3.c.1 Bileşen parçalarının seçim gerekçeleri, önerilen varlığın bütünü ile ilişkili olarak:

	BİLEŞENLER	KONUM	YAPI TÜRÜ	YIL
1	Haseki Camisi (1538):	Haseki, İstanbul	Cami	1538
2	Şehzade Camisi	Fatih, İstanbul	Cami	1543-1548
3	Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi	Üsküdar, İstanbul	Cami	1548
4	Şam Süleymaniye Külliyesi	Şam, Suriye	Külliyeye	1554-1555
5	Beşiktaş Sinan Paşa Camisi	Beşiktaş, İstanbul	Cami	1553
6	Tekkiye Camisi	Şam, Suriye	Cami	1544-1559
7	İstanbul Süleymaniye Camii ve Külliyesi	Süleymaniye, İstanbul	Külliyeye	1551-1558
8	Mağlova Sukemeri	Alibeyköy, İstanbul	Sukemeri	1554-1562
9	Rüstem Paşa Camisi	Eminönü, İstanbul	Cami	1561-1563

10	Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi	Edirnekapı, İstanbul	Cami	1562-1565
11	Sokollu Mehmed Paşa Köprüsü	Vişegrad	Köprü	1577
12	Edirne Selimiye Camisi	Edirne	Cami	1569-1575 (DML, 2011)
13	Azapkapı Sokollu Camisi	Haliç, İstanbul	Cami	1578
14	Kılıç Ali Paşa Camisi	Tophane, İstanbul	Cami	1580
15	Üsküdar Şemsi Paşa Camisi	Üsküdar, İstanbul	Cami	1581
16	Kara Camisi	Bulgaristan	Cami	1528
17	Karagöz Bey Camisi	(Bosna Hersek)	Cami	1557

3.c.2 Benzer varlıklarla karşılaştırma⁴ :

(Bu karşılaştırma, Dünya Mirası Listesine yer alan veya yer almayan diğer varlıklarla benzerlikleri ve önerilen adaylığın üstün karakterinin nedenlerini özetlemelidir).

	DML ve GEÇİCİ LİSTE'DEKİ MİMARLAR				
Varlık	Vicenza Kenti ve Veneto Bölgesi'ndeki Palladio Villaları	Le Corbusier'in Mimari Eserleri ve Modern Harekete Üstün Katkısı	Frank Lloyd Wright 20.yy Mimarlığı	Victor Horta'nın Önemli Kent Evleri (Brüksel)	Antoni Gaudi'nin Eserleri
Taraf Devlet-ler	İtalya	Arjantin Belçika Fransa Almanya Japonya Hindistan İsviçre	Amerika	Belçika	İspanya
Kriter	(i) (ii)	(i) (ii) (vi)	(ii)	(i) (ii) (iv)	(i) (ii) (iv)
Yılı	1994, 1996	2016	2019	2000	1984, 2005
Dönem	16. yy	20. yy	20. yy	19. yy	19.-20. yy

⁴ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

Kaynakça

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2020, 01 18).

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44434/edirne-selimiye-camii-ve-kulliyesi-edirne.html> adresinden alınmıştır

(tarih yok). "Mağlova Kemerı" maddesi. Çeçen içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*.

Güçhan, N. Ş., & Kuleli, A. E. (2009). *Şam Süleymaniye Külliyesi ve Koruma Sorunları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Günay, R. (2019). *Mimar Sinan Neden Bir Tasarım Dehasıdır?* İstanbul: YEM Yayın.

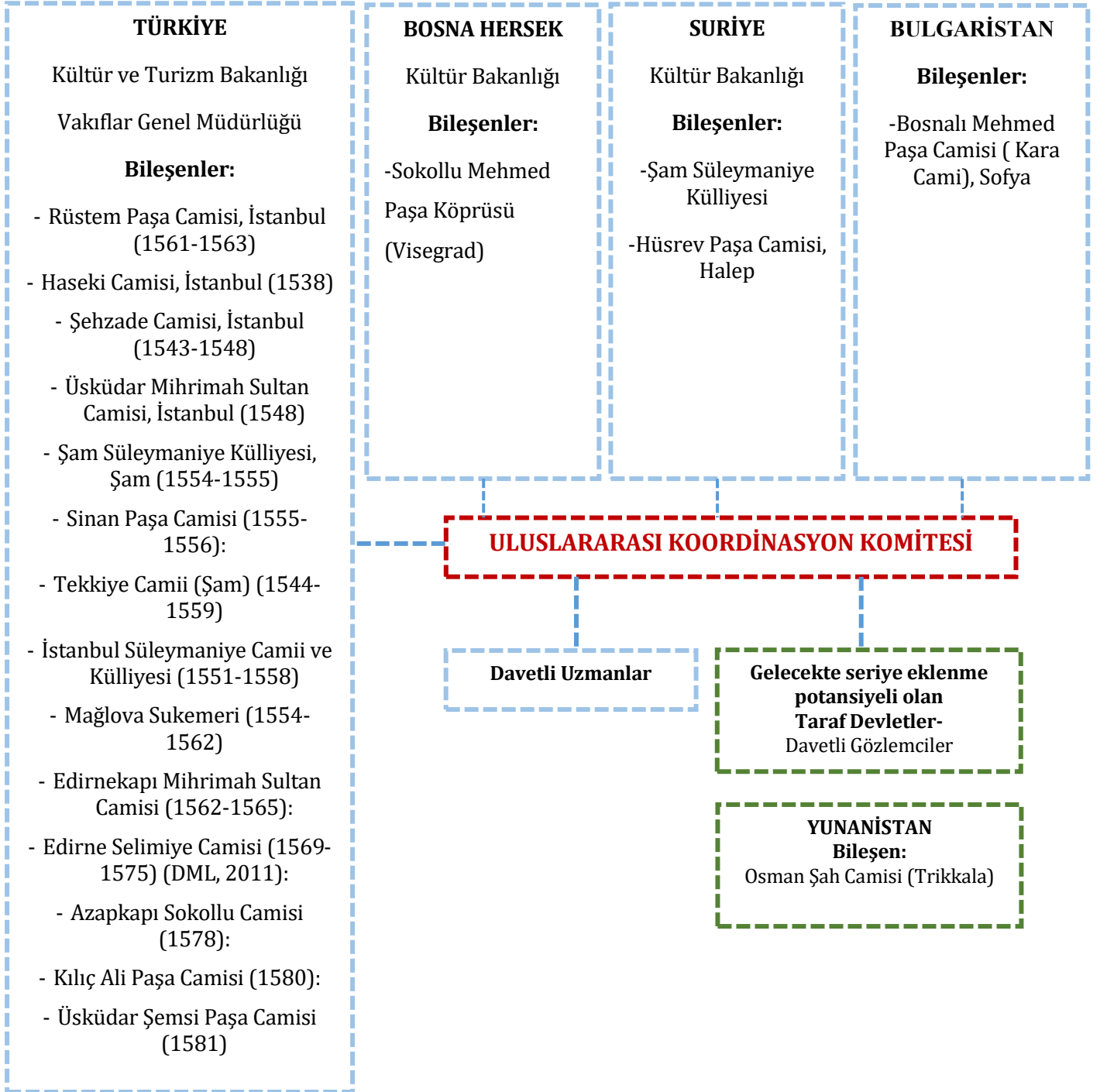
Kuban, D. (2016). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: YEM (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları).

Kuran, A. (1986). *Mimar Sinan*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Necipoğlu, G. A. (2013). *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mimar Sinan Yolu Ulus Aşırı Seri Adaylığı için Yönetim Organizasyon Şeması

Önerisi:

**SINIR AŞIRI VE ULUS AŞIRI SERİ
ADAYLIKLAR İÇİN GEÇİCİ LİSTE ÖNERİ FORMATI**

TARAF DEVLET:

TESLİM TARİHİ:

Öneriyi Hazırlayan:

Ad-Soyad:

E-mail:

Ünvan:

Adres:

Fax:

Kurum:

Telefon:

1.a Önerilen Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Adaylığın Adı⁵ :

Doğu Anadolu ve Kafkaslardaki Gürcü ve Ermeni Kiliseleri

1.b Diğer Taraf Devletler: Türkiye, Ermenistan, Gürcistan

1.c Ulusal bileşenlerin isimleri:

1.d Devlet, İl veya Bölge:

1.e Enlem Boylam, Koordinatlar:

2.a Önerilen Ulus Aşırı / Sınır Aşırı Varlığın Kısa Açıklaması⁶ :

Doğu Hristiyan sanatları içinde Ermeni sanatı, mimari alanda kendine özgü bir üslup yaratmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan 6.-11. Yüzyıllar arasında yapılmış olan çok sayıda Ermeni kilisesi bulunmaktadır. Ermeni Mimarisi, teknik açıdan ileri düzeyde bir taş mimarisidir.

Taş tonoz örtü sisteminin gelişmesinde üstün bir teknik düzeye ulaşılmıştır.

⁵ Bu bölümde verilen metin, aynı ulus aşırı / sınır aşırı adaylık sürecine katılan Taraf Devletlerin tüm beyanlarında aynı olmalıdır.

⁶ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

Ermeni mimarisi geç dönemde İslam mimarisinden etkilenecek, geometric bir yüzey dekorasyonu yaratmıştır. Haçkar adı verilen mezar taşlarında gelişmiş olarak bulunan taş oymacılığı 13. Yüzyılda yüksek taş oyma sanatına dönüşmüştür.

Şekil 2. 1 Mren Katedrali; Surp Sargis Kilisesi; Horomos Manastırı (World Monuments Fund, 28 September - 5 October 2013)

Şekil 2. 2 Tatev ve Tatevi Anapat Manastırı (<https://noortour.am/en/about-armenia-item/19/tatev-monastery/> ; <http://wikimapia.org/13621184/Tatevi-Anapat>)

2.b Bileşen parçalarının tanımı:

1. Akdamar Manastırı (GL, 2015):

Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi), Van'ın Gevaş ilçesi yakınlarında, Van Gölü'nün ikinci büyük adası olan Akdamar Adası'nda bulunmaktadır. Ermeni Vaspurakan Kralı I. Gagik Ardruni tarafından saray kilisesi olarak M.S. 915-921 tarihleri arasında Mimar Keşiş Manuel'e inşa ettirilmiştir. Abbasilere bağlı olarak 908-1021 yılları arasında Van ve çevresinde hüküm süren Vaspurakan Krallığının kültürel çeşitliği ve etkileşimini bütünüyle yansıtan Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi), hem mimarisi hem de süslemeleri ile dünya mimarlık tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. 10. yüzyılda Van bölgesine hâkim olan Vaspurakan Ermeni devletinin Kralı Gagik tarafından Van Gölü üzerinde bir adada, 915-921 tarihleri arasında yaptırılan kilisesi Ermeni sanatının ve heykelinin en önemli anıtlarından biridir (Kuban, 1970, s. 99). Merkezi planlı kilisenin dış duvarlarındaki dekorasyonda, Ortaçağ kültürünün bütün verilerini, dini konuları, kral ve çevresini, Abbasi sanatı kaynaklı dekoratif motifleri bulmak mümkündür.

Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi), Ermeni mimarisinde Hripsime tipi olarak adlandırılan kare, köşe nişli dört yapraklı yonca planlıdır. Kilisenin kuzeydoğusundaki şapel 1296-1336 tarihlerinde; batısındaki jamatun 1763 tarihinde; güneyindeki çan kulesi 18. yüzyıl sonlarında ilave edilmiştir. Kilise, 2005-2006 yıllarında restore edilmiş, 2007 yılında anıt müze olarak hizmete girmiştir. Kilisenin cephelerini çeşitli bordürler halinde kuşatan ve duvarların orta ve alt kısımlarında heykel şeklinde canlandırılan figürlü taş kabartmalarda, İncil ve Tevrat'tan alınan dini sahneler, Hz. İsa ve Meryem, havariler, peygamberler, Ermeni asiller, saray yaşantısı, av sahneleri, günlük hayattan figürler, çeşitli hayvan, meyve, bitkisel ve geometrik motifler tasvir edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Akdamar Anıt Müzesi, 2020).

Şekil 2. 3 Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi) ("Akdamar ihtişamıyla UNESCO daimi listesi yolunda", 2018) https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/akdamarihtisamiyla-unesco-daimi-listesi-yolunda,6-GuPZiBM00LHjeC1yV-CQ/HEmNbhcbvEamRgn8_psnw

2. Ani Arkeolojik Alanı

Mimari dil, yapım tekniği ve teknolojisi açısından zenginlik sergileyen Ani, mimarisinin çok iyi okunabilir olması nedeniyle mimarlık eğitiminde de önemli bir değer haline gelecektir. 8. yüzyıla kadar Ani dışında yakın çevrede gelişen ve fetih yoluyla getirilen mimari üslupların, bazı plan değişiklikleriyle benzer malzeme, detay ve bezeme kullanımıyla Ani’de kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Ani’deki Ortaçağ yapılarında yapı malzemesi, cephe düzeni ve mimari bezeme özelliklerinin tekrarlanan özellikler olduğu söylenebilir. 9. ve 12. yüzyıllar arasında İpek Yolunun Kafkaslardan Anadolu’ya giriş noktasında yer alması ve Türk topluluklarının Anadolu’ya geçişindeki ilk noktalardan birisi olması nedenleriyle mimari mirasın yapım tekniği ve teknolojisinde farklı kültürler arası etkileşim izlenebilmektedir. İran-Türkistan Horasan bölgelerinde 10. ve 11. yüzyıllarda gelişen mimari stil Kafkasya ile birlikte Ani’de de 11. yüzyılda taş malzeme kullanılarak yeni bir dile dönüşmüştür (Ani Kültürel Peyzajı Yönetim Planı, 2015).

Şekil 2. 4 Ani Arkeolojik Alanı (Kazaryan, 2011)

3. Dört Kilise:

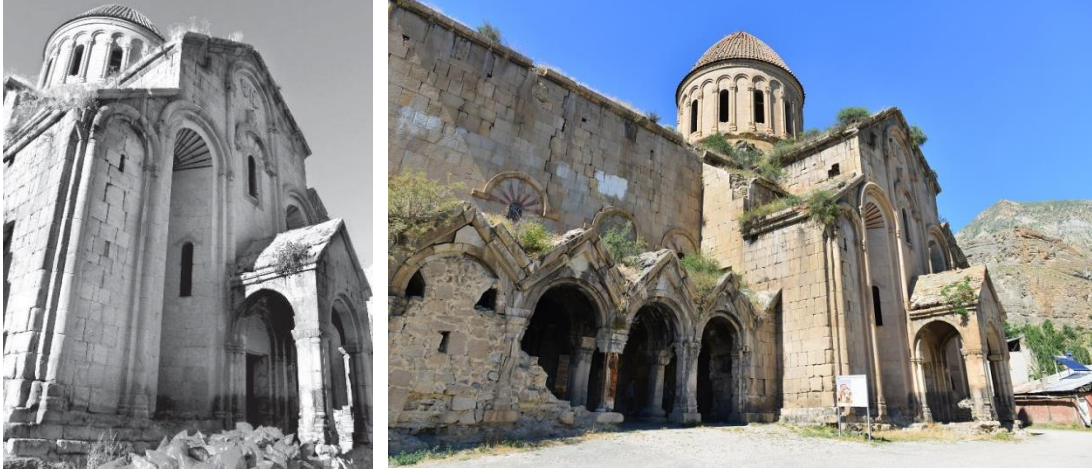

Şekil 2. 5 Dört Kilise (Kazaryan, 2011)

4. Öşvank Kilisesi:

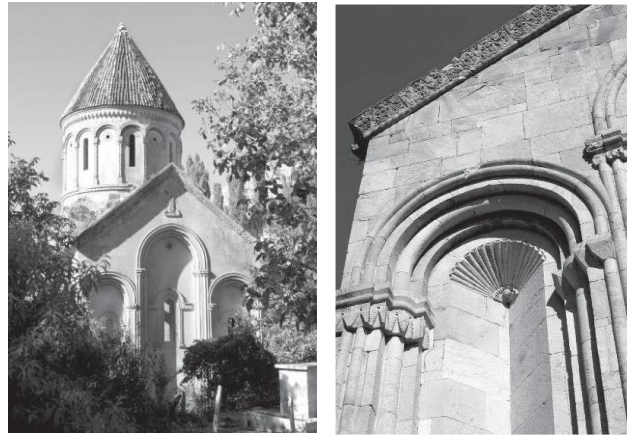
Kazaryan (2011), 10. Yy’da geliştirilen bezeme programının en üstün örneği Öşvank (963-973) Katedrali cephelerinde yer aldığını söylemektedir. Ayrıca süsleme sistemini “Ermeni” tipi kemer dizilerini “Bizans” nişleri ile birlikte yerleştirerek cephelere hareketlilik kazandırdığına

değmektedir. Bu yeni bir cephe düzenleme biçimini yaygın olarak Gürcistan'da karşımıza çıktığı için bu gelenek "Gürcü" olarak nitelendirmektedir (Kazaryan, 2011, s. 356).

Şekil 2. 6 Öşvank Kilisesi (Kazaryan, 2011, s. 371);
(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/osvank-kilisesi>)

5. İşhan Kilisesi

Şekil 2. 7 İşhan Kilisesi (Kazaryan, 2011, s. 372)

6. Mren Katedrali:

N 40.24123, E 43.66160

Ani'nin güneyinde bulunan yedinci yüzyıl Mren Katedrali, ortaçağda Kafkasya'da korunmuş en büyük kubbeli bazilikalardan biridir. Mren Katedrali, Ani'deki 10. ve 11. yüzyılların mimari gelişmelerini anlamak için önemli bir anıttır. Azaltılmış oranları ve zarif taş profilleri ile genellikle Ani Katedrali için bir kaynak olarak kabul edilir. Mren Katedrali, Kars bölgesinin eşsiz kültürel mirası hakkındaki bilgilerimizi derinleştirme ve anıtların birbiriyle bağlantısını gösterme potansiyeline sahiptir.

Şekil 2. 8 Mren Katedrali (World Monuments Fund, 28 September - 5 October 2013)

7. Khtzkonk Manastırı:

N 40.380384, E 43.376399

Khtzkonk manastır kompleksi, Digor Nehri vadisine bakan bir burun üzerinde yer almaktadır. Kompleksin günümüze gelen tek kilisesi olan Surb Sargis (1029), bir stylobat üzerine yükseltilmiş, nadiren görülen şemsiye tarzı bir kubbe örneği ile çarpıcı bir rotundadır. Kompozisyonunda, Khtzkonk Manastırı, Ani'nin oluşumu ve genişlemesi için değerli kanıtlar taşımaktadır. Khtzkonk bu olgunun özel bir örneğidir. Ayrıca manastırın dış cephesi, geçmişte yapılan birçok bağış ve restorasyonu kaydeden yazıtlarla kaplıdır. Bu metinler bölgedeki seçkinlerin sosyal, politik ve ekonomik bağlantılarını gösterir. Mimari ve dekoratif özellikleri ve peyzajdaki tamamlayıcı etkisi ile Khtzkonk, turizmi bölgeye çekmek için büyük bir potansiyele sahiptir (World Monuments Fund, 28 September - 5 October 2013).

Şekil 2. 9 Khtzkonk Manastırı (Ani Çevresi ve Dönemi, 2013)

8. Horomos Manastırı

N 40.519818, E 43.62925

Horomos Manastırı Ani'nin 10 km kuzeyinde yer alır. Olağanüstü ve benzersiz bir zafer kemeri ile erişilen üst ve alt manastırdan oluşur. 10. yüzyılda kurulan Horomos, dini, anıt ve manastır alanlarına, birkaç eşsiz dekoratif ve mimari öğeye ve 10. Yy'dan 13. yüzyıllara kadar uzanan bir dizi yapı stiline sahip bir mimari hazinedir. Bu alanın konumu, Arpaçay Nehri'ne bakan bir tepede yer almaktadır. Büyüklüğü açısından Ani çevresindeki en önemli manastır olduğu düşünülmektedir. Yukarı Horomos'un ana kilisesi bu alanda en iyi bilinen yapıdır. Yaklaşık 1038 yılına tarihlenen bu

kilise, Ermeni mimarisinde kilisenin cephesi, manastır yapısının en eski korunmuş örneği olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda, her biri ayrıntılı bir dekorasyona sahip, düz, taş panelli bir tavan ve açık kubbesi ile muazzam bir mimari ustalık eseridir. Khtzkonk Manastırı ve Mren Katedrali gibi bu yapı da tehlikede olup, yapısal sorunları mevcuttur. Bir bütün olarak Horomos Manastırı; yapı tipi ve kültürel peyzaj açısından tamamlayıcı bir bileşen olarak seriye seçilebilir (World Monuments Fund, 28 September - 5 October 2013).

Şekil 2. 10 Horomos Manastırı (a) <http://virtualani.org/horomos/index.htm> (b) (c) (Güner Sağır, 2017)

9. Tatev Manastırı (GL, 1995)

Tatev manastırı, Vorotan vadisinin yanında, Ermenistan'ın en büyük geçidi olan, 850 metre derinlikte yer almaktadır. Manastır yapılarının iki tarafı uçurum olup; diğer iki cephe de savunma duvarları ile korunmaktadır. Tatev manastır kompleksi 9.-13. Yüzyıllar arasında yapılmıştır ve vadinin altındaki Tatevi Anapat manastırı 17. Yüzyılda yapılmıştır. Vorotan Vadisi'nin bu bölgesi jeolojik açıdan oldukça önemlidir.

Şekil 2. 11 Tatev Manastırı ve çevresi, (Diego Delso, 2016)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Monasterio_de_Tatev,_Armenia,_2016-10-01,_DD_89-91_HDR.jpg

10. Gelati Manastırı (Gürcistan, DML, 1994, 2017)

N42 17 41 E42 46 6

Gelati Manastırı, Gürcistan'ın "Altın Çağı" mimarisinin şaheseri ve düzgün kesilmiş büyük blokların tam yüzüyle, mükemmel dengeli oranlarla ve kör kemerlerin dış dekorasyonu ile mimari üslubunun en iyi temsilcisidir. Manastırın ana kilisesi, 7. yüzyıldan itibaren Doğu Hıristiyan kilise mimarisinde önemli bir rol oynayan kare içi mimari tipin en önemli örneklerinden biridir. Gelati, doğal ortamı ve iyi düşünülmüş genel planlaması ile öne çıkan en büyük Ortaçağ Ortodoks manastırlarından biridir.

Gelati Manastırı'nın ana kilisesi, Doğu Anadolu ve Kafkasya'nın daha büyük tarihi bölgesinde hala iyi korunmuş mozaik dekorasyona sahip, en iyi Bizans mozaikleriyle karşılaştırılabilen ve en büyük tek Ortaçağ anıtıdır (<https://whc.unesco.org/en/list/710/>).

Şekil 2. 12 Gelati Manastırı (<https://whc.unesco.org/en/list/710/>)

3. ÖNERİLEN VARLIĞIN BİR BÜTÜN OLARAK ÜSTÜN EVRENSEL DEĞER GEREKÇELERİ (Bir bütün olarak önerilen DML'ne girmeye değer varlığın değerlerinin ön belirlemesi)

3.a Kriterler⁷ [Uygulama Rehberi, paragraf 7]:

(i)	(ii)X	(iii)X	(iv)X	(v)	(vi)	(vii)	(viii)	(ix)	(x)

Kriter (ii): Doğu Anadolu ve Kafkaslardaki, Gürcü - Ermeni Kiliseleri ve kültürel peyzajını kapsayan geniş bir bölge üzerinde, üstün bir şekilde temsil edilen dini mimarideki gelişmeleri yansıtmakta olup; kilise tasarımı üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Taş kiliseleri ile bölgedeki

⁷ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

sonraki gelişmeler üzerinde derin bir etkisi olan birçok yenilikçi özelliğe sahip, ortaçağ kilise mimarisi ve dekoratif sanatının son derece iyi korunmuş örnekleridir.

Kriter (iii): Ermeni ve Gürcü Kiliselerinin kuruluşundan itibaren dini mimarisini ve yenilikçi sanatsal başarılarını canlı bir şekilde tasvir etmektedir. Günümüzde hala aynı coğrafyada yaşayan Ermeni ve Gürcü kültürel geleneğine ait üstün tanıklık etmektedir.

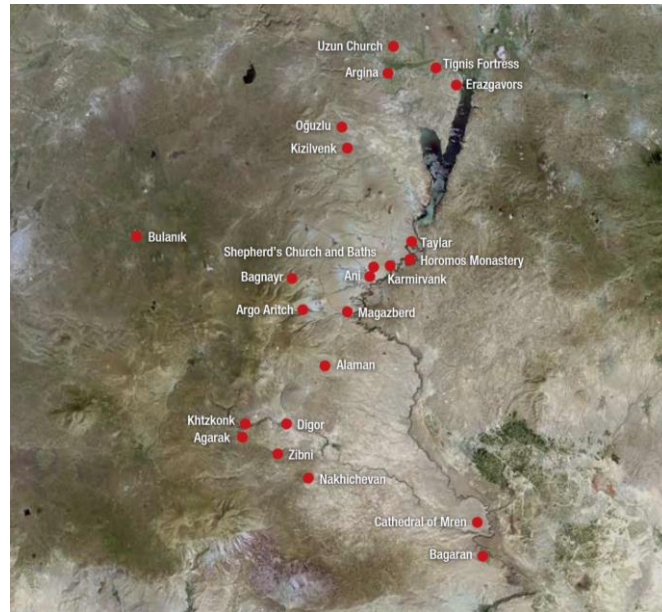
Kriter (iv): Seriyi oluşturan kilise ve manastırlar 10.-13. Yy arası Ortaçağ dini mimarisi ve yapı teknolojisinin üstün örnekleridir.

3.b Özgünlük ve Bütünlük Durumu [Uygulama Rehberi, Paragraf 79-95]:

Bu ulus aşırı seri kültürel varlığın içerdiği yapılar ve kültürel peyzajı, değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Zaman içinde yapılan onarım ve restorasyonlara rağmen özgünlüklerini büyük oranda korumuşlardır. Peyzajın görsel bütünlüğü okunmaktadır. Seriyi oluşturan bileşenler kültürel peyzajın bütünlüğünü desteklemektedir.

3.c.1 Bileşen parçalarının seçim gerekçeleri, önerilen varlığın bütünü ile ilişkili olarak:

Bölgenin sahip olduğu tüm değerlerin ve önemin belirlenmesini, bu değerlerin doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak üzere üstün evrensel değeri sağlayan bileşen parçaları seriye dâhil edilmiştir. Seçilen bileşen parçaları birlikte eşsiz bir kültürel peyzaj oluşturmaktadır. Bu kültürel peyzajı oluşturan tüm değerlerin bütüncül korunması önemlidir.

Şekil 2. 13 Seriyi oluşturan bileşenler (World Monuments Fund, 28 September - 5 October 2013, s. 13)

3.c.2 Benzer varlıklarla karşılaştırma⁸ :

(Bu karşılaştırma, Dünya Mirası Listesine yer alan veya yer almayan diğer varlıklarla benzerlikleri ve önerilen adaylığın üstün karakterinin nedenlerini özetlemelidir).

	DML ve GEÇİCİ LİSTE'DEKİ BENZER KÜLTÜREL VARLIKLAR					
Varlık	Haghpat ve Sanahin Manastırları	Geghard Manastırı ve Yukarı Azat Vadisi	Tatev ve Tatevi Anapat manastırları ve Vorotan Vadisi çevresi	Novarank Manastırı ve Yukarı Amaghov Vadisi	Gelati Manastırı	Ani Arkeolojik Alanı
Taraf Devlet	Ermenistan (DML)	Ermenistan (DML)	Ermenistan (GL)	Ermenistan (GL)	Gürcistan (DML)	Türkiye (DML)
Kriter	(ii) (iv)	(ii)	(i)(ii)(iv)(vi)(vii)(ix)	(i)(iii)(vi)(vii)(ix)	(iv)	(ii) (iii) (iv)
Yılı	1996, 2000	2000	1995	1995	1994	2016
Dönem	10.-13. yy	12.-13. yy	9.-13. yy	13. yy	12. yy	10.-11. yy
Temel özellikleri	Önemli bir öğrenme merkezi; Bizans dini mimarisi ile Kafkasya bölgesinin geleneksel yöresel mimarisinin unsurlarının harmanlanmasıyla gelişen Ermeni dini mimarisinin en üstün örnekleridir.	Geghard Manastırı, çoğu Ermeni ortaçağ mimarisinin zirvesini gösteren kayaya kesilmiş bir dizi kilise ve mezar, Ortaçağ yapı kompleksi, Azat Vadisi'nin girişinde yükselen kayalıklarla çevrili doğal peyzaja sahiptir.	Tatev platosu Hıristiyanlık öncesi pagan tapınağına ev sahipliği yapmaktadır.	Tasarımlarının özgünlüğü, özellikle de mimar Momik tarafından inşa edilenler dikkat çekicidir. Vadi aynı zamanda önemli mağara kompleksleri içermektedir.	Gürcistan'ın "Altın Çağı" mimarisinin şaheseri ve düzgün kesilmiş büyük blokların tam yüzüyle, mükemmel dengeli oranlarla ve kör kemerlerin dış dekorasyonu ile mimari üslubunun en iyi temsilcisidir.	İpek Yolunun Kafkaslardan Anadolu'ya giriş noktası, Mimari dil, yapı tekniği ve teknolojisi açısından zenginlik sergilemektedir.

⁸ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

**SINIR AŞIRI VE ULUS AŞIRI SERİ
ADAYLIKLAR İÇİN GEÇİCİ LİSTE ÖNERİ FORMATI**

TARAF DEVLET:

TESLİM TARİHİ:

Öneriyi Hazırlayan:

Ad-Soyad:

E-mail:

Ünvan:

Adres:

Fax:

Kurum:

Telefon:

1.a Önerilen Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Adaylığın Adı⁹ : Akdeniz'deki Zeytin Kültürel Peyzajı

1.b Diğer Taraf Devletler: İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye

Akdeniz'deki Zeytin Kültürel Peyzajı Önerisi, UNESCO tarafından belirlenen yönergelere uygun olmalıdır ve dört bölümde ele alınmıştır.

a) Alanı benzersiz kılan ve / veya üstün evrensel değere sahip olan özellikleri vurgulayan bir çalışma ile alanın üstün evrensel değerinin kanıtı sorgulanmıştır.

b) Önerilen alanı ulusal ve uluslararası benzer alanlarla karşılaştıran karşılaştırmalı analiz, aday alanın sadece yerel veya ulusal düzeyde değil, dünya çapında üstün değerlere sahip olduğunu gösterir.

c) UNESCO yönergelerinde tanımlanan bütünlük, özgünlük ve koruma koşulları şartları tartışılmıştır.

d) Ulus Aşırı Seri Adaylığın sunulması herhangi bir ulusal veya yerel düzeyde alanın korunması için gerekli olan araçlar tanımlanmıştır.

1.c Ulusal bileşenlerin isimleri:

1. İspanya:

- Villanueva del Arzobispo (Las Villas)
- Baeza (La Loma)

⁹ Bu bölümde verilen metin, aynı ulus aşırı / sınır aşırı adaylık sürecine katılan Taraf Devletlerin tüm beyanlarında aynı olmalıdır.

- Martos (Sierra de Jaén)
- Torres - Albalánchez de Mágina (Sierra Mágina)
- La Puerta de Segura (Sierra de Segura)

- Cazorla (Sierra de Cazorla)
- Baena
- Lucena
- Pozoblanco (Los Pedroches)
- Montoro (Montoro-Adamuz)
- Estepa
- Archidona
- Deifontes (Montes de Granada)
- Montefrío (Poniente de Granada)
- Olvera (Sierra de Cádiz)

2. İtalya

- Fasano
- Ostuni
- Carovigno
- Calabria
- Sicilia
- Sardinia

3. Yunanistan

- Chalkidiki yarımadası (Pelaponez: Patra, Tripoli, Pyrgos, Olympia, Argolis, Messinia, Lakonia)
- Girit (Chania, Heraklion, Rethymnon)
- Delphi
- Zante
- Midilli
- Samos

- Rodos

4. Türkiye

- Ayvalık
- İzmir
- Aydın

1.d Devlet, İl veya Bölge:

1.e Enlem Boylam, Koordinatlar:

2.a Önerilen Ulus Aşırı / Sınır Aşırı Varlığın Kısa Açıklaması¹⁰ :

Zeytin ağacı milyonlarca yıl öncesine dayanmaktadır. Yabani zeytin ağaçları, hala Peloponez, Girit, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da görülebilir. Bu ağaç ve insan uygarlığı arasındaki ilişki, Akdeniz insanının günlük alışkanlıkları ile birlikte son derece zengin, yaşayan bir kültürel miras üretmiştir. Gastronomi, zeytinyağının yaşam üzerindeki etkisinden, sanat ve geleneklere kadar her alandaki sosyal gelişim büyük ölçüde zeytin ağacı tarafından şekillendirilmiştir.

Zeytin, antik çağlardan günümüze Akdeniz kültürü ve kimliği için önemli bir sembol olarak kabul edilmiştir. Önceden daha çok tarım açısından görülmesine rağmen, zeytin, hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasın eşsiz bir biçimi olarak birden fazla değerle ve çeşitli kullanım alanlarına (kültürel, ekonomik, sosyal ve politik) sahip bir kaynak olarak yeniden tanımlanmıştır. Zeytin üzerine kapsamlı faaliyetler ve endüstriler inşa edilmiştir. Günümüzde semboller, ritüeller, geleneksel folklor, sanatlar, el sanatları, etkinlikler ve festivallerde sahip oldukları çeşitli kültürel kullanımların tarihsel olarak güçlü geçmişine ek olarak, şu anda turizmle açısından önemi, temel değerlerini bile artıracak bir yaklaşım olarak öne çıkmakta ayrıca sürdürülebilirlik amaçlı bir sosyo-ekonomik kalkınmanın önemli bir etkeni olmaktadır.

Akdeniz'in zeytin üretim peyzajı ile ilgili adaylık, Kültürel Peyzaj kategorisinde ulus aşırı seri bir varlık olarak sunulabilir. Bu kategoriyi Uygulama Rehberi Ek 3'üne ve peyzajın geliştirdiği farklı yollara göre oluşturan üç kategoriden: a) Gelişen Kültürel Peyzaj ve b) Yaşayan Kültürel Peyzaj olarak ortaya konmuştur. Bu seri varlık, Akdeniz'de en büyük öneme sahip geleneksel zeytin bahçelerini içermektedir. Seriyeye seçilen alanlar kültürel peyzaj açısından en değerlileri olanlardır. Bu alanlar, tekil veya bir bütün olarak, zeytin kültürel peyzajının üstün evrensel değerini en iyi gösteren zeytin üretim alanları olacaktır.

¹⁰ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

Söz konusu varlık bir seri varlıksa, coğrafi konumlarına ve temsil edilebilirliklerine göre farklılık gösteren tanımlanmış peyzaj alt birimlerine sahip olmalıdır. Bu seçim, Uygulama Rehberi'nin 138. paragrafının, açıkça tanımlanmış bağlantılarla birbirine bağlanan ve aşağıdaki koşulları da karşılaması gereken iki veya daha fazla özellik içeren özellikler olarak tanımladığı seri varlık ölçütlerini karşılar:

- a) Peyzajdaki kültürel, sosyal ve işlevsel bağlantıları yansıtır.
- b) Her bileşen, peyzajın bir bütün olarak üstün evrensel değerine, kolayca tanımlanabilen, belirgin ve somut olmayan nitelikler ile bilimsel bir şekilde katkıda bulunmaktadır.
- c) Bu bileşenlerin seçimi, genel yönetimin tutarlılığını ve kapasitesini dikkate alarak ve serinin bir bütün olarak, üstün evrensel değere sahip olması gerekmektedir.

2.b Bileşen parçalarının tanımı:

3. ÖNERİLEN VARLIĞIN BİR BÜTÜN OLARAK ÜSTÜN EVRENSSEL DEĞER GEREKÇELERİ (Bir bütün olarak önerilen DML'ne girmeye değer varlığın değerlerinin ön belirlemesi)

3.a Kriterler¹¹ [Uygulama Rehberi, paragraf 7]:

(i)	(ii)	(iii) X	(iv)	(v) X	(vi) X	(vii)	(viii)	(ix)	(x)
-----	------	---------	------	-------	--------	-------	--------	------	-----

Kriter (iii): Akdeniz'in zeytin kültürel peyzajı antik dönemden beri süregelen bir kültürel geleneğin eşsiz bir kanıtıdır. Dünyanın temel gıdalarından biri olan zeytinyağı, bugün hala korunan ve gelişen bir gelenek olan zeytin üretiminin ürünüdür.

Kriter (v): Akdeniz'in zeytin kültürel peyzajı, kötü toprak ve iklim gibi zor coğrafi koşullara uyum sağlama konusunda akıllı bir yeteneği temsil eden geleneksel arazi kullanım biçimlerine üstün bir örnektir. İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin üstün örneğidir.

Kriter (vi): Akdeniz'in zeytin kültürel peyzajının üstün miras değeri Akdeniz dünyası ile bağlantılıdır. Zeytin yetiştiren bir kültürün ayırt edici özellikleri olarak görülen ve kabul edilen somut veya somut olmayan çeşitli kültürel özellikler; ekim araç ve gereçleri, bayram ritüelleri ve davranışları, mutfak kültürü vb. gibi zeytin ağacının özgün kullanım değerlerinin ötesine geçen özelliklerdir.

3.b Özgünlük ve Bütünlük Durumu [Uygulama Rehberi, Paragraf 79-95]:

¹¹ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

Akdeniz kentlerinin kentsel ve endüstri miras kaynağı olan zeytin, somut ve somut olmayan miras birlikteliği yaratmaktadır. Günümüzde zeytin üretiminin izleri okunmakta ve kültürel peyzaj olarak Akdeniz coğrafyasında yaşatılmaktadır. Zeytin ekim alanları hem doğal miras alanı, hem de kültürel peyzaj alanı olarak değerlidir (Quest-Ritson, 2008).

Ulus Aşırı Seri Adaylığa dâhil edilen zeytin üretim alanları, miras açısından son derece değerli olan geleneksel peyzajın bir örneğidir. Zeytinliklerin çeşitli kullanımlarını ve işlevlerini, farklı coğrafi yerleri ve ortamları, tarihi dönemleri, yetiştirme yöntemlerini, bitki çeşitlerini ve yönetim sistemlerini temsil ederler; bunların hepsi çok kültürlü kültürel ve sosyo-ekonomik özellikleri yansıtır. Tüm bu özellikler, Akdeniz kültürünü temsil eden önemli bir kültürel peyzajın üstün evrensel değerini göstermektedir. Zeytinliklere bağlı bölgesel ve sosyo-ekonomik durumun, zeytin yetiştiren insanların ruhunu ve duyarlılığını yansıtarak, peyzajın kendi kimliğinin bir parçasını oluşturan bir “zeytin kültürü” yarattığı bir peyzajdır. Antik Çağ’dan günümüze, zeytin ağacına derin saygı ve zeytinin sürekli evrimi söz konusudur. Bu Akdeniz kültürünün özgünlüğü, çeşitli gelenekleri ve kültürel karşılığı ile kendini göstermektedir. Zeytin üretimi, peyzaj ilgili yönlerin yanı sıra; sosyo-ekonomik, etnografik, arkeolojik, tarihi, mimari, kentsel ve kırsal açıdan da önem taşımaktadır.

Zeytinliklerle birlikte tarımsal uygulamalar ve kültürel değerler hakkında zengin bir bakış açısı sunmaktadır. Bu özgünlük, bize çeşitli zeytin ağaçları, zeytin yağları, tarlalar, sulama sistemleri, arazi türleri ve farklı büyüklükteki arazi çeşitlerini veren yavaş uyum süreçlerinin sonucu olan kültürel peyzaj mirasında da görülmektedir. Tipolojik ve morfolojik çeşitliliği ve somut olmayan yerel değerlerin, yapıların ve özelliklerin çeşitliliği sayesinde üstün bir miras alanıdır. Bu özgünlük, peyzajın zenginliği ve çeşitliliğinde de görülebilir: zeytin bahçelerinin geometrisinden geçen kıvrımlı tepeler, taş duvarlı teraslar ve tepeler, toprak zeytin yamaçları ve dağlar...

Avrupa Konseyi tarafından, “Zeytin Kültürel Rotası”, evrensel bir barış sembolü olan zeytin ağacının temasına dayanan kültürlerarası keşif ve diyalog güzergâhı olarak yorumlanmaktadır (Avrupa Konseyi, 2005, <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-routes-of-the-olive-tree>).

Zeytinin atası olarak kabul edilen yabani zeytin ağacı *Olea europea oleaster* ilk önce Anadolu’da ortaya çıkmıştır (Boynudelik, 2012).

3.c.1 Bileşen parçalarının seçim gerekçeleri, önerilen varlığın bütünü ile ilişkili olarak:

Bileşen parçalarının seçiminde somut ve somut olmayan kültürel mirasın etkileşiminin okunabildiği örnekler seçilmiştir. Aynı zamanda Akdeniz coğrafyasındaki ülkelerin geçici listelerinde yer alan zeytin kültürel peyzaj alanlarının seriye dahil edilmesi önerilmiştir. Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi’nde bulunan “Filistin: Zeytin ve Üzüm Üretim Alanları- Güney

Kudüs'ün Kültürel Peyzajı Battir" serinin dışında bırakılmıştır. Dünya Miras Alanı üzerindeki tehditler kalktığında seriye önerilebilir.

3.c.2 Benzer varlıklarla karşılaştırma¹² :

(Bu karşılaştırma, Dünya Mirası Listesine yer alan veya yer almayan diğer varlıklarla benzerlikleri ve önerilen adaylığın üstün karakterinin nedenlerini özetlemelidir).

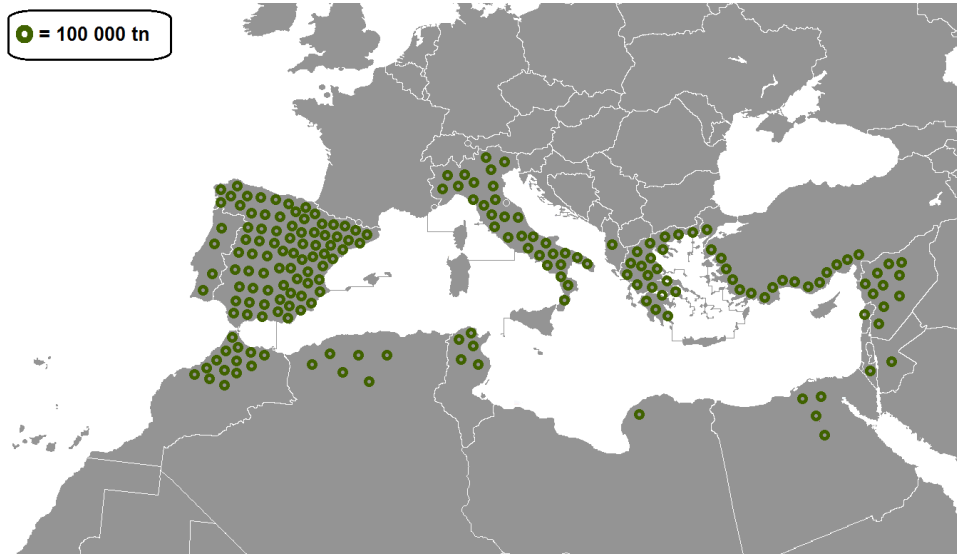
	DML ve GEÇİCİ LİSTE'DEKİ KÜLTÜREL PEYZAJ ÖRNEKLERİ					
Varlık	Endülüs'teki Zeytin Kültürel Peyzajı (GL)	Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (GL)	Filistin: Zeytin ve Üzüm Üretim Alanları - Güney Kudüs'ün Kültürel Peyzajı, Battir (TA-DML)	Pireneler - Perdu Dağı (DML)	Tokaj Şarap Bölgesi Tarihi Kültürel Peyzajı (DML)	Aranjuez Kültürel Peyzajı (DML)
Taraf Devlet	İspanya	Türkiye	Filistin	Fransa / İspanya	Macaristan	İspanya
Kriter	(iii)(v)(vi)	(iii)(v)	(iv)(v)	(iii)(iv)(v)(vii)(viii)	(iii)(v)	(ii) (iv)
Yılı	2017	2017	2014	1999	2002	2001
Dönem	Antik	Antik	Antik	Tarih Öncesi	Ortaçağ	Ortaçağ
Temel özellikleri						

¹² Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

Şekil 3. 1 Zeytin Üretimini Olduğu Ülkeler Haritası

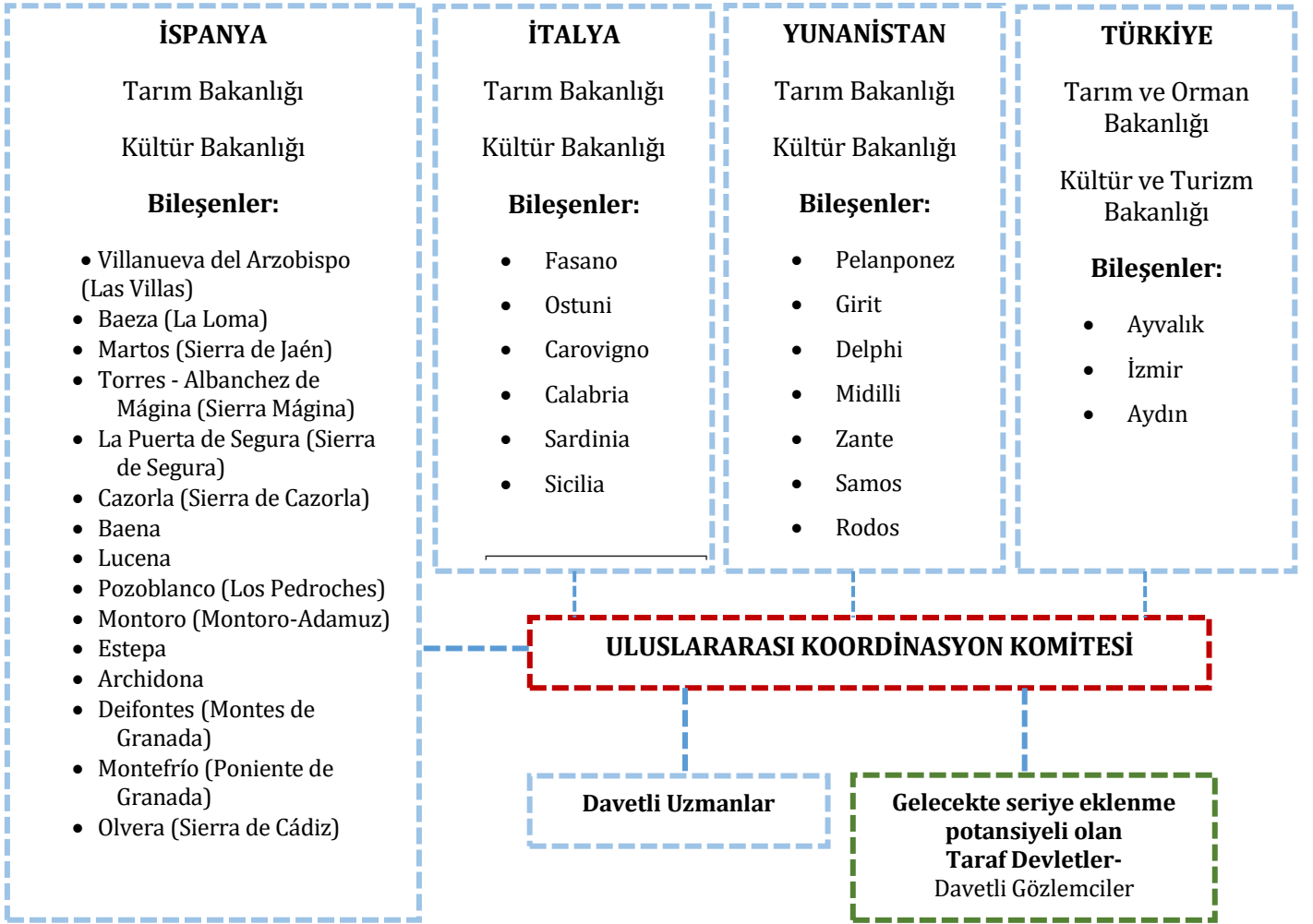
(<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-routes-of-the-olive-tree>)

Şekil 3. 2 Zeytin Üretim Alanları Yoğunluğu Haritası

https://en.wikipedia.org/wiki/Olive#/media/File:Porducci%C3%B3n_de_olivas.PNG

Çizelge 3. 1 Yönetim Organizasyon Şeması Önerisi

**SINIR AŞIRI VE ULUS AŞIRI SERİ
ADAYLIKLAR İÇİN GEÇİCİ LİSTE ÖNERİ FORMATI**

TARAF DEVLET: Türkiye

TESLİM TARİHİ:

Öneriyi Hazırlayan:

Ad-Soyad:

E-mail:

Ünvan:

Adres:

Fax:

Kurum:

Telefon:

1.a Önerilen Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Adaylığın Adı¹³ : Antik Dönem Felsefe Okullarına Ev Sahipliği Yapan Kentler

1.b Diğer Taraf Devletler: Yunanistan, İtalya, Çin , Hindistan, İran...

1.c Ulusal bileşenlerin isimleri:

1.d Devlet, İl veya Bölge:

1.e Enlem Boylam, Koordinatlar:

2.a Önerilen Ulus Aşırı / Sınır Aşırı Varlığın Kısa Açıklaması¹⁴ :

İnsanlık tarihinde yerini almış, günümüzde halen kendisinden söz ettiren, fikirleri yaşayan okullar / filozofların yaşadığı kentleri korumak ve bu şekilde tanıtmak, bu kentlerin değerlerini daha bütüncül bir şekilde ortaya koymamıza yardımcı olacaktır. Filozofların sözleri, düşünceleri bugün halen başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. Felsefe, tüm insanlık için temel değerler açısından önemli bir yol gösterici olmuştur.

Felsefe dediğimizde, tüm belli bir düşüncede ilerleyen okullardan bahsediyor olduğumuzdan, burada antik dönemden itibaren günümüze değin, insanın ve toplumun gelişimine yön vermiş olan ana fikir akımlarından bahsediyor oluyoruz. Bu düşünce sahipleri, birbirlerinden de etkilenebilmiştir. Tüm insanlığa hitap edebilme açısından bakıldığında, etki alanları bugün dünyanın bütünüdür.

Antik Dönem ile sınırlandırılan sınır aşırı listeye gelecekte aşağıdaki ülkelerin kentlerinin – ki bazıları hali hazırda listede bulunmaktadır - dâhil edilmesi önerilmektedir:

¹³ Bu bölümde verilen metin, aynı ulus aşırı / sınır aşırı adaylık sürecine katılan Taraf Devletlerin tüm beyanlarında aynı olmalıdır.

¹⁴ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

2.b Bileşen parçalarının tanımı:

- **Türkiye** (Thales, Herakleitos, Aristo, Diyojen, Bar-Serapiyon, Aratos)

 - Milet
 - Efes – DML’de yer almaktadır.
 - Assos
 - Sinop
 - Harran ve Urfa
 - Nusaybin
 - Tarsus
- **Yunanistan** (Sokrat, Eflatun, Demosthenes, Anaksagoras):
 - Akropolis, Atina – DML’de yer almaktadır.
 - Pythagoreion and Heraion of Samos
- **İtalya** (Pisagor, Parmenides, Zenon):
 - Cilento and Vallo di Diano National Park with the Archeological Sites of Paestum and Velia, and the Certosa di Padula
 - Crotone
- **Çin** (Konfüçyus):
 - Temple and Cemetery of Confucius and the Kong Family Mansion in Qufu – DML’de yer almaktadır.
- **Hindistan** (Buda):
 - Buddhist Monuments at Sanchi – DML’de yer almaktadır.

Önerilen ulusal seride, İlkçağ Felsefe okullarına ve onların temsilcilerine ev sahipliği yapmış olan kentler yer almaktadır.

MİLET: Varlık sorunu ile - her şeyin başı, kökü ile - ilgilenen İyon okullarının ilkidir. Batı kültür çevresinin felsefesinin başlangıcı olarak kabul edilir. Aydın ili sınırları içinde bulunan Miletos şehrinde etkinlik göstermiş bir felsefe okuludur. Doğa Felsefesi, yedi bilgeden biri olarak adlandırılan Thales (İ.Ö. 625-545) ile başlayarak, güneş saatini bulan ve ilk haritayı çizdiği söylenen Anaksimandros, ve Anaksimenes ile devam etmiştir. Her üç filozof da Miletlidir. Felsefe dışında matematik, geometri ve astronomi çalışmalarının da yapıldığı, pozitif bilimin temellerinin atıldığı bu okulda Pisagor’un da eğitim aldığı bilinmektedir. Felsefe ve retorik konularına uzman olan Aspasia burada doğar, küçük yaşta Atina’ya gider. Bu düşünörlere ev sahipliği yapan Milet’te ilk yerleşimin İ.Ö. 1600’lerde, Giritler tarafından, doğuya giden ticaret yolu üzerinde bir ara-liman olarak kurulduğu kazılarda çıkan Girit seramiklerinden çıkarılmaktadır. İyonların gelişinden sonra, kentin büyük bir denizcilik ve ticaret merkezi haline geldiği, birbirini dik açılar ile kesen sokakların oluşturduğu kentin planının, İ.Ö. Pers tahribinin ardından şehir plancısı Hippodamos tarafından korunduğı bilinmektedir. Büyük bir alana yayılmış olan kentte yer alan Hellenistik dönemde 5300 kişilik olan tiyatro, Roma döneminde 15.000 seyircilik anıtsal bir yapıya dönüştürölmüştür. Roma İmparatoru Marcus Aurelius’un, eşi Faustina tarafından 2. Yüzyılda vakfedilen Faustina Hamamları, Anadolu’daki en büyük Roma hamamlarından biridir. Ayrıca, başka birçok yapının yanı sıra, Dionysos Tapınağı temelleri üzerine inşa edilmiş Aziz Mihail Kiligiriş duvarı 7. Yüzyılda Bizans kapısı haline getirilen Serapis Tapınağı da yer almaktadır. (Gökberk, M., 2018; Laertios, 2012;

<https://www.didim.bel.tr/sehir-d-81-filozoflarin-sehri-milet;> <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64428/milet.html>; Alman Arkeoloji Enstitüsü Milet Kazısı broşürü, 2013)

EFES: İkinci İyon okuludur. Okulun adının Heraklit olduğu belirtilmektedir. Öz varlığın, evrenin temel maddesinin ateş olduğunu söyleyen, her şeyin karşıtı ile birlikte var olduğunu savunan diyalektiğin de babası sayılan Herakleitos burada yetişmiş ve yaşamıştır. (540-480). Efes hali hazırda Dünya Miras Listesi'nde bulunmaktadır.

ASSOS: Platon'un akademisinde öğrenim görüp İ.Ö. 348 yılında Assos'a gelen, felsefe tarihinde Lise'nin kurucusu, Peripatetik okulunun filozofu Aristo, üç yıl süre ile burada yaşayarak ders vermiştir. Büyük İskender'in de öğretmenliğini yapan Aristo, daha sonra Atina'da okul kurmuştur. Mantık biliminin kurucusu olduğu belirtilen Aristo, felsefi konuşma ve tartışmaları gezinerek yaptığı için bu okula Peripatetos (Gezinenler) adı verilir. Çalışmalarında tüm bilimlerin bir bütün oluşturması ile iki bin yıl sürece adından söz edildiği bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca, Zenon'un ölümünden sonra Atina'da bulunan Stoa okulunun başkanı olan Kleanthes (331-233) de Assos doğumludur. Stoa okuluna dini bir soluk getirdiğinden bahsedilmektedir. Tarihçi Hellanikos'a göre Assos, İ.Ö. 7. Yüzyılda Midilli'den gelen Aioller tarafından kurulmuştur. Tarih içinde Lidya, Pers, Selevkos, Pergamon ve Roma İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. Platon'un öğrencilerinden olan hükümdar Hermeias, Assos'u doğa bilimleri ve felsefenin de merkezi haline getirmek istemiş. Kentte, iyi korunmuş üç kilometrelik surlar, İ.Ö 540/30 yılına tarihlenen ve Anadolu'da bulunan en eski Dorik tapınak olan Athena Tapınağı, agora, gymnasium ve tiyatro bulunmaktadır. (Gökberk, M., 2018; Laertios, 2012; Atlas, 2015)

SİNOPE: Kinik felsefenin kurucusu Anthistenes'in ardılı olan, bir fıçı içinde yaşayan Diyojen, Milet'in kolonisi olan Sinope'de yaşamıştır. Bugünkü Sinop, İ.Ö 756 yılında İyonya'nın Milet kentinden ayrılan göçmenler tarafından ticaret kolonisi olarak kurulan, antik çağda Paflagonya olarak isimlendirilmiş olan bölgenin kuzey ucunda bulunan bir kenttir. İnce burun yamaçlarında bulunan aletler Üst Paleolitik Çağa (İ.Ö. 30.000-.10.000) tarihlenmektedir. Sinop bölgesinde de Erken Kalkolitik Çağ'dan (İ.Ö. 5500-3200) Geç Frig dönemine kadar buluntulara rastlanmıştır. Bugün, Gaskalılar, Roma, Bizans, Selçuklular ve Osmanlı döneminden olan yapıları barındırmaktadır. Büyük İskender himayesi döneminde (İ.Ö. 330 dan itibaren) kültüre önem verilerek bilgin ve filozofların himaye edildiği belirtilmektedir. Kendisinin, bir dünya yurttası olduğunu söyleyen, insanı erdemli yapmaya yardımcı olduğu için bilgili olmaya önem veren Diyojen de, bu dönemde (İ.Ö. 412-323) Sinop'ta yaşamıştır. Büyük İskender ile karşılaştıklarında söylediği rivayet edilen sözü oldukça meşhurdur. (sinop.ktb.gov.tr; Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü kitapçığı; arkeofili.com)

HARRAN ve URFA: Harran, yedi bin yıllık tarihi boyunca birçok medeniyete olduğu gibi, bir felsefe okuluna da ev sahipliği yapmıştır. Dünyadaki üç büyük felsefe ekolünden birisi "Harran ekolü"

olduğu vurgulanmaktadır. Mısır'ın İskenderiye kentindeki bilim ve felsefe okulunun dağılmasının ardından buradaki öğretmenler, İ.S. 7. yüzyılda Antakya ve Harran'a gelerek, eğitim çalışmalarına devam etmiştir. İslamiyetin bölgede yayılışına kadar geçen sürede Harran Okulu'nun faaliyetini sürdürdüğü bilinmektedir. Bölgede Abbasilerin egemenliği döneminde Halife Harun Reşid zamanında kapsamı daha da genişletilen "Harran Okulu", ilk çağ Yunan bilim adamlarının eserlerini tercüme faaliyetleri yaparak, bölgenin tercüme merkezi haline gelmiş. Bunun yanı sıra okulda din, astronomi, tıp, matematik ve felsefe alanlarında da eğitim verildiği kaynaklarda belirtilmektedir. (<http://www.harran.gov.tr/ilk-universite>)

Urfa'nın, Antik Çağ Mezopotamya İmparatorluğu olan Asurluların ruhbanlarının yetiştiği en büyük merkez olan kentin, Eski Ahit'in Süryanice tercümesinin doğuşuna tanık olmuş olduğu ortaya konmaktadır. Bir düşünce değişiminin doğduğu ve yayıldığı bir kent olduğu belirtilmektedir (Hayes, 2002. Urfa Akademisi). Harran ve Urfa hali hazırda geçici listede yer almaktadır.

NUSAYBİN: Pers ve Roma devletlerinin ortasında kurulmuş Nusaybin kentine, Bilimler Anası ve Bilgi Kenti de denmiş olduğu belirtilmektedir. Süryanilerin, Hıristiyanlığı kabul etmesinden önce de, Nusaybin'in, bilim ve kültür merkezi olarak bilindiği, İsa'dan çok önce yaşamış olan şair filozof Wefa'nın ve 2. yüzyılın ortalarında yaşamış filozof Bar-Serapiyon'un Nusaybin okullarında yetiştiği bilgileri vardır. Süryani düşünürlerin ortaya koyduğu eserlerin daha sonra Hıristiyanlığı kabul eden Tityanis, Bardayşan ve Mani gibi 2. ve 3. yüzyıl Hıristiyan Süryaniler'in eserlerine dil ve yazın açısından benzerlik arz etmesi Nusaybin okulunun sürekliliği açısından önemli olmuştur (Şer, 2006. Nusaybin Akademisi).

TARSUS: Antik dönemde Tarsus önemli bir üniversitesi olan entelektüel bir merkezdir. Şair, matematikçi ve gökbilimci (Astronom) olan filozof Aratos, antik çağda bir felsefe kenti olan ve Stoa felsefesinin merkezlerinden biri olarak anılan Tarsus'ta yaşamıştır. Strabon'un da bahsettiği şekilde Tarsus'un, düşün, kültür, sanat ve mimari alanlarında oldukça gelişmiş bir üniversiteye sahip olduğundan, İmparator Augustus zamanında bir devletin, bir üniversite tarafından yönetilmesine örnek olmasından bahsedilmektedir. (Ökten, A., 2019; <https://www.tarsusakdeniz.com/haber-aratos-felsefe-okulu-yeni-donem-dersleri-basladi/36353>).

3. ÖNERİLEN VARLIĞIN BİR BÜTÜN OLARAK ÜSTÜN EVRENSSEL DEĞER GEREKÇELERİ (Bir bütün olarak önerilen DML'ne girmeye değer varlığın değerlerinin ön belirlemesi)

3.a Kriterler¹⁵ [*Uygulama Rehberi*, paragraf 7]:

(i)	(ii)	(iii)X	(iv)	(v)	(vi)X	(vii)	(viii)	(ix)	(x)

(iii) İnsanlık tarihinde yerini almış, günümüzde halen kendisinden söz ettiren, fikirleri yaşayan okullar / filozofların yaşadığı kentler, bu okulların geleneklerine ve buralarda gelişen düşünce,

¹⁵ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

davranış ve fikirlerin toplum üzerindeki etkilerine tanıklık etmiştir. Somut olmayan bu değerli miras, ona yuva olan somut kültürel miras ile birlikte korunarak, sonraki nesillere aktarılmalıdır.

(vi) Tarihin içinde filozoflar ve öğretileri, yol gösterici olmuştur. Felsefe, insan doğasını ve amaçlarını tanımaya, toplum içinde insanı ve tarih içinde insanı tanımlamaya yardımcı olan bir arayıştır. Sorular sorarak ve cevaplarını arayarak bilimler şekillenir. Felsefe, insanlık tarihinde bu nedenle çok önemli bir yer tutar; kadim bilgiye ve bilgeliğe duyulan aşk ile insan kendini ve çevresini şekillendirir. Anadolu toprakları içinde birçok filozof yetişmiş ve öğretilerini aktarmıştır. Bu filozofların yetiştiği ve öğretilerini aktardığı kentler, bu değer ve fikirlere yuva olmuştur. Değerler kalıcıdır ve bu fikirler bugün halen çalışılmaktadır.

3.b Özgünlük ve Bütünlük Durumu [Uygulama Rehberi, Paragraf 79-95]:

Felsefe okullarında yetişen filozoflar arasında, dünyada farklı noktalara seyahat ederek etkileşimde bulunmuş, eğitim almış, doğduğu yerden farklı bir yerleşimde okul açmış ve öğretilerini yaymış olan filozoflar olmuştur. Örneğin Pisagor, Milet Okulu'nda dersler aldıktan sonra Mısır'a giderek birçok yerleşimi dolaşmış, ardından savaşta esir düşerek Babil'de bulunmuştur. Ülkesi Sisam adasında ilk eğitimlerini veren filozof, daha sonra İtalya'nın Kroton kentinde okul kurmuştur. Bunun yanı sıra, fiziksel olarak karşılaşılmasa da birbirlerinin eser ve öğretilerini okuyarak etkilenen filozoflar da bulunmaktadır. Bu nedenler ile tüm yerleşimlerin düşünsel izlerinin bir bütünlük kavramından bahsedilebilir.

Listede düşünsel tarih ve yaklaşımlar ile bağlantılı olan ilk tematik seri miras önerisi olmaktadır.

3.c.1 Bileşen parçalarının seçim gerekçeleri, önerilen varlığın bütünü ile ilişkili olarak:

Bu ilk dosyada filozoflar ve felsefe okullarına ev sahipliği yapan kentleri öneriyoruz. Ülkemiz bu konuda oldukça zengin bir geçmişe sahiptir. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, düşüncenin tarih ve mekân içindeki bağlantısı nedeniyle, Antik döneme ait diğer ülkelerdeki yerleşimlerin de seriye eklenmesi durumunda daha bütüncül bir algı ve temsiliyet söz konusu olacaktır.

3.c.2 Benzer varlıklarla karşılaştırma¹⁶ :

(Bu karşılaştırma, Dünya Mirası Listesine yer alan veya yer almayan diğer varlıklarla benzerlikleri ve önerilen adaylığın üstün karakterinin nedenlerini özetlemelidir).

Çalışılan bir bilim dalı şemsiyesi altında birleşen Astronomi ve Dünya Mirası Tematik Girişimi (Astronomy and World Heritage Thematic Initiative), bu konu ile örtüşmesi nedeniyle bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu girişimde izlendiği gibi, Felsefe Okulları temasında da bilim ve kültür arasında bir köprü oluşturulmak hedeflenmektedir. Önerilmekte olan bu listenin de, Küresel stratejinin; birkaç ülkeyi kapsayacak olması ile dengeli, dönemin önemli fikirlerini ve fikir

¹⁶ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

sahiplerinin kentlerini temsil eden, değerlerin nesillere aktarılmasında etkin olması öngörülmektedir. Astronomi temasında olduğu gibi; bu tematik çalışmayı ilgili kurumlar sahip çıkarak destekleyebilir; alt temalar belirlenebilir; ve listenin genişletilmesine yönelik kriterlerin net bir şekilde ortaya konmasına ihtiyaç olacaktır.

**SINIR AŞIRI VE ULUS AŞIRI SERİ
ADAYLIKLAR İÇİN GEÇİCİ LİSTE ÖNERİ FORMATI**

TARAF DEVLET:

TESLİM TARİHİ:

Öneriyi Hazırlayan:

Ad-Soyad:

E-mail:

Ünvan:

Adres:

Fax:

Kurum:

Telefon:

1.a Önerilen Sınır Aşırı veya Ulus Aşırı Adaylığın Adı¹⁷ : *Via Egnatia*

1.b Diğer Taraf Devletler: *Türkiye, Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk.*

1.c Ulusal bileşenlerin isimleri:

1.d Devlet, İl veya Bölge:

1.e Enlem Boylam, Koordinatlar:

2.a Önerilen Ulus Aşırı / Sınır Aşırı Varlığın Kısa Açıklaması¹⁸ :

Egnatya Yolu ya da Via Egnatia, MÖ 2. Yüzyıl'da Romalılar tarafından inşa edildiği bilinmektedir. Yol Arnavutluk'un Adriyatik kıyısındaki bugünkü Dıraç kentinden başlamakta, Arnavutluk'ta İşkomi nehri boyunca bir rotayı takip etmektedir. Jablanica Dağlarını aşarak Ohri Gölü civarında yüksek tepelere vardıktan sonra güneye dönmektedir. Dağ geçitlerini takip ederek Selanik'te Ege Denizi'nin kuzey kıyısına vararak buradan Trakya boyunca İstanbul'a ulaşmaktadır.

¹⁷ Bu bölümde verilen metin, aynı ulus aşırı / sınır aşırı adaylık sürecine katılan Taraf Devletlerin tüm beyanlarında aynı olmalıdır.

¹⁸ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

Şekil 5.1. Via Egnatia Güzergâhı (Gaba and Sting, 2006).

2.b Bileşen parçalarının tanımı:

Arnavutluk Etabı

Dyrrachium - Dıraç Arnavutluk

Claudiana - Peqin (Peklin) Arnavutluk

Apollonia - Pojani köyü yakınları (Fier'in 7 km kuzeyi) Arnavutluk

Masio Scampa - Elbasan Arnavutluk

Kuzey Makedonya Etabı

Lychnidos - Ohri Kuzey Makedonya

Heraclea Lyncestis - Manastır Kuzey Makedonya

Yunanistan Etabı

Florina - Florina Yunanistan

Edessa - Vodina Yunanistan

Pella - Alakilise Yunanistan

Thessalonica - Selanik Yunanistan

Amphipolis - Amfipolis Yunanistan

Neapolis - Kavala Yunanistan

Türkiye Etabı

Kypsela - İpsala Türkiye

Aenus - Enez Türkiye

Adrianople - Edirne Türkiye

Aproi - Kermeyan Türkiye

Caenophrurium - Çorlu Türkiye

Perinthus - Marmara Ereğlisi Türkiye

Melantias - Silivri Türkiye

Rhegion - Küçükçekmece Türkiye

Hebdomon - Bakırköy Türkiye

Çatalca – İstanbul Türkiye

Byzantion - İstanbul Türkiye

3. ÖNERİLEN VARLIĞIN BİR BÜTÜN OLARAK ÜSTÜN EVRENSEL DEĞER GEREKÇELERİ (Bir bütün olarak önerilen DML'ne girmeye değer varlığın değerlerinin ön belirlemesi)

Antik Romalılar tarafından inşa edilen büyük yolların ilk ve en önemlisidir ve bu nedenle “Egnatia Odos” olarak da bilinir. Via Egnatia, dünyanın en geniş Roma coğrafyasında tasarlanmış ve geniş bir coğrafi alanda geliştirilen ve hala kullanımda olan; doğu ile batı arasındaki fiziksel ve sembolik bağlantı işlevlerini yerine getiren bir Yol Sistemidir. Bu ülkeler bugün fiziksel olarak 1100 km'den daha uzun bir mesafeyi (696 mil / 746 Roma mil) izleyen, günümüze kadar kıtalar arası bağlantının devam etmesini sağlayan değer, ürün ve bilgi alışverişini sağlamıştır.

Yolun İşlevsel Sürekliliği

Via Egnatia, Bizans ve Osmanlı döneminde kullanılmıştır. Her iki yönde de tüccarlar, ordular, yolcular, vaizler, haçlılar, istilacılar, kaşifler, göçmenler ve kaçaklar tarafından kullanılmaya devam etmiştir. 17. yüzyılın ortalarında Osmanlı döneminde askeri hareketler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Via Egnatia, Ege ve Adriyatik denizcilik dünyasında ve kıtanın içinde, denizdeki faaliyetlerin hedefi olan Balkan hinterlandı ile ticari ilişkilerin ana yolu olmuştur.

Bir başka önemli işlevi de Roma ve Bizans dönemlerinde “imparatorluğun iletişim ağının en önemli unsuru” özelliğinin korunmasıydı; Bundan önceki Roma paraveredusu gibi, Osmanlı menzilhane ve ulak sistemi, elektronik telekomünikasyon ve telgraf öncesi bir dönemde, iletişimi sağlamıştır. Via Egnatia neredeyse 2000 yıldır kullanılmakta olup, bazı parçaları günümüzde ikincil yollar olarak kullanılmaktadır.

3.a Kriterler¹⁹ [Uygulama Rehberi, paragraf 7]:

(i) X	(ii) X	(iii) X	(iv) X	(v)	(vi) X	(vii)	(viii)	(ix)	(x)
-------	--------	---------	--------	-----	--------	-------	--------	------	-----

Kriter (i): Antik Romalılar tarafından inşa edilen büyük yolların ilk ve en önemlisidir.

Kriterler (ii): Kültürel öneme sahip olmasının yanı sıra ülkeler ve bölgeler arasındaki karşılıklı alışveriş ve diyalogun altını çizer. Yol, kültürel etkileşimin hem yol göstericisi hem de sembolüdür.

Kriterler (iii): Roma yol sistemine ve yoldaki mimari mirasa büyük kanıtlar sağlar.

Kriterler (iv): Romalıların yol yapımındaki devrime dair kanıt sağlar.

- XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya erişiminin bir kez daha ana yolu haline gelmiş olup ve siyasi ve askeri faaliyetler için önemlidir.
- Via Egnatia, XVI. Yüzyıldan itibaren üstlenilen, geri kazanmayı ve restore etmeyi amaçlayan birçok eser için mimari restorasyon tarihinde önemlidir.

Kriter (vi): Via Egnatia, Roma yol ağı ekseninde, 2300 yıllık bir tarih boyunca, fikirlerin, eserlerin, tanıklıkların ve anıların gelişiminin teşvik edilmesinde benzersiz bir rol oynamaktadır. Via Egnatia Avrupalı yazarlar, ressamalar, şairler ve gezginler için de önemli bir kültürel rota olmuştur.

3.b Özgünlük ve Bütünlük Durumu [Uygulama Rehberi, Paragraf 79-95]:

Romalıların getirdiği yol yapımındaki devrime dair kanıt sunmaktadır. Via Egnatia, Roma karayolu ağı çerçevesinde, 2300 yıldan fazla bir süredir devam eden varlıkların, fikirlerin, çalışmaların, tanıklıkların ve hatıraların geliştirilmesine neden olması bakımından benzersiz bir rol oynamaktadır. Üstün mühendislik özelliklerine sahip köprüler, viyadükler, galeriler, su ve dağların üzerinden geçerek düzensiz bir seyir sağlamaktadır.

Yunanlılar ve Yahudiler, Pomaklar, Türkler, Venedikliler, Mısırlılar ve Romalılar gibi birçok farklı etnik grup, Via Egnatia'yı kullanmıştır. Ayrıca modern göçmenler, örneğin ülkelerini altmışlı yıllarda terk eden Yunanlılar son on yılda bu yol üzerinden geri dönmüşlerdir. Ayrıca, siyasi veya coğrafi sorunlardan dolayı aralıklarla Via

¹⁹ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

Egnatia, gerçek bir Balkan otoyolu olmuştur. Dolayısıyla yolun hem rehber hem de kültürel etkileşimin sembolü olduğu söylenebilir.

3.c.1 Bileşen parçalarının seçim gerekçeleri, önerilen varlığın bütünü ile ilişkili olarak:

Via Egnatia, onu oluşturan bileşenlerin toplam değerini artıran ve kültürel önemini sağlayan, ülkeler ve bölgeler arasındaki alışveriş ve diyalogun altını çizen bir belge değerine sahiptir. Via Egnatia, Bizans ve Osmanlılar döneminde bile, kısmen işlev görmeye devam etmiştir. Tüccarlar, ordular, yolcu gemileri, vaizler, haçlılar, istilacılar, kâşifler, göçmenler ve kaçaklar tarafından her iki yönde de kullanılmaya devam etmiştir. 17. yüzyılın ortalarında, Osmanlı döneminde askeri hareketler için; hem Ege hem de Adriyatik deniz dünyasında ve kıtanın içinde denizdeki faaliyetlerin hedefi olan Balkan hinterlandıyla ticari ilişkilerde ana yol olarak kullanılmıştır. Bir diğer önemli işlev de Roma ve Bizans dönemlerinin “imparatorluğun iletişim ağının en önemli unsuru” özelliğinin korunmasıydı;. Bundan önceki Roma paraveredusları gibi, Osmanlı menzilhane ve ulak sistemi; elektronik telekomünikasyon ve telgraftan önceki bir dönemde, halkın, merkezden taşra makamlarına kamuya iletilmesi konusunda kamuya açık ve gizli talimatlar vererek dilek ve talepleri taşıyordu (Heywood, C., 1999). Via Egnatia, neredeyse ikincil yollar olarak halen kullanılmakta olup; bazı bölümleriyle neredeyse 2000 yıl boyunca kullanılıyordu.

3.c.2 Benzer varlıklarla karşılaştırma²⁰ :

(Bu karşılaştırma, Dünya Mirası Listesine yer alan veya yer almayan diğer varlıklarla benzerlikleri ve önerilen adaylığın üstün karakterinin nedenlerini özetlemelidir).

SINIR AŞIRI ADAYLIKLAR_GEÇİCİ LİSTE						
Kültürel Varlık	Augustow Kanalı, Belarus	Roma İmparatorluğu Sınırları Hırvatistan	Roma İmparatorluğu Sınırları Ripa Pannonica Macaristan.	Cerdagne Trenyolu, Fransa	Via Appia "Regina Viarum" İtalya	Orta Tuna Üzerindeki Roma Antik Anıtları, Slovakya
Kriterler	(i)(ii)	(i)(ii)(iii)(iv)(v)	(ii)(iii)(iv)	(iv)	(i)(iii)(iv)(v)(vi)	(ii)(iii)(iv)(v)
Uzunluk	101 km.	188 km.	415 km.	62,5 km.	540 km.	-
Period	Erken 19. yy	Belirtilmemiş.	Belirtilmemiş.	1903-1911 arası inşa edildi.	2,300 yıldan fazla	Birinci ve dördüncü yy arası
Kullanımı	Baltık limanlarına tahıl ve kereste ihracatı için kullanılmıştır.	Tuna Nehri, Roma İmparatorluğu ile barbar toprakları arasındaki sınır görevi gördü.	Bir nehir sınırı.	Pirenelerin yüksek kantonlarını birbirine bağlamak için kullanılan dar raylı ve elektrik çekişli demiryolu hattı.	Romalılar tarafından inşa edilen büyük yolların ilk ve en önemlisi.	Kapsamlı bir savunma sistemi
Günümüz Kullanımı	Kapak ve havuzların onarılması gerekmektedir.	Arkeolojik kalıntılar.	Arkeolojik kalıntılar.	Turistik amaçlarla kullanılmaktadır.	Arkeolojik kalıntılar.	Açık hava müzesi.
Teknoloji	Ekonomik olarak beklentileri karşılamamıştır.		Askeri alanların planlama ilkelerini birleştirdi.	On dokuz tünel	Mimari restorasyon tarihinde önemli.	
Temel Özellikleri			En önemli nehir sınırlarından biri.			Romalılar Pannonia sınırlarını korumayı başaramamışlardı.

Kaynaklar:

Berechman, J. 2003. "Transportation- economic aspects of Roman highway development: the case of Via Appia" Transportation Research Part A: Policy and Practice, Vol.37, No:5, pp. 453-478.

Cibin, L. 2003. "La tecnica stradale in epoca repubblicana ed imperiale", in Selciato Romano: il sampietrino, Roma, Gangemi Editore, pp. 57-59.

²⁰ Ulus aşırı / sınır aşırı varlıklar söz konusu olduğunda, herhangi bir değişiklik için ilgili tüm Taraf Devletlerin mutabakatı gerekecektir.

- Col. Sir Thomas H. Holdich, *Boundaries in Europe and the Near East*, Macmillan And Co., Limited St. Martin's Street, London, 1918.
- Deluka, A., V. Dragcevic and T. Rukavina. 2003. 'Roman roads in Croatia', in Huerta, S. (ed.).
- Dzino, D. 2010. 'Illyricum in Roman Politics, 229 BC–AD 68', Cambridge University Press.
- Gaba, E. and Sting. 2006. Via Egnatia Foundation, Via Egnatia, <http://www.viaegnatiafoundation.eu/>, 9.1.2019.
- Geoffrey, N., Hammond, L. Subject: Ancient Geography, <https://www.oxfordre.com>, Online Publication Date: Mar 2016.
- Great Britain Naval Intelligence Division, *Handbook of Turkey in Europe*, p.24, p.283).
- Heywood, C. 1999. Sol Kol: Osmanlı Dönemi'nde Via Egnatia: 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başında Sol Koldaki Menzilhaneler, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, s: 140.
- Hitchner, Bruce R. 2012. Roads, Integration, Connectivity and Economic Performance in the Roman Empire, in Alcock, Susan E., Bodell, John, and Talbert, Richard J. A. (eds.), *Highways, Byways and Road Systems in the Pre-Modern World*, Malden, John Wiley & Sons, pp. 222-234.
- IUCN. 1994. Guidelines for protected area management categories. CNPPA with the assistance of WCMC. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- International Charter on Cultural Routes, Quebec, 2008.
- National Coastline Agency via AP (Albania promotes Via Egnatia with Edward Lear's sketches. 2017. The Associated Press - By LLAZAR SEMINI - Associated Press, June 8, 2017.
- Mansel, A. M. 1938. *The Culture and History of Thrace (Trakya'nın Kültür ve Tarihi)*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- Proceedings of the First International Congress on Construction History, Madrid, pp 733-742.
- Rudd-Jones, N., Stewart, D. 2011. Roman Roads, in *Pathways. Journeys along Britain's Historic Byways, from Pilgrimage Routes to Smugglers' Trails*, London, Guardian Books, pp. 41-54.
- Strabo, S. (1924). *The geography of Strabo* (trans: Jones HL).
- Talbert, R.J.A. (Ed.), 2000. 'Barrington Atlas of the Greek and Roman World', Princeton University Press, Princeton, N.J.
- UNESCO. 2001. Guidelines for the Preparation of Serial Nominations to the World Heritage List, UNESCO World Heritage Center, <http://whc.unesco.org/archive/serial-noms.htm>, 9.1.2019.
- Xeidakis, G. S., Varagouli, E. G. 1997. Design and Construction of Roman Roads: The Case of Via Egnatia in the Aegean Thrace, Northern Greece, *Environmental and Engineering Geoscience* (1997) III (1): 123-132. <https://doi.org/10.2113/gseegeosci.III.1.123>
- Yannis Lolos, *Via Egnatia after Egnatius: Imperial Policy and Inter-regional Contacts*, *Mediterranean Historical Review* Vol. 22, No. 2, December 2007, pp. 273-293.
- Zachariadu, E. A. 1999. Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia 1380, 1699,1. Baskı, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları* 79, İstanbul.
- Url-1 http://enezkazisi.org/?post_type=portfolio&p=3096&lang=en
- Url-2 www.archieve.aramcoworld.com/issue/201504/egnatia-map/tablet/index.html
- Url-3 https://www.eydamth.gr/lib/articles/newsite/ArticleID_677/OXE_Egnatia_final.pdf
- Url-4 <https://www.travel-zone-greece.com/blog/roads-lead-philippi-history-greatly-travelled-via-egnatia/>
- Url-5 <http://peutinger.atlantides.org>
- Url-6 <https://www.gettyimages.com/>
- Url-7 <https://www.aramcoworld.com/en-US/Articles/July-2015/Via-Egnatia-to-Rome-and-Byzantium>
- Url-8 http://www.persee.fr/doc/bch_0007-4217_1974_num_98_2_4838
- Url-9 <https://www.viaegnatiafoundation.eu/>

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

İletişim Bilgisi: aylin.akcabozan@gmail.com

Makaleler

1. Akçabozan, A., Binan Ş. C. (2020) UNESCO Dünya Miras Listesi ve Sınır Aşırı Seri Miras Kavramı: Türkiye'nin Potansiyeli, Megaron / Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi e-dergisi, doi: [10.14744/megaron.2020.39297](https://doi.org/10.14744/megaron.2020.39297), İstanbul.

Konferans Bildirileri

1. Akçabozan, A., Binan Ş. C. (2019) Serial Transnational Architectural Heritage in Turkey: Traces of the Roman Empire, Via Egnatia, 9 th Annual International Conference on Architecture, 8-11 July 2019, Athens, Greece.

2. Akçabozan, A., Binan Ş. C. (2019) Sınır Aşırı Seri Miras Kavramı Ve Türkiye'nin Sınır Aşırı Seri Miras Potansiyeli, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1. Mimarlık ve Şehircilik Lisansüstü Sempozyumu, 28-29 Mart 2019, İstanbul.

3. Akçabozan, A., Binan Ş. C. (2020) UNESCO Dünya Mirası Listesi İçin Bir Sınır Aşırı Seri Miras Önerisi "Mimar Sinan Yolu", Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 2. Mimarlık ve Şehircilik Lisansüstü Sempozyumu, 26-27 Mart 2020, İstanbul.